

Special Book Collection
Brandeis University Library

"The search for truth even unto its innermost parts"

In Honor of
Julius Marcus

In Recognition of
Mother's Day and Father's Day
1954

*The National Women's Committee
of Brandeis University*

}

33

בכורי העתים

מנחת בכורים

לראשית שנת

תקפ"ט

חבור כולל דברי חכמים וחידתם, ועניני מדה ותועלת,
לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה

אלו

ניי איאהרס = געשענק

צור בעלעהרונג אונד אונטערהאלטונג

די

געבילדעטע איזראעליטען

גיינטער יאהרנאכט

Bicure Haitim.

ווען

געדרוקט ביים אנטאן ערל'ס שמיד ק' ק' פריס' בוכדרוקער.

WIEN, gedruckt bey ANTON Edl. v. SCHMID, 1828.

פתיחת בכורי העתים

לשנת ה' תקפ"ט *

עוד לא אומללו צדקם ישראל פרחי חכמת הלשון, עוד לא נבלו עלי המליצה צגנת וורדים הנטועה מאז צקדנו על ידי מחצרות המאסף, ורוח לצשה את הארון המפואר המדפוס כמ"ד אנטאן די שמויר יחי' לנופק שנית ידו אל צת ציון ולהיות לנו לעזר ולמשען לפתח ולסדר חכמת שפתנו הקדושה. ויהי אך ילא ילא לאור תחת כל נדירותו החיצור הנחמד הזה צסס בכורי העתים יצבר פדיו מדי שנה צססה, עוד ינוצן צפי אנשי מדע צהרי נחלי אמדות טהורות מזוקקות שצעתים, וחקירות נכצדות על אדני הלשון ותהלכותיה לא חדלו להתדלות שנה שנה צדאש כל חוצות לתועלת הסוקדים על דלתות שפת עצר. זכרה לו אלהים לטובה חריותו להועיל לצת יעקצ! ותהי ראשית מלאכתו צסנת ה' תקפ"א צהציא תחלה לוח לכל השנה צסס עתים מוזמנים. אך מן הטעם המצואר צסוף המחצרת לשנת תקפ"ג מקצה שתי שנים השמיט את הלוח ההוא לפנות מקום תחתיו אל דצדים אחרים יותר מועילים ונכצדים. לכן גם אצחנו עתה לא נצצר דצר צהוראת ענינים סיקרו צזמן העתיד, רק נשא לצצנו אל הזמן העצר, ומדי דצדנו צתועלת הנמשכת לצני ישראל צהציא לאור ספרי תקופה (פערצאדישע שריצטען), הלא יתחדש על לצצנו זכרון האיש המדומס אשר החל להאיר עינינו צחכמתו, והיה הראשון הנותן יד להוראת ספרים באלה? — צינו נא זאת, שוחרי הטוב! זה האיש המעולה כמ"ד הר"ד משה צן — מנחם מדעסוויא זצ"ל אשר ערר צתוכנו ניצוצי המדע נהיו אחרי מותו לאש צוערה שלהצת יא, זה האיש הנכצד אשר הורה לנו דרך זו נלך להחיות נפשותינו כהיום הזה, זה האיש — נולד צסנת ה' אלפים תפ"ט ליצירה, לכן השנה הזאת שאנו נכנסים צה כהעת, שנת ה' תקפ"ט, שנת מלאות לנו מאה שנה מעת הולדת הנצר הגדול זצ"ל, שנת קודש היא לנו, שנת חג לכל הנוסעים אחרי דגלו, שנת שצתון לחפצים לדאות צטוצת עמנו; אתם, יודעי ספר! מטיצי שפה! אשר הוספתם יקר ותפארת אל החיצור הזה צילידי צינתכם, ראשית פדי מחצצותיכם צסנה הזאת תהיינה מעותדות להציא קרצן תודה לכצור דצנו נר ישראל. הצו עלה למען יוסיפו יוס יוס חקירותיו הטהורות לעשות חיל ציהודה ולקדוש שס צישראל! ולאתה, הקורא! הנגש היום להגות! צספר הזה, עלה יעלה לדון לפניך זכרון מורנו זצ"ל, אשר שלח לנו האלהים זה מאה שנה להביא חשכת סכלותנו, להדריכנו על צמותי החכמה ולטוב לנו כל הימים, ואני צעני משידי אהורנו, אפתח שפתי צקול זמרה, ואען ואומר:

DS/01

B5

V. 9-10

שימת עין על התכונה

היום דו, נסו הנללים, ואור השמש שואף וזא אל מקומו: קום נא, שמואל ידידי! נלא השדה, נתעלסה צאצאים, שם נדוד דודים עד הצוקר, שם נסתעשע נפלאות הצדיאה כפי אשר יוכל לזננו זאת: שזה אחי על כלות דשא ושא עיניך השמימה, כמה מאורות מזהיקים ממעל צחקים! מה רצ זיוס וגאון תפארתם! אין מספר לגדודיהם כחול ימים ירדיון, הצט ימין לא נשצע לראות, השביח אל שמואל לא כינף ולא ניגע: מי זה לא ישתוקק להצין את מעשה ה' בי נורא הוא? מי זה לא יתאזה תאזה לדעת תכונת הבופים האלה, מדחקס, גדלס, ומסילותיהם? הן אחת כי גם ההתזונות על פרטי הצדיאה אשר צאון מתחת רחצה עד לאין קץ, ורצו סעיפיה ודליותיה עד שהעין לא תשצע מראות ולא תמלא האזן משמוע סגולות נפלאות הטציע הצורא בכל מין ומין, כי מן בגיד חול עד לוד החלמים, מן החוח הקטן אשר צקאה פיער עד האדו הגדול, מן היתוס הנעיר הפורה צאור לא שזפתו עין אנוס כי אס צעור הצוכית המגדיל, ועד הפיל הגדול או התנינים הנוראים אשר ציס, וצאדס עלמו מן העורקים והגידין הדקים אשר צקאה דגליו ועד המוח אשר צקדקדו, הכל נצרא צחכמה נפלאה אין חקר לתצונת היוצר והמציח על כל צענה עמוקה: אמנס נצצוה שמים על הארץ כן צצהו הנפלאות הנוראות אשר עינינו דואות צאדמון השמים על פלאי הטצע הקרוצים אלינו צתצל ארצה, והשכל האנושי אשר צקו צינתו עמד וימודד ארץ עד יסקלו לפניו נתיצות העולם השפל הן פרוש יפרוש כנפיו צצצהי מדומים, יסק שמים ויחצק זרועות עולם, ומדחק אלפי אלפים רצצות מילין לא יצעתוהו עד יצין תכונת השמים וסדר מרולת גלגליו: או אז ישתומם צן אדם! או אז יגיל אנוס צדעדה! וצתוך המית דגשת לזצו יכרע על צרכיו וכפיו פרושות השמימה להלל ולפאד לרובצ צערצות ציה שמו הנוטה שמים כידיעה ועוון צצחקים: לכן אתה, שמואל ידידי! אשר לנצך עיבור כעת מהצלי העולם, שנס מתניך, עודה לקראתי, ואסוף יחד כל עשתנותיך לעומתי, אולי נוכל עלות יחד צסולם המציאות ולא ימעדו קרסוליו:

התוכניים האחרונים לא צנו סצרותיהם על ההשערות המסופקות, אלא אחרי כמה נסיונות שעשו צמשך אלפים שנה וצסיוע כללי חכמת המדידה וע"י ההסקפה התמידית אל לזא השמים ותנועת קאתס צערך קאתס הגיעו להטציע אדני החכמה המפוארה אשר צסס תכונה תקרא על יסודות האמנים לא ימועו לעולם, כי מופתי ההנדסה וחשצנותיה היו להם לעינים, ועתה הא לך, ידידי! תמלית פרו מחשצותיהם:

הכדור האדני שלנו יושצים צו הוא גוף עכור מקצל האור מן השמש הישצ צמרכו העולם ואינו צו ממקומו ורק מתנועע תמיד סצצו מרכו ונוטה סצצו אחד צמשך כ"ה ימים וי"ד שעות כמו סיוכת תנועת

עת ביהודה שְׁעֵרֹרְיָה נְהִיָּתָה
 לְבָגוֹר בְּדַעַת, לְפָרוֹעַ דָּתָנוּ;
 עַת סָמַל הַפֶּלְפּוֹל גָּבַר עָלֵינוּ
 לוֹ רַק בְּאוֹפֵל מַמְלָכָה יֵאָתָה.

גַּם חֲכָמַת הַלְשׁוֹן פִּתְאוּם אָבְדָה,
 מַלְיָץ דּוֹבֵר צָחוֹת חָדַל מִמֶּנּוּ.
 אֵין עוֹד טוֹעֵם מִתַּקַּת אִמְרֵי צוּרָנוּ
 בִּי פִי-מַעֲיֵן אֲשֶׁדֶת אֶבֶן כִּסֵּתָה.

וַיֵּרָא הָאֵל בִּי כָל-בָּאֲרוֹת נִסְתָּמוּ
 וַדְּבַר מַחְקֵר בִּינָה אֵין עוֹד מִי יָבִין.
 בִּי דִרְבִּי הַמְּלִיצָה כְּמַעֲט נִעְלָמוּ.

וַיִּשְׁלַח לָנוּ עוֹר מִשְׁמָיִם :
 אִזְּ קָם מִשָּׁה וַיַּגֵּל אֶת-הָאָבֶן
 לִפְנֵי כָל-הָעֵדָה — וַיֵּצֵא מִים !
 הִקְיָה רַק מִי אֶפְסִים
 בַּתְּעֵלוֹת הַמַּאֲסָף מֵאִזְ נִהְרֹו
 עַל בְּכוֹרֵי עֵתִים עֵתָה גָּבְרוּ י

ימים פעם אחת והוא הגדול מכל שאר כוכבי לכת, כי הוא 1474 פעמים יותר גדול מהארץ, מרחקו מן השמש 108000000 פרסאות ויש לו ארבעה ירחים המסבבים אותו. שבתאי (Saturnus) רחוק מהשמש 199000000 פרסאות, זמן הילוכו סביב השמש כ"ט שנים וקס"ט ימים, והוא גדול מהארץ 1030 פעמים, גם יש לו שבעה ירחים המסבבים אותו ויש לו טבעת גדולה סביביותיו. צנרת ה"תקמ"א דלה התוכן הגדול הערשעל עוד כוכב אחד ההולך סביב השמש בזמן פ"ד שנים ומרחקו מהשמש 400000000 פרסאות, וגדול פ"ה פעמים יותר מן הארץ, ויש לו ששה ירחים, ויקרא לו שם אוראנוס (Uranus) (*). מלבד הכוכבי לכת הנזכרים אשר עם ירחיהם עולים למספר כ"ט גופים מסובבים סביב השמש ומקצלי האור ממנו, יש עוד מספר רב כוכבים צעלי זנב (Cometae) אשר צסביצתם את השמש פעמים יתקדנו לו מאד ופעמים יתרחקו ממנו מרחק רב, ונעצור המדאה והזנב אשר להם וזרות מרולתם חסנו הפתאים שיורו על מקרים רעים העתידים להתהדש בתצל הלז, גם איזה מהקדמונים חסנו שהם מתהווים מן האידים והקיטורים, אצל האחרונים קלאו גדלויות צדורות שהם גופים גדולים נעדי האור ההולכים סביבות השמש כמו הכוכבי לכת, אלא שדרך מסלוליהם היא כדמות עגולה ממותה מאד מאד אחד וזרד ודחוקה מאד אחד ורבים מהם גדולים יותר מהכדור הארצי. (**)

והנה דע לך, ידידי! כי הכדורים העכורים האלה עם השמש המאיר בגבורתו צאמלעיתם עושים יחד חבורה אחת אשר תקרא בכללותה צסם עולם, וזהו עולם השמש שבו השמש עומד שקט ונש במרכזו הקליחות היות באדון על כסא ממלכתו והאחרים כותרים אותו מכל לך כעצדים ומסבבים אותו ומשתחווים לעומתו כי ממנו יקצלו האור והחום והתנועה והחיים וכל השפע המלערך להם לקיומם, ולא לחנם הערחתך, שמואל אחי! צהביד לך כל השיעורים והחשבונות האלה (באשר אין דעתי להציג פה דירוש שלם על לימודי חכמת החכונה) כי אם לנעצור תוכל ללייד צמחצנתך כמה גדלה ממעלת השמש וכמה רחבו בצולות העולם הזה אשר אנו צתוכו תושבי אחד מן הכדורים הזעירים, ומהו תצין מה אנו צתצל הזה, הלא כחבצים הזוחלים על אדמת עפר נחשנו לעומת הגופים הנוראים ההמה! ומה הארץ אשר אנחנו יושבים צה, הלא כנקודה קטנה תחצצ לערך במות השמש והדרת גאונו! אמנם צכל

(*) לצאר גדול המרחקים האלה צדכן קרוב אל הקוץ השתמשו הקופונים צתצל הכדור היוצא מקום השריפה שנוהבים צו אחי האצא צנוחם למלחמה, כי כפי מחשבתו הכדור ההוא רן צמהירות גדול והולך צכל רגע (סעקודע) שם מאד פסיעות (Pedes), ועמה לא וחשצו כי אם יושלך כדור כזה מן השמש ולטרך לדון עד הניעו אל בוכ צשע שנים וחצי, ואל נינה שמונה עשר שנים, ואל הארץ כ"ה שנים, ואל מאדים ל"ח שנים, ואל לזק ק"ל שנים, ואל צתחירל"ח שנים, ואל (אוראנוס) תע"ט שנים, אצל מן הארץ עד היכה תושלם מרולת הכדור ההוא צכ"ב ימים.

(**) הכיכב היצוי הנראה צנרת התקי"ט הולך סביב השמש צתח צ"ה או ע"ו שנים, וכנר דחו אותו התוכנוס ארבעה פעמים, ויתגלה צלי ספק צנרת התק"ד או התק"נ.

תנועת הצהרות הכחות הנדלות צו * כמות השמש נורא מאד כאשר הוא גדול מן הארץ 1448000 פעמים, הקיפו 610000 פרסאות, קטרו 194000 פרסאות, טעחו 118140000000 פרסאות מדובעות וגופו תחזיק 363800 פעמים יותר מן הכדור האדמי. ממנו יולאים קדמי האור ולנים צמחירות כ"כ גדול עד שכל רגע (שהוא חלק אחד מן 3600 ששעה) הם דלים 41000 פרסאות ומשפיעים זיו זהרם על תשעה ועשרים גופים עכורים אשר אחד עשר מהם הולכים סביבות השמש ושמונה עשר מהם יותר קטנים סובבים את הגדולים, ואלו הן כפי סדרם: כוכב (Mercurius) היותר קרוב אל השמש כאשר אינו מחוק ממנו כ"א 8000000 פרסאות הוא ששה עשר פעמים יותר קטן מהארץ ועושה סיבובו צפ"ח ימים * נוגה (Venus) מרחקו מן השמש 15000000 פרסאות, זמן סיבובו רכ"ז ימים, והוא עשירי פעמים יותר קטן מהארץ. כדור הארץ (Terra) רחוק מן השמש 21000000 פרסאות * וזמן סיבובו את השמש הוא שס"ה ימים ואיזה שעות ועושה בכל יום מהלך 555000 פרסאות והולך סביב מרכזו פעם אחת בכל כ"ד שעות. הידח מסבב את הארץ פעם אחת במשך כ"ט ימים וי"ז שעות ומרחקו מן הארץ 51600 פרסאות, קוטר הידח קטן מקוטר הארץ עד שערך הראשון אל השני כמו ל"ז אל מאה * מאדים (Mars) עושה מסילתו סביב השמש במשך שנה אחת ושכ"ז ימים, מרחקו מן השמש 32000000 פרסאות והארץ גדולה ממנו ששה פעמים * מהלכה לכוכב מאדים נתגלה כדור הזה לעיני התוכניים ** כוכב חדש קראו אותו צירים (Ceres) ההולך סביב השמש במשך ד' שנים וששעה חדשים ומרחקו מן השמש 58000000 פרסאות. אחריו הן התודעו אליהם עוד שלשה כוכבי לכת הנקראים פאלאס (Palas), יונא (Juno), וועסטא (Vesta) *** אשר גדלים ומרחקם מן השמש דומה אל הראשון שנתגלה. במרחק רב יותר מאלה הולך צדק (Jupiter) סביב השמש במשך י"א שנים ושי"ד ימים

* ההמון יונתה חיק נוכל לדעת המרחקים הגדולים האלה, אך הפשטן מיוסר על הנסיון הזה: אם יציט אדם אל הידח צהירותו נחלי השמים למעלה מן קדקדן ממש, ונחורו רגע עלמו יציט אדם אחר רחוק ממנו אל הידח צהירותו נחופק הראים (Horizon), הנה שני קוי הראות היולאים מעיני שניהם ונפגשים יחד צורה יעצר זווית אחת אשר כפי כללי חכמת המדידה נוכל לדעת כמה מעלות יש צו, ורשויות הזה נקרא זווית שינוי המרחק (Parallax) ולענך הידח יש לו שיעור מעלה אחת צקירוב * מעתה אם המציט הראשון ידמה צמחשצתו היות קו נטוי ממרכז הארץ דרך נקודה מעמדו עד מקום הידח, והמציט השני יעשה קו צמחשצתו ממקום מושבו עד הידח ועוד קו אחר ממקום מושבו עד מרכז הארץ, יעשו ג' הקוים האלה משולש צעל זווית נלצת, אשר צו אנו מכירים הללע הקטן שהוא חלי קוטר הארץ, גם אנו מכירים זווית שינוי המרחק כמו שאמרנו, ועוד הזווית הנלצ שהיא תשעים מעלות, ועל פי שלשת הידיעות האלה נכיר כל שאר חלקי המשולש, ונשרט הללע המורה מרחק הידח מן הארץ.

** התוכן (Piazzi) היה הראשון שראה אותו בשנת התקס"ח צעיר (פאלאצרו).
*** (פאלאס) נתגלה ע"י התוכן Olbers בשנת התקס"ז, (יונא) ע"י התוכן Harding בשנת התקס"ד, (וועסטא) ע"י התוכן Olbers הל"ל שנת התקס"ז.

אליהם החקים הנשגבים האלה כאילו ציוס קרוא אליהם הים מן האין
 שם היו ציסדו ארץ לדעת חקות שמים ולספר שחקים צחממה; אך
 התנשא לא עוד, ידידי! והוד והדר תלגש לחשוב מחשבות עמוקות
 מאלה, ואחרי כי נזקעו לפניך דלתי שמים הואל לא ושוע צעשתנותיך
 צהיכלות הנשגבות ההנה, הגדל מועלות ולצדך ישאל לאמר: לאיזה
 תכלית נצדאו כל אלה? מה יעודם ותועלתם? האם רק לתועלת
 הארץ הקטנה הלזו הוליא חמין כח צמספר לצאם ולכולם צסם יקרא?
 הלכך נוודו לעצור רק קדווי חומר אנשי תצל ולהאיר להם מעט מזעיר
 צאישון לילה ואפילה? היחס צ לחכם מן שיכין כלים משקלם עשרת
 אלפים ככדי זהב לעשות מחט צדל אחד? חלילה ליודם להכניע היקר
 לצולל והנכבד לנקלה! הלא עין שכלנו רואה צהם תגאים מוצהרים
 והכנות יקרות יציאונו לשפוט היות מליחותם ג"כ לתכלית יקר, כי הנה
 גדלם כגודל הכדור הארצי וגם יותר ממנו, סדר מרולתם דומה ג"כ
 למרולת הארץ סצצ השמש, ומזה ימשך גם להם, כמו לנו, שילוי
 הזמנים וחילופי השנה, קור וחום קין וחורף יום ולילה צהם לא ישצותו
 כפי פנותם אל השמש צלדס האחד או האחר, וכפי אשר יגיעו אליהם
 קוי אור השמש צנכחיות או צאלכסון, גם מן הצהדות והרלוועות מחולפו'
 המראה שאלו רואים על שטח הכוכבי לכת נקל לנו לשפוט כי ימלאו
 גם שם הרים וגבעות שדות ועמקים ימים ויצשה כמו צארנו, גם
 סצצים יתקצו עצים ענן וערפל, וירחים יסוצו אותם כמו שיסוצ ירח
 אחד את הארץ. לכך מן ההתדמות הגדולה הזאת שיש לתכונתם עם
 תכונת הכדור הארצי נוכל להחליט ולקיים שגם תכליתם ידמה לתכלית
 צריאת הארץ, כי לולי כן מדוע נוודו צזה האופן? האם תאמר שנצדאו
 רק להוסיף פאר והדר למראה הרקיע לעורר ע"י כן לצות צני אדם
 (כמו שצלו יהלכו צקדן צוית הצריאה) להלל ולשצח למי שאמר והיה
 העולם על מעשי נפלאותיו? זה לא יתכן, כי רוצ צני אדם הוא ההמון,
 וההמון לא ישגיח אליהם ולא יתפעל מהם, א"כ איפה לאיזה תכלית
 נצדאו? — אהה ידידי! הרחצ לצך עדי יכיל גודל השמועה; נושצים,
 נושצים המה כמו ארנו! הכוכבי לכת כולם מלאים צעלי חיים משכילים
 מחונני הדעת ומלומדי צינה, מכירים צוראם, מתפללים על גדולתו,
 מקדישים ומעריכים את שם כצוד מלכותו, מנשאים נפשם אליו להיות
 להם לעזר ולמחסה ומשצחים בצורותיו. — האח! שמואל אחי!
 דצת שצעה לה נפשי ביל ושסון על הרעיון המדומם הזה: נושצים,
 נושצים המה כמו ארנו! נפתחו השמים ואראה מראות אלהים! לצי
 הומה צקרצי, ועיני נוזלים דמעני שמחות צהגלות נגלות מול סעיפי
 אלפי לצאות יושציהם, כי רוח על פני יחלוף לשער צדמיוני כמה
 יתרומם ויתנשא האדון הכוכב צערצות המשגיח על ילודים רצים כחול
 הים ולגדודיהם אין מספר. אמנם, ידידי! התחשוב כי צכל זאת צאנו
 עד קלות נפלאות הצריאה? האם תמו פה מעשי ה' אשר פעל צעולס
 ידו? ומה תענה ומה תאמר אם אני אגיד לך כי כל הגדולות הנוראות
 שסיפרנו עד הנה אינם רק כעיפה מן הים לעומת בצורותיו ית'
 הנמלאות מהלאה לעולם השמש? — הצט לא השמימה! מה הנה
 הנקודות הצהירות מלאי צוי מצדיקי זוהר מפיקי נובה אשר נקראם צסם
 כוכבים

צפל זאת אל תחשבו כי צאנו אל קצה בצול ממעלת השמש, אלא נהפוך הוא. יש לנו טעמים הרבה יציאנו להאמין כי עוד תהלה לכוכב אוראנוס ימלאו כדורים אחרים מסצבי השמש צמסילות יותר גדולות, אף כי לא ראינום עד הנה לגדל מרחקם ולחולשת אורם, שהרי אף ירחי הירק והשצתאי ואף אוראנוס עצמו לא זכינו לראותם אלא צדור הזה בעזר קנה המחזה גדול ושלם מאד שהמליא התוכן הערשעל זה שנים לא כצירים. ומי יודע יקום תוכן אחד צימים הצאים. ויעשה קנה מורכב מזכוכיות יותר שלימות וממראות יותר מלוטשות, ואז נציע צמדחקים מה שנעלם ממנו כהעת להעדר האמצעיים? הלא רצ מאד המקום הפנוי צין מסילת אוראנוס וצין מושב הכוכבים הקיימים (עליהם נדבר צסמוך), ולמה יניח מי שהיכולת צידו לצדוא עולמות אין מספר מקום רחצ כזה דיק ושומם לצלתי הראות גם שם את כצור גדולתו? — אולם עד שאתה יושב ומשתאה על גדול השמש ורוחצ תקופת ממעלתו הפורצת לפונה ונגצה וקדמה וימה צאלפי אלפים רצצות פרסאות. יללה כח אנוס לצטא צשפתים מספרם ולצייר צדעתו מרחקם, פנה עצמך ללד אחר, והתצונן צדעיוניך איך יתקיים ההיכל המפואר הזה על מכונו? איה אדניו הטצעו? מי יכריח הגופים הנוראים ההם לשמור תמיד מסלוליהם ולא ישנו את תפקידם? מאין לכולם התמונה הכדוריית שהיא השלמה צצתמונות? למה ירצו אלפים שנה ולא יגעו ילכו תמיד ולא יועפו? מי יכיל כוצר משאם לכל יפלו איש על אחיו, רק יטעו צאוויר צאין הפסק כצעלי כנפים? — — השאלות העמוקות האלה צנקל יתורצו איך רק נאמר כי ככה גזר עליהם מראשית יוצר כל אשר צרו פיהו צראם, ורק לרצונו וכחו הוא המנהל אותם. וצאמת כן הוא שהסדר הנפלל הזה הוא רק תולדת לרצונו יתעלה כי הוא אומר ויהי, אלא שצריכים אנו לחפש ולצדוק עוד אחר האמצעיים, צחד צהם הצורא ית' להפיק לרצונו על ידם מצלי שיצטרך צכל דגע לחדש נסים ונפלאות צסדר הצריאה, כי כן אנו רואים גם צצצל השפל הזה חקקה חכמתו ית' חקים קיימים צעצע המליאות, יקראו דתי הטצע, ועל פיהם העולם כמנהגו כוהג, ככה צסדר מרואת הכדורים ההמה סצצ השמש הטציע הצורא חק גדול וכורא, על פיו יסעו למסעיהם איש איש על משמרתו, וצו יתקיים מטערס והקפתם צסדר נכון, וזה החק הוא כח הכובד, אשר צעצגרו כל גוף גדול ימשוך אליו את הגופים הקטנים ממנו ויכריחם להתקרב אליו, ולכן יש לכוכבי לכת הזעירים מן השמש הכנה ונטייה לגשת אליו ונמשכים ממנו תמיד, וכמות הכח המושך הזה יתרצה או יתמעט כפי מרצע מרחקם, כנודע לתוכניים.

אבל לפי שאין די צכח הכוצר לצדו לפעול סצצום צמסילה קצועה (כי אילו לא היה להם רק הכח הזה ילכו תמיד הלך וקרב אל השמש עדו נפלס עליו), לכן נתן להם הצורא צראשית צריאתם גם כח הדוחה, דהיינו כח יכריחם ללכת תמיד על קו ישר צלי הפסק, ועתה צצרכיז יחד שתי הכחות האלה, המושך והדוחה, העושים פעולתם צצוית, נתהווה תנועה מורכצת משיהם, שהיא התנועה הסצצוית שאמרנו. עורה איפה, שמואל אחי! ותן תורה לאלהי עולם שנתן כזאת צצל אנשי תצוות, לחפור צמעדר צינתם צמעמקי הצריאה עדו התגלות אליהם

הנפלאה מוקטר מוגש לשמו הגדול סיד והלל שצח וזמרה רנה ותודה
לזכר מלכותו, מפני להקת ישרים יפארו הדג גאונו, ומפני גדודי עצדיו
ירוממו גדולתו — האח! האח! שמואל ידידי! לצי קטון מהכיל עוז
נוראות כאלה, הליקתני רוח צעני, ורשפי שלהבת ירדת רוממותו ית'
עצרו משכיות לצני, עתה הצינותי דברי המשורר האלהי: השמים מספרים
כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הדקיע, כי מכל גבולות השמים עולה למעון
קדשו ית' קול רנת ישרים המספרים כבוד אל נאזר בגבורה, מה שגזו
הרעיונות האלה! יד צינת קדושי חומר תקלד מחשוז זהם, זכי השכל
יבשו וישוגו אחור וכל חכמתם תתצלע, לצם סתחד נצערה עלתם
וצינתם תסתתר מהשיג קלות דרכי רוממותו ית', כי לתצונתו אין חקר.
אמנם דם על כל דמים ה' וצבל זאת שפל יראה, המגזיהי לשבת הוא
גם כן משפילי לרלות, שוכן עד וקדוש שמו גם את דכא ושפל רוח ישכון,
ואלהינו דם ונשא יסגיו גם על צן אדם הזוחל על אדמת עפר, ולדקות
אנוש קלד ימים תעלינה לרצון לפני מדום ונורא אשר שנותיו לא יתמו —
הה! לזאת התלהבה נפשי וכליותי תעלוזנה לזכר דצ עוצותיו ית' אשר
הפליא לעשות עמנו, ודרוב המית דגשת לצני אפתח סי צקול סיד,
ושפתי תצענה לאמר:

אֶל-בּוֹכֵי מָרוֹם בְּלֵב שָׁמַיִם
אֲבִיט כְּאִישׁ נִדְהָם וְאַשְׁתּוּמָּה;
שָׁמָּה לְהִרְבּוֹת הוֹד נְתוּנִים הִמָּה,
נֹרָא מְקוֹם-שִׁבְתָּם רַחֲב־יָרִים.

אִישִׁים יִצוּר־אֵל לְרִבּוֹתִים
יָד יִמְצְאוּ בָהֶם אֲשֶׁר נָעֲמָה;
לֹא יִכְנָשׁוּ יַחֲדוּ לְהִלַּחֲמָה
שָׁגֶם יַעֲזֹבּוּ כְּבִכְנָפִים.

סֵפֶר, חֶסֶן! חֲכָמָתָה אֵין דָּרָךְ,
כִּי שִׁגְבוּ מִנִּי פְעוּלוֹתֶיךָ;
כִּי יַחֲרִישׁ — תִּכְרַע לָךְ כָּל-פֶּרֶךְ!

אֶךְ יִהְיֶה לְבִי תְהַלּוֹתֶיךָ,
כִּי-בֵין כְּדוּרֵי אֵשׁ גְּדוּלֵי עֶרֶךְ
תִּזְכּוֹר יְלוּד אִשָּׁה, אֲנוּשׁ חִלְכָּה.

בוכזים קיימים? הנה למען תוכל להשיג דק השגה קטנה מתפארת
 גדולתם די לך לחשוב כי הכדור הארצי הולך מדי שנה צמנה סביבות
 השמש במסלול עגוליי אשר קוטרו 42000000 פרסאות, ונמשך מזה סביבות
 החמה חנו הולכים ומתקרצים לקלת בוכזים קיימים וצימות הבשמים
 חנו מתרחקים מהם, ושיעור ההתקרצות הזאת אליהם הוא ארצעים
 ושמים דצות פרסאות, ואעפ"כ (737 נפלא) ! ואעפ"כ לא יתדלו לנו
 הכוכבים הקיימים ההם יותר גדולים בקיץ ממה שיתדלו לעינינו בחורף,
 ולא נרגיש בהם שום שינוי מזג, ולא מאלו בהצטתם שום זווית שינוי
 המראה (Parallax) כמו בהצטת השמש, צאופן שהשיעור הדצ הזה
 מן מ"צ דצות פרסאות כאין וחשצ לערך מרחקם העלום והנורא שאין
 הפה יכולה לדמד והאזן לשמוע והלץ לחשוב כמותו, ומאחר שהגדול האמיתי
 אשר לכל גוף וגוף יתרצה תמיד מן הגדול הנראה לעינינו כעוד המרחק
 אשר צינו וצינינו, לא עתה וחשוב כמה יגדל כמות הכוכבים צסכמעט אין
 תכלי למרחקם, ועם כל זאת יפעת אודם מתנוגץ מן לצ השמים עד עפעפינו.
 אך מאין להם האור הצהיר שאנו רואים צס? מן המקצא אי אפשר, כי
 אפילו הכוכב אוראנוס הוא חלוש האור מאד צעבור מרחקו מן השמש,
 על אחת כמה וכמה היה חלוש אור הכוכבים הקיימים אילו יצא אליהם
 האור דק מן השמש הרחוקה מהם צשיעור נפלא כזה, א"כ יש להם
 אור צעלם, ונמשך מזה שכל כוכב קיים הוא שמוש צפני עלמו, ולפי
 שכל אחד מהם ירחק מזולתו כפלי כפלים ממה שירחק השמש מן הארץ,
 איך נחשוב שהכוכבים הצהירים ההם יפילו אודם דק אל מקומות תוהו
 ושומון, ולא יהיו סביצם גופים עכורים יקצלו מהם האור והקפצ כמו
 שים סביצות השמש? זה נמנע צחק שלמות הצודא ית'; ילמדנו מזה
 שבהיות כל כוכב שמש צפני עלמו, הנה הוא ג"כ עולם צפני עלמו.
 אכן כמה הן העולמות ההנה? מי מנה מספרם? זה נשגב מיכולת
 אנוש, כי מלצד הכוכבים הנראים צעין צשר לצדו הלא כפלים יתגלו ע"י
 קנה המחזה, ואף כל זה אינו מאומה לערך מספרם העלום אשר צמסילת
 החלצ, הלא גדולי התוכניים דשמו וסמנו כצד שצעה עשר אלף ומאיתים
 וארצעים כוכבים צליון מקומם, ועכ"ז לא הגיעו עדיון אל חלק קטן
 מהם, כי דצו מארצה ואין להם מספר, אמנם לאיזה תכלית צדא נורא
 עלילה עולמות אין מספר אם לא לשפות שלום וחסד וחנינה למעשי ידיו
 ולהשפיע טובו ית' צכל עצד וצכל פנה עד צלי די? ולמי יגיע מרצות
 שפע צדכה כזה אם לא יהיו צכל העולמות יאודים צעלי שכל וצינה
 מוכנים לקבל הטובה ממקור הטובות ומוכשרים לצשר דרכי טובו צכל
 דוד ודוד? הלא הארץ הקטנה הלזו התעיק עיניך צה ממקום השמש
 ואיננה, וצכל זאת היא מלאה צעלי חיים אין ספורות למו צכל חלק
 מחלקיה, צמים צאיד וצעפר, לאות ולמופת כי צכל פעולות הצודא
 ית' נחתם החיים להיותו הוא יתעלה מקור החיים, ואיך יתכן לחשוב
 שהטוב והמעטיז יטה קו תוהו ואצני צוהו על כל העולמות הנוראות
 ההנה, שס ישומו המסילות ישצות עוצד אורח, והיו לשממה ולחרצות
 עולם, ודק לכדור הארצי (כשחק מאזנים נחשצ לעומתם) יהיו החיים
 גמנה? לא כן ידידי! לא כן! אחיך כח אשר זרע עולמות אין מספר
 אמת ספות כסא כדורו נטע צכולס גרעוני החיים ומצל קנות הצדיקה
 הנפלאה

לתהלה בקדש הארץ בעצור כי רוצ ספריהם לא צאו על מכשם הדפוס והמה עדיין בכתובים אשר על המעט ומלאון צידי החכמים, ולכן עקציהם לא נודעו אלא לאחד מני חלף; לזאת צדדתי למדסם פה שמותם וכתציהם עם חזיה הערות על פרטים הנוגעים להם, בעצור תהיה זאת לנו לעדה על חשיבותם.

האחר מהם הוא הר"ד יוחנן אלמאן או אלימאנו ז"ל אשר חי סביב לשנת מאתים וארבעים לחלף השישי, עיר מולדתו היתה קונסטאנטינא ומשם צא לאיטליאה ועלה לגדולה בעצור חכמתו עד שהיה רצו של השר המדומס Pico della Mirandola, כי השל הזה התעסק מאד צדיעת לשוננו הקדושה וצחכמת התורה, והיה מקוצל גדול כנודע מספריו. מחיצורי הר"ד אלמאן הזה נראה איך ידיעותיו היו מקיפות כל חלקי המדע הנודעים צדורו, ואיך שקד עלי הלימודים כל ימי חייו שקידה רצה, אלה הם ספריו:

א' ס' חשק שלמה, ציבור גדול ורחב על שיר השירים על דרך פילוסופי עמוק מאד שלא נדפס מעולם, צו הראה תוקף עומקו צמחקר ואיך היה צקי צכל חיצורי הפילוסופים היונים והערציים, כי הוא נושא ונותן עליהם ולפעמים טוען עליהם צדאש הספר הקדמה ארוכה מאד, שיעורה כמו כל הציבור, צה חלק צל החכמות שצעולם למדריגות שונות ועדח להוכיח איך נתקצלו כולנה צשלמה המלך ע"ה אשר חננו ה' לצ חכם ונצון, ולהציא מופתים על זה הציא חידושים רצים מסיפורי המלך שלמה ומסיפורי מלכת שצא שצאה לשמוע חכמתו, צדדים צלתי נודעים עד הנה צחיי המלך ופותחים שער חדש להצנת פסוקי ס' מלכים הנוגעים אל קורות המלך, והמחצד לקחם מכתצי הערציים הצלתי נדפסים. כמות הספר הזה כפי ההעתק הנמלא צידי הוא כשיעור ס' הזוהר חלק צדאשית, וצסוף ההעתק שלי כתצ: נשלם זה הספר הנקודא חשק שלמה על ידי חני ינחק יהושע צכמ"ד עמנואל זל"ה מלאטאש מהעתק עשה השלם חתני היקר כמוהר"ד אצרהם יצ"ו צכמ"ד משלם יצ"ו אשר הביאו מן הספר עלמו והשלמתיו היום יצ"ו אלול שכ"ח לפ"ק, ע"כ.

ב' ס' עיני העדה פי' על התורה שלא נדפס, והזכירוהו צעל שפת ישנים וצעל שלשלת הקצלה, אך חני לא ראיתיו.
ג' ס' חיי עולם הזכירו המחצד צהקדמתו לס' חשק שלמה, ואני לא ידעתי מהותו.

ד' עור יש תחת ידי ס' ליקוטים מכתצת ידי המחצד עלמו, כי כן מוכח מן המקומות שצצר עליהם צקולמוסו להגיה ולתקן מה שכתצ, כמותו קל"א דפיין, וצו היה כותצ המחצד מהשצות נפדות כפי העולה על רוחו, פידושים וחידושים ואמרי צינה, גם מאמדים ולשונות גדולי הערך שהיה מולא צספרים נחמדים צעצרו עליהם, וצתוכס יש לשונות לקוחים מספרים צלתי נמלאים אללנו.

החכם השני שראיתי להזכיר פה הוא הר"ד אצרהם יגל ז"ל ממונציליני מתשפחת הגאליקי הנודע כצ צשערים ע"י שני ספרים קטנים שחיצד ונדפסו פעמים רצות, האחד הוא ס' לקח עוצ המצד על עיקרי האמונה

שני חכמים גדולים בלתי מפורסמים

בשגם עזרו על עם ישראל לדות רצות ורעות מיום גלותם מעל אדמתם זה כמו ז' אלפים שנה ועד עתה צטלולים עלמו מספר, ככל זאת לא חדלו שדידי העם הזה להתעסק בחכמה ולשקוד צלימודים ולאסוב העיון והחקירה אהבה עזה, באופן שהמתצונן על קורות אומתנו וסיפורי מעשיה (*) יתפלא מאד צדאותו פרחי החכמה ונלמי המדע גומלים לליהם ומצילים פירותיהם צין קולו התללות וקמטוני הפגעים הרעים אשר הכאיצו צת יהודה והעמיסו עליה הוה על הוה וצד על שד צאין ספורות ומאחר שהנסיון יורה יום יום צשאר העמים כי כפי רצות הללחתם ושלותם ותיקון ההגתם כן תצדע וכן תפרוץ השתלמותם בחכמה, ולהפך אם חלי הזמן יפגעו צהם ויום אידם יהפוך ידו עליהם צצצו עצרתו, אז אצדע חכמת חכמיהם ונצדעה עלת צבומיהם, אין דורש ואין מצקס עוד להסתופף צלל החכמה, לכן כפלים יש לתמוה על עם ישראל כי לא כמקרה יתר האומות קדשו צענין זה ולא כתולדותם תולדותיו, אם לא כי יד אלהי מעוזו עשתה זאת למלאות חסרונותינו צדרך אחת ולתת לנו חלק ונחלה צמועלות ודעת חלק התללות הרצות אשר מלאנו להחיותנו כהיום הזה. אמנם צין כל החכמים שעשו להם שם וגדולה צמכתציהם עינינו רואות צכל דור ודור איזה מהם המתנשאים על זולתם צמה שלא התעסקו בחכמה אחת לצד ארצותים, אצל הרחיצו בצולי חקירותיהם על כל נושא ונושא, ונתנו לצס לחקוד על הלימודיות על העצמיות ועל הנמוסיות ועל האלהיות כאחד, לא היה מחקר שלא דלו לעמוד עליו, ואין חלק מחלקי הידיעות האנושיות שלא הקריצו אל חכם לעעוס נופת מתיקותו, כפי המלצ שצו הביעו אנשי דורם וכפי האמיתיות שנתגלו צימיהם.

ידידי צנשאי עיני אל חכמים כוללים כאלה אשר לקחו צישראל צכל עת והשאירו אחריהם צדכה את ספריהם היקרים המעידים על תפארתם ועומק מחשבותיהם, מלאתי סנים מהם לא נתפרסם כ"כ שםם העוצ לתהלה

(*) כל העמים אשר הפחננו צלימודים והתחילו ללאת מערפלי הסכלות אל אור המדע, היתה ראשית מחשבתם לחקוד צקדמוניות ראשי משפחותיהם ולאצו ספר יכלול תולדות האומה מיום היותה לבוי ועד עתה, כי הועילות החקירה הזאת ישרגנו ויספצנו צקשר אחין עם הללחת העם צאשר יעירו לצצחכמיו לחסוד: מה היינו? ואין מן המלצ השפל הקדמוני עלינו אל והמדריגה שאנו צה בעת? ואין ח"כ נוכל להשתלה יותר? — אצל אנחנו צני יסדלל עם היות לנו ראשית סיפרי קורותינו צכ"ד ספרי הקודש, גם קורות צית שני צחוצים מלאת היוספיסן לרומיים וצספרי השתונאים, הנה מכל מה שקרה לצחותינו מחרצן צית שני ועד היום הזה מה יש לנו להראות? הוה ספר יודיע כל תולדות צית יעקב צמאך אלף ות"ת שנים על הסוד? — לזאת נפסי עלי תשפך ילני הוה צקדצי על החסרון הגדול הוה, ומי יתן וישגיחו הנצונים ממני אל ענת הליגרי המדצר צהם לצצו, ויפנו מחשבותם אל התללפה הנצודת הזאת, כי לא דצר דיק הוה!

נפתחו שערי השמים, וגדודי לצאות נשמות טהורות וקדושות נלצות
 לעומתו נחלקות למדרגותיהן, גם לו מלך זה היתרון על המסודר
 האיטלקי, כאשר דנטי לא זכר רק חנשי דודו או לכל היותר אותם האנשים
 אשר מתו צומן קרוב לו, אצל החכם הישראלי הזה שאני צא
 להזכיר התפשטו בשכלו על כל הדורות שהיו לפניו, וסידר בחיבורו כל
 התנאים והאמוראים והגאונים והחכמים שהיו עד זמנו בצדקו מפעלותיהם
 וחיבוריהם צמתק המליצה והשיר איש מהם לא נעדר. ועתה להגדיל
 תפארת קדמוניו התמימים הנה צאתי זהודעה זאת, כי עלי מוטל
 לפתחם צדנים ילידי שפלי חכמינו מאחד שהללח אלוה צדי לאסוף אלי
 המון ספרים כתובי יד ישיזים ונושנים אשר קניתי לי מעיר ליווארנו,
 ומה מאד קשתוממתי בהגלות לעיני מתוכם הספר הנחמד הזה הנקרא
 ספר ההיכל! ושם מחצרו הר"ר משה ריאשי ז"ל, ויהי כי עצרתי על
 דלתיו ראיתי כי המחצר דרך על צמתי השיר באופן נשגב מאד, ובעז
 מליצתו וצלצט חזיונותיו הוא דומה אל דנטי, גם ענינו דומה לכל מה
 סכתצ דנטי צחלק הבן עדן ממנו, וכמו כן מלך קושי הלשון ראוי לשמו
 אצל דנטי, כי לפעמים מליצותיו קשות ההצנה עם היות הלשון זך ונקי.
 הספר הזה נחלק לשמונה מאמדים גדולים כוללים יחד אלה וי"צ צתים,
 צכל-צית שלשה שורות וכל שורה מורכבת מעשרה הצרות והחדושים הם
 תמיד מלרע והולכים לרוא ושצו שלשה שלשה כמו צדנטי, גם עשה המחצר
 הערות סציצות השירים צגליון לצאד צהן עניני החכמים שהוא מזכיר
 למאות ולאפים, וצאחת מהן כתוצ שהצמצ"ם ז"ל הוליד ר' אצרהס,
 ור' אצרהס הוליד ר' עוצדיה, ור' עוצדיה הוליד ר' דוד, ור' דוד הוליד
 שני צנים והלכו צצצי, וחתם: וזה היה ציתי בעורדינו, עכ"ל,
 ומן ההודעה הזאת נוכל לדעת זמן המחצר, כי ר' אצרהס שזכר היה
 ממלא מקום אצותיו צצנת ר' ת"תק"ע, וצנוהגשצעולס נולד ר' עוצדיה
 קודם התחלת האלף הששי ונצצו צניו של ר' דוד קודם שנת ק', ולפי
 שהמחצר הזכיר ר' חסדאי קראשקש שהיה צצנת קנ"ו לאלף הששי ולא
 הזכיר ר' יוסף אלצו שהיה צצנת קפ"ה ולא גם אחד מהחכמים שאחריו,
 נראה שכתצ ספרו סציצ לשנת ק"ס צקיודצ, והנה נכספה נפשי לדעת
 אם ימצא זכרון המחצר הזה וזכרון ספרו אלל דושמי הספרים, אך
 צקשתיו ולא ממצאתיו צצוס מקום, זולתי צעל שלשלת הקצלה מזכירו אחרי
 הרא"ש והרלצ"ג צצצדים מעטים, אלה צצדיו: הרצ ר' משה דריאשי
 חיצר שלשלת הקצלה צדרך שיר אצל צלי סדר וממנו לקחתי מעט צצדים,
 עכ"ל, ומה שאמד צלי סדר איז זה דופי להולך צדרך שיר כידוע למצינים.
 איך סיביה עלי לשלם תודות לחסדי האל ית' כי זכני להוילא מערפלי
 השכחה סגולה יקרה זאת, ידאו ישרים וישמחו, כי גם לנו משורר קדמון
 מפליא לעשות כמו דנטי החשוב שצמשוררי איטאליאה, וזה לנו תוספת
 מופת וראיה כי צכל מיני חכמה ומדע היתה המשרה על שכם צני ישראל
 טרם גלותם ממלכות ספרד כל עוד שהיו חכמינו שוקדים להלמיד יחד
 לימודי המחקר עם למוד תורתנו הקדושה.

האמונה ונעתק ללשון רומי ארצעה פעמים וללשון אשכנזי שלשה פעמים, והשני הוא ס' אשת חיל הכולל מהלל אשה עוצה וחוצותיה. אמנם החיצורים האלה הם דצד מועט לעומת כתציו הגדולים והיקרים שנשארו בכתובים ולא התדאו החולה, ואני צאשרי כי יאשרוני צנים הפעם אודה את ה' כי חצילים נפלו לי בנעימים לאסוף אל ציתי חיצורי הרצ הנ"ל כתוצים בכתצ ידו מתש כמו שנראה מן ההגהות שעשה צהם, ולאשר דמיתי בנפשי כי החיצורים האלה אולי יחידים הם צעולם ולא נעשה מהם העתק צשום זמן כי לא צא זכרונם אלל רושמי הספרים כל עיקר, לכן אמדתי אספרה צקהל עם את אשר דאו עיני, ואדשום פה ספרי המחצר הזה הצלתי בדפסים ואלו הם:

א' ס' בית יער הלבנון נחלק לארצעה חלקים: החלק הראשון כולל י"ח פרקים ומדצד על החלומות ופתרונם ומצדד דיעות הפילוסופים והמקוצלים עליהם. החלק השני קדאו שכיות החמדה, פרקיו שלשים ומדצד צסדתי תורה וצחכמה האלהית, צמציאות הצורה ית' והמלאכים ומקליפות וספע הנצואה ונשמת האדם וחטא אדה"ד והסתת הנחש, וענין הכרוצים והגן עדן וז' אצלות, ומציא שס קושיות שהקשה הדמ"ע מפאנו ז"ל על דצדיו ותשובותיו אליהם. החלק השלישי נקדא צתי הנפש ומדצד על מהות הנשמה ומצצה אחר לאתה מן הגוף, החלק הרצעי גדול מכולם כי פרקיו קי"ז והמחצר קדאו פתח תקוה, צו יפליא עצה על סגולות הטבע, המחצצים האתחים והצעלי חיים למיניהם, על תשמישי איצרי האדם ותכונותיהם, על מיני הדפואות, על האצן הפילוסופית, על אצני החשן, ועל כמה ענינים אחרים נפלאים מאד, כמות כל הספר חמש מאות וחמשים דפים גדולים.

ב' ס' באר שבע מדצד צרחה על כל החכמות ומחלקותיהם ויסודותיהם פרקיו כ"ו.

ג' ס' פרי מגדים על חכמת התכונה, הזכירו המחצר בכתציו, אך אינו אללי.

י"ש"ד

דנטי העברי

הרועים צששני השיר והעולים אל הר הזמרה מזכירים לשצח את שס דנטי האיטלקי, ואין איש מאורצי המליצה שלא תצילינה אצניו מקול מנהלות המשורר הקדמון ההוא אשר החל להרים קדן לשונו בנגן על כנורו שירים נשצצים לא נשמעו כמוהם עד יתיו ואחריו לא קס כמוהו. מי לא שמע את שמע האיש הזה אשר נולד צצירנאלא צצנת חמשת אלפים וכ"ה לינידה, שס נלחם מלחמות צני עמו צצדוע נעויה, אך לצסוף גרשוהו מאדלו ומנחלתו ומת צלאצניה צן כ"ו שנה? מי לא קדא את חיצורו הנשגב (Divina Commedia) צצצצר נעתק ללל לשונות העמים? — אמנם אחד מני אלף מחכמי ישראל יודע שיש גס לנו משורר קדמון צאומתנו אשר חי מאה שנה אחרי דנטי והלך צעקצותיו בהתדמות המשקל והענין, ועשה והלליח צמלאכתו עד צצאמת יאות לו שס דנטי העצרי, כי כמוהו צייר צדמיונו מדאות אלהים, לפניו נפתח

והשגיתו והתצוננו תאך צכל פנות הצית, ושמו תגמת פניהם על כל
התלאכות והאומניות הלומדים שמה נערי צני ישראל, ויושר צעיהם
תכונתו מולאו ומוצאו וכל תורת הצית, ושם נמלאו פקדי עדת ה'
העומדים על המשמרת, והפילו תחנתם לפני המלך למען יחונן לתת
רשיון להקים שם את תמונתו, צמלאת תצנית מוצקת נחושת לגאון
ולתפארת ולזכר עולם כל ימיו, כי צמקום ההוא דרך כף דגלו והסתופף
צלל קורתו רוממות מלכם ואציהם, אשר צעין חמלתו חמל על צית יעקב
ונעתר לקולם לעשות כפי חפצם אשר שאלו (ג) והיום הזה, כמשלש
חדשים, כאשר חזו וצחנו עדת ישורון צני ק"ק מנעוזה כי המקום ההוא
לר להם מהביל עוד מספר מרובה מאנשים ונשים זקנים עם נערים,
ממה שכבר הציגו שמה ציום הקמתו, צשגס צעת הזאת רצו מארצה
זקנים ונערים אשר ידרו מנכסיהם, וכבר הזקנים האריכו ימים ואין להם
מחיה, ולאציהם לעיניהם פניהם אל הצית להתדגל צמלאתה מלאתה
אומנות לחיותם כהיום הזה ולהיות להם להצא לפליטה גדולה, קיימו
וקצלו לקנות להם צתים מחדש העומדים כבר אל לדי הצית להרחיץ את
גזולם, למען יוכל שאת מספר אנשים וצחורים יחדו יותר ממה שגזלו
הראשונים, וגם לתת מקום להעמיד שמה צעלי מלאכות אחרות על אשר
כבר היו מתחלה (ד) לצעצור יהיה הצית הזה עליון לתהלה ולתפארת
לעיני כל השדים והעמים, וכאשר כל נסיכי אדם הסרים אל משמעתו
של מלך ושדיו ושופטיו הנלצים על העיר כולם מנשאים את היהודים,
כי הבינו לצצם לדרוש צעוצת אחיהם האמללים ולנהלם צחקד וצרחמים,
וצזה יתצדך אליהי אמן ויתקדש שמו צקדצ העמים, אשר על זה נצא
איש הרוח ישעיהו החוזה ונודע צגוים זרעם ולאציהם צתוך העמים
כל דואיהם וכידום כי הם זרע צרך ה', ותשכיל ממואל דצר כי זה מלון
תקוה הוא הראשון אלל אחינו היהודים, ולא נודע לנו עד היום אם
נמלא כזה צקדצ כל ישראל צכל מקומות מוצצותיהם.

והנה

(ג) צשכבר זה ימים רבים שנישית תצניתו של מלך נחושה ממורט, עוד היום
לא נהנו לו מקום רחוי וקיים אל הוך הצית, כי הנויד יחילו לעשות זאת
עד אשר ירחינו את גזולו, כאשר הודעפי, וזה הכסום צכתצ חמת אשר
הבינו לתת תחת המונתו:

FRANCESCO PRIMO IMPERATORE D'AUSTRIA

entro' degnevole al ricovero degl' Israeliti indi-
genti e in questo marmo consecrato dalla seca
venerata effigie simbolo di carita' vigilante lease
che a di primo maggio 1825. i fondatori delibe-
rarono crescere maggiore copia di giovanetti
all' industria prosperatrice perche, la pia soler-
zia dell' Augusta visita nella misericordia si
eternasse.

(ד) זאת ועוד אחרת כי גם לצהלות צת יהודה אשר אין לכן מנוח צצית אציהם
עתה כי ירחיץ לנו המקום שמה המלאכה מנוחה ללמוד אומנות נקיים וקלה
לפי כבודו.

בית מחסה לאביוני ישראל

בעיר מנטובה.

בשנת התקפ"ה עשר יום לחדש טבת העיר ה' את רוח עדת יבני ישראל בקרית מנטובה להקים בנקדת לבס ארמון על משפטו, ההוא יקרא בית מחסה לאביונים להיות למחסה ולמסתור לאחיהם העניים והאביונים, זקנים וזקנות, אלה מפה ואלה מפה, וגם אל נערי יסורון אשר לא השיגה יד אחיהם להדריכם לכל מלאכת חדש וחושב, שם יגילו כי ימלאו להתחנך כפי חפנם בכל מלאכה, ותהי זאת לדל תקוה כי הענק יענק לו די מחסורו עוד כל ימי חייו, ויחדל אציון מקרב הארץ. (א) והנה כאשר החלו ליסד את הבית ולהעמידו על מכונו. נספחו אליו מספר אדוועה ועשדים עניים, חלים אנשים וחלים נשים מדלת אחיהם הנדכאים אשר עד הנה חיו חיי נער כי לא מלאו חיל לשבור צר והצון לביתם כי השיגום ימי הזקנה, והצנים צניהם נטועי צעמים אשר דלו מאנוש נעו צאו צמספר שנים עשר, ותחת מלמדיהם להועיל התאסדו ארחות דרכם צמועלות ודעת איש איש לפי דרכו, עד כי צדוות הימים ילליחו צמלאכתם וצכשרון המעשה אשר יתן להם שכל טוב צעמלם. (ב) וכבר צאותו יום, ראשון להקמת הבית, הקימו שם דאשי אלפי ישראל אצן לזכרון, וזה חקקו מפתח פתוחי חותם את הדברים האלה צלשון איטלקי:

Sotto i paterni auspici di S. M. FRANCESCO PRIMO e per le cure solerti del Marchese Marsilio Benzoni moderatore della Mantovana Provincia la commissione Irsaelitica di culto e di beneficenza nel primo Gennajo 1825 all' operosa inopia e alla inferma questo asilo pietosamente proferse.

ידי כאשר צא אל מחנה עירם צשנה הנצרת ציום שנים עשר יום לחדש אייר אצי הממלכה המלך הקיסר המדומם גומל חסד ומרצה להיטיב Francesco I. יר"ה עם הגצירה עטרת תפארת הצנות דוממות המלכה אשתו ועם דוממות אחיו משנה למלך ושדים דצים אתם, דרך צוכצ ליעקב, כי צשלשה עשר יום צו נראה צכצודו אל תוך הבית דוממות המלך הקיסר עם דוממות אחיו משנהו ושדיהם ונסביהם הנלוים אליהם, והשגיחו

(א) עד עתה חונש אומניות נלמדות צתוך הבית לחנך צהן את אלאחי עם הקדם, וחלו הן: מלאכת הטווים ואריגת החוטיין, מלאכה האורב, מלאכת התופר צבדים, ומלאכת הסנדלר, ומלאכת חדש עשים, מלמד מלאכת הכתיבה והקריאה צלשון הקודש וצלשון איטלקי ומסילת הלימוד וחוצות האדם עם ה' ועם אנשים.

(ב) כאשר ילליח הנער למלאכה ויצין את דרכה ציתרון הכשר, יתנו לו מלשכה הבנות מהת שלש מחות ליטרון מטצע אור"סערי"אה, למען צלאתו החוצה ויכל לקנות צהם כלי אומנותו לעשות ומלאכתו אשר למד.

והנה מלכד כסף המתוכן אשר הזיל קהל עדתנו יחד מתרומת הנשים
ליסד את הצית ולהעמידו על מכורו, רצים מאנשי צריתנו צחירי
ה' אנשים וגו' עדס נסעס מן הארץ הנשמה הלזו להסתפח צנחלת
ה' עם נפשות נדיקים ותמימי דרך, צחרה דלתה נפסס לזוות את צניהס
ואת יורשיהס להקדיצ שי איס לפי עדכו, לרומס את הצית למען יהיה
נכון על מתכנתו, ויעמוד ימים רצים לגאון ולתפארת.

י"י אלהינו זכרה זאת להס לטובה וחוסה עליהס כדוצ חסדך.

והיום הזה יום חדיר צימי שנה אשר נתת לעמך לכפר על נפשות,
אז הרחמים והסליחות השקיפה ממרום קדשך את יושד לזכס,
וכשרון מעשיהס לשלס להס כפעלס, ותשגיח על כן צדוצ רחמיך וחסדיך
אל נפש:

(פה יזכרו צמחות כל האנשים והנשים שכבר מתו, אשר ערס נסעס

מן החיים הכינו כספס להתנדז אל הצית, פתח תקוה לדלת עמנו).

זכרות לחיי נלח כי צדוצ נדיצה הקדישו את כספס להגדיל כדוצ הצית
אשר צחסד עליון כל ימוט.

ולכל איס כי יפליא נדר או נדצה צאמת וצלצז שלס אל לשכת הצית
הזה אורך ימים תשציעהו ולקדקו לעולס תעמוד לכפר עליו
ותסלה לו.

ולאדם שטוצ לפניו לעשות חסד עם המתים וצא צכל אות נפשו להרים
תרומת כסף אל חסעד הצית למרגוע נפש שוכצי קצר יעתר
אל אלוה וירצהו כי ישא לכל עונו ויוסיפו לו שנות חיים חמן.
אנא רחום וחנון יהיו נא עיניך פתוחות אל הצית הזה אשר צנינו,
ושמעת היום אל תחנת עצדיך המתפללים לפניך, וסלחת להס
אשר חטאו לך ולכל פשעיהס אשר פשעו, ואל נפשות חסידיך אשר הוצא
כעת זכרונס לפניך, תן מנוח אשר יעצ להס עם חזלי ישראלס אנשי צדיתך,
סלה נא לעונס וחטאתס לא תזכור עוד, ידויון מדשן ציתך ונחל עדניך
תשקס.

תהיה נפסס לרורה צלרוד החיים לחזות צנועס ה' ולצקר צהיכלו,
ויקוים צהס מקרא שכתוצ תודיעני אורח חיים שצב שמחות את
פניך כעומות צימיך נלח, וכן יהי רצון ונאמר חמן.

י"ש"ד.

והנה קריאי ופקודי העדה של ק"ק מנטוזה יע"א הודיעו צמודעא וכדווא קרי אל כל אנשי חסד, כי מי שנודר אל מסעד הצית וצל ימעיע מתת ידו ממאה ליטריין מטצע אווס"טרי"אח טרם התהלכו צאדן החיים, וגם אם יתנו צעדו יודשו ויולאי חלליו, יזכר שמו לטוזה ציוס לוס האדיר על ידי נוסח פדטי המתקן לכך, ולכל מי שנודר צחיו סכוס הכ"ל יכתצ שמו צאד על לוח הנתון אל תוך הצית, ולכל איש אשר ירחיצ מתן ידו עד שני אלפים ליטריין כנ"ל, יקצעו לו צתוך צית מחסה לאציונים אצן שיש לזכרון, ויכתצו שמה איש על שמו פתוחי חותם על אשר הפליא והגדיל עושה כאלה, ולא ישכח לדור דודים.

מעתה, קורא יקר! אליגה נא לפניך את נוסח של זכרון נשמות ומשיצ נפש, אשר תיקן ועשה אחד מפקדי וקריאי עדת ישראל של ק"ק מנטוזה, והוא החכם ונצון דצר, הרופא כמ"ד שמואל חי מלאוולטה ה"י, והוא הביא לנו ג"כ הקדמתנו זאת אשר ראו עיניך.

עתרת שלום ומנוחת השקט

אל נשמות אחינו בני ישראל של ק"ק מנטוזה יע"א אשר ציושר לצנס הניחו אחרים צרכה לרומם את הצית אשר צנו למחסה ולתסתור לאציוני עתם יסודתו צל ימוט, ותפלה לחל חי על כל החיים אנשי צדיתנו מבישי מנחה צדקה אל לשכת הצית ה' עליהם יחיו יצ"ו"א.

פזר נתן לאציונים לזקתו עומדת לעד
קרנו תרוס צכצור.

פהלים קי"צ ט'

משיב נפש

אשר מטעם ראשי קריאי עדת ישראל ק"ק מנטוזה נתן לחוק על כל צתי נכסיות להזכיר לפני ה' ציוס לוס כפור מימים ומימה את נשמות האנשים והנשים שכבר מתו אשר נדצ לצס אותם לזאת תכונת מתנה אל צית מחסה לאציונים וצל המעיעו מתת ידו ממאה ליטריים ונטצע אווס"טרי"אח, והחזון צנועס קולו וסער תורה צדוועו יזכרם לטוזה נגד קהל ישראל אחר קריאת התורס של הפלת סחרית טרם יחזירוהו צהיכל ה'.

וכה יאמר :

אנא אל עליון, שוכן שמים, הלא עיניך פקוחות על כל מלעדי צני אדם ועלילותיהם, ולפניך כגלו מלפוני מחשצותם.

אתה יודע כי מלצך חשקנו להקים את מלות מלכנו ושריו, אשר נתת נזאת צלצס להיעיז עמנו, גם אמנה אהצת החסד והחנינה העירה את רוחנו והחזיקה את ידינו לכונן את הצית הגדול צית מחסה לאציונים ומעון חינוך אל כערי צני ישראל ללמד צו מלאכת חדש וחושצ, לצעצור יהיה מעוז לאחינו האציון ציוס צר לו, ולמען ילמדו לאלאי עדת ישורון אשר אחזוס חצלי עוני להתחנך על פי דרכם צכל מלאכת עבודה, לעשות להם שס ולטווצ להם כל הימים.

יהי נועס ה' אלהינו עלינו לתת לנו עוז ותעזומות להיות צכל עת לעזרת אחינו האמללים כאשר עס לצצנו.

והנה

הגאון אצל המלך להעביר את דוד בן זכאי ולפקוד את אחיו יאשי' בן זכאי לנשיא במקומו, ולא הצליחו פעולותיו, וישאר דוד על כנו, והוא הי' מוכרח להתחבא מפניו כשבע שנים (4) • בעת הרעה ההיא, בימים אשר ישב הגאון בודד ונפרד מחברת אנשים, היתה נפשו מתענגת במושכלות, ומשתעשעת בחברת המחברים אשר קדמוהו, כי ינק מצוץ תבונתם, ומבאר חכמתם שתה גם השקה את בני ישראל. בימים ההם כתב ספריו הרבים והיקרים (5) אשר כמוהם לא הי' עוד בישראל. כי מעט היו לפני זמנו אשר כתבו מחשבותם על לוח, למען יעמדו ימים רבים, ואם גם היו איזה מחברים כבר בזמן הקודם, הנה לעינינו למוער מהם נשאר (6) • ולהלאה נחשוב ספרי הגאון בפרט. אחרי חלפו שבע שנים התאמן איש נדיב, ושמו כשר בן אהרון לעשות שלום בינו ובין ר'ג, ויבצע את מחשבותיו. וביום תענית אסתר כרתו שניהם ברית בבית כשר. ויפילו גורלות מי מהם יאכל אצל חברו סעודת פורים, ויפול הגורל על רב סעדי • ויאכל על שלחן הנשיא וישמח עמו ימי הפורים ולאחריהם שני ימים (7) • אכן כפי הנראה, מעת המחלוקת עם דוד ואולי גם ממריבות אחרות עם כופרים וקראים, עצבונו הכה שורש בלבו ולא סר עוד ממנו (8) • ויחי רק כחמשה שנים אחרי כן, ויגוע ויאסף אל עמיו בן חמשים שנה לדאבון נפש כל גדולי ישראל וחכמיהם • ובשגם הכה בשוט לשונו הרבה אנשים אשר לא ישרו דעותם בעיניו, ויחשבו למשוגעים וכסילים (9) • בכל זאת נשאר זכרו אחרי מותו לברכה בפי כל נבונים ויריאים, אף אם לא כמוהו יחשובו, ויבחרו באשר מאס (10) • וכבר היו בימיו חולקים על העוסק בחפמות ובפלסופיא והוא לא הביט אליהם והגדה בהן הרבה, יען היתה יראתו קודמת לחכמתו (11) • וגם החכם הגדול הראב"ע קוראהו ראש המדברים בכל מקום (12) • טובותיו אשר עשה לישראל הנם כתובים על ספר הגלוי ועל אגרת ר' דוסא בנו (13) שכתב לר' חסדאי הנשיא בר' יצחק בן שפרוט מארץ ספרד

תולדות רבינו סעדי' גאון

וקורות ספריו

רבינו סעדי' גאון נולד שנת ד"א תרנ"ב (1) במחוז פיתום בארץ מצרים. ונפטר שנת תש"ב בסורא הנקרא מתא מחסיא. בארץ בבל (2) מעט היו ימי חלדו. אך רבות ונפלאות פעולותיו אשר פעל ועשה. ואולי גם המה למעט יחשבו נגד אשר הי' יכול לעשות עוד לטובת עמו. לולא נסע יתר חייו בחצי ימיו. לפניו לא נסמך עוד לגאון חכם מארץ אחרת כ"א מארץ בבל ומתוך חכמי הישיבות שם. אולם אחרי האדם הגדול הזה שלח דוד בן זכאי ראש הגולה. כאשר ראה כי ישיבת סורא אזלת יד ותלך הלוך ודלה ופסו החכמים. אז בקש לו עזר מארץ אחרת. ושם רבינו סעדי' יצא כבר עד קצוי ארץ. כי נודע לחכם גדול בתלמוד ויתר המדעים. גם לאיש חיל אשר לבו כלב הארי. לא יחת מפני כל ולא יהדר פני איש (3) ויבא לסורא בחדש אייר שנת ד"א תרפ"ח בן שלשים ושש שנה. ויהי שם לגאון ויחל ללמד דעת בכל ענין. וירבו התלמידים. אז החלה ישיבת סורא לעשות שם בארץ. אולם לא ארכו ימי גדולתו. כי אחרי שני שנים נהי' ריב בינו ובין ראש גולה. בעבור כי גם פניו לא נשא במשפט אשר יצא מאתו ולא כאשר ישר בעיני הגאון. ובן ר"ג אשר רצה להכריח את רבינו סעדי' לדעת אביו. הוכה ונפצע מעבדיו והמון העם. אז להטה אש המריבה. וינסה הגאון

מהעתקה של ר' יהודה. והיו ביד קצת אנשים איזה מאמרים נפרדים מספר זה בשינויי נוסחאות מתוקנות. ובהשקפה ראשונה יחשבם הקורא לספרים מיוחדים מהגאון, ובאמת אינם רק מספר האמונות אך בשינוי השם. (26) בסוף הספר הזה נראה דרכי מחשבותיו לאהוב את אורח הממוצע בכל המדות והענינים נגד אלקים ואדם. (27) ובכלל הספר הוא נלחם נגד הרבה בני דורו והקודמים לו אשר העפילו לעלות בהרי הפלסופיא ועי' סרו מדרכי התורה האמתיים, ולפעמים גם נגד הקראים ונגד איזה כתות אחרות. (28) וכל דבריו המה באורח החכמה ובחלוקות מיוחדות נוחות להכנס בשכל האדם, ומאמרו אלה מהוללים ביחוד מהחכם בחסידות ומדבר נכוחות בעל חובת הלבבות, אשר לקט ממנו הרבה. (29) וויכוחים עם הקראים וביחוד עם בן זוטא. (30) תשובות נגד חוי הכלבי שרצה לקרב כל הנסים שבתורה לדרך הטבע ולפעמים עי' דוחק רב, ועי' חבור זה של הגאון חדלו המלמדים מלמד עוד לתלמידיהם את פירושי הדופי של חוי. (31) — פירוש על ספר יצירה על דרך החכמה. וכל אלה הספרים, חוץ ספר האמונות נאבדו כלם. והפירוש על ספר יצירה הנמצא בידינו ומיוחס לו, אינו ממנו רק ממחבר מאוחר לו הרבה בזמן. (32) — והיא היותר גדול מכלם, באור גדול ותרגום ארוך על רוב ספרי תנ"ך. (33) וכלל החבור הי' נקרא ח"ל ס"ח. והתרגום ביחוד ח"ל פפס"ח. (34) ושניהם בלשון ערבית צחה ובכתיבתה. (35) ונמצא בידינו עוד התרגום על התורה הנדפס באותיות עבריות ביחד עם תרגום אונקלוס ותרגום פרס בקושטנדינא שנת ש"ו, וגם בפאליגלאטא של פאריז ולאנדאן באותיות ערביות רק בחילופים ושינויים משובשים. (36) ובשנת ה'א תק"ס הדפיס החכם פוילוס תרגום הגאון על ישעי' בעיר יענא, ועשה הערות עליו. והוא מצאו באותיות עבריות ושנה אותם לערביות. אולם עי' נפלו בו שבושים רבים, ורובם מחלופי אותיות הדומות בערביות.

ספרד 14) • ושני אלה החבורים נאבדו מאתנו, 15) • ספריו רבו בתורה, בחכמה, בדרכי הדת וביאורי המקראות. בצחות לשון הקדש ודקדוקה, וכלם בלשון ערבי הנמרצת והנדברת אז, ואשר בה חברו רוב הגאונים את ספריהם, לבה משלשה מחברות קטנות שהן, אזהרות, אגרון, ושיר על מספר האותיות שבתורה • וכלם עשו שם בין חכמי ישראל 16) • אך מעט מהם נשאר בידינו, ורובם נטבעו במצולת הזמן • חבוריו בתלמוד המה 17) פירושים רבים על ש"ס ומוזכרים במקומות הרבה 17) • 3) פסקים והלכות בפני עצמם ונזכרים מהם ספר השטרות 18) ספר טומא' וטהרה הכולל ג"כ הלכות נדה • 19) ודיני שבועות היסת • 20) ומי יודע כמה מהם בלתי נזכרים • 2) סדר התפלות, והכולל כל דיני ברכות ק"ש ותפלה, ונמצאים בו גם תפלותיו ושיריו שחבר בעצמו, והיו נאמרים הרבה, מהצבור בשבתות וימים טובים ומשובחים בפי הקדמונים, ונמצאים בידינו עוד איזה תחנונות ושבחים המיוחדים לו ונאים אליו • 21) — 7) תשובות רבות על שאלות ששאלוהו בדינים והוראות, ומהנשארים בידינו נכיר רוחב לבו וטוהר שכלו לחלק כל דבר למחלקות ולבארו היטב עד יוציא הדין לאמתו • 22) — בחכמה, מובא ממנו 8) ספר סוד העבור, והוא פירוש על ברייתא של סוד העבור הנזכרת בר"ה (כ' ב') ושמה נרא' חכמתו במהלכי השמש וירח ולקויים • 23) וכל אלה החבורים נאבדו מאתנו ואינם • בדרכי הדת וביאורי מקראות: 9) ספר אמונות ודעות • והוא נשאר בידינו, כולל עשרה מאמרות והעתיקו ר' יהוד' אבן תבון לעברית בהעתק' כבדה, וכפי הנרא' נפלו שבושים בנוסחאתו, או שהי' נכון בהעתקה • 24) ונדפס בדפוסים הרבה ומחדש בברלין עם פירוש בלתי מספיק מאת המשכיל הנודע ר"ל בן זאב • ויש עוד העתקה אחרת מספר זה מאת ר' ברכיה הנקדן בעל משלי שועלים, כ"י באוצר הספרים של דע ראססי בעיר פארמא • 25) ונשארו בידינו קצת דוגמאות ממנה • ונראה יותר מובנת ומתוקנת מהעתקה

מיגע שמרה להביא דמיונות ממלות תלמודיות. (45) —
 יי צחות. ולא נדע רק ענינו משמו. ואין בידינו מאומה
 מארבעה מחברות האחרונות רק דוגמא קטנה נשארה
 לנו ממחברת אזהרות. (46) — (סו) שיר על מספר כל
 אות כמה פעמים הוא בתורה במלאכות נפלאות ובמלות
 נבחרות הכוללים כל מספר ומספר. אך כבד הוא מאד
 ונגד דרכו. ונדפס בסוף תשובת הגאונים דפוס פראג.
 ובסוף ס' נובלות לחכמה. עוד מובא ממנו. ספר אבן
 הפלסופים. אך ספק בידי אם הוא ממנו. (47) בכל
 ספריו הנמצאים אתנו או רק מובאים בספרים אחרים
 הוא מרחיק את למוד הקבלה ומלעיג על קצת דעות
 הנמצאות בו. (48) ולכן כל המיוחס לו בלמוד זה או
 שמסופר ממנו איזה מעשה על דרך מתנגד לשכל
 הישר, רחוק הוא מאד להאמין עליו. (49) בכ"ז לא נוכל
 לשלול ממנו י"ב דרושים שהיו בכת"י לרב אחד ומיוחסים
 להגאון. וראוים לו. ורובם על ש"ה בדרכי הפשט
 והדרוש ולא חשבתים בין ספריו מפני שלא נתברר עוד
 יחוסם אליו. (50)

הערות

(1) בהשקפה ראשונה יש תצורה גדולה צומן חייו ומותו. כותבי הדורות יחמרו
 שמה צן החישים שנה צגנת ד"ח תש"צ. ח"כ גולד צגנת תנ"צ.
 חולם יקולקל חשזון זה ע"י סורה אחת צספר חמונות ודעות (סוף מחמר ח')
 שפתצ וז"ל וחולי יחמר חומר ח"ק יקצל השכל כי חזין לעולם כי חס ד"ח וזלצל"ג
 חנה? עכ"ל. ח"כ יהי' מחצר חזריו י"ע שנה קודס לידתו. ולכן חצתיו צמהירות
 לשצס דצרי צעל דורות עולם ולעשה צנקוס ל' ז'. ר"ל שמה צן ל' שנה. ח"ק אחרי
 עיון וועט רחיתי הספך חע"כ הסצוס הוא צחמונות ודעות סס. ולצצר זה נלסרך
 מתחלה לסרס דצרי רצ סריחא גחון צחגרתו ולחקן דצרי. שכתצ ושכיצ מד סעדו'
 ציתי סגחון חציו סנה רי"ג עכ"ל, ר"ל חלק רי"ג לסערות. וע"ז סתצ צסס"ד וז"ל,
 לדעה ז"ד וס"ק מת ד"ח תש"צ ח"כ הוי סנה (חלק) רנ"ד לסערות וט"ס מ"ח רי"ג
 עכ"ל. ור"ל צנכיון ג"ח תמ"ח סחז סחל מנין הסערות. חולם סמעיון צמקמו יפלח
 צעיוו סחצצון עוד יותר. שכתצ סס דסמכו לרצ סעדו' צגנת (חלק) רל"ט לסערות.
 וחתיצ מתצתח דמתח נחסיח פרתין סנין וכו'. ונלח צי' דוד הפסיו וכו'. וקרי'
 לרצ יוסף להיות גחון ונחצח רצ סעדו' כמה סנין וכו'. ורצ יוסף נהג גחון צמתח
 מחסיו, ולצסוף חפיים רצ סעדו' עס דוד נסיוח ורצ יוסף קס צדוכתיו כלל סני
 דרצ סעדו' י"צ סנין וסכצ מר רצ סעדו' וכו'. עכ"ל. והנה סמוסיק י"צ על רנ"ט
 יעלה ציר רנ"ח לא רי"ג ולח רנ"ד. וגס צל"ז עכ"כ סחני סחצצות רי"ג גס רנ"ד
 ססצסיס סס, סיסוספת רס"ג דסכיצ רצ סעדו' צימי סגחון חציו. וססמון סס
 כתצ סחציו נעשה לגחון צגנת ר"נ וסכיצ צגנת רנ"ד. ח"כ צגנת רי"ג לא ה' עוד
 חציו לגחון וצגנת רנ"ד מת כצד. ח"ק נחלח צרוס סקצור סצצריס. סעעה גס לצעל
 סה"ד

גם בעבריות, שטעה בהם הכותב, חוץ שאר שבויים ונעלמו גם מעיני החכם פוילוס הנ"ל, ואנכי הגהתי ותקנתיו כראוי ת"ל. ובפירושי לישעי' העתקתי הרבה מתרגומיו (37) וכפי ההשערה, כל אלה התרגומים לא יכללו עוד הביאורים המובאים הרבה בקדמונים. ועוד לא זכינו לראותם. ונראה שמאז היו הסופרים שוקדים הרבה לכתוב להם התרגומים לבדם שיהיו מצויים ביד כל מורה וביד המון העם בשבתות. ולא כן ביאוריו שהיו רק ביד חכמים מבינים במקרא (38) ויש לעינינו דוגמא ומאמר ארוך מפירושו על איוב בספר כד הקמח לרבינו בחיי (תיבת השגחה) והבאור על דניאל הנדפס במקראות גדולות ומיוחס לו, אינו ממנו רק ממחבר מאוחר לו בזמן. שהשתמש בבאור הגאון, אשר הי' מועתק כבר בימים קדמונים (39) ובאוצר הספרים של ר"ד אפענהיים (קווארט נומער' 252) נרשם פירוש שיר השירים לרב סעדי' מועתק מלשון ערבי, כ"י ואולי הוא מ"ב דרושים שלו, עיין חתימת מאמרי זה. ונמצאו עוד באוצר הספרים של אקספארד תרגומיו על איוב ותרי עשר. ונראה שבהם יש ג"כ ביאורים (40) ונשארו רק מעט ספרים מתנ"ך אשר לא מובא פירושו עליהם מקדמונים. והמה עזרא נחמי' ד"ה קהלת רות ואסתר ולא יותר (41) וקרוב שלא הספיק לגמור ביאור אלה הספרים הקטנים, כי גז חישועה לחיי עולם. בכל המובא מתרגומיו וביאוריו נראה דרכו לקרב כל ענין אל השכל כפי מה שאפשר, כן בספורים כן בטעמי המצות ופירושי המקראות (42) וכונתו הטהורה היתה להכניס עיני יותר האמונה בלב אנשי דורו. — בצחות הלשון ודקדוקה (43) אזהרות. והמה תרי"ג מצות כלולות בעשרת הדברות, בלה"ק באורח שירובחרונים (43) — (4) אגרון. ג"כ בלה"ק. וקרוב שהי' כולל עניני טעמים ונקודות מלאים וחסרים (44) — (5) לשון עברית. יתכן שהי' כולל פירוש שבעים מלות ורות בתנ"ך. והנמצא עוד היום באוצר הספרים של אקספארד בלשון ערבית. והגאון

(3) עיין הערה 2) ואגרת רש"ג וספור ר' נתן הצלי ציוחסין וגדולת נספז ובגזרת רוחו נראה ג"כ בספריו אשר לא יחיש צם לכסילים וצוערים * עיין הערה 9) והערה 11) *

(4) ספור ר' נתן טס *

(5) עיין הערה 1) צם דורות עולם שזמחצות חצר רצ סעדי' כל ספריו או רוצם *

(6) אין לפנינו ספרים מעת חתימת התלמוד עד רצינו סעדי' רק שאלות לרצ אחאי וזה"ג ואיזה תשובות הבאונים * ונאחר ענינים אין צידינו מאותה אע"פ שהי' כבר וחס לפני רצ סעדי' * עיין צאמונות ודעות (נ"א פ"ד) והבועני כי אנשים מענינו חצרו כי זה הענין שחמר ה' קניי ראשית דרכו הוא חלי הכוחניים * ומ"ג (ריש פ"ח) ורואיני אנשים מאומהנו שמיאזים ראי' לדחות צטול הפורה דרך הכלל וכו' * ורואיני מי שמחזיר הצטול צענין זה צססה מאמרים * וסס (צאמלע הפרק) ורואיני צקל ספרים שסעיר דומים צו אל הר סיני וכו' * והוספסו אנשים וחמרו וכו' * וצפתיהם למחמר ז' ומלחתי אנשים מעטים מאומה שאינם מודים סיהי' (תח"ה) צעת הגחולה אלל אומרים סיהי' זה צעת היליאה אל עו"ה צ * עיין עוד הערה 9) מה שמיאז מספרים המדצרים מבלגול נפשות, וגס צדקדוק ליהק היינו הראשון לדעתי שחצר צן ספרים אע"פ שקוראיו הראצ"ע צרים מאזנים ראש המדצרים ומוניהו גס לפני ר' יהודה צן קריש, צכ"ז אחצו צן קריש לקודס צמן מהבאין לפי מ"ז רד"ק צבורש שבה צסס ר"י צן קריש שסמע מחלדד הדני וכו' * וחלדד הדני הי' עכ"פ לכל סיותר מחומר צסנת ד"ה הר"מ * עיין הערה 9) לתולדות רצינו נתן צעל הענין * והוא א"כ קודס לידת הבאון *

(7) ספור ר' נתן הצלי ציוחסין *

(8) לשון הראצ"ע שמת מהוך מרה שחורה *

(9) במאמר ו' רפ"ז כתצ אלל אומר שאלחתי אנשים ומי סנקראים יהודים ואומרים צהסנות וקוראים אותה ההעתקה וענינו אללס שרוח ראצון תשוב אלל שמעון וכו' * ודצרים רצים מזה הסגנון והערצו צכ"ל * והצצון צלסונו סכתצ ומי שנקראים יהודים * וצחקדמה כתצ וז"ל כי להכמים חמלה על ההכמה וסס מוליאזים לה הנינה כחנינות חיס אנשי קרצו כמ"ס חמר להכמה אחותי חת (משלי ז') אע"פ שהכסילים הותלים על סכלותם ואינם מניחים אותה כמ"ס יחמול עני' ולא יעצנה (חורצ כ') *

10 רב סריח באון הי' מחזיק כבר צדרכי הסדות , אשר מאס צהס רצינו סעדי' * עיין הערה 29) לתולדות רצינו נתן * וצכ"ז הוא מזכיר חת רצ סעדי' צכצוד וסדר עיין אגרתו ציוחסין * ועוד צהסוצה ממנו (סעדי' לך דפוס ליוראבר ח"א סער ג' ס' ח') וז"ל וסשאלתס מלינו צספר סטרות סחקן רצ סעדי' באון זכ"ל צן ט' שנים סקדס חסה וכו' , אחצוה הכא גמירנא בדמפרש צהלכות דמר רצ יהודאי באון זכ"ל * והא דפרישתון תסמא דרצ סעדי' באון לא שמיע לנא ולא סצירנא לנא דהנן צן ט' שנים וכו' * ואנו רואים כי הדצרים הללו מוסיפס על חר רצ סעדי' באון זכ"ל כי חבס גדול הי' ואין משנה סלמה אונדת אותרו (ר"ל מחתו) עכ"ל *

11) בהקדמת חמונות ודעות כתצ * ואס יאמר אומר חיק נשים עלינו לדין העיון צידיעות וקדוקים עד אשר נאמין אותס כפי מה סיתצדרו צמלכת הסיעור ותיסצו והסס מציחקים הולכה הזחת עד סהס אומרים סהעיון צם מציא הפסירה ומציא אלל האפיקורסות נאמר כי חינו אלל אלל ע"ה סססה כו' * יעו"ס היעצ *

(12) עיין הערה 2) *

(13) אין זה רצ דוסא באון אשר תסוצתו מוצאה צריצ"ס ס' ק"ו וכלסונה צצעל העטור אות כהוצה , שהוא מציא סס כבר חת רצ חאי יעו"ס ואין זה נכון כפי חצצין הסנים * וחולי ר' דוסא הוא כנוי משס ר' דוד * ומוצא ר' דוד צכ *

ס'הד שחשז מה שכתב רמ"ג כלל שני דרכי סעודי' ו"צ שנין, ר"ל שרז סעודי' עלמז
הי' באחזן ו"צ שנים, ולכן עשה צמ'הד נקודה מתקפת צין מלת דוכתו וצין מלת
כלל' וחינו כן רק פירושו שרז יוסף קס דוכתו צמחך כל ימי רז סעודי' שעולה
ל"צ שנים, ור"ל מתחלת סמיכת רז יוסף עד מות רז סעודי' ונחשזו פה ג"כ ימי
המחצות, ולזה כיוון צמ"ש כלל שני דרכי סעודי' כלומר צמחך כל השנים ומתחלת
סמיכת רז יוסף לא מסמיכת רז סעודי' שהיתה צ' שנים קודם לרז יוסף. ולכן כתב
צמחך אחרי מות רז סעודי' וצמחך רז יוסף לזבל, ור"ל דקס דוכתו רק כל ימי
חיי רז סעודי' ואחר מותו עזז את מקומו. ולפי"ז יהי' מסמיכת רז סעודי' עד
מותו ו"צ שנים. היינו צ' שנים עד המחלוקת ו"צ שנים אחרי כן מסמיכת רז יוסף.
תוסוף ח"כ ו"ד על רל"ט ועלה צידך רנ"ג, והוא הל"ל צמקוס רי"ג ונקל החלוק
צין רי"ג לרנ"ג, ועולה יפה ג"כ מ"ש דמכז רז סעודי' צימי הבחזן אצינו, ור"ל
שרז חנינא אצינו של רמ"ג מת שנת רנ"ד, ורז סעודי' שנת רנ"ג, שנה אחת לפני
מות רז חנינא והיינו צימי הבחזן אצינו. ומעתה יסכים החשזון ג"כ מהש לדברי
הראש"ד שמת רז סעודי' בשנת ד"ח תש"צ ליורה. ור"ל אם נחשז ג"ל תמ"ט למחלת
מנין הסעודות לא ג"ח תמ"ח, כי בשנה אחת יש ערוז ונצול תמיד צין הקדמונים
(עיין הערה 66 לתולדות רצינו נתן צעל הערוז) וכמו שהוכרתי זה צמ"ח. ואחר
שנהצור שנת צמ"ח ד"ח תש"צ, אזו מוכרחים לעשות שזום צממונות ודעות שס,
שס אם נאמר שנת הארץ ימים אחד וצמקוס צן ג' ל"ל צן ג' עוד לא יעלה החשזון
יפה, שהרי צעת חצרו ס' חמונות כזר ולא מתחת יד זמזן קודם הרבה ספרים
שכן מציא כזר צמחמח ח' פ"צ את וצוירו על פ' צרשית ופירושו על הבלות יאורה
וצממונותיו על חיי הכלבי ושאר חצורים, ח"כ הי' עכ"פ כצן שלשים שנה. נחשז
עוד משנת תרל"ג עד תש"צ שנת מותו ס"ט שנה, ח"כ הי' חי קרוב למאה שנים
ומאריכות ימים כזאת לא היו מחרישים כותבי הדורות ואדרכה הס כתבו שמת
מהוך מרה שחורה נראה כמיתה כלל זמן. אכן יותר ראי' עוד מצעל דורות עולם
הקדמון ככותבי הדורות והוא כתב שחזר רז סעודי' כל ספריו צעת הי' צמחצור
מפני דור צן זכאי. ח"כ נחשזו צין שנת ד"ח תר"ל ותש"צ. ולפי"ז ע"כ שיש שזום
צמספר השנים צממונות ודעות שלו, ול"ל צמקוס תרל"ג תרנ"ג. והוא מסכים
לקבלת הראש"ד שהיא שנה ראשונה של המחצות. ונקל החלוק צין אות למ"ד לזאת
ג' צממונות רש"י. ומעתה נשאר דברי צעל דורות עולם צלי שום פירכא וקסאי
ושזום. ח"ח מלחתי עוד ראי' הצוררת מצדרי חמונות ודעות עלמז (מחמר ז' פ"צ)
שכתב מעת שילאה חומתנו לצני העולם (ר"ל מעת מתן תורה שהי' בשנת צ"ח תו"ח)
אלפים ומאהתים שנה ועוד, ויהי' ל"צ דור עכ"ל. והיינו צמחצון כל דור לשצעים
שנה ויהי' ל"צ פעמים שצעים עולה לסק צ"ח רמ"ה וככה אם ינוכה מן ד"ח תרל"ג
צ"ח תמ"ח שלפני מתן תורה ינאך צ"ח רמ"ה ויהי' רק המשה שנים יוסף על ל"צ
דור דלא חשזו אללו למפטי'. ומ"ש אלפס ומאהתים שנה ועוד אלע"פ שיש עוד מ"ה
לפי חשזונינו, הנה גם זה חשז למספר קטן נכד מחזות השנים, ומפני שצסק מ"ה
שנים אכן צו אפילו חזי מאה ולא דור נקיט ל"י צלשזן ועוד. ועפי"ז שצס גם
המספר שס המספר של תרל"ג. וללא שהוא נצוק שס צכ"ז צמחצון שנות הבחזן,
ולעיינו הוא צרור ונכון. ונ"ש צממונות ודעות שס למעלה (מחמר ז' פ"ח) כי
צמחשת אלפים שנה יש חמישים כת מצני אדם, ח"כ מביע לכל כת וואה שנה ונאן
חושז לכל דור שצעים שנה? הנה כת לחוד ודור לחוד, ולחנם דחק המפרש שס.
עכ"פ נחזר זמן חצור ס' חמונות וזמן מותו. אכן צמקוס אחר נמלא שכתב עוד
חיזה ספר לפני המחצות, וגם לפני סמיכתו לבחזן, שכן מציא ימנו ר' אברהם
הנשיא צמ' העצור שכתב רז סעודי' שנה שמונים אנו זה היום יואה שנת ד"ח
תרפ"ו. (ת"ע פכ"ב). ול"ל מ"ח הראש"ד כל ספריו לאו דוקא ור"ל רז ספריו.
וצכ"ל לא נוכל לאמר כן על ס' החמונות שהרי מציא שס כזר רז ספריו כנ"ל.

(2) **הבחזן** הנקרא היום פא"יום צחק מלרים, הוא הנקרא אלל הקדמונים
פיתוס. וכ"כ רמ"ג ואתיוה דור נשיאה למר רצינו סעודי' צר רז
יוסף ולא מצני רצון דמתיצח אלל ממלרים הוא וידיע צפיתומי. וצרים ספר
מחזנים כתב הראש"ע, הבחזן רז סעודי' מפיתוט רזש המדברים צכל מקוס עכ"ל.
ומצקוס מבורתו ופסירתו צסורא ולא צמקוס אחר עיין אגרת רמ"ב ולקמן הערה 23.

הכחצ"ע. וכפי הנראה חל"י כיוונו ב"כ ששאלה לרחצ"ד ונתשוצות הרחצ"ס שזכרנו.
 ובספר הישר לר"ת (דף ע"ב עמוד ב') כתב מנחמו בסדר רב סעדי' צורך המרצה
 שמתחת עכ"ל. ובמדרשם שהיה בהפלה ההיא ואין צידי כעת מחזור ישן לעיין צו.
 ומאחזי צהב"מיו סוף הלכות תפלה כתב צפליחות של ער"ה, וחומרים זכור צרית
 ויודוי דרב סעדי' בארץ עכ"ל. ורחוק צעיני סיכוויין לתחנות יהי לרין שאלו חומרים
 צסוף פליחות של ער"ה, ששם שתחלתה לחה, היה סופה מעורבת צמלות זרות וגם
 טענת משה רבינו ע"ה עם השם, הוא לא כדרך הגאון. וחלוי חצר הוא רק תחלת
 יהי לרין וסופו ממחצר אחר. ויותר נראה שסכווייה רק לוויודוי של אשמו, תכל
 עם שאלו חומרים בכל ימי הסליחות, והיא רשומה צבה"מיו שם לדעת מקום
 חמירתה צער"ה אחר זכור צרית. והיה לרין הוא מתחנות הנוספות. ובאמת וויודוי
 זו היא יקרה ויש בה ג"כ רעיון נפלה מדרך החוטא חזק הוא מיהא עלמו מן
 הרחמים אם לא יראה עד מהרה תשועתו צמעט תסוצה, ואז ילך שוצב ולח יסוצ
 עוד, ואצדון וללמות יתסכוהו אחריו וכאלו שערי התסוצה נעלו לפניו ע"ד כוונת
 הנקמה ואחזנו הסתר חספיו וגו'. ומעין זה צדדני רז"ל על אחר כחילו שמע
 מאחורי הסכוד שוצו צנים שוצצט הון מאחר, ר"ל כ"כ הי' מודע רב חטאו ומריו
 שמתאש עלמו כצר מתקנה. וכ"ז כלל הגאון צמעט מלום. לרוב רצות סצצונו
 קרחטוך ה' חלסיו, רחקת מתנו צעונינו, שצנו מאחריך (ר"ל עוד הפעם ואז)
 תעיט ואצדנו. וצדני הוכחה כאלה נכונים לעורר הלז ולהסיוצ לה' מדרכיו, כל
 ימי חייו. ועיין הערה 32) לתולדות רבינו נתן צעל העדוך. שהספרדיים ערצו
 טני הויודוי של רב סעדי' ורציו נסים, והעמידום ציחו לשחרית יר"כ, וכן צסידורים
 שלנו ליו"כ קטן.

22) נמצאות הרצה תסוצות ממנו צשערי לזק דפוס ליוורנו. וכלן מועקהוח
 מערצית. וצצעל העטור מוצאים מונו הרצה הנוחלות צשערי
 לזק ואשר לא נמאלות.

23) בשבלי הלקט סימן י"א כתב צסס ר"ת. רציו סעדי' שספיו חנו היים
 שסמר לנו סוד העצור עכ"ל. וצסס הגדולים ח"צ העתיק לשון זה
 וצמקום סוד העצור כתוב שם סדר העצור נראה קלוצ כמיו' צכוונה מפני ססוד
 העצור נוסר כצר צח"י מר' הלל האחרון והלחה חסס מפני חסס חולס צכ"ז נראה
 לי נכון לגרוס סוד העצור. והכוונה שחצר רב סעדי' פירוש על צריותה הנקראה
 כן (ר"ה כ' ז') ע"ש דהניח צסוד העצור נולד קודם הלוח וכו'. וצפירש"י על
 הסוגיא שם ד"ה כ"ד שעי כתב כך רחיה ציסודו של רציו סעדי' ז"ל. ולא ששם
 הספר הי' נקרא יסוד רק כל חצור נקרא כן צפי קדמוני לרפתים כמו יסודו של
 ר"ה הדרכן ושל ר' מנחם צן סרוק הניכרים צרש"י כמה פעמים. וצמנחת יהודה
 על הצורה פ' צראשית יג"כ מיסוד צכור סור. וזה נגד חסס יעמנו ציבו צמכתצ עתי
 שלו (ח"ב זר 306) ונראה שהרצ"ץ ראה ספר זה שכן מציא צתסוצותיו משמו של
 הגאון צעיני לקויי השמש ופירושים על הסוגיא ההוא (ח"ב סימן רע"ו) ואצב
 אורחה חומא שח"ס שם צצצ"ץ שמקומו של רציו סעדי' הי' צצנדר" חין כוונתו על
 עיר בגד"ד ציחור, שנועד מקומו צמתא מחסוח, שם הי' לגאון וסס נספר, עיין
 חגרת דג"ב, וספר ר' נתן הצצלי ציוחסין. רק שם מדרג המקוץ מעלות השמש
 של רציו סעדי', וצצצור כי צלוחות בטלפיוס נחצצ רק בגד"ד צכל חרין צצל ולא
 סורח וסוס וקוס ישיצה, לכן מחדים הרצ"ץ בגד"ד לסיומן מקום המעלות של
 הגאון צצצור כי סמוך הוא לסורח מקום חבורתו. ודע זה.

24) נמצאו הרצה מקומוות הצלתי מוצנות כלל ולא העיר עליהם המפרש, ואין
 להאריך כאן, רק חציא שצוט סנפל כצר לפי הנראה צנוסחת המעתיק
 חו שהי' נצון צמלכתו. צמחנר ח' פ"ד, צהציחו קלת דעות צצריחה שהיתה
 מקצנות הלקים צלתי מתחלקיט, כתב וז"ל. ועשה מהס קו ישר, ואח"כ גור הקו
 ההיא לשני גורים שוים. אח"כ הרכיב מן האחד מהס על השני הרצה חלכסונית
 עד שהיו כלורה הסמך היווית, אחר היא כלורת חל"ף למ"ד צעצצית צלח חושצת
 כזה. עכ"ל והלורה חסרה שם. והנה לורת סמך יווית חיתה מורה כלל על הכונה
 הנראה ואין בה הרצה חלכסונית, וכן לורת חל"ף למ"ד צעצצית חיתה מורה ב"כ
 על זה. חולס צכור שז"ל כלורת כ"ף היווית. (והיא חות ח, חו שז"ל חצית כ"ס
 יווית

זר' סעדי' נשטי' מקרצ' על ז'מ ק"ד ז' ח"ל הר' דוד זר' סעדי' נחזרו שחר
נלשון ערזי להשיז על קת דזרים נשחר נספר ה"ב ח"ל כזר זכרתי לך דין זה
נספר נשפטי השזועות שחזרתי נלשון ערזי ועתה חזכרנו נלשון תלמוד נקדור וכו'
ח"ל נשפטי שזועות שחזר מועתק מלשון ערזי וכו'.

(14) כל זה לשון הראש' ונראה שר' חסדאי הזה זר' יחזק אהב לחמוע מתלז
היהודים נחללות רחוקות, שכן כתב ג"כ חגרת למלך הכוריים אשר שמע
את זממו, והמלך השיז לו כמו שכתב הראש' צמוק ספר דורות עולם, ושתי
החגרות נדפסות נספר הכוריי עם העתקת בוקטארף. ויתכן עוד שנוחטקו זה
הי' תומך ג"כ כל היהודים הנאים ממרחק לספר, שזימיו לח הי' חרס יוכל
לחלוק על ר' חנוך זר' משה בארן השזוי מחרן סכסכ' ויהא צפרס' (ספר הקבלה
סס) וזימיו החלה מלחכת השיר נלשון עזר זין יחודי ספרד' ע"ש שכתב זימיו
ר' חסדאי התחילו לנפף וכו'. חולס ציורת עוד נזר ר' יחזק אהב את המעוררים
והתמס והתמס. עיין נחמנוני שער ו"ח סר' יחזק זר' חסדאי הנשיא הסז התפשות
השיר נספרד, והוא מחרין סס מחד נשחרו. ואין ספק שהוא נזר של ר' חסדאי
זה ושנוי כסס זקנו ר' יחזק.

(15) לא נודע לנו עד כה מה תוכן ספר הגלוי ומי חזרו. וצוהוד יז להתחזין
על חזון חגרת ר' דוסא שהיתה כוללת נלי ספק עיניו ישרל נחזן נזל,
אשר אותם ראה להשמיע לר' חסדאי. עיין הערה הקודמת.

(16) כתב הגדולי נחלית סלו להרש"ח (שו"ת. הרש"ח סימן תי"ח)
והיותר מפורסם נזה הענין מכל בארני הספרדים? הראשונים וחכמים
שהגיע אלינו שמעם הוא הבארן הגדול רזינו סעדי' הפיתומי אשר האיר עיני
הדורות אחריו נחזריו היקרים. וממנו חללנו פירוש נספר וליירה על דרך החכמה,
עוד ספר החמונות וזכר נז הערות נהערות ורחיות נרות ולשונות נרות מן התורה
ומן הנציחים חל המושכל כל מה שיוכל עכ"ל.

(17) עיין ערך ערך המר וערך ענה. ונשחר ספרים קדמונים הרבה.

(18) עיין הערה (10) ויש נזכרנו עוד אחס מקום שמוצא נז ספר השטרות.
ונראה שנה שמוציא התום נשמו ריש גטין על י"ז שורות של גט
מזה הספר לוקח.

(19) בתום נדה ל"ז ח' ד"ה חזויי ורז סעדי' כתב דנשים שלנו נחזינין להו
כיוולדות נזוז וכו'. והדין יהוא מוצא נסמ"ב (הלכות נדה לחזין
ק"א) נסס רז סעדי' נחזר עומאה וטהרה סיסד. ועוד סס נסמ"ב. טשטקי
(נדה ס"ח) פירש רז סעדי' מטרקות. יתכן שגס זה נחזר עומאה וטהרה. והנה
נערך פירש טשטקי קדירות. וחיודם שלח הניח פירוש רז סעדי'.

(20) כשערי שזועות לר' יחזק זר' רחזון (סוף שער ג').

(21) סדר התפלה שלו מוצא הרבה נחזורה ונשחר ספרים קדמונים. ונצ"ה
פ"ק דיומא כתב מלחתי נסדורים קדמונים נכתבו על סס מר רז
סעדי' בארן ז"ל שמסימין נחפלת נעילה נמה חנו ומה חיוני והותמין נח"י האל
הסולח כו'. ונראה שהערה טעמים לתקיעת שופר הנחלית נחזורים שלנו על
סס רז סעדי' ומוצאים ג"כ על שמו נחזורה נחפלת ר"ה, לקוחים הנה מסדור
שלו, והס מדרכו כלס על דרך הפשוט וקרזים לשכל. ומפיוטים שחר, נה
כתב הראש' נפירשו לקבלת (ה' ח') והבארן רז סעדי' נשמר מאלה הד' דברים
(החסרונות של פיוטי הקליר) נצקסותיו השתים שלח חזר ונחזר כמיהס והס על
לשון המקרא ודקדוק הלשון נחזין חדות ומשלים ולח דרש עכ"ל. ונשנלי הלקט סי'
ח' כתב נשאל הראש' ז"ל הלח חסרו חכמים להרצות נשחרו של מקום כו'. והרי
תפלת רזינו סעדי' כל אותה הנקסה שיש נה כמה נחזים כו' עכ"ל. ונצ"ה
הרמז' סי' ק"ל מוצא שחר רז סעדי' תפלה נשנת ויו"ט והי' נחזרים מחד את
התפלה ההוא והמרוה ננתי נכסיות. והנה נחזר ספרד הישן דפוס וויניציאה
(ולח נדפוס ווינע עור) נמלח נקסה חרובה נסופו, מעורפת נהרעה נחזים ומיוחסת
חל הבארן רז סעדי'. ונחמת הוא נאה לו. ויש נה כל הסימנים והמעלות שחש
יחז"ה

חדש מרץ סעדי' • וכן ראיתי אח"ז בשם הגדולים ארת סמ"ך סימן י"ז וזה לשונו
 רב סעדי' באון חצר התשובה והעתיק ממנו בספר חסידים עכ"ל • אך צמט
 עיון ראיתי ששני הסימנים הם לקוחים מאמונות ודעות ונאמר ה' הנקרא זכיות
 וחזונו • ע"ס פ"ד ופ"ה עד חלת' אלף שחינו נמלט מרעה שהצא עליו צעור' והז
 עליו' • וכן שט בספר חסידים עד תלות' ורח"כ יונל מדונה של גהנס' ולהלכה שם
 בספר חסידים • ובס' יש רשע עד סוף הסיתן המסיים ויואחז לדיק דרכו • הוא
 צאמונות ודעות פ"ח שם מן' ורשפ"ר סיחי' אדם רשע' עד ויואחז לדיק דרכו' וגם
 העתקה זו משונה מהעתקה ר"י און תצון' ומתוקנת יותר • והיא ג"כ לרפתות
 דרכי לשונה • ע"ס לדוגמה ההתחלה "שציל שבעה דברים חין תפלתו של אדם
 נשמעת" ובהעתקה ר"י און תצון' "אחצר חלי' שחר הדברים אשר לא תקובל עמהם
 התפלה ואומר כי הם שבעה" •

(27) במאמר י' פ"ג הוא סותר גם דעות האנשים שיאמרו חין טוב לאדם רק
 שילום ציוס ויקום צלילה להודות וכו' • וכן נשאר המדות הוא
 מואם המידות את קלה האחרון •

(28) בהקדמת אמונות ודעות כתב • והרבה מהמכחישים מתגדלים בהפסד
 ומתפארים על חנסי האמת • ונאמר ר' פ"ח מציח עיין בספר
 שחש על הנפש שהיא הדם לצד •

(29) בסוף הקדמה לספר חו"ה כתב וז"ל והתצון מספר תורת חלביק מה
 שהערותיך עליו, וטעור להשיג אותו בקריאות ספרי הבאון רצינו
 סעדי' ז"ל שהמה מחלבים השכל ומחדדים הבזיה ומוריס הפתי ומוריס העלל עכ"ל •
 וע"ס שער הצטחון פ"ג צעיון שלות רשעים ויסורי הלזקים ותכלה שהרבה דבריו
 לוקחו ממאמר ה' הנקרא זכיות וחזונו •

(30) עיין ראש"ע שמות (כ"ח כ"ד) טענות והטונות לרצינו סעדי' עם גן זוטא •
 ושם (ל"ה ג') והבאון רב סעדי' חצר ספר נכנך תשובות על החלוקים
 על קדמונינו צנר שנת •

(31) במאמר ח' סוף פ"ג מציח תשובותיו נגד חוי הכללי • ורבים יחשבו שהיו
 זה קראי ה', ואינו כן לדעתי, שכל מה שמוצא מחוי דראש"ע
 על ספר שמות חינו כלל מדרך הקרחים רק מדרך מינוה ונפירה צנסי' התורה •
 והנה מוצא שם ב' פעמים היינו צנקיעת הים שרלה לפרס כי ידע ונחש זמן עליות
 ויורדה המים (וי"ד כ"י) • ויורדה המן שרלה לקרבו אל טנע הארץ שם (ט"ז י"ג) •
 ועל קירון עוד פני מהם (ל"ד כ"ט) דברים רחוקים וצדוים • ולא מנר עוד רק
 צפירוס שהוא לספר שמות שהיה תוליד הראש"ע ולא מראש"ע עלמו צסוס מקום •
 והראש"ד דורות עולם כתב ואחר שחצר (ר"ס) כמה ספרים ועשה טונות גדולות
 לישראל, והשיג תשובות על הלזקים ויגל הכופרים בתורה • ואחד מהם חמיאל
 כללי (הוא צלי ספק חוי הנמר) דחא מלצו תורה והעיד רב סעדי' שהוא דחה
 ונלמדי תינוקת מלמדים אותם צספדים וצלוחות, עד שחצר ר' סעדי' ונלחם • עכ"ל •
 הנה נמנה חוי צין הכופרים בתורה לא צין הלזקים שהמה כופרים רק בתלמוד •
 גם לא יתכן שתלמידים רצינס לנדי תינוקות מקפרי הקרחים שחצר נעלו הם וספריהם
 לכת צעני עולם ודבר חין להם ענינו • וסם המקום ג"כ להוכיח צסקר דברי הקרחים
 אשר יחשבו אחי תחמיהם ושמו שלמון צן ירוחם לרצו של רצינו סעדי' • וזה כנז
 מזורר • שלא עלה אז על דעת שום אחד מההנוון ישראל הרצינס להניח את צנו
 ללמוד תורה ומורה קרחי' וחון מנה לא הפססו עוד הקרחים צימים ההם עד
 ונלמדי חללו של הבאון צימי נעוריו • חלף שדברים הרבה חללה דרו למו, וכעין
 זה עשו תלצס יפת לרצו של ראש"ע צעצור שמיחיו הדעה • וכמו שלקחו להם כל
 חכם רצני אשר נאלץ בתלמוד עליו חיה מחלוקת קטנה או גם אחרי כן, ונשטרה וכן
 חליהם ומנויה צין נשיחיהם • כאשר יחשבו רב עון האמורא צעצור שמיחיו צינו וצין
 רב הונא חיה חונת דברים • ונתן דלויחוף, ורצ צוסתנחי ריש גלותא צעצור
 הערעור על צינו ונצת מלך פרס האחרון שנצית ציד עמא"ר צן בטא"ב ונתנה לו
 צמתה (יעויין סערי לרק דפוס ליורבו ח"א סי' י"א) חעפ"י שלא הי' עוד כלל
 צימי רב צוסתנחי ומכ"ס צימי האמוראים, כת הקרחים צעולס •

ויונית, ויחזק קורא בן לחות הגל וסני סכן הצרות) חזר הוא כלורת חל"ק לח"ד
 צערות צלח תושבת ור"ל שורות שתי האותיות ציחד על סדר זה ויינו לח"ד
 וחל"ק אחרי' היא צערות כזה **י** וצלח תושבת התחתונה נעשה **י** וזה צרור
 למעין ס'.

25 ענציקלאפדיא מהחלמים ערש עט גרובער מלת דרכי' * ומלחתי צחור הספרים
 של ר"ר אפנהיים קוראט בושטער 1185. ספרון ספר
 החמונות * ופילוס (וחרל"ז) הזיות, מיוחס להעתקה חזרת מספר החמונות
 והדעות לר"ס גאון * קלף עכ"ל. חין ספק חללי שהיה חותם של ר' דרכי' * וקרא
 שם הספר צחור מעין דרכי חרורו צללי שועלים * וכתב שם עוד בענציקלאפדיא
 שנחלח מר' דרכי' זה ציד דע ראשי עוד ספר מוסר כ"י וצונחת יורה על
 התורה שמציא שם הרבה חכמים לרפתים קדמונים, מלחתי שמציא ג"כ צ"ס צסס
 ר' דרכי' הנקדן דרכי טעם * עיון ריש תצא צטעס חלוקת השצטים על הצרכות ועל
 הקללות שעל הצרכות היו צני הגצירות * וצ"ס החזינו לפי שחמרו החווינים ישתו ויון
 נסיכס חמר הקצ"ה חשכיר חלי מדס כלומר חלי חינוי שפס חלל חלי חשכיר, ולפי
 שחמרו חמר חלל צחמו יחללו חמר וחרצי תחלל צשר וכו', ומלחתי צסוף ספר
 התדומה והגי' הר"ר קרשציהו הנקדן צס"נג כתב ידו וז"ל וחלי הנקדן חומר כו' *
 והנה צסוף ספר משלי שועלים קורה עלמו ר' דרכי' קרשציהו * וכן רחיתי צחור
 הספרים של החכם וואלף שר' דרכי' נקרא ג"כ ר' קרשצ' * ומעתה נדע זה החכם
 לכותב ספרים ומגי' ולכן הי' נקרא נקדן * גם מפרש על התורה ויודע לשון ערצי
 ומעתיק למנו ספרים, וצהעתקה מוצנת ומתוקנת * עיון הערה הסמוכה אחר זו :
 אך ינה שיפלא קלת הוא שהי' חכם לרפתו יודע לשון ערצית הצלתי נדצרת ולא
 לומדה שם כלל * רק צחשמיח ע"י מלכים ערציים שמלכו שנה * ולכן יתכן שהי'
 ר' דרכי' מחכמי נדצונח והוא על גבול חשפמיח וסס ככר למדו קלת חנשים הלשון
 ההוא כמו שהרחתי צמקוס אחר * ובס צעל הסמ"ג ערש צבולל ההוא מלרפת לספר
 עיון הקדמתו * ומלחתי קלת רחי' צתצוצות רח"ל סי' כ"ט רצינו יעקב באוריאבש
 קרשצי דדרוס עכ"ל * והנה נדצונח הוא לדרוס לרפת, וחולי חסר מלת ר' לפני
 קרשצי, חו צוונה חולי ונדך הלרפתים לקרוא בן לחסם צוקרח ולשונות יותר
 מצתלמוד חעפ"י שגלה מזיוון ציניהם שהרי חצצו שם צין רצנים מפורסמים * וחל
 הוא בן, יורה גם זה על הפרש דרכי הלרפתים והספרים, לחסרון הראשונים *

26 בשפתי ישיט נרסס ספר הפדות והפורקן מהגאון רצינו סעד' לספר צפני
 עלמו * ופ"כ צסס הגדולים ח"צ חות סתך סימן יו"ד * רצינו סעד' *
 חצר הפדות והפורקן ונדפס ג"פ * והדפיכו פסס רצינית הגאון יעצ"ן עכ"ל * ופן
 צס"הד * וכלס לא רחו סספר סז הוא כלל מחמר ח' צחמונות ודעות הנקרא שט
 על הגאולה האחרונה, רק צעינויים שהפדות והפורקן הוא יותר מוצן ומתוקן *
 ולפעמים נראה ג"כ סינויים קטנים צגופי הנוכחחות * כאלו היו שני מהדורות
 מחמר זה * ויש לתקן מזה לזה קלת שינוסים * וחין ספק שההעתקה היא מר'
 דרכי' הג"ל (עיון הערה הקדומה) שדך לשונו הוא מדרכי הלרפתים לח מדרכי
 המעתיקים הספרים * וכן צלי ספק חללי שמה שנחל צחור הספרים של ר"ד
 (אפנהיים קוראט בושטער 282) י' שחלות צעיני תחיית המתים שחללו תלמודי
 רצ סעד' לרצס, כ"י, הוא ג"כ המחמר הז' מחמונות ודעות הנקרא חללינו תחיית
 המתים * וע"ש ריש פ' צ' ורחיתי לכתוב מה שזדמן לי עשרה שחלות מהס וחשיצ
 עליהם מהכתוב ומקצלה והסכל * השחלה הראשונה וכו' * ועלה על רעיון חמה
 חסס לכורה מחמר זה י' שחלות שחללו תלמודי רצ סעד' לרצס וסס צחור הספרים
 הג"ל (אקטאף בושטער 363) ספר תחיית המתים והפדות לר' סעד' גאון צד' יוסף מנטוצה
 שי"ו נורה חליו הפדות והפורקן לר"ס הג"ל מנטוצה שי"ו עכ"ל * הן המס שני
 המחמרים של חמונח ודעות היינו מחמר ז' הנקרא תח"ס ומחמר ח' הנקרא הגאולה
 האחרונה, ויהי' תח"י והפדות שם כולל לשני המחמרים ציחד * והפחי צפני עלמו
 הוא הספר הנקרא למעלה י' שחלות צעיני תח"ה * וצעל שפתי ינסיס טעה גם
 צום וחצצ על שני חלה המחמרים שפס אחד וצחורת תי"ו ספר תח"י מרסיס עיון
 ספר הפדות והפורקן, ולא בן הוא * עוד מוצא צספר חסידיס (סימן תרי"צ וקרי"ג)
 מחמרים מספר התשוצה של רצ סעד' גאון * וצסוף סימן תרי"ג שם מסייס עכ"כ
 העתקה מספר ביסד רצינו סעד' גאון ז"ל עכ"ל * ומתחלה שמחתי כי מלחתי ספר

עד תמו ואלחתי זו כל תרבותי המקומות המוצאים בראש ורד"ק על שמו ואלחתי
 פה לדובמה רק מקום א' בראש"ע אשר בלעדי תרגום ר"ס ה' לי דבריו בספר החתום
 וכן יהיו לפי דעתי צעירי הרבה קוראים וי"ל (ישעיה' ג' כ"ד) כי תחת יופי אחר
 הגאון כי הספן שהוא תחת יופי להם עכ"ל ומי חכם ויוצן את זאת * עד
 אשר אורו עיני בתרגום רב סעדי שכתב ח"ן ח"ל תצ"ל ח"ל ח"ל כי התמורה
 יפה) להם נראה צרור פירושו בעבור שנכפלה בפרשה זו הרבה פעמים מלת תחת
 כמו תחת צוהם חק, ותחת חבורה נקפה וכו' וכו', והיא תמיד מלת היחס, זה
 המורה זה, עשה כחן ממונה שם מפשט יורה על תמורה וקסך. וכי תחת, ר"ל
 התמורות והפסוקים שחמדתו לך עד כה, יופי, הוא נאה להם מפני רעפם * ומעתה
 תצוין דברי הראש"ע * אולם צנוף פירוש דברי המקרא חולי יוטז רק צעירי קלת
 קוראים * והצוה עוד דובמה מתרגום זה אשר הוא חדש ויוקר צעירי עד מאד, והוא
 על מקרא הקשה לכו נא ונוכחם יאמר ה' (ישעיה' ח' י"ח) ונודע מה שנתקשש בו
 שמתפרש מה זה הויכוח כשהמורה הצטית מתחלה על סליחת עון? ובס' אחר
 שמתפרש מתחלה רחלו הזכר וכו' ח"ך יצא ח"כ ויכוח, ואחר הויכוח תסליח *
 ובאור האחרונים שחם יהיו חטאיכם כשנים הוא על דרך שאלה, אינו מתקבל שאין
 בו סימן לשאלה, ובס' היא חרובה קלת, ובס' פירושי של החכם געונויאו צעורו
 ליסע' אינו מתקבל על כל יעו"ס * אולם הגאון דצינו סעדי תרגם לכו נא ונוכחם
 חס העלוא חתי בתקאבל ר"ל אז תלכו עדי נפגוש (עלמנו) * וכבר חשב געונויאו
 את תרגום זה לנחל מן הרבה תרגומים שזכר הגאון רק להרחיק יגשמות, ור"ה
 להרחיק הויכוח צין הס' והלס, ולא עיין היטב שבונוה אחרת יש כחן, כי נדע
 שהגאון זכר בתרגומו טעויות הרבה צנורות נגד צעלי מסורה * נראה שלא נתקבלו
 עוד כל פסוקיהם, שהיו רק זמן מעט לפניו אז צימיו * ולפי"ז יתכן שחשב הוא"ו
 של ונוכחם רק לנח"ו מלחם ויתרה ויהי פירושו כמו צחולס, והוא פעל מן נכח
 שצימדו לקראת ונגד * וקשר העסקים יצא לנכון מאד עד"ז, כי תצוין לראות פני
 מי נקש זאת מידעם וכו' * ובפרטם כפיכס חעלים עיני מכס וכו' (וכל זה חס לא
 תטיצו דרכיכם * חכן) רחלו הזכר כו' למדו הטז כו' (אז) לכו נא ונוכחם, (נצח זה
 נכח זה ונפגוש עלמנו תחת אשר היינו מדוחקים תכליתם כרחוק) ופיה צמר הגאון
 מלת בתקאבל שכולל בעצרת פניהם והתקצוץ יחד * ואחרי ההתקצוץ חס יהיו
 חטאיכם כשנים כשלג ילציו וכו' * וכפל ח"כ דבריו חס תאצו ושמתם וכו' ר"ל
 הדבר תלוי עוד בכם, חס תפגשו חלי חגש חליכם, ואם תרחקו אחרת עוד יוחד
 ופירוש זה קרוץ לדעתי יותר ונכל הפירושים * והעיר עוד בזה שעל מלת הקשה
 ונכחת (בראשית ל' ט"ז) פירשו רוב המפרשים תלצין ויכוח, חעפ"י שגרס שם
 צפירוש במסורה חסר, ח"כ שזה למתפרשים נכח חסר ונחל שצטניהם פירשו ונלצון
 ויכוח * ולכן יפה הדגש לו רב סעדי לפיכס גם נוכח מלח וכו' כמו חסר וח"ו
 ופירושו לקראת ונגד * והשפלה שהגאון אחז את דרכו גם במלת ונכחת שכן מציא שם
 הראש"ע צמנו, והגאון אחר שהוא מן נכח, וחעפ"י שכתב שם וחין דבריו נכוחים,
 לדעתי נכוחים הם גם שם, ור"ל הנה הוא כסות עינים לכל אשר חתך, והיינו כי
 לא יוננו אותך כל צני ציתך כשידור עושר אחיך על ידך * ואת כל, ר"ל לכל זולתך
 מהמון העם, ונכחת, תוכל לפגוש את כלם צטח צלי חרדה וכלינה * ויהי תרגומו
 (אללען אנדערען אבער, קאנטט דוא פרייא אינעם געויכט ועהען) *

38) כבר כתבנו צמס הקדמת חו"ס שרצינו סעדי צמר המלות והענינים *
 וצמקומות הרבה מוצא בראש"ע ורד"ק צבור ארוך ממנו וראויות המקומות
 אחרים צת"ך, ולדובמה עיין בהקדמת הראש"ע כהצ וכהה רב סעדי * באון הארוך
 צפירוש יהי מאירות לדעת חכמי הלגלים * ועוד (בראשית ח' כ"ו ו"ט כ"ו) וצטנות
 (י"ט כ"ג) אחר הגאון כי שנים רבות חשב בזה הספוק ולא ידע טעמו עד שראה
 בספר מוסרי מלכי פרס וכו', ובסנה רבות מאד, וכו"ז חיינו מדרך המתרגם כלל
 רק מדרך המוצא * וכן צצחיי על הפורה מוצא צאריכות הרבה פעמים ותמיד דצדים
 מתקצלים וישרים * והנה גם צישע' מוצאים במפרשים ראיות ממנו שלא נמלאו
 בתרגום הנדפס לפנינו * ע"ס (מ"ח ט"ו) בראש"ע ורד"ק מה שציאים ממנו בוף
 פירוש המקרא נחל צתרגום חן לא הראי' מן דכסו י' * ועזו * וכן נד"ז שם (מ"ו
 ח' ונ"ח ט"ו) ומכל זה נראה צרור שהמון המפרשים והמלמדים כהצו להם רק
 התרגום לצד והניחו הצבור הארוך לחכמים למצינים צוקרא כונו שכתצתי צפנים *

(32) במאמר ח' פ"ג מציא פירושו על הלכות יורה - ועיין לעיל (הערה 16) מ"ס הדדשי שה' גמאל חללו פירוש מהגאון ר"ס על ספר יורה על דרך החכמה. ולשון זה לצד יספיק לנו לראי' כי הפירוש אשר לפנינו על ס' יורה וינחם לו, חינו ממנו, כי חינונו על דרך החכמה רק על דרך מהגדל לה והרבה יש צו מספורים וסגולות וגזמות דחוקות מה חזינו כלל על דרך רצ סעדי' גאון. חולם חזון מזה מוצאים צו אחרונים. ומסופר צו (פ"ג מ"ג) ח"ך צדח אצן עזרח צרי' לעני ר"ת. ועוד (ס"ד) מתלמודי הרי"א שרנו לצד צרי' צספר יורה וטעו צהליבת האותיות והלכו לאחוריהם ונשתקעו צארץ עד טצורן ולא היו יכולין לזאת ולעקר והקיל נשמע לפני רי"א וכו', וכאלה להב הרבה ודגרי הצחי על סס אחרונים יותר מן ר' שנים אחרי מות הגאון. ועוד (סס מ"ח) מעשה צמח"ינלה צחיס אחד וטמו סאקראט הלל"י צהצין צספר זה ורי' מצחין צצורת האדם ומעשיו, ואח"כ על לדיק אחד סהוא גנז ורולח. וחומר עליו חויוו לדיק ודחי חכס גדול הוא וצקי צצורות, כי יש לי טורה גדול לכוף את יארי עכ"ל. וזה קלת דגרי בידופים לומר על חוס נכרי שה' מציין צספר יורה ולהצחין צכחו מעשי כל חוס ומחילנה צלי ספק ר"ל (מיי"ן) ואיך ידע רצ סעדי' צמלרים חו צצכל מה שנעשה צקלה חשכנו על נהר ריון?

(33) בהקדמת חו"ס כתב שרציו סעדי' צחר המלות והענינים צרוצ ספרי המוקדח, והוא ידע היטב צלי ספק מכל ספרי רציו סעדי' צלשון ערצו ונקמן (הערה 41) תראה סדקדוק כתב הרצ צעל חו"ס, רוצ ספרי המוקדח, כי יז רק מעט ספרים קטנים צתנ"ך אשר לא תרגמם וצארים.

(34) בספר כפתור ופרח פי"א כתב וכן תרגום רציו סעדי' גאון צתפסיר וגסס הגצול מעלמין נחלה מלרים ויס"תאחר מ"ן תחז"ל חל"י וח"ד ח"ל ערי"ס. והרי"ס צתסורה סימן ל"ה כתב והגאון רצ סעדי' ז"ל צצר"ח תרגם חס הכצסי צנתר כו'. וצעצור סהוכחתי צו חצר הגאון תרגום צפ"ע וצחר צפ"ע (עיין לקמן הערה 38) לכן הכרעתי לי סצעל כפתור ופרח סידע הורחת המלה היטב צלשון ערצו כיוון להתרגום וצחר. והרי"ס קורא שר"ח להצצור צכלל, כי תפס"ר מורה צלשון ערצו פתרון ותרגום. וכן קראו הסופרים לתרגום ישעי' הירפס מחוס ויהוא רק תרגום לא צחר (עיין הערה 37 — 38) וצר"ח מורה צחר ופירוש. וכן יקראו על"ס שר"ח ח"ל חרי"ת ויהוא ידיעת צחר ססוריהס.

(35) ב"ב הראצ"ע צפירושו (צרחשית צ' י"א) שרצ. סעדי' תרגם התורה צלשון ישמעאל וצכהציהה וזה מצחר נגד האחרונים מחכמי העמים שחסצו כי תרגום הגאון הי' מראש צחותיות עצריות ולשון ערצו, ואין ראי' ממה סמאל צחולר הספרים של אקספאר תרגום ישעי' כ"י צחותיות עצריות, וכן וצרגום התורה סודפס פעס ראשונה צחותיות עצריות, שהס רק נוסחאות שניות תחיה חכס חו מלמד יהודי סצחר לו להעמיד התרגום צחותיות עצריות להקל על קוראים לעינים. חולם עיקר הנוסחא הי' צחותיות ערציות כצרי הראצ"ע הקדמון צדצר זה.

(36) עיין מזה צחר לנחיצה להרצ החכס הגדול רמ"ד ז"ל. והנה חסצ סס לשצוס תתרגום ערצו של פאליגלאטא על ההפת חלקים חני (צרחשית כ' י"ט) סנראה כאלו רולא לצחר כמו חתת חלקים יער"ס. וצחמת גס חונקלום תרגם מקרס על כוונה צו חרי דחלח דה' חנא. וכצר העירו על זה צספרים. חולם ראה זה הדוס כי חכס עדיק מציא, סכן צראצ"ע סס מוצא צסס הגאון פירוש נכון על התחת חלקים כמו שהיא לפנינו לא צהפון המלה.

(37) שממחתי מחד צהטיגי התרגום היהא על ישעי'. ראש הספר מתחיל צמלת צסס ה' נעמה ונלליח" צחלק צ' נמלחות צגליון חיהה הגסות צחותיות עצריות ולשון ערצו מחכס אחד. וצסופו חתס הסופר צדצרים חללו. כמל (נחלס) ספר תפס"יר (תרגום) ישעי' עצראה (צ"ל ערצאה) מרנו ורצנו חונונו סעדי' ראש היסוצה צן מ"ר ור' יוסף ז"ל, צחח חלול סנת חתקנ"ו לשערות (והוא חא' ד' לצריחא) וכתב יהודה צרי... עה (חולי הי' סס צר' ישעי' חו צר' ישעיה) מן חרצ"ר (אי קאר"ו) סימן עוצ ושלום על כל"ס (כל ישראל) ועייתי צו מראשיתו ער

ר"ס ג'הון שמי"ר נתמנו עד ת"צ הן היתום החמורים דניחל שהתענה ב' שבעים ויש שמהנין חלל לחכור צער ושלח לטפות יין פדכתיז וצער ויין לא צח חל פיעכ"ל : וזה יורה להסערה על כוונת המפרש הזה שכיוון רק לשלם שבעים הפסוק שם בסמוך . ועכ"פ יהי' זה רח"י גדולה שהסבר הקדמוניט זה הפירוש מר"ס ג'הון ז"ל . חולם עיינתי עוד יותר ורחיתי שבעל שצלי הלקט לא מעלמו כתב כן רק לקח דבריו מרוקח סימן ט"ח . דס כתב ואחר רצ סעדי' ב' שבעות שמי"ז נתמנו עד ת"צ הס דמוניס דניחל שהתענה ב' שבעות ולדין להתענות מצער יב"ל . הרוח יראה שציל שצלי הלקט הוסיף מעלמו מלת ג'הון והסב שפסס רצ סעדי' הוא הג'הון . חמס מלחתי שס צעל הרוקח העתיק צום רק דברים קדמוניס , וכל דבריו צמוין סי"ח ושי"צ לוקחו ממסר לקוטי פרסם שהוא להלמיד רש"י ע"ש דפוס חמשטרס דף י"ז ע"ח צפוסו מנוסחא חרינית עד דף י"ח סוף ע"צ . וס כתב ואחר לוי סעדי' ב' שבעות כו' . ח"כ צלי ספק חין זה רצ סעדי' הג'הון חלל דבר מעולם עם חסס חשכני חו לרפתי . והכונן שס הוא החסס יקר ע"ש חלו שחילות שחלתי חני יקר וכו' וחני יקר חומר כו' . וסס צמוין רצי הג'הון ר' יחזק בר' יהודה ז"ל וכו' (והוא ג"כ רצו של רש"י) חלל הר' משה בר' יקותיאל נוהב צאשפירח וכו' ואחר לוי רצ סעדי' וכו' . וכל היודע מרחק המקום והזמן תתלמודי רש"י לרצינו סעדי' הג'הון לא יסתפק עוד שלא לר"ס ג'הון כיוונו סס . וזה לדוגמא כמה ישחת כל דבר חס יורק מכלי חל כלי . צעל הרוקח ברע מלה לוי וכתב צסתס חמר רצ סעדי' וצעל שצלי הלקט הוסיף עוד מעלמו מלת יג'הון , ועי"ז צקל הי' וכול הטעות להפתחן ספירוס הנייחוס לג'הון על דניחל הוא צחמס חמנו . ומלחתי עוד שהרצ"ע ראה זה המלחמ בר צפירוס המיוחס ופירסו צפטיעות שהצער חסור צבולה פמיד לא צב' שבעות לצד' עיין ביחורו על ויקרא (י"ז ח') ורציס חמרו שהצער חסור צבולת ופירסו צער ויין לא צח חל פי צער דג ולא דברו נכונה עכ"ל . והוא ממס דברי הפירוס דניחל סט המיוחס לג'הון . ומזה ג"כ קלת רח"י חלל חסב הרצ"ע פירוס זה מהג'הון שהרי חציחו צסתס צלשון רציס חמרו ולא צסס ג'הון כדברו . והנה צתוס' יומח ט' סוף ע"ח כתצו ורס"ר יעקב צס"ה חמר לנו צסס ר' יקותיאל הלוי חורמי"שח דעני' לא הי' ציחי מלה כו' כדכתיב צדס"צ (כ"ו כו' . וסו מלחתי כן צפירוס ד"ה שפירסו תלמודי רצ סעדי' ז"ל עכ"ל . והמעין צפירוס המיוחס לרס"י על ד"ה (ואינו חמנו כמ"ס צסס הגדולים) סט צמקומו יראה שחלוי כיוונו צעלי הפוס' ז"ל . ונדע ח"כ שהפירוס המיוחס לרס"י על ד"ה הוא תתלמודי רצ סעדי' . ומעתה יש לנו רצ סעדי' לרפתי שכן כל לעז"ן הנמלחיס סס צפירוס סס חשכניס חו לרפתיס . ונראה שהי' ונרצונא עיין רד"ק צהקדמת פירחו לר"ה כתב שחלל נרצונא פירושיס על זה הספר ולא ידע שמות מחצריסס והולכיס ונ"ד הדרוס לרצ עכ"ל נראה צרור שכיוון לפירוס הל"ל . שכן צמס מקומות מציח רד"ק צפירוסו צסס סתס מפרס דברים הכתוביס לפנינו צפירוס המיוחס לרס"י ע"ש . וסס ח' ח' וי"ג בס' ר' כ"ח . וסס צפירוס המיוחס לרס"י מציח הרבה פירוס נרצונא עיין דה"צ (ג' ד') מפי ר' יחזק בר' שמוחל נרצונא שמעתי כן , וכן סס (י"ד כ"ד) , וע"ש לשון חשכני . ולפי"ז יתכן מחד שחל רצ סעדי' זה מנרצונא כיוונו צעל לקוטי פרסם והרוקח . והי' נקל עוד לשער שהי' בס הוא המפרס לדניחל והמספרות ססס צח הטעות שהוא לג'הון . לנל"ה ההפרס הגדול צין דרך פירוס ד"ה לפירוס זה . וסס חין צפירוס דניחל סוס לעז לרפתי חו חשכני ואינו מציח סוס חסס מלחלות ססן , וסס ידע לשון ערצי ע"ש ז' ו"ט , וכן צדחצ"ע סס , וצקי היטב צתולדות חומניס ומלצי חלרות ומלכיס . ע"ש (צ' מ"צ) ממלכות מיטוס עד מלכות ארקליאוס , (והוא המולך בקוסטנדינא צימי

מח"ד) , וז' ח' , וקרן הז' מלכות פרס כו' ורשס שלסס יוודגר שהוא נשאר (צעת) אשר לקח ישראל המלכות מיד צצל , וחלפ"הן וסניער עכ"ל וזה חמס' . וסס צמוין חוטב כל מלכי הנולדים כמו שהצחתי למעלה . וצכ"ז עדיין הוא צספק חס חיינו מרצ סעדי' סל נרצונא וצודחי גמור שחינו מהג'הון . ועכ"פ ממה שמציח רס"י כצד צחור הג'הון על דניחל , נראה שהי' כצד מועתק צימיס קדמוניט , שהוא לא למד צססר ערצי . וחלפ"י סיס לחזק כאן צלשונו רחיתי כתצו צסס רצ סעדי' שדחור מוצא צספר חמר , הנה ח"ח לוחר כן ע"ל לשונו צוכרי' (וי') וצפתרונ' ר"ס דניחל רחיתי מלך סגב הוא מלך ויין .

שהוכחתי במקום אחר נגד החכם ר"ה שהקדמתו למחזור וגם שם ספר זה מגזון זר תאך, מן זה יצין הורחא חז"ן הפלסופים?

(48) כבר ראינו (הערה 9) מ"ש נגד חמנות הגלגול. ועיין עוד (הערה 42). ואין זכר-צטום מקום מספריו שהאמין בחיזה סעיף ומלמד זה וגם על ספר יצירה פירש על דרך החכמה (הערה 32).

(49) במצרך לחכמה (דף כ') ראה לסמא את העין שרצ' סעדי' ידע וחקר בלימוד זה הרבה, חולם נודע שהמחזר צעלמו שם לא צתום לצדי הוא מדבר, וכמו שהורה שם בסמוך. ויהי שמציח שם דבריו למעלה צטום צעל קול יהודה לראי' ע"ז, הנה כיוון למ"ש צטמו דף ט' ע"ז, ושם מציח דבריו הרצ' הזה שהציח דבריו הצחי ונפירוש המיוחס לבאון על ספר יצירה ואינו ממנו כאשר כבר הראתי (הערה 32). וכן המעשה המוצא בבאון בספר חסידים סימן רל"ז נחשדה הוא מאד, שרחוק רחוק הוא מדרך הבאון לסמוך צדיני ממונות על סבולות זרות וצלתי נצחנות.

(50) הרב ר' לוי מדגליות הוליה מן י"צ דרושים של ר"ם באון, פרושים על ש"ס"ה על דרך הפשט ודרך הדרוש והדפוסים צפ"פ דאדר סנת תקל"ז. וצטער הספר אחר שהמפתח של הי"צ דרושים מלשון ערבי ה' החכם ר' יהודה סמוראל ויהי קלרן גדול כמו שכתב ר' יהודה צעלמו שהקדמתו, ועינותי צפירוסים הסם וראיתי דרך הדרוש שאף שלפעמים נראה שהשקפה ראשונה כנוטה קלת אל הסוד מ"מ הוא רומז בחונת רק למחשבות, ואותן קרא חכמה אלהות. ועיין הקורא היטב במקרא לא ידעתי נפשי צענין מרכזה לשיניה מה היא, ומשם יראה כי עוד רחוק הוא מאד מדרך המקוצליט. ודרך הפשט הוא מפרש כל ספר ש"הש על משל אלהים וישראל וכתב שם צתחלת הספר שהאומרים דודי הוא המשיח וכלה היא התורה חטא וטעות גדול הוא צידם, והצנן זה. ודרך הדרוש מוסב כל הנושל על הנפש עם הגוף. ולא מלאה צו שום דבר שיהי נגד דרך הבאון בספר האמונות. ואדרבה נמלא בסוף הספר שם דרך הפשט מעיני הקן האחרון שיהרג ויטח צן יוסף ע"י ארמיליפ ע"ש בחריכות, ממש על הדרך הנמלא ג"כ בספר אמונות ודעות (מאמר ח' פ"צ) ועי"ש ושם. ודרך הדרוש במקרא ידיו בליני זה כתב ואמר מעי שם האזרים שאנו מנינים להם הרחמים כאומר המו מעי לו רחם ארחמנו, כאשר כתבנו בספר האמונות ודעות עכ"ל. וצאמת נמלא כעין זה בספר אמונות ודעות (מאמר צ' פ"ח) ע"ש שכתב ידיו צמעים חנות כאמרו והורתך צהוק מעי עכ"ל. ולכן, לולא מה שמהישים מספר זס כל הקדמונים, הייתי מחליטו צאמת לבאון. וכפי דברי הרצ' לוי שם הי' אללו כ"י. והדרושים מדברים רוצם על ש"הש, ולא נודע עתה ציד מן צאב'.

ש. י. ר.

*****

טעות גדול בדפוס תרגום אנקלם שראוי לתקן.

ידוע לכל מצין צתורת אלהים מפורש ושום שכל, שהתרגום אנקלם הכרח להצין פשטו המקראי. הלא צעקצותיו הלכו גדולי מפרשי התורה, ומשכו אחריו לצאד הכתוצים על פי הפשט. וכן העידו רצים וכן שלמים על

(40) אורות נחזרי הבאין על חיצו ותרי עשר עיין אייכהארן צנוחא התורה געזעניוס שראה צהערות לתרגום הבאון על חיצו (והס הביאור) הרבה רחיות ממנו שהשטן של חיצו אינו מלאך רק צן חס. וראה זה חדוש שכן מלאה ג"כ צמחמר הארון המוצא מבאון על ספר חיצו צספר כד הקמח לרצינו צחוי (תיצת השגחה) ח"כ יס צספר הזה צאורים מה שחינו צתרגום ישעי' הנדפס.

(41) הר"ק מציא פירושו על ס"ח (ח' כ"ט) צנעלת חזו. ושם (כ"ח ט"ו) צ' פעמים. וצטטשו שורש אהר מציא פירושו על מ"ח י"ח. ומזה אחשיו לודאי שחזר תרגומו על כל נציאים רחשונים צצלי ספק אחרי במרו תרגום התורה לא דלב יהאשע חופטים והכל תשנואל ומלכוט. ומתרגומו על ישעי' כזר כהצנו. ועל ירמיו מוצא צד"ק (י"ג י"ג) וצריצ"ס סיון ל"ה. ועל יחזקאל צד"ק י"ד ט' ועוד חיות פעמים. ועל תרי עשר מוצא הרבה מחד צרחצ"ע, וכן על ספר תהלות סס וצטטשו רד"ק. ועל מצלי סס צשורס אחר חבל עלוקה ושבר. ועל חיצו צרחצ"ע הרבה וצדד הקמח מועתקים ממנו מחמרים חרוכים. ועל ס"ה צרחצ"ע ח' צ' ועל חוכה צטטשו רד"ק שורס כפף. וצנוו המקומות מוצאים ציחורים לא תרגומים לצד. ויש ספק עוד אם חזר פי' על קהלת, שצאלר הספרים של ר"ד אפענהיים צמקס שרשס פירוש ס"ה צר"ס (עיין צפנים) כתוצ, ונלוח חליו פירוש על קהלת, ולא ידעתי אם ר"ל שהפירוש הוא ג"כ מר"ס או מוצלתו. חולס שתיקת הרצ"ע ממנו צפירושו הארון לספר קהלת כעין רחי' תחסצ שלא חזר הבאון על ספר זה.

(42) בראב"ע צראשית (ג' ח') ויחמר ר"ס באון אחר שהצצר לנו שאין צצור דעת כ"ח צחס, נלטיק לומר כי הנחש גם האתון לא צצרו רק מלאך צצו צצילס. וכצד הראחי (הערה 40) מחד הקמח מה שמציא צצמו שהשטן של חיצו אינו מלאך רק צן חס. וצצחוי על התורה מוצאים הרבה מפירושו וטעמיו על קלת מלות. כלס מושכלים וקרצוץ ונכנסים ללצ ויהס נעימים מחד. ע"ס צפ' הולדות וכל הצחרות אשר חפרו, ופ' וילא ציליקת השמן על האצן. וסוף וחרח' וס' יתרו צטעס חריכת ימים על כצוד חצות ופ' משפטים טעס חיוצ מיתה על גצנת חיס וסמיתו למכס חציו וחמו, (אשר קדמוהו כצד צמדת צמצר צצס פ"ט, חלל שלא ראהו מפני שמאחר הוא) וכדומה צצרים הרבה.

(43) ברש"י שמות (כ"ד צ') ורצ סעדי' פירש צצזהרות שיסד לכל צצור וצצור מלות התלויות צו' וצרחצ"ע חס (כ' ח') רצ סעדי' חצר חזהרות וכלל כל חלה המלות צחלה י' הדצרים עכ"ל. ויתכן שחליו כיוון מהר"ס צד' צרוק צצחצות קטנות (סיומן ע"ו) וז"ל. רצינו סעדי' כתצ צחרים שטעה מן הדיניט שצריך לישצע שכוונתו להטטות כו' וקלת מן הצחרו חני זוכר אך לא כולו, וחיס טוען צרעהו ומטעה, צצצועה לצטח, עכ"ל.

(44) בריש ס' מחזניה כתצ הרצ"ע שחצר רצ סעדי' צדקדוק לה"ק שלסס ספרים וסס חגרון, לשון עצרית ולחות. ורק ס' חגרון נכתצ צלשון עצרית ושנים האחרונים צערצית. וסס רש"י מציא צתלים (מ"ה י') נקוד של רצינו סעדי' צענין מלא וחסר. וע"כ שהוא אחד משלס ספרים האלה צצלי ספק הרצ"ע לא השמיט חס ספר ממנו צדקדוק. וצעצור שרש"י לא ראה צודחי ספרים הערביים של ר"ס אחסוצ שכיוון רש"י לספר האגרון סחי' צלה"ק כפי דצרי הרצ"ע.

(45) געזעניוס צהקדמתו למדרש מלות עצריות מהדורח צ' מציא ספר כוס שראה באקספאר מהבאון וצלי קדוח סס הספר. וקלת הכנה שהוא ספר לשון עצרית שמציא רחצ"ע, שסס לחות לא יחוח לו, וכצד רחינו הכונה ספר חגרון, גם הוא צערצית וסס באקספאר הוא צערצית. וכ"ז צהנח נכונה שהרצ"ע לא השמיט חס ספר מהבאון צדקדוק לה"ק.

(46) עיין סערה 43.

(47) ר"מ ציטטיל מציא (צרים פירושו לס' ילירה) ספר חצן הפלסופים שחצר רצ סעדי' באון. חולס נחמד החיס סס חללי מחד שמציא ספרים שלא הי' מתאחס כלל צעולס, והרבה חסס עוד לא ראה חיס ולא שמע'חות. ולדוגמא מי יודע חספר צצורה לר"ח הקליר? ומה שמוצא סס מדצרי הקליר הוא כמעט נמנע צצצצון החמים, שאך יציא הקליר רצ סחי וסחי הי' צצמן רצ ספירח חציו כמו שהוכחתי

משום צחלוק אותיות ונקודות: כי העציות צדפוס גודמות שנוי ענין. ולפעמים היפך הכונה האמתית. אצל המכילה הזאת תחת יד המדפיסים מיומים דנים; כי לא שמו לצם אל התרגום, ולא השגיחו כדלוי עליו. להסיר השגיאות הרעות והעלומות שנפלו בצדפוס הקודמים, ולכן החומשים החדשים מלאים טעויות הדפוס צתרגום אדמי כמו הישנים שמתנם כדפסו; כי התרגום צשפת אדמי צמה נחשצ צעיני המגיבים, רק לתפל ולא לעיקר, שאינו לדיך השגחה יתירה, ולא יקרו להם האונקלס וי"צ לצקר מומי הדפוס. וכן יהיה לעולמים אם לא ישתדל איש לעורר לצניהם

ע"ז וכל לשון כרע מתורגם בחן. ואח"כ כתצ לומסד * סעל סבד נמלא גם צעצרת, וענינו לרצ עזודה ללס ארען. וכל לשון השתחוי ע"ז מתורגם סבד. וכמוהו תרגום אונקלס בלשון סבד לסי סנרתו שנין הכתוב איסור ע"ז. ואולי שהרצ"ס הכריע טעמו מת"א שחדגומו מסי ר"א ור"י והרצתי הדגור צזה צנין פתרון מלת סטיף לסי דעת הערוך צערכו ואין בחן מקום להחריק.

(ב) וכתבתם על מזוזת ביתך ובשעריך (דנים ו' ח') ת"א ותכתבינון על מזוזין ותקבעינן בסיפי ביתך ובתערך. הוסיף על העצרת

תיצות ותקבעינן צסיפי ע"ס תימרח דרצ נחמן (מנחה דף ל"ב ע"א) קצנו לי מזוזות א"ר נחמן תלי דשא צרישא. סיר"שי העמיד הסיסא צנין תחלם, ואח"כ קצעינהו המזוזות דגמרינן מליניות דכתיב צה תעשה ולא מן העשוי, ואי קצעינהו תחלה העזוזא צסיפא והדר הסיסא צנין הוי ליה עשוי המזוזא קודם שצנחא לידי מלוא עכ"ד. ועפי"ז התרגום ותקבעינן צסיפי ציתך כדי שתיים קציעת המזוזא צסיפי הצית סוף המעשה והמלוא תעשם ולא מן העשוי. והקציעה עיקר המלוא כמו שכתב הרמב"ם פ"ח ונהלכות תפלין ומזוזא ה"ז שאם קדמה קציעת המזוזא לעשיית מזוזת הסתח פסולה. ועיין סס צה"ז קודם שיקצענה צמזוזת הסתח מצרך צא"י וכו' לקצוע המזוזא ואינה מצרך צשעת כתיבתה. שקציעתה הוי המלוא. ועיין צמנחות דף ת"צ ע"ב וכן טוסק הס"ע י"ד סימן רפ"א סק"א וצמימן רפ"ט סק"א והת"א פוסק כמורהם ולכן הוסיף צתרגומו ותקבעינן צסיפי ציתך להורות שעיקר המלוא הקציעה אחר הכתיבה צסיפי הצית ויג"ז מצרכין. ודלא כערוך צערך לין דפוסק כידושלתי דמנריך לצרך על העשויה עיין תוס' צמנחות סס. ותצ"ע ותכתבינון צמגלתי על ומזוזין צא ללמד שהכתיבה על הקלף צדיו לתסקתה ס"ז

סס וכשעת כל הפוסקים. ומזה תראה עותק התרגומים וכי ראוי לעיין צהם ציתר העיון לדרת לסוף דעתם ולא כונו סורהגים עתה לקרות ולא להגות. ואפניה אל החכמים התלמודיים הצקיאים, להתר לי קושיא אחת צתרגומו אונקלס וי"ע וזהו: אל מקום הרשן (ויקרא ח') תרגמו שניהם לאתר דמוקדין

קטמא. הוסיפו מלת דמוקדין על העצרת ר"ל שסורסין הדשן. והוא נגד גמרא ערובה (מעילה דף י"ז) מקום שנותנין סס תרומת הדשן צכל צקר דדשן המזבח הפנימי והמנורה וכלס צצלעים סס צמקומם. הציוא רס"י צמקומו וכן הוא צמשנה תמיד הגיע לרפס ועיין הר"אס. והמצחר לסמרנתי"ה כתצ צסירוש וע"ז אחר אל מקום הדשן לסי שגס צמקמו של המזבח, יס מקום שסורסין סס פסולי המוקדשין ואחורי קדשים קלים, אחר אלל המזבח צסמוך שהוא למזבח של כצס. ותמזה מאור שגני התרגומים יהיו חולקים על הצרייתא והמזנה. וכמדומה לי שראיתי לפני שנים דצות צהורת כהנים דעת התנא ססורו כן אלל חין אחי צצית כי הוא נמלא רק אחד צעיר ושנים צמשפחה. ואשר יורני צזה דרך האמת אצרכנו צצת הודות.

על אמת-תרגומו כנודעת מתוך ספר התורה להרמ"צ. צעל עקדה, כוונתו.
 הצרכנאל, ספר הזוהר, והרמ"צן, ומחדש הרמ"צן זה הקדמה לאור נתיבה.
 ואני צעניי הודעתי זה הקדמה לספרי מצוא הלשון הסדומית מה שהוא מועיל
 ציור להצנת ענין המלות החקים והמשפטים עפ"י יסודי התלמוד, כאשר
 הצאתי שם שהרמ"צ צספד יד החזקה הציאו לראיה להכרע דין והלכה. *)
 ואם כן מן הראוי שיהיה התרגום נדפס צתקון גמור ומעולה, צלתי
 משוכם

*) והציגה לפניכם קוראים חזונים לדוגמא, שני תרגומים כאלה, מה שלא נאמר
 התפרשים, והערני עליהם ידידי ש"צ הבורני המו"ל פלח החכם השלם מוהר"ר
 אלעזר לעדערער נ"י, לדעת טעמם צסנוי והוספת המלות על העציות, ואני
 השצתי לו שתכליות תרגומם מסתעפת להורות דין והלכה עפ"י מה שסודו ה"ז
 כאשר כתבתי צארכות צציאורי התרגומים על התורה, וסם אעתיק הוצרים
 צקלה:

א) ואכן משכית לא תהנו בארצכם. (ויקרא כ"ו ח') תרגום חנקלס ואבן
 סג"ר. תרגם הכונס ולא המלם כלומר חצן של ע"ז שמתחווים לו. והוא

כדברי חז"ל (מגילה דף כ"ז ע"ב) תנוח חצן משכית לח תתנו צארלכם להשתחות
 עליהם, עליהם חי חתם השתחור חצל חתם השתחור על חצנים של צ"המק
 כדעולא דחמר עולא לח חסרה תורה חלח רלסם של חצנים צלצד וכתב רש"י
 לח חסרה תורה צספוק זה חלח חלח יעשו רלפת חצנים צצ"הכנ דוגמת של
 מקדש. וסצרת רש"י חין טעם חיסור ע"ז צמורה זו, חלח טעם חיסור עשית
 חצן רלסם דוגמת המקדש. ולכן רלסם לצד שהיה צמקדש חסרה התורה ולא
 שאר חצנים, והרמ"צ חולק ע"ז שכתב פ"ו הלכות עכ"ס ה"ו מלצם שאסרה
 תורה היא צנין שהכל מתקצצין חללה וחפילו לעצור חת"ה, שכן היה דרך
 עכ"ס שנחמד ולא חקים לך מלצם, וכל החקים מלצם חע"ס שהיה השתחור
 לשם לוקה שנחמד וחצן משכית לח תתנו צארלכם להשתחות עליה חסני שהיה
 דרך עכ"ס להניח חצן לפניו ולהשתחות לפניו, לפיכך חין עושין כן לה' צד"ח
 צשאר חלכות חצל צמקדש מותר להשתחות על חצנים שנחמד צארלכם חי חתם
 השתחווים על החצנים החסולות צמקדש עכ"ד. וכתב מרן הב"מ שם שהרמ"צ
 סוצר דענינא דהכל לח חת"ה לחסור חצן משכית חסני שהיה דוגמת המקדש
 חלח חסני שהיה מנהג עכ"ס חסרתו חסרה להשתחות עליה לשם ע"ס ועוד
 כתב הרמ"צ בהלכות תפלה ס"ה ה"ד שחסור לעשות השתחווים על החצנים
 חלח צמקדש כמו שצארנו בהלכות עכ"ס עכ"ד. וח"כ סוצר חנקלס כהרמ"צ
 שהכתוב לח חסרה עשית דוגמת המקדש חצל חסרה חסני מנהג ע"ז ולכן
 כוון צלשונו התרגום ואבן סג"ר ר"ל חצן שמתחווים לו והצסוק דצ

צסרה שהיה מנהגם להשתחות לחצן משכית. ויונתן סוצר כרש"י דעסם הכתוב
 חסני דוגמת המקדש וחסרה רק רלסם שהיה צמקדש ולכונס חתם תרגם ואבן
 סג"ר לא תתנון בארעכון למגחן עליה ברם סט"י חקיק
 בצייורין ודיוקנ"ן תשוון בארעת מקדשכון ולא למסג"ר לה
 הכונס רלסם שחקוק עליה לזורים לנוי מותרים חתם לתת צקרקע המשכן,
 חצל לח להשתחות עליה, שלא חסרה התורה עשית חצן משכית צמקדש חצל
 להשתחות חסרה ולדעתו סהרון מלת מסכית לזיר. וחמר חצן חל"ר לח
 חתנו צארלכון למגחן עליה. כלומר נפילת חסם חפילו שלא דרך עכ"ס חצימרה

דצ צמבלה שם וסם עשיה חסרה תורה חסני דוגמת המקדש, חצל מותרים
 חתם לעשות צמקדש רלסם לנוי. (תרגום של רלפת צהט סט"י) והתצונן
 צצני יצ"ע שכתב למגחן, כי פעל גחן צחרמית ענינו כרועה חף שלא כדרך
 ע"ז

אולם צמוסך הערוך מלאתי וז"ל עבוק תרגום ען דען חילן עזוק •
ואולי טעות הוא כי תרגום כל אלה עבוקה. כל צוטמא מעפא • עיין
ערך עף בתרא • עכ"ל • ועיני דלור דרדיו. כי צאמת עקל [סתרוק
עצף והנחתו צעלס וראשונה, לחות ורעיונות, וההוראה
המשותפת לה. חילן שמכוסה צעלס מדוצים • וכמוהו ענין דען
צעזרית שכולל שתי הוראות חילו. רק הראשונה עיקרית והשניה משותפת
(כנראה מתרגום יצ"ע שהעתיק דען (דצרים שס) דרדיוה שפיר כלומר
מראיתו טוז ויפה צעוקו לח ורטוז) אמנם פעל מעפא הונח לצד על
הדצוי צעלס וענפים (בעלזיבט, לוויגענרייך) כהוראת השם שנגזר
ממנו עפיה שפיר (דניאל ד' ט') ודוגמתו פעם אחד צעזרית מובן
עפאים (תהלים ק"ד) שרשם עפא צאמית (והכלל מונח אללי, כל
תצה שגמלא צתנך רק פעם אחד מולאו ארמית, והוכחתי זאת צמ"א)
ודקדוק מלת מעפא צינוני פעול צצנין פעיל ע"ד מקניא מגזרת קנא
(עיין לוח הפעלים גזרת כל"א צמצוא הלשון) • ולפ"ז נכון הוא שגמלת
דען מתורגם עבוק ומלת עבוקה מעפא • והוא לפי מליטת הכתוב שס
(יחזקאל ו' י"ג) תחת כל עץ רענן, תחת כל אלה עבוקה. ת"י
תחת כל אילן עבוק תחת כל בושמא מעפא עד"ז ען שהוא חילן
שנושא פירות והנאה ממנו לא הכל לצד אלא גם הפרי והמאכל, ייוחס
אליו התאר דען הכולל שניהם ולכן תרגומו ג"כ על אופן זה עבוק,
אלה שהוא חילן סדק ולא ען מאכל הוא, והן נהנין ממנו רק הכל
צהיות עליו מדוצים וענפיו עצים, ייוחס אליו התאר עצתה המורה
על ענין זה. וזה עליו התרגום מעפא המכנים עם העזרי תואר של
בושמא, שהוא חילן סדק (חייב לינדע) • וא"כ מאי זה טעות הדפוס
שראה כאן המוספא. ומה יקשה צענינו ע"ז?

הנמשך

עיין ערך נענע חסס הציח פירוש זה של נענע • חולט צערך דמנח לא הציח
פירוש. וכמה גדול ערך הערוך, שהרמזים נמשך אחריו צפידחו. וידוע
סערך חיה לפני הרמזים יותר מתאה שנים כנודע מתוך ספר למח דור, וספר
הדורות ואחריו ראיתי צסר הערוך ערך נס וז"ל חלוסינו הורנו צמארת עינים,
מרכיזין דקלים כל היום יום שמקלחו מוצר ומקלחו אסור, וזהו טעמו צתוספת
וצחים מרכיזין וכו' (מנחות דף ע"א ע"א) עכ"ד ואשאל לחכמים הצקיחים צסדרי
הדורות מה תוספות היו צזמן הערוך או לפני? ועיין צספר היוחסין, למח דק
וצסדר הדורות שצעלי התום היו זמן רב אחרי מות הערוך • ומקלח מהן היו
צ"צ לחלף הששי, והלא צעלי התום הזכירו קונטרס של רש"י ז"ל ורש"י היה
צטנת תתם"ה לחלף החמשי ולפי דעת קלח צימי הרמ"צס ותמיד זמן ארוך מתאר
אחר צעל הערוך • ומעשה חיס עינן צתום שס ד"ה מרכיזין, שהציחו פירוש
הערוך (וגורם נס חני וצערך שלנו כתוב נסן) ותמיהא קח חנינא, הערוך
מציח תוספות, ותוספות מציח ערוך? חלל ודאי טאחד מן הירופסיס מלח
כתוב זאת חלל הערוך חולה לו על הגליון, והוא הדפיסה צתוך דצרי הערוך.
וסגנון הלשון מעיד שאינם דצרי הערוך • וזה חין נכון לעשות להדפיס דצרי
אחר צתוך דצרי המחצר אשר לא ילאו מצטרו ולא עלו על צצו מעולם.

לנביהם, ולפקוח עיניהם ע"ז דצדרי שלום ואמת, צטומו לפניהם טעיות המשחיתות הכונות. הן אמנם יש להמליץ צעד המגיבים שאין האדם תלוי בדבריו, ושאין עלילות ידים סבה לזאת, כי אם מיעוט צקירותם צשפת ארמית, כי הרוצ אינו מורגל בלמוד התרגום, ועל כל אלה חסרון ידיעתם דקדוק לשון ארמית צמשקלי פעלים ושמות אשר היתה מאז כספר החתום. אולם צכ"ז ראוי להם לזאת ידי חוצתם להגיה התרגום עפ"י מסורת התרגום ומתוך ספרים המדוקדקים ומגהים על צד האפשרי הלא המה חומשי דפוס ליוויתרנך, באזל, וחומש מקראות גדולות. ולדוגמא אשים לפניכם טעות אחד גדול מאוד שגפל דפוס תרגום אונקלס, נמלא צכל החומשים הישנים והחדשים, חדל לספור כי אין מספר, ולא הרגישו צו כל המגיבים לתקנו, וכמעט שהיו לפני עשרים חומשים וצכלם הטעות, לצד צחומש מקראות גדולות נדפס כדאוי. וזה הוא:

ותחת כל עץ רענן (דצדים י"צ צ') ת"א צכל החומשים ותחות כל אילן עבוף צנ"ן. והוא טעות ול"ל עבוף צצ"ית. כי טעמו

לח, רענן חדש, (גרין, פריש) וכן הביא המתורגמן צשדשו וז"ל עץ רענן (דצדים י"צ צ') אילן עבוף וכן כל לשון רענן או רעננה עכ"ל. ואל יהיה עליכם לטורח לחפוש אחרי תרגום מקראות ותמלאו צכ"מ תרגום של רענן עבוף צצ"ית. (מלכים צ' ט"ז, י"צ יו"ד, תהלים ל"ז ל"ה, צ"צ יו"ד, ל"צ) וכדאי דצי אליהו הצחור האשכנזי לצד לסמוך עליו שהנוסחא צכל הכתוצים וגם צתורה שם צפרשת דאיה עבוף צצ"ית: נוסף לזה נמלא כן צכל ספרי שדשי לשון ארמית של חכמי העמים והמקום צתורה מליון כן עבוף צצ"ית ומתורגם צלשון רומי. *veride Frondosus*

(גרין בעלויבט). וצדקדוק המלה נראה לי היותו תאר ודאוי להנקד עב"ף צק"מ וחירק צשקל קטיל. מְסִיר (עיין לוח הפעלים גזרת השלמים צמצא הלשון) אכן צכל המקראות צת"ך הנוסח עבוף צפת"ח ושורק. תאר צמשקל פֻּעוּל כמו רַחֵם חֲבוּן צ"לע. אולם אחרי שמשקל זה אינו צארמית, והשמות האלה מתורגמות רַחֲמָנָא חֲבָנָא ע"מ פֻּעְלָא כמו צַבָּא, וה"נון צתצת דחמנא נוספת כמנהגו לפעמים, והמשקל ע"ד הערצי רחמן. ותחת משקל פֻּעוּל ישמש הארמי צמשקל פֻּעִיל כמו חֲבִים תקיף, אחשוצ שהוא טעות הדפוס צנקודה, ול"ל עב"ף, אולם עב"ף ג"ל יותר נכון. וצחומש מקראות גדולות כתוצ עבוף. תה"ש ע"מ פֻּעוּלָא כמו קִטְוִלָא תואר לרועה. והנה מספר הערוך נשמט שדש זה. ואל תתמה כי הרצה שדשים נשמטים ממנו, וצפרט אותם שלא נמלא ממנו דוגמתו צתלמוד. כי תכלית ספר הערוך אינה להיות חזור שדשים כי אם לפרט מקומות התלמוד כאשר הארכתי צזה צמ"א (* אולם

(*) מדי דצדי צספר הערוך, לא אחרץ מלהזכיר שמאלתי צפירוש הרמ"צס מסכת צציעית פ"ז מ"א וז"ל דנרבה נקרא נענע וצצ"ך נקרא מנטא צלע"ז ע"כ. עיין

(מ'ב ג') מַעֲיָן גַּיִם (ש"ה ד') • וּפְלִלְטָה מֵאֵן מַעֲיָן הַגְּבוּרֹת מִיֵּט
 עֵין הַמַּיִם (זִרְזָאִית כ"ד) פֶּעֶרְגָּלִיכֶען; וְאֵן ווערע דִּיא מ"ס אִיבֶר-
 פֿלִיסִיג; דען אַלס יֵהֶס שְׁתַּמְנֹו קֶאָן וִיא הִיר אַהנע שְׁטַעֲהֶרונג דער
 קֶאָנְשְׁטֶרוקטִיאָן נִיכְט שְׁטַעֲהֶען. אָהנע דִּיס אִיבֶר אִיזט דער וִין פֿאָן
 מַעֲיָן הַזְּכוּת ווידער דִּיא מִיט דִּיוַעֲר נֹוסָה הַתְּפִלָּה פֶּעֶרְבוֹנְדֶענען דִּי
 טוֹאַלֶאבִּיכְט אונִירִיכְטִיג געדִייטעט • מַעֲיָן אִיזט הִיר נַעֲהַמִּלִּךְ, פֿאָן
 עֵינִן (אַיִנהאַלט) הֶעֶרְגֶּעלִיטעט. דער דִּרֶק אִים שֶׁס עֵין פִֿיהֶרֶט
 פֿאָלגֶענֶדֶס הִירִיבֶער אָן: דְּזֹותֵינוּ ז"ל הִרְגִּילוּ זֶזֶה הַלֶּסֶן כְּאִמְדָס מַעֲיָן
 שְׁמִנָה עֶסְרִי מַעֲיָן כֹּל זִרְכָּה וזִרְכָּה (זִרְכוֹת דָּף כ"ח ע"א) כְּלֹאֲמֹד
 מַעֲנִין כֹּל זִרְכָּה וזִרְכָּה וּתְרַגּוּס אֲנוּקֶלֶס עֵין יַעֲקֹב (דְּזִרִים ל"ג) בְּעֵין
 זִרְכָּתָא ע"ל • (מֵאֵן וִיֵּהֶע עֵרוֹךְ עֵרוֹךְ עֵין נֶאָךְ). פֶּעֶרְנֶער שְׁרִיבְט
 דער ש"ע א"ח סִימָן דַּע"ח סֶק"ח בַּעֲצִיהוֹנָם ווִיזִיע אִויף דִּיוַע נֹוסָה
 הַתְּפִלָּה שֶׁל ע"ס: וְאֲמֹד שֶׁלִּיכ לְזֹור זִרְכָּה אַחַת מֵעֵין שֶׁזַּע (וִיֵּהֶע
 דַּמ"א) • מֵאֵן וּפְלִלְטָה דַּעֲמִנָאךְ מִיט דִּיוַער גַּעבֶעטֶהס פֿאַרמַעל בַּעֲ-
 צוּעֶקֶקֶן: דֹּאס דַּעס הוּיִפְטֵאִינְהַאַלְטֶס דַּער ז' זִרְכוֹת שֶׁל ש"ע (ג' זִרְכוֹת
 דֹּאשְׁוֹנוֹת וּג' זִרְכוֹת הַאֲחֶרונֹות וְהַזִּינוּ וִיֵּהֶע דַּס'י זִרְכוֹת דָּף כ"ט ע"א)
 אִין קוֹרֶצֶן צוּאַמֶּמֶענְגֶּעֶדֶרֶענְגֶטֶען וּפֿאַרמַען עֲרוּעֶהֶנְט ווערדֶע, אונִד
 דִּיא וּפֿאַרמַע מַעֲיָן הַזְּכוּת דִּרִיקֶקֶן דִּיוַעס אִוִּי. דִּיא אִיבֶערזַעצונג
 פֿאָן וְכוּךָ לִשְׁמֹו זִכְל יוֹס מֵעֵין הַזְּכוּת דִּירֶפֶטֶע אַלֹא אִוִּי
 גַּעפֶֿעֶהֶר לִיטֶען: ווִיר דֹּאנֶקֶן וִינַעס נֶאֶהֶמֶן נֶאָךְ דַּעס
 אִינְהַאַלְטֶע דַּער (וִיבֶען) זַע גַּענֶס פֿאַרמַעלן. דֹּאבֶעדֶער
 פֶּעֶרְדִּינֶסֶטִיכֶע אִיבֶערזַעצֶער דַּער מַסְכִּיֹות פֶּעֶרְדִּיטֶשְׁט מַעֲיָן:
 סוּמַמָּא, דַּער קוֹרֶצֶע בַּעֲגִרִיף.

בִּיא קִנְפֶּטִיגֶען אױפֿלֶאגֶען דִּיוַער אִיבֶערזַעצונג בַּעלִיבֶע מֵאֵן דִּיוַער
 בַּעֲמַעֲרֶקונג גַּעפֶֿעלִיגֶע אױפֿמַעֲרֶקוּאַמֶקִיט צו שַׁענֶקֶען!

יְהוּדָה בֶּן — יוֹנָה לְבֵית יִטְלָשׁ.

רַעֲיוֹן חֲדָשׁ בַּעֲנִין עֵין הַחַיִּים

בַּעֲנִין עֵין הַחַיִּים יִקְשֶׁה עֲלֵינוּ מְדוּעַ הַרְחִיק ה' אֶת הָאָדָם מִצֹּחַ אֲלוֹהֵי
 לְמַעַם יִמְנֶעֱה' אֶת הַטּוֹב מִצַּעֲלוֹ? וְאִם נִלְחִית הָאָדָם לֹא הִיתָה
 צַעֲרָת הַצּוֹרָא יִת וִית', מְדוּעַ שֶׁתֵּל הַקִּצָּה הַעֵץ הַחַיִּים צִתּוֹךְ עֲלֵי
 הַגֶּן? וְאִם דֶּק צַעֲזוֹר כִּי אֲכַל הָאָדָם מַע"הֶ סָגַר ה' צַעֲדוֹ לְצִלְתִּי
 אֲכֹול גַּם מַע"הֶ, הֲלֹא תַמִּיד צִהִיֹות הָאָדָם צַעֲל צַחֲרִיה וְלֹאֲנוּ יוֹכֵל
 לְהִיֹות צִימִים הַצִּאִים כִּי יוֹשִׁיעַ יָדוֹ לְרוֹת הַאֲצִינוֹה וְלֹאֲכֹול מֵעַה
 שֶׁאִסוּר לוֹ? —

הנמשך תכל הדברים והאמת האלה, שהנוסחא צדקת דאס ענוק.
 צ"ן משושת צכל החומשים, ושראוי לתקנה ולהציג תחתיה
 עבוק. והנקודה צקמ"ן וחידק ע"יך *) והשגיאה הזאת צחומשים
 שלנו הטעתה המצאך לספר דברים שכתב וז"ל: ען רענן כתרגומו חילן
 ענף כלומר חילן שענפיו מדושים ואדוכים שתחת ללו היו ענפים לאלילים
 עכ"ד. הצין מלת ענף כמשמעו צל"ע, ונעלם ממנו שיש מלת ארמית
 תעפיא המיוחדת להוראת דבוי העלים והענפים כמו שיש להוראה זאת
 מלה מיוחדת צעצרת עצה, ואס היתה כונת התורה דק על הוראת
 דבוי העלים והענפים היתה כותבת ע"יך צעצרת והתרגום היתה
 דאוי להיות מעפיא.

את זאת דליתי כעת להגיד, ועוד חזון למועד אשריך לפני קוראים
 צב"ה המצינים והמשכילים, עוד עניות דנות עלמו מספר
 צתרגומי תורה צאותיות ונקודות המהפכות הענין ושוללות ההצנה,
 ונכסלו צהן הידאים המשלימים פדשיות עם הצדור שנים מקרא ואחד
 תרגום. ואחלה פני המגיבים העומדים על משמרת הדפוס שישגיחו
 יותר על התרגום צאס יודפסו חומשים חדשים עם התרגום, ואלתהי
 לשון ארמית קלה צעיניהם להסיר העיון ממנה, ואל יעצרו ע"ד חז"ל
 אל תשכן צהליך עולה זו ספר שאינו מובה, והסומעים יצורכו צצרכת
 גושי מלאכה צאמונה!

נתנמי נסדר ראה אנכי נותן לפניכם היום את הברכה אשר תשמעו,
 לפ"ק.

יהודה בן - יונה לבית ייטלש.

ריגע

וא וואהל אין פרידלענדערס אלס אייבעלס דייטשע איבער-
 זעצונג דער תפלות ישראל (געבעטעה דער יודען), זינד אין דער
 גוסס התפלה מגן אבות לערבית של שבת, דיא ווארטע מעין
 תפרכות מיט קוועללע דעם זעע גענס איבערמראנען, אונדז
 אין אללען שפעטערען אויפלאגען ווערטליך נאכגעדרוקט ווארדען,
 עז איזט היר שאהן אין גראמאטיקאלישער הינויכט ווידער דיא דעגעל
 געפעהלט; דא מעין ניכט דער גענעטיף פאן מעין זיין קאן אינדעם
 מעין אויך אים גענעטיף אונפערעדערט בלייבט וויא מעין מיט
 מ"ב

(*) אס לא שנאחי לקרצ את החוק צחקית הלשון העצרת והאחרות כנסוג
 צומנים החזאים, היותי חומר ע"יך צאדמי' נגזר משרס א צ צעצרת סענינו
 ג"כ למח דך ורענן. והאותיות מתחלפות פה הא"לף צע"ן וצ"ית צפ"א שהס
 תמונא אחד, חולס לא דלתס נפשי צחליפות סגורות צתיצס אחת הגס סצאדמיות
 שרסו אנב צנ"ן כידוע.

„התענוגים כי לולא זאת יהי' מותר הצהמה מן האדם כאשר חיתו
 „שדי ישצרו פראים למאס. יאכלו מכל אשר יאצו ויעשו כל אשר
 „לצם חפץ. והאדם יאסר בחצלי השכל, ויראה בכל העוז שלי
 „מלאות חפצו? הלא טוב ממנו הנפל אשר עקן לא דאה אור
 „כי יהל“! —

ככה ידבר ילד הקמיון אל הלצ הנפתה כל היום — וספר צדאשית הוא
 ספר תולדות בני אדם מהוסדס עד עתה *

ההטא הראשון הראה לכל, כי אם השאיר ה' את האדם על מצבו
 הדם והנשא לחיות שלי יגיעה ועמל, ולנוח צודועות השלחקן
 ושליו צצענו, מה יצטר ממנו לפול צמהמורות החטאה מדחי אל דחי
 להשחית את נפשו צזדון וצשאט נפש? כעת צמרוס ימדיא, יהפוך
 התחתון לעליון, ישחית כוונת הצדיאה, וידד לדידאון שלי תקומה
 לדוחו. נחזה מה היו הנפילים ודור המצול ודור ההפלגה! — הן
 הראשוני' היו אלפים שנה, ונער צן מאה שנה מת, וכדדשת דצותינו
 ז"ל צמאמר חיוצ צפרשה כ"א. ואס יתמידו צנוק זה, מה גדול הנזק
 לכל מיין האנושי! הלא תכלית צדיאותו תאצד חלילה! —

עה"ח הוא עץ שתול על מי ההשארה הנלחית אחרי חיי תצל הלצו,

האכילה צו, הכוונה בהשחתה צו, כי מלאנו דצות
 פעמים שהפעל אכילה הודאמו השחתה וכליון והפסד, כמו
 ואכלת את כל העמים, אכלו את שופטיהם. והדיצוד נחי לעולם
 צמאמר הקצ"ה הוא על דרך התימה *

מות תמות. כפל הלשון יורה תמידית המיתה, כי ד"ל שהאדם
 ימות צחטאיו, וכל חטא יציא מיתתו וענשו הכרוך צעקצו,
 וכדדשת דז"ל עזוצ תעזוצ, השצ תשיצס, ואמרו צתצונתס
 מכל מקום, אפילו מאה פעמים *

הן האדם היה כאחד ממנו. לדעתי צא היה צעצד תחת מלת ה"ה
 או ה"ה או הוא היותר מודגל כלומר תחת הצינוני; כאחד ממנו

הוא על דרך התימה, וד"ל האס האדם עתה אחרי נפלו צצון החטאה
 עוד כאשר הי' מקדס כאחד ממצא המרוס צמרוס, כאשר נחסד רק
 מעט מאלהים, וכצוד והדר דוחמי עטרהו, וכאשר צקשו מלאכי השרת
 לומר לפניו קדוש! *) כי לא ידע רק טוצ; אולם עתה גס דע
 הוא מכיר ואיננו עוד מעתה כהמלאכים הצלתי יודעים רק טוצ *

לדעת טוב ורע. הצלשן המחקר צלשונות ארצות קדס האדון
 בעזעניוס מונה וסופד שמנה עשר הודלות של יחס
 הלמ"ד, וצהוראה האחרונה אמר שהלמ"ד יוצא צמקור ליחוס הפעל
 ציחוסים שונים, ואחד מהיחוסים הוא כמו צל"א — א י נדעס —
 ועיי"ש כי עי"ז תידן שימוש וטעם התיצה לעשות צפסוק ג' פרשה
 צ' צצדאשית וגס פה יפותר כן לדעתי *

הכרובים

וזהנה כל מחקרי התורה לא סרו מלארוב תוך המעשה הנפלא הזה
 חיצה מאמר ליורי — מעט — אפער — דחצ או קלר כפי
 בעולה על רוח הדורש; גם אנכי זל אחשוך ניד שפתי להעלות על
 ספר דבר מה ידאני אלהים. ואזיע הצעה כללית להצנת הענין
 הנשגב הזה.

תחלת יצירת האדם היתה צתכלית השלימות, ואדם הראשון מלא
 האדמה וילוריה ככלה יולאת מחפתה צעדי עדויים מקוטרת
 מור ולזונה, מכללת צלצי תפארת וחין בצורות ערכה, לא היו עליה
 משכל ומשכלת, אדיה כצקר אכל תצן, כהרותיה זל יזורצו, נוזלות
 לאט כגלים על תלמי שדי, להשקות ערצה וכדמל. ואם האדם זל
 הפריז על מדת תשוקתו וזל ילא מגדר השיורי, אז הקל הצורא ערף
 לציתו ומכולת למשפחתו צלי עמל וטורח, והאדם הוליא כוחות נפשו
 להשיג תצונות לקנות תושיה וללכת מעלה מעלה צשלימות רוחניות;
 רק אחרי כי חטא ותאצ למותדות עוצ אורח הזהצ, ילא מגדר השיורי,
 ותחת כי מלפנים זל ידע דע, כי שומר מלוא זל ידע דע (*), ידע
 עתה גם דע, ואז בצר כח התשוקה על כח השכל, התאורה שלטת,
 והתצונה זל הועילה, רק להערים ערמות, לרוות האציונה, למען ספות
 הדור את הנמאה, וללכת צשרירות לצ הזונה. אז דאה וחקר הצורא,
 כי לא טוצ לאדם לחיות צלי צער ויגיעה, כי אז טוצת החיים תתהפך
 לו למקור משחת, להעכיר סצת צריאותו, ולהאציד תכליתו אשר התעתד
 לקנות פה שלימות והכנה, למען ישיג צחיים אחרי הפדר רוחו מגור
 וירחם ה' ויחמול על מעשה כפיו, ויגרש אותו מן עדן ועונג הגופני
 אשר סס הדור הנמאור ורעצונו צלי עמל וטורח, למען יעמול צציעת
 אפו לזרוע לקלור ולטחון, להיות אומן דוקס וחורש, ולחרוף נפשו
 למות להציא ערף לציתו ועי"כ יחדל מללכת צעקלקלות ויכיר ה'
 אלה עשהו, וישציע צצחנחות נפשו אחרי עצו חלך הלזו.

ע"הד ה' ענין נתון לצחירת אדם להגיע צו או לטוצ או לרע, כי
 ה' נחמד להשכיל להטיצ, ותאורה לעינים לתור אחרי
 עיני צשר הזונות צתאוות וילדים; ועדם חטאה האשה זל ידעה מהעץ
 זולת צהצטה וצחקרה אותו להשכיל צאמתו של היוצר ולהתענג
 על מעשה חרש אמן כמוהו ולהצין צדרכיו, כי עוד זל הלכה אחרי
 עיניה לאכול מפריו הטוצ לחיך הגופני ולהשתכר מכוס התרעלה: —
 אחרי אכלה מפרי המתוק והלכה אחרי תאות עיניה, אז הציתה כי הוא
 טוצ למאכל — אשר ה' צפיה לזרא (**).

הנחש השיא את לצ האשה צחלקקות שפתיו והדיח אותה צאמרן:
 „הארץ נתנה לצני אדם למלאות חשק הגוף, למשוך צשרו ציין
 „התענוגים

(*) ר"ל שומר מלוא הצר דע דע רק טוצ לחור, ולכן אמר
 מלוא צל"י.

(**) ועי"כ נחמד ספק אחד וזהו כפל לשון של בי רבי צפסוק וי"ו צמרש ג',
 צאמרה בי טוצ הען למאכל, רבי תאורה הוא לעינים, ואח"כ זל השליש
 לאחר רבי, רק אמר ונחמד הען להשכיל; כי לדעתו רק עתה צנעותה
 אחרי עלת הנחש ראתה שהוא טוצ למאכל ותאורה לעינים תחת אשר מקדם
 ה' לה רק נחמד להשכיל.

ברוכשטיק איינער רעליגיאזען רעדע.

געהאלטען אס פֿעסטטאגע דער גאָטטעס

ערשיינונג אויף סינאי *

אײַם פֿערפֿאלגע אונזער הייטיגען רעליגיאזען אונטערהאלטונג, שרייטען וויר נון, ליבען ברידער! צו דעם וויכטיגסטען אקטע דעם גאָטטליכען וועכסעלקאנטראקטעס מיט אונזער נאציאָן, וואָ דורך דאָ באַנד נאָטטעס מיט דער געזאממטמענשהייט פֿעסטער געקניפֿט וואָרדען. ערליבען זיאַ מיר דיזעס ערהאבענע אימפּאָזאַנטע שוואַכע, וועלכעס מיינער פֿאַנטאַזיאַ ניכט טיעף גענוג קאָן איינגעפרעגט ווערדען. אין אייניגען שוואַכען אומריססען מיר אויף אייניגע מאָמענטע צו פֿערגעגענוואָרטיגען. איך רעדע מיט מיינען ברידערן אונד פֿריינדען, דענען דיזעס היממלישע ליכט עבען צוטהייל געוואָרדען, דיאַ מיינען ענטהוואַס גערן טהיילען.

דער מאָנד האַט דיאַ ערדע נאָך ניכט צום צווייטען מאַהל אומקרוי־זעט, קוים זינד זעכס וואָכען פֿערשטריכען, זייטדעם דיאַ נאָכקאָממען יאָקאָבס דער דריקענדסטען שקלאַפֿערייאַ ענטראַנען, זייטדעם דער וויינשטאָקק איזראַעלס אַן טיפֿאָנס אָבעליכק, * אַונד ווייט דער גראָסען פֿיראַמידען בייאַ דשיזע, דיאַ זיאַ מיט איהרעס שווייסע פֿילע גענעראַטציאָנען הינדורך מיהואַס קאָלאָסאַליש אויפֿ־טהירמטען, ** האַרט געדורענגט, דורך ערשטווינליכע אונטערהאַרטע וואָונדער דעם שווערלאַסטענדען יאָכע מעמפֿיענס זיך ענטוואַנדען; נאָך וואָרען דיאַ שטריעמען ניכט פֿערהאַרשט, וועלכע דיאַ האַרטי־הערציגען אנטרייבער טהעבענס איהנען מיט איהרען טיעפֿשמער־צענדען גייסעלן פֿערועטצטען; נאָך וואָרען דיאַ בלוטיגען שפורען איהרער וואָונדען פֿסע דען פֿלורען עגיפֿטענס ניכט פֿערווישט — אַלס זיאַ דער בעפֿעהל איהרעס אַוניכטבאַרען קאָניגס, דער בעפֿעהל דעם טהראָנערס אַיס היממעל אַוס דען עוויגנערקוויירדיגען בערג, אַוס הַאָרעב פֿערזאַממעלטע. —

דעם פֿאַרטערפֿליכסטען דער שטערבליכען, דעם טרייען דיענער גאָטטעס וואָרד דיאַ שטיממע דעם הערדן:

„פֿערקיןדע דען קינדערן יאָקאָבס! דעקרטירע דען שפרעסלינגען, יעשורונס! איהר האַבט עז מיט אייגענען אויגען געזעהען, וועל־כע גראַסטהאַטען איך איירעטוועגען פֿאַללאַצאָנען, וואַ איך יענע, וואָיף איהרע קראַפֿטע אונד איהרע פֿערמיינטע ווייזהייט פֿאַכעני־דע, עגיפֿטער דעמיטהינטע, אייך דיאַ אַבשטאַממלינגע איזראַעלס, אַבער אויף אַדלערס פֿיטטיגע טרונ אונד מיר היאַהער בראַכטע. וואָהלאַן

(* מנחם לנבי בעל צפון)

(**) פֿ"פֿ גלייכט אויס נוסען ברינדען, דאס דיאַ פֿיראַמידען עגיפֿטענס דאָ בראַדוקט דער איזראַעליטישען שקלאַפֿערייאַ זינד.

הכרובים : צע'המח'ס' פתרון המלות זלזל לומר שהכ"ף הוא הכ"ף הדמיון, ואנכי לא כן עמדתי, כאשר אם יצא ה"א הידיעה ריך לצוא הכ"ף הדמיון לפני ה"א הידיעה כידוע למצויי חקי שפת עזרי ; אולם אנכי אחשוב שהכרובים הוא דבר נסגזי אשר טעמו והוראתו נאצדו מאתנו, כאשר אצדנו כל שניות חמדת לשוננו, ואפשר הוראתו התעופפות השכל מהגשמי להרוחני, ויאות עליו שם מלאך וקדוש, וע"ז היו מורות נורות מיוחדות להראשונים.

להט החרב המתהפכת. ענינו לפי דעתי כך. היוצר יסד צתולדות האדם שהעונש כדוך צעקצ החטאה, והדשעה תאסר את ענמה צכלא. היא תחרון דין ומשפט הדשע להאסר צשועים ועקדצים. כמו, השטוף צזמה, עליו יצואו השאת והספחת והלדעת ונגעי הזצ; השטוף צצנדות. לנים ושכים צריאתו. מרה הידוקה תתבצר, ויחלה צחולי הידרא'פיקוס; השטוף להיות זולל צמאכל יאכל עד להקיא ומורות פתנים צקדצו ומכאוצים דעים לו צהאלטומכא, חיל צלע ויקיאנו ; הקנאה דאשית כל מחלה, צל תדע מחלה, ודצים חללים הפילה ; הדבצ והשחן צל תצצע עינו לפסג שדי תרומות הגאזה. עדי יפול כדבע לתחתיות תהום. עין שזפתו ולא תוסיק ולא יסור איש עוד מקומו. חכו צעלמו להט החרצ המתהפכת. כי הדשעה תתהפך לרועץ ותלץ מוח הדשע.

החרב, הוא מלשון חרצן ושממה, כי כלה היא עושה ונחללה. ועי' יראו אחרים ולא יזידון עוד. והשאת הנפש צעולמים הצלתי נופלים תחת הזמן והיא מכונה צמעשה צראשית צסס עץ היום, צל תאצד מקרצ מין האנושי. רק עוד ישארו שרידים החרידים לדבר ה' והעושים לזכו.

ומעתה

נלעד להעתיק הפסוק צלשון אשכנזי ויתודגס :

„איט דען דער מענש וויא איינער פֿאָן אונס מעהר, דא ער —
 „אָדער אינדעם ער — גוטעם — גיכט אלליין, זאָנדערן אויך —
 „בעזעם קעגנט ? וויא לייכט קעגנטע ער זיינע האנד אויסשטרעק-
 „קען, זיך אן דען לעבענבוים פֿערגרייפֿען אונד דאפֿאָן צעהרען ? —
 „וויא קעגנטע ער דאן עוויג לעבען ? “ — —

יששכר בער שלעזינגער.

מיט אנהליכען אויסדריקען מאכטע-דיא נאציפן איהרע עמפֿיני-
דונגען קונד. —

נאכמאלס פֿלאג דער געזאנדטע דעם האַכסטען דיא רייהען דורך
אדרגעטע איהרע שטעממע נאך איהרען מאניפעלן,
ערהאָהעטע איהרע ערווארטונג דורך פֿליגענדע ווארטע אונד. בעי-
דייטענדערע ווינקע. ווינע אויגען גלאַנצטען גלייך דעם ריינען אַעטהער,
זיין בליק וואר הייטער אונד הער, זיין טאָן וואר פֿייערפֿלאַקען,
אונד, דיא זעליגע ברוסט פֿאן גאטטעס געדאנקען ערפֿיללט, טראט
דער מיטטלער בעגייסטערט אין דיא פֿינסטערע וועטטערוואַלקע: (*)
היממלישע שטיממע צו האַרעב! גאטטעס ערשיינונג אויף סינאי!
וויא דארף איך, דער שוואַכסטע דער שטערבליכען, עז וואגען,
דיינען אוננאכאהמליכען איינטריטט אין וואַרטען צו שילדערן?
קאן דיא מייקע יענעס סעראף נאכפֿליגען, דער אס טהראַנע דעם
אונערשאַפֿענען דיא פֿאהנע דעם סירוס דעם אַריזן אין, דיא אונ-
ערמעסליכען ריימע דער מילכשטראסע ווייט הינאיינפֿלאטערן
לאַסט? — קאן דאז געזוממע איינעס מאַגפֿאלטערס דיא אללעס
איבערשטיממענדע פֿאזינע דעם וועלטגעריכטס נאכאהמען?
היער מוס דיא קראפֿטשפראכע דעם ערצענגעלס, דאזריימאהל
הייליג מיכאעלס צו מאטט צו געהאלטלאז ערטאָנען! איך
פֿערשטוממע! — — —

(***) אונאויסשפרעכליכער, עוויגער, אורהעבער אונד ערהאלטער
אללער וועלטען! דיר איזט מיין געמיטה בעקאנט. ניכט אויס-
פראהלזוכט אונטערנאם איך דינען אַהנמאָכטיגען פֿערווך. ריטטלע
איך ניכט דאדורך דיא שמואָהזוכט פֿאן איהרעם שלאַפֿע אויף?
בעלוישט ניכט דער בלאסע ניד יעדעס נאָך זא גערינגע פֿער-
דיענסט, אום עז צו ענטוויירדיגען? אבער איך פֿיהלע מיינע
גאנצע זעלע פֿאן דינער איינציג ערהאבענען קאטאסטראפֿע צו
זעהר ערגריפֿען; עז דראַנגט מיינען גייסט, מיינע ברוסט ווירד
צו ענגע. — אויך איך בין איין גליעד דינעם פֿאלקעס,
אויך מיינע זעליגקייט וואורדע דורך דינע קאָניגליכע מילדע אים
בוכע דעם לעבענס פֿערצייכנעט, אויך מיט מיר האט דינע
פֿאַטערהאנד דען בונד דער עוויגקייט געשלאָסען, אויך איך בין
איין פֿערטרויטער דינעם בעזעליגענדען גלויבענס; — אבער צו
שטארק איזט מיר דער גלאַנץ דינער שטראלענדען גאטטהייט!
דאז האכאויפֿלאָדערנדע, פֿייער דינער ערשיינונג דרָאָהט אויך
מיר, וויא דיא איזראעליטען אין דער וויסטע צו פֿערצעהרען;
אויך איך ביטטע מיר דיינען מיטטלער דען ערעלסטען דער שטערב-
ליכען, דען אונפֿעדגלייכען מאזעס אויס, אום פֿאן דינעם
מונדע

(*) היר טראט דער רעדנער אייניגע שריטטע פֿארווערטס, אונד ריעף מיט
עקסטאזע:

(**) דיא אויגען פֿראם צום היסמעל געריכטעט, פֿאלטעטע אַיטצט דער רעדנער
דיא הענדע, אונד שפראך פֿאלגענדעס:

וואָהלאַן! געהארכט איהר מיינער שטיממע, האלטעט איהר
 מיינען בונד, זא ואללט איהר מיין גאטטליכעס אייגענטהום זיין;
 „אונטער אללען ערדפאלקערן האבע איך אייך אויסערקאהרען.
 „צוואר איזט דער גאנצע ערדבאלל מיין! ווער האט איהן אויס
 „דער דונקלען נאכט דעם אונדורכדרינליכען קאאס הערפֿאר גע-
 „רופֿען? ווער אנדערס אלס מיין אללעס ערשאפֿפֿענדעס ווער
 „דע!?! — אבער איהר ואללט מיר איין פֿריסטערליכעס רייך, איי-
 „גע הייליגע נאציאָן זיין! איהר זייד מיינעם טהראָנע גאָהער,
 „אונד ואללט דיא פֿערקינדער מיינעם גאטטליכען וויללענס, דיא
 „פֿאקקעלטראָגער דערעליגיאָן פֿיר אללע שטערבליכען ווערדען.
 „איך, דער הערר!“ —

טרייא בראכטע דער עמָרְמִידע דעם הערדן ווארטע דעם פֿאלקע,
 אויפֿמערקזאם האָרטע דיא גאנצע נאטציאָן אויף דיא ווירדיגע
 באַטהשאַפֿט אונד דריטטהאלב מיליאָנען קעהלען ריעפֿען אייני-
 שטימכיג:

„אללעס, וואס דער הערר געשפראָכען, וואללען ווירטהון אונד
 „בעפֿאלגען!“ — —

קוים בראַך דער מאָרגען דעם פֿירטען טאגעס אן, אלס דיקקע
 וואָלקען דען בערג פֿעהיללטען; דאָנער קראכטען אויף
 דאָנער, בליטצע דורכשלאָנגעלטען דיא לופֿט, פּאָזיגענשאַלל דורכ-
 שמעטטערטע דען האָריצאָנט; דיא פֿערקינדיגער גאטטעס, דיא
 הערפֿאלדע דעם היממעלס, מאניפֿעסטירטען דיא געגענווארט דעם
 אללערהאָכסטען. דיא גאנצע נאטציאָן ערבעטע אס פֿוסע דעם
 בערגעס, אונד איינער שפראך צום אנדערן:

„דויעס איזט דער אונאויסשפראַכליכע! זא קאן קיין ענגעל,
 „קיין אונשטערבליכער דעמאָן ערשיינען! דיעס איזט דיא מאכט,
 „וועלכע דיא ערשטגעבאהרגען עגיפטענס הינראפֿפֿטע — דיעס
 „אונזער פֿאָטער גאטט, דער דיא אנבעטהער דער אידים אין דיא
 „בינענזעע פֿערווענקטע — וויא פֿורכטבאר מאיעסטאָטיש איזט
 „זיינע ערשיינונג! קראפֿט אונד ווירדע זינד זיינע פֿאָרבאָטהען;
 „גאהעטער, זא פֿירכטעט דיא גאנצע נאטור איהרע צערשטייבונג,
 „וועהע דעם שטערבליכען, דעם ער צירנעט! פֿערדערבען דעם
 „פֿערפֿלער, דער עז וואגט זיינעם וויללען צו ווידער צו האנדלען!
 „איוראעל! קענסט דוא דיינען קאָניג? זעג אונד מאיעסטעט
 „שמיקקען זיינען טהראָן, זיין רייך איזט דאז וועלטהאלל; פֿאלל-
 „שטרעקקער זיינער בעפֿעהלע זינד דאז וועלטמעער, דער היי-
 „לענדע נאָרד, דער פֿירכטערליכע שטורם, דיא שווארצע פעסט,
 „דער פֿינסטערע טאָד; זיין לאַכעלן רופֿטעט וויא בליהענדע דאָ-
 „זען, וויא אויפֿברעכענדע נארציססען; זיין פֿריינדליכער בליק איזט
 „דיא לייכטענדע זאָננע, דאז הערדליכע מאָרגענראָטה, דער
 „זעענען דער ערדע; זיין וואָהלגעפֿאללען איזט דיא עוויגקייט,
 „דיא אונאויפֿהאַרליכע זעליגקייט, דאז אויפֿשווינגען צום ענגעל! —
 „הייל דיר איוראעל! וועלך ענטציקקען ווארטעט דין!“ — —

הקיימים. כמו הרוב הגדול והרוב הקטן שס עש כהיל
ובימה. ומה יעלוד אותנו לחשוב שגם י"ז לודות מהכוכבים צעיגול
תהלכות השמש המדומה — עקליפטיק — הנודעים שסס אזור
המזלות — טהירקרייג. — אשר גם חנשי חילא ויאפאן
ידעו אותן מאז, היו ג"כ סגורות צפי החושים היקרים? שתיס מהן
הן לודת דלי — וואססער חייטער — או — דולא —
וואססער טופפער, וואססער מאן, — ולודת מאזנים —
וואססער —

- (3) מלאנו דק אלל השמים. כמו הכוטה כדק שמים (ישעי' מ' כ"ז)
ויתכן שמיש צו פה הכזיא תחת שמים.
(4) פעל נטל קרוב צמוסגו למלה נשא. ולמלה נתן ועיין צגעזעניוס.
(5) כמר יתכן שהוא מקולר מן מער כמו כמעד איש ולויות (מלכים
א' ז' ל') והוא לשון שפיכה ויליקה, כמו ותער כדה אל
הסוקת (ראשית כ"ד') וזיותר אלל ליחות.

ומעתה

אבוא לחצר לולאות תכלית ציאורי ואומר שהכזיא הקדוש כל דלה צתחלתו
להקטין הגוים, ונהפוך הוא! כוונתו היתה על דרך ההדרגה
להפליג גדולתם בכל מה שיעלה על רעיון חנוש ודמיון רוחו. והתמונה
המלילית הזאת נקדחת ההדרגה, וצלשון העמים — קליטחקס, —
יען כי חפץ להפליא אח"כ מפתס וידידתס על דרך התמונה הנקדחת
ההיפוך, וצל"הע — קאנטרחסט — גענין הכתוב הוא, אף אס הגוים
כאלו העדוים מקצון הכוכבים הגדולים הנאספים צתמונת הדלי, (ואפשר
שדימו הקדמונים שהלורה הזאת משפיעה שפעת מים לעולם, ועל כן
קדאזה דלי; וזיותר נראה על שס הדציזים אשר ערפו ליורה צידחזה
למקומות הדדומיות, צעת תקדצ השמש לאופן שיווי יום ולילה); או אס
המה נוראים וגדולים כמאזנים צשחק (ומלאנו צעצדי המתואר נהפך
לפעמים לתואר, והתואר למתואר. וצא פה ובשחק מאזנים תחת
כמאזני שחק); ואף אס ישא הק"צ האיים למדוס כדוק שמים, אשר
אז הלצנון יהי' לפניהם צלתי די לצעד למאכליהם וחיתו חין די לעולה
על הכירה לצחיהם, גם אז כל י"ז הגוים הם כאין נגדו ומאפסותהו
נחשצו לו. ומעתה יצא הכל על מכונו ויתורגס:

א ווארען אויך דיא ערדנאציאנען
ערגוס דעס וואססערמאננס געשטימנס
אונד זיען זיא דער וואאג אס היממעל
אן אונגעהירער גראסע גלייך; —
ווא איהנען ניכט אלס העערדעספייער
געניעג' דער האהע ליבאנאן,
אונד זיינער טהירע גראסע מענגע
ניכט רייכט אלס אויפגעבראכט געריכט:
אויך דאן זיגד איהם היער אללע פאלקער
געהאלטלאז, אונדיג אונד איין ניכטס! —

מונדע דיא וואָרטע דער ווייהע צו פֿערנעהמען. נאָקט אונד ריין
שטעהט מיין געמיטה פֿאַר דיר, דען דער באָדען, דען איטצט מיין
גייסט בעטרעטען, איזט הייליגע שטאַטטע! — — —

קאללין יום ד' שנים עשר לירח האיתנים תקפ"ח לפ"ק
יששכר בער שלעזינגער.

ביאורי פסוקים עלומי הבנה.

הן גוים כמור מדלי, וכשחק מאזנים נחשבו, הן איים כדק יטול.
ולבנון אין די בער, וחיתו אין די עולה:
כל הגוים כאין נגדו, מאפס ותהו נחשבו לו:

(ישעי' מ' ט"ו — ט"ז — י"ז)

זרות המפרשים נופלת לעין כל צוחן לשון עזרי. ודק הסכמת כל
המצאדים עושה, שכל יתפלא הקודא עליה, ואזיע שאלותי אחת אחת:

(א) מדוע יאמר צפסוק הראשון הן, וצפסוק האחרון. אשר כפי הנראה
הכפיל צו מאמרו, השמיט מלת הן?

(ב) מדוע יאמר צפסוק הראשון נחשבו והשמיט מלת לו, וצפסוק השלישי
הוסיף לאמר מלת לו?

(ג) מדוע שימש החוזה צתיצת כדק תחת כאבק?

(ד) למה יאמר יטול המורה תנועה עמלית, ולא החליפה תנועה קלית
לאמר יפריח או יניס או יסער היותר נאות לאצק דק?

(ה) מדוע הפסיק הענין צפסוק השני, וחזר אח"כ לענין הראשון צאמרו:
כל הגוים כאין נגדו?

(ו) מלת במר ציאלו המפרשים מלשון ט פ פה הצלתי מלוייה צמקרא;
ופירוש דש"ו ז"ל, שהוא ט פ פה מ ד ה, הוא חפש מחופש.

(ז) הקאנקארדאנץ מחזרה עם מור סמוות צקה ל ת, וגם שם כל תצואד
על ענין הפסוק היעז.

(ח) כשהק פירש הד"ק אצק, ודש"י פירשו לשון שחיקת סמ מכיס,
ושניהם כל ירלוי, כי לא מלאנו דוגמא צמקרא, שלשון שחק הוא

עפר, וגם כל מלאנו משקל זה על שחיקה.

ובהתר

השאלות האלה ליטצ דצד דצור על אפניו, אודיע דעת צזה והצוחן
יצחק. ואטציע צנין מחצתי — מיינער חנויט —
על אדנים האלה, ואומר:

(1) נודע לכל מצין צבדמים השמימיים גודל כוכבי שצת המפורסמים
למדרגה ראשונה, שכל כוכבים הנדאים לעינים פשוטות לכוכבים
פרטיים, הם צעזר כלי הצטה קצון גדול מכוכבים רצים.

(2) כצד נודעו להקדמונים הקדושים רצות מהתמונות הכוכבים
הקיימים

ובעתה חודיע דעיון חדש ואומר, כי תיצת בסופות איננה מורה על רוח סועה וסער, רק הוא שם של ים כספי, והכ"ף שרשית; ואם ים זאפה צקמלות היו"ד על" דרך מכת, אשר לפי שטתנו יותר נכון לחזרו עם בסופות אולי שהוא מוסך עלמו ואחר עמו, ושיעורו: מדבר ים, ים בסופות.

ואחרי כי הגענו לזאת, פתרון הפסוק כך: משא, ר"ל הנצואה היא נצואה עונשית מגדת פורעניות; ועתה יצא ויאמר: מדבר ים בסופות, ר"ל שמדבר ים כספי, אשר שם שוכנים אנשי מדי, עם ממוסך ומורט, גוי עזי נפש אנשי חיל, משם תצא הרעה; והכל הולך יצא מארץ נוראה, כי שם יתחילו שלב וכפור וקרח המורא ויתורבס:

שטראף - פערקינדיגונג.

פֿאָן דער וויסנע אין דער קאספישען זעע
ווייר זיך אונגליק ואיברן זיעדען שטירצען
פֿאָן דער וויסנע בריכט דער פֿיינד הערין
פֿאָן דער אונגעהייערן קאלטע היימאט —

חלוקה חדשה

בענין מלות החבור בלשון עברי

בחלק לשון זה ראיתי שעדויה, וכל הספרים המלמדים יושד חקי לשון עזר כל יספיקו להכיל כל היחוסים, אשר המדבר ישתמש בהם להוליא כוונת דעיוניו בכל לדיהם משפה ולחון, ודעות פעמים בלתי יודע הלעיד לימים איך יצטא פנימי הגיוניו, וצויתר יש לחוש ללימוד זה, בקרבנו אל מלאכת ההעתקה מכתבי הקודש, כי מה מאוד יקל עלינו הצנת דעת קדושים אם נדע כל פרטי מלות החזור. המה הנותנים מלח ותצלון דרעיוני המדבר ומנעימיט דצרו לאוזן השומע, ועל ידם נגיע למלפוניו, ויען כי דרכי מאז צהליעי תלמודי לשון עזר לתלמידי השומעים לקולי, לבלתי הסתפק בהספרים אשר לפני, רק לחקור בכל מקום שיקי מגעת, אולי ייטיב ה' את מעשי מאשר קדמוני, לכן גם צדד הזה שמתי עיני ולצי להקל מעליהם עומס לקח זה, ולקצון על יד כל השימושים בלשון עברי ולחלקם כפי הצדל מושגיהם, וזה פרי עמלי: מלות החזור תתחלקנה לשתי צחינות, והמה בבחינת יושר המבטא — גראמאטיקאלישע בינדעווארטער — ובבחינת יושר ההגיון — לוגיקאלישע בינדעווארטער —

בבחינת יושר המבטא

הם:

א) מלות העטף — לוגאמענליהענדע — קאנטראקטיפע — המחזרים כמה משפטים למשפט אחד. המשל: אף, גם, וי"ו החבור, כמו הלא אציק אכל ושתה, כלאוזן ושמעון יהיו לי.

(3) מלות

כ"ש א'

מדבר ים כסופות

בנגב לחלוף

ממדבר בא

מארץ נוראה

(ישעי' כ"ח ח')

יונתן תרגם כגז דרוס, לפי שארץ מדי ופרס מזרחית לפונת לצלל, ח"כ צלל לה מערצית דרומית ולכן קראה ים נגב; כן פירש הרד"ק וכן הציג הכורס. ואמר האחרון עוד, שראוי לתרגמו — איבער דיא וויסמע אין וועסטען. — וקשה להולמו, כי הציג עומד צללן יהודה ולו היתה המדבר הזה צפאת מזרח. ומה שאמר שיש מדבר צין מדי ופרס לארץ צלל, אס אמת הדבר, איננו נגב לארץ יהודה רק מזרח לה. — ר"מ אבערניק אמר שהולך על צלל, כי הציג דאה חיל מלרים צא על צלל; וקשה שכל הפרשה צלתי מזכרת מלרים, ורק ע"י פדסומדי יזכרו. תרגומו חתום מהצין, כי תרגם מדבר ים — דיא עבנע אס זעע — והתיצות ממדבר צא תרגם — פֿאַהרמ'ס אויס דער וויסמע הער. ואיני יודע צמה יצול מדבר זה מן מדבר שלפניו? מדוע יתרגם מדבר צא בפסוק אחד פעם צלשון מיסוד וצקעה ופעם צלשון ליה ושמה? —

הפסוק הזה מורה לנו צאלצע על פסוק אחד, אשר גם הוא אומר דרשוני! והוא (צתילים ע"ה י') כי לא ממואל וממעד ולא ממדבר הרים. דש"י, אשר גם הדמ"ד הלך צדרכו צתרגומו, אמר, שהתיצת הרים הוא המקור משרש דוס, והפירוש הזה הוא לחץ צחיק עועס לחות. והשאר הפירושים יעיין הקורא צצילא דו"צ שס.

ואנכי מעודי הרגלתי ללכת בצבול בצלו הראשונים למתוך הספר מתוך הספר — דאו בוך אויו דעם בוכע צו ערקלארען, — ואומר כי מדבר ים וגם מדבר הרים אחד הוא, ואס השמות שונות, הדבר אחד, ורק צמחה — אין דער אנויכט — הס נצלים. כאשר נסים עין על תפת ארץ אויז נחזה, כי המרחק צין ים השחור לים כספי מלא מהרי אדרט, הנקראים צל"א — דאו קווקאזישע גע" בירגע — והמה מכוונים לצפון ארץ ישראל, ומכוסים דרגליהם צידק דשא ואילנות, כדמל כל עץ דענן, וצדאשיהם יתעלם עלימו שלג וקרח הנורא — גלאטשער; — ואס נמשך קו ישר מצלל למעלה לצפון העולם, כמעט יצדיל ים כספי צינה וצין ארץ פרס ומדי. והנה דוצ ארנות המעלה הזאת, והיא המעלה הארצעים ושס צדוהז הפנוי, היו צלי ספק צומנים הראשונים ליה ושמה מאין זרע וקליד, ולכן נקראו מדבר אף שהיו שס הרים; ולפ"ז תיצת **מדבר** דצוקה עס תיצת הרים, ולכן צא מדבר צפת חות הצ"ת אשר לא יתכן לפי דעת דש"י ודמ"ד שהצאתי. למעלה מדוהז הזה, מקום מוכז הקאזאקים עתה על כהרי דאן וואלגא, יראה שאז לא היתה שס מנודת צני אדם; וגם מדבר ים הנזכר צישעי' הי' צמקומות הסמוכות לים כספי.

ומעתה

- יד) מלות קל וחומר — פְּחֶלְלוֹג : פְּחֶלְגֶּרְנֶדֶע — עקספּלאנחטיפֿע —
 המושל : הַרְוֹאִיד, הַרְוֹאָף, אָף כִּי, מַה־אֵין, אִו־דִּין
 טו) מלות המושך הדברים — פְּחֶרְטֶנְטֶלְעֶנְדֶּע — קֶחְטִינוֹחַטִיפֿע —
 המושל : עוד, עתה, אחר, אחרי, ביום.
 זז) מלות שיווי החיוב — גִּלִּיכְטִינְטִלִּיסֶעֲנְדֶּע — חִינְקִלִּוִיפֿע —
 המושל : גם פֶּצֶן גם מִסְפּוֹל יֵשׁ עִמּוֹ, בֵּין שְׂהוֹרְמוּ מֵאִמֶּשׁ בֵּין
 שְׂהוֹרְמוּ מֵהִיוֹס, — יִחְוֹחֶהֶל — אִלֵּז, — וְעִיין צִה־עִי שֶׁתִּקְפּוֹ
 מִה־שֶׁהִעִירוֹתִי בְּתִיקוֹן נִסְחַת הַתּפִּלָּה.
 יז) מלות החלוק — טֶהוִילֶעֲנְדֶּע — פֶּאֶרְטִיטִיפֿע — הַמוֹשֵׁל : או,
 אִם, וְיִיז הַמְחֻלֶּקֶת.
 יח) מלות הבקשה והרצון — וואונטאווִירִיקֶעֲנְדֶּע — מִפֶּסְטִחִי
 פֿע — הַמוֹשֵׁל : לו, מִי יֵתֵן, אֹוִלִי, אִם, פֶּן, לִרְכִּי.
 יט) מלות הקשור — טֶלוֹסְפֶּערְבִּינְדֶּעֲנְדֶּע — קֶחְטִינוֹקִטִיפֿע —
 הַמוֹשֵׁל : אִוִי, כִּי עַתָּה.
 כ) מלות החיוב — פֶּעֶרְגֶּעוֹוִיסֶעֲנְדֶּע — חִפִּירִחַטִיפֿע — הַמוֹשֵׁל :
 אִךְ, אִם, כִּי אִם, אִמּוֹנֶם, אִמְנָה, אֲשֶׁר, הֵן, כֵּן.
 כא) מלות השאלה והספק — פִּיחֶגֶעֲנְדֶּע — חִירֶחַג־טִיפֿע — הַמוֹשֵׁל :
 אִיךְ, אִיכְנָה, אִם, ה־אֵה שְׂאֵלָה, פֶּן, הִכִּי.

והיה כי תמלא המלאכה חן צעני מצני לשון עזר, חוסיף שנית לצאד
 ציתר ציאור מלות החזור וסגולתם צלשון עזרי עם שימוש
 יחוסיהם ע"פ השכלות מחקרי ספה :

וששכר בער שלעזינגער.

דבר אל מחקרי לשון עבר

מלת לוט שיהרדתה צושם ידוע מתורגמת לרז, צכל הלשונות הנדוע'
 לו, מצלי שיסונה שמו הפרטי, כפי שהונח צענש וראשונה
 צלשון עזרי (מלצד קלת מפרשים שיפרשו אותו) (מטחקטען) שהוא מין
 (הנוטף) כי כן נמלאו צלשון ארמי שארי מיני צשמים כמו נכחות ולרי
 מתורגמים צהשתנות השם טעף וקטף, מלצד מלת לוט שמתורגם צלי
 שינוי ממנו לטוס, ורש"י ז"ל צמקומו שם פירש לוטיתא צלשון המשנה,
 ומשנה זו צשציעית פ"ז משנה ו', יע"ש, והמתרגם אשכנזי (לִטְסוֹס),
 וכן הציאו צשם זה ס' (ביבליטעם רעאל לעקסיקאן) וכן מציאו הרצ"ד
 צנימין מוספי' צתוספ' הערוך ערך לטס, שהוצא צס' אור אסתר, וצלשון
 יון ג"כ Λωτος, והטעם שלא נשתנה שמו הוא לקעתי מפני סגולתו
 המיוחדת לו, אשר על כן הסכימו כל הלשונות קול אחד לכנות אותו
 צשמו הפרטי כמו שהונח צלשון עזרי, ועלי עתה לגלות אופן ולהודיע
 הסגולה המיוחדת ההיא, כפי אשר מלאחיה צאחד מחכמי העמים ששמו
 (טרעוועלואוט) צספר השרשים שלו למלות יוניות, ודצדיו שם צז"הל
 ,, (לִטְסוֹס) הוא מין עץ שפריו כ"כ מתוק עד שכל איש המתגורר צאדץ
 נגדיה, לא לצד שיסכח מלצו את ארץ מולדתו כלה, כי אס גס יוקיר
 ויותיר

- (3) מלות הבאוך — וואטרייבענדע — לירקוואטקריפטיפע — המשל: כי, אשר, אם.
- (ג) מלות האגודה — פֿערבינדענדע — קאפולאטיפֿע — האגודים משפטים שונים אשר להם נושאים ונשואים מיוחדים למאמר אחד. המשל: אלהים עצמות השיצנו והאר פניך ונוסעה, והוא וי'ו החבור; אף, אף שמו יעדפו על, גם.

בבחינת יושר ההגיון.

והם:

- (א) מלות המושך הזמן — לייטפֿלֿאָגע בעלייִנענדע — קאמונקוטי־פֿע — המשל: בראשונה, שנית, בתחלה, לבסוף, מדי, בעת ההיא, אחר, אחרי, אחרי כן, אז, מאז, מן אז, כמעט, כאשר, אשר עד, אם, כן.
- (3) מלות ההשוואה — פֿעגלייִענדע — קאמפאראטיפֿע — המשל: כאשר, כ"ף הדמיון.
- (ג) מלות ההגבלה — חייגטרענקענדע — רעסטריקטיפֿע. — המשל: יען, וביען, רק, אך.
- (ד) מלות התנאי — בעדינגענדע — קאנדיליאנאלע — המשל: אם, כי, אז, או, אולי, אלא, אשר, לולי, לולא, לוי.
- (ה) מלות הסבה — אורזאכאנגעבענדע — קויזאלע — המשל: כי, אשר, בעבור, למען, כידעתה, פן, אז"כי, וי'ו החבור, אז, לכן, על־כן, באשר, יען, יען־אשר, וביען, כידעל־כן.
- (ו) מלות ההקש — פֿלֿאָגענדע — חילאטיפֿע — המשל: לכן, על כן, כי עתה, עתה, ובכן.
- (ז) מלות ההבדל — חייגאדער אומזאמלענדע — דיסיונקטיפֿע — המשל: או, אם, אם־או, כי או, אר־אז, רק.
- (ח) מלות האפשר — זעגליקייט — אנגעבענדע — פראבלעמאטי־טע — המשל: אולי צחיוצ. פן צשליכע.
- (ט) מלות ההפוך — אנדערס ווידערטרעפֿענדע — אדוועריאטי־פֿע — המשל: אולם, אך, כי־אם, לא־כי, אכן, וי'ו ואתה אמת, מלות הגוף נוספות על כינוי הגוף ופגדיכס אתם יפלו צמדצד, רק.
- (י) מלות מעבירות התנגדות המדומה — טיינבארע אומפֿעהבונג לוויער־זאכע — המשל: אע"פ, אע"ג, אף כי, אם, או, אף, גם זאת.
- (יא) מלות שינוי השלילה — גלייכאומזאמלענדע — עקסקלויזיפֿע — המשל: גם לי גם לך לא יבוי, גדורו! וועדער, נאך. —
- (י3) מלות שלילות החלק מן הכל — אומזאמלענדע עקסלעפֿטיפֿע — המשל: בלעדי, רק, אך, אפס, זולת, בלתי, בלי, הוין, מלבד, פן.
- (יג) מלות הערך — פֿעהעלטניס — אנלייגענדע — פראפֿארליאנאלע — המשל: כאשר, כן, לפי, כפי.

(יד) מלות

שנית מלת לוט שנאמר אלל יעקב חזינו ע"ה כאשר שלח את בנו צימין עם אחיו ליוסף מזרימה, „מעט נכחות מעט דש ולוט“, מפני שיסבך בנו צימין זאכלו ממנו את מכאוזיו, וסדה צזה תשוקת נפשו לתשוצת ציתו. — ולמען חזק יותר את גדרינו אשר גדלנו צמלת לוט הנזכר, ראיתי שיסבך לזה הכחת הפועל שנגזר ממנו שם עלם פרטי זה, כי שדשו לוט, ומלינו הפועל צקל לוישה וזה הפעיל וְיָלַט פניו שהודלתו צל"א (אזוהילוטן), נדדף להודלת שכחה שענינה כמו כיסוי והעלמת הדבר. — ואולי נקרא למפרע לוט צן חרץ על שם העתיד, שלא נמוע מלשכון עם אנשי סדום ושכח על ידם את דת אבותיו — ויתכן שנגזר מזה מלת (לִטְטִיהוּ) שענינו צלשון יון שכחה — וזהו מה שרלינו לצאד והצוחר יצחר.

יוסף פלעש

כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע

גֵּעֶרָה • (משלי י"ג, ח')

לרעתינו צאור הכתוב הזה: יש דעה תחת השמש שלפעמים עשרו של איש תחת נפשו, כעין שמאלנו „עשר שמור לצעליו לרעתו“; והדש מאושר צנחנית זה, כי אינן שלטון להדעה הזאת עליו ואפילו גערותה לצדה לא שמע. ומלת כפר פה מענין חלף ומחיד, כדעותיה צמשלי כ"א, י"ח' וזישעי' מ"ג, ג' — והנה לפי זה מוסר הכתוב שלפנינו אחד הוא עם הנמלא צספרו צפרשה כ"ג וצכתוצ הרציעי זה, וכצל ממנו רק צטעמו. ואנכי אשר מגמותי להסיר לעיף האפילה מכתוצים אחדים, צרוח האמת כפי יד ה' הטובה עלי, ראיתי להעתיקנו ככה:

כָּפַר נַפְשׁ-אִישׁ עֲשָׂרוֹ וְרֶשׁ לֹא-שָׁמַע גֵּעֶרָה:

מאנכעם קאסטעט זיין רייכטהום דאז לעבען, אינדעם איין אר-
מער ניכט איינמאהל דראָהונג האָרעט. —

כבר אלהים חסתר דבר וכבר מלכים חקר דבר.

(משלי כ"ה, ז')

מקרא הזה תוכחת מוסר להיושצים על כסאות למשפט שיחסו כל דבר דין הצא אליהם, תחת כפי הדיק, כי זה כצודם. וצאה פה לשון סתר מענין „צאשפתו הסתירני“ (ישעי' מ"ט, ז') למען לחזר

ויותר לטובה את הארץ אשר בא צה להשתקע שמה — את זו ראיתי
ושמחתי על מציאת זו כמולא שלל רצ, כי באמצעיתו נפקחו עיני לראות
צדאיה שכלית כוונת הפסוקים צמיר' יוסף שנתלצטו צהס כל המפרשים'
צמה שנתלצ צתחלת הענין וישאו עיניהם והנה אודחת ישמעאלים צלה
וגמליהם נוסאים נכאות ולרי ולוט ורש' ז"ל נפלא שס צאותו הפסוק
ו"ל: למה פרסם הכתוב את משאם ללל לורד? ודחק ח"ע לומר שהי'
ע"פ הסם שנדמנו וכו' ויאמר יהודה לנו ונמכרו לי שמעאלים, ואח"כ
כתצ ויעצרו אנשים מדינים סוחרי' וחזר ואמר וימכרו לי שמעאלים וצסוק
הפרעה נמלא והמדינים מכרו וכו' וא"כ יראה מזה שינוי השמות צקונים
הנגשים, לצאת הלכו המפרש' ז"ל איש איש לדרו לייסצ כל הפסוקי'
האלה על אופניהם, ואני אחרי שהקדמתי לפני ידיעת סגולת המיוחדת
ללוט הנזכר אמרתי לפרש סדר המכירה על אופן הזה. מתחלה כאשר
נשאו עיניהם ויראו אודחת ישמעאלים צלה וגמליהם נוסאים נכאות
ולרי ולוט, היה הרמז צפידסוס משאם זה לומר שזו היתה סצת המכירה
לישמעאלים, מפני ששני מיני צשמים, ר"ל לרי ולוט מתדמים יחדיו
צארכות רפואתם, וכמו הלרי שהוא ידוע לרפואת הגוף, כן הוא ג"כ
הלוט, וכן יאמר הרצ צנימין ז"ל שהוא טוצ למאכל ולחזק הצטן. על
מתקתו הודיע ג"כ (טויגא פארק) צמסעיותוך ארץ (אפריקה), ואמר שס
שמאל פרי זה טוצ למאכל מאוד, (ובליניאוס) כותצ טען לוט צאפדיקא
נושא את פדיו מתוקים מאוד צטעס, ועיין מזה (אדעלונג עט פווקעס
נאטור לעקסיקאן), ומלצד זה משותפת עמו רפואת הנפש מפאת שיסכית
לכל הטועס ממנו את ארץ מולדתו כמוצא למעלה, לצאת הסכימו יחד
לאמור לנו ונמכרו לי שמעאלים, למען לא נראה כ"כ צלרת אחינו,
להיות שצוודאי יתנו לי שמעאלים עלי הדרך ליוסף לטעוס מטעס
הצוסס לוט, והסיצונו צזה שיסכח ארץ מולדתו ורפא לו וידוח לצצו.
עד כה ועד כה כאשר צממו למכור אותו לישמעאלים, עצרו ג"כ אנשים מדינים
מעצר מזה, וימסכו אותו אחיו מן הצור, וכאשר ראו שאנשים מדינים
סוחרים, סוחרים דייקא, כלומר רק סוחרים רקים הם מצלי שנוהגים
על ידיהם סחורת הצשמים, איס נתועדו צעלה "אחת שאין טוצ, כי איס
למכור את יוסף לישמעאלים, אחרי שהעידו אותם עיניהם שיש להם
הלוט הנזכר, וזהו סכתוצ אח"כ וימכרו אותו לישמעאלים, ולפ"ז לא
מכרו אותו כלל למדינים, ומה שצא הכתוצ להודיע שעצרו המדינים,
הוא רק ע"פ הקדמה למה שצא צסוק והמדינים מכרו אותו לפועיפר,
שצוודאי קנו אותו אח"כ המדינים מן הישמעאלים שקנו אותו צתחלה —
וצאמת המדינים והמדינים אחד הוא, כמו שפירשו כל המפרשים, או
שהיו רק סדסריים צתחלה וצסוק, כפירש צעל מעשה ה' — ולפי דעת
הרצ ידידיה האלכסנדרי המכונה (פילאן) יש פה רק התחלפות השמות,
לפי שישמעאל ומדין אחד הוא וצציאורו שס לא הזכיר כלל שס ישמעאל,
כי איס העתיק הפסוק צז"הל, ויעצרו אנשים סוחרים, נוסאי משא
אשר לקחו את דרכם מארץ ערצי אל ארץ מזרים" — ולצסוק העתיק
רק וימכרו הסוחרים את יוסף למזרים אל סרים הטצחים לפרעה —
והנה עיקור פירושינו הוא לעורר על צושס לוט שהוא היה סצת
המכירה ע"ד הטצע לישמעאלים כאשר צאדנו. — ומטעס זה נמלא ג"כ

התכונה על הכוכבים והמזלות וכחותיהם, ולמען יוכל הקודש לשפוט,
אם הוא צלמת ספר חדש, או אם הוא אחד משאר חיבוריו צהשתנות
השם, אעתיק פה איזה שורות מראשית הספר ומאחריתו, הספר מתחיל
כדברים האלה :

הנה נא הואלתי לשום מוסד לספר משיז חכמה, ואמנם ידעתי
כי כל כולל ילדה לעמוד צסוד השם הנכבד והנודע כדברי אגוד
ולא למדתי חכמה ודעת קדושים שהם המלאכים, על כן אמר
מי עלה שמים וידך, והטעם שלא נדע דעת שלמה מלאכת
שמים כי מי עלה שמה וצדקתו הודיע לבני אדם דברי אמת,
והשם אמר לחיוב הידעת חקות שמים, ואמנם חכמי לצחפשו
דור אחד דור וצסולס חכמת המדות עלתה נפשם אל השמים
גם נסו פעמים רבות ועלה צידם, והנה דאינו כי הגלגלים
הם שצעה וכו' וכו'.

והדברים האחרונים מהספר הם :

ולפי דעתי שאין כח לכוכבי גלגל המזלות כמו הנשר הגדול,
גם יש לו מעט כח צכל מקום שדחצו רצ והוא על ראשו, ולצ
האריה יש לו כח צעצור שהוא קו המזלות, גם הקדמונים
מחכמי הודו אמרו שאין כח לאחד מהם דק אם יהיו צתחלת
אחד היתדות או השמש ציום והלצנה צלילה.

נשלים ספר העעמים להחכם ד' אצדקס אצן עזרא ז"ל.

י"ש"ד.

*****

איין פאאר ווארטע

איבער דען אויפֿואַטץ תולדות הרא"ב

אין דען ב"הע יאהרגאנג תקפ"ז

דער שרייבער דעם תולדות הרא"ב"ע איזט קיינעסוועגס דער
טרייע ביאָגראַף דיזעם געלעהרטען, זאָנדרען זיין פאנעגירי-
קער. דער רא"ב"ע וואר דעם מישנאייט רבי מאיר ניכט עהני-
ליך, דען ער בעהילט פֿאן דעם רבי יפת קאראאיטישע גרונד-
זעטצע גענוג; דאהער בעהויפטעטע ער ווידער אללער טראדיטיאָן,
דאס נור חלב קדשים פֿערבאַטעהן זיין, אונד מעהר דערגלייכען.
דאז ווערק ש"ות חות יאיר פֿערדינט אין קראָנאַלאָגישער הינזיכט

לחזר עמה גם הדעיון שיסמרו דצר הדין הנמסר להם, כסוד; דלוי
 צוה: סוד אחר לא יגלו מחוץ לשער. אולם כצד תלכים אם יחקרו
 בעלמם את דצר המשפט, כי תלך יושב על כסא דין מזדה צעיניו כל
 דע. וטעם אלהים כטעם,, אשר ידעינן אלהים". וצר הכפול מענין
 ,,כי יהי להם דצר". וכן תרגמתי.

בְּבֶר אֱלֹהִים הַסֵּתֶר דָּבָר וּבְבֶר מְלָלִים חֶקֶר דָּבָר :

דער ריכטער עהרע איזט, איינע רעכטסזאכע אין שוטיץ צו נעהמען;
 אונד דער קעניגע עהרע איזט, זיא זעלבסט צו אונטערזוכען. —

צבי בויער מוסענגייטץ.

הערות על תולדות הראב"ע.

(עיון צבורי העתים לשנת התקפ"ז דף מ"ט)

אחרי אשר רצו הדעות על שנת הולדת הראב"ע ז"ל אהסוב כיתצדד
 לנו האמת אם נדקק היטב צמה שכתב הוא עלמו בהקדמתו
 לס' לחות, כי הספר הוא נכתב בשנת ד' אלפים תתק"ו כנודע ממה
 שכתב בסופו, והמחבר אמר בהקדמה שם שהוא היה אז איש זקן צא
 צימים, נמשך מזה כי הנכונה מכל הדעות בשנת לדתו תהיה דק אותה
 הסדרה שעל פיה היה איש זקן בשנת תתק"ו, לכן לא יתכנו דצרי צעל
 סדר הדורות האומר שהראב"ע נולד בשנת תתנ"ט, כי לפי זה לא היו לו
 אלא ארבעים ושבע שנים כשחזר ספר הלחות ועדיין אינו זקן, וכן
 סדרת צעל יסוד עולם האומר שהראב"ע מת בשנת תתקכ"ה (וא"כ
 נולד בשנת תת"ן, כי הוא חי ע"ה שנים) אינה נכונה, שהרי צ' שנים
 אחרי כן דהיינו בשנת תתקכ"ז סייט ציאורו על התורה, כמו שנמלא
 כתוב ציאור כ"י אשר צרומי, אלא מתיישבין דצרי הסודר שנוולד בשנת
 תתנ"ג ונפטר בשנת תתקכ"ח, כי זה תסכים עם מה שכתב הוא עלמו
 צס' הלחות, כמו שאמרנו.

עוד ראוי לידע כי הראב"ע היה צאי (יודוס) בשנת תתקי"ז כמו שכתב
 הוא עלמו צסוף ציאורו לתרי עשר, ולא בשנת תתק"ל, ועכ"פ
 נפל טעות צדפוס תולדותיו (שם דף נ"ג) שכתב שנת תת"ל צמקוס
 תתק"ל.

ובידי שאתי את שם החכם המפואר הזה על שפתי לא אהדל מלהודיע
 חידוש גדול שנתגלה לי צעינין חיבוריו, וזה כי נמלא צידי ספר
 ג"י להראב"ע ז"ל צלתי נודע לשום אחד מרושמי ספרים, הן מצני
 עמנו הן מחכמי האומות, וצר נפלא הוא שיסאר ספר עמוז וכמוס
 צורות הדצה, לכן אגיד פה קלת מעניניו. החיבור הזה נקרא ספר
 הטעמים, כמותו י"ג דפים כתובים משני עצדיהם, ומצר צחכמת
 התכונה

התענגו; אז גם אנכי — אחרי כל היום מרוב יגון ותלאה נפגותי —
 שצתי הציתה למען הכפס מעצדות יומם, וקויתי מלוא עונג צין זרועות
 הסנה; אולם לשוא יחלתי! מעיני נדדה תנומה, ומנוחה מלצצי.
 רעיונות עלצ את מנוחתי הפריעו, צהעלותי עלי מחשבותי, כי אף
 עודני לעיר לימים, עודני ימים לא כצירים על החלד; וככל זאת חצל
 רצ נפל לי צעמל אנוש וגבעי צני אדם, ורצת שצעה לה נפשי יגון ומכאוצות,
 ומי יודע מה עוד יקרני לעתות תצאנה? לכן פחד פחדתי ויגורתי,
 וכמעט הולאתי מפי מילין נגד שוכן שמים, פתאום שפני השיצוני לאחור:
 „חלילה לאל עושה נדק לעצת משפט! לא למען השקות את האדם אך
 „כום חמתו צדאבו עלי התצל! לא למען רק ללחום נגד חיל מכאוצות
 „יזרהו אלהים! הלא גם שמחות אין קץ גם הצלחה ואשר הפיל לו
 „צנעימים; ופגעיו אשר לעתות ימלאוהו, אך למען המתיק לו שמחותיו
 „נחנו אליו, לכן חלילה לך דַּרְדַּר סרה עליו, אך דוּם והתחולל לו“! —
 אף אמנה דצרי אלה דשפי תקוה הציטו צלצצי, ומעט בָּחַם אל נפשי
 מלאתי; צכל זאת לא נחה סערת צצי, צצשצי לדעת איפא משכן ההצלחה?
 ומקום האשר איבו? או איפא אמלא נתיצה לצא אל מחוז חפצי ומגמת
 פני? אך פתאום הסנה צזרועותיה חצקתני, ורגע תחת כנפיה נסתרת
 ואישן.

כביעט נפלה תרדמה עלי עפעפי, כמעט התענג לצצי צנועם מנוחתה,
 ואחלוס חלוס: והנה לנגדי דמות איש יפה עינים אשר צחן
 תאדו ימשוך אליו לצצ דואיו, (ושמו תענוג החושי) ויאמר אלי צחלקת
 שפתיו: צא נא עמדי! לעיר לימים! אנכי אצילך למקום הצלחה ומקום
 האשר ארדך! כשמעי זאת צתום לצ הלכתי אחריו, והציאני אל בנו
 הנחמד גן התענוגים מלא פרי נועם. שמה הוצילני אל נחל העדנים
 והשמחות המשקה את הבן, ודאיתי אנשי תאווה דצים על שפת הנחל
 הלזה יתהלכו, ומימיו ישתיו; אולם כאשר הוסיפו לשותות, כן גדל
 למאונס ולדוה נפשם צל יכלו; ואזאה, כי שמחת נפשם אך כהדף עין,
 ואחריתה עוד תובה, יען דאיתי כי בוי השמחה לא טהורים הנמו, כי
 קרוב לגן התענוגים הזה ישטוף ים המכאובות, מימיו מי דוּם, ומדרות
 פתנים צקדצו, ממנו ילאו נהדי נחלי דוּם ולענה, פלגי בָּחַם (Neue)
 וגועל נפש. המה יזרמו ויזולו עדי לנחל השמחות יצאו, אז מימיהם
 יחדיו ימהלו, וצחמתם, חמת נחש, ימיתו כל שותמו. צדאותי זאת
 אחרת?

צו וועניג בעריקזיכטיגונג, וויא הערר היידענהיים ריכטיג בעי
 מערקט. — דיא אסטראלאגישען טריימערייען דעס אבן עזרא
 זינד זיינע שאטטענווייטע אונד גערייכען איהם ניכט צור עהרע. אין
 אונזערס צייטאלטער, איינען אסטראלאגן הערויסשטרייכען, הייסט
 דען פארטשריטטען דער אויפקלארונג האָהן שפרעכען. דער קאָמעני
 טאר דעס א"ע אויף דעם פענטאטייך מאכט דער בעהויפטונג —
 הוא היה בקי בכל הדרי הש"ס — איינען געוואלטיגען שטריך
 דורך דיארעכנונג. וואס דעם העררן ש — צו בעהויפטען בעליבט —
 לא לנו חלק מנופת צוף שפתיו — איזט איינע אינגאדאנץ.
 דען עס צייגט, דאס דערזעלבע פֿאן דעם שאַנען לירישען געריכטע —
 כי אשמרה שבת — וועלכעס דעס א"ע צום פֿ"ה האט,
 ניכטס וויי; (אויך דיא שאַנע אפאָלאָגיא אשריך הר העברים
 שיינט איהן צום אורדעבער צו האבען): ער וואללטע פֿיללייכט בלאָס —
 לא לי — זאגען. דער, אברהם בן נחור איזט אונז גאנצליך
 אונבעקאנט. זאלטע ער פֿיללייכט אונזערן ערצפֿאטער מיינען? דער
 וואר דאך אברהם בן תרח! איין ביאָגראף דעס א"ע זאללטע
 דאך דאז איילפֿטע קאפיטעל אים ערשטען בוכע מאַזיס אינגע האבען!
 כאן מערקט דיא מיהע דעס פֿ"ה'ס אים שטיעלע בליהענד אונד
 גיאיזין צוואללען. אייניגער אנאמאליען אלס השתטפו
 (וועלכעס ניאמאלס אים רעציפראקא פֿארקאמט) ניכט צו ערוואַהי
 ניין. וואָרע דעם העררן פֿ"ה ריכטיגערע גראמאטיק אנצועמפֿפֿעהלען,
 דאמיט ער קינפֿטיג ניכט — מחזי שדי, ספרים — אציגס,
 חמושה עשרה אנשים, מעצמת — העולם, עורמת
 המזמה, חדה — נדפס שרייבע. דער גאנצע ארטיקעל איזט
 מעהר ענציקלאפֿאדיסטיש אלס ביאָגראפֿיש אבגעפֿאסט.

ש — — ד.

*****

האשר הנצחי

מִקוֹם הָאֵשֶׁר מִי יֵרָאֵנִי

אֵיִה, אִיפֹא אֲמִצְאָהּ?

מִי יִזְכִּילֵנִי מִי יִנַּחֵנִי,

עַד כִּי אָבֹא אֶל נְוֵהוּ?

עת השך כסה פני התנזל, עת לעוף ליל עטה כל נאות האדמה,
 וכל בני חלד שאק ושקט צחק התנומה שכונו, ועל מתק השנה

(Verschwendung,) נתיב יהיה למנה נעים ונחמד הנהו, פרחים
 שונים ושונים נחמדים סביב סביב שתולים, ומחמדים רבים לרוצ נמלאו;
 אולם אלה יעורו עין שכלם, לזם צוא נתעה, ועל הונס כל ישגיו;
 לכן צעוד יסאו זהבם וילכו הלך ורנן, צעוד ישמחו ויעלזו צלדורות
 כספיהם, מעט מעט הונס יאצד ויכלה, וזהציעט איש אל אמתחתו,
 אז יראה כי אפס כספו, וזהצו אין — צדאותי זאת נזהלתי, וקדאתי:
 אהה! אין אֲשֶׁר צין אנשי החלד! תענוגים, תהלה, הון ועושר,
 הלא מעיני רפש המה, אזי לזני אדם אס מאלה יציע אשר! אלך לי
 אל המדבר, שם לא תשורני עין אדם, שמה אצקשהו אולי אמלאהו —
 ואלך אל מדבר ליה ושמה, הרחק מאדם, אך גם שמה לא שלותי
 ולא שקעתי, גם שמה השמחה מלצצי רחקה, ותובה ועלצ תחתה קננו,
 אז קראה נפשי צקרצי: אהה! לא אמלא מנוח! לא אללח בחלד! —
 עת כציר ישצתי פה משמים ודומם, סביצי חשך וללמות, נפשי עלי
 תשתוחח, ודוחי סערה צקרצי; אולם פתאום אורו עיני, ולננדי
 אשת יפת מראה, וכן לחוק עלי שפתותיה, ותאמר: בני! צא נא
 עמדי, אנכי למקום האשר אוצילך! „מי את? שאלתיה, סורי מני!
 סורי, פני אדם שנאתי, לראותם כל אוכלה! ותאמר: אל תחשצני
 לנכדיה אמריה החליקה! אנכי החכמה צת אל שמים, לא למען התעות
 לצד צוא והצל, אך למען הורותך הדרך תלך זה, צאתי אליך! לכן
 שמע בני! ואשאלך דבר: מדוע תלך צודד פה צמדבר ליה ושמה?
 מדוע הרחק מאדם אִיְיִת שנת? ואען: אֲשֶׁר צקשתי צין האנשים,
 אולם אהה! המה גרסוהו! לא צינימו ישכון, לא צינימו מנוחתו! לכן
 צרחתי המדבר אולי פה אמלאהו, אמנס אויה לי! גם פה איננו!
 ותאמר אלי שנית: צא נא עמדי למקום אשר אראך, שמה אחוך דעת,
 ואשכילך צדרך תלך! חיס כגמול עלי אמו שמתני נפשי, ואחריה הלכתי,
 והנה כד נרחצ נעים ונחמד לפני, דשאי־עונג ועשצי־עדן עליו השתדעו,
 לילים ופרחים צהוד ותפארת פרחו, ונהרי נחלי עדנים צנועם ירעשו,
 וצין דשאים ופרחים ארחות דרכם ילפתו; עלי שפתם שתולים עזי־מרבוע
 וערצי־שקט, ונגדם הרי־מנוחה שיאם יגציהו; גם השמים ממעל כספיר
 לטוהר, אין ענן אין עז נראה לעין, והשמש צחן ופאר תשלח קרניה
 על כל נחם ודשא, אל כל נהר ונחל, וציפי זהרה, יפעתם שצעתים
 גדלה: — —

אמרתי: לא! לא במקום הזה תשכון הלילה! אצרה, אנוסה מזה פן אהיה נדח, וכמוהם אדרה שחת. —

ורנה לנגדי תמונה אחרת (לצושה ממסצנות זהב, ועטרת תפארת על ראשה) על כס גבוה ישבה, שיאה לעצ הביעה, הדוס רגלה כהר גבוה ותלול, וקולה בקול רעם צלצל, ותקרא: אנכי התהלה (Muthu) אלליחך צתצל! — צימינה אחזה חצולדת זהב גדולה, למען השמיע מפעלי אלהים לשם ולתפארת מקלה ארץ ועד קליה; וכלי — זהב נלצה לשמאלה, משם תתן מנחה ואשכר אל כל מאהציה, פחד דוונים, כבוד דונים, כס שופטים, שם נשיאים, וכל הוד והדר עליהם תשוב. כל אנשי החלך יחדו מנותיה, וכדמשים וזוחלי עפר יזחלו תחת הדוס רגלה ולעלות יעפילו; אכן אך מעטים המה אשר ישיגו מטרת חפצם; יען קלתם עוד צחצי דרכם יתעלפו, וקלתם יפלו אף צהביעם אל כסאה, ואיש את אחיו יהדוף ממלצו, ויגרסהו מהסתפח צנחלת ה ת ה ל ה. — כמעט חפצתי גם אנכי לבשת אליה, שמעתי קול קורא אלי: „לא יצטח לצך צמושלת הזאת, כי עחו עיניה מדלות יושר“! ורגע חזו עיני מישרים, כי לא צמשפט ודק תחלק מנותיה, יען כמעט אך לעדת חנפים וסוגאי אמת אשר תבו לרגליה תתן שאת ויתר עוז, ולרזו אך להם תפזר מנחותיה. עוד ראיתי כי מצוד לדה עלו למולה מלאכי שחת, אשר צמותם יקראו: קנאה, שנאה, רלח, ועוד דעות כהנה, המה יכוננו חנם לירות צמו אופל על כל מאהציה, ימטידו עלימו צלחומי דסף, ואש לא נפח סציצם תמיד צועדה. — כראותי זאת חשתי ליום למען המלט לנפשי. —

עתה לנגד עיני הר גדול וגבוה, ויפתוח דלתי צענו; ואדעה, כסף תועפות זהב — אופיר וכתם קרצו מלאא, עד כי זוהר מכמניו את עיני עור. אנשים אין מספר, אשר על תשוקת הון ועושר לצם נפתה, גדודים גדודים ירדופו, למען שאוז זהב וכסף מצטן ההר הלזה; אולם עזה וגדלה תשוקתם, עד כי איש את אחיו ירלחו, כמו חיתו — יער וחאיצי עדז, רצים חללים על ידה יפולו, ודמם כפלגי מים ישטופו הנה והנה. — אף אלה אשר צאו אל מחוז חפצם, ואשר מלאו שקיהם צכסף וזהב, לא שצו עוד, אך צדרך עקלקלות: אלה, אשר גם צמלאת ספקס נפשם לא תמלא, יצחרו למו אורח הבילות (Weik), צו עלו קמחונים, חשך יכסהו, וענני פחד ודאגה ימנעו שמש — שמחה משלוח שמה זוהר קויה; ואלה, ילכו בתיצ הפיוור ואבור ההון

ידע כי פה בארץ החיים
אין האשר ואין נורה;
אכן שם במעון שמים
שם מנוחתו שם מעונתו!

דברי חכמה אלה נתנו כלצי שמחה וגיל, כליותי צקדני עלזו, מלאתי
ששון, כף אל כף מחאתי, ואיקד; חולס דצדי חמד אלה כמו
צעט דזול ועופרת כלצני הוחקו, אענדס עטרת לי, ועד מות לא
אשכחמו. — —

אגרת תנחומין

אל רעי המתאונן על מות אמו

אל ירגז לך על המקרה אשר הקרה לך אלהים! צוט תצוט הולא
מילין נגד אל יולדך. על מעמדך ומלךך אס תתלונן, אך תצונת
יולד-כל תחרף, גם כל אגחותיך אך חטאת מדי המה נגד משערי חפץ
שדי. האס לא תדע כי האל הטוב המוליא שמש-מרפא צאציו, יופיע
דצ חסדו גם דרעס וסער? הבד, על מי תתלונן? העל אל שמים,
או אך עליך? האס יען כי דצים המה פגעי הזמן אשר נגד מנוחת
החיים ילחמו, תמצל כפסך? הצעצור כי אין קיוס לכל היקוס, זמן
היות כל נמלא לא ימשך, וקורות החיים-צני חלוק-מדי יוס ויוס
יתחלפו, הצעצור זאת תתלונן? אמה אס עוד לא ידעת עד כה, אך
כעת התצוננת, וגם הדלית לדעת, כי פה לא תמלא כפסך מרגוע, ימי
האציו יעצורו, והשמש מעצים יתקדר; לא אתפלא עוד אס התמורה
הזאת תגדיל כעת ענך.

הן צין זרועי אס יקרה גדלת, היא צאהצתה אונתך הדחיקה ממך כל
חסון ופגע, וכל עת צלל קורתה היית, עולצ ויגון לא ידע לך;
גיעות ועמל החיים עצדו לפניך ללצי השקף עליהם; ויען מנועד פנקת
צמנוחה הזאת, לכן יחשוב לך, כי דק צעצור התעדן נתן לך החיים,
ואך למענך התצל נורה, חולס ה' חמל עליך להסר העורון מעינוך,
ושדר משענתך ממך, אשר עד כה עליה נשענת, ומול תללות החיים

פֶּה צמקום נעים הלזה זמן כציר עמדנו שנינו כאלם לא יפתח פיהו,
 אך היא קדמתני ודבר החלה: צני! שור לא סצינך שא עיניך
 שמימה, גם לארץ שוב לא הציטה ודאה מעשי ידי אלהים מה נחמדו
 מה נעמו! הלא תתענג נפשך באשר עיניך רואות? אכן! עוד רצות
 באלה (אם מעשי ידי אלהים או מעשי ידי אדם השוקדים על דלתותי)
 ידאו עיניך פה צתצל, אשר ימלאו לצנך שמחות-עדן, ופלגי-גיל יזרמו
 אל נפשך; אולם כלמו אלה לא כציר ימָסְכוּ! לא לנחש ישמחוך! כי עוד
 מעט, והשמים אשר עליך יתקדרו, העצים יריקו גשם שוטף ממעל,
 ואלאפי הארץ מתחת כחליר גבות ימלו, ושמחתך תאפע! יען כל עת
 מעטה-חמר תעטה את נפשך כל ידע לצנך שמחות-אֲשֶׁר, כוס שמחתך
 פה צתצל, צרעל ימָסְךָ! צקד רנה וצערד צני! לכן צני! הט לצנך אלי
 ואל אל הצל, כי אשרי הגדר שומע לי! אני ארנין לצ עלצ, ונפש נענה
 אֲשַׁמַּח; נכה רוח כי ישמע קול כנורי, ישכח כל תוגה. צי מלכים
 ומלוכו, צי שרים ישורו, וצי חכמים יחכמו, כי רצות ארחותי פה עלי
 החלך, וכל נתיצותי שלום; כולם למטרה אחת ידולון ודרכם אל-**מות**!
 גם אתה צני! צחר לך אחת מדרכי באשר תאצה נפשך, אז צנעימות
 יעצורו ימי חיך פה צתצל, ואחר, תצא אל מחוץ-חפֶּןךָ! מדוע הלאה
 ממך הללחתך תצקש? אך צך צקשנה, כל צדצרי אפס ותוהו אשר אך
 כמו דגע יללחוך! לצ טהור צרא לך, דעה אמונה, ועשה טוב; שמח
 באשר לפניך צנפש זכה ותמימה, וצווא עליך לדה ולוקה, וסערות-
 דאבה יפחידוך, אז אל ה' קוה, כי אתו רוצ שלום, ויהפוך מספדך
 למחול לך! אל תאהב שצת צודד כי להיות צין האנשים נצרא האנוש!
 לכה צינימו, אז תשכיל ותללח; אל תשגא אנשי החלך! מנע דגלך
 מאנשי צליעל, רחם על נלאי לצ, אך דע כי כול מו אחיך המה!
 צקש לך חס נאמן וחצר טוב, וצמלאך אותו, שאהו צחיקך, וכאישון
 עיניך שמדו! עשה חסד, לך לך תדרוך, אך לא את הגמול דק
 את ה' לך אהב! אך אל ה' תעדרוג נפשך, השכל וידוע אותו, כי
 הוא מקור חיך ואורך ימִיךָ! כל מחשבותיך יכונו אך למען השג שלימות
 נפשך! ואז צני! אם דצרי אלה תלפון אתך ושמדתם ועשיתם: אז תנעם
 לך עת חיך, וגם אחריתך ישגה מאוד, יען שם צלל אל תשיג מטרת
 מאוייך, וצימין שדי תשצע נועם שמחות-נֶצַח; אולם צני!

גבולותיה באכזריות חמה. להרוג כל מוצאו מבלי לחמלה. ולכן תמצא זכר המכה הזאת, הרבה מאוד בפי נביאי הקדש.

(3) רַעַשׁ וּמוֹט — אֶרֶץ. אדמת הקדש בעלת הרים, ועל חוף ימים שוכנת, ולכן תמוט פעמים רבות. תתחלחל ותנוע כשכור, ומוסדות הרריה ירגזון; אולם לעיר האלהים לא תאנה כמעט כל רעה. לעתות ברעש: ולכן יתגאה המשורר לאמור: אלהים בקרבה. כל תמוט! ונביאי הקדש ברצותם להפליא מפלת ארץ מן הארצות, ולהגדיל פחדי שערוריה, ימשחו הריסות הארץ ההיא, בהפרת סדריה בפרוע פרעות, בששר המליצה, לאמור: תרעש הארץ, והממלכה תתקלקל, כדבר בחיר הנביאים האחרונים, ונזיר אחיו החוזים: מעם ה' צבאות תפקד ברעם וברעש וקול גדול, סופה וסערה ולהב אש אוכלה. וכן אמר ירמיה: ראיתי ההרים והנם רועשים, וכל הגבעות התקלקלו.

(4) רַעַם פָּרַד וְנַחֲלֵי אֵשׁ. בימי הגשם (ימי החרף בגלילותינו) תפקד האדמה הזאת ברעם וקול גדול, ברד ונחלי אש, זרם מים כבירים, התבקעות עגי מים, עֵיִם (εὐεφίας): מין סער הנולד בהתפגשות רוחות בעב מן העבים, עד אשר ימס ויתבקע; ובעיניו ראה הנוסע שאו עים כזה על ההר כרמל. וגם מקרי הטבע אלה למשל בפי הנביאים.

(5) מִשְׁלַחַת הָאֲרֶבָּה. פקודת הארבה רעה עד מאוד על הארץ הקדושה. ובני הקדם יכנוהו בשם צבאות ה'. ובאמת יצא חוצץ כלו, כעם עצום ערוף מלחמה, וישמור מנהגי הצבא: לעת ערב יחנו וישבו לארץ לנוח ולהרגיע; והבוקר אור, שמש זרחה ונודד אל אשר תשאם הרוח, אם לא יעצום מרעה המקום להאריך

העמדת, עתה תצין אשר יאות לך להסתזון, כי אתה למען התבל
נצרת! —

איך נלחם אחיו! כי הקרה לך זאת צימי נעוריד! מה דנו חסדי אל
אם צעודנו צימי נער יסיר המכשול מן דרכנו למען נוכל השג
המטרה הנכונה. ימי נעוריד, אשר עוד תוכל לאסוף צמו חכמה ומדע
הלל צאפס תקוה כלו גם אצדו, לו אחר האל העוז להציל עליך זאת
עד כי לימי איש הגעת! אמן היקרה מתה, והשאיפה צדכה אחריה,
אכן מלעד היא חילה אשר עזזה לך, ולכן ללאוב על המחסור החלות. —
האם צזה לא תצון כי האל המסד הוכח יוכיח אותך? דאגה על מחסור,
היא התעוררות לחריצות! החל עתה לעצוד עצודת החיים, והכון אותך
היות חזר עוד צין חצורת האנשים לאשר צחר אותך אלהים; הלל רק
צעצודה, נוכל להלחם נגד המחסור! הצע נא ודאף כל העצב סצני,
כל נמלא יעצוד, אין פה מנוחה ואין השצתה. עצודה תמיד' תחיה
גם תכלכל, תולעים, דמש, צהמה, אדם ועולמים. האחד חי צעצוד
השני, וכולס יעצודו ויעמולו למען כלכל הצריאה כלה, ואתה תעמן
ידך צלחת? — — — וכו'

מדרכי בן-דוד סטרעליסקער בבראדי.

מכות ארץ ישראל.

ביום ברוא ה' ארץ ושמים, הציב גבולות כל חלק מחלקי
האדמה הזאת, אשר פעל מכון לשבתנו. משנה
מכל חבריו, בטבע, תכונה, יסוד ורוח, והאציל לכל
אחד ברכה וקללה, טוב ורע, במאזני חסד, דין וחכמה.
ובדבר הזה לא נפלאה ארץ נחלת אבותינו, מיתר
אחיותיה הארצות קלן, כאשר יודיעך המכתב הזה:
ראשי הרעות אשר פקד ה' על הארץ הטובה הזאת, מאז
הנסדה עד היום הזה, אלה איפוא הנה:

(א) דבר * ממצרים ושאר ארצות, תפתח רעת הדבר,
והמון שממותיו, ועבר משם המלאך המשחית
הזה, ובא לנגוף כאיש מגן, על ארץ ישראל, וישד בכל
גבולותיה

ראשם, דומה לסוס. ולכן ימשלום הנביאים לפעמים לסוס. ויש אשר יקרבו בתארם לדמות אדם, וקרניהם הארוכות לתלתלי אשה. שניהם חדים ולכן נאמר מהם: שניו שני אריה, ומתלעות לביא לו. מיני הארבה רבים ומשנים, ושמות מינים הרבה תמצא במקרא מפורש.

(ה) רָעַב. כאשר שם הארבה שמות בשדה וכרם, או בהעצר השמים וכלאו מגשם, והאדמה לא תענה דגן, ולא תתן יבולה, אז ישח האדם וילך קודר בלחץ הרעב, ומחוסר כל אוכל יתעטף בראש כל חוצות, ואכל מן כל הבא בידו את השקין ואת העכבר וכל שרץ השורץ, וידי נשים רחמניות מבשלות ילדיהן לברות למו, ורבו חללי הרעב עד אין מספר.

(ו) זִלְעָפָה (Samum) גדולה רעת הזלעפה מכל מקרי הטבע האמורים. כי בהרף עין ופתע לפתאום תחטוף חלליה. הרוח הזה נקרא בפי הערבים שמום ובפי התוגרמים סמיאל (*). ובפי העברים זלעפה, רוח צח, רוח בער, שער קטב, בפרס, בבל, ערב ומדבר מצרים, בהלות הסער הזה בחדשי הקיץ, ובנוביען גם בחדשי האביב והבציר. משך זמן נשיפתו לא יאריך יותר משביעית או שמינית השעה, אך עד ארגיעה ימית כל אדם אשר יפגוש עומד וקוף על פני השדה תחת רקיע השמים. המיתים נראים בראשונה כי שנים, אך כאשר תאחו ידם להקימם, עד מהרה תנחק. עוד מעט והפגר כלו מכף רגל ועד ראש חשך משחור תארו. הזלעפה

(*) וחלוי נקרא לפעמים גם צפי העצבים שם (משום שחם כמו צל מן ללל) ויתורגם הכתוב: הנה שם ה' ממחוק יצוא, הנחמר על מפלת סנחרישעי' ל' כז' ויהע' איין גאטטגאנצער סאמום בריוועט אויס פערנער געגענד איינהער' ויחדו יבנו אז כל התחריס הנחמרים שם, וגם תלת ממחוק תנח' אז אל נכון.

להאריך נוחם יום או יומים. גדודי הארבה רבים עד
 אין מספר. ואורך המחנה כשנים או שלשה מילים
 אשכנזים. ורחבו כמיל וחציו. שמש וירח יקדירו, את
 עין הארץ יכסו. ותחשך האדמה ולא יוכל לראות עד
 עשרה צעדים. בכנפיהן ירעשון וישתקשקון. בחנותם
 ישכבו אלה על גבי אלה בגובה אמה. ביום קרה או
 רטובי טל ומטר בל יעזבו מקומם והמה כמעט חדלי
 כל תנועה עד יבושת המים מעליהם; וחס השמש
 והוביש המים וקם כל המחנה לנסוע לדרכם. ברמשם
 ירמשו בסדר נאה. וכמעט בקו ישר צפונה יסעו.
 בלכתם לא יטו ימין ושמאל מן הדרך אשר בחרו, וכל
 מכשול וכל פגע לא יעצרו ולא ימניעם ללכת הלאה.
 יעלו חומה וירוצון, בבתים יעלו, ובעד החלונים יבואו.
 וגם את האש בל יראון ומאימתו בל יסוגון אחור. כל
 עשב השדה וכל פרי העץ אכול יאכלון, לא יותירו כל
 ירק בעץ ועשב. כי אם חשוף יחשפו גם עץ גם ענף.
 ולא ינוחו עד אשר ילבינו מחשוף הלבן; ובכבוד
 משאם יעיקו העץ, ישפילוהו וישברוהו. בעת אכלם
 משמיעים קול רעש גדול. ותחת משנה שברון תתאנח
 ארץ, כאשר יבוא גדוד אחר גדוד, אלה יסעו ואלה
 יחנו: כי אז ישימו כל הארץ לשממה ומהפכה, ופניה
 בעת הזאת כאלו יצאה אש לזהט מעם ה' ובער
 בשדה וברם. ואחרי כלותם לאכול את כל אשר מצאו,
 יסעו אל אשר יסעו. ועזבו אחריהם בואש וצחנה, וביצים
 טמונים בקרב האדמה, ומהם יומלטו באביב הבא.
 ארבה כחול שעל שפת הים לרוב. באחרונה יעופו אל
 תוך הים ושם ימותו, ברדתם לשכון עליו בעל היבשה
 ויטבעו בתהומות ים. ובעת אשר ישליכום גלי הים
 פגרים מתים על גדותיו ירקבו, ועלה באשם. ותעל
 צחנתם עד היותם לזרא באפי בני האדם, ובהבאישם
 את הריח יסבו חלאים רעים ונאמנים ומות. ארבה
 המזרחי גדול במאוד מארבה גבולנו. תארם וביותר
 ראשם

וערם יורה : העלמת זממיו בתחבולות שכל
להגיע אל המבקש . וחבל אח עם חבר בכל
הוראותיו . והרבה מאשר אמרתי תדע , אם תצא לך
בעקבי הכלל הזה ותתחקה בשרשי לשוננו על מחצבתם .
ודי לחכימא גרמיוזה !

דעת חנמי העמים בענין צרעת הבתים *

יש לפעמים בין אבני הבנין אבנים מלאות מין חומץ
נתר , והוא מתיר וממוסס חלקי האבן מעט מעט ,
ומפוצץ לא לבד האבן שבה הוא מעורב , כי אם גם
האבנים שמסביב , יתפוצצו אחת אחת . וגם החמר והסיד
המקשר אבן נאבן יתך על ידו , וכל קשרי הבנין יתרופפון
ויתנתקון , ויוצגי הבית בסכנת מות . ובכלל , מולידים
אידי החומץ הזה נזק גדול לכל כלי הבית ולבריאות
יושביו . והמכה הזאת שבאבני הבית קורא משה צרעת .
ומוזהיר עליה ומחמיר בה מאוד . ואם אמת הדעה הזאת ,
יש בה טעם , נקבלה כמצות חז"ל : קבל האמת ממי
שאמרה .

קול'ה' לעיר יקרא . ותשיה יראה שמך * מינס ו'ט'

אולי שעור הכתוב כך : קול ה' יקרא לעיר , כלומר יקרא
לעורר העם לשוב , ויהיה לעיר המקור בהפעיל
בחתון ה' כדרכו לפעמים . ותושיה יראה שמך אומר
הטעם , מדוע ולמה יעורר ה' לתשובה ? והוא כעין מאמר
מוסר . והנושא שמך (שענינו עצמותך , כמו יודעי שמך
בתולים , עיין הבאור) והפעול תשיה . וענין יראה מעין
רואי אני את דברי אליעזר בן ערך , שטעמו בוחר , ודומהו
הרבה במקרא . וגדר תשיה ידוע שענינו בכל מקום
השלמות והטוב האמתי (ואתה תתרגמהו בכל פעם כפי
דרישת המשך , במלה נאותה) . והנביא בעוצם התפעלותו
מסב

הולעפה הזאת כל תעלה שיאָה להתנשא הגבה ומעלה.
 כי אם קרובה לארץ תִּשׁוּף. ולכן בראות האדם כי
 הסער מתחולל, מתנפל חיש מהרה על אפיו ארצה,
 ורגליו אל העבר שמשם היא נושבת, ופניו ופיו כובש
 בכל כחו בקרקע, ושם מעצור לנשימותיו, ככל אשר
 יכול, עד יעבור זעם. מִבְּשָׂרֵי בִיאת הולעפה, ואותותיה
 אשר בהן היא מתנכרת לפני בואה, אלה איפוא:
 ערפלים מאדמים כמראה הקשת, וקול הומה. בבית
 ובעיר — חומה לא יכין לעשות נורא מעשהו. בהתגעש
 הולעפה רעדה תאחו כל חיתו השדה. אך הַמֶּת לא
 תמיתן, כי חק שם להם יוצרן לכבוש את ראשן בעת
 הזאת בעפר האדמה. ולפעמים קוראים הערבים כל
 רוח חם, אף שאין פגיעתו רעה כל כך, בשם שָׁמוּם.
 ולהבדילו מן השָׁמוּם הנורא האמור יספחו לו התאר
 בְּאַרִיד, שענינו בלשונם מאריך, (אנהאלטענד) לפי
 שהשָׁמוּם הזה מאריך נשימתו מִשְׁמוּם הראשון; ויש
 אשר יסער גם בלילה, ואז יכנוהו בשם חָרִיר, ובפי
 העברים קדים. — ברוך המקום בכל משלחותיו!

אותיות למנר.

אותיות למנר (Literae liquidae) יש להם השתתפות
 גדולה בכל הלשונות, מפני היותן נוחות להתבטא
 בנשימה אחת עם אותיות (קאנואנאנטי) אחרות, למשל
 בַּל, גַּל מִנִּי ובעבור האחווה הזאת, ממלאה האחרת
 לפעמים מקום אחותה. ואם תדע זאת יתגלו לך תעלומות
 רבות בלשוננו, כמו: אלמנות תמורת ארמנות, נשכה
 במקום לשכה, בר במקום בן. משבר ושבולת שהוראה
 אחת להם, (וועללע). ומוזה יצא לך הטעם בהוראת ערם
 המתרגם (ליסטיג), כי הוא משתף עם עלם שענינו כסוי,
 וערם

בגודלו, אשה טוֹצֶת חן וצֶעֱלֶת שָׁבֵל, כְּתוֹךְ, תִּמְרֵי אֲהוּצָתִי!
 מַעַת צִבְּצוֹתוֹת אֲהֶבָה יָחַד נִקְשְׁדֵנוּ, מַעַת נִשְׁצַעַת לִי צִדִּית
 אֲהֶבָה — זֶל יִפֹּר נֹחַ — נִתְחַדֵּשׁ כְּכֶסֶד נְעוּרֵי, וְצִיתֵר עוֹז,
 כָּל אֹשֶׁר וְהִלְלָחָה אֵלַי נִחְמַד וְנַעִים — הֵן, תִּמְרֵי! מַעַת
 נִפְשׁוֹתֵנוּ מִשׁוֹלָצוֹת צִשְׁרָשְׁרֵי אֹמֶן אֲשֶׁה אֵל אֲחֻתָּה, נִדְמוּ
 הֵנָּה כְּשֵׁנִי חֲלוּלִים הַנֶּאֱחָדִים לְזִמְרָה אֶחָד, אֵינִי קוֹל דַּע

יִשְׁצִית הַנְּגוּן, וְכָל הַשׁוֹמֵעַ תְּגִיל נִפְשׁוֹ, וְתַעֲלֹזָה כְּלִיּוֹתָיו, סֵלֶה —
 מַה הָיָה הַתְּשׁוּקָה הַעוֹלָה צִקְרָצִי, כִּי אֶתְּ לֹא מִלְּאֲתִיָּה? —
 אֵיפֶה הָיָה הַשְׁמַחָה לְזֶל תְּנַעִימָה לִי צֶעֶךְ חֲצֵרְתֶּךָ? אִזּוֹ, אֲנִי נִשְׁאָר
 הַיְּבוּן, כְּאִשֶּׁר הַשְׁכַּתְנִי צִזְרוּעֶיךָ, לְזֶל חֶלֶף וְעֶזֶר, כַּעֲנֵן צֶקֶד לִפְנֵי שָׁמַשׁ? —
 כְּאִשֶּׁר נִהְלַתִּיךָ דְּרָאֲסוֹנָה לְאֵהֶל צִיתִי, לִהְיוֹת חֲבֵרְתִּי וְאַשְׁתִּי צִדִּיתִי, אִזּוֹ!
 מַה מֵאֹדֶר דְּשָׁפִי חָן וְטוֹב מַעֲיִינֶיךָ הִצְדִּיקוּ! דְּצִרְתִּי צִית, סִדֵּר וְנִקְיוֹן,
 אֹמֶן וְחִדּוּהַ, זֶכֶל מַעֲשִׂיךָ נִכְדֵּר וְנוֹדַע, וְצִנּוּעִים ה' כָּל מַעֲשֵׂי יָדֶיךָ
 כּוֹנְנֵי עָלֶיךָ —

בְּעֵת אֶתְּ צִאת צִדִּית, נִתְרַצָּה הַהִלְחָה צִדִּית, אֲהֵלִי מִצָּדֶךָ, עֲדֵרִי.
 נְטִיעִי, אֶסְמִי, מִצְדֻרְכִּים הַנָּמוּ, עֲצוֹדַת הַיּוֹם יַעֲשֶׂה צִשְׁמַחָה, וְאִם
 עֵיף וַיִּגַּע תַּחַת מַשְׁכְּנִי הַשֶּׁאֵן, אֲלֶכָה אֲשׁוּבָה, מַה מֵאֹדֶר יִשְׁמַחֲוִי
 מַעֲשִׂיךָ, אִשֶּׁר חֲצַחֲרִי לִהְשִׁיז נִפְשִׁי זֶה! —

בְּזָה נַעִים לִי הָאֲצִיז צִחְצִירְתֶּךָ! וְאִם הַחֹדֶף מִשְׁלִיךְ קִדְמוֹ
 כַּפְתִּים, לִפְנֵי אֲהֵלֵינוּ, אִזּוֹ, אֲלֵל הַבִּיּוֹר אֲשֶׁר צִלְךָ, וְאִמְרֵי פִיךָ
 הַמִּסְוֹלָאִים, אִזּוֹ — מִנוּחָה וְשִׁלּוֹם צִית עַד צֵלִי דִי אֲרִיגִישָׁה — וְאִם
 סוּפָה וְשַׁעֲרָה סְצִיזִי יִדְעִימוּ, וְאֵת עֵינִי הָאֵרֶץ אֲצִקִּי שֶׁלֶג וְכִפּוֹר
 יִכְסוּ, אִזּוֹ — יִרְחַשׁ לְצִי אֲהִצְתֶּךָ, אִךְ אִזּוֹ — חֲצֵרְתֶּךָ צֶעֶךְ אֲרִיגִישָׁה! — — —
 אֲתָם יִלְדִים, הַמִּפְיָקִים חָן לְכָל רוֹאִיכֶם, אֲתָם מוֹסִיפִים דְּגָשִׁי
 הַלְּחַחֲתִי! כִּי הָאֲהֶבָה וְחָן אֲמַכֶּם, מַעַל פְּתִיכֶם יִצְאוּ. מַה גּוֹדֵל
 צִדְכָה, מַה רַצַּע טוֹב, לִפְנֵי זֶכֶם עָלֵינוּ! — הַדְּצִרִים הַדְּרָאֲשׁוּנִים,
 אֲמַכֶּם אֲתַכֶּם הַלְּמִידָה, הִיוּ, לְגִלּוֹת דְּעִיּוּנֶכֶם צִאֲמֵרִי שִׁפְרָה כִּי אֲהִצְתוּנִי —
 צִדִּיאוֹת וְאֹמֶן צִקְרָצֶכֶם יִתְגַּדְּרוּ, וְצִמְעִלְלִיכֶם צֶךְ פַּעֲלִיכֶם יִתְנַכְּרוּ.
 הַנֶּכֶם שְׁמַחוֹת נְעוּרֵינוּ, וְגַם לַעַת זָקְנָה וְשִׁיבָה יִשְׁעֲכֶם תִּשְׁגַּבְנִי. אִם אֲנִכִּי
 אֲשׁוּב מִעֲצוֹדַת הַצִּית, אִזּוֹ הַשְׁדָּה, צִיתָה. וְאֲתָם לִקְדָּאֲתִי עַל מַפְתָּן
 הַצִּית תְּדַלְּגוּ וְתִקְפְּלוּ, וְצִקוֹל חֲדוּהַ תִּקְדָּאוּנִי, עַל צִדְכִי תִפְּלוּ, וְאֵת
 מִנּוֹתִי אִשֶּׁר אֲחַלֵּק לָכֶם, פִּידוֹת מִתּוֹקוֹת, אִזּוֹ, אִיזָה כְּלִי צִית, אִזּוֹ
 כְּלִי שְׁדָה, אִשֶּׁר עֲשִׂיתִי לָכֶם אֲלֵל הַעֲדָר, לְהַדְּגִיל יִדְיֶכֶם צֶעֶצְוֹדָה
 וּמִלְּאָכָה, תִּקְחוּ, אִזּוֹ, הָאֵחָ! אִזּוֹ צִשְׁמַחָה וְגִיל, יִקְרָתִי! לְצִין צִזְרוּעֶיךָ
 אֲמַחֵר, אֲחֻשָּׂה, וְאֶתְּ צִחֵן וִיקָר, אֲתָה דְּמַעֲשֵׂי הַשְׁמַחָה תִּנְשָׁקִי וְתִמְחִי
 מַעַל לַחֲיִי. — עֲתָה הֵנָּה צִאָה! וְעַל כָּל צִזְרוּעָה יִלֵּךְ יִפֶּה תִּאֲדָר
 וְטוֹב מִדְּאָה. וְדְּמַעֲשֵׂי גִיל עַל לַחֲיִיָּה שׁוֹטְפוֹת. — הָהָה, יִקְרִי! לַעֲוֵי שַׁפְתֵּי
 הַנָּנוּ צִאִים לִהְשִׁיז לָךְ תּוֹדוֹת, כִּי אֲהִצְתוּנִי. בִּקְבֵקֵךְ לִקַּח אֹתָם צִין
 דְּרוּעוֹתָיו

החדר

כל התורה צוותות אֱהוֹי, אֱמוֹן קצועים
לקיים מה שנאמר וְאֱהוֹי אֱלוֹנוֹ אֱמוֹן שְׁעִשׂוּעִים
הִקָּף כְּסֵא צִדּוֹר אֵ, מִן צִדּוֹר מִן נִחְתָּמִים
דְּגוּלָּן תִּיטֵב צִח צִדּוֹר וְ; נִשְׁר עוֹן צִדּוֹר וְ נִרְשָׁמִים

צִשְׁמוֹת אֲצִנִי הַחֲסָן צִמְלוּחֵס צִלוֹ
דִרְשׁו אֶת חִידָתִי וְאֶל תַּחֲטָאוּ

וזה לך פתרונו. חס תכתוב לך כל שמות האותיות צמלוחס, ומאות האחרון של מלוא השם תלויין לך אות אחרת, אז תמצא כי כל העשרים ושתיים אותות קצועים צוותיות אֱמוֹן על מספר הזה: שש אותיות הִקָּף כְּסֵא — כמספר ו של אֱהוֹי — ילאו לך מסוד א של אֱמוֹן. — אות אחת מ — והוא א של אֱהוֹי. — ילא לך מסוד מ של אֱמוֹן. — עשר אותיות דְּגוּלָּן תִּיטֵב צִח — כמספר י של אֱהוֹי — ילאו לך מסוד ו של אֱמוֹן. — וחמש אותיות נִשְׁר עוֹן — כמספר ה של אֱהוֹי — ילאו לך מסוד ו של אֱמוֹן. — ולמען תדון זו ולא תגשגש, אני לפניך אלך והדורים אישר. הִקָּף כְּסֵא צִדּוֹר אֵ כזה:

ומזה תדון על השאר ותמצא הכל כסדר הזה	— אֱלֹף —	<table border="0" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%; vertical-align: middle;"> <div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 3em; margin-right: 5px;">{</div> <div> <p>כ • ק • פא</p> <p>סמך • כף • פא</p> <p>אֱלֹף • פא</p> </div> </div> </td> <td style="width: 50%; vertical-align: middle;"> <div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 3em; margin-right: 5px;">{</div> <div> <p>ה • פא</p> <p>קוף • פא</p> <p>ף • פא</p> </div> </div> </td> </tr> </table>	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 3em; margin-right: 5px;">{</div> <div> <p>כ • ק • פא</p> <p>סמך • כף • פא</p> <p>אֱלֹף • פא</p> </div> </div>	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 3em; margin-right: 5px;">{</div> <div> <p>ה • פא</p> <p>קוף • פא</p> <p>ף • פא</p> </div> </div>
<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 3em; margin-right: 5px;">{</div> <div> <p>כ • ק • פא</p> <p>סמך • כף • פא</p> <p>אֱלֹף • פא</p> </div> </div>	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 3em; margin-right: 5px;">{</div> <div> <p>ה • פא</p> <p>קוף • פא</p> <p>ף • פא</p> </div> </div>			

ואם תכתוב לך מלוא כל האותיות צלתי האות הנקוב, תמצא כי כלם צאו צִשְׁמוֹת אֲצִנִי הַחֲסָן: אדם פדטה צדקת וכו' ע"ד זה: מן אל"ף תמצא ל' צלשם, ה' צפדטה; מן צי"ת תמצא י' צישפה ת צזדקת. ומזה תדון על הנשארים. —

ולא אחד עשה, ושאר רוח לו, ומה האחד מצקם
זרע אלהים; ונשמדתם צדוקכם, וצאשת נעורין
אל יצגור. מלאכי צ' ט"ו

ראה ראיתי את הלחץ ואת הדחק אשר המפרשים דחקו צפסוק הזה, זה פנה למסלתו וזה לדרכו ילך, וצדורותנו תרגם וצאח הפסוק הזה החכם י"כ מצדאדי וחציריו ופידשו אחד צלשון אחרות ע"ש ורש"י ז"ל הביא אגדה מצדרי חכ"ז ודחה אותה שלא מלינו שאר משמש צלשון אחד לא צמקרא ולא צמשנה ע"ש. והנה אנכי הצעיר פניתי לדרך אחרת

זרועותיו, ויחזקס וינשקס * מרוצ שמחה וגיל דָּצַר לא יכלו, ואף עונג וחדוה, לזס הרגישו, וכל הדוּחָה אותס ישכיל ויציץ, אשר מאושרים יקראו אף האנשים הישרים כלזותס, כי כן יצורך בצר ידא ה' * — — —
 משה מודרכי יאוּוּף איש בראדי.

ווירצבורג צחדס העשירי צעשירי תקפ"ח לפק

אֵלֶּה דברי מרדכי הראשונים, לאדירי התורה עדת נצונים, להס עשר ידות, דצדרי חמדות * אלהיס יענה את שלומס, ויגן עליהס לעולמים! —

הַחֲרִיר אשר מכח יסיג אחר, הלוא פניו פארוּר יקצץ אס צן שחץ לקראתו! ולכן גם אנכי אעפד לפניכס ערס את אשכרי אקריצה: אל תצוו את עצרכס ואל תשימו עלוה עלי, עלי שגף דצדתי * ידעתי את גדלתכס ואף קט ערכי לא נעלס מני, הלוא אתס הליתס את אור תורת לשונינו ערס ידעך ויכזה * ראייתס כי שפות הלשון יהרסון שוחרי הט"והת נאספו, כי עלו על למדוס אל, קמתס וצחיל אזרתס להדיס תפארת קדשינו צצכורי פרי עשתנותיכס, גם שמתס צטנאכס מצחר המאסף — הס תפוחי זה צכרו ואתס צמטכיות פו תכתידוס, הס מזדע קלרו ואתס אלמות קלידיהס תציאו גרה — ומפדי עתיכס, אשר הקדשתס לה' צכורים תערכו לנו, ומנלס ראינו את זך רעיונכס ויקר דוחכס; אך מה כחי כי איחל לספר את עזכס, הן כנלר אני עלי לחיכה, ואיך שפתי תהלתכס תצנעה? לולי כי לצו השיאני ואפת, דוחי עורדני להתאוּשֶׁשׁ, ולא יכולתי להתאפק, ואמדתי אנוסה אף הפעס להסיד את מסוה הצסת מעל עצר פני, ולתמוך יתודותי עלי ענות נפסכס, כי תחננו לתשורת דס * ואתו פה את דצדתי *

וְאַתָּה קורא הנעים, אשר מזדע קדס מלצתך! כי יקרא ק"ץ לצור אשר אנכי לצדתי לפניך, שלח תשלח את הסגיס ואת הכסף תקח לך ולרת צידיך * ועתה פה עמד עמדי, ואליע לפניך חידה ישינה וטמונה אשר פתדונה כמעט נעלמה מעין כל; וכל קורא אותה יכיר יקר ערכה וגדל פארה, אף לא יוכל לערוך זה דעה, איזה אפוא המסלה לצוא אל פתדונה, והנה אנכי הנעיר שאל שאלתי את פי אמ"ו המא"הג כ"י מהו"דר אצרהס צינג סג"ל חצ"ד ור"מ פה ווירצבורג יע"א — הוא האיש אשר כל דצר ממעיני החכמה וכל רז ממקורי הציונה לא נעלס מנו — ואחר שקידה דזה נלחה הרצ צנח שכלו הצהיר, והגיד לי את פתדונה צטוב טעס ודצדי חן * וימלך לצי עלי לחלק גם לאחרים את מנתי, ולשחר מאת צעלי אסופות להדפיסה צצכורי העתיס, כי המה כוללים דצדי חכמים וחדותס, וייעצ הדצר צעיני אמ"ו הבאצ"ד כ"י; אך מה אומר אפוא, כי לא ידעת דצר ולהגיד לך צאמרי שפר, על זאת אשים אליך קורא הנעים את מענתי: אל תגדיל עלי עקצ, אס זמורות דצדי עוד לא תאדכנה פארותן, כי אני צעניי הכינותי אלה הדצדים * —

הַהֲרָה

התבו אשר דבקו בהם בני האדם, אז ישומם, כל ימיו מכאז ובעת, ולאחיו הועל לא יועיל, והיה כלל היה; ולמי הוא עמל? לא לו ולא לאחרים.

הנני רואה צפניך מרחוק השמחה והשחוק, ואולי תאמר אלי ידידי: טובה לי הודאה זאת היואלה מפני, ונעמו לי שדוּתים אלה אשר כתבת אלי, מכל מנחה ומשאת ומכל מגלת תנשים אשר הצאת לפני מעורך עד היום הזה, ודי צוה והותר להשיצ מעליך חרון אפי על אורך שתיקתך, אחרי אשר שזה דעתך להיות מעורצת עם הצדיות, ומעתה לא תצו לי כלל צד אס עדות הזמן אשר לא ידפוני, ידפוני מעט מדרישת החכמה, ואחר אשר גם אתה חולית כמונו ולכל האדם נמשלת, סלוח תסלח לי ולכל אשר כגילי אהבי תנשים ונרפים צדרישתה; ואם אתה תסלח לי, ומה לי עוד, לבקש? —

צדקתך, ידידי נפשי! לרקת צדריך; ואמנם אף גם זאת לא תצא האגדת הזאת לפניך עדומה מכל דצד חכמה, והנני כותן לפניך היום ציבור פרסה אחת מחיוצ, אשר ראיתיה אומדת דרשני, לא לקושי הצנתה, כי מצוורת היא מכל דצדי הספר, אצל ליקדת ענייניה ולמעלת כל דצדיה, כי דמיתי כמעט ככל הארצעה ועשרים אין פרסה כוללת המשפטים והתורות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כמוה; והפרסה הזאת היא הפרסה האחרונה שאמר חיוצ, הלא היא סימן ל"א: הע נא ידידי אונך ושמע.

בבוא הליך להעיד על לרקתו וכשרון דרכיו, ראה כי עוצ להגיד תחלה התחצולה הראשונה אשר עמדה לו צימי נעוריו להליכו ממאורי הילך וחדמיו: ומה היתה התחצולה הראשונה הזאת? צדית כדתי לעיני ומה את צדכון על צתולה — הלא ראית ידידי כמה ילדי חמד משוש אצותם ומלמדיהם, יגדלו וילליחו צחכמה וצכשרון, ופתע פתאום יתפכו והיו לאנשים אחרים, אל כל מדע יפנו ערך, גם אצותם גם צמלמדיהם יצעטו, ואחרו לחצרה עם פועלי און, אחר כן יונו ויכחשו ויגנוצו, ומלאה הארץ חמם מפניהם. ראית, ידידי כמו אלה! ומה היתה אצן נגף אשר החלה להכשיל רגלם? — ה הצעה — הנער הולך לתמו צשווקים וצדחוצות, וצצתי קדוציו ומיודעיו; הוא רואה, הוא מציע, הוא מסתכל, התאדים היפים מולאים חן צעיניו, עיניו מזזזים ושואלים ממנו להוסיף לזנום, הרגשות חדשות ודעיונות חדשים כולדים צקדצו, ועורדים את לצו; יחל לתור אחר עיניו, ועיניו לא תשצנה, מתקדצ לצחורים היושצים ראשונה ככל חצרה עדניה; מתדחק יום יום מן החכמה מעט מעט, השמן לצו ואזניו הכצד ועיניו השע משמוע צלמודים, וכפי אשר יחלש צקדצו כח החכמה כן יתגצד צו כח התשווקה: העין רואה, הלצ חומד, לא יסקוט עד אס כלה, יחשוצ לכצות הצצרה היוקדת צלצו, והוא מוסיף פחם לבחלים; תהום אל תהום קודא, נמכר לעצד לתאותו, יצצז, יגנוצ, יחמוס למלאתה, ונפל ולא יוסיף קום — אלה תולדות הצחורים — ומי יאמין כי הצצת העיניים היתה תחלת נפילתם? ומי יאמר לאדם עלום עיניך ואז לא תכשל ולא תפול? ואף גם זאת אין מנוס ואין תחצולה לאדם כי אס לכרות.

אחד ע"ד הפשט. מלינו אשר נציאי ה' בנו את אצרהם מחוללינו צלשון אחד, הן המה ישעיהו נ"א ז' הציגו אל אצרהם אצנים ואל שרה תחוללכם, כי אחד קראתיו ועוד יחזקאל ל"ג כ"ד אחד היה אצרהם. לפי' ראיתי לפדשו כן: אחד אשר הנציא מלאכי ראה בהשחתת דורו, כי נתנו עיניהם צנשים יפות וצילדיהן ישפיקו, ואחרי צלותן שלחו אתהן מצניהם, ועל זה הוכיחום הנציא צרוח שפתיו ואמר: ולא (כן) אחד — זה אצרהם — עשה, כאשר צקש מאת ה' לשאר רוח לו ומה האחד מצקש? — זה"ל הידיעה כדאוי' — זרע אלהים, אצל אתם לא כן תעשו, וכן הוכיחום עזרא יו"ד יו"ד אתם מעלתם ותושיצו נשים נכריות להוסיף על אשות ישראל וכן נחמיהו י"ג כ"ז ולכם הנשמע לעשות וכו' למעול צאלהינו להשיצ נשים נכריות ולכן הוסיף להוכיחום ונשמדתם צרוחכם וצאשת נעוריק אל יצגרו. וכאשר הלעתי הדברים האלה לפני אמ"ו הגאון"ך פה העירה שלח אלי דברי צנו החכם המפואר מהור"ר צער צינג סב"ל צע"ה ספר עוצר ותללה כי גסהוא פירש את הפסוק הזה, וצנכה הצע"ל אליע לך את דצדיו ואז הצוחר יצחר.

מורכי בלימליין שולקאנדידאט.

שדב"ח אל שחב"דל (*) שלום

במה לי עונות וחטאות לך ידידי היקר (ומה יקר כאוהב נאמן?)! כמה חלפו לנו ימים וירחים, ולא הצאתי לפניך מגלת תושיה מנחה ומשאת! כמה זנחתך! לולא ידעתי כאמנה כי נאמנה אתי דוהך כאשר רוחי נאמנת לך ולולא לצותינו גלויס וידועים איס לרעהו משנים קדמוניות. וחדרי כליותינו פתוחים איס לרעהו לרוחה, איך דרך לאיס ממנו לנטות ימין ושמאל ללחג ללחצת רעהו פן תמעד ותמעט, כי לא תמוס היתד התקועה צמקוס נאמן: לולא זאת, כי עתה אצדתי חללי להלעטק לפניך, ואאריך לשון לערוך לנגד עיניך מערכת מלאכות וסצלות וטרדות ורעיונות שונות אשר נתן לי הזמן לענות צהן, למען הכניע גאוני, ולהשפיל לצצי המתנשא למלוך צלל החכמה על כל אשר נעשה תחת השמים.

עתה ידעתי כי לא לאדם השלמות, כי לאלהים; וצן אנוס איס ישלח קלה המטה וטצל ציערת דצס החכמה ואכל כמלאכת שפקו לאמן דרכיו להיות רגליו אמונה צדרכי מישדים, ולקח עוד ונתן צפי צני איס זולתו המעט אשר יוכלו שאתו איס כפי אכלו, איז עוצ לו: ואס יאמר להתחכם הדצה, וימאן לאצד רגע מימי חייו ומלה מדצדורו צדצרי התהו

(*) זה דודי וזה רעי צן אחי אחי, ר' שמואל חוים צן דוד לוצי, המרצין תורס צקהל בוריוואה, הוא אשר צנועס אהצתי ההמיתיה מעעורי ועד עתה חזק ידי לעצור עצורת לשון הקדש, אשר כל סציני מרפס ירי מוננה; והוא אשר בצדוני צמכת צן חזקיסו צחלותו, אדפס צצכורי העתים לשנת תקס"ח.

תורת הטבע היא וכך היא חוצתנו וכך יפה לנו לעשות, ולשגוע
 יחס לנו אם נתחזק בגד התשוקה אשר נתן לנו אלהים; ואין יהיה צוה
 עון אשר חטא? אל יפתוך צני, ודע כי אין פיהם ולבם שוים, וגם
 הם מאמינים ויודעים קלקול מעשה תועבותם, ורק להנאתם יצחרו
 צסקוליהם, לא שהם נכוחים וישרים צעיניהם; ואם תחפון לנכותם
 זאת עשה, אמור לאיש מהם. אחותך קדשה, אשתך מנאפת, אז תראה
 איך תעלה חמתו צאפו: ולמה זה, אם אין בכל זה דע כלל? — ועתה
 ראה דברי חיוז, אמר: אם נפתה לצי על אשה וגו' אז יקרה לי מדה
 כנגד מדה שתטחן לאחר אשתי וגו'; והוסיף ואמר: כי הוא זמה, אם
 הי' לצי נפתה על אשה צעולת צעל ועל פתח דעי ארצתי, זה זמה
 ותועבה גדולה, ואל תשיצני אין צוה עון אשר חטא, כי הנה והיא עון
 פלילים, אם תטחן לאחר אשתי ועליה יכדעון אהדיו, הכל יודעים שזה
 עון מזדה, וגם הפלילים והסופטים יעשו זה משפטים; אם כן אם
 הוא עון מזדה האשה, איך לא יהיה עון גם מזדה האיש? אבל הוא צאמת
 עון ותועבה גדולה, עד שראוי לדמותו לאש אובלה, ואם לא היה צי אלא
 עול זה, היה מספיק הוא לצדו לשדש כל תצואתי, כלומר שצגלל הדבר
 הזה לצדו הייתי ראוי לעונש שלא אראה דרכה צאחד ממעשי ידי לעולם.

ושבוא תאמרו: אם אמת היה הדבר הזה שמימין לא נפתה לצד על
 אשת זולתך, אם כן זה מופת צדוד שאתה צטצעך מכלל האנשים
 האכזרים אצירי לצד הרחוקים מזדקה. כי אמנם זה עקד גדול אצל השטופים
 צזמה, שאי אפשר שיהיה אדם מתגבר על ילדו, אם לא שיהיה איש
 קשה ואכזר, שאינו אובד רק את עצמו, ולא ידגיש כלל הדגשות
 החנינה החסד והרחמים על זולתו; כאלו לא ידענו שהחסד והמזדה
 שהם עושים לפעמים אינו אלא להצלתם את עצמם, ולצקשת הנאתם
 ותענוגם צלצד. צינו נא זאת שוכחי אלה! שמעו והאזינו דברי חיוז,
 האיש אשר כרת צרית לעיניו לצלתי התצוקן על צתולה, שמעו והאזינו
 דבריו: אם אמאם משפט עצדי ואמתי צריצם עמדי, ומה לעשה כי
 יקום אל וכי יפקוד מה אשיצנו? הלא צצטן עושני עשהו ויכונו צדחם
 אחד (*): אם אמנע מחפן דלים ועיני אלמנה אכלה, ואוכל פתי לצדי
 ולא אכל יתום ממנה, כי מנעורי גדלני כאצ ומצטן אמי אנהיה: אם
 אראה אובד מצלי לצום ואין כסות לאציון, אם לא צרכוני חלציו ומגז
 כצטי יתחמם — הציעו נא מה צניבים וציניו! מה צין עוצד אלהים
 לאשר לא עצדו. הציעו נא צלצ מי תשכון האהבה הכללית לכל המין
 האנושי, הצלצ הפדיון דודף תענוגים, המכלכל איש וציתו, לחרוש
 צעגלתו, או צהפך צלצ הצדיק העולם עיניו מדלות צתולה, ועם זה
 עושה משפט עצדו מקנת כספו המדיצ עמו, והוא אומר עליו הלא אצ
 אחד

(*) ויכונו עיניו ויכונו אחריו והכונו למצדדים צעם והדגש להורות על אה
 הכפל, כן אמרו המדקדקים וכן פירשו המפורשים והרגס המתרגם, וכלם פירשו
 מלת אחד חוזרת כלפי האל, אל אחד הבין אחרתו צדחם, איש איש צדחם
 אחר, וזה נראה פשוטו של מקרה, וגם קמלות צית צדחם מצינחה כן: אבל
 צעל הטעמים לא ידענו מה היה לו שהעמיד מלת ויכונו צעם מפסיק,
 וסמך צדחם לאחד, והראוי היה להטעים כן ויכונו צדחם אחד, ותהיה צית
 צדחם רפה.

לכרות צדית עם עיניו, ולשמרם מכל משמר, כי זהם תולדות מות:
צדית ברתי לעיני ומה אחרונן על צתולה.

ואולם איך יעזור צן אדם כח למשול צעיניו? ומה התחצולה אשר
היתה לחיוב למען התגבר עד יוכל להיות נאמן בצדיתו אשר
כרת? — ומה חלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממדומים הלא איך לעול
ונכח לפועלי און הלא הוא יראה דרכי וכל לעדי יספור — הלא זאת
התחצולה השמיה, זכירת השגחה האל, והעונש המעוה לעושי הרעות
הנמשכות על הרצ מן ההצעה. וכבר דאית ידידי כי המתחילים לתור
אחרי עיניהם מכחישים מעט מעט צמליחות השכר והעונש, ואומרים
לא ייטיב ה' אלא ירע, ומעט מעט עושים לעצמם עולם של הפקר,
וישכחו את ה' אלהיהם. תחלה אומרים צהצטה אין רע, ולא יתכן
ליוול הכל שיקוף על יולדיו צהסתכלם ציקרת מעשי ידיו הנפלאים,
זה אמת; אחר כן יאמרו לא יתכן ליוול הכל שיקוף על צן אדם אם
ימלא תשוקה הנעושה צעצעו, ואשר אין צכחו להתגבר עליה, זה
שקר; אחר כן ילכו מדחי אל דחי, ויעשו תועצות גדולות, אשר כל אחת
מהן נמשכת מאחדת הקודמת אליה וקלה ממנה, וימשך להם שכמו שלא
יתכן שיענוש האל על ההצטה, כן לא יתכן לו לענוש על שאר המעשים
הצאים לרגליה: אז יכחשו השכר והעונש, ואחר כן ההשגחה כלה,
ולמעשים גם כן מליחות האל. והנך רואה חכמת חיוב, צהתחכם
למצדאשונה לתת ההשגחה והשכר והעונש לנגד עיניו תמיד, והיא שעמדה
לו להוסיף אומץ להיות נאמן בצדיתו אשר כרת. ועתה אחרי אשר הקדים
חיוב ההקדמה הקצרה הזאת, לצאד מאין לו הכח והממשלה על יולדו
ותאוותיו, התחיל צספור לרכיו ומדותיו, ואמר: אם הלכתי עם שול
ותהם על מדמה רגלי יסקלני צמאזני לך וידע אלוה תמתי — כלומר
הנה אתם רעי חוסדים אותי לאיש לצוע המתחסד צעיני צני אדם וצקצרו
ישים אצרו; עתה אם כדצדיכם כן הוא הנה אחת היא שאלתי וצקשתי
שהאל הצוחן לצות יסקלני צמאזני לך וישפוט דין אמת לאמתו, כי
אז אין ספק אללי שידע אלוה תמתי, שעד עתה הוא עושה עצמו כאלו
לא ידעה, ומי יתן ויפנה אלי ויסקלני ויכיר תם דרכי!

כי אמנם אינני שואל שיסיד מעלי שצטו אם עונותי העו אלה: אם
תטה אשורי מני הדרך ואחר עיני הלך לצי וצכפי דצק מאוס
אזרעה ואחר יאכל ואלאאי יסורשו — אם היה מכהגי לנעות מן הדרך
שהייתי צריך ללכת צה כדי להסתכל צממון אחרים, צצית רעי, שדבר
ועצרו ואמתו וסודו ואמורו וכל אשר לרעי; ואם היה שאחר מה שראו
ושאלו עיני הלך לצי להתאוות תאוה, עד שלצסוף דצק צכפי מאומה
משל אחרים: הנה אז מדה כנגד מדה רואה אני שיענישני, וכמו שאני
הייתי לוקח ממון אחרים לעצמי, כן אזרעה ואחר יאכל, או גם יסורשו
נטיעותי קודם שיתצטלו פירותיהן, וגם לי גם לאחרים לא יהיו.

אם נפתה לצי על אשה ועל פתח רעי ארצתי, תטחן לאחר אשתי ועליה
יכדעון אחרין, כי הוא זמה והיא עון פלילים, כי אש היא עד
אצרון תאכל וצכל תצואתי תשרש — ולציאור המקדחות הללו אקדים
תחלה דצד הבון שכתב אחד מפילוסופי הדור האחרון. אמר: צני! אל
יפתוך העאים המסיתים אותך להדיחך אחד הזמה צאמרם אין רע,
תורת

זכר כך הייתי מתחסד עם הזרים, עד שזני צייתי היו נחרים צו, לרצו מה שהייתי מטריחם להכין מזון לכל עוצר אורח, וכך היו אומרים: מי יתנהו צידנו ואכלנוהו (דרך משל כמו כי לחמנו הם), כי כל כך אנו רעצים לאכלו, שאם נאכל כל צדור עדיין לא נשבע: אם לא, אמרו מתי אהלי מיתן מצדורו לא נשבע (דוגמת למה תדרדפוני כמו אל ומצדרי לא תשבעו), צחוק לא ילן גר דלתי לארח אפתח.

ושמוא תאמרו: מאחר שהיית עושה לדקותיך צדומצני, אולי מן הנצוצים היית הקוראים חסדם צקהל דצ, ומכסים פשעיהם צמסתרים: הנה הוא אומר: אם נסיתי כאדם פשעי לטמון צחצי עוני: ולמה לי לכפות פשעי? האם תפחד ההמון? והלא היתה אימתי מוטלת על הצדיות, ואם הייתי עושה מעשים אשר לא יעשו, לא הייתי נרדף להעלימם: כי אערון המון דצה.

אף על פי ששם כל זה וצו משפחות יחתי ואדום לא אלא פתח: אם היה איש כצוה וחדל אישים דצ אחי, הייתי ידא מפניו, והייתי מפייסו צכל מה שידלה, ואדום. ולא אלא פתח, השערה אל השופטים, שדאי היו מצינים אותי, אצל הייתי צוחר להפסיד משלי ולשצת צשלוס עם כל אדם.

אבל עתה שנהפך עלי הגלגל לא אוכל להתאפק, ועל כרחי אני קוצל ומתדעס על העול הנעשה לי, ומי יתן לי שומע לי! ומי יתן ויענני שדי: הן תוי, ועם זה יתן לי ספר אשר כתב איש ריצי: הכוונה: ויואל אלוה ויתן לי ספר דשיתת עוונותי אשר חטאתי צמשך ימי חיי, והוא ספר אשר כתב איש ריצי, הוא המלאך הכותב כל חטאת האדם, יווא חתום צחותמו של הקצ"ה המעיד על אמתת כל הכתוב צו, ומי ותן ויתנהו האל לי, ויענני: הן תוי, דאה חתימתי, דאה חטאתיך, והכלם — אם לא על שכמי אשחנו אענדנו עטרות לי: כל כך צדור לי שלא חטאתי לפניו, שאם היה הספר הזה צמציאות, לא זזתי מחצצו צדצד יקר נחמד. ונעים. ולא זו צלצד, אצל אקדא צו צכל שעה: מספר זערי אגידנו, ואגידנו צמקום הזה יואל לשלישי, אעשה שיגיד לי כל פסיעות שפסעתי מימי, כלומר אקדא צו ספור כל מעשים שעשיתי, וגם כי יזכירני עוונותי, כמו נגיד אקדצנו: וכל זה מפני שנקיון כפי צדור לי, וידעתי שאי אפשר לספר צוה שתהיה לו מציאות.

והתם דצדיו ואמר: אם עלי אדמתי תזעק ויחד תלמיא יצכיון, אם כחה אכלתי צלי כסף ונפש צעליה הפחתי, תחת חטה יוא חח ותחת שעורה צאשה; וכל זה צדור, אך מלת צעליה לדעתי חוזרת לעוצדי האדמה, שעליהם אחר אם כחה אכלתי צלי כסף, וקדא עוצדי האדמה צעליה, כי צן שורת הדין נותנת שעוצד האדמה ישבע לחמה, וכל עוד. שלא קצל שר עצודתו הוא הוא צעל תצואתה צשנה ההיא: ועם זה תמו דצדי איוב.

אהצני ידקדי, ואתה שלום.

נדריאסטי, התק"פו, צאחד לחמש השטי, יום מלאת לי שצע ועשרים שנה.

פגש

אחד לכלנו ? — והנה נא ידוע, ידידי יקרו! כי המתפלספים האחרונים אשר לחרפה תחשז להם לקבל עליהם עול מלכות שמים, מתהללים ומתפארים צמה שהרצו דברים צספריהם לנועו צלצ קוראיהם האהבה הכללית לכל המין האנושי, וגם על העצדים והשפחות; והנך רואה כי כצר קדמם איש ירא אלהים משך שלשת אלפים שנה: אפשר כי ירא האלהים פיו ולצו שוים, ונימוקו עמו ומה אפשר כי יקום אל? והמתפלסף המחייב עצמו לאהוב כל האדם, לא יאהב צאמת דק את עצמו ואת צטרו, ואם יליץ צעד העצדים, איך צלצו כי אם להשפיל השדים ולדשת גדולתם, כמו שראו כל צטר יחרוזה חמש ושלשים שנה צצצת הפילוסופיה על כסא ממלכה גדולה —

ישבוא תאמרו עוד: אולי כל הסדך וכל נדיצתך עם העמיים והאצוניים פנייה היה לה, ואולי לא היתה כוונתך אלא כוונת קלת עשירי דומי שהיו מצוצים אלוהותיהם ללדת העם, למען הדצות להם עצדים השמעים לקולם וההולכים אל כל אשר ילווס, ועם זה להשתר על אנשי מדינתם, ולהגיע מעט מעט אל הממשלה הראשונה: לא כן, אינך אומר; לא זה דרכי ולא אלה מחשבותי: אם הניפותי על יתוס ידי כי אראה צטער עצדתי, כתפי משכמה תפול ואזרועי מקנה תצצר, כי פחד אלי איך אל ומשאתו לא אוכל. כי אמנם אל תדמו צנפצם שלחיותי עשיר עצצתי יראת שדי, כמשפט דוצ עשירי ארץ הצועחים על חילם, וסוכחים את אלהיהם הנותן להם כח לעשות חיל, כי אחת נצצצתי: אם שמת יזה כסלי ולכתם אמדתי מצעחי; ואחרי שלא צטחתי צעשר, כי ידעתי עשה יעשה לו כנפים, על כן אפילו שמה לא שמת צו: אם אשמח כי דצ חילי וכי כציר מלאה ידי, כי זכרתי תמיד כי מתת אלהים היא ור' נתן ור' לקח כדלנו וכחפנו: אם אראה אור כי יהל ירח יקר הולך ויפת צסתר לצי ותשק ידי לפי: כשראיתי השמש והירח שרי לצאות מערכת השמים מאידים לי פניהם, כשראיתי מזלי עולה ומצליח, לא נפתה צסתר לצי להאמין שיש לכוכבים ממשלה צהללחת האדם, ולא נשקה ידי אל פי להחזיק להם טובה ולהסיר צטחוני מהאל; כי הוא עון פלילי, ולא אמר פלילים כמו שאמר למעלה, כי צצר הזה איך השופטים עושים משפט, אצל הוא עון פלילי, הראוי מלד עצמו שיעשו צו השופטים משפט. וזה כי כחשתי לאל תמעל, והנה לא אמר צאל, כי זה איך לריך לאמרו שלא היה אינצ מכחיש מליאות האל, אחד כמה פעמים שהזכיר יראתו אותו, אצל אמר כי כחשתי לאל, אם הייתי מיהם הממשלה צתחתונים אל הכוכבים, ולא לצודא עצמו. הייתי משקר כלפי האל, והייתי מכחיש לו אחד מתאדיו: והנה איך הלמ"ד צמקוס צי"ת, כדעת צעל אולר השדשים.

ובמהיותי צלתי צועח כלל צהללחתי, היה גם כן שמימי לא שמת צדעת שונאי, כי אמדתי פן יראה ה' דע צעיניו והשיצ עלי אפו; על כן לא הייתי כרוצ האדם שכשרואים שונאם מט לכפול, נופלים עליו למהר מפלתו, ואומרים: נפל תורא חד סכינא: אם אשמח צפיד משנאי והתעודדתי כי מלאו דע. אצל צהפך, לא לצד שלא הרעותי לו צידים, אלא אפילו דצור של קללה לא התדתי לעצמי על שונאי: ולא נתתי להטוא הכי לשאול צאלה נפשו.

וכל

לא נקרא שמך עליהם, ובאלו ח"ו מעולם לא קרעת שמים וירדת לתת לנו תורתך, ובאלו ח"ו לא היה אמת שמפניך הרים נזולו.

והלא צהפך אמת ואמת היה הדבר, כי כקדוש אש הדברים המקצלים ההתכה, וכמו שהאש תצעה ותרתיע המים; ככה להודיע שמך ללדך הרגזת גוים מפניך, וזה צימתי יהושע: וגם קודם לכן צעשותך נוראות לא נקרה, צימתי משה, צומן שלא היינו מודגלים צאותות וצמופתים גדולים, אז ירדת, ואז מפניך הרים נזולו. והנה זו היא הטענה החזקה: צומן שלא היינו מקוים ממך נסים ונפלאות, כי עדיין לא הודגלנו זהם, אז היית מפליא לעשות; ועתה שאין שום אות ומופת שלא נלפסו מידך, תשיצ אחר ימינך? זה תימה.

ועוד הוסיף לחזק הטענה ואמר: ומעולם לא שמעו לא האזינו, עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו, כלומר שאר העמים עוצדי אלילים לא שמעו מעולם מפי אצותיהם ספורי נפלאות כאותם שספרו לנו אצותינו, כי אמנם עין לא ראתה אלהים אחר זולתך שיעשה נפלאות למחכה לו, רק אנחנו לצדנו ראינו ושמענו כאלה. והנה פגעת את שם ועושה לך דרכיך יזכרוך, כלומר הנה לעמך עם בני ישראל, אשר הם זוכרים ויודעים היותך דרכי הנהגתך שם להטיב, ואיך כאלילי העמים שאינם פוגעים מי שיוכל לומר להם עשה לי אות ומופת כאשר עשית לפלוני. הן אתה קצפת ונחטא, אתה קצפת והסתדת פניך ממנו, ומה נמשך שאלו חושים והולכים: זהם עולם ונושע, זהם דרכיך הדאשונים הוסף להתנהג כקדם, והיה גם עתה מעתה ועד עולם שם ועושה לך, ואז נושע. ולמה זה היינו גם אנחנו ככל הגוים, ונהי כטמא כלנו וגו'? והנה ימשך מזה רק דע כל היום, כי הנה אין קורא צמך מתעורר להחזיק צך: וכל כך למה? כי הסתדת פניך ממנו וגו'. ועתה ה' אצינו אתה וגו', חותם הדברים דצרי פיוסין.

ורוח הקדש משיבה: נדרשתי ללא שאלו? נמאלתי ללא צקשוני? אחרתי הנני הנני אל גוי לא קורא צמתי? פרשתי ידי כל היום אל עם סודר ההולכים הדרך לא טוב וגו'? כל זה צלשון תמיהה: וכי היה לי להדרש ללא שאלו? וכי היה לי להמלא ללא צקשוני? העם המכעיסים אותי וגו' אלה עשן צאפי אש יוקדת כל היום, הנה כתוצה לפני לא אחשה כי אש שלמתי וגו'. ועומק ענין התשובה הזאת כך הוא לדעתי: האנשים הישרים צלצותם, רואים ומכירים שיש להם על מה שיסמוכו צשמירת תורת משה, על אודות האותות והמופתים אשר אמתו שליוות הכניא, ואינם שואלים נסים חדשים; ורק החטאים והפושעים הם האומרים צלצונם (ולא צלצם) אש היינו רואים נפלאות היינו חוזרים למוטע, ואין ספק שאם היו רואים הנסים לא היו חוזרים מדרכם הרעה, אלא לשעה, ואם יהיו הנסים מתמידים אז יקלו צעיניהם, ככל שאר הכולות והנוראות אשר מפני התמדתן יקראו להן טעניות, ולא יחושו להן.

ואף גם זאת כה אמר ה' כאשר ימלא התידוש וגו', כן אעשה למען עזדי לצלתי השחית הכל, אף על פי שהיו דבים מהם חייצים בליה, לא השחיתם צימתי המן, למען עזדיו מדרכי וחזריו. והוסיף

פגש • פגע קרה • נקרא מוצאות • קורות קרי

עם פירוש כתובים הרבה.

הגדת היום ידידי חציני! מה יקרה נפשי צעיניך, וכבר כדדתיני לתהלה ולתפארת, צתתך אותי מטרת שאלותיך, לדרוש מאתי פתרון כל הדבר הקשה אשר יפלא ממך, צמליות התורה והנבואים; ומה גם עתה כי תבקש מאתי פשר דבר לדברי ישעי: פגעת את שם ועושה לך דרכיך יזכרוך הן אתה קנפת ונחטא זהם עולם ונושעי אשר הוא אחד מן המקראות אשר כתב עליהם דבי יהודה ליצ צן זאצ צמצוא המקרא, שאין להם הצנה וכוונה ולא קשר ענין כלל, ואצדו עשתונות המפרשים והמצאדים לחתור אל המכוון צמאמר, והוא צכל הלחצים אשר נלחצו וכדחקו ליטצו נשאר זר כאשר היה, כסבו ענין וערפל, וחשבה גדולה נופלת עליו וימש חשך, עכ"ל.

לכן הבני אליך ידידי! לערוך לפניך את העולה צמלודתי גם צענין הכתוב הזה, ואתה צחכמתך תשפוט ותצחר; אפס כי לא אוכל למהר לעשות חפצך, עד אס דצדתי דצרי צהמשך הפרשה, מתחלתה, אשר הוא לדעתי פסוק חסדי ה' אזכיר, ועד סופה, אשר הוא לא ירעו ולא ישחיתו צכל הר קדשי אמר ה'.

כללות כוונת הנציא לספר תחנות ותלונות, צני ישראל העומדים צגלות צצל, שהיו אומרים שאס היה הקצ"ה מראה להם נסים ונפלאות, כדרך שהראה לאצותינו צימי קדם, היו צנים אליו צכל לצצם: זה ענין הנצואה עד סוף סימן ס"ד, וצסימן ס"ה נכללה תשובת הקצ"ה, שאומר להם שאינם ראויים להעשות להם אותות ומופתים, כי אין שאלתם צכל שלם, ושאמנם עם כל זה לא יעשה אתם כלה ויזילם צעצור מעוטם, כמו שעשה צימי אסתר, ושגם יעשה נסים גדולים לקצת צדיקים צציניהם, כדניאל חגייה מישאל ועזריה.

והנה התחיל ואמר: חסדי ה' אזכיר תהלות ה' וגו', עד כן נהגת עמך לעשות לך שם תפארת, הזכיר החסדים והנפלאות אשר עשה ה' לישראל צימים קדמונים. אחר כן התחיל התחנה צאמרו: הצט משמים וראה מצול קדשך ותפארתך, איה קנאתך וגבורתך וגו', והתחיל התלונה צאמרו: למה תתענו ה' מדרכיך תקשיח לצנו מידאתך, כלומר זה שאתה עוזב אותנו ציד אויזינו הוא סבה למה שאנו משתקעים ומתחזקים צחטא, כי הנה למאעד ירשו עם קדשך לרינו צוססו מקדשך, צמעט ירשו אויזינו את עם סגולתך, ולא זו צלצד, אלא שרינו צוססו מקדשך, צאופן שהיינו אגחנו באותם הגוים אשר מעולם לא משלת צם

בועתה, לפי דעת כל שאר המפרשים, ונמו שהוא גם כן פשוטו של מקרא, שהכתוב מדבר בישאל הזנאים זנח, ענין הכתוב איננו אלא כתרגום יונתן: כנס תורא בקטל גבר, דבר אימר כנניק כלל וכו'. והנה דש"י ז"ל מתרחק מזה מעט מדרכו של יונתן, ופירש שוחט הסור הכה את זעליו וגזלו ממנו, לפיכך זנח הסה דומה לפני כעורף את הכלל, וגם זה איננו מתישש על פשוטו של מקרא משני טעמים, האחד שלא פירש כל הפסוק בסגנון אחד, והנה הוא דבר הלמד מענינו ומסופו שאם עורף כלל ענינו כעורף כלל, גם מכה איש יהיה ענינו במכה איש, ואם לא כן, היה הכתוב משנה לשונו ואומר שוחט הסור הכה איש; והשני שאין זה משפט אמת כלל שמפני ששוחט הסור היה מכה איש, לפיכך יהיה זנח הסה חסוד כעורף כלל. והנה ראוי ד"ק שאין דרך הפשט אלא בדרך התרגום, אבל התאמץ למתוק מדירתו באמרו: מי שיטחט הסור להקריצו לפני והוא ברשעו הרי אני חסוד אותו שחטו הסור כאלו מכה איש ומת; והנה לפי זה העקד חסר, כי עדיין לא שמענו מתוך לשון הנבואה שהנציף מדבר ברשעים. ואפילו באמר שרשעים הכתוב מדבר, ושהכתוב סומך על סופו גם המה נחרו בדרכיהם ונסקוליהם נפשם חפלה, מכל מקום קשה הדבר להאמר, ועל כל פנים אין הדעת סובלת שיהיה המקריצ קרצן לה' חסוד במכה איש. הלא תראה ישעיה זעמנו, אף על פי שהקדיש נבואתו הדאשונה והסב דריו לפושעי ישראל באמרו שמעו דבר ה' קליני סדוס, ואף על פי שגם אחר כך ואמר מי צקש זאת מידכם רמוס חלרי לא תוסיפו פציף מנחת שול קטרת תועבה היא לי, מכל מקום לא הפריז כל כך על המדה עד שיאמר שוחט הסור במכה איש, ואם אמר שמנחת רשעים היא לפניו כקטרת תועבה, העעם מוצן שאיננה רלויה לפניו, ושהוא מאוסה לו, לא שיהיה זהבאתה חטא גדול כחטא הרנייה. ולא זו בלבד, אלא שבאמרו שוחט הסור לא התפרש שהכוונה על המציף הקרצן, כי כבר אפשר שלא יהיה הוא השוחט. ולמה יהיה השוחט במכה איש? סוף דבר, כל זה צעני תמיהה גדולה, איך ואמר האל יתברך ששוחט הסור להקריצו קרצן והיה במכה איש.

והספק

השני צפסוק שמעו דבר ה' החדים אל דברו אמרו אחיכם שונאים מנדיכם למען שמי יכבד ה' ונראה שבמחתכם והם יצושו, שקשה להולמו בקריעת יש סוף, וכל מה שדברו צו המפרשים ז"ל איננו מתפרש כלל. דיוק וצמאנוס, ובהמשך למה שלפניו ולמה שאחריו, כאשר צעניך תצט דבריהם ז"ל, כי ידאמי מן האדריכות. **ועתה** ראה ידידי! איך הדברים מתחווים מאליהם לפי שטתו. אומר אני שיטעיה מתנצל צמקוס הזה על הכותים שהיו משתדלים למנוע עולי הגולה מלצנות צית המקדש, והנה מן כה אמר ה' השמים בסאי עד אמרו אחיכם שונאים אינם באמת דברי ה', אבל היא נבואה מזויפת שהיו הכותים צודים מלכס למען הניא את לז צני וישאל מעבודת הקדש, והם שהיו אומרים שוחט הסור לצווח חסוד במכה איש, כלומר אין חפץ לה' צעולות וזנחים: וזה טעם אמרו: אמרו אחיכם שונאים מנדיכם, כלומר עד כאן לשון אחיכם שקוראים עמם אחיכם, והם באמת שונאים מנדיכם, והם הם הכותים. ורוח הקדש מה משיצה? למען

ואמר הנה עזדי יאכלו וגו' על דניאל חנניה מישאל ועזריה, שאף על פי שלא היה הדור ראוי להעשות להם נסים, הנה עשה יעשה נסים ונפלאות להליל חסידיו. ולצסוף מסיים זנחמת הגאולה: כי הנני זורא שמים חדשים וארץ חדשה, אשר הוא אמנם משל ותלייה להללחת האומה מימות שמעון הנדיק עד ימי החשמונאים.

הנה הצאתי לפניך ידידי! מה שנראה לי מסכים לעומק פשטי הכתובים האלה, ועם זה נראה לי שהתצאר פסוק פגעת את שם דניוק מספיק; כי מלת פגעת ענינה כאלו תאמר הנה לפניך, והפעול למלת פגעת הוא את יזכרוך, ודוגמתו ואשמע את מדבר אלי, שענינו שמעתי מי שהיה מדבר אלי, וכן כאן פגעת מי שיזכרוך (שאתה) שם ועושה לדך דדרכיך, ומלת שאתה החסרה זכתות הנה היא נדמות זכך הכנוי של יזכרוך.

ואולם תשאלני איך אני מפרש לוא קדעת שמים ירדת, כאלו לא קדעת שמים ירדת; והלא לוא נקוד שורק. אמנם אמת אביך לך כי סמכתי צוה על דני שמעון הגדול חזרו של דני אלעזר הקליר, אשר מלאתי לו סליחה ליום דביעי צין ד"ה ליום הכפודים, שתחלתה מקוה ישראל ה', וצתו צה כדורים האלה! היינו כמעולם לא משלת דרחומים, ולא נקרא שמך על חתומי דמים, ולא קדעת שמים ירדת ממדומים: הרי שהיה קורא לוא צחולם, וכבר מלאנו פעמים הדצה מלת לא בתוספת וי"ו, והקדוץ אלינו נדרשתי ללוא שאלו. וגם יונתן צן עוזיאל אף על פי שלא תרגם הפסוק על פי דרכנו, מכל מקום יראה מתרגמו שהיה קורא לוא צחולם, שתרגם: לא אתקרי שמך עליהון, לא אדכינתא שמיא אתגליתא.

ואם צעניך יפלא מה שאני מפרש הפרשה הזאת על גלות צל ולא לעתיד לצל, לך נא ראה צספר העקדים מאמר דביעי פרק שנים וארבעים, ותראה אם יש צזה עון אשר חטא, וגדולה מזאת אומר לך, כי גם הפרשה הסמוכה, הלא היא כה אמר ה' השמים כסאי עד סוף הנציו, כלה על עולי צל נאמרה, וגם לא אחשוז שתתפרש מעולם פרוש מדוייק; אם לא נניח שנאמרה על עולי צל, ונגד הכותים שהיו עומדים על ימינם לשענם, והנני מוכרח להעיר צזה קלת ספקות על פרושי שאר המפרשים.

הספק הראשון הוא צפסוק שוחט השור מכה איש, ואגיד לך ראשונה כי מה שפירש צו דון יצחק אצדנאל איננו מתייבז כלל על פשוטו של מקרא, שפירש הכתוב על קלת האומות ולא על ישראל, והוליה הכתוב צכללו מענינו הפשוט שהוא נאמר על הזוחים זצח, והוא מפרש שוחט השור על הגונזו ומכה את צעליו כדי לגזלו, וזוזה השה הוא השוחטו לאכלו, ועודף כלל הוא הממית הכלל השומר העדר, ופירש מעלה מנחה דם חזיר ששולחים דורון זה לזה מדם החזיר כאלו הוא מתנה ראיה להתכד; ואלה דברים דחוקים מן הדעת, כי אמנם אם היה הנציו דונה להוכיח אחת מן האומות, לא היה לו להזכיר חטאים אחרים גדולים וקשים מגננת השור? ואיך יזכיר צכלל הפשעים שליחת דורון מדם החזיר, אשר לא נאמר לאומות העולם?

אשר קטנס עצה מתתני, זכרון כלם לצרכה, הנני אומר כי המלה הזאת נפגשו בשלש המקומות אשר צאה צהם אין ענינה התקדשות, אלא התנגדות: עשיר מתנגד לעני, רש מתנגד לאיש תככים, וחסד מתנגד לאמת; ומפני שהפוגם את חצרו הוא צא מן הלך שכנגדו, קדשו להתנגדות פגישה, וגם מלת התנגדות מליצה קרובה למליצת פגישה, וגם צכתני הקדש מלאנו לך מתנגד לאיש כסיל, שענינו לך צדרך מתנגד לדרכו.

והנה שני המקדשות שצמחלי מוצגים מאליהם: אף על פי שעשיר ועני שתי תכונות הפכיות, הנה עושה כלם ה', זה יספיל וזה ירים, אין עוד מלצדו; וכן אע"פ שרש ואיש תככים שני אנשים מתנגדים, הנה שניהם קצלו כח הראות מהאל, והיוגד עין הלך יציע, וגאות עדילים יספיל, ולעקת עניים ישמע. ואתה אל תסיצני כי לא כל איש רש הולך מתנגד לאיש תככים, כי הנה צהווה דצר הכתוב, כענין כי לא צזה ולא שקן ענות עני, וכן עני ורש הלדיקו, אע"פ שכצר ימלא רש גושה כף רמיה.

והנה נאמר לי למדש לפניך הכתוב השלישי מהשלשה שזכרתי, הלא הוא חסד ואמת נפגשו, וגם לא הייתי צריך להרחיז פה צפידושו, כי גלוי וידוע הדצר שהחסד שהוא מדת רחמים הוא הפך האמת שהוא מדת הדין; אבל דאיתי לצדר וללצן לפניך המדש ענין הקומור ההוא צאר היטב.

אחר שהתחיל המעורר לצקס מהאל סליחה לעוונות עמו, צאמרו דלית ה' ארנך וגו', נאמת עון עמד וגו', אספת כל עצרתך וגו', שוצנו אלהי ישענו וגו', הלעולם תאנף צנו וגו', עד הראנו ה' חסדך וגו', פיו פתח צחכמה להוכיח את החוטאים, ולגלות אונם כי תפלת שוא תהיה תפלתם אם לא ישוצו מדרכם הרעה, וזהו עקר המעורר.

והנה אמר: אשמעה מה ידצר האל ה', כלומר, אחרי שפכתי שיחי לפניו, אלפה לראות מה ידצר צי ומה ישיצ על תוכחתי; והנה צאמת דאיתי כי ידצר שלום אל עמו — אצל אל חסידיו, וגם לאשר אינם חסידיו — אצל על תנאי שאל ישוצו לכסלה. — אך קרוב, אצל ליראיו, ישעו, לשכון כצוד צאלנו: כי הנה אמנם אנחנו מצקשים מאתו הראנו ה' חסדך, אצל הוא אלהי אמת ושופט צדק, וידוע כי חסד ואמת נפגשו, וצמקוס שים חסד אין אמת, ואין רחמים צדין. וצהפך מזה צדק ושלום נשקו, המעשים הטוצים והשלוח הולכים למדים, אם אנחנו נתהלך צדק, גם הוא יפרוס עלינו סכת שלומו, ואם האמת מארץ תלמח, אם אנחנו צאים ליטטר, הנה צדק משמים נשקף, מדת צדקו נשקפת ומצטת מעשינו, להשיצ לאיש כפעלו, ואז גם ה' יתן הטוב וגו', כי אמנם צדק לפניו יהלך, כציכול הצדק מהלך לפני הקצ"ה, והוא הולך אחריו, כלומר צדק הוא מתנהג, וישס לצדך פעמיו, כל פעמיו וכל הליכותיו של הקצ"ה צדרך הצדק הם, ואיך יאסוף עצרתו, אם גם אנחנו לא נשים פנינו אל הטוצוהישר? **ואחר** הדצרים והאמת האלה, הנני צא אליך צציאור שרש קרה צשני צניינו קל ונפעל, נקרה וקרה, ואומר, כי נשאדם מתאורה למאור דצר מה, ופתע פתאום יוצמן הקצר לפניו, יאמר על הדצר ההוא שנקדא לפניו, כלומר שצדמן שס כללו

למען שמי ינצל ה' וגדלה צמחתכם והם יצונו, ואין זה תמה שלדך פירוש. והנה יוצן טעם מה שכתב אחד כך שמתו את ירושלם וגילו זה כל להציה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה, שהוא למעט הכותים שהיו שמתים צחרצנה ומלרים צצניה. ויתר הפרשה צספר העקרים תמלא פירוש.

ואחרי השיצי כפי כחי לשאלתך אשר שאלת ממני, אגיד לך כי מדי חקרי צפירוש פבעת את שם, זכרתי היות לשורש פגע אח ושמנו פגש, ועוד מלאתי שורש קרה אשר גם הוא מתשפחת, והוא יפרד לשני ראשים קרה צקל, ונקרה צנפעל; ועתה ראה זה מלאתי צחלוקי הודלות הלשונות האלה.

שרש פגש נגזר משרש נגש, ושרש פגע משרש נגע, ונמשך מזה כי הפגיעה תורה על התקרצות שני גופות זה לזה, צלי שיהיו נוגעים זה צזה, והפגיעה תורה על נגיעתם ועל הנאתם זה צזה, פגש תרבומו (incontrare) פגע תרגומו (urtare). הלא תראה צאציגיל: ותפגוש אותם ואחר כך ותרא. אציגיל את דוד; וכן ויואצ צן צרויה ועצדי דוד ילאו ויפגשו על צרכת צצעון יחדו, וישצו אלה על הצרכה מזה ואלה על הצרכה מזה. וכן כי יפגש עשו אחי, והעדר היה מפסיק צין זה לזה, כי היו עצדי יעקב הולכים אחרי העדרים. והפך הדצר צשרש פגע תמלא צפגעו צו הוא ימיתנו, שאין ספק שלא יספיק לגואל הדם לפגוש את הרוצח צעיניו צלצד, אצל צקירוצ צשר, כדי להמית אותו; וכן למה שמתני למפגע לך, טעמו שמתני מטרה לחיך, שכלם פוגעים צי, לא קרוצ לי; וכן פן יפגעו צכם הרודפים, שלא יתפשו אתכם, וכן ולא יפגעו צך צשרה אחר, שלא יתעללו צך הנעדים, וכן כי תפגע שור אויציך, לא סירוך לתפשו, אלא סירדמן אללו, וכן ויפגעו את משה ואת אהרן, נזדמנו לפניהם צאופן שלא יוכלו לעמוד צרוחם מלצצר אליהם קשות. ומזה נמשכו לקרוא להריגה פגיעה: ויפגע צו וימת, כי ענין ההנאה נכלל צשרש פגע. וכן צגצולים אמרו ופגע הגצול צתצור, כי הנחלה תגע צגצול וקם תעמוד. וגם אמרו לשון פגיעה צענין תחכה, כמו ופגעו לי צעפרון צן אחר, אלא שלא יצא הלשון הזה כי אם כשאדם מצקס מאחרים דצר שאין רצונם לעשותו, או שכן יחסו השואל שלא יחפלו לעשותי; כמו צעפרון שלהיותו איש עשיר גנאי היה לו למכור שדה אחזתו לאחזת קצר, אשר על כן לא מלאו לצו לאצרהם לצקס זאת מאתו, רק התחנן לאחרים שיפילו תחנתם לפניו צשצילו. וכן ותאמר דות אל תפגעני צי, כי כן צאמת לא שמעה אליה; וכן ומה נועיל כי נפגע צו, וכן ולא תפגע צי כי אינני שומע אותך, וכן כלם, ענינם כאלם המפליר צחצרו צידו וצבופו כדי שיעשה צקשתו.

ואני מדי דצרי צשרש פגע ופגש, אמרתי לעיד אונך ידידי! על מלת כפגשו, אשר מלאנוה משולשת צכתצי הקדם, ואערוך לעין צחינתך סצרה חדשה אשר רחש לצי צפירוש.

בתוב צמשלי: עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה', ועוד שם: רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה', וצספר תהלים כתוב חסד ואמץ נפגשו דק ושלוס נשקו; וצלי להאריך צהשנות על פירושי המפרשים אשר

ואבא עתה למליצת קרא או קרה, ואומר פי אחד שקראו בקרא לדבר המוזמן למצקסיו, כאלו קראו לו וצא, הפכו המליצה וקראו קורא לדבר המוזמן לאדם והוא לא שיער אותו מתחלה ולא העלהו על לבו כלל, כי הדבר ההוא הצלתי מצוקש וצלתי מדומה, איננו כאלו בקרא שם, כי לא עלה על לב איש לקרוא לו, אבל הדבר עלמו כאלו קורא לאדם ואומר לו פקח עיניך וראה. הלא תראה; פן יקראנו אסון, היא מיתה פתאומית וצלתי משוערת; ותקראנה אותי כאלה, שרפת שני צפיו צאש מן השמים; היקרך דברי, ומשה היה מדחיק הדבר ואומר האלן ובקר ישחט להם; אשר קרך דרךך, צא להם מאחריהם; וכן ריגד לו מדרכי את כל אשר קרהו, וכן ויספר המן לזרש אשתו ולכל אוהביו את כל אשר קרהו, כלם מאורעות זרות לא ישוערו קודם צואם; וכן ויקר מקרה חלקת השדה לצעז, היא טובה צלתי מקווה; והתימה על צעל אולר השדרשים שכתב צרש קרה: הקל ענינו פגיעה לדעה; והנה תצין מפני מה כתוב צצני יעקב ויגידו לו את כל הקורות אותם, וציהושע כתוב: ויספרו לו את כל המוצאות אותם: הקורות הם דברים זרים וצלתי משוערים, כמה שאירע לשצטים, שנשיא הארץ נתפס כמדגלים; והמוצאות הם הדברים ההווים צנוהג שצעולם, ומשוערים קודם צואם, כמה שאירע לשני המדגלים, שאחר מלחמת סיחון ועוג לא היה אפשר שלא יהיו רוצ יושבי הארץ נמוגים מפני צני ישראל.

ועתה הנה לפנינו מלת קרי או בקרי האמורה צקללות, והמפרשים פירשוה גם היא לשון מקרה, ולא נתקדדה דעתי בדריהם. דש"י פירש ואם תלכו עמי קרי, עראי צמלות; ולפירוש זה לא יתפרש יפה והלכתי אף אני עמכם צקרי, ולא והלכתי עמכם צחמת קרי, שאם תהיינה המכות עראי והחמה עראי, אין זה עונש ואין זה גזוס מאיים. מנחם פירש המלה לשון מניעה מלשון הוקר דגלך, אבל פירוש דחוי מפאת הדקדוק, וכמו שהעיר הדש"ס; מלצד שאין טעם לפרש צחמת קרי צחמת מניעה, שהמכות אינן כלן צצז ואל תעשה, אבל יש מהן הדעה צקוס עשה. ויש מפרשים ואם תלכו עמי קרי, אם תאמרו שהמכות צמקדה; ומה טעם לפי זה והלכתי אף אני עמכם צמקדה? הלא נמלא הכתוב מקיים טעותם, ודצי נפתלי וויזל פירש אם תלכו עמי קרי, שגם צמקרה הדעה הזאת שקרה לכם תלכו עמי כמו שצלחת עמי קודם לכן; ולפירושו העקר חסר, שהרי שיעור הכתוב לפי פירוש זה הוא, האם גש עם המקדים והמכות האלה שהצאתי עליכם עדיין תלכו עמי? ומה טעם תלכו עמי, שהיא מליצה קדוזה למליצת את האלהים התהלך נח? ודמ"מ פירש לשון התנגדות, מגזרת לקראת, תלכו נגד רצוני, תשימו מגמת פניכם לעשות הפך רצוני; אבל לא מלאנו מלת לקראת צענין התנגדות, וצהפך מלאנו ולא הלך כפעם צפעם לקראת נחשים, שענינו ולא הלך אחרי נחשים; ומלצד זה, הנה כשהביע אלל והלכתי עמכם צחמת קרי לא מלא ידיו ורגליו, כי מה טעם צחמת התנגדות? וכל חמה היא התנגדות, והולך להפריך צין הדצקים, ולתרגם צחמת קרי כאלו כתוב צחמה צקרי, ואין זה פירוש אלל עיוות הכתוב.

כאלו היה מי שקרא לו הלא תראה ויקרא אצלנו לפני עזרי דוד, נזדמן לפניהם כאלו קראו לו צוה ונהדגך, וכן הקרה נא לפני היום, עשה שיהיה מצוקתי נקרא ומזדמן לפני, וכן כי הקרה ה' אליהם לפני, עשה שנקראו ונזדמנו לפני חיות השדה, כאלו קראתי אליהם ונקצו, וכן כי יקרא קן נפוד, מליאה עוצה ומצוקת, וכן נקראו נקראתי צהר הגלצו, נזדמנתי שם צומן הנאות, כאלו היה מי שקרא לי להליל כבוד המלך ולהציא נזרו אל אדוני; וכן ושם נקרא איש צליעל, כי עוד רצים היו בישראל אשר לא נאמנה רוחם את דוד, ולא היו חסדים אלא ראש אחד כדי שימדרו, ונזדמן להם איש צליעל, והלכו אחריו מיד, והנה נזדמן להם מה שהיו מצקשים, כאלו היה מי שקרא לו. והנה צלעם אמר לצלק צפעם הראשונה אולי יקרה ה' לקראתי, כי היה הוא מצקש הכוואה, כדי לקלל את ישראל, אצל צפעם השניה שראה שהק"צ צהר עליה כדי לצדק את עמו, אמר לצלק ואנכי אקרה כה, כי היתה שכינה מצקשת אותו דשע כדי לציירו ולתת כבוד ותהלה לצית ישראל; אלא שלחיותו גם הוא מתאווה לכוואה, אולי יישר צעיני האלהים לקללם, חזר הכתוב ואמר, ויקר ה' אל צלעם, כלומר רוח הקדש נזדמן לפני צלעם שהיה נכסף אליו, ומן הענין הזה גם כן ואמרתם אליו ה' אלהי העצריים נקרה עלינו, נזדמן לפנינו אונחנו עזרנו החפלים ליראה את שמו. וכן מה שכתוב אחד כך ויאמרו אלהי העצריים נקרא עלינו לא יקשה לפרשו על הדרך הזה, ובפירוש כל המפרשים; אלא שדעתי נוסה לפרש הכתוב צדק אחדת, ולהוילא נקרא זה הכתוב צה"ל מענין נקרה הראשון הכתוב צ"ה, ולהכניסו בכלל כל שאר נקרא שצמקרא, שענינם קריאה ממש, ולפרשו כעם הצית אשר נקרא שמי עליו וכמו היינו מעולם לא משלת צם לא נקרא שמך עליהם. כי הנה משה ואהרן שכחו לומר אל פרעה צתחלת דצריהם אלהי העצריים כמו שזיה ה', ואמרו לו כה אמר ה' אלהי ישראל, והוא עגם מי ה' לא ידעתי את ה', והיה שאלה אין ראוי להאשימו עליה, אלא מפני שמהר להחליט הדבר, צאמרו וגם את ישראל לא אשלה, אצל שאלת מי ה', ואמרו לא ידעתי את זה, אינם עון אשמה צמי שלא ראה מאורות מימיו. על פן אחרון כי משה ואהרן לא הניחוהו צלל תשובה, אצל מיד נזכרו נזו ה' ואמרו לו אלהי העצרים נקרא עלינו, כלומר אם לא ידעת מי הוא ה', ומי הוא אלהי ישראל, דע כי האל הזה הנקרא עלינו, כלומר שאנחנו נקראים עצרנו ומתיחסים אליו, הוא אלהי העצרים, ואלהי העצרים ידוע היה צאומות, כמו שחללנו ראו הציא לנו איש עצרי, כי גנוב גנצתי מארץ העצרים, ושם אתנו נער עצרי, כי לא יוכלון המאדים לאכול את העצרים, ואצדקם היה נקרא עצרי, וגם יולאי חלניו גם אשר לא מצני ישראל המה, היו נקראים עצרים, ומורים צאחדות האל; וכשאמרו לפרעה כי ה' אלהיהם הוא אלהי העצרים, שז אין לו התגלות, וגם הוא לא מלא מענה, אלא לומר שהם צדאים, כאמרו למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו.

ובן מה שכתוב שצר על שצר נקרא, אחרון שאינו מענין נקרא נקראתי, אלא מלשון קריאה, כלפי מה שאמור לפניו כי קול שופר שמעת נפשי תרועת מלחמה, אמר שצר על שצר נקרא, צני אדם נועקים לאמר שצר על שצר.

כללים חדשים בחכמת הדקדוק

כבר מלתי אמורה אליך פעם אחר פעם כי חכמת הדקדוק עם כל היגיעות שיגעו זה המדקדקים למן זה שמונה מאות שנה ועד היום, רחוקה היא מאד מן השלמות, למיעוט החכמים העוסקים בה, להיותה לאמורה לא אומרת ולא מתירה, אשר על כן לא נעשה יקר וגדולה לצעליה, וחכמתם לא תעמוד להם להתאיס לחס לאכול. הלא תראה דרך צחיתת השרשים מתגלל חס לא תמלא צספרו השלמות המצוקה, צאמרו שרז עתותיו היה טרוד צלמוד הנערים צתלמוד צצלי: הכך רואה איך היה המדקדק הגדול הזה מוכרח לעשות עקר חכמתו טפלה לחכמה אחרת, להיות חכמתו שהיא חכמת הלשון, נמצאה ונמאס צעיני אנשי דורו. וזהו שיהימם האחרונים לא היו עדיין טוצים מן הראשונים, מזה נמשך שהחכמים אשר לא נתן ה' להם עושר ונכסים מרחיקים עלמם מהעמיק העיון צחכמה שאין לה תוצעין, ויעו אחרי הצלע לשצת על כסא ההוראה, להחיות נפסם ונפס ציתם.

בולבי צרפת-מכלכלים ארצעים אנשים שאין עסקם אלא צחכמת לשונם; וצני ישראל צאין מלך ואין שר מכלכלים מאות ואלפים חכמים צארץ רחוקה ההוגים צתלמוד לתועלת נשמתם, לא לעזר ולא להועיל לאחיהם הרחוקים מהם; ולא יחזיקו ציד המשתדלים להוילא לאור תעלומות דצרי אלהים חיים על צוריים, על פשוטם, על אמתתם, ואשר צנועם דצריהם וצשכל מליהם מקרצים את הצדיות לתורה ולמוסר.

אבל ידידי! הלא צקה תחשצ לנו יגיעתנו צחכמה, חס היה שצרכנו אמתנו עושר וצצוד? הלא צצאת יתהלל המתהלל, כי יעמוד נלצ כגד המון דצה ויקדיצ את נפשו קרצן נדצה על מוצח התורה והאמת לצרון לפני ה', עם התוחלת שצצדיו יעשו שורש צלצות אחד מעיר, וצאחרית הימים יספך לצ כל העם אליו ויאותרו לצצרכו את שמו, ולו תהיה צדקה.

הנה כי כן אף אני הנני לפניך צקלת כללים חדשים אשר נגלו לפני צחכמת לשון הקדש, ואס מעט הם הלא הדצה הם צערך מיעוט הפנאי הנשאר לפני.

שמוש השם הכולל, פעמים בלשון יחיד ופעמים בלשון רבים

השמות הכוללים המורים על קצון יחידים רצים, כעם, לאן וחולתם, פעמים מלאנום קשורים עם פעל צנוי צלשון יחיד ופעמים עם פעל צלשון רצים: הלא תראה: וצקשתם משס את ה' אלהיך ומלאת כי תדרשנו צכל לצצך וצכל נפסך, פתח צלשון רצים וסיים צלשון יחיד, והצצור מוסצ אל העם. והנני אומר צייסוצ המצוכה הזאת, כי המדצד אל הרצים או על הרצים יוכל לצצד צהס צאחת השתי צחיות: חס

ובני יתן ואדע מה ראוי כל החכמים האלה לפנות בה ונה למאז להם
 דרכים נדים ודחוקים למדש מלת בקרי, אחרי אשר קדמם המתרגם
 החשוב אונקלוס ע"ה, הראשון בזמן וצמעה צקהל המפרשים, אשר על
 פי הקצלה שהיתה צידו תרגם מלת בקרי צמלת בקשיו, ומלות בחמת
 קרי צמלות בתקוף רגו, והוא פירוש המתישצ על פשוטו של מקרא צלי
 שום דוחק כלל. ואם תשאל: מאין צלה למלת קרי הודאת הקושי? —
 לחשוב שזה נמשך ממלת קורה, ואולם יהיה איך שיהיה, אין ספק
 שהיתה המלה הזאת ידועה לקדמוניו צקצלה מקדמוניהם, והם ידעו
 שהודאתה על הקושי, ומזה צלה לרצותינו מליצת ראה קרי שענינה
 צאמת ראה קשוי, לא ראה מקרה כאשר יחשבו רבים. ועדות לדברי שאין
 קרי צלשון חכמים מלשון מקרה כלל, אלא לשון קושי, ממה שאמר
 (צדכות ד' כ"ג) תנו דצנן צעל קרי שנתנו עליו תשעה קצין מים,
 טהור וכו', מאן דתני שנאה, משום צטול תורה ומשום פריה ורציה,
 כלומר לדברי מי שאומר שצן עזאי יאל ושנאה לתלמידיו צטוק, עשה
 זה משום צטול תורה שלא יתצטל אדם מתלמוד תורה עד שיטבול, וגם
 משום פריה ורציה ופירש"י, "שהיו נמנעים מתשמיש מפני טורח הטבילה"
 הרי שהצא אל אשתו נקרא גם כן צעל קרי, אף על פי שלא עשה
 מעשה צמקרה, אלא צאהצו ורלון. ואם היה קרי ענינו מקרה לילה,
 מה הועילו צתקנתם לענין צטול פריה ורציה? והלא יש לאומר שיאמר:
 אם הקלו חכמים צמקרה לילה שהוא לאנסו, לא הקלו צצא אל אשתו
 שהוא צרלוננו, וכעין מה שאמר שם: לא שנו אלא לחולה לאנסו, אצל
 לחולה המרגיל ארצעים סאה, ופירש"י: המרגיל וממשיך את הקרי עליו,
 שמשמש מטתו והרי זו עדות שניה שאין ענין קרי מענין מקרה, שגם
 המשמש מטתו נקרא צעל קרי: אם כן אין עקר הכחת המלה אלא על
 הקושי והקשויו. וכן ואים אשר לא יהיה טהור מקרה לילה גם הוא
 לשון קרי וקושי, לא לשון מקרה, וכן תרגמו אונקלוס מקרי ליליא,
 לשון קרי צלשון חכמים, שאם היה לשון מקרה היה תרגמו ממערע
 ליליא.

ובבל הדברים והאמת האלה תצא לנו ראה, כי יש מלות צלשון
 חכמים, שעם היותן צלתי נמצאות מפורשות צכתצי הקדש,
 לשון הקדש הן, שנודעו להם צקצלת אצות; וזה חזוק גדול לתורה
 שצעל פה, המורה צאלצע שההשגחה האלהית אשר השאירה צידיו,
 עם כל התלאות אשר מלאו את אצותינו, התורה הנציאים והכתובים,
 היא שעמדה לאצותינו ולנו, להחיות פירוש המלות והענינים צקצלה
 פה אל פה; והדברים דחצים, ואגרתי כצר ארבה לה יותר מדי, ואתה
 יקדי שולם.

שד"ל

כללים

מקור בכ"ף ומקור בב"ת

המקור מתלווה לפעמים עם הכ"ף ולפעמים עם הצ"ת, במקור, במקור; ורמז"מן על כסלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה כתב: כסלחו, כאשר ישלח, כשידצד על העתיד יאמר כסלח, ואולם על ההוא או העצד יאמר כסלח פרעה את העם; אצל צתוך כדי דצור על פסוק בחצות הלילה ציעל דצדיו וכתב: ואולם מלאכו המקור עם הכ"ף גם על העצד, כמו ויהי כדאות את הנזם וכשמעו את דצדי דצקה אחותו, כשמעו עשו את דצדי אציו. והנראה לדעתי צזה, כי במקור נאמר על דצד הנעשה צתוך עמידת דצד אחד, במקור נאמר על דצד הנעשה אחרי השלמת דצד אחד, והכ"ף בגזרת ממלת כי, מענין ויהי כי יש, המלך צציתו שהוא כמו והיה כשצתו על כסא ממלכתו. ויהי צהקשותה בלדתה. ותאמר לה המילדת, צשעה שהיתה מקשה לילך אמרה לה. ויהי צלאת נפשה (כי מתה) = ותקרא שמו צן אוני, צלאת נפשה קראה לו שם, לא אחר שמתה, וכי מתה נאמר מוסגר. ושננתם לצניך ודצרת צם = צשצתך צציתך, וצאו צמעדות לודים וצמחלות עפר וגו' = צקומו לערוץ הארץ. ולא עמד איש אתו = צהתודע יוסף אל אחיו. ולא ידע = צשצצה וצקומה. ויהי צנסוע הארון = ויאמר משה: ויהי צסכון ישראל צארץ ההיא = וילך ראצון. ונתנו איש כופר לפסו לה' = צפקוד אותם. לא יחמוד איש את ארץ = צעלותך. צהיותם צארץ אוציהם = לא מאסותם. וצהלותו יסעו. אשר ראינו לרת נפשו = צהתחלנו אלינו, מומור לדוד = צצרחו. וכן למנלח מומור לדוד = צצוא אליו נתן הנציא, צשעה צצא אליו הנציא, צצד היה עומד צתשוצה, וכשצא אליו הנציא הוא היה אומר המומור ההוא, וזה טעם לך לצדך חטאתי לא שלא היה חטאו מעצדות שצין אדם לחצרו אלא שלא היה ידוע לאדם אלא לאל, כי אמנם יואצ שהיה ידוע סוד מיתת אודיה, נאמן היה לדוד, ולא גלהו. כל אלה צצית וצהפך צכ"ף: ויהי כדצרה אל יוסף יוס וגו' = ותתפשהו צצגדו, אחר שצצרה אליו פעמים דצות ולא שמע אליה, ותתפשהו צצגדו. ויהי כשמע לצן את שמע יעקב צן אחותו = וידן לקראתו. והיה כדאותו כי אין הנער = ומת, לא מיד אלא אחר זמן, וצני יעקב צאו מן השדה = כשמעם. ויהי ככלות משה לכתוצ וגו' = וילז משה את הלויים. ויהי כקדוא יהודי שלש דלותות וארצעה = יקדעה צתעד הסופר. ויהי כצוא אצדס מלדימה = ויראו המלדים את האשה. ויהי כשמע כל מלכי האמורי = וימס לצצם. ועל כן צמקום שכתוצ ויהי צאמרס אליו יוס ויוס ויגידו להמן הקריאה ויהי כאמרס, כי הטעם כטעם ויהי כדצרה אל יוסף יוס וגו', אחרי שראו שאמרו אליו יוס ויוס ולא שמע אליהם, אז בגידו להמן.

שמות שיש במשמעם שם דבר ושם התאר כאחת

כולת דבר משמיעין אותה פעמים דצות צל"הק ואז איס אחריה שם התאר יצא צלשון נקצה כגון לעשות קטנה או גדולה פידושו דצד קטון או דצד גדול, וכן אין צפיהו ככונה, דצד נכון; וכן ידצד אתם קשות, דצדים קשים; וכן ומאלכו דצירה, דצד צירה ושמן; וכן

שיצדק צנחנות היותם אישים הרבה איש איש נבדל מחבריו, ואז יצא
 הפעל בלשון רבים: ונקשתם מעם, איש איש מכס יסוז צתשוצה לצדו;
 ואם שיצדק צנחנות היותם כגוף אחד הכולל חלקים הרבה, ואז יצא
 הפעל בלשון יחיד, כי עם הכלל כל ידובר, כמו צכתוצ שהצאתי את
 ה' אליהם, כי הוא אלהי ישראל בכלל, והוא יגאלם אם יסוזו אליו רוצם,
 ורשעי מתי מספר אשר צקצט צטלים צדוצ, וזה טעם ומלאת כי ימלא
 לכלל האומה ויגאלה, וכן כי תדרשנו, כאשר ידרשנו כלל האומה, שהוא
 רוצה. על פי הדברים האלה יתצאר לפנינו מה נשתנה סיחון מלך האמורי
 שאמרו לו ישראל לעצרה צארלך בלשון יחיד, ומה נשתנה מלך אדום
 שאמרו לו נעצרה נא צארלך בלשון רבים; וזה כי טעם לעצרה בלשון
 יחיד נעצור ציחד כעם אחד כאיש אחד חברים, וטעם נעצרה נעצור
 כיחידים נפרדים; וטעם החלוק הזה כי הוצהרו ישראל שלף להתגרות
 מלחמה צאדום אחיהם, על כן הוצרכו לצד בלשון רבה למען יתנם
 לעצור צארלו, ולפיכך אמרו לו נעצרה בלשון רבים, כלומר אל תירא מפנינו,
 כי לא נעצור כיוצאי צא המצרים לאגדה אחת, אלא כיחידים נפרדים
 ההולכים איש לדרכו, ומן הטעם הזה עלמו הוסיפו מלת נא לשון צקשה;
 אצל צסיחון שלא הוצהרו עליו כלל אמרו לו לעצרה צארלך בלשון יחיד
 בעדת גבורים הנוסעת יחדו צאגדה אחת. וכן אשר לא קדמו אתכם
 צלחם וצמיש, היחידים; ואשר שבך עליך את צלעם צן צעור, האומה
 בכללה, כלומר המלך והזקנים:

פעל עבר הבא אחר נושא המאמר

כתב דש"י על פסוק והאדם ידע: כצד קודם ענין של מעלה קודם
 שחטא ונטרד מן עדן, וכן ההריון והלידה, שאם כתב וידע
 אדם נשמע שלאחר שנטרד היו לו צמים עכ"ל: וכן דון יצחק אצדנאל
 כתב על שמואל מת כי ענינו וכצד מת ושאם לא היה טעמו כן וימת
 שמואל היה לו לומר. וכן ולצן הלך לבוז את לאנו, וכן ודחל לקחה את
 התרפים, וכן ויונתן לא שמע צהציע אציו את העם, וכן וה' צוקלהפד
 את עלת אחיתופל, וכן וה' אמר המכסה אמי מאצרהם, וכן וה' פקד
 את שרה כתב דש"י: סמך פרשה זו ללמדך שכל המצקס דחמים על חצרו
 והוא לריך לאותו צד הוא נענה תחלה שנאמר ויתפלל וגו' וסמך ליה
 וה' פקד שכצד פקד קודם שרפא את אציתלך. וכן ומשה ואהרן עשו את
 כל המופתים האלה לפני פרעה ויחזק ה' את לצ פרעה ולא שלח את
 צני ישראל מאצרו, פירושו כפירוש הראצ"ע: אף על פי שעשו (כצד)
 כל המופתים הנזכרים לא דך לצו לשלחם כי ה' חזקו. וכן ואצטלוס לקח
 וינצ לו צחיו, ורצים כאלה. ומה שכתב ואהרן היתה לריך עיון, וכן
 והצל הציא גם הוא, פירש שמואל חיים זלמן תלמידי כצד הציא, שלא
 היה קין המתחיל צמאזה תחלה, אלא הצל, ופתח הכתוב צקין שעיקר
 הספור הוא להזכיר חטאו, ואם לא היתה שם אלא מנחת הצל לצדה
 לא היה שם ספור כלל, כי הלידיקיס עושים ואינם אומרים:

מעולם, ולא יורה אם על תימה או על ספק, אלא אם כן לפניו ה"א, כי ישתמשו במלת אם שלא לכפול הלשון, כמו הלזן מאה שנה יולד ואם שרה. ההלכות ה' דרכי אם לא; ונכפלה הה"א דרך הזרות צמה שנאמר החזק הוא הרפה, התתן לסוס גזורה התלצים לווארו רעמה. ומה שכתוב: מה כחי כי איחל ומה קלי כי אהריך נפשי אם כח אצנים כחי אם צטרי נחוש, לא יסתור דצרי, ואין ללמוד ממנו שיצא אם צלשון תימה גם צלא ה"א שתקדם לו; כי אמנם צאמרו מה כחי כי איחל ומה קלי כי אהריך נפשי, הלא זה כאלו אמר: הגדול כחי כי איחל? הקלי ארוך כי אהריך נפשי? על כן אמר אחריו "אם כח, אם צטרי, כי הוא כאלו צצר צאמרה ה"א לפניו.

והנה יתצאר לנו עתה כי לא יתכן לפרש העיני האנשים ההם תנוקר לא נעלה, אפילו תאמר לנוקר עינינו לא נעלה, כי לא תלא הה"א להורות על התנאי, אך פירושו צתמיהה: וכי תחשוב לעור את עינינו שלא נראה צמה שאתה עושה לנו? לא, לא נעלה. וכן נצין כי אי אפשר שיהיה טעם הכנעתה הצאה אלי עשו כלה ואם לא אדעה אם כנעתה הצאה אלי עשו אעשה צהם כלה, כי אין הה"א מורה על תנאי כלל, גם צעל הטעמים לא כיון לזה, כי אין הלבדמיה מפסיק יותר מן הטפחא.

עתידי המורה על האפשרות

זמן עתידי פעמים רבות שלא יורה אלא על האפשרות, כי אמנם מלת אפשר חסרה צלשון הקדש. מכל עץ הגן אכול תאכל, תוכל לאכול אם תחפץ, לנכרי תשיך תוכל להשיך; את הנכרי תגוש, תוכל לנגוש. וכל שיח השדה טרם יהיה צאדן וכל עשב השדה טרם ילמח, כל שיח השדה עדיין לא היה אפשר צדרכי הטבע שיהיה צאדן וכל עשב השדה עדיין לא היה אפשר שילמח, כי לא המטיח ה' אלהים על האדן ואדם אין לעצור את האדמה; ועם כל זה הנה צאמת היה שיח השדה צאדן והיה עשב השדה לומח, כי אך יעלה מן האדן והסקה את כל פני האדמה. והיה כל מוצאי יהרגני, ואיך אפשר שכל מי שימלאהו יהרגהו? וכי יש לך אדם שימות שתי פעמים? והלא אם הפוגע צו ראשון יהרגהו, שוב לא יוכל השני להרגו; ואיך אמר כל מוצאי? והיה לו לומר והיה אשר ימלאני יהרגני: רק פירושו הואיל והסתרת פניך ממני ומפניך אסתיר, מעתה כל מי שימלאני אפשר שיהרגני ואין מלי מידו, וגם המולא אותי אחר שכבר קדם אחר והרגני גם הוא לא יהיה לו מונע מהרגו אותי אם הייתי צחיים; והנה אחר הוא ההורג, אצל האפשרות הוא לכל מי שימלאהו, ופירוש יהרגני יוכל להרגו אותי. הידוע נדע כי יאמר הודידו את אחיכם, וכי אפשר היה לנו שנדע? כי לא יראני האדם וחי, אי אפשר שיראני האדם וישאר צחיים. כי על כל מולא פי ה' יהיה האדם, אין הכוונה שיחיה האדם צנוהג שצעולם על שום דבר זולתי הלהם, רק פירושו על כל מולא פי ה' אפשר שיחיה האדם. כי ידבר אלהים את האדם וחי, אפשר שידבר, לא שהוא רגיל לדבר עם צני אדם, רק כי אם יחפץ יעשהו. כי לא יהיה אחריו נפלו, אי אפשר לו שירפא אחריו

וכן במקום דבר זה אומרים בלשון הקדש זאת : ב זאת תדע ; וכן אומרים
 אחת במקום דבר אחד : אחת שאלתי ; וכן הפועל מתהפך ללשון נקבה
 ומלת דבר נשמעת , כגון מלת ה' היתה זאת , היה הדבר הזה , ותהי
 חק צידראל , ויהי הדבר הזה חק צידראל , וכן דברים ; וכל זה מלאנו
 דוגמתו בלשון רומי רק כי בלשון ההיא משתמשים צענין זה בלשון מיוחד
 שאינו לא לשון זכר ולא לשון נקבה (neutrum) כגון (factum)
 במקום (res facta) ; וקלת מזה גם בלשון אשכנז כגון (dieses)
 במקום (diese Sache) . ואולם עוד אחרת יש בלשון הקדש שאינה
 נובעת בשלש לשונות , והוא כי יש בלשוננו שמות דברים הנגזרים מן הפעל
 שאינם לא שם העלם ולא שם התאחד , אך הם כוללים גם שניהם כי
 בכלל זהם שם התאחד ולפניו מלת דבר ; כגון אצרה אין ענינה אצדן ,
 רק דבר אצד ; וכן גזלה אין ענינה גזל רק דבר גזול ; וכן גנבה אין
 ענינה מעשה הגנבה , רק דבר גנב ; וכן חרצה דבר חרצ ; וכן יצשה
 דבר יצש ; וכן תועצה דבר נתעצ (ובכן יוצן מה שכתוב ולא תצית תועצה
 אל ציתך והיית חרס כמחו שהרי הוא כאלו כתוב ולא תצית דבר נתעצ
 אל ציתך והיית חרס כמחו) ; וכן תהו ובהו אינם שמות התאחד שאם כן
 היה לו לומר והאדן היתה תורה ובורה אך יש במשמעם שם העלם
 ושם התאחד יחדו , והענין שהאדן היתה דבר שהוא כך וכך ; וכן קדש
 ענינו דבר קדוש ועל כן יאמר קדש הם כי איננו שם התאחד , וכן חול
 דבר שאין בו קדושה .

השמטת מלת אם

במקומות הרצה מלאנו מלת אם חסרה בכתוב , ואין זה זרות בלשון ,
 אלא מנהג הנוהג' זה . ודפקוס יוס אחד ומתו כל האלף ,
 העעס . ואם ידפקוס ; ועצז את אציו ומת , ואם יעצז ; ואמרו לי מה
 שמו , ואם יאמרו ; ושמעו לקולך וזאת אתה , ואם ישמעו , שהרי אחריו
 הוא אומר והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו , עודך מסתולל צעמי ,
 אם עודך מסתולל ; ואכלתי חטאת היום , הייעצ צעמי ה' , ואם אכלתי ;
 ותמאץ לשלחו הנה אנכי הורג את צנך צנורך ; אם תמאץ ; ואציה ידק
 ידק צפניה , ואם אציה , והמתה את העם הזה כאיש אחד , ואם תמית ;
 ונמית והלכתי אל הכלים , ואם תנמאץ ; כי אמרתי יש לי תקוה , כי אם
 אמרתי ; ושמע שאלו והרגני , ואם ישמע ; ואמרתי לא אזכרנו , ואם
 אומר ; ואמרתם צמה אהצתנו , ואם תאמרו : וכן וקם העם הזה ,
 אולי פירושו ואם יקום . וכן צסנהדדין דף י"ח ע"ב ועוצר על עשה ועל
 לא תעשה , לא סגי בלא עזר ? הכי קאמר אם עזר על עשה ועל לא
 תעשה .

חלוק הוראה בין אם לה"א התימה

אם מורה תנאי (אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך) ,
 והה"א מורה על התימה (התתן לסוס בצורה התלוצץ לוארו
 דעמה) , או ספק (החזק הוא הדפה) ; ולא מורה הה"א על תנאי
 מעולם

שיעורה כמות שהיה; כגון משכיל משכלת, שאם תאמר משכילה הרי
כתרצתה התצה, וכן אדמדס אדמדמת, משיג משגת, שחדור שחדורת,
וכן גציר גצרת, וכן דצרי דצרתו לדיק דקרת, וזאלו על דרך הזרות
גצירה שפולה אלמנה.

כח השלשלת

המדקדקים האחרונים צעומק וצאורך חקירותיהם הולילו לאורה
כל משפטי הנגינות אחת לאחת, והודיעונו צלמנוס

כל חלוקי כחותן מדרגות הפסקתן ומקומות מושבותן, צחכמה דצה
ונפלאה, שאלמלא לא נתחדש דורות האחרונים אלא דצר זה לצדו,
כדאי הוא יקר וגדולה לאחרונים להתפאר ולהתגדל צו על הדאשונים
אשר לא השיגה יד הגדולים שצהם לרדת לעומק הענינים האלה, ועד
אחד כמאה עדים המאור הגדול רש"י ז"ל, אשר חשצ להסתייע מן הטעמים
צפידושו לפסוק הלא המה צעצר הידרך אחרי דרך מצוא השמש, ונעלס
ממנו והוא לא ידע שהיה ראיה לסתור, כי מלת אחרי אע"פי שהיה
צפשטא שהוא מפסיק, מכל מקום נפרדת היא מן הידרך שהוא צטעס
דציע שהוא מפסיק יותר מן הפשטא; ולנקוד אחרי צמשרת צשופר הפוך
ודרך צפשטא כמו שהוא אומר לא היה אפשר, כי מלת אחרי איננה
חוזרת למלת דרך לצדה, אצל לשלש המלות דרך מצוא השמש; הא למה
זה דומה, למה שכתב אחרי: אלהי נכר האדן, שהפסקה מלת אחרי
צלגרמיה להיותה חוזרת לכל שלש המלות שאחריה ולא לאחת מהן צלצד,
וכמו ממשפחות צני-מנשה צן-יוסף היו לנשים, שצאה מלת ממשפחות
צתציר אע"פי שהיה סמוכה, וכאלה למאות ולא לפים. ודוגמת טעמי

הפסוק הלא המה וגו' מאלנו ועתה: פן-ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים,
והדצר פשוט כי מלת ולקח חוזרת למטה לא למעלה. (מלצד שאם היתה

מלת אחרי צמשרת, לא היתה צשופר הפוך, אצל צמדכא להיות דרך
שאחריה מלה זעירה, ונמו היתה תהו). והתימה על דמז"מן שתרגס

בפידוש רש"י, ועל המצא שהעתיק דצרי רש"י ולא העיר עליהם דצר,
וכן גם צעל ספר תורת אלהים מתורגמת איטלקית בתצ שטעס המקרא
מוכיח שהם שני דצורים, והוא שקר.

ואשובה אל עניני ואומר כי עם כל מה שציארו לנו המדקדקים
האחרונים ממשפטי הנגינות, עוד שאר השלשלת שלא אמרו
צו דצר, ועם היותו עלום ורצ צנגינה, עד שצעלי המסורת קראוהו
צסם מדעים, הנה המדקדקים הניחוהו צקדן צוית ולא הבידו לנו צמה
כחו גדול ואיה מקום מושצו.

והנה הטעם הזה (אשר לא נמלא אלא צשצעה מקומות) נמלא תמיד
דראש פסוק, ואין לפניו שום משרת, על כן לצי אומר לי כי
כמו שהזקף כשאין לפניו שום משרת ואפילו צתיצתו, ישתנה לזקף גדול,
כן הסגולתא כשאין מקום לזקא לפניו תשתנה לשלשלת, ואמתת דצרי

שנפל על חרצו. הנה ה' עושה ארצות בשמים יהיה ה' חזק הזה, אפי' יעשה הקצ"ה כל אשר ציכלתו לעשות, אי אפשר יהיה ה' חזק הזה; כי לא היה השליש ההוא אומר שלא יהיה ה' חזק הזה מפני שאין צני הדור ראויים שיעשה להם נס, וגם לא היתה כוונתו לשאול צליה דרך יהיה הנס, אם שיעשה ה' ארצות בשמים וימטיר דגן, או דרך אחרת, שאם כן לא היה נענש, אבל היה אותו דשע מכחיש בהחלט ציכלת ה', והיה אומר שאי אפשר צדום פנים שיתקיים דבר הנציא, אפילו ישתדל הקצ"ה להקים דברו ויעשה ארצות בשמים להמטיר מהן דגן, כלומר אפילו יעשה כל אשר ציכלתו לעשות, ועל כן נענש עונש חמור; והנה צאמרו הנה ה' עושה חסדרה מלת אם, וצאמרו יהיה הכוונה האפשר שיהיה? ודוחה' תשאך על אשר לא אדע, לא היה דבר זה צדור לעוצדיה, דק הוא אמור צלשון אפשרות. ועתה אתה אומר לך אמור לאדוניך הנה חליבו והרגני, איך ספק כי איך פידורו דק אפשר שיהרגני, כי גם זה לא היה צדור לו, כאשר צאמת לא הרבו אחאצ' וכן נכון לפדש וקס העם הזה צלי חסרון מלת אם, ויהיה עעמו אפשר שיקום. וכן מה שאמר חלישע לחזאל: לך אמור לו חיה תחיה, והראני ה' כי מות ימות, הטעם כי מחמת חליו לא ימות, ואפשר לו שיחיה מחליו, אם לא ימות בצצות אחרות, דק הראני ה' כי מות ימות צצצה אחרת; וחזאל אשר הצין דבריו, ואשר נתצצר גם כן על דבר המלוכה אשר הגיד לו חלישע, קפץ והיה הוא עצמו סצת מיתתו: והנה התצדר כי לא הוליא חלישע דבר שקר מפיו צאמרו חיה תחיה, כי אמנם השאלה היתה האחיה מחלי זה? והוא השיצ כי אפשר לו שיחיה מחלי זה וחליו לא ימיתבו, כאשר היה כי לא מחליו מת. הנוני חושצ על המשפחה הזאת דעה אשר לא תמישו מעם נואדותיכם, לא תוכלו אם תדנו. וכן היפלו ולא יקומו אם ישצ ולא ישצ, איך אפשר שיפלו צמאלות העונות ולא יקומו ממנה לעולם? ואיך אפשר שיהיו שוצצים ולא יהיו שצים?

סימן הנקבה בשם התאר פעמים ה"א ופעמים ת"ו

שמות התאר בהתפכס ללשון נקצ"ה מלאנוס פעמים צתוספת ה"א ופעמים צתוספת ת"ו: מן גדול יאמר גדולה ומן משכיל יאמר משכלת; ולא מלאנו דבריו המדקדקים חיימתי תהיה הנקצ"ה צסימן ה"ה חיימתי צסימן ת"ו. ואשר ראיתי הוא כי שם התאר בהתנקצו הוא מתדצצ צתנועות, והכלל ידוע צחכמת הדקדוק כי כשתתדצה המלה צתנועות ויועתק הטעם מתנועה לתנועה שאחריה אז תשתנה אחת מתנועות המלה לשוא, ותנועה שאחריה שוא נח או דגש לא תוכל להשתנות.

על כן לצי אומר לי, כי כל שם התאר אשר צו תנועה המקצלת שנוי לשוא, יתנקצ צה"א, ותהיה התיצה צטעם למטה ותשתנה אחת מן התנועות לשוא, כמו גדול גדולה קטן קטנה, חכס חכמה; אבל שם התאר שאין צו תנועה הראויה להשתנות לשוא, צאופך שאם תתוסף צסופו ה"א תתדצה המלה וידר הטעם ממקומו לתנועה שאחריה, הוא יצטרך להתנקצ על ידי ת"ו, כי אז תהיה התצה צטעם למעלה, וישאר שיעורה

וכן ויאמרו ה' אלהי אדני אברהם הקדש־נא לפני היום ועשה־חסד עם אדני אברהם (בראשית כ"ד) כל הפסוק פירושו ויאמר ונאן יש לשאול: ואלה צבחה מקומות מלינו המלה המורה על האמירה צמפסיק פחות, כמו ויאמר צת־מי את הבידי נא לי הים צית־אניך מקום לנו ללין, וכן ותאמר אליו צת־צתואל אני צן־מלכה אשר ילדה לנחור, וכן ותאמר אליו גס־תצן גס־מספוא רצ עמנו גס־מקום ללון, וכן ויאמר צרוך ה' אלהי אדני אברהם, ואלפים כאלה, שהמלה המורה על האמירה נקודה צמפסיק פחות מן המפסיק שאחריה, חף חס לא יהיה המאמר בשלם צמפסיק ההוא השני. — ולזאת חשיב כי טעם יש לדבר, כי אמנם כאשר יהיה המאמר המסופר מאמר קשור עם הקודם קשר מוצק וניכר, אז תצא מלת האמירה צטעם פחות מן המפסיק שאחריה, כגון ויקח האיש נזם זהב ושיני למידיים על ידיה וגו' ויאמר צת מי את, שהשומע ויקח האיש וגו' מיד לנו שואלו ומה אמר האיש הזה אל האשה הזאת צתנו אליה הנזם והלמידים? אז הדין נותן שלא להפסיק הדעה מלת ויאמר מן המאמר עלמו, אחרי היות לצ השומע מלפה לדעת סוף הענין, וכן הדין צתשומע האשה ותאמר אליו, שהשומע מלפה לדעת מה השיצו. וכן ויקור האיש וישתחו לה' ויאמר צרוך ה' וגו', אמירה צרוך ה' קשורה קשר ניכר עם ההשתחויה הקודמת: ואולם לא כן הדבר צאמרו ויצרך הגמלים מחוץ לעיר אל צאר המים לעת ערב לעת זאת השואלות ויאמר ה' אלהי אדני אברהם הקדש נא וגו', שאין ענין האמירה קשור כלל עם הקודם, והשומע ויצרך הגמלים אינו מלפה כלל לשמוע מה אמר, כי עם מי ידבר ועדיין לא נזכר שצא אליו איש או אשה, וכמעט שהמקרא קצר והיה לו לומר ויתפלל אל ה' ויאמר, ולפיכך היה מן הצורך להפסיק הדעה צמלת ויאמר, להעיד השומע, שיטה אנון לשמוע צד חדש שלא היה מלפה.

וכן ויאמר ה' מליון ישאג ומידושלם יתן קולו ואצלו נאות הדועים ויצם ראש הכרמל (עמוס א') מפני שצא הנצואה הזאת צלא שום הקדמה, שלא כדרך רוב הנביאים צתחלת התנצחם, וגם שלא הקדים להביד על מי ועל מה היו דבריו אלה, ואפילו מלילת כה אמר ה' אין צדאשה, הולכה מלת ויאמר להיות מופסקת הדעה, לעורר ההתצוננות צצרי הנצואה הקדמה הזאת.

וכן ואף מאניח די צית אלהא די דהצה וכספא די כצוכנלד הנפק מן היכלא די צידושלם והיצל המו להיכלא די צלל הנפק המו כודם מלכא

מן היכלא די צלל ויהיצו לששצד שמה די פחה שמה, ואמר־לה אל מאניח שז אזל אחת המו צהיכלא די צידושלם וצית אלהא יתצנה על אתרה (עזרא ה'). לעולם החדש, שהמלך הנכדי יצוה לאחד משריו שילך לידושלים ויצא שם כלי צית ה' ויעמוד שם פקיד נגיד על צנין יהצית הפסיקו ואמר־לה משאד דברי הצווי, כדרך שמלינו צנחמיה ויאמר

תתבאר אחרי החקירה והחפוט בכל המקומות אשר נמלא שם הטעם הזה. ונצטלו לידים וחצלים יאחזון כיוצא יחילון איש אל-רעהו יתמהו פני להצים פניהם (ישעיה י"ג) כל המלות שלאחר ונצטלו אינן אלא פירוש ונצטלו, שכל האמור אחר המלה הזאת תולדת הצהלה הוא, והנה מלת ונצטלו ראויה לטעם מפסיק אפילו יותר מן האתנח, ואין לך טעם שיהיה זה כמו אלא הסגולתא, על כן אם היו כאן שתי מלות או יותר היה דינן לזדקא סגול, כגון אם תאמר ונצטל כל-אדם, ואחר שלא היה מקום לזדקא נתחלף הסגול צלשלת. וכן ויתמהמה ויחזיקו האנשים ציקו וציד-אשתו וציד שתי צנותיו צחמלת ה' עליו ויוציאהו ויניחאו מחון לעיר (צדאשית י"ט), גם פה כל מלות הפסוק תולדות המלה הראשונה, שאם לא היה מתמהמה לא היו מחזיקים צידו ולא היו מוציאים אותו, אם כן ראויה מלת ויתמהמה לטעם מפסיק מכל מפסיק, והוא הסגול, ומפני שלא היה לו מקום להעדר הזדקא לפניו, הומר צלשלת.

ובן וימאן. ויאמר אל-אשת אדוניו הן אדני לא-יודע אתי מה-צצית וכל אשר-יש-לך נתן צידי (שם ל"ט), כל הפסוק פירוש וימאן, אם כן משפט וימאן להנקה צגולתא. וכן וישחט ויקח משה מדמו ויתן על-תנוך און-אהרן הימנית ועל-צהן ידו הימנית ועל-צהן רגלו הימנית (ויקרא ח'), הפסוק כולל שני מיני פעולות, השחיטה ונתינת הדם, המלה הראשונה מורה על פעולה ממין אחד, וכל שאר מלות הפסוק מורות על פעולות ממין אחד, א"כ היה צריך להפריד מלת וישחט מכל שאר מלות הפסוק, והואיל וכבר יש אתנח צפסוק לא היה אפשר אלא צגולתא ואם היה הפסוק קצר ולא היה שם אתנח, יהיה וישחט צאתנח, כמו וישחט ויזרוק משה את-הדם על-המזבח סביב: אבל צפסוק וישחט ויקח משה את-הדם ויתן על-קרנות המזבח סביב צאלצטו וישחט את המזבח הולדכה מלת וישחט לצא צמפסיק פחות, מחמת וישחט את המזבח שהיא פעולה נמשכת מן השחיטה וההזיה יחדו, שחט ולקח ונתן ועל ידי כן חטא.

הוא דפה צספרים המדויקים מוינליאה, וגם צדפוס פריש עם פירוש
 ד"ק שנת קק"ק. על כן יראה לי שהכלל קיים, ושהדגושים מוטעים
 צטעות סופר.

ובענין אחי מדחיק אחי אומר כי שני מינים המה. האחד, כל תצה
 מלעיל צעטס, וסופה קמן או סגול, וצתצה שאחרים טעם או
 מתג צתנועה הראשונה (דק אס יש צה מתג ולא טעם אז לדיק שיהיה
 אחרי המתג תנועה ולא חטף), כמו באת ברה, בתת לי, מי אלה
 לך, ועשית לך, אלה פנען, מי במכה באלים, ועשית קערוותיו.
 ועשית פירותיו, ובפילה גזרלות (דגוש צת"נך שהגיה מוה"ר דוד
 אלטארס ז"ל) תלצנה בנות המלך (דגוש צמקדא גדולה); לא כן שמה
 קברו, למה תהיה, כי אין אחרי המתג תנועה דק חטף. ויולא מן
 הכלל כל וב"לב שאין ה"א הידיעה נדמזת צה, כגון ידעתיך בשם,
 קדאתיך בצדק, כי חלה למזב, פשוטה ועזרה. תמקנה בחוריהן.
 והשמיעה ביהודה. ואתה אל תתמה על שאני מכנים צכלל אחי מדחיק
 באלים, קערותיו, סירותיו, שנחצנו עד היום כיולאים מן הכלל; כי
 אמנם כן מלאתי לצעל מנחת שי שכתצ על מי כמכה צאלים וז"ל:
 וצספר דקדוק כתיצת יד מלאתי לשון זה: רוצ דווקנים שמדגשים מי
 כמכה צאלים, וכן קו"ף קערותיו וסמ"ך שלו עשית סירותיו, וכן הרבה,
 מפני המתג אשר מחשצין לכגינה עכ"ל. והואיל וצספר הקדמון ההוא
 כתוצ כי רוצ דווקנים מדגשים שלש התצות האלה וכן הרבה, הנני
 אומר צטח כי גם וכעסתה צרתה, ולמדנה בנותיכם נהי, ותעשינה
 תועבה, ותשברנה פארותיו, המה בני צדוק, המה מוליכות כל אלה
 וכיולא צהם דלויים להדגש, ורוצ הדווקנים שהזכיר היו צאמת מדגשים
 אותם, ואינם דפוים צספרינו דק מפני טעות הסופרים שהיה הכלל
 הזה נעלם מהם.

והבין השני, כל תצה שאיננה מלעיל צעטס, דק טעמה נסוג אחר.
 וסופה קמן ולפניו הוא נע, כמו והלעירה גם היא ילדה בן.
 השצעה לי כיום, אלכה בא ואשוצה אל אחי, נלכה בא דרך שלשת
 ימים, ורמה לא היתה בו, ורצנה בו כל האלה, עיני עיני יודרה מים.
 אף חכמתי עמדה לי, כי לא ידו נגעה בבו, כי לא נפלה לו עד היום
 ההוא, אמלטה בא ואדאה את אחי, ועתה השצעה לי צה' (שמולא א'
 כ"ד), ואשצה שם (שם כ"ז), ותמר כלתו ילדה לו, כי צת אחאצ
 היתה לו, כי מה' היתה לו (מלכים א' צ'), כי מלצה גח, ושנתי
 ערצה לי, אוליפתה ונוכלה לו, כי רוח ה' נצצה בו, הכנת פניהם
 ענתה בם, נפשו ידעה לו, וענתה שמה כימי נעוריה, יד ה' עשתה
 זאת (ישעיה מ"א ואיוצ י"צ), מידי היתה זאת לכם, שהיתה זאת
 צימיכם, וחטאותינו ענתה בבו, מלצה שחר, מאת ה' היתה זאת,
 וכל עולה קפלה פיה, ועולתה קפלה פיה, וידעו כי ידך זאת, והחזיקה
 צו ונשקה לו, חסר לצ אמרה לו, פתיות וצל ידעה מה, אף לא שצעה
 מים, נפש עמל עמלה לו, נטעה בדם. כי יד אלוה נגעה בי, עלת
 דשעים

לי הנשאלים אשר נשאלו מן השני שם צמדינה צקעה גדולה וצחרפה וחומת ירושלם מפולגת ושעריה נלגו צאש, שצא ויאמרו לי צזרקא סגול מפני שהיה הענין חדוש גדול אלל נחמיה שצכה והתאצל על השמועה וכן כאן ואמר לה היה דינו צזרקא סגול, אצל כמו שלא נתנו מונח זקף קטון צמלות ועשה חסד עם אדני אצרהס, וחצרו שתי המלות צמקף והחליפו הזקף הקטון לגדול, צעצור מה שיכבד צקדיאה להטעים שתי הצרות תכופות זו לזו, כן חצרו ואמר לה צמלה אחת, והחליפו הזרקא והסגול צשלשלת העומדת צמקוס שניהם * כן נראה צעיני *

ברני בגד כפת

המצאת שמות חדשים צחכמות הוא פעמים רצות סיוע רצ התועלת למתלמידים, וזה נודע לחוקרים * וזהו גם צחכמת הדקדוק, צזמן צעלי המסדה לא הונח עדיון שם נח נסתר להודות על אות צלתי מנוקדת וגם צלתי נשמעת צמצטא, כגון בא לו זה לי, וגם על אות נחה הנעדרת מן המכתב כמו עשיית; על כן אמרו כל צגד כפת דסמין ליהוא דפה, צד ממפיק, ואני לא אדע למה לא צחרו האחרונים לקלר ולומר כל צגד כפת הסמוך לנח נסתד דפה, ואין לודך עוד לומר צד ממפיק, כי צמלות בצרה תשים, ידיו תציאינה אין שם נח נסתד אלל נח נראה: וכבר הדצה יתקשו התלמידים צכללי צגד כפת, וכל מה שנוכל להקל עליהם חוצה עלינו לעשותו *

בענין מפסיק נראה לי שדאוי לנו לאחוז צדרך התורה עצמה, שהזכירה העופות העמאים להיותם המיעוט, וכן דאוי שנוכד למתחילים אי אלו הם הטעמים שאינם מפסיקים, ומאליהם יכירו המפסיקים * ולהקל על הזכרון הצצתי סימן לטעמים משרתים מומחקוממי תשגבני, ראשיתצות מרכא, מרכא כפולה, תלישה קטנה, קדמא, ודגא. מונח, מהפך, ירח צן יומו *

ובענין דחיק נראה צעיני להוסיף על דצדי המדקדקים, כי כל מלה שכל אותיותיה מעקד הפעל או השם, ואין צה אות נוספת לסימן הצנין או הזמן או הבוץ, לא צכתצ (כמו אלכבה-פא, נירשה-לנה, דבקה-פה) ולא צהעלס (כמו עשה-פרי), היא מצטלת דין דחיק; ומפני זה מלאנו נטה-שם אהלו, עשה-לו מתחת לזרו, ונטה-לו מחוץ למחה, וערוס כסה-בגד, עריה-בשת, מנדה-בלו והלך, כלס רפס צמנחת שי, וגם כי צמנחת שי מלאנו חרה-לך, חרה-לי דיונה, בנה-לה דמלכים, בטה-לו דמלכים ודצדי הימים, כרה-לו (ד"ה צ"י). באשר עשה-לי (מלכים א') היה-לבו (שופטים י"ח) כלס צדגש, הנה צמקדא גדולה דצס רפס, וצת"ך קדמון דפוס ויניליאה אשר הוגה על ידי כמוס"ד דוד אלטארים זל"ל דרפס הם נרפס כלס אין נקי, וכן, כלס רפס צת"ך אחר דפוס ויניליאה משנת תצ"ט מדויק מאד; גם דאיתי כי חרה לך וחרה לי דפויים צספדי אשכנז צהפטרת יס"כ, וכן נטה לו הוא דפה צספדי אשכנז צהפטרת שמיני, גם ופנה דרך לפח הוא

צל-נמוטו פעמי, צלדקתך פלעטי, הושיעני צחסך, וצגזורתך תדינני,
ואגדלנו צתודה, וענייך צמשפט, ויאכלוה צבי נשר, ישגא אחו צלימים,
ותדכאונני צמלים, וכדריך תשלם, ומתקוממי כעול, וצמעונותיה תשכון,
ועוד רצים. וכן אין מנוס מלהדגיש צגד כפת שצסוף פסוק, אס לפנייה
שתי תצות צטפחא מונח (והוא שלא יהיה הטפחא צדאש תצה, שאז
הוא מפסיק ונקרא דחי), או צשני מונחים רלופים זה לזה, כמו ה'
יצרך את עמו צשלוס, כי צשס קדשו צטחנו, ונחל עדניך תשקס, מאיש
מדמה ועולה תפלעטי, ותבס עלינו צללמות, ורוח נדיצה תסמכני,
דפה שצריה כי מעה, צלוד ירוס ממני תנחני, נפש יקרה תלוד, ואלל
כל פנה תאדו, אל תצא דננה צו, ואקוצ כוהו פתאוס, ורצים כאלה,
וכאן אין להשיצ ממה שמאלנו כי-מורו בך, כי-חסו בו צטעס נסוג אחור
לפני סוף פסוק אס כן יש סוף פסוק צלא טפחא; כי אמנס להיות
הר"ש והסמ"ך צלא נקודה תחתיהן צנקל נפל צהס הטעות לתת המדכא
חון למקומו, ודינס להיות מלדע ודגש אחריהם.

אבל צענין האתנח שצספרי אמ"ת והטעמים הצאים לפניו דין ודצים
יש לי עם הר"ז, כי הנה הוא אומר צעה כי הנגינה הסמוכה
לאס"ף אס אין מפסיק אחר לפנייה דינה כטפחא, ואין זה אמת צנגינה
הסמוכה לאתנח, כי הנה מאלנו יהי שמו לעולם לפני שמש יכון שמו
ויתצרכו צו כל גוים יאשרוהו, תצת שמו צעולה ויורד, ואין צינו וצין
האתנח אלא תצה אחת, א"כ צהכרה לדעת הר"ז תהיה מלת ויתצרכו
צטפחא, וזה אינו, שהרי היא צטעס נסוג אחור, וידוע שאין טעם
מפסיק נסוג אחור, וכאן אין לתלות הדצצטעות סופר, שהרי הר"ש
נקודה, ואין דרך למדכא לטעות ימין ושאלל, אס כן אין להכחיש כי
המאל תמאל נגינה לפני אתנח, שאינה מפסקת ואין דינה כטפחא, אע"פי
שלא יקדם לה מפסיק אחר שיוכל לעמוד צמקוס טפחא.

ואשר אני אחזה לי כי האתנח שצספרי אמ"ת אין דינו דין אתנח אלא
דין זקף, ואעידה לי שצעה עדים נאמנים. ראשונה, מאלנו
צד"ה א' י"ו שירת דוד הודו לה' קראו צשמו שאין זה מתחלה ועד סוף
אפילו אתנח אחר, וכל הזקפין שצה הם צתהלים צאתנח. שניה, מאלנו
כלו תפלות דוד צן ישי, תפלות מלה סמוכה לשלאחריה, והיא צאתנח,
ומה מקוס לאתנח צמלה סמוכה? שלישית, מאלנו וצדעת חרדים ימאלו
כל הון יקר ונעים, ימאלו צאתנח, ואין שם מקוס כלל להפסקה גדולה,
הלא תראה שנסארה הלמ"ך צשאל ולא ננקדה צצירי. רביעית, אס האתנח
צספרי אמ"ת דינו דין אתנח, יהיה צהכרה העולה ויורד כזקא סגול.
והנה מאלנו אני שצצתי ואישנה הקילותי כי ה' יסמכני, ואישנה צעולה
ויורד והקילותי צאתנח, והיכן מלינו סגול ואתנח רלופים צלא רוח
ציניהם? חמישית מאלנו פעמים דצות עולה ויורד צלא אתנח אחריו,
כמו רצים אומדים לנפשי אין ישועתה לו צאלהים סלה, רגזו ואל תחטאו
אמרו צלצצכם על משכבכם ודמו סלה, תאצד דצרי כצאיש דמים ומדמה
יתעצ ה' ואללה רצים, ואס דין העולה ויורד כדין סגולתא, מה
מקוס לסגולתא, כשאין אחריו אתנח? ולא נמאל סגולתא צלא
אתנח אלא צפסוק ויאמר ה' אל השטן השמת לצך על עצדי איזו,

דשעים דחקה מני, ועלת דשעים דחקה מני, הדי אלה ארצעים ושנים
דגושים צמנחת שי. הן אחת כי השצעה לי צאלהים הנה הוא דפה
צמ"ס, אצל הוא דגוש צמקדא גדולה וצכל ספרי ויניאלה ואשכנז
המדוייקים, וצמ"ס עלמה כזר הזכרתי שתי פעמים השצעה לי דגוש;
וכן ואחר ילדה בת דפה צמנחת שי ודגוש צמקדא נסחלות, וצמ"ס עלמו
ילדא בין דגוש; וכן וחסד לצ ואמדה לו דפה צמ"ס ודגוש צמקדא
מדוייקות, וצמ"ס עלמה וחסד לצ אמדה לו דגוש. וכן אכלה ומחתה
פיה דפה צמ"ס ודגוש צמקדא שרש מוחה, וכן רוח ה' נוססה בו דפה
צמ"ס ודגוש צמקדא שרש נסס, וכן ודועו מושלה לו דפה צמ"ס ודגוש
צת"נך קדמון אשר הגיה מוח"ד דב"ש וכן הוא דגוש צמקדא אשכנז
צהפטת ואתחנן, וכן וספרה לה שצעת ימים ואחר תטהר דפה צמ"ס
ודגוש צמקדא וויען.

ויש עוד מין שלישי, והוא תצה שהעעס צה נסוג אחור, וסופה סגול,
כמו אקרה בה, וזה נמלא מעט, על כן יספיק לתת סימן

למתחילים על שני מיני אחי מדחיק וְהַחֲזִיקָהּ בּוֹ וְנִשְׁקָהּ לוֹ.

וְלֹהֶשְׁלֹמֹת עֵינִין כִּלְלִי צַדֵּק כֶּפֶת דִּלִּיתִי לְדָדֵר דָּדֵר עַל טַעְמֵי תַּהֲלִים
מַשְׁלִי חֵיוֹז (הַנִּקְרָאִים טַעְמֵי אִמִּית) שֶׁהֵם מַשְׁוִיִּים מַטְעָמִי

אשר ספרי המקדא, וזה גרס לסופדים להכשל צמקמות הדצה לרפות
החזק ולחזק הרפה, מצלי דעת אי זה טעם מפסיק ואי זה צלתי מפסיק,
וכזר העיר על זה המדקדק הגדול הדז"ה צשערי תפלה סימן כ"ט וכתב:

ונער פרעה וחילו בים סוף הצי"ת דגושה, גם כי בשם קדשו בטחנו
לכל אשר יקראוהו באמת, אל תצטחו בנדיצים, זמרו לאלהינו בכבוד,
ה' יצרך את עמו בשלום, צכלס הצי"ת דגושה, וכן הדודד עמי תחתי,

וכל דומיהם הצי"ת דגושה, ועם היות שצכל הנסחלות הנדפסים כלן
דפיות, אמנם חני אומר שכפי הדין ומשפט הלשון כל אלה לריכין להיות
דגוש עכ"ל. ודזר זה נכון וקיים וישר ונאמן, אע"פי שלפי זה לריכין

אנחנו להטעות רוב הספרים צמקמות לא פחות משמונים ומאה לפי מה
שמניחים אחד לאחד למלא חשבון; כי אמנם אין נשים וְעֹנֶהָ תִּרְבִּי

צת"ו דפה, והיכן מלאנו סוף פסוק שלפניו תצה אחת ולא תהיה נקודה
טפחא? והלא ראינו צממאל צ' וְעֹנֶהָ תִּרְבִּי צטפחא וצתו דגושה.

ומי צעל שכל ירפא צי"ת זמרו לאלהינו בבבור. מפני שהטפחא
תחת זמרו? והלא הדזר דדוד שתצת זמרו דצוקה צענין עם מלת לאלהינו

יותר ממה שתצת אלהינו דצקה לתצת צכנור, א"כ צהכרה הטפחא עומד
כאן צמקום מרכא, והמונח שאחריו צמקום טפחא; והלא כן ראינו צתהלים

בְּקִשׁוֹ פְּנִי רַמְיִיד צטפחא ומונח, ודזרדי הימים א' י"ו צמדכא
טפחא, וכן ונחלי בליעל יבעתוני צתהלים צטפחא מונח וצממאל

צ' כ"צ צמדכא טפחא. ואחרי שידענו שאין סוף פסוק צלא טפחא (אם
לא שתהיה המלה הקודמת צאתנה כמו שחין ונרפא) א"כ אין מנוס
מלהדגיש אות צגד כפת שצסוף פסוק אפילו אין לפניו אלא מרכא, אם
אין שם מלה אחרת צין האתנה וסוף הפסוק, כמו ואל-צחמתך תיסדני,

ומי יודע אם לא החליפו הסופרים השמעת לצד הראשון הזה עם השמעת
לצד השני, ששם הסגולתא לריכה מפני האתנח שאחריה? ששית, כל
צן דעת כשישים לצו אל המקומות שצא בהם העולה ויורד ואחדיו אתנח,
ידאח צעיניו ולצצו יצין שאין שם מקום לסגול ואתנח, אלל לאתנח
וזקף, כמו ויתן צפי שיר חדש תהלה לאלהינו ויראו דצים וייראו ויצטחו
צה, לאלהינו בעולה ויורד וייראו לאתנח, ואין ספק שאין דין מלת
לאלהינו לצא אלל לאתנח, ומלת וייראו צזקף, כי לאלהינו מופסק
צענין הדצה יותר ממלת וייראו, גם אין הפסוק ארוך צכדי שיהיה ראוי
לסגולתא. שציעית, כל עולה ויורד שצמזמור י"ה כלס לאתנח צשמואל
צ, והאתנח שאחריהם צזקף, ולא אחד צהם צסגולתא ואתנח, דוק
ותמלא. ומעתה אין לתפוס עלי ממה שמלאנו קלת מפסוקי השירה שהם
לאתנח גם צתהלים וגם צשמואל, כמו מהלל אקרא ה' ומן אויבי אושע,
ואחרים כזה, כאלו זה סותר מה שאני אומר שאין כח האתנח שצספרי
את"ת לאתנח אלל כזקף; כי אמנם צמקראות קאדים אחד הוא על הדוצ
אם יושם צחלק הראשון מהם אתנח או זקף, מאחד שזה וזה מפסיקים
יותר מן הטפחא. שלפניהם ואחריהם, על כן צשירת שמואל צ' שיש צה
פסוקים ארוכים הנריכים צהכרה לאתנח צחד צעל הטעמים לתת אתנח
גם צמקראות הקאדים שלא היו לריכים לכך, כדי להשוות מדותיו,
וצשירת ד"ה א' שאין שם פסוק אחד הנריך צהכרה לאתנח לא שם
צפסוקים הקאדים אלל זקף, כדרך שעשה צאני הגצר, שלחיותם מקראות
קאדים לא שם צהם אלל זקפין, צולתי אתנח אחד צכל הפדשה ההיא,
והוא קולי שמעת, וכן פרשת זכור ה' מה היה לנו אין צה אפילו
אתנח אחד.

ואחרי שהתצאר שאין דין האתנח שצספרי את"ת כדין אתנח אלל כדין
זקף, הנה שקר שיהיה דין הנגינה הסמוכה לו כדין טפחא,
אצל דינה כדין פשטא; והנה יודע כי הזקף אין לפניו תמיד פשטא,
ששם אין צמלה שהזקף עליה שתי תנועות קודם הנגינה אז ישתנה הפשטא
למונח, כמו ויאמר אלהים, א"כ גם האתנח שצאת"ת אם אין צו שתי

תנועות קודם הנגינה אז הטעם שלפניו אינו מפסיק, ואין דינו דין
טפחא או פשטא אלל דין מונח, וזה טעם ויתצדכו צו, שהוא נסוב
אחור, שזה מופת שאין טעמו מפסיק, וזה להיות בו מלה שאין צה שתי
תנועות קודם הנגינה.

ואחרי הדברים והאמת האלה התצאר כי תמכר-עמך בלא-הון,
ויתצדכו בו, כלו תפלות, צעלתך תנחמי, נשמדו בעין-דאלר,
כי-כלינו באפך, ואחרים כאלה, יפה הם דפים, ואין ראוי להדגישם,
כי המרכא ההוא שקודם האתנח צמקום מונח הוא עומד; אצל כל
מרכא שלפני אתנח וצתצה שהאתנח תחתיה שתי תנועות קודם הנגינה,
הדין עם הדז"ה שהוא מפסיק ודינו דין פשטא, וראוי להדגיש צגד כפת
שאחדיו; הלא תראה אל-תגעו צמשיחי, וצד"ה אל-תגעו צמשיחי והוא

דגוש, וכן ראוי להדגיש לרפתני בל תמלא, יקדמוני ביום אדי, וימינך
תסעדני, ותפרעו בלעלתי, דרכיה דרכי נעם, ונהמת באחריתך, נוקשת
צאמר.

שנית: וזמה? דרכו? בצרכות משונות מן הראשונות בהחלט: ואל שדי יצרך אותך ויפדך וירצך והיית לקהל עמים ויתן לך את צרכת הצרהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגורייך אשר נתן אלהים לאברהם: ומהיכן נמשך הפלא הזה, אם לא מזה שאמרתי שכך היתה דעתו של יצחק שיהיה יעקב לצדו יורש את צרכת הצרהם הכללית, ולא כתבון לצדך את עשו אלא צרכה זמנית, שלא להטיל קנאה בין האחים, וגם ששכר שהיה מכבדו, וגם להיותו בכור; ומפני כל זה דאה לצדו צאצא טובה, ולתתו בציד לאחיו הוא ולא זרעו אחריו?

ואבוא אל ענין הספק שהעירו גדולי המפרשים, והוא אם היו הצרכות צקסת רחמים או הגדת עתידות; ואומר כי לעולם אין צרכה אלא צקסת רחמים, אבל להיות תפלתם של אבות העולם נשמעת תמיד, נמשך מזה שהיו צרכותיהם תפלה והגדת עתידות יחד: ומזה נמשך מה שאמר יצחק אבינו ואצרכו גם צדוך יהיה, ולא אמר גם צדוך יהי, אלא גם צדוך יהיה, שהוא לשון חיוצי מורה שכן יהיה צלי ספק; וזה כי יודע היה הצדיק, שתפלתו נשמעת וצרכתו מתקיימת: אך התבונן כי להיות שצטעה שצדך את יעקב צחוטצו שהוא עשו לא צרכו אלא צצציל המטעמים, כי היא זכותו לצדה, ונמשך מזה כי עקד כוונתו בתפלתו היה, לא שיצרך הקצ"ה את עשו הרשע, אלא שיצרך את צנו העוצד אותו; לפיכך חשב יצחק כי מאחר שהקדים יעקב וזכה באותה מלוא, הנה ראוי שעליו תחול הצרכה ולא על עשו, ואע"פי שצטעות נותנה, הנה למציא המטעמים ניתנה, ולא לעשו צצחינת היותו עשו, אלא צצחינת היותו מציא המטעמים; ולפיכך אמר גם צדוך יהיה, כלומר אין ספק שתחול עליו צרכתי, מאחר שזכה זה באותו זכות אשר צעצורו התפללתי אל ה' שיצדך; ועם כל זה לא כך עשה הקצ"ה, דק אמר כוונת הצדיק הלך, והוא לא היה מתכווין אלא לצדך את עשו, וכן היה שכל הצרכות ההן חלו על עשו ולא על יעקב, כי הוא ירש את הר שעייר צחייו, והוריש את החורי, ויעקב אחיו השתחוה לו וקראו אדוני; ויעקב לא ירש שום אחוזה צחייו, ולא עצדוהו עמים, ולא השתחוו לו לאומים אף כי אחיו.

ונבא לציאור טעמי החלופים אשר נפלו בין דצרי יעקב לצדרי עשו, צצציאם את המטעמים לאציהם:

החלוף הראשון * יעקב צצואו לפני אציו לא אמר אלא אציו, והמתין שישאלהו מי הוא; אבל עשו תכף לצואו לפניו פירש לו למה צא, ולא המתין שישאלהו מי הוא, אלא אמר מיד יקום אציו ויאכל. וטעם החלוף הזה אמר אציו אציו זל"ל שהוא כי יעקב ירא היה שמא יכירו יצחק לקולו, וכדי לנסות הדצר לא אמר תחלה אלא אציו, והיה צדעתו שאם יכיר את קולו ויאמר לו מה לך יעקב צני? אז ידצר לו צעמינים אחרים, ולא יזכיר כלל ענין הצרכה. לא כן עשו שלא היה ירא שמא ימלא שקדן, לא הולך לכך וגלה לו לזונו מיד. ונכון הדצר.

החלוף השני * יעקב אמר קום ועשו יקום, ועשו אמר אציו ולא כן יעקב. והטעם כי יעקב שכר אמר אציו לא הולך לכפול עוד המלה הזאת, לא כן עשו שלא אמר צתחלת דצדרי אציו, הולך

הנצחית: הצרכה הזאת תימיו לא חשב יחזק להודישה לעשו, כי לא נעלם ממנו כי לא חפץ ה' זו, להיותו פחד אדם, איש זדון וזן זליעל, איש דמים יותר מן החיות הטורפות, כי היה מתגבר עליהן, והניח אומנותו של הצרכה ורפס אומנותו של נמרוד. אלא שעם כל רוע מדותיו, הנה מדה טובה היתה בו שהיה מכבד אציו ואורצ איתו, ומזה נמשך שגם אציו אהבו; גם כי לא נמשך מזה שיחשבו יחזק היות עשו צחיד ה', רק כל ימיו במה צלצו להעמיד תחתיו יעקב אשר היה מנהג אצותיו הקדושים צידו, איש תם יושב אהלים, והוא יירש צרכת אצרכם, הצרכה הנלחית אשר תעמוד לו ולזרעו עד עולם. והנה כדרך שלא הולך אצרכם אציו לדרך את יחזק לפני מותו, כי ידע היותו צדוק ה', וכן מלאנו דמיו; ויהי אחרי מות אצרכם ויצרך אלהים את יחזק צנו; אצל הולך לתת מתנות לצני הפלגשים, כל יצאו וירשו ארץ עם יחזק: ככה דאה יחזק אציו שלא היה לריך לדרך את יעקב, כי צלא ספק יצרכהו ה', מאחר שהיו צו כל מדות טובות שצאצרכם; אצל דאה שהיה לריך לדרך צרכה מה את עשו, ולא היה יולא ידי חוצתו אם יתן לו מתנות, כי היה גם הוא צן הצירה, וגם היה צכור, וגם היה חצי צו לו כי ליד צפיו. ומפני שלא היתה מדה טובה בעשו, רק כצור אציו, ומפני שגם יחזק לא היה אורצו רק מן העעם כי ליד צפיו; לפיכך, כדי למלא פתח לצרכו, הולך לזותו סילא הצדה וילוד ליד ויעשה מעטמים ויצא אליו, וצזה, כאשר יקבל ממנו ההנאה הזאת, אשר היא לצדה מדה טובה מהיתה צו, יתעורר לצרכו צנפס חפלה: וזה שאמר לו צעצור תצרכך כפשי, ולא מלינו צמקרא לשון צרכת כפס אלא צו, והעעם: אף על פי שהכל והדעת אולי לא יסכימו לצרכך, הנה לפחות הנפש המתאורה והמרגשת, ההכנית מן המעטמים, היא תצרכך. ורצקה שמעה כל זה אך לא ידה לסוף דעתו של לריך, כמו שלא ידדו לסוף דעתו גדולי המפרשים, וחשבה היות כוונת יחזק להודיש לעשו את צרכת אצרכם צהחלט, ושיעקב יאצד צדקו, ולהיותו איש תם יושב אהלים כאצותיו הקדושים תלקח ממנו הצרכה, אשר לפחות דאוי היה שתנתן לשניהם כאחר, כדרך שעשה אחרי כן יעקב, אשר צרך שנים עשר צניו יחד, וצהנתנה לעשו לצדו היה צזה עושק רש וגזל משפט ועול וחמס, צשיעור מספיק להתיר ולהכשיר את הערמה אשר ליותה ליעקב שיערים כדי שיגנוצ מיד הגנצ, ואולם סוף המעשה יעיד על תחלת המחשבה, והוא יורה צצידור, כי מעולם לא עלה על דעתו של יחזק לטול מיעקב את הצרכה הדאוייה אליו: שכן אתה מולא כי כאשר צרך אותו צחושו שהוא עשו לא הזכיר צדד מכל הנכלל צצרכת אצרכם, ולא אמר שיהיה צדוק ה', ושהיה לקהל עמים, ושיירש את הארץ הנצחית, ולא אמר כלל שהצרכות שהוא מצרכו תהיינה לו ולזרעו איתו; אך כל צרכותיו צרכות זמניות תכלינה צמותו. ולא צו צלצד דאיה על אמתת דצרי, אצל עדות צדורה יש לי עוד להציא ממה שאידע אחרי אשר ידע יחזק מרמת יעקב: כי הנה יעקב אמר אולי ימושני אצי והייתי צעיניו כמתעתע והצאתי עלי קללה ולא צרכה, וצאמת כך היה הצדד דאוי להיות שיקללהו קללה נמרית, על צגרו צאחיו ועל השבותו עוד: ואולם, הבה צדד מזה? הלא צהפך, ערס איתו מארצו ללכת חרבה, קרא לו ויצרכהו

החלוקה השמיני * יעקב אחד עשר צבור, ועשו צהפך צבור עשו.
 יעקב שהיה ידא שחא יבידנו לקולו. הולד
 להקדים מלת עשו, כדי לערצ צעתו של זקן צתחלת דצדיו, ולהכניס
 בלצו היותו עשו קודם שיוכל להכיר קולו מתוך דצדיו; כי אין ספק כי
 עדם ישמע מה שמו היה צודק את קולו יותר ממה שהיה צודק אחרי
 כן: ועשו לא הוזקק לתחצולה הזאת.

החלוקה התשיעי * יעקב אחד אנכי ועשו אחד אנכי; והחלוקה
 אשר צין שני הלשונות האלה הוא לפי דעתי לפי
 מה שאומד. הכנוי הפשוט למדבר צעדו הוא אנכי, ומלת אנכי לא
 תצא אלא לדמות חיות ענין חדש, והכל לפי ענין המאמר. יש שתצא
 מלת אנכי לשלול כל זולת, כלומר אני לצדי, אני ולא אחר: אנכי ה'
 אלהיך, אנכי עשיתי ארך. ויש שיצא להורות התנגדות, יש ה' במקום
 הזה ואנכי לא ידעתי, אנכי יושב צצית אהזים וארון ה' יושב צתוך
 הידיעה, ואנכי וציתי נעצוד את ה', ההדש ואנכי אדבר, הן עשו אה
 איש שעיר ואנכי איש חלק. ואם לומר אני עושה זאת, אף על פי שלא
 היה ראוי לי לעשותה: אנכי אחטנה, אנכי מותתי את משיח ה'. ואם
 לדמות גדולה וחסידות: אל תירא כי אתך אנכי, אנכי אערצנו, הנה
 אנכי כורת צרית, אנכי לה' אנכי אשירה. ואם להורות על פחיתות
 ושפלות: ואנכי עפר ואפר, לא נצא אנכי. ואם לומר אני הוא אף
 על פי שאתה לא היית חושב שאני הוא: הנה אנכי יאמתי לשען, והיא
 לא ידעה כי אנכי נתתי לה. והכלל כי אנכי מדבר תמיד חיות דצד
 חדש צאיה דרך שיהיה; והנה ההפך אשר בלשון הקדש צין אנכי
 ואנכי, הוא ההפך עלמו אשר בלשון לרפת צין (je) וצין (moi je).
 והנה מה שאמר יעקב אנכי עשו צבור, הוא מן הענין אשר הזכרתי
 באחרונה, והעצם, אני הוא צלי ספק עשו צבור, אפילו ידא צעיניך
 שאני הוא; ועשו לא הוזקק לכך. ולפי דרכי אצאד גם כן החלוקה
 שצין שני כנויי הדברים **אנחנו נחנו ***

הרבי מן אני הוא אנחנו, והדביו מן אנכי הוא נחנו, והוא מדבר
 גם הוא ענין חדש תמיד. כלנו צני איש אחד נחנו, לא היה
 להם לומר אלא כלנו צני איש אחד, והוסיפו מלת נחנו, לומר כן
 הדבר אף על פי שהוא דחוק צעיניך. וכן נחנו נעצוד חלונים. לפי
 שהדבר להם משה תוכחות, וגם אחר שהודו לו ואמרו ואנחנו נחלץ
 חושים, חזר והזהירם ואם לא תעשון כן הנה חטאתם לה', וגם אחרי
 שאמרו לו שנית עצדיך יעשו כאשר אדוני מצוה, עדיין היה מפקפק
 באמונתם, והיה אומר לאלעזר וליהושע אם יעצרו צני גד ונתתם להם
 את ארך הגלעד, ואם לא יעצרו. ונאחזו צתוככם צאדן כנען; לפיכך
 הולדכו להוסיף אומץ לדצריהם על ידי מלת נחנו, כלומר אע"פ שאתה
 דחוק כל כך מהאמין לדצדינו. הנה ודאי אנחנו נעצוד חלונים. ונחנו
 מה הוא להשפיל עצמם. נחנו פשענו ומדינו אתה לא סלחת, מורה
 התנגדות.

ולהשלמות ענין צאוד צרכות יעקב, אעידך שתסתכל צמה שכתוב
 וידא עשו כי צדך יאחק את יעקב ושלא אותו פדנה אדם
 לקחת לו משם אשה צצרכו אותו וגו'; כי הנה אם אין הכוונה אלא
 שדא

הולך לומר הלשון הזה צתוך דצדיו : והנה מדרך לשון הקדש, כי כשמזכירין שם התאד צמקום הכנוי למעלה וכבוד, אז מדצדים עם האדם כלשון נסתר, כגון ועמדה לפני המלך ותהי לי סוכנת, כי צאמדם ועמדה לפני המלך ולא לפניך, הנה הולכנו לומר ותהי לו סוכנת ולא ותהי לך (ומה שאמרו אחר כן ושכזה צחיקך ולא צחיקו, הוא מפני שזה דבור אחר נפרד מן הראשון, והוא חוזר למטה ולא למעלה, כנראה מהפסקת הטעמים); והנה עשו שהולך לומר אצי, הולך לומר גם כן יקום, ויעקב שלא אמר אצי, לא היה צידו שידבר כלשון נסתר עם העומד נכח פניו, כי לא יעשה כן כלשוננו רק צהזכרת שם התאד צמקום הכנוי, כי לא יוכל אדם לומר לחצרו יקום וכיוצא בזה, ללא יאמר אחר כן אצי או אדוני או מלכי וכיוצא באלה.

החלוקה השלישית * יעקב אמר קום נא שזה, ועשו השמיט מלת נא, אשר היא לשון תחנה, לשון המתנגד לטעמו העז כנמר.

החלוקה הרביעית * יעקב אמר שאלך קום נא הוסיף מלת שזה, מפני שמלת קום יש לה שני ענינים, אם שיקום אדם על עמדו, והוא הפך הישיבה, ואם שיכין עצמו למעשה מה, ויעקב לא אמר לאציו קום נא אלא צענין השני, שיזמן עצמו לאכול, לא שיקום על רגליו; ולפיכך הוסיף מלת שזה שהיא הפך קום נא, למען יצין אציו שאינו מצקם ממנו אלא שיכין עצמו לאכול, ושתהיה ההכנה הזאת ציטציה, שישב אל השלחן ויאכל לאטו כדרך כל האדם: אבל עשו לא חשש אם יאכל מיושב או מעומד, וכלל שיהיה ויצרכהו.

החלוקה החמישית * יעקב אמר ואכלה מלידי, ועשו מליד צנו * עשו צגאותו היה מדמה כלצו שהוא לצדו עיקר זרעו של יצחק, ושהוא יירש את צרכת אברהם, כי צעשו יקרא ליצחק זרע; על כן אמר מליד צנו כאלו הוא לצדו צנו: ויעקב שלא היה חפץ בכך, לא אמר אלא מלידי. אבל החלוקה שצין ואכלה וצין ויאכל לא נמשך אלא מן החלוקה שצין קום ויקום, המצואר בחלוקה השני.

החלוקה השישית * יעקב הוסיף עשיתי כאשר דצרת אלי, ועשו לא הולך לכך, כי השקר לריך חזוק יותר מן האמת, ויעקב שהיה ירא שמה לא יאמין היותו עשו, נתן לו האות הזה, כי מי ידע זולת עשו מה שילוהו אציו ציחוד? ואם דצקה שמעה יצחק לא דאה.

החלוקה השביעית * עשו אמר אני צנך צבורך עשו, ויעקב לא אמר אלא אחי עשו צבורך. כשמוע יצחק את קול יעקב הכיר מיד היותו אהר מצניו ולא שאל אלא מי אתה צני, לדעת אם הוא יעקב או עשו; והנה יעקב לא הולך לענות אחי צנך אלא אחי עשו. אבל צבוא לפניו עשו, יצחק סבור שעשו כבר צא וכבר ילא, וגם לא היה חושש שמה השני הוא יעקב, כי לא היה הקול קול יעקב, אז חשש שמה הוא איש זר שצא מן השוק, על כן שאל מי אתה, לא מי אתה צני והנה הולך עשו להשיב אחי צנך.

מוצחתיך ה' לצלות, ואני מתנודד ולא אמלא מה שחפון, והנה הפסד מלאה צית וקן, ואני אינני מולא. והנה אמת כי הפסד הזה כותן טעם לשבח במקדשות האלה, ואולם עדיין לא התבאר לנו כל מלותיו וכל אותיותיו דקדוק ולמנוס, כי מה ענין לצי וצשרי ידנו אלל נכספה וגם כלתה נפשי, והם שני דברים סותרים זה את זה, זה דנה וזה קונה? ומה טעם את מוצחתיך? והיה דינו למוצחתיך אם הוא חוזר לנכספה וגם כלתה נפשי: הלכך כי דחוק הוא משם יותו מדאי. ואחד ממשיכילי העמים (Saverio Mattei) תרגם את הכתובים האלה על הדרך הזה: נכספה וגם כלתה נפשי לחירות ה', ומתי יצא יום אשר לצי וצשרי ידנו אל אל חי? הלא כמו הפסד אשר תמלא לה צית ודרור תמלא לה קן, כן היו לי לצית ולקן מוצחתיך ה' לצלות.

ועדיין אין המקרא מדוקדק, כי הלא: כן היו לי מוצחתיך היה לו לומר, גם מלת מלאה איננה עולה יפה, ונדאה כי נכון היה על פי הפסד הזה לאמר: גם לפסד תצקש צית ודרור קן לה, ואני (אצקש) את מוצחתיך: כי אמנם אין טוץ לאדם להתצרך בלצו לאמר: הצינתי כתוצ אחד, צהגיעו לתת טעם לדברי הכתוב דרך כלל, כל זמן שלא תעלה צידו לתת טעם נכון לכל תצותיו ולכל אותיותיו צתכלית הדקדוק. ועתה ראה גם ראה איך כל דברי הכתובים האלה על מקומם יצאו צלום.

את מוצחתיך ה' לצלות מלכי ואלהי פונה הוא למעלה אל לצי וצשרי ידנו אל א חי, והטעם: נכספה וגם כלתה נפשי ללכת לחירות ה', שאוכל צהגיעי לשם לרן אל אל חי בלצי וצשרי (שיהיו פי ולצי שוים) צהיותי את מוצחתיך (אלל מוצחתיך) ה' לצלות מלכי ואלהי, וכדברים האלה ארנן: גם לפסד מלאה צית ודרור קן לה אשר שמה אפרוחיה: כלומר צהיותי אלל מוצחתיך תעלוונה כליותי כמשוץ לפסד צמלאה צית ודרור כי תמלא קן לאפרוחיה על כן אומר לה' ואומר: הנה צא היום אשר מלאה לה הפסד צית, ודרור קן לה לתת שם אפרוחיה. הנה התבאר הכתובים צתכלית הדיוק וילא טעם נחמד ונעים.

ולפני ירח דור דורים (תהלי' ע"צ)

הבזמור הזה כתבו אחד מהמשוררים על שלמה (כדעת הראש"ע), והגישו מנחה אל דוד צזקנתו (אולי ציוס המשח שלמה למלך צחיי דוד), והוא תפלה על הללחת צנו המולך תחתיו; אפס כי פן ישיצו המלך ויאמר קלת צחיי? הכנים צתוך דצדיו המאמר הנעים הזה; כי הנה צו ימשיל המשורר את המלך דוד אל השמש אשר הוא צעמו ענש מאיר, וכן דוד צזכות עצמו עלה לגדולה, והמשיל את שלמה צנו לירח המקבל אורו מהשמש, כי כן מלכות שלמה ירושה היתה לו, ועוד כי לא יגה הירח עד צא השמש, וכן לא ימלך הצן עד מות אציו; והנה אמר לנכה דוד: ייראוך עם שמש, ייראו צני אדם אותך צעור השמש מאיר, כלומר צעור צחיים חיתך, ואחרי כן ייראו את צנך, והטעם כי לא ימרוד צו שלמה צחיי כאשר עשה אצלום; אך

שראה עשו כי שלח יצחק את יעקב פדנה ארס לקחת לו משם אשה, ומה הצין עשו כי דעות צנות כנען צעיני יצחק אציו, ולפיכך הלך ולקח את מחלת צת ישמעאל; הנה אם כן מה צורך להזכיר כי צדק יצחק את יעקב? ומה טעם להשנות הדבר, כי צדק יצחק, צדרכו אותו? אבל אמתת הענין היא, כי עשו היה מתצדק צלצו לאמר אני ידיך אציו, ואלמלא שיעקב גנב צדרכי צעקצה, מימיו לא היה מתצדק; וכשראה כי צדק יצחק את יעקב צכוונה ודלון, גם כי כצד עקצ את אציו, אז התחיל עשו לפקפק צלצו לאמר; שמה איני חצי צלצא יותר מאחי כמו שחשבתי, שאם לא כן איך יסכים לצרכו אחרי אשר דמני? וכשהתחיל מפספס וחוקד מה טעם דפתה אהבת אציו מעליו, דאה כי צלרכו אותו (יצחק את יעקב) שלח אותו פדנה ארס לקחת לו משם אשה; ואז הצין כי דעות צנות כנען צעיני יצחק אציו, ואז ידע מפני מה דפתה אהבתו. וגם דצד אחר דאה, והוא כי שמע יעקב אל אציו ואל אמו וילך פדנה ארס. וצוה הצין כי צאמת יש יתרון ליעקב עליו, כי הוא שמע לקול אציו ולקול אמו, ונמנע מלקחת מצנות המקום, והלך אל המקום אשר הודוהו, והוא לא כן עשה, כי זה שנים דעות שהיה מחזיק צנציו אשר היו מורת רוח ליצחק ולרצקה: ואחרי שהסתכל צכל זה, דאה כי לא יוכל לקנות אהבת אציו, אלא צלקחת נשים כשרות, וע"כ לקח את מחלת צת ישמעאל; אלא צצפחויות לא הצין, כי צהציו אשה כשרה לשכון עם שנים נשים דעות תדצה המהומה והקטטה יותר מצתלה, ולא דאה כי היה לו לגדש תחלה את הכנעניות, שלח להיות עוצל וסרן צידו.

והנה נתחוויר ענין הפרשה הזאת, ונתצאר לפי מה שאחשו צחור מדחיק כל תמיהה וכל מכשול, ואתה ידידי שלום, וכל אהבי התורה שלום ואין למו מכשול.

באור כתובים נפרדים

הנני צא אליך היום ידידי חציני! צצואור קלת כתוצים קשים מלוקטים הנה והנה, צתורה צנציאים וצכתוצים; וזה יצא ראשונה פסוק

גם צפור מצאה בית ודרור קן לה וגו' (תהלי' פ"ד)

הרבה נדחקו המפרשים צצאור הכתוב הזה מצלי נתון לצ לפיסוק טעמיו, כי חשצו אשר שמה אפרוחיה חוזר לאת מצחותיך, ואין ספק שאם היה הדבר כן לא תאר לו ולא הדד אל המקרא הזה; ואמנם טעם עולה ויורד אשר על תצת אפרוחיה, העומד צספרי אמ"ת צמקום האתנה, הוא יודיענו כי שני מאמדים הם. וכצד הסכימה צדצד הזה דעת אחד מקדמוני המפרשים ז"ל, הלא הוא דצי יהודה צן צלעס, ופירש הכתוצים כן: כנספה וגם כלתה כפשו לחירות ה' ואל מצחותיך

אחר שימשול זו, כי יראת אלהים היא המושלת זו, והיא אשר תנחהו
בכל מעשיו בדרך אמת.

יברח מנשק ברזל (איז כ')

עד סוף הפרשה

יברח מנשק ברזל תחלפנו קשת נחושה: אם יצרח הרשע ויחפון פניו
מן החרצ הנה תחלפנו קשת נחושה ותמחלנו מחסוריו צחן
שנון; שלף וילא מגוה, ואם שלף האיש את החץ ויוליכו משדרתו,
עדיין לא ירפא לו, כי וצדק ממדותיו יהלוך עליו אמים: החץ אשר
צא בגופו היתה זו מדירה ואדם, וגם אחרי זאת, מצמדו לא ילאה
מדירתו, והגה האיש מוכה מכה ארסיית, כאדם נשוך הנחש, והאדם
ההוא הוא לו תמיד כלהצ חרצ וצדק חנית, ובכל מקום אשר ילך יהלוך
עליו אמים, מכה המדירה והאדם הנשאר צקדו; עד כי כל חשך עמוך
לפניו תאכלהו אם לא נופח: בכל מחצוא שיסתר שם, האם הארסי
אשר צמיעיו, אשר הוא אם לא נופח שמינו נריך לנפיהה כי לעולם
לא יבזה, היא תאכלהו; והנה ידע שריד צאהלו, אוי לו לכל מי שישאר
עמו צציתו, כי הוא דר צנפיה אחת עם נשוך נחש או כלצ דע' וכל
הצדדים האלה הם משל: ומה הוא הנמשל? ומה הוא האדם הזה
האוכל את הרשע בכל מקום שילך, ובכל מחצוא שיסתר? הוא מדירת
החדטה: יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו: אין לך דצר, אין לך
אדם, אין לך מקום שלא יזכירנה את אשר העוה, השמים יגלו לפניו
עוונותיו, והארץ תתקומם נגדו לענות זו פשעיו; יגל יצול ציתו נגדות
ציוס אפו, גם עשרו ודכושו, תצולותיו ויצול ציתו, גם אלה ציוס
אפו, ציוס אשר תוקד צקדו אשר החדטה, והאדם הממית יעלה חמתו
צאפו, כלם יגלו אליו נגדות, יזכירוהו פשעיו, ויגלגלו על לצו זכרון
עוונותיו חצילות חצילות, כאצנים הנגדים צמודד: הנה כל זה חלק אדם רשע
מאלהים, אשר היה רשע לאלהים (כעעס ולא רשעתי מאלהים), וזאת
נחלת אמרו מאל, זה לו חלק אשר היה מתאמר ומתפאר בלצו נגד ה',
והיה צוה יראתו (כעעס יתאמרו כל פועלי און) — ומה נכבד
היום המאמר הזה!

פרשת הזאת חשבת למשפט (שס ל"ה)

הזאת חשבת למשפט אומרת לדקי מאל (לדקי מדוצה מדקת האל,
כלומר דקתי ממנו) כי תאמר (בנגד האל) מה יסכן לך מה
אועיל מחטאתי (מה אועיל לך צדקי יותר מצחטאתי)? אני אשיבך
מלין ואת דעיק עמך, הצט שמים ודאח ושור שחקים גצבו ממך, אם
חטאת מה תפעל זו ודצו פשעיק מה תעשה לו, אם דקת מה תתן
לו או מה מידך יקה, לאיש כמודד רשעך (לאנשים אחרים יזיק רשעך
ולא לאל) ולצן אדם (תועיל) דקתך, מדוצ עשוקים יזעיקו ישועו
מזרוע דצים (זה הוא מה שמזיק רשעך שהעשוקים נאנחים ונאנקים)
ולא אמר איה אלוה עושי (לא אמר כן האיש העדין אשר הוא) כותן
זמירות

לא חפץ המשורר לזכר דבריו ולומר ואחרי מותך ייראו את צנך, לזלתי
 צוא לפני המלך דבריו עליו ויגון, רק אמר ולפני ירח דור דורים, כלומר
 ועדס יאיר לנו הירח (מה שלא יהיה רק אחרי צוא השמש, כשכז אדוני
 המלך עם אצותיו) יעברו דורי דורות, ומקץ דור דורים יירא את הירח

כלו תפלות דוד בן ישי (סס)

לפי מה שאמרתי למעלה כי המזמור הזה כתבו אחד מהמשוררים על
 שלמה והגישו מנחה אל דוד צוקנתו, יפה יתפרש הפסוק הזה,
 ולא אפחד כי אמן ואמן הכתוב לפניו מורה זאלצע כי שם סיום המזמור
 והפסוק הזה נוסף הוא, ואולם לא אלאמין כדעת ר' יואל דר"ל שמאסף
 המזמורים הוסיפו, כי למה לא השמיעוהו המעתיקים שצאו אחרי
 ואספו תפלות אחרות; אבל אחרש כי צקדוא המלך דוד את המזמור
 אשר הוצא לו מנחה, אז הוא צעלמו הוסיף עליו המקרא הזה, והעעס
 באלו אמר צזה נשלים כל מה שיש לי לשאל מלת האלהים, יקס ה' את
 הדברים האלה ושז אין עוד מלה צלשוני לצקס ממנו דבר, והעעס
 כזר הצילני ה' מיד כל אויבי, וכזר הביעני לימי הזקנה צשלוס מכל
 סביבי, ומה יש לי עוד לזעוק לפניו, כי אם שיצדק גם כן צצדכתו את
 צני היושז על כסאי? כלו תפלות דוד צן ישי, דוד אשר היה צחסד
 צוראו מלך רס ונשא, והוא צן ישי איש רס ונקלה, לא ידע מה
 ישאל עוד.

והנה התצאר צלמנרס טעס מלות צן ישי הנדלות כיתרות לגמרי, כי
 מי לא ידע מי דוד? ומה יוסיף לו כצוד היותו צן ישי? והוא
 העעס צעלמו למה שאמר צמקוס אחד נאוס דוד צן ישי ונאוס הבצר
 הוקס על, ואין הדבר צריך ציאוד.

ואחרי אשר צא לידי המקרא הזה נאוס דוד צן ישי, אמרתי לא אכחד
 ממך ידידי פידוש המקרא הצא אחרי

אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל

מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים (ש"צ כ"ג)

אשר רצו צו הפירושים, וראה זה מלאתי. אחרי אשר הביד לנו איך
 ממדרגת צן ישי איש רס ונקלה הוקס על והיה משיח אלהי
 יעקב, שז להביד לנו העעס, למה נצחד לעלות מעלה דמה בזאת,
 ואמר: אמר אלהי ישראל, וכנגד מי אמר? לי דבר צור ישראל, עלי
 דבר: ומה דבר? מושל צאדם; צדיק, מושל יראת אלהים: האדם צדיק
 למושל, וצלעדי מושל לא תכון החצרה; ועס כל זה, האיש הצדיק
 איננו צריך למושל: צדיק מושל יראת אלהים, הצדיק מושלו צקדצו,
 יראת אלהים התקועה צלצו היא המושלת צו, והנה איננו צריך למושל,
 ועל כן יוכל להיות הוא המושל על חצרו, עד שלא יהיה עליו אלא ה'
 אלהיו. והנה זה נותן טעס למה היה הוא משיח אלהי יעקב? מפני
 שהיה צדיק, והצדיק ראוי למלוכה, מפני שאיננו צריך הוא עצמו למושל
 אחר

לעיר אלפים צאמה, ולא אמר מחוץ לקיר כאשר אמר בתחלה מקיר העיר וחולה, כי מקיר העיר וחולה אלה היו, אך היו אלפים אמה מחוץ לעיר, מחוץ לצתים, אלה חוץ לחומה, ואלה לפנים מן החומה.

ואת אהליבמה בת ענה בת צבעון החוי (צראשית ל')

אין אדם אשר לא יראה כמה מן הקושי נמלא צמליה הזאת בת ענה בת צבעון, וידוע ג"כ כי דש"י ז"ל פירשו לגנאי, שצא הכתוב להגיד על צת ענה שאינה צתו אלא אחותו, כי לצעון אצוי צא אל כלתו אשת ענה; אך לפירשו יקשה, איך א"כ חזר הכתוב והעיד ההפך, באמרו ואהליבמה צת ענה, והלא לא היתה אלא צת לצעון? והגני נותן לפניך היום סדרה חדשה אשר המליא צענין הזה אדוני אצוי זל"ל, כי היא יסדה ונכונה צעיני. אמר כי לצעון מת, והיו לו נשים הרבה, ואחת מהן נשארה בלא צנים, וצא ענה צנו ולקחה לו לאשה ויצמה, והוליד ממנה צת, ויקרא שמה אהליבמה, וקמה על שם אצוי המת, ונקראת צת לצעון, אך היא צאמת צת ענה; לפיכך הקדים ואמר צת ענה, ואחר כן הוסיף צת לצעון, כי צת ענה היתה, וצת לצעון היתה נקראת. והנה אין ספק שמעשה כזה תועבה היא לנו לפי התורה, אך לא יפלא צעינינו אם קודם מתן תורה לא היה דבר זה נחשב לתועבה, ואולי ג"כ לדקה תחשב: הלא תראה יהודה שאמר נדקה ממני על תמר שחשבה צתחזולתה להכריחו ליצמה.

ועתה נצין ג"כ טעם הו"ו הנולדת במיותרת צפסוק ואלה צני לצעון ואיה וענה, והיה טעמה לדנות את אהליבמה, שגם היא נקראת צת לצעון, ואם לא היתה צתו צאמת, אשר ע"כ לא הזכירה. ודע כי אותו ענה האמור צין צני שעיר, באמרו אלה צני שעיר החורי יושבי הארץ לוטן וסובל ולצעון וענה, הוא ענה זה צן לצעון, ואינו אחר צסוס פנים, כי שם הכוונה להזכיר האלופים, ולא היחס, כאמור שם אלה אלופי החורי צני שעיר, ולא היו כלם צני שעיר רק צני צנים הרי הם כצנים וכן דיסון האמור שם הוא צנו של ענה זה, והזכירו אצל אצוי מפני שהיה אלוף; ואחר כן כותב יחס, ויהי צני לוטן וגו'. כן דעת אדוני אצוי זל"ל.

יוצאי ירך יעקב שבעים נפש, (שמות ח') כל נפש שישים

ישש, (צראשית מ"ו) ושאל בן הבנענית * (סס)

חשבון שצעים נפש המוצר שלש פעמים צתורה קשה מאד לכונו, כי צפרטן אי אתה מולא כי אם ששים ותשע, וכבר היה מי שאמר כי יעקב עלמו משלים המספר, ולדבריו יולאי ירך יעקב שצעים נפש הוא מאמר צלתי מדוקדק. ורבותינו הסלימו המספר על ידי יוכבד שלא נזכרה בתוך הצאים, ואמרו שגולדה צין החומות, וזה דבר אפשרי ראוי לקבלו מצעלי הקבלה, אך עם האמונה שיוכבד גולדה צין החומות, עדיין חובה על כל אזהר הפשט לדרוש ולחקור היספיק זה לישש

זמירות צלילה (שרדף אחד ההנחות דוגמת נדחון לא הנעל קדמוהי;
ולא יאמר האיש ההוא היה) מלפנו מזהמות הארץ ומעוף השמים
יחכמו (איננו מודה לאל אפילו על יתרון החכמה שנתן למין האנושי
אשר על ידה ידע להמליח לו תענוגים מתענוגים שונים) שם יזעקו
ולא יענה (העשוקים לועקים והוא הנותן זמירות צלילה לא יחוס
לזעקתם ולא יענה אותם, והם לועקים והולכים) (והדשעים הגאים
האלה מתזדכים בלצצם לאמר) אך שוא לא ישמע אל וסדי לא ישורנה
(ואולם) אך כי תאמר לא תשורנו (אע"פ שאתה אומר שאין אתה
רואה אותו כלומר השגחתו בשפלים, דע לך מכל מקום כי) דין לפניו
(יש ויש לפניו מדת הדין המחייבת השכר והעונש, לא מפני חזק או
תועלת אשר יצא לו אלא להצבת האמת והצדק, על כן) ותחולל לו
(יש לך להכניע לפניו ולירוא מפני זעמו) ועתה כי אין (כראותו שאין
ידעתו על פניך) פקד אפן (לעשות משפט) ולא ידע צפס מאד (כי
אמנם דע באמנה שאין האל מכיר המנוחה וההנפש שהנפדים בהשגחה
מיחסים אליו, כמה שאמר לוקרציוס צתחלת דצרי פיו סכלות:

Omnis enim per se Divum natura necesse est
Immortali aevo summa cum pace fruatur,
Semota a nostris rebus, sejunctaque longe;
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.

ואיוב הצל יפלה פיהו צצלי דעת מלין יכציד וכו' וכו' כי אמנם האל
לא יחיה דשע ומשפט עניים יתן וכו'.

ובגרשי הערים אשר תתנו ללויים (צמדצד ל"ד)

ובגרש הערים אשר תתנו ללויים מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב,
ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים צאמה, ואת פאת
נגב אלפים צאמה ואת פאת ים אלפים צאמה ואת פאת צפון אלפים
צאמה והעיר צתוך.

הנה גלוי וידוע לגרשי קדומות, כי (Romulus) צצנותו עיר דומי,
הניח סביבותיה מקום פנוי (Pomserium) שמו, קלתו מן
הצתים לחומה, אשר לא יצנה צו, וקלתו מקיר העיר וחוצה, אשר לא
יעצד צו ולא יזדע. ועתה הנה הכתוצים מתצאדים מאליהם כשמש
צחלי השמים; כי הנה לזה צתחלה להניח מגדש מקיר העיר וחוצה אלף
אמה סביב, והם הציוני כי היה להם להניח מגדש גם מחוץ לעיר,
מחוץ לצתים, לפניו מן החומה (כי ידעו המנהג הנהוג), דק לא
ידעו כמה אמות יניחו; על כן הוסיף צכתוצ השני ופירש ומדותם מחוץ
לעיר

הכתובים על צדקיים • והנה ראשונה דבר קשה אם החשבון נשלים
 ציכוד למה לא הזכירה הכתוב? והיה לו להזכירה ולומר שגולה צין
 החומות, כדרך שהזכיר יוסף היה צמלים ושנינו הכוללים לו צמלים
 נפש שנים • ומה שהוא קשה עוד יותר הוא מה שכתוב כל הנפש הצאה
 ליעקב מצרימה יוצאי ידכו מצדד נשי צני יעקב כל נפש שנים ושם,
 וצני יוסף אשר ילך לו צמלים נפש שנים כל הנפש לצית יעקב הצאה
 מצרימה שצעים, שאם מספר השצעים נשלים ציכוד חן היו הצאים
 מצרימה שנים ושם? והלא שנים ושצע היו ואם לא הזכיר אותה מפני
 שלא נולדה עד צואם למלים, למה לא הזכירה אח"כ כמו שהזכיר יוסף
 וצני שהיו צמלים? וסוף סוף זו מצובה גדולה שימנה שנים ושם
 בפסות, ואח"כ יוסף עליהן עוד שלש, ויאמר שהן שצעים: הלא זה
 פלא! ועוד דבר שלישי קשה צפרסה, והוא אמרו ושאלו צן הכנענית,
 ולמה הזכיר אמו של שאלו ולא עשה כן בכל שאר צני השצעים? ומה
 זה צן הכנענית? וכי יתר נשי צני יעקב מצרימה או צצלות היו? הלא
 כלן כנעניות כי צחקן לא נשאו נשים, ואחרי צואם לארץ כנען לא יצאו
 משם עד דתם מצרימה • ואפילו תמלא לומר שממקום אחד צאו לכנען
 ונישאו לצני יעקב, או שלקחו כל אחד תאומתו של חצרו; מכל מקום
 הלא יהודה צת איש כנעני לקח, ועם כל זה לא נכתב וצני יהודה עד
 וארן ושלה צני כנענית • ואם תאמר: לא הולך, כי צמקום אחד צד
 הודיענו היתה כנענית, ולעולם ששאר נשי צני יעקב לא היו כנעניות —
 אח"כ יודיענו מאין היו, והואיל ולא חש הכתוב להודיענו מאין היו רוב
 נשי צני יעקב, אין לנו להאמין שיחוש להודיענו שאמו של שאלו נולדה
 צכנען • וסוף סוף מה טעם ה"א הידיעה צמלת הכנענית? ודיו שיאמר
 ושאלו צן כנענית • ולצדדי דני חונא צצראשית דצא שפירש צן דינה
 שנצלה לכנעני קשה עוד דציעית חן נשא שמעון את אחותו צת אציו
 וצת אמו? והלא אצרהם אמר אחותי צת אציו היא אך לא צת אמי ותהי
 לי לאשה, נראה שאם היתה גם צת אמו לא היתה מותרת לו • וגם
 הדב המזרחי הודה שפירוש דני חונא הוא נגד ההלכה, ועכ"ז נדחק
 לפדש אך לא צת אמי לדעת ר' חונא לא שאם היתה צת אמו היתה
 חסודה לו, הלא שאצרהם דנה להגיד האמת צדיוק, שהיתה קרובתו
 מצד אציו לא מצד אמו, וזה דוחק עלום, וסוף סוף ההלכה תנלח,
 שגם צן נח חסוד צאחותו צת אציו וצת אמו, וא"כ מה טעם ושאלו
 צן הכנענית? על כן על כל הדצדים האלה לציו אומר לי כי צאותם
 הימים שהיתה דינה צצית שגם, נתעצרה הימנו; ומדוב אהצת שגם
 את דינה, יתכן שילדה צת, כאמרם: איש מזדיע תחלה, יולדת נקצה;
 וכל שכן שהיא חנוסה היתה ולא צצרון נצלה • והצת הזאת קראו
 אותה כנענית מפני שהיה אציה כנעני; מה שאין כן צצת האחרת אשר
 צצית יעקב, הלא היא שרה צת אשר שהיה אציה צן יעקב • והצת
 הזאת אינו אומר שלקח אותה שמעון על נשיו לו לאשה, ותלך לו את
 שאלו; וזה טעם ושאלו צן הכנענית, כלומר צן האשה הנקראת
 כנענית, הלא היא צת שגם ודינה • והנה הכנענית הזאת גם היא
 מיוצאי ירך יעקב ולאה (להיותה צת דינה) ע"כ היא נכללת צמספרם,
 והיא המלמת מספר שלשים ושלש צני לאה: ע"כ הזכיר אותה הכתוב,
 צאמר

תלמעלה, והנה תלחנו עטרת זהב גדולה, וא"ל לומר כתב גדול כי איננו רק טס של זהב המונח על המלח ומקיף את הראש; לא כן העטרה העולה היא למעלה לכסות את הראש מכל צד, ואפשר לה שתהיה גדולה וקטנה צקומתה, עד שמינו עטרת מלכס ומשקלה ככד זהב, ואין ספק שהיתה תלויה על הכסא והמלך מכניס זה ראשו, צלי שתכד עליו וזה טעם ותהי על ראש דוד, כי מקליה היתה תלויה ועומדת על ראשו. הנזר הוא חצי כתב, כמו שהיה הציץ הנקרא נזר הקדש, וננזר ממלת זר והנו"ן תוספת להקטין כי איננו זר שלם וזה הנזר מליד לניס "ופרחים", ע"כ נקרא לין, וזה טעם ועליו לין נזרו. **והרביעית** הצלת שני הסמות מטה שבט. שנים עשר צני ישראל נקראים שצטי' לא מטות, וזרעו של כל שצט נקרא מטה: הלא תראה וגם את אחיך מטה לוי שצט אחיך, מטה לוי הם אחיך צני לוי, ולוי עמנו הוא שצט אחיך, שממנו צא אצריך. ומפני שראש המשפחה נקרא שצט, והיה צימי קדש ראש המשפחה הוא נשיא צתוכס; על כן נקראו הנשיאים והקלנים שצטים, וזה טעם לא יסור שצט מיהודה, וכן דן ידן עמו באחד שצטי ישראל, וכן וקס שצט מישראל, וכן ראשיכס שצטיכס ואיננו ממון, וצני השצט הנקראים צאמת מטה, הם נקראים ג"כ לפעמים שצט, צצחינת אז אחד אשר לכלס; ומכל מקום נקראים על הרוצ מטה, שהוא שם העלמי, ועל המעט יקראו שצט, אשר לא ידק זהב רק צהשאלה. וצמוצן הטצעי מטה ושצט דוד אחד הם, רק כי המקל צלד ראשו יקרא שצט וצלד סופו נקרא מטה; והנה שצט עץ ממטה אע"פ שהם מדוצקים בצוף אחד.

והחמישית הצלת ארץ, אדמה. ותתלזה אליה הששית היא הצלת איד נשיאים עב ענן. שם ארץ כולל כל עוצי העולם ופנימיותיו, ושם אדמה לא יכלול רק הפנים הנראים והנעצדים להוליא לחס: לפיכך צרכת צורא פרי האדמה אינה כוללת פירות האילן, כי האילנות מעמיקים שרשיהם צתחתיות ארץ; ע"כ כתוב כל ענך ופרי אדמתך. והנה יוצן מה שכתוב ואך יעלה מן הארץ והסקה את כל פני האדמה, כי האך איננו הענן העולה וחוזר ויווד ומסקה. שהרי עדיין לא המטיר ה' אליהם, כי צאמרו תדשא הארץ לא נתלו עדיין המאורות, ולא היה השמש מעלה נשיאים; אך האך הוא לחות שהיתה עולה מצטן הארץ, והיתה משקה את כל פני האדמה העליונים הנראים, כי לחה היתה עדיין, כי צו ציוס צלד נצדלו הימנה המים, והנה הלח צהיותו קל מן היצס היה עולה מצצור הארץ עד פני האדמה והיה משקה אותם. והנה מה שאנו קורין (vapori, esalazioni) אין שם אלא נשיאים, כי הם המתנשאים ועולים למעלה; אצל שם איד אין ענינו רק לחות פנימית בצוף (umidita). והנה ידוע כי הלחות הפנימית צקופות היא סצה להיתר חלקיהם ולהפסדס, כי לפי יוצס הגוף וקושי כן יעמוד ימים דצים; ע"כ יקראו העצדים אל ההפסד והצצר איד. ונצדל השס הזה משאר שמות הקרוצים לענינו, צאשר האיד הוא שצר לא צא מסצה חילוכה, רק מדוע האיות הפנימות, אס צרוצ העוונות ואס צכל כיוולא צזה: על כן אחד שאמר כי קרוצ יוס אידס אמר וחס עתידות למו, בלומר דצים שהיו עתידים ומצומנים לצא מקדס, שלא היה אפשר להס להמלט.

וזה החלי לעשות צהדלת שתי מלות הטעם

יחרו • יחר

יחרו מורה שווי צין שני הדברים, ויצא להורות ששניהם שוים, או שהם צארתו ענין שהם מדברים זו כאלו הם שוים; כי לא חיס כמוני (הוא האל עד שאוכל) לענונו נצח יחרו במשפט, הרה ויולדת יחרו, צחורים וחקנים יחרו, כאלו כלם שוים; החדשו אלי חיים ולחמים יחליפו כח יגשו אז ידברו יחרו למשפט נקדצה, דרך לעג, נקדצ למשפט כאלו הם כערכי, ע"כ אמר יחליפו כח, שיתגדרו ויתאמרו לצא במשפט עם האל.

יחר מורה חלוק צין שני הדברים: יחד עשיר ואציון, כי ידאח חכמים ימותו יחד, כסיל וצער יאצרו, אע"פ שיש יתרון רצ לאלו על אלו; זה ימות צעלם תמו וזה ימות צנפס מרה יחד על עפר ישכרו. והנה תצין מה שאמר חיוצ: לו שקול יסקל כעשי (היסודין הצאים עלי) והותי (עונותי) צתאזנים ישאו יחד כי עתה מחול ימים וכדד (כעשי יותר מעונותי והותי): ע"כ אמר יחד לדמו שאין ערך עונותיו כערך מכותיו, ותצין ג"כ מה שכתב כל קליניך נדרו יחד (ואז היה עדיין הפרש צין זה לזה צכצור ושררה, כי אין כל הקלינים צמדגה אחת, רק זה גדול מזה) כל מלאך אסדרו יחרו (ואז הושוו כלם כאחד, קטן וגדול שם הוא צצציה).

וההבדלה השנית אשר תקח מידיו היא הצדלת שני השמות כוס, גביע. כוס הוא כלי גדול, עשוי למזוג זו את היין, וממנו מחלקים אח"כ לכל המסוצים, וסופכים לתוך גביעיהם; והוא נבזר מלשון תבסו על הסה, ויהי המכס לה', וכן שרש נכס צאדמית ענינו חתוך הסומנים וחילוק הלוואד. כוס הוא הכלי שהיו הקדמונים קוראים (cratera), וגביע הוא (biachiere) שלנו. והנה תצין כי כוס ציד ה' וכל פיולא צזה, כי הוא משל לקוח ממנהג הקדמונים, שהיה צעל הצית מחלק מן הכוס הגדול לכל המסוצין כדלוגו, וכן ואתן את הכוס על כף פרעה, לא שישתהו כלו אלא שיחלקהו. והנה תצין כי כצסת האים הרש לא היתה שותה מגביעו ממש רק מכוסו, כלומר שהיה מחלק לה צכלי אחד מאותו יין עלמו שהיה הוא שותה; וכן חפתו תאכל ולא מקערה שלו: והדאיה הקמורה שלא אמר צכוסו תשתה אלא מכוסו. ואפשר ג"כ שלא היה צעל הצית מחלק מן הכוס לכל המסוצין, אלא שהעצד היה פותן הכוס על כפו, שיראה אם מזג יפה, ואח"כ היה העצד לוקח הכוס מכף אדוניו, ועוצד אלל כל אחד מהמסוצין וממלא את גביעו; וזה טעם גם עליך תעצור כוס, שהיו מעצדים את הכוס אלל כל אחד ואחד. וטעם שם גביע, אולי כי צלוצתו היה דומה לגביע.

וההבדלה השלישית הצדלת שלשת השמות עטרה • כתר • נזר. העטרה סוצצת הראש סצצז סצצז, וגם חופפת ועליו מלמעלה שנאמר ועטרת תפארת על ראשיהן; ונבזר שרש עטר מן עטה ראש. הכתר אינו מכסה את הראש מלמעלה, רק יסוצצו סצציותיו, והוא פתוח מלמעלה, כעין כותרת העמודים, וכעין כתר ספר תורה שלנו; והוא מלשון כתרו את צנימן, שענינו הקפה מן הלב, לא חפיפה מלמעלה.

ועצרהו, קודם שתעצרהו דע אותו ודע מה עוז צעיניו וצמח הוא חפץ, שחם אין אתה עושה כן, יתכן שתעשה לכבודו מה שהגויס עושים לכבוד אליהם, ותהיה כוונתך רלויה ומעשיך מתועבים. וזה שהולכה התורה להזהירנו פעמים רבות מלעשות לכבודו יתדרך כחקות העמים; בענין-שנאמר ולא תלכו צחקות הבוי, וצחקותיהם לא תלכו, וכן תדרוש לאלהיהם לאמור איכה יעצרו הבויס האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני. וזה שאמר ירמיה אל יתהלל חכם צחמתו ואל יתהלל הבזור בצבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו, כי לא חפצתי צאלה, כי איני אלהי החכמה או אלהי הבזורה או אלהי העושר, כאשר יש לבוי הארץ אליל על כל דבר ודבר; כי אם צאת יתהלל המתהלל כאשר ישכיל וידע מי אני ומה דרכי וצמח אני חפץ, אז יוכל להתהלל ולומר ישרה דרכי צעיני ה', שהרי אני ה' אין דרכי רק לעשות חסד משפט ולדקא צאץ כי צאלה חפצתי, והעושה כמעשי וההולך צדרכי לו לצדו נאור תהלה, כי הוא הדלוי לפני. וזה ג' בענין כי חסד חפצתי ולא צח ודעת אלהים מעולות, וכן אשגבהו כי ידע שמי, כי השם מורה על תבונות הדבר, ועם כי ידע שמי ידע מה הוא שם התאר הראוי לי, והנה הוא יודע דרכי ית'.

ובמה שכתב הבזור צה"א הידיעה ולא כן חכם ועשיר, טעם הדבר כי האדם יקרא חכם או עשיר צצחינת עולמו צלי שנערוך אותו אל אחרים, כי הוא בעולמו חכם ועשיר; אך לא יקרא אדם בזור צצחינת עולמו, כי אם בהלטרפותו עם אחרים, כי אינו בזור אם לא יהיה בזור על אחרים: והנה הבזור ענינו הבזור מחזריו:

עוד זאת תקח מידי גדר שרש פרע לכל מחלקותיו. פָּרַע יקרא השער אשר אין צעליו משגיח עליו, ולא יקלענו צקליעה ולא יסלסלנו כלל, וגם לא יגלחנו; רק יגדל כדרכו, ואינו חושש (גדל פרע שער ראשו, ואין ספק כי המגדל שערו לקדושה לא יסלסלנו להתנאות צו); והמניח לשערו שיגדל כדרכו, הוא יקרא פורע ראשו (ראשיכם אל תפרעו, וראשו יהיה פרוע, את ראשו לא יפרע; שלשתם אמורים אלל המדוכאים צדאבה אצלות אשר מעצעם למאוס כל תקון לנוי). והנה לפי זה אי אפשר לאדם שיפרע רק את ראש עולמו לא את ראש חצרו, הואיל ופריעת הראש איננה מעשה רק העדר מעשה, כלומר העדר הגלוח או העדר תקון השער, לפיכך גם כי לא יגלח ראצון את שמעו, ולא יסלסל צשערו, מכל מקום אפשר לו לשמיעון לגלח את עולמו, או לתקן שערו צידו, והנה אי אפשר לראצון שיפרע את ראשו; ואפילו יאסור את ידיו צכצלי צדל, הנה לא הוא פרע את ראשו, רק הכריח אותו שיפרע הוא עולמו את ראשו, כלומר שלא יתגלח ולא יתקן שערו: לפיכך אי אפשר שיפול לשון פריעת ראש אחרים, צענין הנחת השער שיגדל כדרכו; ולא יפול הלשון הזה רק על סתירת קליעת השער, כי הנה אם יסתור ראצון את שערו של שמעו, הנה יהיה שערו כאלו לא תקנהו מעולם, וכאלו הניחו לו שיגדל כדרכו. והנה ראשו פרוע. מכאן אמרו חכמים צסוטה: וסותר את שערה; כי כתב ופרע את ראש האשה, ואי אפשר לפרוע ראש אחרים צדרך אחרת. וכן מראש פרעות אויב; כי הנלחמים מחזיקים צשער אויביהם לתפסם, והנה הם סותרים קליעות ראשם, ויהיה פרוע.

להמלט מהם, כי לא תצאן להם מן החוץ. כי הם עלמם תשכו אותם עליהם. ומפני שאין האיד תלוי בצדד חילון, ע"כ דרך הכתובים לומר שהוא צד פתאום ומהר: כי פתאום יקום אידם, ואידכם כסופה יאתה; כי צד שלא קדמה לו סבה מן החוץ, נראה שצד פתאום ומהר. ובאלו הוא צלי סבה, כי הסצות הפנימיות נעלמות מעינינו על הרוב. ואחד שהתצאד כי אין ענין איד אלא לחות פנימית, ואין ענין נשיאים אלא חלקי המים המתנשאים ועולים למעלה צאור; לא נשאר רק ענן ועב. והנה הנשיאים הקצולים צבוצה האורד הם ענן (nube). וענן עז ושחור הוא יקרא עב.

והשביעית הצדלת בלי, שמלה. לא יהיה בלי גדר על אשה ולא ילצש גדר שמלת אשה, הגדר היה לוצש כלים אשר יכילו דצדים הפיתנים צהם, כי היו צהם כיסים וכיוצא צזה; והאשה היתה לוצשת שמלות והם צגד פשוט ולא יכיל מאומה, ודאוי להנתן גם על המטה למכסה, כמו ושכצ צשלמתו, ולכך כתוצ ולא ילצש גדר שמלת אשה ולא אמר ולא תהיה שמלת אשה על גדר, כי מותר לגדר לפרוש שמלת אשה עליו צלילה, ואין איסור אלא צדרך לציסה. ומה שלא אמר לא תלצש אשה בלי גדר, כי הכלי אפשר שלא יהיה לצוע שלם, אלא דצד הכיתן על אצד מהאצדים, כגון צחיק וצזדוע, וצכל פנים שיהיה אסור לאשה לתתו עליה; ולשון לציסה נאמר על צגד המכסה דוצ הבוף, כגון והלצשתם כתנות, והלצש אותו את המעיל.

ועתה קח נא מפי דצד צגדר שם עלם. עלם הוא נער צריו ומהיר מלא דוח צניה וגצורם וחוס "הילדות נבלה צו, (חזק ואמן תדגומו תקיף ועילם): צן מי זה העלם, עלמות תופפות, ותלך העלמה ותקרא את אס הילד יצוע לימי עלומיו, עלמותיו מלאו עלומיו, הקצרת ימי עלומיו, עלומינו למאור פניך, דרך גדר צעלמה. והנה יוצן מפני מה אחר שאמר יהונתן לדוד אס אמור אומר לנער שנה לשונו ואמר ואס כה אמר לעלם הנה החלים ממך והלאה, והעעם אס אע"פי שהנער הזה הוא עלם ואינו לדיך צדו, אומר אליו הנה החלים ממך והלאה, הנה תצין כי דצדים צגו והוא סימן לך שתצדח.

ואשר חזיתי אספדה צענין דעת אלהים המפורסמת צנתוצ, ואשר הדצו צה הראשונים דצדים צחכמה ולא לפי הפסטי. ידוע כי הגוים הקדמונים עוצדי כצצים ומצלות היו אלהיהם עושים כל תועצה, כי היה להם אליל נואף אליל גנצ אליל דמאי אליל דונח וכיוצא צזה, והיו המאמינים צהם עוצדים אותם דצדכים הישרים צעיני האלילים ההם, והיו נואפים לכצוד (Venus) ודנאחים לכצוד (Mars) וצורפים את צניהם לכצוד מולך; ולכך אמר לא תשתחוו לאלהיהם ולא תעצדם ולא תעשה כמעשיהם, כפידוש דמצ"מן וצ"ל: ויתכן לפדש גם כנוי מעשיהם על האלילים הנצדכים, שהצד ידוע ומפורסם מכל הספרים הקדמונים שהיו עוצדי אלילים מיוחסים לעצציהם תועצות גדולות ומעשים מכוערים, אלה וכשה דליהה וגנצה ונאוף, ואס ילך העוצד דצדכי יראתו יעשה גם הוא כמעשיהם, כדי להתדמות להם, לכך אמר לא תשתחוו לאלהיהם, ועל ידי כך לא תעשה כמעשים המיוחסים להם עכ"ל. והנה לפי זה יוצן צפשיעות מה שאמר דוד לשלמה צנו דע את אלהי אציק ועצדהו

לדיקים, יצבחו תפניהם ולא יעלצו כח לעמוד נגדם, רק יהיו כמשועממים בתוך הקמים עליהם; וכן יתמו חטאים מצלי שתיהם מלחמה צמחנה: וכשראה משה כך, מיד עמד ואמר מי לה' אלהי, ולא פחד לסכנת הליוס והנה לא חטא אהרן רק בעשותו את העגל אשר עשה להליל נפשו מני שחת, כי ירא לנפשו; כי כתוצ ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים, שלא התחנונו אליו אלא גזרו עליו צהחלט שיקום ויעשה לנו, ואם לא יעשה יהרגוהו; כי זה טעם כל לשון קהלה שאמריו על, כמו ויקהל עליהם קרח את כל העדה: אצל כאשר ראה שהם אומרים אלה אלהיך ישראל, מיד חשז צלצו איך יעקר את השרש ההוא הפורה ראש ולענה, והתחכם לטרדם צמחמתם, למען הפיל עליהם פתאום אנשים לדיקים ויכריתום, כמו שעשה דוד לצני עמלק אשר פשעו על נקלג (זה טעם צקמיהם, כי לא יפול לשון קימה, רק על מי שיקום על היושז לצטח אתו, כמו ואתם קמתם על צית אצי היום ותהרגו את צניו בצעים איש, ויקומו על צעלי הגצעה ויסצו עלי את הצית לילה, כי פתאום יקום אידם, הלא פתע יקומו נושכין). והסתכל צתרגום הידושלמי, המכונה תרגום יונתן, שתרגם חג לה' מחד חגא קדם ה' מחד מנכסת קטול צעלי דצצוי אלין דכפרין צמריהון; לא שיהיה זה פשוטן של מלות חג לה' מחד, אלא דמו דמו לנו המתרגם, על פי קצלה שהיתה צירו, שכך היתה כוונת אהרן צאמרו אליהם לחוג חג, שימותו צעונם, ויפלו ולא יקומו: אלא שירד משה וקדם וזכה, ונעשה הדצר על ידו, ואם לא היה משה יורד ציום ההוא, אין ספק שהיה הדצר בעשה על ידי אהרן; ואף על פי שנגמר הדצר על ידי משה, הלא אהרן התחיל צו, כי הוא ערר אותם צמשתה ושמחה: לפיכך ספר הכתוצ צצצחו ואמר כי פרעה אהרן. ואין ספק שאלמלא היתה דעתו לטובה, ואלמלא שעשה את העגל להליל נפשו ולא מדוע לצ, אין ספק שלא היה הקצ"ה נושא לו פנים להחיותו ולקדשו לכהן לו.

וכן האדם המשליך אחרי גור חיזה דצר פרטי שמוטל עליו לעשותו, או אפילו שאין מוטל עליו לעשותו, אומרים עליו שהוא פודע אותו דצר (negligere); כמו ותפרעו כל עמתי, פרעוהו על תעצור צו, שמעו מוסר ואם תפרעו, פודע מוסר. ואתה ידידי שלום.

*****

באור קצת לשונות מלשון חכמים

הנשר הגדול הרמז"ס ז"ל צפרקים הראשונים מאמרו הנכצר מודם הכזוכים פתח פתח גדול לצעלי חכמת הלשון, ולא רצים מהם חכמו השכילו ללכת אחריו צדרך אשר סקל לפניהם. הנה הרז ז"ל מצאח תחלה גדר המלות צהוראתן הראשונה העלמית, ואח"כ מפרש והולך הסתעפות ההוראות המתרחצת והולכת צדרכי ההשאלה מדרגה אחד מדרגה

והנה כל הפורע ראשו ואינו מגלחו וגם אינו מתקנו אלא מניח לו
 שיגדל כדרכו עד די שעדיה כנשרין דב; אם אינו עושה כן
 לא מחמת קדושה, ולא מחמת חזלות, הנה אי אפשר לו שינהג בדרך
 זו אלא מחמת עלות גדולה שיש בו. שאינו משגיח על עסקיו, ולא
 בכלכל דבריו במשפט. ואין בו לא נקיות ולא זהירות ולא זריזות, כי אם
 בטלה המציאה לידו שעמוס. לפיכך כל האיש המתעלל מהשגיח על
 עסקיו, ויוסד ונטל, ומשליך אחרי גוו את הדברים שהיה לו לתת לבו
 עליהם, בדרך ההשאלה יקרא פְּרוּעַ (spensierato, trascurato);

כמו תפריעו את העם ממעשיו (כי לפי מחשבת פרעה כך היתה חוצתם,
 לעזרו שכם אחד). צֶאֱיִן חֲזוֹן יפרע עם (כאשר אין חזון ואין מוכיח
 צעור, אז יעלימו עם הארץ את עיניהם מן הדברים שהיה להם להזהר
 בהם, למען ייטב להם צין צעולם הזה וצין צעולם ההוא, כי זה משפט
 החזה להזהיר את העם לטובתם); וכן צֶאֱחֹז הוּא אומר כי הפריע
 ציהודה ומעול מעל זה, כלומר גרם להם שיליכו חוצתם אחרי גוים.
 וימעלו מעל זה. וכן בפרוע פדעות צישראל, צומן שהיו ישראל מתעללים
 ומתגרסים מהתקומם על אויביהם, וצומן הזה עלמו עשה ה' שיתנדב
 עם ויחמץ לבם ללכת אל האויז, לזאת קומו דרכו ה'. ומן הענין הזה
 וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן לשמאל צקמיהם;
 וקודם שאפרס הכתוב הזה אצטרך לצד תחלה הודאת שרש שמוי. מלת

שִׁמְץ ענינה צהלה גדולה, הצאה על הרואה או על השומע פתאום
 מהומה גדולה או קול שאון, והיא גורמת לו שלא יוכל להצין הדבר.
 או שלא יוכל להתקומם כנגדו (sbalordimento); ונגזר (צחלוף
 אותיות השפתים) מן שבץ שעמיו (spasimo), כי גם דוב הצהלה
 יוליד החולי ההוא. הלא תראה בדברי אליפז: ואלי דברי יגנב ותקח אזני
 שון מהו, צעפים מחזיונות לילה וגו', פחד קראני ורעד ודוב
 עלמותי הפחיד, ורוח על פני יחלוף תסמר שערות צערי, יעמוד ולא
 אכיר מדאורו וגו': כל המך המאמר יעיד על שִׁמְץ שעמיו צהלה עלומה.

וכן בדברי איז עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערותו, צכחו דגע היס
 וצחזונתו מחן דב, צרוחו שמים שפרה חוללה ידו נחש צדיח, הן אלה
 קלות דרכיו ומה שון דבר נשמע בו ורעם בצורותיו מי יתצונן, כלומר
 הנפלאות האלה שספרתי, הנה הם קלות דרכיו, וחלק קטון מהם. ואף
 על פי כן מה רב השמן והצהלה אשר ימשך לנו מן הדבר הקטן הזה
 שאנחנו שומעים ומצינים בו צקדוש צדוך הוא! ורעם בצורותיו מי יתצונן
 אם גם צקנתם יצהל? ומן שִׁמְץ נגזר פעל עומד שִׁמְץ, וממנו לשמאל
 צקמיהם, שהוא מקור צפלס ליראה לרצעה לרצנה; והנני צא לפירוש
 הכתוב:

וירא משה את העם כי פרוע הוא, ראה שהיו טרודים צמחמתם, כי
 אכלו ושתו ויקומו ללחק. והשליכו אחרי גוים שמידת נפשם מאויז
 מתנקס, והיו צטלים ויושצים צטח (וכתגבוס אונקלוס ארי צטלין אינון),
 כי אהרן פרע אותם, צאמרו מאתמול חג לה' אחד, צכוונה שישמלו
 צקמיהם, שלא יתחזקו נגד הצדיקים אשר יקומו עליהם צקנתם ה'
 צצאות. אך יאכלו וישתו וינחקו, וכשתפול עליהם פתאום להקת אנשים
 נדיקים

צעלי הלשון ; כן ראוי לנו שנקבל כל אחד המלות שקבלו אותן רצותינו
חכמי המשנה שהיו יושבים בארץ, והם צעלי הלשון, והם שמסרו לנו
כל מה שידענו ממנה .

ואניח ענין זה לעת עתה. ואומר ידידי, כי המלות העצרות
הנמצאות בכתובים, פעמים רבות שהרחיצו קדמונינו את ענינן,
והשליכו אותן להוראות, כמו שהדבר נהג בן מדוד לדור בכל הלשונות ;
וההוראות האלה נראה צעיתי שראוי למי שיעמוד לחצר ס' ששים שישים
עינו עליהן לצדד לנו אופני השתלשלותן מן ההוראה הראשונה, ולצדד
וללצן בדיוק וצממנוס על איזה דרך השתמשו בהן רצותינו ; והחקירות
האלה לפי מה שאחשוב רצות התועלת תהייה. אם מלך מה שגלים
הצנתנו בדברי חכמינו ז"ל, ואם מלך מה שנעשיר לשוננו הקדושה בצנינים
ומשקלים ושמות ופעלים ולשונות ומליצות שונות שלא צאו בכתבי הקדש,
ולפעמים ג"כ שמתוך לשון חכמים נוסף ידיעה כלשון מקרא עלמו .

וכבר חפצתי צימים שעצרו לנסות המלאכה הזאת, וכתצתי צלוד רחצ
על קצת מלות מלשון חכמים אשר מולאן מלשון המקרא, וגם כי
ידעתי שגם המעט שכתצתי בצלוד המלות ההנה דחוק הוא מן השלמות,
מפני שלא יתכן לפרש אפילו מלה אחת מלשון חכמים בשלמות אם לא
יהיו תחלה לאחדים צידנו כל המקומות שבהם המלה ההיא צממה
וצתלמוד, וכבר אין ספק כי הדבר הוא מה שנשמע מזכרוננו יותר ממה
שנזדמן לפני צעת כותבי ; מכל מקום לא אמנע מהציף הדברים לפיך
ידידי ולפני כל אהבי התורה והלשון, אולי על ידי זה יתעורר מי
שחננו ה' הפנאי הצריך להחל ולהשלים המלאכה ציתר שאת וציתר עז .

נכנס צנין נפעל משרש כנס הנמצא במקרא צענין אסיפה : לך כנוס
את כל היהודים, ונדחי ישראל יכנס, והוא קרוצ ללשון ארמית
שאותמים זה כנש כמו שלח למכנס לאדחשדפניא (דניאל ג'), ומזה צית
הכנסת הוא צית האסיפה ; וכן אמרו כפרים מקדימים ליום הכניסה
(מגלה ח') הוא יום התקצצס, וכן ע"ש צמחה לא היו נכנסים (תענית
ד') לא היו מתאספים . והנה לשון נכנס בהוראתו הראשונה הוא נדדו
ללשון נאסף, וכמו שהעמא כשהוא נטהר וחוזר ומתחצר לחצריו שהיו
צדלין הימנו צימי טומאתו, נקרא כלשון מקרא נאסף, כמו ואספתו
מלרעתו, כן כלשון משנה יקרא נכנס : משעה שהכהנים נכנסים לאכול
צתרומתם (צרכות ח') משעה שחוזרים להתחצר עם אחיהם העוהדים
לאכול עמהם צרומה ; וכן מלאנו צצרייתא : משעה שהכהנים מעוהדים
לאכול צתרומתם, משעה שהכהנים זכאים לאכול צתרומתם, מעוהדים
וזכאים הוא פירוש נכנסים . אבל אח"כ הושאל לשון זה להודות על
הציאה צאיזה מקום, מפני שהמתאספים צאים לאיזה מקום שיאספו
אותם : הנכנס לכרך מצרך שמים (צרכות ט') .

אֶשְׁמְרָת, שם דבר לשון נקצה, ענינו חלק מהלילה ; שהיו השומרים
שומרים קצת מהלילה והולכים לישון, וצאים אחרים
צתקומם, ושומרים זמן מה. וצאים עוד אחרים תחתיהם כמנהג אנשי
הסיל גם צימינו, וזמן עמידת משמר אחד נקרא אֶשְׁמְרָת . עד סוף
האשמרת הראשונה (צרכות ח') . וצצרייתא נחלקו דצי ודצי נתן, דצי
אומר

הדרגה צסדר נפלא, עד שיתגדר אל הקורא איך נמשכו להשתמש במלה אחת על הוראה רחוקה מאד לפעמים מהוראה אחרת הידועה למלה ההיא. אבל החכמים שאחריו מעט מזהר הוא מה ששתו לצס על כיוולא צאלה, ורק תימות דמ"מ ז"ל ואילך החל האור להצקע כשחר על גדר המלות וסדר התרחצות הוראותיהן זו אחר זו; אמנם האור הזה עדיין במדרגת השחר הוא עומד, אולי פחדו המדקדקים מהתקרב אל הלהדים, פן יגור מהרה ינטו לללי ערצ.

סוף: דבר איך איתנו עד היום ספר שרשים מתקרב אל השלמות, וזה אמת גם בצחינת לשון המקרא; ואולם אשר אינו אחזה לי כי לא על לשון המקרא לצדו ראוי למחצר ספר שרשים שישים עינו, אבל גם על לשון חכמים הנמלא במשנה צתוספתא צצדייתות וצקלף שמועות מצתלמוד האמורות צלשון הקדש. כי אמנם השמעתין, ידידי חציבי! שהיו לרצותינו מלות ממלות ל"הק מקוצלות מאצות, ואם לא נמלאו צארצעה ועשרים, כמו שדנתי לפניך על מלת קרי; וכן אם נחשוב צין מלות ל"הק ניסן סיון אלול כסלו עזת שצט אדר, מפני שנמלאו צזכריה ודניאל עזרא ואסתר, למה נגרש אייר תמוז אצ תשרי מרחשון, שלא נודמן זכרם צספרי הגולה? ואחרי שנמלאנו ואור לדיקים כאור נוגה הולך ואור עד ככון היום, שהוא נאמר צלא ספק על הכצ הנקרא נוגה (Venus) למה לא נקצל כמו כן שמות שצתי לך מאלדים וככצ הנמלאים אלל קדמונינו?

ובי שלא יאמין שהיו לרצותינו מלות מקוצלות מקדמוניהם צעלי הלשון, לא ידעתי איך יאמין צתורה שצעל פה; שאם נשכח הלשון איך לא נשכחו ההלכות? ולא זו צלצד, אלא שמי שיכחיש היות לרצותינו מלות מקוצלות צעל פה, אפילו תורה שצכתצ איך לו; שהרי אם נשכח הלשון, מאין לנו פתרון המלות? ומאין יודע לנו מה הוא הגמל והחזיר האסור לנו, ומה הוא השור והסה המותר? אם תאמר נכירם צסימניהם, ומאין נדע מה הוא זה מעלה גרה ומפריש פרסה, אם הלשון צצר נשכח? הרי מצואר שהמאמין צתורה שצכתצ צצר האמין צתורה שצעל פה, והוא מה שהשיצ הלל הזקן לאותו נכרי שאמר לו תורה שצכתצ אינו מאמין ותורה שצעל פה אינו מאמין; כי לא דחה אותו הלל, אבל התחיל ללמדו אל"ף צי"ת, ואחר שלמד שמות כל האותיות חזר והפך לו מה שלמדו ואמר לו כי לורת א ת"ו שמה ולורת ב שי"ן שמה, וכן כלן, וכאשר התפלל עליו תלמידו ושאל לו הלא אתמול לא כן אמרת לי, השיצו כצדדים האלה: לאו עלי ידי קא סמכת? דעל פה נמי סמוך עלי, כלומר הנך רואה כי גם צתורה שצכתצ ענמה איך לך מנוס מלסמוך על הקצלה, למען תלמד לקרוא צה ולהצין דצריה, וא"כ איך תאמר אלי תורה שצע"פ אינו מאמין?

ואם יאמר אומר: איך נכניס צכלל ל"הק כל מלות לשון חכמים, שידענו שהרצה מהן לקוחות מלשונות נכדיות? נשיצוהו: ולמה נקצל ניסן סיון וחצוריהם, ופתגם ופתשון, ופתבג ולחס הפחה, ובטלו הטוחנות, ויהי ע"ך, ויפרקנו מלדינו, ועוד כהנה שידענו נאמנה שאין אלא לשון ארמית? והלא נקצל אותן אחרי שקצלוס קדמונינו צעלי

גדולות, ועלה הגדול למי שעלה, ומי שעלה לו הגדול הוא קנה משפט עשיית העבודה וזה תרגומו (acquistare il diritto) • ומן הענין הזה ג"כ הוא אמר: כשר שלש זכה לשלש (זכרות 77 ז') וזה תרגומו (meritare) • אח"כ רחיצו הודאת השדש הזה עוד מעט, ושמשו צו להורות על הקנין: לך זכה צמחקר (מנחות 77 מ"ד) קנה אותה לך לאשה, וכן ולא זכיתי שתאמר יליאת מזדים זלילות (זכרות א') לא קניתי הידיעה הזאת, כלומר הדמיון שיש לדבר זה מן התורה, וכן פירש הרמ"צ, אבל מה שפירש צו דע"צ „לא נלחתי לחכמים" אינו מדויק, שהרי מעולם לא נחלקו חכמים אם מוכידין יליאת מזדים זלילות, וכן זומא חידש הראיה מן הכתוב ולא חדש ענין הדין, וחכמים שנחלקו על צן זומא, על מדרש הכתוב נחלקו ולא על הענין, ואפילו היתה המחלוקת צענין הדין, הנה לא היה דא"צע הנואח אלא צן זומא, ושדש זכה לא יורה על הנלחון לא צל' מקרא ולא צל' משנה אלא צל' תלמוד, והוא שיתכר אחדיו מי היה המנוח, כמו זהא זכנרו ר' אליעזר לרצנן •

ד"ר ש, השדש הזה אשר כלשון מקרא ענינו צקה וחפוש ושלאל דצר נעלם, יורה כלשון חכמים החפוש צדצרי התורה. להצין מהם דצר שאינו פשוט וגלוי • אמרו (יומא פרק ח') את זו דרש ר' אלעזר צן עזריה, מכל חטאיתכס לפני ה' תטהרו, עצרות שצין אדם למקום יוס הכפורים מכפר, עצרות שצין אדם לחצרו אין יוס הכפורים מכפר עד שידנה את חצרו: הרי זו דרשה, כלומר חקירה צעומק כוונת המקרא ואיננה דצרי אגדה כלל • וכן (שקלים א') אלא שהבנים דודשין מקרא זה לעומן, כל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל, הואיל ועומר ושתי הלחם ולחם הפנים שלנו, היאך נאכלים: גם זו חקירה צעומק הפשט, ואם לא היו אלא דצרי אגדה, לא היו החכמים מניחים אותם שלא לשקול • וכן (זכרות א') ולא זכיתי שתאמר יליאת מזדים זלילות, עד שדרשה צן זומא, למען תזכור את יוס לאתך מאדן מזדים כל ימי חיך, ימי חיך הימים, כל ימי חיך הלילות: גם זו חקירה צעומק הפשט, לצוליא ממנו דין ומשפט; אע"פ שנחלקו עליו רוב החכמים ואמרו ימי חיך הע"ה, כל ימי חיך להציא לימות המשיח, שהוא מתישז יותד על פשט הכתוב • וכן (שקלים ו') זה מדרש דרש יהודע כהן גדול, אשם הוא אשום לה', זה הכלל כל שהוא צא משום חטא ומשום אשמה ילקח צו עולות, הצטר לה' והעורות לכהנים, נמלאו שני כתוצים קיימים, אשם לה' ואשם לכהנים, זה צאמת נדאה דחוק מפשט הכתוצים, אבל אולי לא היה נדאה כך למי שאמרו או למי שנאמר לו • וכן צענין ספר יחזקאל: העלו לו שלש מאות גרצי שמן וישז צעליה ודרשו: אין ספק שדרש וחקר לפרש פשט דצרו צאופן צלתי מתנגד לדצרי התורה, שאם לא אמר צו אלא דצרי אגדה, הנה היה פשט דצרו סותר דצרי התורה צצתחלה • וכן צצנהדדן (77 ז"ט) והנפש אשר תעשה ציד רמה, זה מנשה צן חזקיה שהיה יושז ודורש צהגדות של דופי, אמר וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש, וילך דאוצן צימי קליר חטים וימלא דודאים צצדה: גם אלה חקירות על פשט הכתוצים, אלא שהיו של דופי וצכוונה דעה • וכן (תמורה פדק צ') ודרשו הכי עת לעשות לה' הפרו תורתך, אמרו מוטצ תיעקד תורה ואל

אומר שהמשמרות חרצו, ור' נתן אומר שלש. וכבר מלאנו בספרי היונים הקדמונים זכרון חרצו משמרות כלילה, וגם כותבי הצרית החדשה הזכירו חרצו משמרות (מת' י"ד כ"ה מר' ו' מ"ח). והנראה צעני שרצו ור' נתן לדרש אחד נתכוונו, והוא שאשמורות הלילה שלש הן, ועוד אחת יש, אבל אין שמה אשמורה כלילה אלא אשמרת הצקר (שמות י"ד שמואל א' י"ח) והיא מעלות השחר עד הבק החמה; ולפי זה יצא על נכון מה שכתב דאש האשמרת התיכונה (שופטים ז') שנראה ששלש הן, כי הכוונה על משמרות הלילה ללד. וכן צדית חדשה: אשרי העצדים אשר יצא לדיכיהם וימלאם ערים, ואם יצא במשמרה השניה ואם בשלישית ערים ימלאם! (לוק י"ז ל"ח), לא הזכיר לא משמרה ראשונה ולא משמרת הצקר, להיותן קרובות ליום, ואין לדיך לומר שאין לעצדים להיות ישנים צהן.

הפסח צנין הפעיל מחדש נעה, שמשו צו רצותינו להורות על סמיכת הראש על גוף מה: צערצ כל אדם יעו ויקראו, אפי הייתי צא בדרך והייתי (צדכות א') כלומר צית שמא היו מלדיכין סמיכת הראש צק"ש של לילה שתהיה דרך שכינה; מעשה צר' ישמעאל ור' אלעזר צן עזריה שהיו מסוצין במקום אחד והיה ר' ישמעאל מוטה וראש צקוף, כיון שהגיע זמן ק"ש הטה ר' אלעזר וצקף ר' ישמעאל (צדכות דף י"ח), טעם מוטה שהיה ראשו נסמך על כרים וכסתות, וצקף שהיה ראשו צקוף, אע"פ שלא היה מעומד שהרי היו שניהם מסוצים. וכן צמלקות חרצעים אמרו: ואינו מכה אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה (מכות ג') הטעם שיהיה ראשו נסמך לעמוד, כמו שאמרו שם צתחלה: כופין שתי ידיו על העמוד הילך והילך; ואינו רואה הכרח לפירוש ר' יהודה צר נתן האומר שהעמוד לא היה בצורה אלא צ' חמות או פחות, כדי שיהיה הלוקה עומד כפוף עליו וראשו תלוי צאור, אלא כ"ל שהעמוד כקומת אדם או יותר, והלוקה סומך ראשו עליו.

צקה פעל עומד. תחלת הוראתו על לזקת המעשים וטהרתם. כמו שמצינו הוראתו צמקרא: מי יאמר זכיתי לצי טהרתי מחטאתי (משלי כ'), ומן הענין הזה הוא אחד משה זכה וזכה את הדעים (אבות ה'). ובדרך שלשון צדקה נוהג הדרה להורות על מי שהדין עמו צשאלתו וצקשתו, כמו ומה יש לי עוד לזקק ולזעוק עוד אל המלך (שמואל ב' י"ט). ולכא אין חלק ולזקק וזכרון צידושלים (נחמיה ב'). ולזקק לדיקים יסירו ממנו (ישעיה ה'), ולך תהיה לזקק לפני ה' אלהיך (דברים כ"ד) אשר כל אלה תרגומם האמתי אינו אלא (Jus), וכן מלת (Jus) ומלת (Justitia) אחיות הנה; כן שמשו צשרש זכה על מי שהדין עמו: ומה ילדק אנוש עם אל ומה יזכה ילוד אשה (איוב כ"ה) אין ענינו שאי אפשר לילוד אשה שיהיה צן וישר, אלא שכשירצו עם אל אי אפשר שיהיה הדין עמו, אי אפשר שיהיה זכאי; ומן הענין הזה ג"כ למען תלדק בדרך תזכה צשפטך (תהלים כ"א), ותרגומו צלשון איטלקי (aver la ragione). ומה צלשון חכמים שנים אומרים זכאי (סנהדרין א') כמו צלשון מקרא לדיק. וכן ואפילו שנים מוכין (שם) כמו מלדיקים. אח"כ שמשו צשרש זה על כל מי שיש לו דין ולזקק (jus) על דבר מה, כמו הפיסו זכה מי שזכה (תמיד א') כל' הטילו גורלות

מה אני לצא צקהל, נראה צדור שהיה צה"מ מקום מוכן לכל מי שהיה לו ספק צדצד הלכה. וכן צאצל דצתי (פ' ה') כשהיה ד' שמעון צנו של ד' עקיזה חולה, לא ציעל (ד' עקיזה) צית מדרשו. אלא פיקדו (לצנו חולה) ציד שלוחו; צא הראשון ואמר לו (לד' עקיזה) כעען (ויאנס תרגומו ואיעען), אמר להם (ד' עקיזה ליושצי צה"מ) שאלו (כל מי שיש לו שאלה אל ימנע מלשאל ממני), עד שצא השני ואמר לו הכציד, הסזידן לתלמוד תורה, צא השלישי ואמר לו גוסס, אמר להם שאלו, צא הרציעי ואמר לו השלים, עמד וחלץ תפליו, וקדע את צגדיו, ואמר להם אחינו ישראל שמעו, עד כאן היינו חייצים צתלמוד תורה, מכאן ואילך אנו חייצים צכצודו של מת. הרי מצואר שהולכים לצ"ה הם היו שואלים איש איש ספקותיו, ועל שם כך נקרא בית המדרש. וכן אתה רואה מדרשו של ד' תנחומא. נקרא מדרש ילמדנו. על שם השאלות שהיו הקהל שואלים את החכם ואומרים לו: ילמדנו דצנו; אלא שר' תנחומא היה מתצל דצדיו צקלת דצרי אגדה, למשוך לצ העם אליו. וללמד מוסר ומשלים.

רב שם התאר משרש רבב, תחלת הנחתו צל' מקרא על מה שהוא מדוצה צמספר: הנה עם צני ישראל דצ ועלוס ממנו. ואמרו ודצ יעצוד לעיר (צדאשית כ"ה) ועעמו כמו דצ ימים, כלומר גדול. וכן לא דצים יחכמו (איוצ לצ) כמו זקנים. ועל ד' הרצצת הלשון אמרו רב צמקום גדול צכל ענין שיהיה: קרית מלך דצ (תהלים מ"ח) מושיע ודצ (ישעיה י"ט); ולשון זה מורגל יותר צל' ארמית: צגדול החל תרגומו צדצא שרי, ודצו יתרה הוספת לי (דניאל ד') כמו גדלה צעצרי, מלכא לרניאל דצי (שם צ') כמו גידל, כל מלך דצ ושלטי (שם) ענינו כל מלך כל שר וכל שליט, לאדיוך דצ עצחיא די מלכא (שם) כמו שר הטצחים, ומה צצודצאדן שר עצחים (מלכים צ' ב"ה) וכן על כל דצ ציתו (אסתר א'), על כל שר שצציתו, וצסמיכות הרצוי ורצי המלך (ירמיה מ"א) כמו ושרי המלך; וכן צני עמון קראו לעיר מלכותם צב"ה: ויטחיתו את צני עמון וילודו על דצה (שמואל צ' י"צ), ולהיות שהשם הפרטי הזה הוא צעקרו ש"הת, לפיכך יקצל הסמיכות: הלא היא צדצת צני עמון (דצדים ג'). וצלשון חכמים מלוי מאד לשון דצ על הגדלה וחשיצות מפאת יתרון החכמה: עשה לך דצ והסתלק מן הספק (אצות א'), ואין ענינו מלמד ממש, שזה איך לרדך' לאמרו, מאחר שרצו חכמתם לא היה אלא צעל פה, והיה מן הנמנע שיתחכם אדם צלא מלמד, אצל ענינו שאף אחד שלמד כל דצנו יצקש לו אדם גדול ממנו, לשאל את פיו כשילך לו שום ספק. וכן תראה צתלמוד: אמר דצי יוחנן משום דש"צ כל שאינו מניח צן ליורשו וכו' קשיא דצצי יוחנן אדרצי יוחנן, לא קשיא הא דידים הא דרצים (צתרא דף קי"ז), וידוע שרש"צי קדם הרצה לר' יוחנן ולא היה אפשר לר"י שיהיה תלמידו של רש"צי ממש. אלא אחד שהיה רגיל לומר שמועות משמו, הרי עשאו לעצמו דצ וגדול. וכן שנינו: שכן מלינו צדור מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דצדים צלצד קראו דצו (אצות ו'). וכן מלאתי סכת צהכס ד' אליהו להרש"צ צל

ואל תשתכח תורה ישראל: גם זה פירוש פשט הכתוב: וכן (נדרים פ' ד') אמרו שהמודר הנאה מחצרו יכול ללמוד מדרש הלכות ואגדות, והכוונה צמלת מדרש פירוש עומק המקראות, כמו ספרא וספרי, והוא ענין נצל מן האגדות שהזכירו לנסוק. ואמרו (אבות א') ולא המדרש הוא בעקר אלא המעשה, הכוונה צמדת על החפוש והחקירה צהצנת משפטי התורה. וכן צענין עיר הנדחת שלא היה לה מליאות אמרו דרוש וקבל שכר, ואין הכוונה לומר צה דצרי אגדה, אלא לחקור ולהצין משפטיה על צוריים.

מכיל זה נראה צרור, שהנראה אלל הקדמונים צמלת דרש איננו הנראה אלל האחרונים, ושלא היה המדרש אלל הראשונים מתחלה מן הפשט, אלא שהמדרש עמוק מן הפשט, ולריך דרישה וחקירה, ולפיכך יפלו צו חלופי דעות, מה שאין כן הפשט שהכל מודים צו, מפני שהוא המוצן צהשקפה ראשונה.

אך עוד על הודאה אחרת שמשו חכמים צשרש דרש, והיא על הגדת דצרי חכמה אל העם צקהל צצ, ושמוש זה מלוי מאל צתלמוד. כמו (שצת דף כ"א) דרש ר' נתן צר מניומי משמיה דצצ תנחום צר של חנוכה שהניחו למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמצי; וכן (ציצה דף ל"ג) דרש צצא אשה לא תבנס לדיר העלים ליעול מהן אוד, ואוד שצצצ אסור להסיקו צי"ט, לפי שמסיקין צכלים, ואין מסיקין צצצרי כלים; וכן דרש-מר צועדא הלכה צר' הושעיה (שס דף ל"ח); וכן (נדה פ"ג) דרש ר' שמלאי, למה הולך דומה צמעוי אמו, לפנקס שמכופל ומונח וכו'; וכן (סנהדרין דף ק') מילי מעלייתא דאית ציה דרשינן להו, ופיר"ש י כלו' אמרינן להו צפרקא ומשמעין להו לכולי עלמא; וכן שס (דף ל"ג) דרש צר קפרא צלפורי לפורי הוא שס העיר שדרש צה צקהל והנה התצאר ששורש דרש אלל רצותינו משמש להורות ג"כ על הדצור צקהל, אף שס לא יהיה הדצור דצצרי אגדה כלל; ומנין לשרש זה ההודאה הזאת? אחשצו שהוא לשון ענוה, כי החכם המדצד צקהל, היו העם דורשים ממנו החקים והתורות, והחכם היה נדרש כלומר נשאל, ודרך לניעות היה לומר שהוא דורש כלו' שאל. הלא תראה (שצת דף ל') דצרי תנחום דמן לוי ששאלו ממנו מהו לכצויי צווינא דנורא מקמי צאישא צצצתא, השיצ ולענין שאלתא דשאינא קדמיכון. וכן ידוע ס' השאלות לצצ אחא, והוא ספר דרשות על כל פרשה ופרשה, וכל דרשה מהן נקדחת שאלתא, מפני השאלות שהיו שואלים את החכם צמשך דרשתו, והוא היה משיצ להם כהלכה; וגם הוא צצ אחא צדרשה ראשונה שלו השיצ את העם על שאלתם, צלשון שאמר ר' תנחום: ולענין שאלתא דשאינא קדמיכון. והנה התצאר עעס הקרא הדצור צקהל דרש, שהוא לשון ענוה, לא שהיה הדש מעקרו דצרי אגדה, והנך רואה כי שאלתות דצצ אחא כלן עיני דת ודין, ואין צהן דצרי אגדה אלא מעט ודרך ערלי.

ובן מקום הלמוד היה נקרא בית המדרש, לא להיותו מקום האגדות, אלא להיותו מקום שהולכים שס לדרוש אלהים, והוא מקום ישיצת החכמים והשופטים להורות את העם תורה, וכמו שפירש דש"י (כתובות דף ק"ה) צתי מדרשות, למשנה ולתלמוד. וכן ממה ששינו (ידיס ד') צו ציוס צא יהודה בר עמוני ועמד לפניהם צצית המדרש, ואמר להם מה

לֹא מְלִינוּ שֶׁ רַבִּי נוֹהֵג עַד סוֹף יְמֵי צִיָּת שְׁנֵי צְדוֹר שְׂרָאָה הַחֲדָשׁ, כְּמוֹ
 ר' לְדוֹק, ר' חֲנִינָא סָגַן הַכֹּהֲנִים, ר' אֲלִיעֶזֶר, ר' יְהוֹשֻׁעַ וְחֲצִרְיָהּ
 (עֵינֵי הַטַּעַם צַעֲדָךְ דָּב), וְקוֹדֶם לָכֵן לֹא הָיוּ נִקְרָאִים הַחֲכָמִים אֲלֵלָא
 צַמְמָא, שְׁמַעִיה וְאַצְטִלְיוֹן, הֵלֵל וְשִׁמְאִי, שְׁמַעוֹן צָנוֹ; וְכַשֵּׁל מֵאוֹת שָׁנָה
 אַחֵר הַחֲדָשׁ צִטְלָה הַסְּמִיכָה וְצִטְלָה שֶׁ רַבִּי, וְהֵאחָרֹן מִן הַמוֹכְתָרִים צַמְמָא
 זֶה נִדְרָא שֶׁהָיָה ר' הֵלֵל צָנוֹ שֶׁל ר' יְהוֹדָה הַנָּשִׂיא צָנוֹ שֶׁל רִצָּן גַּמְלִיאֵל
 צָנוֹ שֶׁל רִצָּנוֹ הַקָּדוֹשׁ, וְהוּא ר' הֵלֵל דּוֹר עֲשִׂירִי לִהְלֵל הַזֶּקֶן, וְהוּא שְׁקִצְלָה
 צִידְנוֹ שֶׁתֵּקַן חֲצוֹן הַעֲצוֹר שְׁעָלָיו כָּל יִשְׂרָאֵל סוֹמְכִין. כִּיּוֹן שֶׁצִּטְלָה הַסְּמִיכָה
 וְלֹא הָיָה אִדָּם גָּדוֹל מֵחֲצָרוֹ, הִתְחַלּוּ כָּל הָעָם לִהְקָרָא צַמְמָא רַבִּי.

בַּעֲנִין קְרִיאַת הַשֵּׁם הַזֶּה רִצָּנוֹ הַמַּחְלֻקוֹת צִין הַמְדַּקְדָּקִים הָאֲחֵרִינוּם,
 יֵשׁ קוֹרֵא רַבִּי מִשְׁדֵּשׁ רַבָּה עַל מִשְׁקַל פָּרִי; וֵישׁ קוֹרֵא רַבִּי וֵישׁ
 רַבִּי וְשִׁנְיָהֶם מוֹלִיאִים הַמֵּלֶה מִן רַב מִשְׁדֵּשׁ רַבִּי; וֵישׁ קוֹרֵא רַבִּי מִן רִצָּי
 הַמֶּלֶךְ, וֵישׁ קוֹרֵא רַבִּי צַפְלָם פֶּת פֶּתִי, וְלִפִּי הַנִּדְרָא זֹאת הַקְרִיאָה
 הָאֲחֵרִינוּם הָיָה הַרְאֻשׁוֹהַ צָמוֹן, שֶׁהָיָה ר' אֲלִיעֶזֶר הַקְלִיד חוֹתֵם שְׁמוֹ צִדְאִי
 חֲדוֹת אֲלִיעֶזֶר צִדְיָי קְלִיד, צִו"ד אֶחָד הַרִי"שׁ, וְכַמֵּהוּ אֲחֵדִים מִצְעָלִי
 הַקְדוּצוֹת שֶׁאֵין לָהֶם פָּחוֹת מִשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה, עַל דֶּךְ זֶה חוֹתֵמִים
 שְׁמֵם. וְאֵע"פִּי שֶׁצִּעַל וִיעֲתֵד יֹאחֵק (סִימָן ע"ט) מִתְחַזֵּק נֶגֶד הַקְרִיאָה
 הַזֹּאת, צִמְמָרוֹ שֶׁמֵּאֲחֵר שֶׁמֵּאֲחֵר רִצָּי הַמֶּלֶךְ צִפְתָּח אֵין לָנוּ לוֹמֵד אֲלֵלָא רַבִּי
 צִפְתָּח, מְכַל מִקּוֹס קָשָׁה הַדָּדָר לִהְטַעוֹת קְרִיאַת הַרְאֻשׁוֹתִים. אֲלֵלָא
 שְׁעָרִיין אֲפִשָּׁר לִי לוֹמֵד שֶׁהַקְרִיאָה הָאֲמִתִּית הַרְאֻשׁוֹהַ הִיטָה צִפְתָּח הַרִי"שׁ,
 אֲזַל אַח"כַּ כִּשְׁפִשֵּׁט הַמִּכָּהֵג לִקְדוּא לְכָל אִדָּם כִּקְטוֹן כְּגוֹל צַמְמָא רַבִּי,
 הִתְחַכְמוּ לִהְצִדִּיל צִין הַקָּדֵשׁ וְצִין הַחֹל, וְקִרְאוּ לִהְדִּיּוֹעוֹת רַבִּי צִחִידָק,
 וְהִנִּיחוּ רַבִּי צִפְתָּח לַחֲכָמִים הַסְּמוּכִים, וְכֵן הִנִּיחוּ הַפֶּתַח לִשְׂאֵר כְּנוֹיֵי רַב,
 כְּמוֹ וּמוֹרֵא רַבִּי כְּמוֹרֵא שְׁמִים, קִרְאוּ רַבִּי אֲלוֹפּוֹ וּמִיּוֹדְעוֹ, שְׁמַעוֹלָם
 לֹא רָאִינוּ וְלֹא שְׁמַעְנוּ מִי שִׁיקְרָא רַבִּי רַבִּי צִחִידָק, זֹאת נִדְרָאִית צַעֲנִי
 פֶּסֶרָה הַגּוֹנֶה.

נִטְלָא, פֶּעַל יוֹלָא, עֵינֵינוּ צִל' מִקְרָא כַּעֲנִין נִטְלָא; הֵן אִיִּים כִּדָּק יִטוֹל
 (יִשְׁעִיה מ') וִינֻטְלָם וִינֻטְלָם (שֵׁם ס"ג); וְצִלְשׁוֹן חֲכָמִים הַרְחִיצוּ
 הַדּוֹלָתוֹ, וְשִׁמְשׁוּ צוֹ עַל הַלְקִיחָה שֵׁם עֲמָה הַגְּזָהֶה: נוֹטֵל אִדָּם אֶת צָנוֹ
 (שִׁצַּת כ"ח) נֻטֵּל אֶת הַמַּחְתָּה (יוֹמָא ה'), צִיָּת שְׁמֵאִי אֲוִמְרִים לֹא יִטוֹל
 אֲלֵלָא א"כ נַעֲנֵעַ מִצְעוֹר יוֹם וְצ"ה אֲוִמְרִים עוֹמֵד וְאוֹמֵד זֶה וְזֶה אֲלִיָּנוּטֵל
 (יוֹם עוֹב א'), הַנוֹטֵל אִם עַל צִמִּים (מִכּוֹת ג'); וְגַם עַל כָּל לְקִיחָה
 צִכֵּל דֶּךְ שֶׁתִּהְיֶה: לֹא כָּל הַרְוָה לִיטוֹל אֶת הַשֵּׁם יִטוֹל (צִדְכוֹת א'),
 וְגַם עַל הַסִּסְרָה, כְּמוֹ הַנוֹטֵל לְפָרְדֵּינוּ (נִדָּה דף י"ז) כּוֹרֵת וּמִסִּיד לְפָרְדֵּינוּ,
 וְכֵן צִזְקָן: וְרִצָּנוֹ חִיִּיצ עַד שִׁיטְלָנוּ צִתְעָר (מִכּוֹת ג'). וְאֲלֵל הַיָּדִים אֲמָרוּ
 ל' נִטְלָה קִשּׁוֹר עִם לַמ"ד לְהוֹדוֹת עַל הַרְחִילָה: מוֹחֲגִין אֶת הַכּוֹס וְאַח"כַּ
 נוֹטְלִין לִידִים (צִדְכוֹת ח'), נוֹטְלִין לִידִים לַחֲלוּץ לַמַּעֲשֵׂה וְלַתְרוּמָה
 (חֲגִיגָה צ'), נֻטֵּל לִידוֹ אֶחָת (יָדִים צ'); וְעַמְּם הַמִּלִּיכָה הַזֹּאת, הַגְּזָהֶה
 הַכֵּלִי

ו"ל. ולשון רצו לאו דוקא בכל התלמוד אלא גדול ממנו כד' יוחנן
 דהוה תשדד לשמואל לקדם חזרנו ואמר שמואל אטו לא ידע דרציה אנא,
 ואמרין נמי אנא רצך ורצ הונא רצך דרצך (ש"ת הרש"א תר"ט)
 עכ"ל. ואע"פ כן אין להכחיש שצק"ת מקומות צאה מלת רצ צענין
 מלמד ממש, כמו אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רצנו (צרכו' ז') ופגע
 צו רצו או גדול ממנו (שם דף י"ד). ילא האז המכה את צנו והרצ
 הרודה את תלמידו (מכות ז'), ומורא רצך כמורא שמים (אבות ז')
 אצדתו ואצדת רצו שלו קודמת, אצדת אציו ואצדת רצו של רצו קודמת,
 שאציו מציאו לחיי הע"ה, ורצו שלמדו חכמה הציאו לחיי הע"ה
 (מליעא ז'). והיואל לנו מכל זה ששם רב לא הונח מתחלתו להורות
 על המלמד, אלא להורות על כל גדול ונכבד; אלא שצסוף ימי צית שני
 כשפסקה מלכות צית חשמונאי וצאה הגדלה והשדרה ליד צעלי זרוע,
 הורדוס וצניו, התחכמו העם ליטול תאר רב מצעלי גדלה הצלתי
 ראויים אליה, ולתתו אל החכמים מורי התורה ומלמדיה, ואז התחילו
 לקרוא רבני לכל חכם, ורב לכל מלמד, ורבן לנשיא סנהדרין.

הרבוי מן רב הוא צל' מקרא רבנים כמו רבני המלך, אצל צל' חכמים
 הוא רבנות: רצותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית, כאלו היה
 הנפדד ממנו רב. וזה להיותם מורגלים צל' ארמית שאומרים זה
 רבא צאלף, ומתעורצת צ' הלשונות נמשך להם הרצוי רבות, אמנם
 לא שמשו צו אלא עם הכנויים, והוא פלא. והאחרונים צנו למלת רב
 רצוי חדש והוא רבנים ולא ישמשו צו אלא על החכמים גדולי העיר
 היושבים על כסא ההוראה, והם הנקראים צל' יחיד רב.

רבי שם התאר צכנוי מצד צעדו, שרצו רבב והנפדד ממנו רב; כשהיו
 החכמים המפורסמים מסכימים לתת כבוד לאחד התלמידים, שיהיה
 גם הוא כאחד מהם, שיהיו דצרו נשמעים לכל העם כאחד הגדולים,
 היו קוראים לו צסם רבני, וקריאתם צסם זה היא הנקראת סמיכה,
 והיא המכשרת את החכם לדון דיני קנסות, שכל זמן שלא נסמך ולא
 נקרא צסם רבי, אינו דן דיני קנסות, ואינו נקרא חכם אלא תלמיד;
 כמו שאמרו צקדושין (דף ת"ט): על מנת שאני תלמיד אין אומרים
 כשמעון צן עזאי וכשמעון צן זומא; ופירש"י: תלמידים היו וצחורים,
 ולא צאו לכלל סמיכה, ולא היו צימיהם כמותם צתורה.

אין סמיכה אלא צאדן ישראל, לפיכך לא נקראו צסם רבי אלא חכמי
 א"י, וחכמי צצל נקראים צסם רב, שכיון שלא נסמך צאדן ולא דן
 דיני קנסות, לא היה כל אדם כפוף לו, ולא חייב לקרוא לו רבי,
 כלומר גדולי ואדוני, אלא קוראין אותו רב, לומר שהוא צענמו גדול
 ונכבד, אע"פ שאינו גדול על זולתו כשיעור שיוכל לקנוס את אחרים לפי
 אמת דעתו.

דברים נכוחים *

לעורר לב האבות על הבנים לחנכם באופן יותר טוב ומועיל,
וללמדם תורה בסדר מתקן, וכי יש מעלה גדולה ויתרון רב
לְלַמּוֹד בבית הספר, מקום אסיפת התלמידים, העשירים
והאביונים יחד על הַלְמוֹד בבית אבות בר בבר, מטעמים
ישרים למוצאי דעת הערוכים במכתב הזה.

וְכָל-בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵיךָ.

(ישעי' כ"ד י"ג)

הענין היקר והנשגב צכל עֲיִנִי מדע הוא חנוך הבנים וסדר למודם.
הלא הוא יסוד מוסד ואצן פנת כל אושר האדם זמני ונצחי!
על כן ראוי לכל איש משכיל ויקר רוח לשית לצו אליו, ולהתצונן איזה
הדרך יכשר להגיע אל מחוז החפץ הזה, ולעורר האצות על חוצתם
לחקך צניהם צלמוד טוֹב ומתוקן צימי ילדותם; כי הזמן הזה נאה לקצב
הלמודים ההכרחיים להם לדעת תורת האדם ותורת הישראלי. צעודנו
הנער צראשית זמן שנות חלקו, לצו פתוח ורחוץ להיות החכמות והמדעות
חודרת צו; כי לצ הילך כדונג לפתוח עליו פתוחי חותם, וכאצן שיש
אשר אס יוחק עליו צעט צדל ועופדת צל יזה ממנו נאח, אמנס צחלוף
תור הנערות, אצ תכצד המלאכה, ולשוא יעמול הזורע זרע אמת,
כאשר יודה לנו הנסיון. כל כצון דצר יודע שיש לכל נער ונער דרך
מיוחדת וכרחוק מזרח ממערב רחקן מזמות זה מזה; ומה עמקו דצדי
החכם מכל האדם צאמרו: **חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יקין**
בל יסור ממנו! הכתוב הזה כלו אומר תעלומות חכמת המלך
צדיקעת תכונת האדם גס כשהוא ילד דך ונער קטן צמעלליו יתנכר.
לא כל התכונות שוות ולא כל מדות נפשיות דומות; וכאשר נצדל טצע
הנער החומרית מטצע הנער השני, כן דוחס שונות וכוחות נפשם
מתחלפות, כידוע לעוסק צמלאכת החנוך. לכן לכל ילד וילד אורח
פרטי, שיוליככו צו המורה כדי שיגיע אל המסלה הנכונה מצוא היכל
התורה והחכמה המוסר והדרך אצן. המורה המצין לדיך לחקור תכונת
התלמיד

(*) המכתב הזה חציתי צורת אגרת צגנת תקע"ל, ויעדתיו לשלחו צמחנה העצרים
אשר אנכי יושב צתוכס. אולם צינתי לעתים ההם כי עוד חין זמן לפזר כי
אס לאסוף אותה הציתה. וכן היה כמוס עמדי וחתום צאורר ונכתבי עד
טזה ימים לא כצירים מלאחיו וצשומי עין עליו ראיתי שגללו צו דצדים
אמתיים צענין למוד הנערים ואחרתי: ולא המכתב הזה, לאחי צני ישראל.
אשר לצצס יכילו העור והאמת, וצינו ונתוכו כי את העור והמועיל לריתי,
וחפתי להסיר המכשול, ולחזק צדק והיה זה שכני!

הכלי לשפוך מים על הידים, לא שהנטיילה היא הרחיפה, אצל צהרן
 כלשון זה להורות על כח גזרה, שדרך שירדו המים מכח אדם המגביהם
 ושופכם. אע"פ שאחר זמן השמיטו הלמד להקל על הלשון, ואמרו נוטל
 אדם שתי ידיו שחרית (חולין דף ק"ו), וגם לשון זה נטל ידיו יש לו
 עקר, מצלי שיהיה שרש נטל יוצא מענינו, וזה שהרי אמרו: הנוטל
 ידיו לריך שיגביה ידיו למעלה, שמה יאלו מים חוץ לפרק ויחזרו ויעמאו
 את הידים (סוטה דף ז'), וזעל הטורים (א"ח קס"ג) הוסיף: וסימן
 לדבר וינטלם וינשאם עכ"ל, והאמת שאינו סימן, אצל דאיה צרורה,
 שאם לא היתה שם הגזרה לידים לא היה אפשר לומר נוטל ידיו,
 אלא נוטל לידיו. כי צאמת מעולם לא הונח שרש נטל להורות על
 הרחיפה עצמה. סוף דבר, תדע לך שאין נטיילה אלא הגזרה, שהרי
 אמרו: כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו שני' שאלו ידיכם קדש
 וזרכו את ה' (סוטה דף ל"ט), וזירושלמי: תכף לנטילת ידים זרכה
 שני' שאלו ידיכם קדש וזרכו את ה' (זרכות ח'). הרי מפורש שדרשו
 שאלו ידיכם קדש על הנטיילה, א"כ נטיילה הגזרה היא, שאל"כ איך
 יפורש יצאו על הרחיפה?

עד מלת העעס, שמשו זה חכמים צענין קודם: עד שאתה שואלני
 למה נאמר זה עוצ, שאלני אם נאמר "זה עוצאם לאו" (קמח
 דף נ"ה) העעס קודם שתשאלני; ודוגמתו צכתוצ עד צוא המלך אחז
 מדמשק (מלכים ז' י"ו); ועם מלת **נשא** אחריה, ענינה כמו בַּטָּרָם
 צל' מקרא: עד שלא יגיעו לשורה. עד שלא תנן החמה (זרכות ג')
 עד שלא יאמר יש לי צדין (מכות דף ה') כלומר קודם שיפרשהו הכתוב
 כזר היה הדבר למד צקל וחומר; עד שלא נצדא העולם היה הקצ"ה
 ושמו צלצד (פרקי ר' אליעזר פ' כ"ג). ור' יהודה ליז צן זאז צתקוני
 התפלה שלו (סימן כ"ח) האריך לשון לשצס הנוסח הכתוב צתפלות
 אתה הוא עד שלא נצדא העולם, ואומר שצ"ל אתה הוא עד שנצדא
 העולם, ושעד שלא נצדא אין לו הצנה ולא כונה. והנה אחרי שהמליצה
 הזאת נמלאת צל' משנה לא יתכן לומר עליה כדברים האלה, וצפרט
 אחרי ראותנו שמדרך השליה להיות נוספת פעמים רצות שלא לצורך,
 כמו המצלי אין קצרים צמלרים (שמות י"ד), אין כסף לא נחשז צימי
 שלמה למאומה (מלכים ה' י'), ורצות כאלה גם צשאר לשונות העמים,
 כגון צל' דרפת, (Je crains qu'il ne soit mort, rien ne lui
 semble bon, peus'en faut que je n'aie fini).
 ואתה ידידי שלום.

שד"ל.

בסוף זהב, גזי מלכים חזני חפץ חמדים חמרים, סחורת למד ולידון ומרכולת תרשים, אם זרעם יהיה נצער מכל צינה ומוסד, כזהמות נדמו, חזרים לאיש משחית תרצות אנשים חטאים? מה יסתכרו צניהם בהרצותם חיל ועושר, וכי יהיו כנענים נכבדי ארץ זידם מאזני ממה, השולחים חיות כלל ים ופודשים ספירות לאיים רחוקים, אם נפסם להוטה צחתולת הצערות? הלא צחשכה יתהלכו כל ימיהם, הדפה יעטו וצושת ילצושו צלדחם לחצרת אנשים מצויים, הלא גרש יגורשו מהסתופף צית משכילים! על מה ישען חסד צינה ציום עצדה הון לא יועיל? צמה תתנחם נפשו ציום לרה אם חסן חמונה כל אתו? ציום שואה וסאון כי יזעף ים הדאגה, ונצבי המחמה ישטופו, צמה יקים סער לדממה, להשקיט מהומת רוחו השחה ארצה, אם כל חכמה ודעת נעדרת ממנו? הצער צפנותו ממלאכתו לעת נטות לללי ערצ, ונפשו חשקה להתעלם צאחצים, השעשוע מאין ימלא לו אם יצטר ממנו כל מדע? צמה יסער לצצו מעצודת היום? הלא את התאווה יצקס, ויהצול אחרי ההצל, צחצרת ללים להתרועע צמהמורות חטאים יפול מצלי הוסיף קוס. ואנחנו ראינו צעינינו וצאזנינו שמענו, הדכוש יחלוף, העשיר ידל, ומה היה גודלו אם הוא חסד חכמה ודעת? הלא כמתהלך יצוא רישו, ואין צידו מאומה להתכלכל עלמו והוא נצזה ונמאס.

אם נשאלה לימים ראשונים אשר ראינו, הלא ינאצ לצנו צהעלותם על זכרוננו! דור ודור עצרו ההודים לא שמו לצם אל חנוך צניהם וסדר למודם! ולא חשצו היות חוצתם להשגיח על ילדיהם צעין הצחינה. רק כאשר ידע הנער את חוק התלמוד אשר הוקצ לו מדצו מדי שצוע צסצוע (שהיה עליו לכצד אצן ונטל החול, כי לא למדוהו הרצנים הטיצ, להצין הענין ולדדת עומקו כי אם לצפוף ולהגות כתבי המגיד לאדם מה שיחור) לנצקה נחשצה לו, והמלאכה היתה דים. מי חס לנער נער? הים דורש אל עלם קטן? גדלו הנעדים הלון וגדול צלי דעת קרוא מקדא על נכון כפי הכללים, די אם ידו הדא לספוק כף אל כף, ולהרים קולו צפלפל חצדים, שמח האצ ציולא חלציו, וגלה האם צפרי צענה. ואם שפרה נחלתו צשכל מחודד ליצ קושית התוספת, אשרוהו הודים, פאדוהו מודים, ויהללוהו צשער לצחור הודם מעס

אשר צו ישדאל יתפאד; אף כי זולת התלמוד נערד מכל ידיעות העולם אשר נתן אלהים לענות צו וגם שם אדלו לא ידע לכנות. זכרנו את הקלקול היולא מדוע החנוך הזה! רצים חללים הפיל, ועלומים אצודיו! כי מה היה חלק הצחורים האלה כאשר חזקו והיה לאנשים? אלה אשר צתלמוד הליוחו ועשו פרי (הלא מלער הם ונער קטן ינתצם) התדחקו מחצרת האדם, מצלתי יכולת להתערצ צין אנשי נימוס, ומחוסר הצנתם וקולד דעתם צענין אחד מעניני דרך ארץ לכלכל פיהם צשפה צדודה לא הצינו, הליכות עולם לא ידעו, והכל אשר נעשה צארץ מיוס הוסדה, היה להם כספר החתום. תולדות העתים וקורות הזמנים כמחור נחשצו להם, נצעדים מכל שצילי המדע צמחקרי העצע וצלי דעת את אשר מתחת לרגליהם וממעל לראשיהם. גם ספורי תולדות ישדאל ההסתלשלות הדורות הראשונות וקורות מלכי יהודה נעלמו מהם

התלמיד אשר לפניו ועל פיה ישיב לזכור הדרך, שתצאנו אל המדרגה הראויה ואל התכלית המצוקה, ואז אור האמת ינחהו צמיסור, וחפלו צידו יללח לעשות שרש למטה ופדי למעלה להטיב ולהשרי, עץ טוב שבזעו כל יעקר, וכי יזקין יקום נגד כל שטנה, אמנם זאת לריכה

שקול הדעת, ידיעה רצה ורחצה צחקידת הנפש וכחותיה; שקידה והשגחה יתירה, הכנה טובה ועלומה, ועל כלם סבלנות הדצה ויושר לצ המחקר; כי עמוקה חכמת החנוך הרכיבה התצוננות גדולה ועיון דצ, אכן שכרה אמת, והעוסקים צה צאמונה יאכלו פריה! עוד זאת דעה מקוצלת מימות קדם, ומוסכמת מכל חכמי דוד ודוד זקנים עם נעדים: שמבלעדי הכנת בתי החנוך הפתוחים לכל שוקד על דלתותיה עשיר ועני יחד, מתוקנים על צד היותר טוב ומועיל, בל חנו הצלחת המדינה! ולכן צכל מדינות איירופא יעלו החכמים היושבים ראשונה צמלכות, יודעי עתים ונצוני לצ, הדורשים טוב לעמם ודלויס לאחיבם, מצקשים שלום האדם וחפלים צטוצת הכללי וצדוממות ממשלתם, להקים צתי ספר לצנים קטנים, שמה יאספו הדועים להשקות עדר עדר לצדו מצאד מים חיים. וכמוהם עמלו סופרי העמים צשציל תועלת קצון הכללי, לגור את אצן וחשכה וההרגל מעל פי הצאר, צחצרים ספרים יקדים צעניני חנוך ואמון צנים. והקלו המעמסה אשר כצדה

על שכם המורים והתלמידים, צפנותם מסלת הלמוד לפני שניהם. כי העדיכו לפנייהם ענינים נשגבים צחכמות דמות צסדר נאה ויפה, וצלשון נחה וקלה להצין כפי ערך מושג התלמידים. הם סקלו כל אצן נגף והאידו שצילי הלמוד, פלסו מעגל מעוקס והציעו לקח טוב, צאופן שהמורה והתלמיד יצאו שיערי חכמה וצניה צלי תלאות ועיפות.

אבל מה לי, אצות הישרים! להעתיר דצרים עליכם צענין שידעתם כמוני? הלא אל נצונים אדצר, ואל משכילים אשים מלתי, מי צכם אשר לא נסה הג דגליו צעמק הצדכה, לשצור למאוו ממעין נאמן מימיו לא יבצרו, הם ספרי החנוך החדל לספור כי אין מספר צכל לשון וספר? מי לא מלא את אשפתו צדיעה זאת מחצורים טובים ישנים גס חדשים? ואם יש לספוק, אולי יש אחד צעיר ושנים צמשפחה הפונים אל עסקיהם מצלי צין צספרים האלה, ההולכים אחד צנעם ועל משמרת מחיותם עומדים ולא קמים ולא זעים ממנם, צהיות הפדנסה והכלכלה רק מגמת פניהם ועל דוחס לא יעלו לקנות דעת מספר; כי העת לא יתנוס השצ דוחס ועד ארביעה לשאוף לל, צדוצ עמלס להציא מכלת

ציתה, הלא גס צולת זאת צאזנס יצחנו וצלצצס יצנו. שכל תכלית קנייני תצל ואחרית כל פעולת האדם הצלחת בנים, ושאינ יתרון לאצות צכל עמלס שינמולו תחת השמש רק טובת צניהם התלויה לצד בחנוך טוב ומועיל ובלמוד מסודר! הלא כל יגיעת האצות צשציל צניהם ויוצאי חלניהם, וצולת זאת הכל הצל ודעות דוח צעולס העוצר; כי מה יועיל לאצות כל הונס, אם תולדותיהם תהיינה שוצצות כפרדא מדצר, דיקות מכל חכמה ודעת? מה יתנו ומה יוסיפו להם כל אולרות

"הנמצאים, הלא אנחנו מדיקים שקינו לשלם משכרתם עשרת מונים, על כסף זהב לא נחוסה, וכל עשרנו למאומה צעינינו נחשז, אך לטובת צנינו מיועד, להגדילם לתורה חכמה ומוסד תורת ה' ותורת האדם יחדיו תהיינה תמימות צדיקה להלחמתם צוה וצנא ורק צאצאם אשרנו!" —

על זה אשיבה לכם, הלא צדק אמרי פיכם, נכוחות תדצדנה לשונכם! ומי זה יענה צכם, כי לא תעשו מה שיש לאל ידכם? הרצה יגיעה תיגעו, ודאבות דצות תעמיסו עליכם הכל למען שלום צניכם, מחיר כציר תשלמו למודים מעולים, ספרים יקדים תקנו צהון דצ, וכל תאות נפשכם דק למען הצעיד צלצ צניכם תשוקת חכמה ודעת; אולם לא זה הדרך הנכון אשר צדרתם הודים עוצים וישרים! לא זו האורח האמתי להדריכם צנתי צי ישר, ולהוצילם אל מחוז חפצכם. לנו נא אחי שלומי אמוני ישראל! ונוכחה יחד; כי על כן הואלתי לדצד אליכם דצדי שלום, קשט אמרי אמת, לא להורות לכם הדרך אשר התותי תיו, ולהשכילכם בינה אשר עלה על רוחי, כי אם להתיעץ עמכם דצד גדול והיקר, נצחנה נא צלצ אמת ותמים את המועיל לנו ואת העוז והישר נצחנה!

הל'א דצד מוסכם הוא מכל מצני חנוך הנעורים: הלמוד היהודי (פריפאט אוטערריכט) הוא הלמוד שירה המורה לתלמידו ציחידות צתוך חדר הורתו אינה מועיל כל כך, ואינה מלליה לעשות פרי כמו הלמוד ההברי (נאוועל אונד עפפגענטליכער אוטערריכט) הוא הלמוד אשר לתלמידים דצים צאסיפת חצרים המקציצים לקול המורה צצית הספר. וזה אצאד לכם ע"י עעמים נכונים וישרים:

(א) **ידוע** לכל איש מצין, שהענין הנאמר מפי המורה צתורה או צחכמה או צמוסד, כשיהיה ראוי לכנוס צלצ התלמיד ולעשות דושם צנפשו המטכלת לדיך להיות המאמר מחוצר צשפה צדורה נקי מכל סיב זך המלליה וקל להצין, עדצ על און שומעת צערך מושג התלמיד וכח צינתו לפי מדת שנותיו, וזולת זאת תגעל נפשו צו מהר, ותלאה להשגיח על דצדיו. המורה צהעריך תורתו לפני התלמיד יחיד, לא יצחר הדצדים על הסדר לכלכל אותם כדאוי כי אין דואה ואין משגיח עליו, ורק אשר ההרגל ישים צפיו אותו ידצד, והעולה על דוחו יפלה פיהו והיא לא תללח. אכן המשא אשר צפי המורה אל קהל שומעים הצעירים צאסיפת חצרים דצים, מסודר תמיד על נכון דצד צצור על אפניו, על פי חקי הלשון ונתוח המאמרים, עדוך כפי כח שכלם ומדת שנותם הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, כי זה משפט המורה צכל צתי ספר וזה מעשהו, ורצה תועלתו צצחינת הענין והלשון שעי"ז יורגל התלמיד צסדר הביון ולחת המלליה מנעוריו ומפני זה אמרו חז"ל (אצות פ"ו מ"ז) התורה נקנית בעריכת שפתים ד"ל שתהיה התלמוד שגורה צפי המורה, עדוכה ושמודה על שפתיו צאד העיז, ועי"כ התורה שמודה צלצו. וכמו שפירשו המפרשים שמוליאם צפה ומשמיעם לשומעיו צערך וסדר הראוי. וכן אמר ד"א (עירובין נ"ד ע"א) מ"ד: כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונן יחדיו על שפתך (משלי י"ח) אימתי דברי תורה געימים, כי תשמרם בבטנך, ואימתי

(כי) לא למדו ספרי קדש על הסדר ופסוק אחד על נכון לפי תלונה הלשון, וטעם הענין ידע אחד מני אלפים) אף לא שמות מלכי יהודה וישראל ודברי הימים למוסלים צתוכם, ומה נסבה על ידם צאורך הזמן לא ידעו כדאוי, לא שמו עינם צספרים המעמיקים צתכמת אלהות צחזוק יסודי אמונת ישראל, ולכן אין מלה צלשונם ואין מענה צפיהם ונסתמו דלתי שפתם להשיצ לשאלם דצר מפי איש חכם לצ"מאמונה אחרת צענין הדת, וצו יצוו להם, ולא על העומדים לפניהם כרחל נאלמה, לצד לעבו, כי אם על כל צית ישראל כדי צזיון וקאף, כי מן הדועים יקישו על האף, ואמרו שה נאלמה ישראל, לא תאד להם ולא הדר, אצדה ממנס חכמת קדם וצינת ימות עולם הסתתרה! ואלה מן התלמידים אשר לא חלק להם צינה יתירה, לחתורים התלמוד והפוסקים (הדרך עמל דצ ויגיעה ענומה, נדידת שנה צלילה ואצוד כח הגוף, עד שקצר אורך חיי האדם ללמוד שתי תורות צרוחן פי שנים ולמלא אשפתו מהן צכל חלקיו וצכל סעיפיו הדצים והדחצים) יאלו מצית המדרש כאשר הלו"שמה, ריקס צאו וריקס צצו, והזמן נאצד צאין תקוה להשיצה, התלמוד לא עלה צידם והמקרא לא למדו, ואין חלק אחד צדיעות ההכרחיות למעמד האדם צחצרת הכללית היה צאמתחתם, שכלם נתעקש צלמודם, שלא על הסדר והסדרא הישרה, והם נצוכים צאדן מצלי תלוא עוד הדרך אל האמת. אין תורה ואין חכמה, אין דעת ואין דרך ארץ, אין יראה ואין אמונה, ומותר האדם מן הצהמה אין! ומה היה סופם? הם היו להם למשא וגם למעמם הקצון אשר מוטל עליהם למדנס!

נבשנו תאצל צזכרו את העתים הדעים האלה! ידעתי אחי ידעתי כי נפוגותם מליוד היגון הזה, כמוני כמוכם נפעמתם! על כן נסורה ונפנה אל ליור נחמד אף נעים מזה, אל הימים אשר אנו חיים צהם, כי צצחינה זאת טוצים הם מאלה אשר חלפו לנו, שהאצות משגיחים על צניהם לחנכם כדאוי לפי השגת שכלם, ועלינו להודות ולהלל לה' על כל תגמלוהי להפקיה עינינו למול עדלת לצצנו לחמול על עמלינו אלו הצנים, לשית מחשצותינו אל תכלית טוצתם ולא לעצוד אותם משולחים אל המקרה כאשר היתה מלפנים. הלא כעת כל מעיינינו צהלחת צנינו להעיצ דרכם ולהיטיר ארחותם, וכל חפצנו וישענו להוצילם אל התכלית המכוון, שילמדו את הטוב ואת המועיל שיבגילו לעשות הדרך והיושר, את החוצות לעצמם, לאלהים ולרעיהם.

אבל אמרו נא לי אחי! אם כל זאת צדלונינו הטוב לעשות, מה יועיל לנו הרצון והחשק? ה"ש די בחפץ נפשנו לצד? הלא ידעתם לא המדרש עיקר אלא המעשה? אם נתן ה' צקדצנו כח לפעול למה ייסן הכח צנו ולא יתעורר אל הפעולה? למה נהיה כחולמים אשר צהקילם מחלום הטוב ונפשם ריקה? קומו והתאוששו! אל תנוחו ידכם צחיקכם נדיצי רוח, חקקי לצ! התאמנו להציא דלונכם הטוב מן הכח אל הפועל! התחזקו למענכם ולמען צניכם ולמען דור אחרון יולד!

שביעתי אתכם עונים צי לאמור: "הלא אנחנו עושים כל אשר צכחנו לעשות, הלא אנחנו צוחרים לנעורינו המוצחים המנאליים

בא לשמה *) וזו אחת כפי הנסיון. חולס כל זאת צצית הספר מקום קצון תלמידים רבים, שכל אחד מהם חפץ להתדוּמס על זולתו ולהתנשא על חזרו, והיא סצת ההתלהצות והצערת החשק אל הלמוד, ואשר תגיעהו אל הסקידה וההשתדלות להוסיף חומץ ולהרצות השגחה וגם להתנהג צמוק כדלון המורה.

(ד) בבית הספר הפתוח לכל הדוגה ללמוד שם, גדול כבוד המורה ויראתו כלל התלמידים יתר מצצית אצות מטעמים אלה.

(1) הנער הלומד צצית אציו יחידו ואין דיע לו, אומר כלצצו צגאות דוחו: ציתי אני שוכן, וחדרי משוח צסער אני יושב, מי אדון לי? את מי אירא ואכבד? הלא על שכרו יצוא המורה, מלחמנו הוא אוכל ממסקנו הוא שותה, וכמעשהו ישולס לו מצית אציו צמיעצ כספו. כשכיר פעלו יחשצו התלמיד וציק אציו לגרשהו ולהחליפהו צאחד כחשקו, ואיה מודלו וכבודו? (2) המורה צסגס צשר הוא ומעיל חומר לצושו, צל ימלט מעשות לפעמים דצדים אשר לא יעשו נגד. פני הנער צהיותו צצית אחד

*) הדי שלל לשמה היו, וש מי שלומד התורה לא להתחזק על ידי צחמנות ויראתו ולדעת המלות והחוקים הנכללות צתורה לקיימן בהלכתו וינחיל על ידן חלק לעו"ה, כי אם עוסק צה בקירא צשאר ספרי חכמה ומדע להשגיר למאורו צידיעת ענינה שלל יעלמו ממנו ספורי וקורות העתים והוכן המלות. חמנס אין פניה אחרת צלמודו רק החשק אל התורה שהיא מקור החכמות והוא יכ"פ עוסק צה תמיד צהצונות עלותם ועיון רצ. ועי"ו שיעתיק צספורי ופלות הצורה וצנסים שנעשו לישראל, ויעיון צעוצ עשה ודעת המלות שנתן להם לצבות חותם, ישתרש חוק המאמנה והרת צלצו ויצוה לידי ידאת חלסים ומעשה המלות כמשפטן וח"כ סופה לשמה. וע"ו חמנס: לעולם יעסוק וכו' כוננס על העוסק מחשקת ידיעת התורה חצל שלל לשמה כדי שיזכה לחיי עו"ה מכ"ס סופו שיצוה לשמה ע"י שסוק צה צהשתדלות רצ. ויש מי שלומד רק מציאת פניה ומחשצה זרה צצלצו אין נסחו אליה להשתוקק אל חמנתה כי אם לומד להפאחר כדי שיקראוהו רצו או חכס ויבצרוהו וח"כ לא לצד שיתרחק תמיד מן מרכז חמנת התורה ולא יגיע אל פכלית המכוון ממנה להשיג חיי נלהי חלל שהלמוד עוד לו לפוקס ולמכשול כי מתוך שלומד צלו עיון ועומק רק צשטחיות הענין ולא ירד לסוף דעת התורה והמלות יתרצו צהן ספקות ויפול צמצות השאלות שלל יכול להתיר חותן צמיעוט השגהו והסוף שהחלט חמונתו ויופסדו דיעותיו ויצוה לידי אפיקורסות וציעול המלות. וע"ו חמנו (תענית ז' ע"ה) כל העוסק צתורה שלל לשמה נעשית לו סס המרה כוננס צמי שסוקס מחשוקת הצורה או מפנים אחרת, הלמוד כמו סס צרפואה שיתן הרופא לחולה כדי לרפואתו ממכהו ואם ילטיך החולה כפי הכנתו סורה הרופא אז מועיל לו וישרצ לצריאותיו חצל אם לא יעשה כן לא לצד שלל יועיל חלל שיזיק לו ויגדל חליו עליו וימות (עיון מהקט"ה צח"ה) ועס הולעס הזאת חזרה לה קרסית התיס' סס שרלו סהירה צין סני מחמרים חלג. והיורול דוחק מאוד שכווננס על מי שלומד לקנהר כי חיק יוצן מן השלילה שלל לשמה החיוצ של הלמוד לקנתו? ומעלמו יוצנו דצריהס להיטך כל העוסק לשמה נעשית לו סס חייס, היינו מי שלומד לדעת חמנת התורה ומשפט מעצו המלות כדי שיקיימן וינחל ע"י חלק לעו"ה נעשית לו סס חייס לפי שהשחמס צרפואה כפי הכנה הרופא ויהרפא. ועוד יש לי הרצה דצרים צזה צהצלל שמוס לשון חכמים צמה שחמרו לפעמים צהלמוד לשם ששים ולפעמים לשמה ואין כחן מקומו להאריך.

ואיכותי חשמרם, כי יבנו יחדיו על שפתיך • פירש"י נשאתה סודרם ומולאם צפה ולא לגרום בגמגום •

(ב) הענין עלמו יותר מנוקה מכל שגיאה וטעות, וטהור מערצוצ מחשבות, כאשר התלמידים נקצלים מצית הספר, מאשר הוא צכותלי צית צירכתי החדר לפני תלמיד יחיד; לפי שילודפו ויצורדו ויתלצנו הדברים ע"י הטענה והמענה, השאלה והתשובה, הויכוח וההתרות הספקות, צין השואלים כענין ומשיצים כהלכה • ולטעם זה יסדו דו"ל קנין התורה (אצות סס) בפלפול חברים • הכונה על מה שאמרו ש"י שישאלו התלמידים על דבריו זה צכה וזה צכה, והוא יענה כדרך חכמתו, יתעורר על כמה ענינים חדשים, ויזוקק הענין מזוקק שצעתים ויתחזק ויפתח צלצ התלמיד כאמרם; הרבה למדתי מרבותי ויותר מחברי ומתלמידי יותר מכלם • ומתקו דברי דו"ל (עירוצין סס) כי חיים הם למוציאם אל תקרי למוציאיהם אלא למוציאיהם בפה • ומה יסדו אמרי הרצ אצדנאל צספר נחלת אצות צפידוס המסנה והעמידו תלמידים הרבה! וז"ל: „מליאות האמת קשה מלד וקלה מלד" • והקושיה היא צערך האדם היחיד" כשיעיין לצד „שיקשה עליו מליאות האמת מפני רוצ ההולעות וההקדמות שיטעך אליו להביע, וקלות מליאותה היא צערך רבוי האנשים שצדויו תושב אמתת הדבר צנקלה" • וכן אמרו צפרק ראשון דתענית (דף ר' ע"א) „מ"ד חרצ אל הצדים ונאלו? חרצ על שונאיהן של ת"ח שעוסקין צד צצד צתורה, ולא עוד אלא שמעפשינ שנאמר נואלו ולא עוד, אלא שחוטאין כתיצ הכא אשר נואלו וכתיצ התם אשר נואלו ואשר חטאו • היינו דאמרו הרצה למדתי וכו' וצפרק לא יחפור אמרו קנאת סופדים „תרצה הכמה וכו' וכן זה מה שידה שטוצ צעני ה' להרבות בתלמידים „כדי שיגדיל התורה ויאדיר • וע"ז אמרו והעמידו תלמידים הרבה" עכ"ל האצדנאל — גם נחמד משל ר' נחמן (תענית סס) למה נמשלו דברי תורה בעץ שנאמר עץ חיים היא למחויקים בה? לומר לך מה עץ קטן מדליק את הגר הגדול, כך ת"ח קטנים מחדדים את הגדולים • פירש"י ששואלין כל שעה •

(ג) כ"י זה חכם ולא יצין זה? האדם כאשר הוא צקטמותו לא יצין לאשורו מקולד צינתו • מפונק מנוער חיתו, עודנו לצו שחן וטפס מהשכיל לאחרית דבר מדאשיתו • עוד טחות עיניו מדאות אור האמת, ושהחכמות מועילות לאדם ומאשרות אותו מלד ערך עצמותם, שהן מזיירות השכל, ומאירות חשבת הנפש, שהן מלליחות ימי חלד ומנעימות חייהו שוצע שמחות, הן המציאות האדם לתעודה אמתית ועל ידיהן הוא זוכה לשתי עולמות, ואדם ציקר ולא יצין נמשל כצחמות נדמו, הנער הנעיר עוד עוד להתצונן על זה, על כן לא יקש אל התורה והחכמה מאהבת האמת, ולא ידרשנה מלד יקרת פנת חכמתו • כי אם מפאת דבר חוליה להן שיתעורר ממנו, והיא תשווקת הכבוד וקנאת איש מדעהו להתפאר על תלמודו, על שכלו וצינתו ולהיות ע"י מצד צעניו חציריו • אמנם הלא יסדו חז"ל (פסחים כ' ע"ג) לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה

לומר יחיד צצית אצותיו לִצְדָּק יִשְׁכּוּ וְיָדוּס, מוֹדֵד מֵאֲחִיו, וְאִינוּ דְּבִיל
צִקְצֹן אֲנָשִׁים חֲשׂוֹנִים וְכֹאשֶׁר יִגְדֵּל וְיִהְיֶה לְאִישׁ, יֵאֲחָזְרוּ הַשֶּׁנֶּן אִם לִפְנֵי
נְדִיבִים יִתְיַלֵּץ, מוֹדֵאס וְחֹתֵם עֲלָיו, שֶׁלֹּא יוּכַל לִפְעָמִים לִפְתּוֹחַ אֶת פִּיהוּ
לְהוֹלִיף מִחֲשַׁבְתּוֹ, אֲזַל הֵרֵגֵל צִצִית הַסֶּפֶד, שֶׁסּ נִקְצָנוּ צֹאן יִחְדּוּ
הַמּוֹדִים וְהַתְּלַמִּידִים, צִהַתְּאֶסְף רֹאשִׁי עִם יָחַד הַחֲכָמִים הַפְּקִידִים עַל
צִית הַסֶּפֶד לַעֲתִים מְזוּמָנִים, הֵלֵךְ כָּל אִלָּה גֵרֵשׁ יִגְדֵּשׁ הַצֶּהֱלָה וְהַחֲדָדָה
מִדְּרוֹס, וְיִרְדֵּב צִנְפָּשָׁם עוֹז, וְהַמּוֹדֵא אֲשֶׁר נוֹלֵךְ עִמָּם מִדְּרוֹס אִמָּם
לֹא יִקּוֹם צֶהֱס, עַקֵּץ רוּחַ אַחֲרֵת עִמָּם וְיִהְיֶה לְאִישׁ אַחֵר. צִצִית
הַסֶּפֶד יִלְמְדוּ לְשׁוֹנֵם לְכַלֵּל מֵאֲמֵר צִקְהֵל דָּב, הַמּוֹעִיל לְהֵם מֵאֲדוּר שִׁיכּוּלִים
לְדָבָר עִם כָּל שְׂרִים וְרוֹזְנִים צִשְׁפָּה נִקִּיָּה צִלִּי מִפֶּח נֶפֶשׁ וְיִכּוּלִים לַעֲמּוֹד
צִהִיכְלִי מֶלֶךְ.

(ו) **רְבוּת** הַתְּלוּנוֹת מֵאֲצוֹת וְאִמָּת יִהְיֶה חֲכָם עַל הַמּוֹדִים צִלְתִּי הַבּוֹנִים,
הַמּוֹעִתִים דְּרַכָּם זֶה צִכָּה וְזֶה צִכָּה, יֵשׁ מֵהֶם מִחוֹסֵר יִדְעֵת
חֲכָמַת הַחֲנוּךְ שֶׁהִיא יִדְעֵה נִשְׁגָּבָה, וְהַמּוֹדִים לֹא הוֹדְגּוּ צֶה (כִּי גַם זֶה
חֲסִדוֹן מוֹדֵשׁ צִצִית יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לָנוּ צִתִּי מִדְּרֵשׁ (בְּעֻמְיֵנָאדִיר) לְמּוֹדִים
שִׁילְמְדוּ שֶׁסּ מִשְׁפֵּט הַחֲנוּךְ וְסִדֵּר הַלְמוּד וְלֹא הִשְׁתַּדְּלוּ לְהַצִּינָה מִתּוֹךְ סִפְרִים
הַנִּדְפָּסִים, לֹא יִצְיֵנוּ סִדֵּר הַלְמוּד, וְכַעֲרוֹס יִמָּשְׁקוּ צִאֲפָלָה לֹא יִדְעוּ נִתִּיב
וְדֶרֶךְ יִלְכוּן אֹרֶי. וְעִי' הֵם מִתְּעִים הַתְּלַמִּידִים לְהוֹלִיכֵם צִדֵּךְ תִּהְיֶה,
מִתְּלָאִים מוֹחֵם צִעֲנִינִים הַדְּחוּקִים עוֹד מִן שְׁכָלֵם הַלֵּחַ. וּמִנְהַגֵּם הַדַּע
לְלַמֵּדֵם קִלְת מוֹזֶה וְקִלְת מוֹזֶה צִלִּי הַשְּׁלִים חֲקֵם צִדְעֵה אַחַת, מִטְעִינִים
עֲלֵיהֶם מִשֵּׁל יִדְעוֹת דְּצוֹת צִלְתִּי נֹאֹת עוֹד לִקְטָנִים, וּמִהַפְכִים פְּנִים
לְאֲחֹד וְאֲחֹד לִפְנִים, וְהַקְטָנִים נִצּוּכִים אִנִּי וְאִנִּי דוֹצְלִים תַּחַת מִשֵּׁל
עוֹל הַלְמוּד הַצִּלּוֹל וּמִסּוֹכֵסךְ צִחֲכָמוֹת שׁוֹנוֹת, וְהֵם יוֹדְעִים מִכָּלן אִפְסֵם
קִלְתוֹ צִלִּי זֹהֵר וְצִהִירֹת הַיִּדְעֵה אַחַת עַל יִסּוּדָה אִינֵם יוֹדְעִים: וְיֵשׁ מִן
הַמּוֹדִים הַמִּצְנִינִים חֲנוּךְ וְלִמּוּד הַעֲנִינִים אֲוֹלֵם נִדְפִים הֵם נִדְפִים! כִּי
תִכְצֹד הַעֲצוּדָה לִפִּי שִׁנְפָּשָׁם לֹא חֲשָׁקָה צֶה וְאֵין לְהֵם מִדַּת הַסִּצְלָנוֹת
הַהִכְרָחִית לְמוֹדָה כֹּאמֵרֵם זֶל לֹא הַקִּפְדֵּן מִלְּמַד. מִהֲרָה תִּקּוֹן
נֶפֶשׁם צִלְמוֹד הַצִּנִּים שֶׁלִּדְכָה הַצִּנָּה יִתִּירָה וְיִנְיָחוּ יָדָם מִמֶּנָּה. יִשִּׁימוּ
מִבְּמַת פְּנִיָּהם אֵל הַמִּסְחָד וְהַקִּינִן, יִשְׁוּעֻטוּ צִחּוֹלוֹת וְיִשְׁתַּקְשְׁקוּ צִחּוֹצוֹת,
וְהַנֶּעֱד יוֹשֵׁב וְצִטֵּל צִצִית אֲצוֹתִיו צֹאֵין מִנְהִיג וּמִנְהַל וְהַצִּטּוֹל מִצִּיא לִידִי
חֲטָא. וְעוֹד יֵשׁ מִן הַמּוֹדִים שֶׁחֲכָמָתָם עוֹמֶדֶת לְהֵם דֵּק לִהְיוֹת נִלְוִיִם
מֵאֲדָה הִירָאָה וְהַאֲמוּנָה, הַדַּת יִשְׁלִיכוּ אַחֲרֵי גוֹם, וְהִירָאָה צִדְגֵל יִלְמוּסוּ,
חֻקוֹת הַתּוֹרָה יִהְיֶה וְיִהְיֶה לֹא יִשְׁמָרוּ. נִגְדַּת פְּנֵי הַתְּלַמִּידִים יִפִּירוּ דָּבָר
ה' וְיִפְתּוּ חֲלוּצוֹת יִשְׂרָאֵלִי. וְאִם כֵּן חֲפֵץ הַאֲצוֹת הִיָּה לְאִפְסֵם וְאֵין, כִּי
תַּחַת שִׁיָּהּ הַמּוֹדִים לַתְּלַמִּידִים לַעֲנִינִים צִמְעָשִׁים עוֹצִים וְיִשְׂרִים לִירָאָה
אֶת ה' אֱלֹהִים וְלִדְצָקָה צוֹ הֵם לְהֵם לְמִשֵּׁל לְסוֹד מִדְּכִי הִירָאָה וְהַאֲמוּנָה.
וְכָל זֹאת יַעֲשׂוּ מִהַעֲדָר הַהִשְׁגָּחָה עֲלֵיהֶם, שֶׁכָּל אִישׁ הִיִּשֵּׁר צִעֲנִיו יַעֲשֶׂה
וְהֵם כֹּלָאן צִלִּי דוּעָה. וְאֵין מִי מוֹחֵה צִיד הַמּוֹדִים וּמִדָּאָה לְהֵם הַדֶּרֶךְ
שִׁילְכוּ. הַהוֹרִים פּוֹנִים אֵל מִלְּאֲכָתָם לְהַצִּיא עֵדָף לְצִיתָם כָּל הַיּוֹם,
מִעֲלֹת הַשָּׁמַשׁ עַד צוּאָה הֵם עוֹמָסִים צִעוֹל הַמַּחֲיָה וְהַכִּלְכֵּלָה וּמִמִּדְּחָק
יִצִּיאוּ לְחֹתֵם, וְצִמְחָתָה הַעֲרֵב צִשׁוֹסֵם נְוִיָּהם, עִיפִים הֵם מִטּוֹרַח יוֹמָם,
וְיִשְׁתַּדְּגוּ עַל לֹאֲדָם דְּאֲבוֹת שׁוֹנוֹת אִלָּה מִאֲלָה. אֶת יִלְדֵיהֶם מוֹסְרִים צִיד
הַמּוֹדִים וְצוּטָחִים צִאֲמוֹנָתָם שִׁדְרִיכּוֹם צִנְתִּיב הַאֲמָת וְיִנְהַלּוּם עַל מִי
מִנְחוֹת

אחד והוא סביבו תמיד, ומי אנוש אנוש ימשול צדוהו בכל עת וצכל זמן
וישמור נפשו שלא ילא מגדר המוסר בקלה מעט ויעצור חוקו, שלא
יתרגז ולא יקליף, ולא ידבר קשות ולא יעשה מעשה התול ולחוק? ואם
כאלה יפעל המורה נוכח פני הנער, אז צו יצו לו בקדו ויחשוב
כלצו: הן כאחד האדם הוא לחטוא בנפשו ואיך יורני מוסר? ועי"ז
יקל בכבודו ואין הדבר עליו גם ילמוד לעשות כמוהו כאשר האדם
מנעוריו נוטה יותר אל הרע מאל הטוב. (3) מנהג רע הוא מאיזה
אצות להוכיח את המורים בפני התלמידים צדאותם ממנו פעולה אשר
לא יסרה צעיוניהם או ששמעו ממנס דבר כלתי בגון מצעלי לשון מולאי
דבה ולפעמים הוא שקר, ועי"ז תדך כבוד המורה ותאצד יראתו והנער
יגעל צו ומה דצו הקלקולים היולאים מזה! (4) העונשים על חטאת
הנעורים צעשות הנער דבר לא נכון או שיתעלל בלמודו ומסגר אצו
משמיע תורה, ולעומתם השכר כאשר יעשה חוצותיו המועלות עליו
צצחית תורני ומוסרי ראויס להיות צאופן שהגמול יהיה לבצור ולתהלה,
והעונש לחרפה ולציון צעיוני חצדיו; כי אלה לצד עושים רושם כלצ
התלמיד וחצדיו, העונש יתן חרפה בנפשו שיתמרו מן החטא ולא
יזידון לעשות עוד כמוהו והשכר יעוררם אל הוספת הטוב, ואם צאלה
לא יוסרו הנערים מעצז את הרע ולעשות הטוב, גם המכות צשצט
וצמקל לא תועילנה. וכל זאת נאות צצית הספר שהתלמידים רצים אצל
צצית אציו שהתלמיד יושצ דבר גם הכבוד גם הציון לא נחשצ למאומה
ואין זה התעוררות אל המעשה ואל התלמוד.

(ה) טוב ונעים להרגיל התלמידים צחצרת אנשים שהיא יקרה מכל
חמדת התצל ונעלה על כל גילה ושמחה צעו"ה היא תמתיק
ימי חיי האדם ותטיף כופת היותו על האדמה. צלי חצרה והתדועעות
האדן כמדבר שממה לא יעצור צה דגל איס, וכעמק עכור לא ישמע קול
דבה. והלא אמרו חז"ל: או חצרות או מיתות או! (*) ועוד
תסתעף מחצרת אנשים תועלת גדולה ורצה לתלמידים, שאם יתדצקו
צנערוותם צחצרת אדם, יוסר מהם הפחד והמורד כלצ מאנשים גדולים
ממנו, שהוא טצעי לכל ילוד אשה וצפרט לישדאלי. הנער כאשר הוא
לומד

(*) המאמר הזה כפול: בתלמוד צהעניו דף כ"ב ע"א אמר לה רבא הונו דאמרי
חינטי או חצרות או מיתות (ול"ג) כחצרי דחיוצ (עיין רש"י טס)
ולאפרטי תלייהו אמר לה רבא (צ"ג דף ט"ז ע"ג) או חצרי כחצרי דחיוצ
או מיתות ר"ל דוקא החצרות כחצרי חיוצ שהיו רעים נאמנים ואין צרחם
רמים, שצאו מרחוק לנחמו ולדבר על לבו מוסר ויכחת ה' הוושצת את הלצ,
וצלרתו היו להם צר כמו שצמחתו היו להם חדות נפש, וגם מדה טובה
היתה צם שלא החניפיהו והוכיחיהו צשמעם ממנו דצרי דופי. הן החצרות
כזאת טובה ומאוסה לאדם ועליה נאמר או חצרות או מיתות, אצל שאר
הצרות הנהגות צעולם צמן הזה, שאין דומות לזאת, טוב להצדוד משצת
עם אנשי מרמם ופוך; כי ציום טובה יתקדצו לנו וידצרו צחלקת לשונם
נגד פנינו צהיות חפס לקבל טובה ממנו, וצחחורני יתאמרו לצקר מומנו
ולדבר סרה עלינו, וציום צרה יתרחקו ממנו נדוד וישכחו כל הטורות שקצלו
ויוסיפו לחיות בחלי פחמים על ראשינו. על חצרים כאלה נאמר להיפך:
נח לו לאדם שימות מחיתדצק צהם.

צוית נארמאל"י הרוח תשאס ! היס לרקס גדולה מזאת, להכין צית
הלמוד, שיהיו גם הילדים האומללים והנדכאים עוסקים שחר שעות
היום צורה ומדע ולא יהיו נתונים אל הצטול ועללות ? היס שחר
אמת מזה שרקע כלצנו, היות משען ומשענה לצנים נעצזים וגאזדים,
נדחים ומשולחים אל המקרה הרע להיות צני אציונים או יתומים אין
אז ואין להס עוזר ? הלא נפשו תגיל צקדנו לאמור: צתמכנו היו
הצנים האציונים לאנשים יקרים יודעי צינה ודורשי חכמה, מועילים
לחצרת אנושי, וצסומכי נפש קרוציהס, אנשי יקורי רוח משמחי אלהים
ואנשים ! כחנו ועולס ידנו עשה להס ההלחה הזאת, אשר זמני
ונלחי ! הצדכות אשר יצרכו על פניכם תחלנה על ראשכם ותהיינה
לכם מליני עוז לפני כסא אצי כל אדם, ואחר מותכם כי תנולו צסלוס
על משככם, דור ודור יזילו דמעות נסכי תודה על קצריכם, ויקרצו
צצחי לצ מאושר על מעשה לךתכם. הלא הנסיון יעיד שעל חוץ ועלה
שוסן תפיק ריח לכל עוזר, ומצני דלת העס ההמוני, מהולכי צית
המדדש ילאו חכמים וסופרים ממלאים הארץ דעה, והיו לנס ולמופת,
לכבוד ולתפארת ישראל **) כאמרס צל מרצה ישיצה מרצה חכמה
אצות

(*) דיער איבערשטאנד דעס אונטערליילען מיססיגאנגעס, לייגט זיך
ייצטבחר חץ וזומטאג אונד אין דער אהנגן טולוחקאלליט ווא דיה
טול יוגענד וואגע אלע אויפציט, זיך זעלבסט איבערלחטען, דען
גאלען טאג אין דען גאסטען בעשעטיגונגסלאז הערונ טענדערט, אונד
מיט זיסטענצערדערבענדען טפילען דיה קאמטבארסטע לייט איהרעס
לעבענס טעדטעט. ווען ווין געפיהלאלעס הערן אירן בווען
טלעגט, ווען דאז אללגעמיינע וואהל אינטרעסירט, קאן ער בייח
דיער פערדערבטהייט גלייבנלייך בלייבען ? פרייליך געביטעט דיה
קלוגהייט, ווען וואן זיך ניצט פערדריסלייכקייטען לוליהען ווילן, לו
טווייגען, אבער איזט דער וואהרהייטס ליבענדע וואן זיך איזווער
זיינער געפטייך גענוג דיה וואהרהייט לו אונטערדריקען ? אונד לייגען
דיה פאלגען דער גרעסטען אוממיסענהייט, אין דען העברעאישען
אונטערדרייט, דיה וואן הייט לו טאגע, בייח דען ערוואקסענען
ייגלינגען וואהר נישט, ניצט וויה אונטערשט וואן האנדעלט, ווען וואן
ניע איין ווארט געגען וואלע פערנאכאלעססיגונגען שפרייט ?

(**) מדי דצרי צענין זה זכור הזכור דצר אחד ונתולדות אדם גדול ציסראל, ה"ה
הרצ הבאון הדיק האומי החס המנהס המפורס מוה"ר זרה וויילין
זללה"ה תפראג, שהיה מחניכי ילדי צית המדרש דק"ק הזה
הילדים האלה צני עניים ולרצ יתומים מאצות הדלים ולמדו אלל הצנים
צציתם חומס וגמרא על הסדר יצן נוסן, זולת זאת לא ילמדו צעניני עצרת
מאומה, גם לא נ"ך ומשניות אף לא דקדוק לה"ק. והרצ הדיק ה"ל נתעורר
מעצמו מרצ סכלו הולד עמו, ע"י ראשית פרי התלמוד שאסף שם צילקוטו
צאסיפת חצנים להסויף אומן צצורה ולהציר חיל ואל המדע השתקק ועמל
צם והיה לאור נוגה צתלמוד ופוסקים וגם למורה דך צמלחצת החצצון
וצחמא ההדסה אשר חצר ספר צהן. גם היה נס ומופת לדורו צינחצו
ולקחו וכל אשר זכה להנות מזיו אור פניו לא ילאה לספר צצצח תומתו עס
צני אדם ועתה יתלונן צלל שדי עס המוסר הצית הזה, לרקס עשה ציסראל
אשרי חלקו צחק האומל !

הנחות שישקום מצאד לחוצות מים נאמנים לא יכזבו, ושירו להם החקות והמלות ויאלפום צינה ודעת ומוסר השכל והם הולכים אחד ההצל, והילדים הולכים שווצ צדדך לצם.

המעוות הזה יתקן והחסדונות האלה תפולנה כלן בלמוד הצנים צצית

הספר; כי שם יהיו תחת ידי המורים המגייחים עליהם צעין פקוחה, וגם על דרכי המורים והתמדתם ללמד, עין הפקידים, הממונה עליהם לופה תמיד שיעשו חוצתם בכל מאמלי כח.

(ז) **היסוד** השציעי הזה הוא הנכבד והיקר מכלם) הנה אותם המורים היקרים והישרים הנמלאים המצנינים מלאכת החנוך ועשר ידות להם צחכמה ודעת, והם צעלי מוסר ויראת אלהים, דאזים ומוכסדים מכל' אד לחנך זרע צרוכי ה' מטעי ישראל להתפאר, ולטעת על תלמי לצצם תורת אלהים ותורת אדם *) הלא מעמדם צמקום אשר שם הזהב והכסף הון ועושר צצית! האצות אשר כציד מלאו ידם, לשלם מחיר הלמוד למורים כפי ערכם וגייעתם, צוחרים להם מורים נצונים, צחורי חמד דודפי אמת; אצל מה יעשו ההורים הצניגונים והאציונים אשר קלדה ידם ואינה משגת לשלם די מחיר הגדול הנשאל מאת המורה? היגדלו צניהם צלי למוד תורה וחכמה? יהיו ילדי אצות הדלים פורעי מוסר?

אחי היקרים! הלא נטע ה' צנו כח החמלה, והוא תפארתנו צין העמים שיאמרו אנשי חסד וחגינה הם! ידעתי גם ידעתי, את הדקה אשר תעשו ואת הפזור אשר תתנו לעניים, לחמיכם פרוס לרעצ, ומכספכם עם עני תושיעו, עדומים תלצישו כסות, ואת ידי דלים תחזקו, ציתכם פתוח לכל עוצרים ושצים ושקכם אתם מדיקים לכל אשר מתחנן לפניכם, ולמה תתאכזרו צזה לצד שלא תחמולו על האצות המלטעדים לראות צאצדן צניהם המגדלים כעיר פרא, נעדרים מכל ידיעות ה'? איכה יהיה לצצכם קשה כלוד חלמים דק צענין הנסגצ מכל לצלתי תכמדו דחמים על הילדים הרשים, שגם הם נטעי נעמנים ומלוד אצותנו הקדושים נחלצים? למה ילכו צעלים מלמוד התורה מרקדים צחולות ומשחקים מצוקד ועד נסף? מדוע ישתקעו צעללות ודפיון ידים, שער זקנה ועד שצה לא יסוד הרגל ההתדפות ממנס ולכל מלאכה לא

ינליחו וצכל עצורה תמאס נפסם? הלא צשעה שאינם עוסקים בלמוד האשכנזי נארמאל^י, מכרכרים ומפוזים כגדיים צראש פנה עושים מעשי תעתועים, יחגו וינועו כשכור, וכל הלמודים צחכמה ומוסר אשר שמעו צצית

(*) מעת כצני הדצרים והאמת האלה, חלפו שצע עשרה שנה. וצין הזמנים האלי הרצה דצרים נצאנו לרעה ולטובה צחדר העתים, והאמת שמלצ הצחורים צחנוך התלמידים נהפך לטוב, כי רצו מחיר המורים נצוני דצר הלומדים עם התלמידים צאמונה ונפתהבים עומס צמוסר, דעת וסכל, אצל צכ"ז מעלת ויתרון הלמוד צצית הספר צמקומה עומדת מטעמים הכתוצים.

(לצות פ"צ מ"ז) כונתם שצרכו צתי מדרשות שסם נתקצלו התלמידים לשמוע סדרת התלמוד ויתרצו תלמידי חכמים ותתדצה החכמה *)

ראו והתצוננו דצדרי חז"ל (כדרים פ"א ע"א) וזה תוארו: שלחו מתם הזהרו צעדוציתא, הזהרו צחצורה, הזהרו צצני עניים שמהם תלם תורה שגאמר יזל מים מדליו וכו' פירש"י הזהרו צצני עניים שלא יהיוקלים צענינים ללמוד תורה. וצפידוש הד"ץ הזהרו צעדוציתא, כלומר הזהרו צתכצוסת וצדחילה, הזהרו צחצורה ללמוד תורה צחצורה שהתלמידים מחדדים זה את זה ואת הדצ, הזהרו צצני עניים להשתדל ללמדס תורה שמהם תלם תורה שאין להם עסק אחר ועוד שדעתם שפלה עליהם ע"כ. והערוך כתצ צעוך ידק.

עצוציתא דרישא פירוש שמינה להתעצצ שער ראשו שמתקצצ צו עיט וכנים ואינו רוחצו ואינו סודקו ומכחיש מאור עיניו ומתיל ליוי עוידא. ועצוציתא דמכא, שאינו מכצד צבדיו, ועצוציתא דגופא שאינו רוחץ גופו (עיין רש"י צס"ס). ולהמשך שלשת הענינים ששלחו מתם נראה לי שכלן צחנוך הצנים וסדר למודס נאמרו, ועד"ז: האזהרה הראשונה על חנוך גופני ועצבי (פ"היושע ערציהונג) כלומר נקיות וצדיאיות הגוף. יושלחו שיהרו צעדוציתא ר"ל צתכצוסת וצדחילת הראש והגוף, צסלסול השער צלצית צגדים מרוחלים ומנוקים מזהמא. והזהירו צכלל שאל יתעללו להשגיח על צניהם צנקיות גופם וטהרת צגדיהם. שהתעללות צזה צקטנותם לא לצד צתציק כל ימיהם לצדיאות

(*) כתצ הערוך ערך מותצפתא וז"ל צריש גיטין דק ר' מתיצפתא צגירסייהו טריון כלומר חכמי צתי מדרשות מתיצפתא. והמוספיא הוסיף תרגום של יצינות תרגום של יצצ יתצ ע"כ. והוא ע"ד השאלה תלשון ויצינות הגוף על מקום אחד נצוי להסקירה צחכמה, ומתבא לשון חכמים לוור על דצד עיון צחסר רחיו, יצוצ הדעת. היסף טריוף הדעת סהובח על צלצול המחסנות צלתי מסודרות. וכן סנו צמשנלס (קנים פ"א מ"ו) זקני עס הארץ כל זמן שמוקייין דעתן מטורפות עליהן, אצל זקני ת"ח כ"ז שמוקייין דעתן מתיסצות עליהן. וחולי נגור מזה השט יסיצא לצתי מדרשות של ת"ח, לפי יצוצ דעתם והלמודס הסדורה וסגורה צפיהם צלמדס עם תלמידהם. ומטעם זה אמרו ר"ל (תענית דק ה' ע"א) אס רואית תלמיד שתלמודו קסה עליו צצרצל צצציל ונשנתו סוינה סדורה, עליו נאמר והוא לא פנים קלקל. מאי תקנתיה? ירצה ציציצה שגאמר וחילים יגצד ויתרון הכשר חכמה ע"כ. ופיר"ש ירצה ציציצה סויסדירו מנחתס. והאמת לשון זאת עם ענין יציצת הגוף ענין אחד רק הראשון המסוצצ והסני ססצס. וצערוך ערך סצ (יסצ) הראשון, לצד זאת מלאתי צסוף דצדיו סס שמיצא וז"ל צפרק כילד הרצל (צ"ק כ' ע"צ) צגמרא אס נהיית רחצ"א נתיסצ דצצד פי' יצצ ועיון דצצד ולא עמד על צירור אחר עדיין לריך עיון עכ"ל, וכן הנוסחא צערוך היסן חולס צערוך הנדפס פה מחדס הגרסא פי' יצצ עיון צלי וי"ו החצור כלאל יהיה עיון הפירוש והפתרון של יצצ. והנראה שהנוסחא היסנה נכונה כפי ענין סס. והערוך לא ראה לפתור מלת יצצ, כי אס לצאר הוסך ענין נתיסצ ולגמר שהיה שוקל ומהיטצ והיה ערין תמיד ולא עמד על הצירור ולא עדיין לריך עיון והפעל נתיסצ אחר על דרך מדצד צעדו לעצמו והנו"ץ האי"תן כלומר נתיסצ דצצד הזה (וויר וואללען עז איבערלעגן). ורש"י מפרש סס צקלרה נעיון צה! (וצהערותי שחצרתו אל הערוך וקראתיו צסס עריכת שפתיס הארכתיו צזה).

ואספו מלא חפנים צתורה וחכמה, וכל הידיעות צעניני עולם חתם תתלענה, היסתפק לכם צזה, שחצריהם העניינים אשר סביבם יגדלו כזהמות יער, דור משחת לא ידעו מוסר? הלא זהתערצ צניכס צתוכס ילמדו מעשיהם המגונים ומחשצותיהם הזרות וירגילו לפדוע פדעות כמוהם. ואס תקראו לצניכס: הצדלו מתוכס וסורו מחצרת הצערים האלה, הלא שפי רעות עשיתם: צניכס ישכנו צדד וערודים ילכו צלי ריעות וזהתחצרות, והחיים צלי חצרה הלא טובה ממנס המות. והילדים העניינים יקולו צחיהם שיהיו מרוחקים ומוזרים מחצרת אחיהם. ועוד אס הילדים הרשים את פעלת יוסר מאחיהם לא יציעו, ואת לקחם

הטוב מפיהם לא ישמעו, איך ילמדו מעשה הצדקה והסמאת? ואנה יצקו חכמה ומוסר? הלא יטצעו ציס הסכלות, וישאלו מוכיס צסנורי הצכל עדי עולמי עולמים. ונוסף לזה דעה חולה, שצני העשירים יורגלו להתגאות על העניינים ולמאוס צהם מפאת שהם נדכאים ואומללים, מצוים אותם כל ימיהם ומדיחים אותם מהסתופף על פתח ציתם, ואין לך השחתה גדולה מזו!

לכן טוב לכם אחיס נכצדים! להטות אזניכס לאמרי פי, כי נכוחות אדצד, חוסו על צניכס ועל צני אחיכס שלא יאלו רוקיס מן התורה, הכינו צית הלמוד והציצו מקוס שס יאספו עשירים ועניינים יחד, לשאוצ ממעיני החכמה על יד דועה נאמן אשר ינהלס על מי מנוחות שצטו ומשענתו ינחם יחד ומלמד אחד ידריכס. צאורו ילכו כלס לאט לרגל המלאכה אשר לפניהם, צמסלה אחת יצעדו אל המעגל הישר, ועל השלחן העבוד יהיו שתולים יחד העשיר והאציון. מקערה אחת יאכלו אך אשר יאכל לכל כפס דצד השוע לכל! ככון יהיה הצית הזה חדרים מרוחיס וסס יהיו התלמידים תחת השגחת המורים יומס, שס ידרשו אל אלהיס להתפלל צמקהלות צכונת הלצ צתיקק הנפש והגוף. המקוס הזה יהיה מיועד ללמד לנערי צני ישראל התורה צסדר הנכון והראוי. צני שס שנים וצני חצס עשרה שנים, יקחו לקח מפי המורים המצניכס העניינים האלה:

1. קריאת האותיות העבריות על פי כללי התנועות נגינות וטעמים וראשית למודי דקדוק לשון עברית וארמית בקיצור נמרץ.
2. תורת אלהים מפורש מתורגמת אשכנזית צחה ונקית מלה במלה והמשך הכתובים.
3. ספרי קדש עשרים וארבע. דקדוק לשון עברית וארמית בכל חלקיהן.
4. משניות באר. הטיב בהעתקת האשכנזית הנרפסת כעת עם פירוש קצר.
5. ספר החנוך להר"אה ז"ל לחנכם בידיעת המצות לשמרם לעשותם בטוב טעם ודעת.
6. ראשית למודי הגיון על פי יסודי ספר המלות להרמ"ב ז"ל.
7. כללי התלמוד כאשר הם כתובים במבוא התלמוד.

לִּזְנֵי עַם אֲנֹכִי חֵיל אֲוֵהֲצִי הַצְרִיּוֹת, צִקְרִיּוֹת נֶאֱמָנוֹת וְקִהְלוֹת קְדוּשׁוֹת
צִדְקִיּוֹת אִישׁוּלִיל וְאִשְׁכְּנוֹי לְהִקִּים צִנִּי סֶפֶר לְנַעֲרֵי צִנִּי יִשְׂרָאֵל, עֲשִׂירִים
וְאַצִּיּוֹנִים יֶחֶד, וְעוֹד הַיּוֹם עוֹמְדִים צִנִּי מִדְּרָשׁוֹת צִנִּים לְתַלְפִּיּוֹת שֶׁהֵבֵל
פּוֹנִים אֲלֵיהֶם, וְהֵם מִשְׁמָחִים לִּזְ מִיִּסְדֵּיהֶם כִּי לֹא לִשׁוֹא עִמְלֹו הַצִּנִּים,
וְהֵלֵךְ רָצִים שָׂתוּ וִישְׁתּוּ עוֹד הַתַּלְמִידִים הַעֲנִיִּים מִנְחַל הַחֲכָמָה חֲנַס אֵין
כֶּסֶף וּמִדּוּרִים נִפְשָׁם הַלְּמָאָה מִצֶּדֶד הַדַּעַת וְהַצִּיּוֹנָה וְהֵם הָיוּ לְרִאשִׁים
הַיּוֹלָאִים מַעֲדָן אֱלֹהִים לְהַשְׁקוֹת אֲחֵדִים חֲכָמִים מִחוֹכְמִים, רוּעֵי לֹאֶן
יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁצִים עַל מִדִּין, חֲקָקִי לִּזְ, מִחֲצָרִים סִפְרִים יִקְרִים הַמִּשְׁצִיעִים
נֶפֶשׁ שׁוֹקֶקָה צַעֲנִינִי הַתּוֹרָה וְהַמִּדְעָ * אֲשֶׁרִי מִיִּסְדִּי הַצִּתִּים הֵאֱלָה! יְהִי
חֲלָקִי עִמָּהֶם מִדָּצ טוֹב הַלְּפֹן לָהֶם צַעֲלוֹם הַנֶּאֱחָי!

הִלָּא אַתָּם יֹדַעְתֶּם אֲחֵי! כִּי אֵין שְׂמָחָה קִימַת צַעֲלוֹם הַעוֹזֵד! מִנֶּת

גוֹדֵל הַנֶּאֱחָי מִלּוֹא כֶּף נֶקֶת וְלַעֲוֹמָתוֹ עֲשֵׂר יְדוֹת לְעַד וַיְגוֹן!
וְזֶה חֲלָק אֶחָד לַעֲשִׂיד וְעֵנִי! וְאֵין חֲדוּהַ כְּחֹדוֹת נֶפֶשׁ דְּלוֹת צִנִּים מִשְׁכִּילִים
וּמִזְהִירִים כּוֹזֵר הַרְקִיעַ, מִחוֹכְמִים מִנוּעַד לַעֲשׂוֹת הַטּוֹב וְהַיֹּשֵׁר וּמוֹכְתִים
צִנִּים מוֹסִיּוֹת, הֵלֵךְ בֵּל חֲפָלִים לֹא יִשׁוּ זֶה וְכֵתֵם אֹפִיד לֹא יַעֲרֹכֶה *
הוֹדִים הַיִּשְׁדִּים! אֵם צֶדֶק ה' אֶתְכֶם צִנִּים טוֹבִים, לְמָה יִהְיוּ אֲחִיכֶם
הַאֲצִיּוֹנִים הַחֲסִדִּים כֹּל טוֹב הַעוֹ"ה מְשׁוּלָּלִים ג"כ מִן הַעוֹנֵג לְדָלוֹת
צִנִּים מִחוֹכְמִים הַטּוֹב? הָאֵם צַעֲזוֹד שֶׁחֲלָס נֶפֶל צַעֲנִי וּמִסְכְּנוֹת,
וְנִחַלְתֶּם חֶסֶד וּמִדּוּרִי? הָאֵם צִשְׁבִּיל לָדַת עֲלָמָם, יִדְאוּ עוֹד צִנִּים לְלוֹלִים
צִים הַסְכְּלוֹת צִאֵן תִּקְוָה שִׁיִּאִיד לָהֶם נוֹגֵה הַשְׁכֵּל, וְעַל אֹלֶת רוּחַ
יִזְעַק לִצֵּם עוֹד עַל צַעֲדוֹת עֲלָם מַעֲלָמָם וְצַד מִצְדָּם? דִּי לַעֲשִׂידִים
שֶׁלֹּא כִחְלָק הַדָּלִים חֲלָקִם וְיִדְּוּ לֵה' עַל נַעֲיֻמוֹת חִיָּהֶם צַעֲוֶשֶׁד וְכִזּוֹד,
צִהְתֶּם מִלּוֹת רוּחַ לְהַקֵּל מַעַל אֲחֵיהֶם הַאֲצִיּוֹנִים מִשָּׁא דִּאֲגַת צִנִּים!
אֲמַרוּ נָא קִלְיִנִי עִם! אֵם צִנִּים אֲמוֹנִים עַל צִדְקֵי הַדַּעַת וְהַצִּנִּים,
וְאִסְפוּ

מִדְע, כִּי לִמְחֹו לָהֶן מִחֲדוּ וּנְשִׁאוֹתֵיהֶם נִכְסֵפּוּ לָהֶן צִאֵן מַעֲזוֹר לְרוּחַם, וְלָהֶן
שׁוֹקִידִים עַל דְּלִעְוֹתֵיהֶן יוֹם וַיּוֹם וְגַם צִלִּיָּה לֹא יִטְכֵּז לִצֵּם, וְהֵם יַעֲלוּ עַל צִמְחֵי
הַמַּעֲלָה צַעֲטֵרַת הַתּוֹרָה הַיִּרְאָה וְהַאֲמוּנָה, מִחֲלָה נוֹכֵל לְוִיר צִמְחַת וְלִדָּק
שֶׁתִּהְיֶה הַלֵּךְ תּוֹרָה ר"ל צִטְרוֹחַ עֲלָמָם וְהַשְׁתַּדְלוֹתָם וְהַצִּנִּים אֵל
הַחֲמוֹץ וְהַתּוֹסִיָּה ע"ד פ"ח * וְזֹאת הַתּוֹרָה שֶׁהֵלֵךְ צִהְשְׁתְּלוֹת עֲלָמוֹת הַמַּעֲשִׂין
וּמַעֲמִיק הַרְבֵּה מְרוֹץ חֲשָׁקוֹ אֵל הַחֲכָמָה וְלָדַת אֵל עֵינֵיהֶם הִיא הַתּוֹרָה הַעֲקִירָה
שֶׁנִּשְׁאֵר פִּירֹת וְהִיא הַלֵּלָה צַעֲזֵרַת הָאֵל יִתְצַדֵּק לְמִדּוּר וְלִלְמַד לְאֲחֵרִים כְּאִשֶּׁר
שִׁמְעוּ וְרִאִיוּ מִהַרְבֵּה הַכָּמִי הַדּוֹר שֶׁהֵלֵךְ הַנוֹלָדִים עַל צִדְקֵי הוֹדִים אֲצִיּוֹנִים
יִתְחַכְמוּ יוֹתֵר מִחֲלָה אֲשֶׁר יִלְחוּ מִחֲלָלֵי הַעוֹזִרִים * וְהַעֲדָה * הַרְבֵּה יִהְיֶה
הַפִּילוֹסוֹף הַרְמַצ"מ ז"ל כְּאִשֶּׁר נִדְעַ מִתּוֹלְדוֹתוֹ שֶׁכֵּתֵב הַחֶסֶד ר"ל ז"ל * וְעַד נִזְכָּר
זִהְיִים לָנוּ ע"ז ה"ה יִדְּוִי וְהִישׁ צִדְקָתִי הַנֶּאֱחָן הַרְבֵּה הַחֶסֶד הַמִּפְרָסֵם מִהוֹ"ר
הַעֲרֵץ הַלְּמָאָה צֶדֶק גִּבּוֹר וְזָקֵן זֶה שֶׁקִּנֵּה חֲכָמָה וְתּוֹרָה וְקִנֵּה שֶׁס טוֹב
צִהְשְׁתְּ לָדוֹת עֲלָמוֹ וְחֲשָׁקוֹ אֵל הַחֲמַת וְהִיא לְהַדִּירָה וְתַפְאֵרַת עַט יִשְׂרָאֵל,
וְהַמֶּלֶךְ חֲפֵן צִיָּקְדוֹ וְגִדְלוֹ וְשִׁאוֹ וְהַיִּירֹו צֶסֶק ק' ק' שׁוֹרְחָטָה וְשִׁאוֹ לְמִדְעָה
תַּלְמִידֵי חֲכָמָה לְהַדִּירָה לָהֶם דִּרְכֵי הַאֲמוּנָה וְהַדַּעַת, עוֹד יִחְרִיק יוֹנִים וַיּוֹצֵ
צִיָּצָה טוֹבָה *

(* יִדְעוּ אֵת הָאֵם וְזֹאת שִׁיחֹו ה"ה הַחֶסֶד הַמִּפְרָסֵם מִהוֹ"ר יוֹאֵל צִנִּי ז"ל
וְזֹאת הַצִּנִּים הַמִּפְרָסֵם הַמִּחִירִים נִתִּיב צִמְלִיָּה לְהִי' וְצִנִּיאוֹר סִפְרֵי קִדֻּשׁ
וְהִיא אֶחָד מִתַּלְמִידֵי צִת חֲנוּךְ נַעֲוִרִים אֲשֶׁר הוֹקֵס צַעֲרֵי הַצִּנִּים צַעֲרִיקֵי ע"ה *

עם צינות ישראל ואת שלום מדינה הם דורשים זהסיד התכשלה תחת
ידם ונעמלם לחזק צדק • יצאוך דורות אחרים, ויפאדו פעולתכם ושמכם
יעמוד לכבוד ולתפארת צפי עם כולך • וה' יבמול לכם כדקתכם וכבוד
כפיקם צאדך הבמול, ואתם תקאדו לפי חסד והיה לכם לזכרון לפני ה'
תמיד ולזרעכם עד אחרית הימים •

פראג דרשונ' וחיו לפ"ק

לני מדבר צדקה ודורש טוב לכם

יהודה בן-יונה לבית ייטלש.

שיחות חכמי ישראל

(בדורות הרשות ¹)

I.

לפני שנים רבות היתה בעיר גדולה ואם בישראל במדינת **
אשה אחת אשר אחזה השבץ ורוח עוים נפך בקרבה •
השגעון הציקה ביום ובלילה, בהקיץ ובחלום והמר לה
מאד, וכפעם בפעם כאשר החלה רוח רעה לפעמה,
ותצעק

(1) אמרו רז"ל (סוכה כ"א ע"ג) ארצ"ח ואמרי לה אר"ה אמר רב מנין שחילו
סיחת פ"ח לרופא למד שנאמר ועליהו לא יצול (תהלים א') פיר"ש ד"ה ועליהו
דבר שקר שבו עכ"ל, והמאמר כפול (צע"ז י"ט ע"ג) ארצ"ח אמר רב וגו'
מנין שחילו סיחת חולין (כאן נוסף מלת חולין) על פ"ח לריכה הלמוד
שנאמר ועליהו לא יצול וכל אשר יעשה יללח, פיר"ש סיחת חולין של חכמים
לריכה הלמוד כדי להתלמד כלשונם שהוא כלסון נקיה ועושר ומרפא ועליהו הוי דבר
קל שצחילין וכתוב לא יצול כלומר לא ילך לאצוד עכ"ל • והמדקדק כלסון דש"י
יצין כי הוצרך דש"י לתוספת דברים אלו צע"ז מפני מלת חולין ומפני שגוי
לסון תלמוד המורה למדך ולפיה שהציה שם חלק שני מן הכתוב מה שלא הציה
צסוכה כנ"ל • והמהרש"א צח"א כתב וז"ל אצל צפרק היסן נראה לערש שצריכה
תלמוד דמתוך סיחתן תצין מה מדברי תורה • לא דק כלסוני ששם כתוב למדך
ולדעתו החלושה כוונ' רז"ל צחמס סיחת פ"ח אל ויעשי חכמים ודורס כלל
זהם זולת התורה העיונית, כלומר עניני העולם ודרך ארץ, משאם ומתנס עם
צני אדם צמלי דעלמה, התעסקותם עם אנשי ציתם, השתעשעותם צצצרת רעים,
כי אנוש המה, וספורים מה שקרו להם צחוייהם וגם מלות צדווחות צילאוך ונפיהם
הטהור, כל אלה ראווי ויקר לשים לז עליהן, כי כלסם יש למד המועיל, ולקח
טוב לסון זהם צצחית המוסרי והנימוסי • והנה ידוע פתרון מלת סיחת
צעצרת, שהפעל והסם ממנו כלללים כל הענינים האעורים לפי הצדל ענין

המקפאות • מאלו ידענו האיש ואת סיחו (מ"צ ט') עסק' והשתדלות (בעטעפטי •
בונג) מביד לאדם מה סיחו (עמוס ו') דרכי פעולותיו ומנהגיו (האנדלונגס
וויינע) כי סיח וכי סיג לו (מ"א י"ח) צדור צינו וצין חצרו (אונטעררעדונג)

8. גמרא עם פיר"שי ותוספת. מסכת ברכות, שבת, עירובין, פסחים, ביצה, סוכה, ר"ה, יומא, מגלה, חולין *).
9. רמ"בם הלכות ריעות ויסורי התורה ק"ש, תפלה, תפלין ומוצה ברכות וש"ע א"ה.
10. עקרי האמונה מתוך הספרים החדשים שיצאו לאור מחדש לתועלת הנערים.

סדר הלמוד יהיה כפי כח צינת התלמיד וערך שנותיו נחלק לשלש מחלקות (קלאסהען) כמדרגת הענינים הנדשמים פה * ואל יעפילו לעלות אל המדרגה העליונה עד שהשלם חקם צחלק הקדום * הלא ת"ל ספרים דציס קצרו יחדיו צזמנים אלו ולא נעדר אחד מהם מכל הענינים האמורים שלא כתוצ צהם ספר המורה דרך צלשון קל להצין צסדר ראוי ונכון דצד דצור על אפניו ממחצדים חכמים ושלמים *
אחים המשכילים! הלא לכם לצ להצין כי עלתי ישרה ודצד צעתו מה עוצ! נא אל תאחרו ואל תתמהמהו עשו כאשר צכרתי! אם אמנם לא נעלם ממני כי ישנם צכס אנשים הצלתי יכולים לראות דצדד חדש (אף כי לא חדש הוא והסדר ישן מצדיאית העולם) וצישן ידצקו אף כי לא עוצ הוא, ועל כל אשר לא היה עוד לפניהם יאמרו ראה זה דצדד חדש הוא! אף כי ידעו כי הדצדד החדש עוצ ומועיל, איך נפסם אליו לפי שאובצים לסדצ, גם המתקדשים והמתעשרים היודעים צלצם הכרח תקון הדצדד המעות ואמת דצדי המעיר עליו, יאמרו נושא כי לחכמה יחצצו להתנגד לצולתם, ומאחצת עצמם ישנאו כל חדש וכל תקון * אל תאמינו להם, אל תאצו ואל תשמעו! כי יסיתכם להדיחכם מן עוצצכם, והאמת אהצו! וצאצת אני צועח שהידאים והשלמים צמעשיהם הישרים צלצותם ותמימים צמחצותם, לומדי תורת ה' צאמונה צלי דמיה צרוחם, ויראת ה' נגעה צלצצם ולא לצד על פניהם, ילדקו אתי דצדד הזה ועוד יעוררו אתכם אליו להגדיל התורה ולהאדירה * ועוד צאת תעשו, חצו לכם אנשי אמת נצוני לצ ויודעי דעת, להתוכח על הדצדד הזה קודם שתתחילו לעשותה, לשקול הכל צמאצני הצחינה ועל פיהם תאלו ותצאו, חדלו לכם מעשות דצדד צלי דלונם וה' יעזור צעדכם וילליח מעשיכם *

דעו אנשי אמונה! שעם פעולה צאת אתם עושים דלון אצרכם צצשמים, וגם חפץ מלככם הדם והנשא צכל מדינה ומדינה שאתם יושצים תחת ממסלתם, הלא נודעת לנו פקודת דלון וחסד היוצאת מעצם המלך וסדיו הגצוהים, שכל מגמתם להעיצ דרכינו ולהיטיב אדחותינו ע"י חינוך עוצ ומועיל צסדר מתקון על צד היותד עוצ * את חסדי השרדה יד"ה תמשכו עליכם דראותם כי דלונכם העוצ לתקן את אשר עותו הקדמונים, וכי תחפצו למלאות צקשתם, יהללו עמים מעלליכם ויאמרו עס

(* המסכתות האלה כוללים דיונים שצריך הישראלי לדעת להתנהג על פיהם צכל יום ויום שצת וי"ט ודיני שהיטה וטריפות אצל מסכתות קידושין כחצות גיטין ודהה הם ענינים שאינם נאווהם לנערים קטנים וגם שלשה מסכתות צ"ק צ"ת וצ"צ, עוד אינם ראויים להם סיודעים טענות צדיני ממונות שאינם עובקים צהן *)

לרבנו הגאון מוהר"ל זצ"ל אגרת מלאה דברי חן וענוה
 לבקש ממנו הקמיעה. הרב הצדיק האמתי זצ"ל, הידוע
 ומפורסם לחכב ונבון בתהלכות העולם, ושנפשו לא
 רצתה במעשי רעותעים כאלה, אשר אין להם יסוד
 בחכמת כוחות הנפש, וגם אין להם מקור בתורת הישראי,
 לנהג על ידם מעת אשר אין נס נפרץ, ואין איש מופת
 בישראל לא חש אלה דברי הכתובים באגרת, ולא שעה
 אליהם, וימאן בתחלה להעתיק אל הבקשה, אולם בשומו
 אל לבבו הטוב והישו, את מצב האשה האמללה נכמרו
 רחמיו אליה, לעשות כרצון הדורש אליו. החכם יבין
 לאשורו הכל יעשה בדין ובתבונה, כן התחכם רבנו זצ"ל
 לפעול פעלה זאת בנצח, למען היות עלה לתרופת
 מחלת האשה בלי עבו חק השכל, ויקח עלה אחד קטן
 רבוע, עשוי מעור בהמו (פערגאזענט) ובהניחו חלוק בלי
 רשום בו אות אחת, שלח אל בעל האגרת חתום בחתמו,
 וצוה לתלותו בצואר האנה ולהזהירה, שאל תשלח בו
 יד לפתוח הקמיעה, כי בפנחה, האותיות פורחות באויר,
 והכתב מחוי, האשה שמרה פקודת רבנו זצ"ל, ובמשך
 איזה ירחים שב ורפא לה, וסרה רוח השגעון ממנה,
 והיתה בראיה ואולמה כיוםמועד, והיתה זאת או בסבת
 הרפואות שנעשו לה מידי הופאים, או מעצם בטחונה,
 ואמונתה בחכמת וצדקת הוב ז"ל ובכח הקמיעה, או
 משתידדן יחד, הלא ידוע לל מבין בחקירת הנפש,
 שהבטחון בחכמת הרופא תפול פעלה יתירה, במרפא
 חלי הגוף, ובפרט בחלי הנפש, כי הגו והנשמה צמודים,
 ימים אחרי כן, גדלה תשוקת הנשה לראות מעשה הכתב
 הנפלא וצורות האותיות הנוראות, אשר בכחם הפשוטי
 פעלו ככה להסיר ממנה המחלה הרעה, ולא נחה ולא
 שקטה

העתיק בכל מקום (אחזעט ווארין איי געטריבענט פערגאזענט ליגט)
 ולא עיין הטיב להדיל לפי ענין המצינה, חף שהעתיקו ציחך מקומות נכונה
 מאוד, ומכונות המיד, לפסע הונעט החלתי לפי פירוש המפרשים, אשר העתיק
 החכם הזה צד צדעל הרב, ורק במקומות מעטות טעם וסגולות היו יצין
 וזה קרה לוילי עולם.

ותצעק במר נפשה לאמור: הכול לי קמיעה: ⁽²⁾ כתוב המיד
הצריק ר' יחזקאל לנרא יחי' בפראג - כי במחשבתה עזאת
לבד תעלה ארוכה למחלתה. ויחמול איש נדיב מתושבי
העיר הואת על האשה המשתגעת ולהפיק רצונה כתב
לרבנו

כל היום היא שיחתי (הלים קי"ט) עיון דדבר למודי ותורני (ויססענשחפֿט
ליכע חונטערהחלפֿטוג) והוראת פעול לשון נשדה עיון או תפלה (נראשית

3"ד) (ומי יתן ורדע מדוע נטה פה צעל חוצר השדשים מכל דעות המפרשים
וחצר ענינו הסציה והסקס (ויך חונטערהען) מחין מלא ריע' לו נשפת
עצרת)? ולעס זה נחרתי פה נמלת שיחות חכמי ישראל, לכוון בהגדרות
(חונטקדחפֿטען) לפי שהמלה הזאת כוללת כל הענינים המכונים. וחחרי רחומי
הכלית ספר דבורי העתים לחצר דברים המשעשעים והמעילים יחד (דחז
ניטליכע מיט דעק חונטערהחלפֿטענדען לו פֿערברנדען) כאשר העיד קריאת
שמו על שער הספר; לכן חשתי כי טוב הוא, לחסך השיחות האלה חל המחצרת
הזאת, לפי שיתחזרו בהן שפי נחיות יחד, כי מלא האחד הן לשע הו ע"י
הספורים והמלות הנדחותי שנכללו בהן ומלא השני הן להו ע"י שילוח ממנו
למודי מוסר ודברי חכמה ננחה ולשון נרפח. והיו כאשר הנצינים המשכילים
קוראי ספר נכ"ע * ישאו פניהם לשיחות כאלה, חוספס כטנה וכסנה, נמחצרות
הנחות אי"ה. ואם נרנן האנשים להטיב עמי ולהודיע נכתב איש איש כלשון
הח השיחות הנודעות להם מחכמי ישראל נזמנים חדשים, ונפרע שתיינים
נרובות חופן הכתובות פה, אשר יתכנו ויחזרו נשפת עצרת והן רק להועיל
ולא להזיק נוסם פנים ונלי עגיעת נכוד איש (ויסלחון לי נלי הולאת נזי הדור) ⁽²⁾
חז לא אחוס על עמלי להעתיקן ללשון עצרי דרך קל להצין כמו חלה הנחוצות
פה, למען ירון כל הקורא בהן, ונרצ תולה לחזיר שם המשלח, חס לא יודעני
שחין נרננו נכך.

2) חס חונס תלחנו להוראה זאת מלה עצרת בתי הנפש (ישע' ג') (חחולעט
טחליסחחון) נכ"ז נחרתי המלה הנרובה צפי החנשים, להיותו נקל יותר להצין
ובס נורה היא צפי האשה שאינה יודעת נחות הלשון ומדצרת כלשון עמה. ועוד
נרנן המפרשים פוירדים נתי הנפס נענין אחר על נכון והעתיקו (גייטטיקט
נען ריכפֿלעטען). גם נכתתי מלת קמיעה כלשון עמא דצר, ולא כפיגרסת

המשניות לא ילא האיש נקמיע (נצת דף ט') פירש"י שחלון לרפואה, הנדור והקמיע
(כלים פנ"ג מ"ח). שם נרצ הכ"ה קמיע ידוע, והר"ש פירש קמיע של עור הוא
מלא ותוכו קוט"ן נלע"ז ותולה נחור לנני עכ"ל ל"ל לדעתי קוטיקולא
cuticula הייטליין והנרטורא והח"י העלמי פתורו, והערך הנחור
נערכו עם הפעל והיה קומעת (ע"ז ל"ט ע"ז ונכורות דף ל' ע"ז)
(וננו חלות דידן נע"ז והיה קושרת) ונכתב המוספח ענין קשר ויש רפואה
נקשרת נגרון חז נחצר מן האצלים וגט נהנים נקשרים לרפואה עכ"ל.
לדעתי מלת קמיע הנרחה התלמודית נכללי קשר כמו נחצרו המוספח חל
נכלל לפי ענינו פעם לקשר ניד חז נחאם והוא תפלין ופעם על הנחור
לרפואה, הן רפואה טבעית, הן רפואה חוץ לטבע נכון נהנים, ולכן האמנם
נרננו נכון (חונטערינדע) נחוי להננס נפרטות לפי ענינו (חחולעט טחליסחחון)
ולמה נצור מלת קמיע נמשני' התאחר נלי המתואר והמתואר יוצן כל פעם מתוך הענין
וכענין זה נרצ הכ"ה נפירטור למסכת נצת שם ונ"ל ואמרי מרומה סמוך
על התאחר וחצר המתואר נמנהב כאלו אמר מחדש מומחה, ומומחה הוא ננחן
ונתנסה ג' פעמים ונתחמה נזה הנסיון והיה נחיש המומחה כנרפח נק מיע
שלו ש לשם פעמי ה עכ"ל. והחכם רחב ע נרננו האשכמית על המשניות
העתיק

עשיר אחד והוא כלי, אל החכם הרופא המפורסם ר' יונה לבית ייטלש וצ"ל, בשחוק, בהיותם בבית אלהים, לא כן ידידי! השיב הרופא הנ"ל, דע! כי הגשם והחל' מוכרחים להיות בתבל, וברתי נמנעים בטבע, וכאשר אנחנו מתפללים על פי דברי חז"ל (3) שלא ירד הגשם בארץ מדבר לא זרועה, ועל חלקה טובה תמטיר, כן תחנת הרופאים שיימלטו העניים ולא יחלו, ותחתיהם יתנגפו העשירים.

V.

הרב הגאון המהנדס המפורסם ר' זרח איידליץ וצ"ל מפראג, היה נודע לשונא מתנות, וגם בימי עניו ומרודו חדל לקחת תשורת כסף, מאת אשר נדבה לבו לתת לו, ולמלאות ספקו המעט לא יצר לו, מרוב בטחונו בה' המשביע כל חי, וייטב לו לחם וארוחת ירק די הפיק חיותו, ויהי איש עשיר המציק לו בעבור זאת כי בעיניו נדמה זאת לגאות רוח, ויאמר אחד מאוהבי הצדיק וצ"ל אליו: רבי! הלא ידעת את האיש ואת שיחו, כי רוחו נדיבה תת פזר לאביונים מרבה בצדקה ורב לרושיע ולהחזיק ידי החכמים, ולא מרוע לב יציק לך כי אורה לומדי תורת ה' הוא ומכבדם, נא אל תתחרה במצליח דרכו, הקנע לפניו לקבל מתנה ממנו, והוא יניח מרגזו, ויפנה לבבו גם לך, וישמע הצדיק וצ"ל לעצת אוהבו הנאמן ויעש כדבריו, והעשיר נתן לו חמש מאות בסף, במות הצריק וצ"ל שנים כבירים אחרי כן, נמצא בין תכריך כתביו, עלה, רצופים בו חמש מאות כסף במפקדם ובתבניתם כאשר קבלם אז, ועל החתימה כתובה מיד הצדיק וצ"ל: יום הקבול, ולהשיבם אחר מותו אל הנותן או ליורשיו, וכן נעשה, והרב וצ"ל היה אביון עד יום מותו.

הרב

---

(3) חתרו רז"ל חס לשצט חס לחצרו חס לחסד יחליחוק, חס לשצט הסרים והבצעות (פירש המה"רש"ה המקום שחין סס זרועה) * וחס לחסד צללות צדוה וצדוה (תענית דף ט"ו ע"ה).

שקטה. עד שהפירח עצת הרב זצ"ל, ומדי הסירה את החתימה עמדה מרעיד — כי פרחו האותיות כלנה. התעיה ברהן ואיננו! — ובחרדת נפשה קראה: עתה ידעתי כי איש אלהים הוא כי כאשר הגיד מראש כן נעשה!

II.

עשיר היה בעיר גדולה ורבתי עם ושמו יואל. ויאסוף האיש חהואהו ורכוש רב. כי כופו נתן בנשך, וכנושה בא לקחת שמלת העני אשר ישב עליו ויחבול רחים ורכב. ויחי כאשר זקן ובא בימים נשא נפשו לכפר פני אלהים על המעל אשר בידו ועל העשוק אשר בכפיו. ויבן מכספו בית אלהים להתפיל שם, תחתים שנים ושלישים. ותחת החלון אשר בולק התיכון היה כתוב: זה השער לה' צדיקים יבואו בו! ויצחקו כל רואיו לאמור: הבסלם יעלו הצדיקים? ויהי היום, ויעבור הרב החכם מענדעלסזאהן זצ"ל גוך העיר הזאת ויאמר אל העומדים שם: כתבו תחתיו הפסוק:

בְּעֵד הַחֲלָנִים יָבוֹאוּ בְּגָנָב
יֹאֵל (נ' ז')

III

הרב הגאון מוה"רי אייבשיץ זצ"ל הלך לבית אחד, לבקר בהיכל אוהבו השוון שם, וימצא דלת נעולה. ובידעו כי אוהבו בבית ויפק על הדלת. אכן בראותו כי בעל הבית לא ישמע לקל מהלומת המקבת, ויוסיף עוד לדפוק בקול הזק והומיה. ויקם האיש בעל הבית בחמה, לפתוח הדלת, ויקרא באפו ובקצפו הגדול: היתכן זאת? אבל בינך ובין החמור מה היא? — הדלת! ענדה ר' יהונתן בנחת.

IV.

יאל מה יתפללו הרופאים? הלא לחולים רבים ולחליים רעים וגאמנים, לכן טוב שלא יתפללו! — אמר עשיר

את פי הרב הגאון המפורסם החכם ר' מאיר פישלש וצ"ל
מפראג. ראיתי חכמים דלים שהיו לעשירים, ולא ראיתי
עשירים שהיו לחכמים, השיב הרב וצ"ל.

X.

איש אחד מעשירי ישראל. נהפך גורלו מצוק העתים.
וידל מאד. והי בראשית ימי עָנְיוֹ ולחצו, ויבוא אל
רבו הרב הגאון המפורסם הצדיק האמת'ר' ליבראשוויץ
וצ"ל (4) לבקש ממנו עצה, מה יעשה לביתו לכלכל
אשתו ובניו, כי צר לו מאד, תם הכסף, והלחם אול
מכליו. הרב הצדיק וצ"ל הִלָּךְ לוֹ מטבעות כסף להחיות
נפשו ויאמר לו, עתה נפלאה עצה ממני, ולא אוכל
להיות בעורך להביא לך פלילה. הנה אשית עצות בנפשי,
ואמתיק סוד עם אנשי בריתי להתייעץ מאין תבוא לך
הרווחה. לכה עתה לס' בלך. ולמוער ששה ירחים, שובה
אלי והזמן יגיד לטובה" — הימים הקיפו, והעני לא בא
אל הרב וצ"ל, ובפגשו אותו ברחוב העיר שאלו חרב:
מדוע לא באת אלי? "עתה כי עבר זמן רב — ענה העני —
עתה שבתה אנחתי, לא תכבד עלי הַעֲנִי כבתחלה כי
הִסְכֵּן הסכנתי בה, ואבינה עתה את עצתך הטובה —

XI.

בחור אחד צעיר לימים הביא אל החכם המפואר ר'
איצק אייכל וצ"ל פרושו החדש על קנת ירמיהו,
לשום עינו עליו, ולשפוט על מעשהו לבקר בין טוב
לרע. ירח ימים אחרי כן, כאשר בא המחבר בית החכם
אייכל וצ"ל לשאול אותו על משפטו, נתן לו אייכל את
חבורו ועוד מִגְלָה עפה עמו, ובפתחו המחבר מצא —
קִינָה על פרושו.

מדוע

(4) הוצ' הרב המורה לנדרה צנזל פילזען צמדינת בעהזען טהעיר חת החכם
הרמז"מן עלהעקדו צחוטס לטווע פת (טטירענבינדע) והרב המתרגם כתב
(דברים ו' ח') וצ"ל פה העיר חכם אחד וכו' ע"ס וליוס המועד חודיעס צנז"ה
יותר מזה, ומחכמת האמת ולדקת הרב המורה מהר"ל וצ"ל.

VI.

הרב החכם המפורסם ר' ברוך לבית ייטלש זצ"ל בא
פתאום החדרה, אשר בפעם ההוא נקבצו שם חברת
רעים מתלוצצים על ספורי תורה ממלאכי אלהים, אשר
עשו נסים ונפלאות בשליחות השם יתעלה, ובפתחו הרב
הפתח וראה האנשים האלה חפז לצאת משם. ויקרא
אליו אחד מחברה בלעג פיו: עמוד איש אלהים למה
מהרת לברוח? הלא גם אתה משרפי אל, ספר לנו הנס
אשר עשית בארץ! אנכי — ענה ר' ברוך — אנכי פתחתי
פי החמור.

VII.

הרב הגאון המפורסם לחכם ויועץ שכל ר' זלמן קרוב
זצ"ל מפראג, הוכיח את משרת נאמן ביתו כפעם
בפעם על דבר מעשה אולת אשר הוא שונה בה תמיד:
ויאמר אליו אחד מתלמידיו רבני! הלא לחנם תיגע
בתוכחתך, כי לא יהפך לאיש ואחר, ודבק בסכלותו אשר
הורגל בו מנעוריו, ולא יניחה בכל התרגון עליו. ידעתי,
תלמידי! ידעתי גם זאת, ענה ר' זלמן קרוב, אבל לא
להוכיח אותו אני אחפז ולרפאותו מאולתו, רק להזכיר
אותי כי אולת היא, ואם אחקיש אתאפק, פן אקפך
ואשוה לו גם אני!

VIII.

הרב החכם מענדעלסזאהן זצ"ל נסע מעירו ויהי בעברו
תוך השער, ויגש אליו אחד מהשוערים וישאל לו
ברגז: איש יהודי, מה מלאכתך? באיזה מסחר תעסוק?
במין סחורה אשר לא התחלת לענות בה מעודך עד
היום הזה, השיב הפילוסוף. ומה שמה? שאל השוער.
ויען מענדעלסזאהן:

"הבִּינָה."

IX.

העשירים מתקנאים בחכמים והחכמים בעשירים. למי
איפוא היתרון משני אלה? שאל עשיר אחד
את

כי לא כן הוא במה תִּנְכַּח אַרְחָךְ ואִךְ תִּצָּא חֹבֶתְךָ 6
לְקַיֵּם דְּבָרֵי חֻמֵּינוּ ז"ל?

XVI.

חכם אחד מורה ההנדסה, בבית מדרש בעיר *** שאל
מאביו מורה חכמת החשבון בבית הספר לישראל
בפראג, לשלוח לו תשורת כסף די הפיק מחסורו, וישב
אליו אביו כדברים האלה: הלא גורל אחד לשנינו, מורי
תלמידי חכמה אנחנו! ועתה ראה בני והשכל! אם יש
למורה לכסף מוצא, הלא די לך והותר, ואם אינו כן, הלא
יגרע גם ממני.

יהודא בן-יונה לבית ייטלש

מִי־סִפְעֵר שְׁטֵעֵנְדֵּנִים

אויס שפראך־אונקונדע*

(אנעקדאָטע אויז דעם תלמוד)

(כדרים 77 ס"ו ע"3)

אײַן יודע־אישער אונטערטאהן באבילאָנס, פֿערלעס זיין פֿאטערלאַנד,
צאָג נאך פאלעסטינא, וואָ ער זיך אײַנהיימיש מאכטע, אונד
דיא טאָכטער אײַנעם זײַנער דאָרטיגען גלויבענסגענאָססען, אײַן עבען
זאָ טוגענדע־אפֿטעס אלס שעהנעס מעדכען הייראטעטע. דאז צערט־
ליכע ווייבכען הינג מיט טרייער ליעבע, אן איהרעס וועגען זײַנעם בײַ
דערען אונד רעכטליכען קאראקטערס אללגעמיין געשעצטען גאטטען,
אײַלטע זײַנען ווינשען צו פֿאַרצוקאָממען, אונד אײַן ווינק פֿאָן איהם,
וואר איהר אײַן בעפֿעהל, דען זיא מיט אללער שנעלליגקײט פֿאַל־
צאָג, נור שאדע דאס דיא פֿערשידענהייט דעם קאלדאָאישען שפראַך־
דיאלעקטס דױער ביידען פֿראַפֿינצען, צו מאנכעם מיטפֿערשטענדרנים־
סע, פֿאָן זײַטען דער יונגען גאטטין אנלאס גאב, אונד עז געשאה
אפֿט, דאס דער אויפֿטראג דעם גאטטען ניכט צו זײַנער צופֿרידענ־
הייט בענאָרגעט, יא ניכט זעלטען עטוואס גאנץ אנדערעס, אלס
ער פֿערלאנגט האָטטע, הערבייא געשאפֿט וואורדע. אײַנסט ווינש־
טע ער תִּרְיִן טִּלְפִי צווייא אײַנגעמאכטע קאלבס פֿיסע

אונד

6) כי ירא חלבים ולא חת כלם (קבלת ז') ענינו השלמת חוב, ונתלמוד ולא ירי
חיבתו (זײַנע פֿאָליט ערפֿילען) ולרוב צלי קצור מלת חוב חס כיון לזו
לא (צרכות פֿ"3 ע"ח) ונערך ערך לא, לאחזקר מזה מחומה.

XII.

מדוע אל הדרשה שדרש הרב המורה מוהר"ל אתמול
ביום השבת, לא באת רבי, ואל הסעודה אשר
הבין לחכמי העיר באת? שאל תלמיד אחד להרב החכם
ר' זלמן קרוב זצ"ל. "את הדרשה אשמע מפיו, ולא כן
הסעודה", ענה הרב זצ"ל.

XIII.

אשה אחת קנתה דג ליום שבתון, ויהי בשומה שכיין
בלועו לקרעו לשנים ולנתחיו, ויועק הדג מאד,
ותלפת האשה ותחרד חרדה גדולה, כי באמונתה הכוזבת,
כי זעקת הדג לא דבר הוא, רק רוח רעה במעיו המשוועת
מתוכם, ופרץ בחפזו לבית רבנו מוהר"ל זצ"ל ושאלה
לו מה משפט הדג, ואם כזעקתו תעשה לו, אם קבר
תקברנו או שרף ישרף? ויען הרב זצ"ל בנחת: אשה
"יראת ה'! עשי לדג כמשפטו וכראוי לו, ואל תפילי דבר
מכל אשר אניד לך, ומח זאת? שאלה האשה בפליאה.
משפט הדג לבשל אותו ולאכלו עם בני ביתך
בשמחה ובטוב לב".

IVX.

במות רופא אליל בעיר *** שאלו אנשי המקום את פי
הרב החכם ר' ברוך לבית ייטלש זצ"ל מה יכתבו
על מצבת קבורתו בבית מועד לכל חי? וישב אליהם
הרב זצ"ל כתבו עליה: עתה ירוח לנו המקום הזה!

XV.

רופא אחד רך בשנים בא אל הרב החכם ר' זלמן קרוב זצ"ל,
וגלה את אזנו שנתקבל לרופא עדת ישורן בקהל ***
ויאמר לו הרב זצ"ל: נוכרתי על דברי חכמינו ז"ל שאין
רשאי לדור בעיר שאין שם רופא (5) הם עשו כדבריהם
בחשבם כי רופא מבין דבר הנך, אבל אתה אשר ידעת
כי

בדורה, ובראשה אביה ומחוללה. וגם אחרי אשר החלו בניו להיות בעלי דעה, ואין לאב עוד כל דין וזכיה למשול בם, לא סרו, (כפי שקול הדעת) מהיות כרים למשמעתו, ולצאת ולבוא על פיו; והאוטם אזניו משמוע בקולו. עם פושעים הוא נמנה, ובסוד אחיו כל יחד. בימים הראשונים אין כל סבה נפרצה, לקבוע מצות ואזהרות, מתן שכרן וענשן. כי מורא האב על פני כל המשפחה, והמורא הזה לבדו, שם מעצור לכל אשר עבר עליו רוח סרה, ונטיתו הרעה לא עברה לפעולת אדם, לעשות רושם נקר. ואולם בימים הבאים, בעת אשר החלו אישי המשפחה לרוב במאוד, קרה לפעמים מקרה אשר הגיע לקבוע מצוה ואזהרה, פעם בכה ופעם בכה. ואז נקבעו החקים ברצון הכלל כלו, להגביל הנהגת היחידים, ושימת העין על שמירת החקים הנקבעים, מסורה לפי ההכרעה, בידי אבי המשפחה; ובכח המסירה הזאת יצאה לו זכות השררה, להיות עוצר במשפחתו, על פי דין הבחירה.

אחרי ההפלגה, שמרו ראשי החברות החדשות, באין ספק, בכל מקומות מושבותם, דיגי ההנהגה הקדומה. אשר בה מצאו אשרם, לפני הנפיצה. וכל מגמת תחבולותיהם ומעשיהם, קולעת תמיד אל מטרה אחת: להגדיל אשרי בני הקבוץ, ולכונן יסודי טובם, על מכוונות לא תמוטנה. ויותר שהגיעו הנגידים אל המבקש האמור, ויותר שעשו ידיהם תשיה, להאדיר שלום עמם, יותר מצאו חן בעיני בני משמעתם, ויותר קנו לבם להאבה ולהכבד. ויש מהנגידים האלה, אשר השבילו אולי בכל אשר פנו, ובגלל כן, כל היוצא מפיהם שלטון, וחק לא יעבור, וזכו לגדולה וכבוד, ופעולתם עשתה פרי תפארת, ורב תבואות להם ולזרעם: להיות השררה והתקיפה, ירושה לבניהם אחריהם. ואולם בנגידים אשר הסכילו והעוו בכל אשר פנו, ולא — טובה בכל מדרך כף רגלם, מאסו בני משמעתם, ובגועל נפש נשאו טרחם כל

אונד זיא בראכטע איהם צווייא קלויען (1) איין אנדערעס מאהל
פֿערלאנגטע ער גריקא איין מאסעל געקאכטער שפייזע
אונד ערהיעלט גריבא איין פֿאס (2) ווידרוס מאַכטע ער תְּרִי בּוֹצִינִי
צווייא מעלאָהנען האבען. אונד עו ווארדען איהם צווייא
אנגעצונדענע לאמפען הינגעשטעללט. (3) זא מאַגען זיא
(דיא לאמפען) אן דער בָּבא (פֿפֿאַרטע) דעם הויזעס צערבראָכען!
ריעף דער ערצירנטע גאטטע, פֿערווינשענד אוי! אונד זיהע, דאז
פֿאלגואממע ווייבכען צערבראך זיא איבער דעם הויפטע דעם אויף
דער שוועללע דער הויזפֿפֿאַרטע זיצענדען בָּבא כּן בוטא אלס
דיזער פֿרעממע אונד זאנפֿטמיטהיגע רַבִּי איהרע אונשולד מערקטע,
אונד אויז איהרער נאיפֿען ענטשולדיגונג, דיזע בעלידיגונג, איהם אויף
בעפֿעהל איהרעס גאטטען צו געפֿיגט צו האבען, דען מיספֿערשטאנד,
אונד דען שטרענגען געהאָרזאם, געגען איהרען געליבטען גאטטען ער-
קאנטע, זעענגעטע ער זיא מיט דען וואָרטען: דער היממעל לאססע
אויז אייערער עהע צווייא זעהנע געדולדיג וויא צאָל צן צוטל
אבשטאממען.

יהודה ייטלש

(*) התהוות השררה

בראשית ימורת עולם, לפני דור ההפלגה, רהי לפי
ההשערה. המשפחות באין כל קשר והקלות
אלה באלה; משפחה ומשפחה היתה אז חברה קטנה
בדודה

(1) טלמי אינך ראובביניטען טוי רגלי הצמח (זיהע רס"י) אינך קאלדעאיטען
קלויען. דא טלמי וועדער אינך קאלדעאיטען נאך אינך ראובביניטען
לינען בעדייטעט אינך טעקסטע טלמי. ניכט טרלפחי וויא אייניגע
זענען וואָלען, טטעהעט, זא בין אויך פֿאָן איהרער ערקלעהרונג אב-
געווייכען אונד דער הירטטעהענדען, דיא איר ריכטיגער לו זיין טיינט,
געפֿאָלט.

(2) גריקא בעדייטעט איינע גראָסע אונד איינע קליינע מאַס, יע נאָדענן
עו אויגעטפֿרעכען ווירד (מסכ"ח ח"ה) גריזא מיט ציט רפויס הייסט

פֿאס זיהע ערך אונד מהורגמן טלאגוארט גרז נאך.
(3) בּוֹצִינִי איזט איין סס מסופך (האָוואָינין) אינך קאלדעאיטען. בעדייטעט

באלד מעלאָהנע. את הקטנות, (נמדנר י"ח) ית בּוֹצִינִיאי באלד
ליכטער, (לאמפען) את הַבָּרוֹת סמות ל"ט) ית בּוֹצִינִיאי. דער

ערך אינך טלאגוארט צאָן פֿיהרט פֿאָן דיזען, לווייא בעדייטונגען דיא
פֿערטידענען טטעלען אויז דענן תלמוד אונד דען תנאים און אונד זא
נאך אזוי דיא דייטעט איבערזעלונג עבענפֿאלט לוטען; ליכט
מעלאָהנע. וויא אויך זאלענעס איז זיינען לו זעטלען לזון ערך
פֿערבעטסערט האָבע.

(*) אולגעזיינע וועלטגעשיכטע.

רק למצער היתה, ולפעמים על עיר קטנה אחת. אולם לא ארכו הימים, ועיר רבתי עם גִּרְתָּהּ מִדּוֹן, לסבה מן חסבות, ונלחמה בעיר הקרובה לה, וכל דאלים גבר, ללכוד העיר ומלואה, ולהגדיל בלכידה זאת תקפו וחילו ללכידה גררה לכידה, ובזמן קרוב התגדל הנוצח. והפיל אימתו על העמים מסביב, וכנחל שוטף שטף באגפיו עיר וחבל; וידיו רב לו להגיע עיר בעיר, כבר בכבר, ותרה ממלכתו רחבה וחזקה. וככה פרצה ממלכה נוצחת כפרץ מים, ובקרוב ימים מעטים היתה מחתה קרובה לכל ממלכה שָׁנָה. ואולם לפעמים באו ממלכות קטנות בברית, בימי מצור ומצוק, והיו אגדה אחד וגוי אחד, לצאת ביום צרה לב אחד לקראת האויב, לשום מעצור לו, וגבול ללכידותיו, ושָׁקַר למים הזדונים.

ומנהג הנוצחים עם נכנעיהם, היה שונה כפי שנוי רוחם; ודרישת תועלתם. זה אמר: הנכנעים קנין חרבי המה; ודי להם אם נפשם למו לשלל. הונם ורכושם לי הוא, ובחם אעבוד, והיו חרם לעבדות עולם. וממעין נרפש זה יצאה פרידת בני האדם לשני ראשים, לעבדים וחפשים. וזה הואיל לנהוג מנהג חדש: העביר את נכנעיו מארצם וגבולם, והביאם ארץ אחרת. ויש אשר אמר לנכנעיו: תנו כפר ופדיון נפש, או היו עבדי עולם! ואם תאבו ושמעתם לתת כפר ומס שנה בשנה, על מקומכם תשבו בשלום ובצל כנפי תלכו בחקותיכם מבלי כדל שטנה. ויש אשר לא הוריד גם את המלך המנצח מכסאו, כי אם הניחו עליו כעתה כלפנים, אך היה למס עובד. ונהג את עמו כמצות הנוצח ורצונו. ויש אשר שָׁכְלוּ להיטב עם נכנעיהם, לתת להם חק אחד וחרות אחת כאל יתר בני משמעתם. ובגלל חהנינה הזאת קנו לב הנכנעים לאהבה את המכניע, ולהיות עם יתר עמיו גוי אחד, לעבדו שכם אחד תמימי דרך.

וככה נוסדו ממלכות גדולות עד מאוד, ואולם לא במהרה אחרי ההפלגה, כי אם בכמה מאות שנה אחריה.

כל ימי חייהם, ובמותם שמחו והשליכו עבותימו מעליהם, ומאסו בבניהם אחריהם, ונתנו השרביט בידי רועה נאמן, הכשר וראוי על פי מדותיו ומעשיו לשררה יקרה כזאת, בהתעורר ריב ומדון בין משפחה ומשפחה, לא בחרב ולא בחנית יצאה האחת לקראת אחותה, כי אם המריבה שמה רָנח בין הדביקים, וקרובים נעשו רחוקים, להתרחק האחת מעל חֶבְרָתָהּ, ואחרי אשר היו נפוצות, והאדמה רחבת ידיים לפניהם, והמלחמה לא שלחה מגרעת באישי המשפחה: פרצו ודגו לרוב בקרב הארץ, וימים רבים אין מדון ואין ריב, מפני הסגת הגבול, כי אין הסגה.

ואף שיצאו מגזע משפחה אחת, כמה חברות ברבורת הימים, בכל זאת אין נסתר מעיני החוקר, שבימי מספר אחרי הנפיצה, נוסדו עוד פה ושם חברות אחרות, בנות הנהגות חדשות, לא נמצא רשום בכתב אמת, שנמרוד בכור היה, ובכל זאת ראינוהו עולה לגדולה בימי נעוריו, והוא החל להיות גבור ומושל בזרוע עז, וגם בהיותו מִכְתָּר בכל מדות המלוכה והשררה, בכל זאת קשה להאמין, שהגדולים ממנו בשנים, היו נשמעים לו בתחלת מלכותו בנפש חפצה; ואולם אחרי אשר היו קצרי יד לעמוד נגדו לקחת שבט רודה מידו, לא הירה להם מנוס אחר בלתי אם להִקְנֵעַ מפניו ולהתענות תחת ידו, ואחרי אשר עשה חיל, ושמעו הולך למרחוק; נהרו אליו, כפי הרהשערה, לשִׁמֵעַ גִּדְלוֹ וגבורותיו, רבים ממשפחות שונות, והסתפחו בחברתו; ובקרב ימים לא־ כבירים משל ממשל רב, ולו הגדולה והגבורה, כי תחת תפקידו חיל גורא ועצום, וידו על עליונה, ושטף ועבר ממשפחה אל משפחה, וכל שבט לא עמד בפניו, ומידו אין מציל, ועשה כרצונו, והגדיל לתת חֲתִיתוֹ, על כל־ חברה אשר עבר שמה, ואלי תכרע בֶּרֶךְ, ונגידי החברות, אשר אגודתן הוסדה ימים מעטים אחרי הנפיצה, החלו להקרא בשמות: אֱלֹהֶה, נְשִׂיא, מֶלֶךְ, ואף שמלכותם

ובהיכלו בעיר יחזיק נמצא רשום המאמר היקר: אנכי
הכל שהיה. הנה ויהיה. ואת צעיפי לא הסיר
בן-תמותה. ונמצא עוד מאמר אחר: לך אשר את
האחת והכל, לך אלהית חיים — והחכם היוני פלוטרכוס
כותב לאמור: יושבי עיר יראו וכבדו את האל (קטן) כגוף
לבדו * שלא נברא ולא נולד. וממנו יצא. לפי דעתם אל
אחר. בעל מדרגה שניה. ושמו פעטוס (**). וצלם דמותו
העולם בכלל.

ואולם ברבות הימים פרצה עבודת התועבות בכל ארץ
מצרים. עד להשחית. ואין עירובית אשר אין שם
אדיל. ובכל היותם מחכמים בדברים אחרים ועסקים
שונים. בכל זאת אין ערוך לאולתם ואין קץ לדברי רוח
בדברי עצביהם. השתחוו וכרעו על ברך לפני בהמה
חיה ועוף וצמח. ויש מחחיות נעבדות רק בעיר אחת או
בפלך אחד. ובעיר השכנה והקרובה היו שנוארת
ומתועבות. וחיות אחרות. שוגאידון של הראשונות
בעלי הכבוד פה. ובגלל חלוק העבודה נעשה פרוד
הלכבות בין יושבי עיר ועיר פלך ופלך. ואש המחלוקה
תוקד תמיד ולא תכבה. ומקור משחת של השנאות היה
מלך אחד. אשר זמם לעשות כן. לסען הפריא בין אחים.
לבלתי היות להם יד. זמן. ומקום למרוד. וליראת החיות
הנעבדות לא היה קץ וגבול. תבואות פלכים שלמים היו
מיועדות להחיות נפש שקוציהם. ואנשים ונשים בעלי
יחס וגדולה נתונים נתונים היו לשרת אותן. ולתת להן
את אכלן בעתו. ולשום עין פקוחה על כל רחוגע
במעמדן. החיות האלה לא אכלו תבן ומספוא כדרך כל
חיה ובהמה. כי אם מעדנים ארוחה להם תמיד מאת
העם: צפיחית בדבש. פרחים נעימי ריח ומראה מבושלים
בחלב

(*) חולי תספק הסם הזה עם כסף זלשונו, שענינו לפעמים תחסה.
(**) פעטוס פתח צלצולת הכחשה, ולפי שדמיונו העולם, והוא נחש אל-מגבל.
נקרא כן

אחרי אשר החלו ארצות המזרח להיות נושבות, ולהרבות
כצאן אדם:

יראתם של מצרים.

בסדרי ההנהגה ובכל תשיות חקותיה, עלו המצרים
עד' כל עמי זמנם למעלה להשכיל, ובעבודתם
ויראתם ירדו בהם מטה מטה. כי כנים דברינו ומשפטנו
אמת, יורה ויעיד הבא:

המצרים היו עובדי עבודה זרה מעולם; מהם יצאה
העבודה לחיונים, (הודאת פיהם כמאה עדים)
בכל חלקיה ופרטיה. אלילי מצרים אליליהם, כמספרם
בשמותם. המצרים, לפי מה שאמרו הם, יסדו ראשונה
כל מיני הקבור וההשתחוויה; הם החלו לבנות מזבח
והיכל, ולהציב מצבה. מספר אליליהם היה רב ועצום
עד מאוד, ובעלי מדרגות שונות. יתרון העבודה והקבור
היה תמיד: לאילי פזירים חוגד חזים (כפי ההשערה השמש
והירח) כי מוראם היה על פני כל מצרים. וכמו כן קברו
את יופיטער, ווולקאן, לערעס, חוקעאן, חוגד מינערפא, כאלהי מרום
יעלהי עולם. ומבלעדי אלה האמורים, קברו עוד בני
עקיזה אחרי מותם, מפני אשר השפיעו רב טוב עם בני
דורם, בעוד לכתם תחת השמש. ולפי דעתם עזבו עתה
החלד, והתנערו מעפר לעלות למרום להיות אלהים
בשמים ממעל. ומתי החל סערפס להכבד, מחלוקה בין
החכמים: יש אומרים הוא סערפס הוא פזירים, ויש אומרים:
סערפס אליל חדש, וימי אדהותו החלו בימי התלמים
(Ptolmæer). ואל פזירים אחושמו טיפון, והוא לתאווה יבקש
להרע ולהשחית. ואמרו המצרים, שנשמת בני העליה
מזהירות בכוכבי אור, אחרי אשר התעלו להיות אלהים.
ובכל אלהי המצרים הרבים, בכל זאת רבים אומרים,
שהמצרים קברו כמו כן אל עליון ואלהא דאלהא,
אשר הוציא את העולם כלו מאין, ומנהיגו בחפצו ורצונו.
ואותו קברו וקראו בשם פזירים, ולפעמים בשמות אחרים
ובהיכלו

עבודתם על משענות קנה רצוין. נתנו טעם אחר
לאמור: לא את החיות אנחנו עובדים, ולא להם כל
הכבוד הזה, כי אם לאלהים אשר תכונותיהם מסמנות
על ידי החיות הנעבדות, וכן אמרו: העיט הוא סימן
זריזות ההבטה ונחיצת המהירה: האפעה סימן נערו
עולם ועדנה קימת. התנין אין לו לשון, לסימן כי אין
אמר ואין דברים לאלהים בעזר כלי המבטא כי נעלה
עליו רב עליהם. ועוד ירצו בפיהם טעמים אחרים
לדחות בקש דברי המלעיבים ביראתם.

ומכלעדי החיות האמורות שהיו לפי דעתם צורות מוחשות
מאלילי השמים, יראו וכבדו עוד תמונות אחרות
ושונות. ולא לבד הפר חפפים צלם מוחש מאלהיהם חזירים,
כי אם גם עין ושרביט, לאמור: עיניו צופות בכל, ומלכותו
בכל מושלת. וגם העיט לפי דעתם ציור מוחש לסמן
האליל האמור: ולפעמים דמוהו וציורו כ"כ בתמונת
אדם.

האלילה חזיים מצוירת בדמות אשה בעלת קרני פרה.
בימינה כלי הנגון סיטרוס, ובשמאלה כד מים.
ולפעמים לה ציור אשה מלאת דדים, לאמור: מדי
ברכתה תינק הטבע כלה. לפסל סערפים דמות אדם. על
ראשו סל או איפה סימן השפע והשובע. ידו הימנית
נשענת על ראש נחש, שגופו כרוך מסביב לתמונה
אחרת בעלת שלשה ראשים, ראש אריה, ראש כלב,
וראש זנב. בידו השמאלית קנה מדה באורך אמה למדוד
עלית היאור. יופיטער אמן רשומו נקר בראש איל. לפי
שהתגלה א הערקולס בתמונת איל. חמסעס מצויר בראש כלב,
הזרפיקולוס בן חזיים אל השתיקה. מקומו תמיד אצל חזירים חוגג
חזיים, ואצבע על פיו, לאמור: אסור לדבר שאזירים ואזיים
היו לפניו בני תמותה. ועוד להם אליל אחר ושמו פרוס.
והוא מיוצא חלצי חזירים חוגג חזיים. תמונתו: ילד מחתל
בחתולים.

בחלב ודברים אחרים טובים. ויש מן החיות אשר אכלו
בשר עופות חי, וזהו רחצו ורכבו במשחי שמנים.
ומקטורות בכל מיני קטורת. אטון. ורקמה וצוען.
והיפות שפנשי מיניהן נתונות להן לתשמיש וזיווג.

אדם כי המית אחת מהתעבות האלה, אם בצדיה משפט
מות לו, ואם בשגגה ונתן כפר נפשו, ככל אשר
ישיתו עליו הכהנים, ואולם אם המית אדם, עיט, חתול,
או צפור חייט אחת דתו למות, כשוגג כמזיד. ובימי
רעבון אכל איש את בשר רעו. ובחיות הנעבדות לא
שלח ידו. במות אחת מהנה, וביותר במות הפר חפפים,
(כי הוא הנכבד) אבל גדול ומספר מר. במות הפר חפפים
שק ואפר הצע לכל בני המדינה, וקבורתו בכבוד לא
יאומן כי יספר. ואם יעלה על לבך לקבץ כל הבלי אליהם
להעלותם יחד על ספר: הגליון יכלה והם לא יכלו, כי
אין קצה.

ואם חרף אדם בעל אמונה אחרת, אותם, על אודות
אולת יראתם, בדרו סבות מסבות שונות (וכלן רוח
ישאן) לישר ארת העקום. והכהנים, בשמעם גדופים
יוצאים מפי מחרף, שמו יד לפה, חרישו, ולא דברודבר,
בלתי אם "סוד כמזם כל עבודתנו, ואסור לגלותו"
והסבות הראשיות אלה איפוא:

(א) מקור עבודת החיות במעשה שהיה. כי כאשר
התפרצו בני האדם למרוד באליליהם, השתנו
והתעטפו בצורות החיות הנעבדות, והתחבאו במצרים,
ומן אז והלאה קדושות לעבודה.

(ב) בימי קדם היו החיות הנעבדות רשומות על דגלי
מחניהם, וכאשר גברה ידם להכניע צריהם ולשלוט
בהם, תלו הנצחון בהחיות הרשומות, וגמרו בלבן
לעבדן שכם אחד.

(ג) רב ברכות בכח החיות הנעבדות: השור רבתבואות
בכחו, לשדד עמקים אחרינו, ודי חלב וצמר לכל מיני
צאן ועזים. ואולם מתחכמי מצרים אשר בושו להשעין
עבודתם

מדי שנה בשנה עלו בעתים מזמנים אל עירות שונות
 לכבד יראתן. בימי חג דיאנא בעיר בובאסטס מספר הבאים
 שמה לחוג חגה ת"ש אלף מלבד הטף. וחג אחר גדול
 עד מאוד, חג האורות, לכבוד וינעפא בעיר זאזיס. בחג
 הזה החוב מטל על כל אשר לא עלה לראות פני
 האלילה. להדליק נרות בחלונני ביתו. כל הקרבנות
 שהקריבו המצרים טעונות סמיכה. ובעת הסמיכה,
 אלה פיהם מלא, לקלל את הקרבן קללות נמרצות
 והעתירו אל האלילים להרחיק כל נזק ואסון מארץ
 מצרים, ולשפוך זעמם על הקרבן. יושבי מצרים
 הקדומים הקריבו כ"ב זבחי אדם. ולפי ששערות טיפיו
 זהו אדומות, לכן תספר השמועה, ששחטו על קבר
 זאזיס בני אדם בעלי שער אדום. ועל הרוב שחטו בני
 ארץ אחרת, כי מעוטא דמעוטא מאזרחי הארץ היו
 בעלי שער אדום. וגם לאלילה יזא זבחו זבחי אדם.
 שלשה בני אדם מומתים לכבודה בימי הכלבים, איש
 איש ביומו, ומיתתם היתה בשרפה. ואפרם הוזר.
 והמלך זאזיס העביר הגורה הרעה הזאת, וצוה לעשות
 שלשה פסילי דונג בדמות אדם ולשרפם.
 ואתה הקורא! לא תהיה הודעת הרברים האלה קלה
 בעיניך, כי מהם תצא לך אורה במקומות רבים
 בקריאת ספרי הקדש, מלבד התועלת הכללית אשר
 לבל קורא קדמוניות.

ברוך שענפֿעלר.

קִינִיפּוֹס, נשמתו מזהרת בכוכב קִינִיפּוֹס (כוכב שֶׁבֶת בעל
המדרגה הראשונה, ואינו נראה בחלק מִיִּיִּפּוֹס)
והוא היה רב החובל בספינת פִּיִּיִּי, תמונתו: ראש אדם
עומד על בלי חרס של מים, מלא נקבים נקבים ויש
אומרים שהתמונה הזאת לא תציר דבר אחר, וולתי כלים
מלאים מִי יִלּוֹס, שלהם כרעו כ"כ לפעמים המצרים
הקדמונים בָּרַךְ. בשקדה רבה וחריצות נפלאה דרשו אחרי
פר לעשותו אליל חִפּוֹס. כפי הסופר עליו נָכַר ונבדל הפר
הזה בכ"ט סימנים אשר הראשים שבהם אלה: כל גופו
היה שחור, ורק בהרת אחת לבנה ומרבעת על מצחו.
על גבו כדמות נשר. בזנבו שורה כפילה של שערות,
מתחת ללשונו כדמות ראש ילק. ובעת אשר נמצא פר
כזה, ימי מועד וחג בכל ארץ מצרים. האליל החדש הובל
עד חִפּוֹס, ושם נתקדש לאלוה בשמירת מנהגים מיוחדים
לחִיבָתוֹ. ימי חג של חִיִּיִּי קדושים, בהם צמו והתענו,
ואחר זבחו זבחים, ובכל זמן שהבשר על המוקדה,
ידיהם מתופפות על לבם ומצחק. ואחר אכלו מן הבשר
המצל מן האש, בקול המון חוגג.

יתר שאת ויתר כבוד לאליל יופיטער, בעיר דיוספוליס.
לכבודו קדוש בעיני הטיבנים האיל. לא אכלו
מבשר דהצאן, וזבחו והקריבו לו עזים. רק פעם אחת
בשנה המיתו איל אחד לכבוד אלילם, פשטו את עורו
מעליו, ותלוהו עליו; בימי אדו העמידו אצלו תמונת
הערקולס, כאלו בא עתה לשחר פניו. ולהפך קדוש
בעיני יושבי חִפּוֹס, לפי שראו את דהשעיר פִּיִּי;
ולכבודו זבחו מכבדיו ועובדיו זבחי צאן. גם לירח סגדו
וכרעו ברך, ובימי מלואו. הקריבו לו חזירים, שהיו
טמאים בעיניהם, ואינם ראויים להקרבה, בלתי לירח
לברו, ולאליל היין במקבוס. בימי חג האליל הזה היה
החוב מְטַל על כל אחד ואחד לשחוט חזיר, לפני פתח
ביתו; אולם ברגע השחיטה השיבוהו אל רועה החזירים
שממנו קנוהו. ולא די להם העבודות האמורות, כי אם
מדי

II.

מלה בת שתי הברות.

הברה ראשונה

בְּכָל הָאָרֶץ נִמְצָאָה, וְהִיא בְּעֵלֶת חַיִּים.
 לֹא הוֹלֵךְ עַל גַּחֲזוֹן, בְּלִי כֶנֶף, וְלֹא קַרְנִים
 מִיַּן זָכָר וּנְקֵבָה, טוֹבִים שְׂמִנִּים וּמְרִיאִים,
 מְשָׁל לְאַבְיָרֵי לֵב עֲתוּדִים וּבְרִיאִים,
 נִבְחָרָה לְאֱלֹהִים בְּמוֹעֵד בָּם לְשִׁמוּחַ,
 הַלֹּךְ וְחֹסֵר תָּמִיד עוֹלָה לְרִיחַ נְחֹחַ.

הברה שנייה

הָרִים יִשְׁאוּהָ בְּרָכָה עֲמֻקִּים יַעֲטֹפוּהָ,
 נִבְחָר מִחוּץ רֶב, פְּנִינִים לֹא יַעֲרְכוּהָ,
 אֲלֶיהָ נוֹשָׂא נִפְשׁוֹ יַחַד עֶשֶׂיר וְחֵלֶךְ,
 יִתְרוֹן בְּכָל הַיָּא, יִקָּר לְעוֹבֵד וְיִשָּׁר פִּלְגָּה,
 בְּרָכוֹת יַעֲטֶה אִישׁ פּוֹתֵחַ אוֹצְרוֹתֶיהָ,
 לְאוֹם יָקוֹב גָּבֵר מוֹנֵעַ בְּרָכוֹתֶיהָ.

המלה בשלמותה

מִשְׁפָּטָה יָדַע פּוֹתֵב תּוֹלְדוֹת הַיָּמִים
 אֲבָל נִעְלָמָה מְסוּפָּרִים לֹא בְרוּרָה לְחֻבָּמִים
 מְקוֹמָה נוֹדְעָה בְּזִבּוּל קֹדֶשׁ בֵּית נִבְחָרָת.
 לַעֲת מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ הִיָּתָה שֵׁם לְמִשְׁמֶרֶת.
 קוֹם קָרָא בְּסֶפֶר, בֵּין הַיְּשׁוּמוֹת תַּחֲפִּשְׁנָה,
 רְשׁוּמָה בְּכֶתֶב אֶחָד כְּפָלִים תִּמְצָאָנָה.

חדות

חדות ההברות

I

מלה בת שתי הברות

הברה ראשונה

שְׁמִי נֶעְלָם מִמֶּךָ, מֵאֶרֶץ נִבְרִיָּה אָנִי.
בְּנֵת לְרַעַךְ מֵרְחוֹק חִקְרָתָנִי וַיִּדְעָתָנִי,
קִרְבָּת אֹתִי כַּאֲשֶׁר בְּמָקוֹם עֲשִׂירִים עֲמַדָּתִי,
רִחַקְתָּנִי מֵעֵת דִּלּוּתִי וּפְלֵאִים יִרְדָּתִי,
אֶף אֵין מוֹס בְּגוֹפִי, וְנִפְשִׁי טְהוֹרָה זָכָה וְתַמִּימָה;
לֹא אוֹכַל לְגִשֵּׁת וּלְשָׁרֵת בְּקֹדֶשׁ פְּנִימָה.

הברה שנייה

אֶרְצִי יִשְׁמֹון, גְּבוּלִי מֵאֵז בְּמָקוֹם לֹא זָרֹעַ.
שְׁמִי וְזִכְרִי מֵתוֹלְדוֹת מֶלֶךְ גְּבוּרָה יָרֹעַ,
לְאִישׁ נָדִיב לֵב חֶשֶׁב רָעָה לְהַפִּילוֹ בַּשָּׂחַת,
סָגֹר בַּשִּׁנָּה לְיִלְהָה, וְהוּא מֵאֵן נִקְמָה לְקַחַת,
קָחָה מוֹסֵר הַשִּׁפְלָה לְבִלְתִּי פְרוֹת שׁוֹחָה לְרַעַךְ,
וְאַל תִּגְמֹול כְּרַעַת אוֹיְבֶךָ הַגִּתָּן בִּידֶךָ.

המלה בשלמותה

לֹא בִסְעָר וְלֹא בְקוֹל רַעַשׁ, כִּי אִם בְּדִמְיָה וְנִחַת,
יֹוֹרֵד אֲנִכִּי עַל חֶלְקָה טוֹבָה אַחַת אַחַת,
כְּטוֹרֵי צִיצִי גֵן, גְּבִיעֵיהֶם מִמֶּנִּי יִפְתָּחוּ,
דָּשָׂא וַיִּרַק שָׂדֶה בֵּין לֵיל הַמָּה יִצְמָחוּ,
רוּעָה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל בְּזִמְרוֹת כִּי יִשִּׁיחַ,
הֵן כִּי יְבוֹרֵךְ הַמֶּלֶךְ! אָנִי יֵשַׁע לוֹ אֶצְמִיחַ.

IV.

הדת. ההברה *

מלה בתב' הברות *

הברה א'

חִי הַנְּנִי בֵּין יַצִּירִי אֲדָמָה ,
 בִּי יַעֲשׂוּ חֵיל לְזֻחְמִי מִלְחָמָה ,
 שֵׁם לְאַחִים הִנֵּה אֲשִׁימָה ,
 אֶף לְמוֹשְׁלֵי אֶרֶץ וְאַצִּילִי עַם ;
 מוֹשֵׁב לְאָדָם אֲכַנֶּה פֶּעַם
 אֶף בְּדֶרֶךְ חֵישׁ פֶּעַמִּי אֲרִימָה *

הברה ב'

אִם עֵינֶךָ תִּתֵּן בִּי--וְאִינֶנִּי ,
 בִּי הַנְּנִי אֶפֶע וְאִין ,
 אֶךְ אוֹתִי תִרְאֶה עֵין בְּעֵין ,
 יַחַד בִּי שׁוֹנִים וְעֵרוּכִים *
 לְאוֹת אֶהְבֶּה אֲב שָׁמְנִי ,
 אֶף אוֹת יִקָּר שְׁמֹתִי לְבָנוֹת מְלָבִים *

המלה כלה *

הִנֵּה בְּלֹא מְאוּמָה אוֹתִי לֹא תָשׁוּר ,
 בִּי הַנְּנִי תָמִיד בְּדָבָר מָה , קָשׁוּר *
 אִם לְדַעַתְנִי לְבַבְךָ יִתְאוּה ,
 בֵּין אֲרַבְּעָה רַעִי מְקוּמִי לָךְ אֲתוּה *
 שֵׁם לְכָל אֲשֶׁר לְרֹאוֹתַי נִפְשׁוּ חֲמֻדָּה ,
 בְּמִרְאֶה וְלֹא בְּחִידוֹת אֵלָיו אֲתוֹדַע *

III.

מלה בת שתי הברות

הברה ראשונה

מִבֶּטֶן הָאֲדָמָה אָנֹכִי נִוְלַדְתִּי.
לְנִסּוֹק עָרִי שָׁמַיִם הֵן מֵאֵז נִוְעַדְתִּי;
אֲמִנֵם זַעִיר שֵׁם וְזִמְן מִצָּעַר מְקוֹם עֲמַדְתִּי.
וְאַרְדָּה מָטָה לְהַרְיֵק שְׂפָעַת בְּרַכְתִּי.
לְפַעֲמִים בְּמַעֲצָר, מֵעֵץ יַעַר תִּתְקַנְנִי.
וְעַל קִירוֹת בֵּיתְךָ בַּחוּמָה תִּתְחַזְּקִנִּי.

הברה שנייה

אָנֹכִי עַל קֶרֶקַע הָאָרֶץ נִמְצָאתִי.
לְרוֹב מִהֶבְרָה הָרֵאשׁוֹנָה נִהְיִיתִי.
מִשְׁוֹקִים וּרְחוּבוֹת תִּבְיָאֲנִי חֲדָרֶיךָ.
בַּחֲרָפוֹת יִקְלְלוּנִי מִשְׁרָתֶיךָ וְאַשְׁתְּךָ.
לְצִרְכְּךָ לְפַעֲמִים, דָּבֵק טוֹב פִּיךָ תִּקְנֶנִּי;
אַף כִּי מָאוּס אָנִי וַיִּדְּךָ לֹא תִדְבְּקִנִּי.

המלה בשלמותה

מֵאֵז וְעַתָּה שְׂכִנְתִּי בְּאֶרֶץ הַשְּׁפָלָה.
תָּמִיד בְּבוֹר תַּחֲתִיּוֹת בְּמְקוֹם חֶשֶׁךְ אֶפְלָה.
בֵּין רִגְבִי עָפָר וְאַבְנֵי נֶחֶל מְכוֹן מוֹשְׁבִי.
בֵּיוֹן מְצוּלָה וְאַבֶּק אֶרֶץ שְׁפָל מִצְבִּי.
וְכֵן הֵייתִי בִּימֹת קֶדֶם לְמִשְׁלַל וְחִידוֹת.
בְּפִי הַמְּגִיד אוֹתִיּוֹת, נִבְּאוֹת עֲתִידוֹת.

יהודה בן-יונה לבית ייטלש.

פַּעַם יְחִיד אָנִי
 בַּל יִפְרֹד שָׁמַיִ .
 וּפַעַם רַבִּים קִנֵּנִי *
 כָּל קִנְיָי הָאָדָם בִּי יִשְׁמְרוּ ,
 אֶף מַלְכִים וְרוֹזְנִים בִּי יִתְּפְּאוּ *
 בְּכָל מִדְרֶךְ כֶּף רַגְלִי בְּכָל מְקוֹם הַיּוֹתִי ,
 שָׁמָּה יֵרְאוּ אוֹתִי מַעֲוֹנוֹתִי *
 כָּל אִישׁ הַחֶפֶץ לִרְאוֹתִנִי לְדַעַתִנִי יִרְצֶה ,
 רַק מַעֲוֹנוֹתַי יִבְקֹשׁ ! שֵׁם לְדוֹרְשֵׁי אֲמִצָּא *
 שֵׁם בֵּין אֲנָשִׁים רַבִּים חֲקוֹק זְכוּרוֹנִי
 עֲמִיהֶם תִּמְיֵד אֶהְיֶה הֵם יִכְתִּירוּנִי *
 אֲבֵר רַאבֵּעַל מֵאוֹסְטֵטֶרֶלִיטֵץ .

VII.

חִידָה .

בְּאַרְבַּע אָנֹכִי , וְעוֹד לִי בִשְׁתֵּים ;
 אֲמֵנָם בַּל תִּמְצָאוּנִי רַק בְּאַחַת *
 בִּשְׁנֵי יֵרְאוּנִי , לְמִי לוֹ עֵינִים ;
 בְּחָרִי אֶף נִדְבַרְתִּי , וְלֹא בִנְחַת *
 בְּמִשְׁלַל נִשְׁמַעְתִּי , וְאֵין עוֹד מִשְׁלִי *
 הִגֵּד פִּתְרוֹנִי , אִם בְּלִבְךָ דָּעַת !
 וְאִם אֵין , אֲשַׁמִּיעַ בְּכָל קֶהְלִי ,
 כִּי נִפְשָׁךְ , מִכָּל מִדַּע נִמְנַעַת *
 יִשְׁכַּר בַּעַר שְׁלֵעִינֹנֶעֶר .

VIII.

חִידָה .

בִּי אֶרֶץ וְשָׁמַיִם גְּבֻרָאִים , וְכָל הַנִּמְצָאִים
 מִהַחַי וְצוּמָה עַד אֲבֵן דּוֹמָם בִּי נוֹדָעִים ;

V.

חנה.

הֵן לְזַמְנִים שׁוֹנִים נִמְצְאָתִי ,
פַּעַם רֹאשׁ לְיִשְׂרָאֵל הָיִיתִי ,
כְּשָׁמִי בֶן אָנִי אִישׁ גְּבוּר חֵיל
אֶךְ אִם גַּם עַז בִּי , נִבְעַתִי כְּלִיל *
וּפַעַם בְּשִׁמְאֹל אֶת שְׁמִי שָׁנִיתִי ,
בִּימִי אֶחָד מִיּוֹצְאֵי חֲלָצִי *

רַק בְּתַכּוּנָה אֶךְ בְּשֵׁם לֹא שָׁנִיתִי *
וְאוֹלָם הַמִּקְדָּשׁ עַת בְּיַד קָמִים
נָפַל , אֹז , אָהָה , בָּא גַם קִצִּי !
זִמֶּן הַיּוֹתִי וְסִבַּת שְׁמִי וְשֵׁם רַעִי נַעֲלָמִים ,
מִיּוֹדַעֵי הָעַתִּים וְכָל הַחֲבָמִים *

VI.

חנה.

אֲלֵיכֶם אִישִׁים , אֲלֵיכֶם אֶקְרָא !
רְאוּ נָא יַצִּיר חֲדָשׁ בְּשָׁמִי נִקְרָא !
פַּעַם חִי אָנִי בָנִים אֹרֶה ,
וּפַעַם מִזֶּרֶם וּמִמָּזָר
לְאָדָם אֲנֹכִי מִחֶסֶה וּמִסְתָּר *
אֶף בְּכָל עַת צָרָה
אוֹתִי יִקְרָא לְעֹזְרָה *
גַּם אֱלֹהֵי בִי חֲפֵץ
וְרוּחַ קִדְשׁוֹ בִּי יִפְּץ *

בן יכבד אב

ניסן תקפ"ד

בן-שלש ושנים שנה חזקהו במותו וארבעים וחמש
שנה ישב בטריאסטי עם הגולה אשר-הגלתה
מסנדהאל ומכל--כפרי חגיציאנים ושם אמו רחל
מירונה: ויעש הישר בעיני יי בכל אשר-עשה ברוב
אביו: ויקנן עליו בנו ויאמר הכמות נבל ימות צדיק:
הרק רודפי-כבוד כבוד ינחלו ובנויו יקלו: ואתה חבמה
ולא להתפאר ושם חכם לא-קראו לה התחת זאת בחשך
שמה יכסה: ירה לא-מאסו עבודה בועת אפיה פתח
אבלת ובקחד חכמים חרש עצים לא יבא: אהבה
המלאכה וחבת יי ותחכם לגפשה ולנפש ביתה: בימי
הפח הפית בעורון ויצר לה על-בטול הורה: אז רמזי
פקודי אל שש מאות ושלשה עשר יום ליום אחיה יקרא
באניה ואמה חקותם בזרונה: ראה אלהים וייטב בעיניו
וישב לה מאור עיניה: ורע נתן-לן יי וערב ערב על-
משכבם משפטי האלהים מפיה יקשיבו: כן בל-בם
יראת שדי נטעה ובזרונם דעת חקיו: הלא יחפרו כל-
נטילי כסה אשר ברוב להם כן יוסיפו תאוה: געור וגעור
בילדיהם אם-לא ימהרו יחישו לאסוף הון: ואתה בעניה
לא תהבה את-בנת את-יחידה מתושביה אשר חשק: אך
מילדותי ועד-יום מותה זה עשרים שנה שקדתי עלי
מפיה יום יום לקחתי הורה: ידידות נפשה על-שכירים
לא נטשה ותפקדני לבקרים לרגעים תבחנני: בתורת אל
הגית עמי להעמיק חקור באמריה ממה למדתי: אהבה
עמך תעניג שגאת ובעניה עשיר היית יתום ואלמנה
היית עוזר: שגאת תפנקים הנחלת את-זרעה זה עושר
יקר מכל-עושר: תמים אתה בדרכיה ארחות חנה כל-
ידעתם

יֵשׁ מֵאֵין אוֹצִיא, אֵף גַּם אֶהְפֹּךְ יֵשׁ לְאֵין.
 מֵאֵישׁ אֲחֻלָּל אִשָּׁה אֵף בְּלִי אֶפִּיל שְׁנָה לְעֵין *
 אֵת שֵׁם הַצַּדִּיק הַגְדַּלְתִּי בְּסֶפֶר תַּמְצֹאוֹהוּ,
 בְּעַמִּים רַבּוֹת הָאֲנָשִׁים בִּי יִשְׁתַּוְּמוּ וְיִתְמָהוּ,
 בְּעַמִּים יִשְׁיֻמוּנִי לְאַחֹר וְיַעֲמִידוּנִי לְאַחֲרוֹנָה
 וְלֹא נֹפֵל אֲנִי מִהָעוֹמֵד נְטוּי גְרוֹן רֹאשׁוֹנָה;
 הִנֵּה פְעוּלָתוֹ אֵתִי רֹאֶה, הִבֵּט הַשָּׁמַיְמָה!
 וְגַם שָׂא עֵינֶיךָ, צְפוּנָה וְנִגְבָּה וְקִדְמָה וְיָמָה *
 בְּעַמִּים לֹא אֶסְכּוֹן מֵאוֹמָה וְלִרְיָק אֶכְלָה אֹנִי,
 כַּאֲשֶׁר הִמָּה עוֹד רַבִּים מֵאֲחֵי כְמוֹנִי,
 וְהִנֵּנִי אֲזִי צוֹר מְכֻשׁוֹל וְאֶבֶן גִּגְף לְנִעְרִים
 אֵינִם יוֹדְעִים לְהִבְחִין בֵּין נִקְבוֹת וּבֵין זָכָרִים *
 חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בְּנִעְיָמִים בְּסֶפֶר הַתּוֹרָה,
 כַּאֲשֶׁר לְרַעֲבִים הִזְרַע נָתַן אֲזִי שָׁמִי נִקְרָא *
 עוֹד תִּקְרְאוּהוּ אִם תִּרְחִיבוּ כֹה וְתִקְרְאוּ בְּגֵרוֹן *
 הֵא לָכֶם הַחֲדָה-וְהָא לָכֶם הַפְתָּרוֹן !

פִּיֵּשׁ הִימְרָאטָה.

(פתרון החדות צעלים הצאים)

מִלְּקִי וְכִרְהָ הָיָה כְּחוֹתֶם עַל-לִבִּי הָיָה זָכַח עַפְעַפִּי עַד-יוֹם
אֲחֵרֹן: שִׁיתָה אֲרָחוֹתַיָּה לְנִגְדִי תָמִיד בֶּל-יָטוּ פַעְמִי מִדֶּרֶךְ
צִדִּיקָה: אֲזִי אֶלֶף בָּטָח וְלֹא אֶפְשָׁל אֲזִי נִפְשָׁה בְּטוֹב תִּלְוִין כִּי
יִרְעָה יִירַשׁ אֶרֶץ: אֶל-תִּמּוֹשׁ צִדִּיק תָּמִים מִמּוֹל פָּנָי וְלֹא-
תִמּוֹשׁ מִעָלַי בִּרְכַּת אֱלֹהִים וְכֵר צִדִּיק לְבִרְכָּה:

שד"ל

על מות כמוה"ר רוד אלטארס זצ"ל

אחד מרבני וויניציאה.

אשר נאסף אל עמיו ציוס שלשה עשר לחדש הראשון שנת התע"ד הלא
היה כתוצה צספר צוף דבש צלי סס המצטר. *

לְמַנְצַח לְעֶבֶד יְהוָה לְדוֹד בְּיוֹם לָקַח אוֹתוֹ אֱלֹהִים וְהִצִּילוֹ
מִכַּף אוֹיְבָיו וּמִכַּף שָׂאוֹל: שָׁמְעוּ רִגְגִּים וּקְחוּ
מוֹסֵר הַקְּשִׁיבוּ לְקוֹל תוֹכַחְתִּי: לָבוּ עַמִּים הָאוֹיֵנוּ תוֹרַתִּי
וְלִקְחִי יִקְחוּ רַבִּים: אֶל-תִּפְרִיעוּ לַעֲצַתִּי רֹאשׁ עַל־יְכֶם תִּטּוֹף
מִלְּתִי: כִּי הִיא בְּזוּזָה יוֹרֵד עַל-אֶרֶץ בְּרִיבִים עָלַי נִשְׁיָה:
כְּאוֹר צַח עָלַי הָרִים בָּקֵר כְּשָׁפִיִּים נִגְהִי-שָׁחַר: הֵן עַל־יְכֶם
מָסָה עֲלִיוֹן רוּחַ בִּינֹת בְּקִרְבָּכֶם: מֵהָר קָדְשׁוֹ עַל-גִּבּוֹר
שָׁפָה נַחַל שׁוֹטֵף אוֹר הָדוֹמוֹ: בָּהֲלוּ לָעַד יוֹרַח לֹא יִדְעָה
שָׁבִיב אֲשׁוּ בֶל-יִרְאֶה שִׁחַת בְּמוֹתָיו: וְאַתֶּם אַחֲרֵי הַבֶּל
תִּהְבְּלוּ חֵיל יָנוֹב תִּשְׁתִּיב לֵב: אֶפְלִיָּקֹר תִּבֵּל תַּחֲבֹקוּ הָדֹרֶת
זְבוּל תִּנְעַל נִפְשָׁכֶם: אֵת גּוֹשׁ עֶפֶר יֶאֱהַב לֵב עֲפֹרוֹת זֶהָב
וְכֶתֶם אוֹפִיר: לְצַבּוֹר כֶּסֶף תִּכְסֶּה-נֶפֶשׁ שֶׁהֶם תִּרְשִׁישׁ
וְיִשְׁפָּה: לְמִשׁוֹל עַמִּים יִתְאוּ גִבּוֹר לְסוֹר גָּאִים אֶל-מִשְׁמַעְתּוֹ:
לְנִקְמוֹת אִפּוֹ יִקְשִׁיחַ זִמֹּר הוּא עַל-שִׁנְאָיו: כִּדְלָג יִמַּס לְבָבוֹ
לַעֲגָבִים יִשְׁפּוֹף רוּחוֹ לַחֲבֹק חֵיק תִּשְׁוֹקְתּוֹ: דִּלְתָּ רֹאשָׁה
נִפְשׁוֹ יַעֲנִיד תִּשְׁבַּע עֵינָיו מֵאוֹר עַפְעַפִּיָּה: הֵן אֶלֶף דִּרְכֵּי
אֲבוֹשׁ עָלַי אֶרֶץ כִּי יִרְחַק לָבוּ מִדַּעַת וּנִפְשׁוֹ מִתְבּוֹנָה: גִּשׁוֹ
אֵלַי לִפְתָּח תִּקְרָבוּ אֶהְל צִדִּיק וּפְתַח תִּקְוָה: לָמָּה תִּאֲבָדוּ

ביום

* שְׁנוֹחָה הִיחַ חֲלִינוֹ מֵאֵת הַחֹסֶס ט"ז.

יִדְעָתֶם: לֹא-שָׁאַלְתָּ לָּהּ כְּבוֹד וְיָקָר וְלֹאִישׁ נָתַעַב וְנִמְאָם
חֲזָקוֹת לֹא דִבַּרְתָּ: יִרְאֵת אֱלֹהִים כָּכָה הִנְחַלְתָּנִי וּמֵאֲזֵנִי
מִשְׁפָּט לְשִׁקּוֹל בְּנִי-אִישׁ וְאַחֲבַת הָאָמָת: אַתָּה הִבְדַּלְתָּ
אֹנוֹשׁ מֵאֵל וְאִמְרוֹת יי מִדְּבָרִי בְנִי-אִישׁ: אַתָּה הַשְׁוִיתָ
גִּבּוֹר לְגִבּוֹר שָׁם אֲנִשִּׁי-שָׁם לֹא יִחַתָּה: אַתָּה הִדְרַכְתָּנִי
בְּמַעֲגָלֵי הָאָמָת עַל-כִּנְפֵי שָׂכָל מִתַּת-יָהּ וְלֹא בַּעֲגָלַת
סָפְרִים: פָּנִיךָ תָּמִיד אֵלַי הָאֲרָרָה וְאִימָתְךָ לֹא תִבְעַתָּנִי עַל-
כֵּן אֶחְבַּתֶּיךָ עַל-כֵּן דִּבַּקְתִּי בַּעֲדוֹתֶיךָ: יִרְאֵת יי בְּמִסְתָּרִים
בְּךָ רָאִיתִי לֹא רָאִיתִי בּוֹלֵלְתָה וְחִכְמָה מִן-הַשִּׁפְפָה וּבֵיתָה
אַתָּה לְבִדּוֹךְ הִרְאִיתָנִי: חֲכָמָה מִנְהַלְתָּ חֲמֻעֵשִׁים לֹא
מִצַּפְצָפָת בַּשִּׁפְתַּיִם חֲכָמָה מוֹלֶכֶת בְּחֹדְרֵי-לֵב הִרְאֵה
בַּפְּעֻלֹתֶיךָ וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמָע: חֲכָמָה מוֹשֶׁלֶת בְּרֶשׁ
וּבַעֲוֹשֶׁר חֲכָמָה גּוֹבֶרֶת עַל-פָּגַע וְעַל-פָּרִץ עַל-מְדוּנָה עַל-
מִבְּאוֹב וְעַל-מָוֶת: חֲכָמָה תֹּאמֶץ-לֵב וְתֹאמֶר סְבוּל יִרְאֵת
יי תִּבְטִיחֶהוּ וְתֹאמֶר קִגְרָה אֲשֶׁר־יִגְבֹּר שְׁתִּיחֶן בַּעֲוֹנוֹ:
אֲשֶׁר־יֹאשׁ אֶת-אֱלֹהֵי הִנְחִילוּהוּ אֲבוֹתָיו יִקְרָה נִחְלָתוֹ
מִזֶּהָב וּמִפָּז רֹב: עַל-כֵּן אֲבָרְכֶךָ בְּחַיִּי וְאַזְכִּירָה שְׁמֶךָ לְדוֹר
אֲחֵרֹן: וּמִה-גְּמוּלַי יִשְׁלַם לָּךְ בְּנֶיךָ יִדְיָה אֲשֶׁר מִסָּר מוֹת
וַיִּקְחֶךָ מֵעַל-רֹאשׁוֹ וְלֹא נָתַנִּי לְשִׁמְחָה שִׁיבְתָּה: הִוֵּי חוֹרֵשׁ
וְלֹא קוֹצֵר זֹרַע וְלֹא אוֹכֵל עֹזָקָה וְסִקְלָה בְּרָמָה וְהַטְעֵהוּ
שׂוֹרֵק וּבִטְרָם בְּצִיר לִקְחָהּ וְאֵינָהּ יִבְכְּרִי וְעֵתָהּ לֹא עֲשִׂיתָ
הַלּוּלִים: אֵיךְ לֹא אֲבָדְתָּ נַפְשׁ טְהוֹרָה גַּעֲלִיתָ מֵעָלַי וְעוֹדָנִי
לְגִגְד עֵינֶיךָ: הֲלֹא-נָדָה הִדְבָּר אֲשֶׁר הִיָּה נִחְמַתָּה בַּעֲוֹנָה
נַפְשׁוֹ בְּטוֹב תָּלִין * וְנָרַעוּ יִרְשׁ אֲרֶץ וְכֵן נָתַן לָּהּ יי:
וְעֵתָה אֲבִי אֲבִי הַמֵּתַעֲנֵג בְּסִתֵּר עֲדִיוֹן אֵלֶיהָ נִשְׁאַתִּי אֶת-
עֵינֵי הַיּוֹשֵׁבִי בַּשָּׁמַיִם: אֵל-תַּתֵּן תִּבְגַּל וּמִחֲמִידָהּ לְמַחֲזוֹת
מִלְּבִי

(*) זה אחד מן המקראות שהם חזוני חזי סומך עליהם לראיה על שער הנפש,
כי הניחם לח תחמר על רגע השכינה, חזל על כל המשך זמן השכינה, חס
כן חף כאן שהסאל הלזון על המות, חין הכוונה זו שהלזיק ימות שכלום,
חזל שיהיה צטוצ כל זמן היותו מת, ואם כן יש יות שחזנו צטוצ, חס כן
יש שם זכר ועיש נפש אחד המות

מִנּוּ בַחֲטֵאֵינוּ נִפְלָה עֲטָרַת רֵאשֵׁנוּ: הִשָּׁב חֲמַתָּה מֵעֲלֵינוּ
 אֱלֹהִים הָאֵל פְּנִיָּה וְנִשְׁעָה: כַּעֲסָה מֵעֲלֵינוּ הִסֵּר יָשׁוּב אֶפְהָ
 וַתִּנְחַמְנוּ: זָכוּר אֱלֵינוּ אֶת--בְּרִיתָהּ אֲשֶׁר כָּרְתָה אֶת--
 אֲבוֹתֵינוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עֲבָדָה רַחֵם עַל-צֵאן מִרְעִיתָה בְּנֵי
 יַעֲקֹב אֲשֶׁר קָנִיתָ: וְאַנְחֵנוּ נוֹדָה לָּהּ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדוֹר
 נִסְפָּר תְּהִלָּתָהּ:

אל הלקח ארון האלהים

במות מורנו ורבנו

סדר אברהם אליעזר הלוי זלוק"ל

אשר עלה אל השמים

בעשתי עשר יום לחדש התשיעי

שנח

ויאמר ה' אל אברהם לך

לך מארצך לפ"ק

קינה *

עַד-אֵן בְּעֲצָמוֹתַי	אֶעֱצוֹר מְרִי שִׁיחִי
עַל צוֹרֵי רִיקָם	בַּל אֶזְעָקָה חֲמָם?
מֹות! אֵהָה אֶבְדִּי!	עַד-אֵן לָהּ מְרָמָם
אֵהָה, וְלֹא אִשָּׂא	קוֹלִי בְּמַר רוּחִי?

רַבַּת בָּאֵשׁ יָגוֹן	הִתְאַפְּקוּ מֵעִי;
הֵן בִּי חֲמַת תַּנִּין	כָּל-עוֹרֶקִי תֹאכַל;
אֶקְרַע סָגוֹר לִבִּי	אוֹלִי מִצֹּא אוֹכַל
פּוֹגָה לְרוּב תּוֹגָה	בְּבִכִּי וּבְדִמְעִי *

ביום רע רוגז שופט צדיק אלהים: עת יפקוד מעשה גבור
 מעלליו ידין עליון: מעגל רגליכם נא תפלסו וכל-דרכיכם
 יכוננו לעד: לכו חזו מפעלות ידיד האחו במשפט ידכם
 סלה: לפעמיו תדריכו רגל אשיריכם לא ימעדו: הו דרכי-
 אל חשק מנוער על-דלתותיו שקד יום יום: כאיש תם
 יושב אהלים בתורת-אל חפץ מאד: ענה בדרך פחו מעלם
 למען הקשיב תורת אלהים: בלב ימים רכב אגיות אל-
 מורח-שמש צדקו העיר: אוצרות דעתו שם מלא בקסם
 זהב חרוץ דעת עליון: לנפשו שנקקה השביע אור ער-
 כתוב ישר דברי אמת: והבין במקרא בתורת אלהים
 מפורש ושום שכל: והגה עוד שב אלי ארצו כרם חמד
 גטע ביאוריה: כאלונים על יבלי מים ארזי לבנון אשר
 גטע בני אדם בתורת אלהים: וירבה מאד מקנהו צאן
 נפשות אשר עשה: כרועה טוב ירעה עדרו לא ימיש
 מתוף אהלו: בסבבי יער לא הלך לראות באפי הגחל:
 בשוקים ברחובות לא גטה רגל אצל פנה לארוב שם:
 בשפתיו לא נמצא עולה לא דבר און ומרמה: תורת אמת
 יבקשו מפיהו כי מלאך יי צבאות הוא: עיניו תמיד אל-
 יי גם-הוא הוציא מרשת רגליו: עת הוא נחבא אל-הכלים
 מלחלל את-שם קדשו: ויעזרהו אלוה ממעל וחרים על-
 אויביו ראש: וישיחהו ברכות לעד ברכות צדיק לראש
 משביר: בן חכם שימח שיבתו נבון הוא בכל משביר:
 יראת יי היא אוצרו ראשית כל-חכמתו: כן אלהים ישלם
 צדיק ישיב גמול אל-עבדיו: עינותיו עטר ברצון בא בכלח
 אלי קבר: בחר אלהים מעושר רב להסתופף בהיכדו
 סלה: במותו לא לקח קול אחריו לא רצה כבודו הפארת
 עניים לעד: וידא על-גפיר-רוח על-בנפי כרוב נעוה:
 על-כסא-אור מרום כמלך ישב אשר פרשו עליו אור
 עינו מושל: מדהלך סגריר לא יירא עוד חשך אפל וצלמות:
 בארץ חיים יחיה לנצח ישקה רוחו בנחלי-ענג: נאספה

הַשְׁקִיטָהּ רִיבוֹת.	יִלִּיל אֲשֶׁר רָאָה
הַתַּחֲרוֹת לְבָלוֹם :	בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו
מִי יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם.	יִדְאָג לְמִי יִפְנֶה.
יִקְרַב בֵּין לְבוֹת *	אִם רִיב וְאִם מָדוֹן

כּוֹשֵׁל בְּחַטָּאתָיו.	יֵאָכֵל וַיִּתְאוּנֶן
אֶת לֹו בָּיוֹם שׁוּבוֹ :	רוּעָה וְנוֹתֵן יָד
נִגְעוּ וּמִכְאוּבוֹ.	אֶל-מִי יִגְלֶה עוֹד
מִכָּל עוֹנוֹתָיו ?	וַיִּקּוּ מִצֹּוא פְּדִיוֹן

דּוֹרֵשׁ הַתְּעוּדָה אֵל.	יִזְעַק בְּתַאֲנִיָּה
עַל-דִּלְתָּהּ דּוֹפֵק :	כִּי בֵין מְבוֹכוֹתָיו
יֵאִיר עֵנָן סִפֵּק ?	מִי־זֶה לְפָנָיו עוֹד
מִרְיָה לְכָל-שׂוֹאֵל ?	אִיָּה מְקוֹר חַיִּים

כָּל יוֹעֲצֵי עֵדָה.	יִבְכוּ קִצְיָנֵי עָם.
הָאֵב וְהַרוּעָה :	כִּי יוֹעֲצִים אֲבָד.
לֹא מִצְאוּ מִרְעָה	הֵנָּם כְּאֵילִים
בְּרִתָּת וּבְרֵעֵדָה *	הֵנָּם בָּיִם גְּדוֹל

עֵתָה הֵנָּם תִּגְזֹר	הִבָּהּ דְּמִי נִתָּן :
כָּל שׁוֹמְעֵי שְׂמִיעָה ?	יֵאָלְמוּ יַחֲדוּ
הָאִיר מְאֹר נִגְהָה.	צָפוֹן וְגַם תִּימָן
לֹא יִדְעוּ מְזוֹר *	הַיּוֹם כִּבּוֹא שְׂמִשְׁמֶשׁ

אֶמְנֶם, בְּחִיר עֲלִיּוֹן
כִּי צִאֲנָה תטוֹשׁ
אוֹלִי טָהֵר-לֵבָב!
גַּם-קוֹרְאֵי חֶסֶדְךָ
הַנֶּעֱלָה אֶל-עַל!
תוֹעִים בְּמַחֲשָׁבִים,
תִּמְאֵם יֵלֶל בּוֹכִים,
עֲנֻתְךָ תִּגְעַל.

תִּגְבּוֹל כְּבוֹד מִסְפָּד
אוֹלָם לְאַנְחַת לֵב
אִם צִאֲנָה נוֹהִים
מִיֶּדֶךָ לָךְ זֹאת
מִצֻּתְךָ רָמָה;
מִי זֶה גְבוּלוֹת שָׁם?
כִּי כִסּ פָּאֵר רֹאשָׁם,
אִם-חֲטָא וְאִם אֲשָׁמָה.

יִגְהָה וּמַר יִזְעַק
שִׁמְתוֹ עָלֵי בְנוֹ
עֲתָה לְזַעַת אַף
כֵּן תַּעֲמֹד מִלֵּ-
אִישׁ הַחֲזֻקָּתָ בּוֹ,
וּתְתַנּוּ מַחֲיָה:
הַנִּתְנָה פְּרִיָּה,
דַּת יַחֲרִיד לְבוֹ.

אָבִי, אֲהָהָ! אָבִי,
יִזְעַק בְּאַבֵּל מָר
כִּי אֶת לְמַלִּיץ לוֹ
כִּי בִלְתֶּךָ, יִירָא
מִשְׁעֵן וּמִשְׁעֵנָה,
עָנִי וְדָל, גִּפְעָם;
לִפְנֵי עֲשִׁירֵי עָם,
רָעַב וְגַם בְּשָׁנָה.

יִכְפֹּה לְבָנִים אָבִי,
רָאָה בְּחֻמָּתָם
הָהָ! כִּי מִנְהֵל פֶּסֶם,
יָבִיט לְסוֹף דְּבָר,
כְּזִכּוֹר תִּמּוֹל שְׁלֹשׁוֹם
וַיַּעֲלוּ בָהֶם:
שׁוֹקֵד לְעִדְרֵיהֶם!
וּבִזְעָנָה יִשׁוּם.

Serius in coelum redeas, diuque
Laetus intersis populo —

Hor. L. I. O. 2.

השתפכות הנפש

בחגיגת שנת הששים לחיי מלכנו הקיסר פֶּראַנץ הראשון
ה'ר"ה

יום שְׂמֵחֹת לָנוּ הַיּוֹם, יוֹם תְּרוּעָה!
שָׂאבוּ מִים בְּשִׁשּׁוֹן, מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה
עָמִי אִיסְטֵרִיךְ, כֹּל יוֹשְׁבֵי תֵּבֶל!
יוֹם הַלְדָּת מַלְכֵנוּ. הַלְדָּת אֲבִינוּ!
בָּא הַיּוֹם, יוֹם הַגִּילָה, יוֹם שְׁקוּיֵנוּ!
נְגִילָה בּוֹ, נַעֲרֶה כְּנוֹר עִם נָבֶל!
הִנֵּה זֶה מַלְכֵנוּ, גִּבּוֹר וְרֹב לְהוֹשִׁיעַ!
הֵנוּ בְּן־שִׁשִּׁים, וְעַל פָּנָיו מוֹפִיעַ
זִקְנָה וּבְחָרוּת, רַחֲמִים וּגְבוּרָה!
בִּימֵינוּ חֶסֶד. בִּימֵינוּ נֶצַח וְהוֹד,
הָבוּ לוֹ עָמִים! עוֹ, הָבוּ כְבוֹד!
הוֹבִילוּ שִׁי לַמּוֹרָא, הוֹבִילוּ תְשׁוּרָה!
אֲשֶׁרֵינוּ! בְּצֹל כְּנָפָיו אֵיתָן מוֹשְׁבֵנוּ,
כְּנֶשֶׁר עַל גּוֹזְלָיו, מְרַחֵף עָלֵינוּ
בְּאַבְרָתוֹ יָסֵךְ לָנוּ, מִגֵּן לָנוּ וּסְתֵר!
אֲב רַחֲמִים לָנוּ פֶּראַנֵץ, בְּרָצוֹנוֹ חַיִּים
כְּטֹל עַל עֶשֶׁב, כְּאֵל צִמָּא מִים;
לְיִשְׂרָאֵל כְּמוֹד, לְבֵית־חַן הַכֶּתֶר!
מִנִּי שִׁבְתָּךְ עָלֵי בֶס, רַק יִשַׁע עִמָּךְ,
מַגֵּמַת כֹּל מוֹעֲיָנָה, חֶפֶץ כֹּל זִמְמָה;
יִשַׁע שְׂאֵלֶת תָּמִיד, בּוֹ תָּמִיד בְּחֶרֶת!

תורה בְּמֶרֶת תִּבְכֶּה כִּי אוֹתָךְ גְּבוּר
רֹאֵת בְּקִנְיָאֵת אֵל כְּכִפִּיר וְרִץ כְּצִבִּי *
מֶרֶץ יִאָּבֵל מוֹסֵר׃ אִיָּה מְשׁוֹשׁ לִבִּי
יִרְעַם בְּתוֹכָהֶן׃ לֵב פּוֹשְׁעִים יִשְׁבּוֹר ?

אוֹיָה! כָּאֵב אָנוּשׁ! אוֹי! יוֹם בְּכִי וַיִּלֵּל!
בְּמָה גִּיחַל עוֹד הֵלִים אֲמַלְלִים ?
אֵיךְ זָד וְלֹא נִבְהַל בְּרֹאוֹת פְּנֵי אֱלִים
מָוֶת וּבִידִיד יָהּ יִמְשׁוֹל וַיִּתְּעוֹלֵל ?

הֵם! הֵם! וְעַד מָתִי אָהִיָּה כְּמֵת לֹוֶן ?
אֶל-נָא בָּאֵשׁ קִנְיָה אֲרֻשֶׁע לְאֵל אִיוֹם!
יִמְרוֹד בְּמִשְׁפָּטִיו צוֹעֵק לִילְדֵי יוֹם
כִּי לֹא יִצְוֶה רָע הַטּוֹב וְהַחֹנֵן *

נָפֵשׁ מִטְהַרֶּה! כִּי תַעֲטִי אוֹרְךָ
נִצַּח לְהִתְעַנֵּג בְּטוֹב וּבִישׁוּעוֹת
שׁוּרִי! רְאֵי מִשֵּׁם צֹאן אוֹכְדוֹת גּוֹעוֹת
שִׁיחָךְ לְהוֹשִׁיעַן שְׁכֵכִי לְאֵל צוֹרְךָ *

הִנֵּה בְּאֲזִנֵּי קוֹל דּוֹבֵר לְעַמֶּתְכֶם׃
” הִתְנַחֲמוּ עִמִּי ! בְּנֵי אֲשֶׁר אֶהֱבֶה!
” חִלָּף עֲבוֹדָתִי שִׁשׁוֹן וְגִיל אֲשָׂאֵב׃
” שִׁמְרוּ גְּתִיבוֹתַי שְׁלוֹם יְהִי לָכֶם * ”

במצות פרנסי הקהל

שד"ל.

אֲשֶׁרִינוּ שְׁאֲרִית יִשְׂרָאֵל, חוֹסֵי שְׁבֻטְךָ.
אֲשֶׁרִינוּ פְּלִיטֵי יִשְׁרוּן, שְׁמַחֵי מִשְׁעֲנֹתֶךָ.
שָׁמַשׁ חֲסָדֶיךָ גַם עָלֵינוּ הוֹפֵעֶת!
פֶּתַחַת לָנוּ שְׁעֵרֵי חֲכָמָה, שְׁעֵרֵי בִינָה.
שִׁבְרָתָ עָלֵנוּ הַקָּשָׁה, וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה!
בְּעֻקְבוֹת יוֹסֵף הִלָּכְתָּ. כְּמוֹהוּ הוֹשַׁעְתָּ!
יוֹם שְׁמָחוֹת לָנוּ הַיּוֹם, יוֹם תְּרוּעָה!
נִשְׂאֵב מִיָּם בְּשִׁשּׁוֹן, מִמְּעֵיגֵי הַיְּשׁוּעָה!
נִבְרָעָה בְּרֶךְ לִפְנֵי מוֹשִׁיב מַלְכִּים עַל כֶּסֶּא:
"יְהִי נָא חֲסִדֶּךָ, אֵל עֲלִיוֹן! תִּמְיֵד לְמַלְכֵּנוּ
"יָנוּב בְּשִׁיבָה, דָּשֵׁן וְרַעֲנָן, רוּחַ אֲפִינוּ.
"יָמִים עַל יָמָיו הוֹסִיפָה מַלְכוּתוֹ תִּנְשֵׂא!
"שְׁלוֹם אֹת נִפְשׁוֹ, בְּשָׁלוֹם בִּרְכָהוּ!
"עַד בְּלִי יָרַח יוֹפִיעַ הַדֶּר כֶּסֶּאָהוּ.
"זִרְעוּ בְּרוּךְ, כְּאֶרֶץ יִשְׂגָּא, כְּתִמָּר פּוֹרֵחַ!
"תִּבְרַח הַמַּלְכָּה כְּעֵץ עַלֵי מַיִם.
"יִפְעֹתָהּ תִּהְיֶה, בְּשִׁמְשׁ צִהָרִים.
"הוֹד נְטִיעֵי הַמְּלוּכָה יִזְרַח, הוֹלֵךְ וְזוֹרֵחַ!
"וּבֶן-מֵאָה יִחִי מַלְכֵּנוּ עוֹד שְׁמִיחַ.
"שֵׁשׁ עַל גֵּין וְנִכְדָּר פּוֹרֵחַ צוֹמֵחַ.
"כִּשְׁתִּילִי זֵיתִים סָבִיב לְכֶסֶּאָהוּ;
"עֵינָיו יִחְזוּ אֲרֻצּוֹתָיו בְּרוּכֵי עֵשֶׂר,
"פּוֹרִיּוֹת תִּמְיֵד, שְׁבִיעֵי כָל-אֲשֶׁר.
"וְאֵל אֲשֶׁר יִפְנֶה יִשְׁמַח לִבָּהוּ!
"יִרְאֶה שְׁלוֹם עַמּוּ, בְּרוּכֵי אֶמֶת וְצִדִּיקָה.
"יִשְׁמַע קוֹל שִׁשּׁוֹן, אֵין פֶּרֶץ אֵין צִעֲקָה.
"שְׁלוֹחַ תְּנוּה בְּאֵהֶל, שְׁלוֹחַ בְּהִיכָל וְטִירָח;
שִׂמְחָה

לא חֲמַדְתָּ אֲרָצוֹת, שָׁנֵאתָ הַכְּנִיעַ,
 וְעַתָּה, חָרַב פֶּתַח יְהִיר, עַמִּים הַכְּרִיעַ
 יִמְיִנְךָ רוֹמְמָה גְּלִיתָ, חִישׁ חָרַב אֲזַרְתָּ
 בְּיִמִּינְךָ הַחֶרֶב אָף עָלָה זִית!
 " לֹא שָׁפַךְ-דָּם, נָתַשׁ-עֵיר וּבֵית
 " יִקְרַת הַמֶּלֶךְ, לֹא זֹאת תַּעֲוֹתוּ!
 " בִּידוֹ הִגְדַּלְתָּ: אִישׁ וְעַם הִצְלִיתָ,
 " כָּל-לֵב לִרְגִין, כָּל-נֶפֶשׁ הַשָּׁמַיִם
 " זֹאת אִפּוֹא יִקְרָתוּ, זֹאת פִּקְדָתוּ " !
 כִּן שָׁגְבוּ רַעֲיוֹנֶיךָ, כִּן שָׁגְבוּ פְּעֻלֶיךָ!
 מוֹרֵי דֶרֶכֶיךָ הֵם, מֵאֵז מִשְׁחָךְ אֱלֹהֶיךָ,
 וּמִלֵּאכָיו צִוָּה לָךְ, בְּכֹל מִשְׁלַחַת רָעָה!
 אֲשֶׁרֵינוּ! נִפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתָּ!
 שָׁרִיתָ, בּוֹטַח בְּאֱלֹהֶיךָ, גַּם יִנָּלֶת,
 קָרַאתָ דְרוֹר לָאָרֶץ, צִוִּיתָ יְשׁוּעָה!
 נֶאֱנַחוּ עַמִּים תַּחַת מְטָה רָשָׁע
 שִׁנְסַתָּ עוֹז וְחֵיל, יֵצְאתָ לְיִשְׁעַי,
 גָּעַרְתָּ בַּמִּלָּאךְ מִשְׁחִיתָ, וְתֹאמַר: הִרָף!
 יֵצְאתָ לְיִשְׁעַי, וְאַחֲרֶיךָ עֲמִמֶיךָ,
 אַתָּה בְּרֹאשׁ, וְאֱלֹהֶיךָ לִפְנֶיךָ —
 הָאֹיֵב! שִׁבְתָּ אַחֲוֹר, הִשְׁלַכְתָּ חָרֵב!
 וְשָׁלוֹם בָּאָרֶץ, וְשָׁלוֹם בְּכָל-פֶּלֶךְ!
 בָּטַח יִסַּע וְדָבַר, כָּל עוֹבֵר וְחָלָךְ,
 כָּל שָׂדֶה כְּרִמָּל, רַק שִׁשּׁוֹן פּוֹרַח!
 עוֹבֵד הָאֲדָמָה נוֹשֵׂא בְרִנָּה אֱלֻמוֹתָיו
 עָמְלוֹ לִפְיָהוּ, לֹא לְרִיק יִגִּיעוֹתָיו,
 בְּקוֹנָה בַּמּוֹבָר שָׁמַח, כָּל עֶנְיָן צוֹלַח!
 אֲשֶׁרֵינוּ

וְשָׂרְפִי קֹדֶשׁ לְרַבָּבוֹת יֵאָתִיו .
 וְעַל יָקָר נַפְשָׁךְ מִרְיָהֶם :
 אִזְּ מִרְהֲמוֹת עָלֶה מִשְׁחַת .
 וּבִידּוֹ שׁוֹט־עֲבָרָה נַפְשָׁךְ לְקַחַת .
 וַיִּנָּהֶם בְּעֲבָרְתוֹ : בָּא יוֹם קִוִּיתִי !
 כִּי יָמִים רַבִּים אֵלַיךְ צָפִיתִי ;
 רַבָּבוֹת בְּחִבְמָתְךָ הִצַּלְתָּ מִדָּחִי .
 כָּל כּוֹאֵב הַחַיִּית וַיָּקָם וַיְחִי .
 מִמּוֹתַיִם מִחֲלָד כְּרָגַע בַּל אָרָף .
 וְאַתָּה מִשְׁנֵי תִשְׁלִיךְ הַטָּרָף ? —
 אַתָּה כִּי תַעֲזוֹב אֶת אֶרֶץ הַחַיִּים .
 אִזְּ תִרְגְּזוּ שְׂאוֹל לְבַלַּע פִּי שְׁנָיִם :
 כִּי מִי כִמּוֹךְ יִרְפָּא נִדְפָּאִים .
 וַיֵּשֶׁב כּוֹאֲבִים מֵאֶרֶץ רַפָּאִים ? —

* *

כֹּה יַעֲלוּ הַמּוֹת . וַיָּטָה יִד־רָמָה .
 לְהוֹרִידָךְ בְּחֶרְמוֹ לְתַחֲתִית אֲדָמָה —
 וְאֲדָנִי צִוָּה : הֶרֶף מוֹת ! כִּי יְחִי .
 אֲלָפִים יֵאָהֲבוּהוּ גְדֹל הַבָּבִי
 נַפְשׁוֹת כִּי חָיָה . אֵלֶּה מִי מָנָה ?
 אֲשֶׁתּוֹ הִיקָרָה לֹא תִהְיֶה אֶלְמָנָה .
 לֹא אֲשִׁים בְּנוֹת־יַעֲקֹב הַנְּעִימוֹת נֶאֱהָבוֹת
 יוֹשְׁבוֹת בְּדָד יְתוֹמוֹת גַּעֲזוֹבוֹת ;
 יָמִים עַל יָמָיו אוֹסִיף . יָגִיל בְּחַיִּים .
 עָלָיו תִּבְאָנָה כָּל בְּרָכוֹת שָׁמַיִם ;
 וְאַתָּה מוֹת ! רָדָה . וַיֵּשֶׁב בַּשָּׁפֶל .
 יוֹמוֹ עוֹד גְּדוֹל . עַת־חַיּוֹ תִכְפֹּל .

" שְׁמַח בְּחֶלְקוֹ, יַעַשׂ אִישׁ אִישׁ מַעֲשָׂהוּ
 " הוֹלֵךְ תַּמִּים, יֵלֵךְ לְבַטָּח דְּרָכָהוּ,
 " וְתוֹדָה בְּלִבּוֹ תָמִיד, וּבְפִיהוּ שִׁירָה!
 יוֹם שְׂמָחוֹת לָנוּ הַיּוֹם, יוֹם תְּרוּעָה!
 שָׂאבוּ מִים בְּשִׁשּׁוֹן, מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה
 עַמִּי אִיסְטְרִיָּה, כֹּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל!
 יוֹם הַלֵּדָת מִלֵּכְנוּ, הַלֵּדָת אָבִינוּ,
 בֹּא הַיּוֹם, יוֹם הַגִּילָה, יוֹם שְׁקוּנוֹ,
 נְגִילָה בּוֹ, כְּנֹר נְעִירָה עִם נָבֵל!
 בְּרוּךְ שֶׁנִּפְעֵלָה.

קול שמחה

לַכְבוֹד הַחֲכָם, הַחוֹקֵר הַמְּפֹרָס, הַרּוֹפֵא הַמְּפֹאֵר,
 צְבִי וְתַפְאֶרֶת עַמּוֹ, מוֹסֵ' יַעֲקֹבֵקָא רַאפֶּאפּוֹרֵט נִיִּי.
 בַּיּוֹם קָם מֵעֶרֶשׁ דּוֹי, וַיְחִי.

Dieu se lève; et sa voix terrible appelle
 De ses ordres secrets un ministre fidèle,
 Un de ces esprits purs qui sont chargés par lui
 De servir aux humains de conseil et d'appui,
 De veiller sur leur vie, et de garder leur âme.
 (La martin.)

יוֹם בָּבוּ עַל כְּאֶבֶד זֶקֶן גַּם נָעַר,
 וְשָׂמִי אֶרְנִי פֶתַח הַשַּׁעַר,

עַל בֶּן יֹאמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים מִיָּמִים יָמִימָה:
 „אֲשֶׁר שָׁמֹר לְאָנוּשׁ בְּלִבּוֹ פְּגִימָה.
 אִם בִּקְרֵב לָבֹא לֹא לוֹ תוֹפֵעַ נְהָרָה,
 גַּם חוּצָה לוֹ אֹפֶל יִדְרֹכּוּ נִסְתָּרָה“ *)

(* חלם דברי הסופר הנפלא Schiller

Drum edler Mensch entreifs' dich dem Wahn'
 Und den himmlischen Glauben bewahre,
 Was kein Ohr vernahm, was die Augen nicht sah'n,
 Es ist dennoch das Schöne das Wahre!
 Es ist nicht draussen, da sucht es der Thor,
 Es ist in Dir, du bringst es ewig hervor.

מאיר לעטערים.

3.

עַל הַשָּׂרִידִים הָאֵלֶּה תִּשְׁפּוֹךְ כּוֹס חֲמָתְךָ,
הַפְּלִיטִים תִּשְׁכַּל חֲרָבְךָ בְּזִמַּת רָעַתְךָ? *
תִּבְרִית מִחוּץ מִחֲמַד עֵינִי יִקְרֶהוּ אִישׁ תְּבוּנָה;
תִּמְדִּיר כְּסֵלֶע בְּלֵב יָם, רַחֲמֵי הַטּוֹב סְבִיבִי,
שִׁפְתָיו חֵן הִבִּיעוּ נְחוּמָיו מְאֹד שֶׁעֲשִׂינוּי,
וּבְצִלְעֵי חֶזֶק בְּרִיתוֹ, בְּחֶבְלֵי עֲבוֹתוֹת אֲמוּנָה *

4.

פּוֹלֵחַ בְּאֶרֶץ יַעֲקֹב קוֹצִים עִם אֹתוֹ,
וּבְחֲרָמָשׁוֹ לֹא יִקְצֹר שִׁירָהוּ בְּלִי עֵתוֹ;
וְאַתָּה בַּעַל הַמִּגְלָל! * לְהִפְךָ כָּל פְּעֻלָּיְךָ;
הָרָעִים תַּעֲזוּב, יוֹסִיפוּ יֹאדֵיכֶם יָמִים,
בְּחֻצֵי שְׁנוֹתָיו תִּגְדַּע חוּט חַיִּי גִבֹּר תָּמִיד,
כִּי זֶרַע עָמַל תִּזְרַע, וּתְחַבֵּל אֶזְרוֹן בְּמִגְלָיְךָ *

5.

אֲבֹרִי! בַּחֲרוֹנְךָ תִּתְּנוֹק כָּל יְצוּרֵי חֵלֶד,
הֲלֹא פָּרַח אָדָם תִּקְטֹב תִּהְרֹג שָׁב גַּם יֶלֶד,
הַנָּקוּם בְּךָ יִשְׁאֹךְ לְשֵׁלֶם רַע לְמִתְקוֹמָיְךָ;
אֲבֹן אֲנִי מֵאַסְתִּי בַּעֲמֶק הָעֵכוֹר לְשִׁבְתִּי,
זֶה כִּמְהָ תֵּאבְתִּי לְנוֹחַ בְּחִיקָךָ, הַמְּוֹת!
לֵמַר זֶה תִּשְׁטַמְנִי, לְפִצְפִּצֵנִי בְּכָלִי וְעַמָּךְ?

הקשרת

(*) צִנֹּף אַחַת עוֹד נִחָדָר מִנוּנִי שְׁנֵי דַעִים אֲהַצִּים הַשְׁמָחִים צִבְאוֹלָהֵי וְצִנְרָה;
לִהֵם לִרְ, ה"ה הַנְּצוּעִים וְהַמְשְׁכִּילִים הַרְצִנִי הַמּוֹפְלָח חֶסֶד וְסוֹפֵר מַהִיר
מִוֶּה"ר חַיִּימָה ב"צ מִתְּשׁוּבֵי ק"ק קוֹטָה עֲשׂוֹלָהֵן, וְהַתּוֹרֵנִי הַשֵּׁלֶם, יוֹדֵעַ סֵפֶר
וְנֶשֶׁן צָקִי צִמְקָרָחִי קֹדֶשׁ וּסְפָרֵי חֲכָמִים, וְלִשְׁנוֹ הַדָּבָר לְחֹת צִסְפֵּת אֲשַׁכְנִיָּה
וְאַתָּה מִתְּנִי, נִדְפְּסוּ צַעֲלִים הַגְּלוּיִם, כִּי"ר יוֹדָח ב"ש ז"ל צַעִיר טַעֲפִינִי
יַע"א יִנְחוּ צִנֹּף עַל מִשְׁכַּס וּקְלָרוּ מִרֵּי מַעֲשִׂיהֶם הַטּוֹבִים צִחָן הַתְּחִיָּה!

(**) יוֹדֵעַ כְּנוֹי שֶׁסְ הַמּוֹת זַעֲמִיעֵהוּ לְפִי שְׁלִיכּוֹ חֹתוֹ הַקְּדָמוֹנִים צִמְגַל חֲרוֹן נִדָּו
כִּי זַעֲלָה הַמּוֹת עַל כָּל חַיִּים.

הַמּוֹת בַּקּוֹשִׁים

קִינָה *

אֲדִיר בְּשִׁיחִי וְאֶהְיֶמָה, עַל הַמּוֹת, אֲשֶׁר בָּא פֶתְאוֹס בַּחֲלוֹן בֵּית
אִישׁ שְׁלוֹמִי, וַיִּקַּח אֶת מַחְמַד לְבִי, רַעִי כִנְפָשִׁי, חֲנֹאמֶן בְּבֵרִיתִי,
וְנִכּוֹן לְבוֹ עָמִי עַד יוֹם בּוֹאוֹ בְּכֹלֶח אֵלַי קָבֵר, הִ"ה הַתּוֹרֵנִי הַשֶּׁלֶם
בְּמַעֲלוֹת וּמִדּוֹת וּמוֹכָתָר בְּנִמּוּסִים, אִישׁ יֵשֶׁר וְנֹאמָן רוּחַ, כַּהֲדָר
מֵאִיר בְּעַר פֶּפֶּעַר שֶׁע זֶל

קִי קִי שְׁטִייערסעקרעטער בעיר פֿראג.

1.

בְּנִי חֲלוּף שְׁמוּנִי לְמִטְרַת חֲצִי אֵיבָתָם,
הֲשִׁבוּ עָלַי מִזְמוֹת, הוֹצִיאוּ עָלַי דְּבָתָם,
הֵן יָדוֹן רוּחַ בְּאַנּוּשׁ, בְּהִמָּה לָהֶם הִמָּה;
כְּבֶעֶס יַחְמִתָנֶם אִמָּם מוֹלֶדֶת הַקִּנְיָאָה,
מִחֲלֵב שְׂדֵיָהּ יִנְקוּ מִרִי, יִמְצֹו שְׂנֵאָה,
בְּקֶצֶף שְׂצָף חוֹלָלוּ, זֶרְמָתָם אַף וְחִמָּה *

2.

אָבֵל אַתָּה מָוֶת! מִדּוּעַ כֹּה לִי אֵיבָתָּ?
מַה הַתְּרַגְּזָךְ עָלַי, לָמָּה בִּי אֲנִפָּתָּ?
הִנֵּה הֵיטָ זָעַף, הָאֲנִיָּה חֲשֵׁבָה לְהַשְׁכֵּר
זֶרְמוֹ מִיָּם עֲבוֹת, גְּלִים עָלַי עָבְרוּ,
כָּלִי חֲמָדָה נִצְלוּ, רַעִי מְעַט מְזַעֵיר נִשְׁאָרוּ,
אוֹהֵב דְּבֵק מֵאֶח, מִמִּתִּי מִסְפֵּר יָדִיד וְחֵבֵר

על

נזר קטן

גזתי והשלכתי על קבר

איש בריתי, אשר גוע בחצי ימיו, המשכיל המנחה ר' שלמה לעז
וויזאָהן נ"ע בע"ה מחב בית האוסף, שיחה בעולם
הנשמות, מחקרי ארץ, מליצות ישורן. א.ז. ווין

דם ענבי שורק, יין גפן אדרת,
ימתק לחיך טועם, יתהלך במישרים •
הגפן כי נשחת, עוד יינו למשמרת,
כל חוקר ממסך, טובו למעלה ירים •
בן צדקת המעשים, ותבונות הגבר,
לרצון עם נולד, לאחרית הימים,
אף כי גוע ונאסף, גם הובל לקבר,
עוד יתיה שמעו, בין תמימים וחכמים •
שלמה! הלכת מרום, והנה אסוף
אל עמיה, שמה ישאר לגנח,
כי גדולות עשית, וברך כל יסוף,
הלא ציון אל-מות, חרות בו על מצח •
אם גניה חנטו, רק פנים וסמדר,
מה עשו אשכולותיה, אם הבשילו ענבים!
אם לחדשיך בברת, פרי עץ הדר,
טרים על גיה, ידבקו הרגבים! —
מי לא יתפלא, בקראו מדברותיה?
חקי לשון חקת, יעמדו לזכרון •
דבר גבורות וחין ערה, יופיעו ציוניה,
לער יפרחו, כחבצלת השרון •

6.

הַקְשֶׁרֶת עָלַי קֶשֶׁר, גַּם אַתָּה הַשּׁוֹרֵד?
הַיְחַבְרֶה חֶבֶר הַזֹּאת שִׁמְנִי כֹה בּוֹרֵד?
יִזְמֶת לִי רָעָה, יוֹם וַיּוֹם לְהַעֲצִיבֵנִי.
תִּנְיֶיךָ מִגִּלְגָל עַל עֲצִי לְהַפִּילוֹ בְּשֶׁהַת,
אֶךְ מִרְמָה מִדְּלִי תִשְׁקֵנִי אִיד אַחַת אַחַת,
יִתְּמוּ אוֹהָבֵי, וְאֵין רִיעַ יִוָּתֵר לִי לְנַחֲמֵנִי.

7.

לֹו חֶלֶק אָדָם יִהְיֶה לְפִי תוֹם וְרִפְּהוּ,
אִם יִשְׁלַם גֶּבֶר כֹּה כְּצִדְקָתוֹ וְרַב עֲרִפְּהוּ,
כִּי עָתָה רִיעִי! נִפְלָה בְּאַרְצָן חֶבְלֶךָ בְּנַעֲמִים;
אֲמָנָם גַּם לָךְ שֶׁמֶשׁ הָאֲשֶׁר לֹא זֹרְחָה,
גַּם עָלֶיךָ עֶבֶר מִנֵּת פֹּסֵם יְגוֹן וְאַנְחָה,
כְּגִדֵּל כָּל יִשְׂרָאֵל לֵב, כְּמִקְרָה הַתְּמִימִים.

8.

מֵאִיר! בְּמִרוֹם שְׁבִתְךָ עָתָה עִם גִּאֲמִנִי אֶרֶץ
תִּלְעַג לְמַעַל אָדָם, לְמַעַרְת פְּרִי־צִי פֶרֶץ,
מֵעַל לְכוֹכְבֵי שָׁמַיִם, הֲלֹא יֵהֵל גִּרְךָ,
לִי יֵאָרְכוּ יָמֵי מְלוֹנִי כֹה בְּאַרְצָן הַשְּׁפֵלָה,
אֵלֵי יָבִיחַ חֲשָׁפִי יָסִיר מִנִּי מַעִיל אֶפְלָה,
אֲזִי שֵׁם גִּמְתִּיקָה סוֹד יְדִידִי! הִגֵּנִי אַחֲרֶיךָ!

יום קבורתו שלשה לירח אדר תקפ"ז

יהודה בן-יונה לבית ייטלש.

1

וּמֵאֵז הָעֲמִיק סָרָה, הִשְׁחִית נַפְשׁוֹ בְּמַחֲשָׁבָה הַנִּבְעָרָת,
 לֹא יָדַע שָׁלוֹ בְּבִטְנוֹ עֲזָבְתוֹ הַשְׁלֹחַ בַּת הַנְּהָדָרָת,
 בֶּן תַּחַז הָעֵינַן, אִם מִשְׁפַּת נַחַל, יִרְקַרְקַת עֵצִי רַעֲנָנִים,
 וּמִרְקִיעַ שָׁמַיִם הַשָּׁמֶשׁ, בְּרָאִי הַנֶּהָר נִשְׁקָפָה,
 אֵיךְ פֶּתָאֵם מֵאֲבֵן נוֹפֶלֶת, מִתְפּוֹצָצָה הַתְּמוּנָה הַיְּפָה,
 וּבִפְרָעוֹת וְשִׁעְרוֹרָה, מִתְעַרְבִּים יַחְדָּו, שָׁמֶשׁ וְסַנְסָנִים *

7

שִׁפְקוֹ אֲשֶׁר בּוֹעֵם מִצָּה בְּשִׁלּוֹתוֹ וּבְמִנוּחָתוֹ, כְּעֹלָקָה,
 וְשִׁקְטָה לְבוֹ לִזְעָף וּבֵעֵם הַפֶּךְ, הָעִיר בְּקֶרְבּוֹ הַתְּשׁוּקָה
 לְשׁוֹב עוֹד אֶל רִגְשַׁת הַחַיִּים, "לְשֹׂאֵל חֲכָמִי לֵב מִי
 יַעֲצֶרְנִי?"

אָמֵר בְּסִעֲרַת לִבּוֹ "אֲבַקֶּשֶׁה בִּינָה מִנְּבוֹנִים לַחֲקוֹד
 הָעֲמִיקוֹ,

תַּעֲלוּמוֹת קֶבֶר הַנָּאֶלֶם, בְּרוּחַ תְּבוּנָתָם פֹּה לְאוֹר יְפִיקוֹ
 מִמְּבוּכָתִי יוֹצֵאֹנִי, וְהֵאֱמַת יַצִּיגוּ לִנְגֵד עֵינִי!"

ה

כּוֹכְבִי נִשְׁפָּף עוֹד הִגִּיהוּ, הַשִּׁחַר עוֹד לֹא בָקַע אוֹרָהוּ,
 וְהִזְקֵן קָם מִמִּשְׁכָּבוֹ, וַיֵּלֶךְ בְּטַח אֶל מִסְעִיָּהוּ *
 וּבְזֵרוּחַ לוֹ הַשָּׁמֶשׁ, פָּגַשׁ עָלָם טוֹב רוֹאֵי עַל דֶּרֶךְ
 הַמֶּלֶךְ,

הוֹד וְחֵן הוֹצֵק עָלָיו, וּבְנוֹעַם שִׁפְתָּיו דָּרַשׁ בְּשִׁלְמָהוּ,
 גַּם הִזְקֵן דִּבְרוּ לְשָׁלוֹם, וְהִנָּעַר מִצָּא חֵן בְּעֵינֵיהוּ,
 וַיִּבְקֶשׁ מִמֶּנּוּ, כִּי, בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר הוּא הוֹלֵךְ, אֲתוֹ יֵלֶךְ *

זכמו

שָׁם עִם קִמְחִי, וְנִשְׁמַת יוֹאֵל
תַּחַד וּתְחִידִם, בְּשַׁעֲשׁוּעֵי מַחְקֵרוֹתֶיךָ.
נִזְרִי הַשְּׁלֵכֶתִי פֹה, רָצָה נָא וְהוֹאֵל!
יִדְעָתָ כִּי מִכָּל, יִקְרָה לִי אֶהְבֶּתְךָ.

יששכר בער שלעזינגער.

הבורד (*)

א

חורש מצל, כְּבִמְכִּינָה דִּיק, הַקִּיפּוּהוּ סְלָעִים נִשְׁגָּבִים
הַסָּגִיר תוֹךְ סָבְכוֹ בְּדוֹרוֹת שְׁנוֹת קָדֶם אִישׁ בּוֹדֵד.
יָמִים רַבִּים
מַחִילַת עֶפֶר הֵיטָה מְעוֹנוֹ, עַל צוֹר קָשָׁה עֲרָבָה לוֹ
שִׁינָתוֹ,
אִם רֵעַב שֶׁלֶף שְׂרָשֵׁי הַיַּעַר, אִם צָמֵא שָׁתָה מַיִם,
וּמַעֲשֵׂהוּ אֵךְ הַרְבוֹת תַּחֲנוּנִים * בֵּן נִפְרֵד מִשְׁאוֹן הַחַיִּים
הִיָּה בָּלֵב שֶׁקֵּט, הִשָּׁשׁ אֵךְ בַּעֲבוּרַת אֱלֹהֵיוּ וּבְאַמוּנָתוֹ.

ב

כָּכָה בְּשִׁלּוּהָ, וּבִמְנוּחָה נְעִימָה חֲמָקוֹ יָמָיו וְשְׁנוֹתָיו;
אֵךְ כְּאִשֶּׁר שָׁלַג הַשִּׁיבָּה זָרֵק בּוֹ, הִלְבִּינוּ שְׁעֵרוֹתָיו,
אִזּוּ פֶתֶאם רוּחוֹ בְּשׂוֹא נִתְעָה, וּבִשְׁפָק גִּפְשׁוֹ רַחֲפָה,
בְּזָכְרוֹ צִנֹּת הַמַּתְהַלֵּךְ בְּתִמּוֹ, מִפְּנֵי עֶקֶת הָעוֹלָתָה;
אִם רוֹם גַּם תַּחֲתִיּוֹת מַעֲשֵׂה שְׂדֵי, יָדוּ כָּל אֱלֹהֵי
עֲשֵׂתָה?
כֵּן שֶׁכֵּל, עַדִּי בְּמַחֲנוֹ הַחֵל לָנוּד, וְאַמוּנָתוֹ רוֹפֶכָה.
ומאז

הֵלֶךְ כִּי יַעֲבֹר בְּעַמְּקֵי שׁוֹשְׁנִים, מִכָּל פֶּחַד רָעָה שְׂאֲנֹן.
אִם פָּתַע צָפְעוֹנִי, אֲזַרְבֵּךְ לַסָּרֶף יִחְיֶה בְּמִסְתָּר עָלַי רַעְנֹן.
מִרְטָט יֵאָחֶזְהוּ מִנִּי מְקוֹמוֹ לֹא יוּבַל הַמִּיֵּשׁ רִגְלִים:
כֵּן עָמַד הַשָּׁב מִרְעִיד מַחְרִישׁ מִשְׁתָּאָה, לְנַעַר מִתְּכוּנֹן.
”נִבְלָה בְּלִי גִשְׁמֵעַת דְּמִיּוֹנָה” בְּקָרֵב לָבוֹ עָלָיו הַתְּלוֹנֹן,
אֶךְ מִפֶּחַד וְאִימָה, לֹא שָׁפַךְ מִרֵּי שִׁיחוֹ, לֹא פָצָה
שִׁפְתָּיִם •

וּבַעֲבוּר חֲצוֹת הַיּוֹם, עָבִי עֲנָנִים הַקְּדִירוּ כְּנִי הַשָּׁמַיִם
הַחֲשִׁיכוּ לְאָרֶץ, הִבִּיאוּ הַשֶּׁמֶשׁ בָּעוֹז יַפְעַת צִהָרִים •
רוּחַ קָדִים עֹז מִר צוֹרַח, הִסִּיעַ בָּעוֹז גְּבוּרָתוֹ
רִגְבִּי חוֹל וְעָלִים נוֹבְלִים מְאֻדָּמָה, וּלְרֹאשֵׁי הָרִים
נִשְׁאַמוּ,
מִחֲשֶׁרֶת מִיָּם נִחְצְבוּ חֲצָצִים, לְהִבִּי אֵשׁ הַתְּהַלְכוּ בְּמוֹ
וְקוֹל רַעַם בְּגִלְגֹּל הַחֲרִיד הַרְעִיד כָּל קְצוֹת הָאָרֶץ
בְּשִׁאֲגָתוֹ •

וְהַמִּתְגוֹרְרִים נִחְפְּזוּ לְלָכֶת, מִצּוֹא מַחְסֵה מִזְרָמֵי
הַמַּיִם,
וּמִחֲמַת הַסַּעַר לְאַהֲלֵי עָרְבֵי אֲשֶׁר שָׁמָּה בִּפְתַח עֵינִים •
עַל הַדֹּלֶת דִּפְקוּ, אֶךְ הָאִישׁ מִבֵּית מַעֲנָה קָשָׁה עָנְמוּ,
מִפִּי הַתְּמַלְטוּ קָלְלוֹת נִמְרָצוֹת, לֹא פָתַח דֹּלֶת וּבְרִיחַ •
אוּלָּם הָרָשִׁים תַּחְנוּנִים דִּבְרוּ, שָׁפְכוּ לִפְנֵי רַב שִׁיחַ,
הִרְבוּ בִקְשָׁה, עָדִי הִרְכוּ לֵב הָאֲכֹזֵר, עָדִי פָתַח לָמוֹ •
כַּאֲשֶׁר

ו

וּבְמוֹ הַחֹלּוֹ צִלְלִי עֶרֶב לַנְּטוֹת, וְרוּחוֹת יָמָּה נִשְׁפּוּ.
עַל הָאָרֶץ, לְהַקְלֵ חוֹם הַיּוֹם, הַשְׁחָקִים רְסִימֵי טַל
רָעָפוּ.

עַל גִּבְעָה גְבוּהָהּ, מִרְחוֹק טִירָה רַבְתִּי תַפְאֶרֶת רְאוּ.
שׁוּ רִגְלֵם פְּאִילוֹת, מִהָרֹו לָלֶכֶת, בּוֹא הַבְּמָתָה,
בְּטָרֶם יָבֵס הַלֵּיל בְּאֶדְרֵת שְׁחִרְחֹרֶת, אֶרֶץ הָעֵיפָתָה *
וְעוֹד דִּלְתוֹת הַשְּׁעָרִים לֹא נִסְגְּרוּ, כָּאֲשֶׁר אֶל
הָאֶרְמוֹן בָּאוּ *

ז

בְּמַעֲרֻנוֹת הַלֵּךְ גְּבִיר הַטִּירָה לִקְרֹאתֶם, לְהִיכֵל רַחֲב
יָדִים

לְבֵית מִדּוֹת הַבִּיָּאִם, קִירוֹתָיו מוֹפְזִים בְּזָהָב פְּרוּזִים *
עָרַךְ לָהֶם בִּכְלִי כֶתֶם, מֵאֲכָלִי עֲנֵג אֶל חֵיד עֲרָבוֹ,
וּבְגִבְעֵי זָהָב מִשְׁבֵּץ אֲבָנִי אֶקְדַּח מִסַּךְ לָהֶם יָיִן.
אֲכָלוּ, שָׁתוּ, הֵיטִיבוּ לָבָם, עַדִּי הַשִּׁינָה כְּהִתָּה כָּל עֵינִי.
הַצִּמִּיד כָּל עַפְעָף, אִזּוּ עַל עֶרֶשׁ הָרְבוּדָה מְרַבְּדִים
שִׁכְבוּ *

ח

שָׁמָּה חֲשַׁבְתָּ לַיִל, אֶתָּא בָּקָר, שְׁחֹר פָּנֵי תִבֵּל הוֹפִיעַ.
וְהַנּוֹדִידִים קָמוּ, וְהוֹדּוּ לַשּׁוֹנֵעַ עַל הַטּוֹב לָהֶם הַשְׁפִּיעַ *
עוֹד לֹא הִרְחִיקוּ לָכֶת, עוֹד לִנְגֹדֶם מִהוֹד בִּרְק קִרְנֵי
הַשֶּׁשֶׁשׁ

הַזֹּהִיר מִגִּדֵּל הַנְּחֻשֶׁת, אֲשֶׁר כַּמִּרְאָה בִּזְק הָיָה מִרְאָהוּ.
וְהָעֶלֶם הַגִּיד לִזְקֵן אֲשֶׁר עָשָׂה, גָּלָה לוֹ מִסְתָּרָהוּ,
וְהִרְאָה לוֹ אֶת הַגִּבְעֵי, מִשְׁלַחַן הַנְּדִיב גִּנֵּב אֲמִשׁ *

הַלֵּךְ

טו

הַלֵּילָה פָּרַשׁ בְּנַפְיוֹ הַשְּׁחֹרוֹת בְּעוֹרֵב עַל פְּנֵי הַשְּׁחָקִים.
וְעַל מְרַחֲבֵי הָאָרֶץ הַטִּיל צִלָּלִים אִיּוֹמִים וְגִדּוּלִים
בְּעֻנְקִים.

וְהוּא צֹוֶה לִיעָפִים לְתוֹר לָהֶם מְקוֹם מְנוּחָה מִצֵּעַ
לְהַשְׁתַּרְעֵי.

וְהִנֵּה מֵהֶם וְהִלָּאָה, זָרַח בַּחֲשֶׁךְ אֹור חֲלָשׁ, בָּקוּ
הַסֶּהָר.

אֲשֶׁר הִפִּיץ יַפְעַת נִגְהוֹ, בֵּין סַרְעַפַּת שִׁיחַ, וְסִבְכֵי
עֵצֵי יַעַר.

וְהִיָּה לָהֶם לְעֵינִים, וְנָחֵם דֶּרֶךְ בֵּית אִישׁ, צִיד יוֹדְעֵי.

טז

בְּרוּחַ זֹועָף, מָלֵא בַּחֹד, הִצִּיג הַשֶּׁבַע עַל הַסֶּף רִגְלֵיהוּ.
כִּי עוֹד צָלְלוּ אֲזִנָּיו לְאַמְרֵי נֶעֱם, הוֹצִיא הַפִּילִי בְשִׁפְתֵיהוּ;
אוֹלָם חִישׁ הֶעֱלָה הֶעָנָן מִמִּצְחוֹ וּלְבוֹ מִצָּא מְנוּחַ.
בְּאֲשֶׁר בִּעֵין מִבְּשָׂרָת רָצוֹן, וּבִבָּה נֹעֵם, אָמַר אִישׁ
הַחִיל:

”הִנֵּה נָא אֲדוֹנֵי סוּרוּ נָא אֶל בֵּית עֲבָדְכֶם וְלִינוּ פֹה
הַלֵּיל!

בָּאוּ הַחֲדָר וּסְעֵדוּ אֹתִי, שָׁם תְּנוּחוּ, וְתַחֲלִיפוּ כַח!”

”

וְאֵל אִשֶּׁת חֵיקוֹ, אָמַר אִישׁ הַשָּׂדֶה ”הָאֲנָשִׁים בָּאוּ
אֵלֵינוּ

אֲתָנוּ יֹאכְלוּ לֶחֶם, מִהָרִי הַכִּנִּי, בְּבִרְכַּת ”עֲלֵינוּ”!
וְאִשֶּׁת רַבַּת הַטֶּעַם, גַּם עָרְכָה שִׁלְחָן ”זֶן רֶקַח הוֹבִילָה
בְּלֶב טוֹב וְשָׂמַח שָׁתוּ יָנָם, בַּחֲדוּדָה אָכְלוּ יַחַד

מִטֶּעֱמֵיהֶם

יֵשְׁבוּ

יב

בְּאִשֶּׁר בָּאוּ הָאֱהָלָה פְּתוּתִי לֶחֶם נִקְדִּים פָּרִס לָמוֹ.
גַּם כָּלֵב הָעֲטוּף בִּרְעֵב יִמָּאֵס, יִמָּאן לָגַעַת בָּמוֹ.
הִבִּיא יֵין מִשְׁחָת, תִּזְהָמְהוּ גַם לִשְׁוֹן בְּצִמָּא נִשְׁתַּח *
פֶּזֶד אַךְ הִתְפָּזְרוּ הָעֵבִים, אַךְ בְּמַעַט רִפְתָּה חֲמַת
הַסַּעַר,

צוֹם הָאִישׁ, כִּי יֵלְכוּ לְדַרְכָּם, פֶּתַח לְהוֹם דָּלֶת וְשַׁעַר,
וְהַנֶּעֱנִים נָסְעוּ, מִחֻזְקַת יָד הָאֲכֹזֵר עֲלֵיהֶם קִשְׁתָּה *

יג

כָּמוֹ יִרְדּוּ מוֹל פָּנָיו שְׁלֵהֲבַת הַבֶּרֶק, כָּכָה אַחֲזוּ שַׁעַר,
כְּשִׁמְעַה הַשֵּׁב קוֹל הַתּוֹדָה, אֶל הַכִּילִי הַשְּׁמִיעַ הַנֶּעַר,
בְּהִיטוֹ מִרְאָה מוֹזְרָה, אֲשֶׁר כָּמוֹהָ עוֹד לֹא רָאָה
בְּעֵינָיו,

כִּי גִבִּיעַ הַיָּקָר גָּנַב אֶתְמוֹל מִנִּי שְׁלַחַן יָקָר תָּמִים.
לְמוֹשְׁפָּרְתוֹ, כִּי סָמְכֶם בְּאִשְׁשִׁיזוֹת הַשְּׁבִיעִים בְּמַעֲרָגִים
בְּמַמְעַמִּים;

נָתַן אֶל מְנַדֵּם, אֲשֶׁר בָּעַת רָעָה וְדַרְכָּם, גִּרְשָׁם מִנִּי
אֱהָלָהוּ *

יד

כְּחֵלוֹם וּכְמַחֲזֶה לֵיל נִדְמוּ לוֹ תַּהֲפֹכוֹת וָזֵרוֹת הָאֱלֹהִים,
אִם אָמַשׁ נִגְלָה לוֹ כְּנָבֵל, הַיּוֹם הִתְרָאָה כְּמִשְׁגָּע,
וְהִלָּא

יָד שִׁכְלוֹ, וְהִיעָף בִּינָתוֹ הַבֵּין זֹאת, וּלְכֹא עַד תִּכּוֹנָתוֹ;
אַךְ אָמַר בְּלִבּוֹ, כִּי בָרוּךְ יָמִים יִמָּצֵא פֶתֶרוֹן הַחֵלוֹם,
יִבְחָנְהוּ

יְבוֹנְנָהוּ, יִתְנַכֵּר לוֹ בְּמַעֲלָלָיו, וּבְסוּדוֹ תִּבְאֵ נִפְשָׁהוּ,
וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו, עַד כִּי יִרְדּוּ הַשָּׁמֶשׁ אֶל חִפְתּוֹ *
הַלִּילָה

לִימִינָם וּלְשִׁמְאַלָם, אַחֲרוֹ פַעַמֵי הַמִּתְגַּוְרִים, בְּרוּחַ
חַשְׁכָּה
עָמְדוּ, לֹא יָדְעוּ אִפּוּא יִלְכוּ, וּבִנְפֶשׁ חִפְצָה וְרוּחַ
שְׂמִיחָה,
אֲבִיוֹן אַחֵר, אֲשֶׁר עָבַר לִפְנֵיהֶם אֶל קֶצֶה הַיַּעַר
הוֹכִילָמוּ.

כא

וְשֵׁם בִּשְׁפִלָּה, בְּכֹר נַחֲמָד וְנָעִים, יִלְפֹת אַרְחוֹת
דִּרְכּוֹ נָהָר
רַחֲב יָדַיִם, בִּרְעָדָה יִהְיוּ מִיָּמָיו חֲפִירִים, וְהַנֶּעַר
הָדָף אֶת אִישׁ הָעֵנִי מִמִּצְבוֹ, כַּאֲשֶׁר קָרְבוּ אֶל שְׂפָתוֹ
לְהָשִׁיב לוֹ עַל טוֹבָתוֹ, כִּי הִרְאָמוּ הַדֶּרֶךְ שֶׁבֶר פְּעוּלָתוֹ.
וְקִרְסָלָיו מָעְדוּ, וַיִּפֹּל אֶל שֵׁטֶף מַיִם, אֲךֹ לְשׂוֹא אֲנָקָתוֹ
עָלָה שְׂמִימָה, שְׂבוּלָת שְׂטָפָתָהּ, שְׂמָה מִצָּא קְבוּרָתוֹ.

כב

עַד כֹּה בְּבְרִיחֵי דוֹמָה, דִּלְתִּי כִּי, סָגַר פִּתְחוֹ וְאִימָתוֹ;
עָתָה קָצַר רוּחוֹ הַסּוֹעֵר, מִהֲכִיל עֲזוֹוֹ אִפּוֹ וְחִמָּתוֹ.
מַעֲזִי רַחֲמוֹ בְּסִיר מִן הָאֵשׁ הַיּוֹקֶדֶת, הַעֲצוּרָה
בְּעֲצָמוֹתָיו,
וְשֵׁטֶף חֲרוֹנוֹ שֶׁבֶר בְּרִיחֵיו, "נִבֵּל אִישׁ דְּמִים" ! קָרָא
לַנֶּעַר —
וּפָתַע נְאֻלָּם, כִּי רָאִשוּ פִתְחוֹ כּוֹכְבִים מִצְהָרִים,
וּבִלְבַּנֹּת הַסֶּהַר
מִרְאָה כְּגִוִי, גִּוְיָתוֹ בַּתְרִשִׁישׁ, וּבְעֵינַי תִּכְלַת שַׁחַק
מִרְגְּלוֹתָיו —

כראות

יָשְׁבוּ עַד חֹמֶק חֲצֵי הַלַּיִל, וַיְהִי כְרֻגָּעִים אֶחָדִים
בְּעֵינֵיהֶם,

וַיִּטְרֹם יִשְׁכְּבוּ, הוֹדּוּ לְהַשׁוֹכֵן בְּשָׁמַיִם, וְנָתַנוּ לוֹ תְהִלָּה •

יח

כַּאֲשֶׁר עַל הַהָרִים נִרְאוּ הַגְּלִי הַמְּבֹשֶׁר מִגִּיד בִּיצָת
מַלְכָּת

הַיּוֹם, קָם הָאִישׁ הַזֶּקֶן וַהֲנִיעַר מִמִּשְׁכָּבֹם לָלֶכֶת •
עוֹד עֹבְעֵפִי עֵינֵי בְרִי הַלֵּב, מִתְנוּמָה נְעִימָה סָגוּר,
וְהָעֵלֶם נָגַשׁ אֶל יֶלֶד הַצִּיד, וַיִּשְׁכַּר לוֹ מִפְּרֻקְתָּהּ,
וַיַּחְרֹד הַזֶּקֶן חֲרָדָה גְּדוּלָּה עַד מָאֵד, כִּמּוֹ תַחַת
רַגְלֵיהוּ

שָׁאוּל תַּחְתִּית וְתַפְתָּה, וַנַּחֵל גִּפְרִית, לְבַלְעָהּ אֶת
גְּרוֹנָם כְּעֶרֶו •

יט

יֵצֵר לִי עֲלִיָּה אֲב שָׁכוּל! לִבִּי דָוִי עָלֶיךָ אִם רַחֲמֵינִי!
נִפְרֹדָתָם מִבֶּן יַחֲדָכֶם, חִיתוּ הָהָ! הוֹרְדָה לְאַרְצָן נִשְׁתִּיה
כְּלַכְלָתָם הַלֵּילָה מִרְצָחוֹ, אֲשֶׁר שָׂאֵף הַבֵּן לְבָנֶכֶם
מִטְבַּח! •

כָּבֵה נֶאֱנַח הָאִישׁ הַזֶּקֶן בְּכָאֵב לֵב, וּבְשִׁבְרוֹן מִתְנִים,
וּבְעֵצָה שֶׁת בְּנַפְשׁוֹ לְעֹזְבָהוּ בְּסִתָּר בְּנִשְׁפָּה בֵּין הָעֶרְבִים,
הֵלֶךְ בְּמֹר נֶפֶשׁ אַחֲרֵי הַנֶּעֱר אֶל יַעַר עֵצִים צוֹמָח •

כ

תַּחַת סָרַעְפוֹתֵיהֶם הַסּוֹכְכוֹת מִמַּעַל, כְּבִאֲפִילוֹת הַלָּכוֹ,
כִּי כָלִיל שָׁתוּ צֶלֶן הָעֵב, אֲשֶׁר סָבִיב סָבִיב שָׁכְבוּ,
עַד כָּאוּ לִיד מַעְגָּל, מִשָּׁם יִפְרְדּוּ שְׂבִילִים אֵין מִסְפָּר
לְמוֹ
לִימִינָם

כה

יִאֻלָּם בְּטָרִם אֶעֱזָבָה, כּוֹאֵת וּכְוֹאֵת עַל מָה עָשִׂיתִי
אֲשַׁמֶּינָה.

יֵאָנִיד לְךָ אָדָם סוֹד הַדְּבָרִים, מִהַמַּעַט אֲשֶׁר חֲזִיתִי
בְּעֵינַי.

יִהְיֶה מִהֲאִישׁ (אֲשֶׁר עָבַר בּוֹ רוּחַ כְּבוֹד וַיִּפְתָּח
לְאָסוֹף

יִכָּל עוֹבֵר, אֶל הַיָּבֵלוֹ כָּלוּ אֲבִיר כְּבוֹד, לְמַעַן עַל גְּדֻלָּתוֹ
יִרְוֹב עָשָׂרוֹ יִתְפַּלֵּא וַיִּשְׁתָּאֶה) גָּנַבְתִּי לְהַשְׁמִיד גְּאוֹתוֹ
וּמָאֵז בְּלֵב טְהוֹר, כָּבֵס מַחְלָאת גְּאוֹן וְרֵחַב, יַעֲשֶׂה
טוֹב.

כו

יִהְיֶה לִי נְהַפְךָ לְרַחֲמִין, הַגִּבִּיעַ רוּחַ חֲנִינָה בְּקִרְבּוֹ הַפִּיחַ,
יִמְגִּי אִזּוֹ בָּא בְּבְרִית אָדָם, לְקִשָּׁה יוֹם, לְבוֹ עוֹד לֹא
יִקְשִׁיחַ;

יִלְאֲרַח יִפְתָּח דְּלָתוֹ כִּאֲשֶׁר תִּשְׁיֵג יָדוֹ יִשְׁקָהוּ יִאֲבִילֵהוּ
יִילָד הַצִּיד לְקַח יִי כִי יִדַּע (כִּי אַחֲרִית דְּבַר מִי כֹה,
יִדַּע)?

יִכִּי אֶהְבֶּת הוֹרִיו הַעוֹרָה תָּבֵס עַל מוֹמָיו, וְגָבַר כּוֹשֵׁעַ
יִבְרוֹב יָמִים יְהִי, מִרַּע אֶל רַע יֵצֵא, לְכֵן עָתָה הִמִּיתֵהוּ.

כז

יִהְיֶה אֲבִיוֹן הִיָּה חֵבֶר לְמוֹרְדֵי אוֹר, עַל נִשְׁפָּה עֵינָם
שׁוֹמֶרֶת.

יִהוּא בָּא בְּקוֹשָׁרִים, לְשַׁלַּח בְּאִישׁוֹן עִיר מִצָּעַר בָּאֵשׁ
בּוֹעֶרֶת.

לדס

בְּרֹאוֹת הַשָּׁב הַמֵּרָאָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת, לֹא נִשְׁאַר בּוֹ
רוּחַ.

כָּשָׁל כָּחוֹ וְנָפַל עַל פָּנָיו • — יַעֲמֹד! אֵל תִּירָא מֵאֵל אֲנִי
צִיר שְׁלוֹחַ!

קָרָא שֵׁר צָבָא " בְּקוֹל נֹחֵם וְרַךְ. וַיָּקָם וַיַּעֲמֹד עַל
רִגְלָיו •

"מֵאֵד עֲשׂוֹת הַסִּפְלָת" עָנָה הַשָּׂרָף "אֵיךְ חָרַשׁ
מִחֲרָשִׁי אֲדַמָּה.

"אֲנוֹשׁ מֵאֶרֶץ, קִצְרָה בִּינָתוֹ הַבֵּין אֶת עֲצָמוֹ, בַּל
יָדַע מָה.

"יַעֲזֹז לְהַבִּין וְלַהֲשִׁכִּיל מַעֲשֵׂי אֵל, וְלִשְׁתִּי פִיהוּ

בְּשִׁמּוֹיִם? —

"אֲשֶׁר עֵינֶיךָ רָאוּ וְלֹא זָר, מֵרֹאשִׁית לְכַתִּי עִמָּךְ עַד
עַתָּה,

"אִם גַּם לְמִרְאָה עֵין, רַע עָשִׂיתִי, מִגִּרְעַת וְדוּפִי בִּי
נָתַתִּי;

"יָדַע, כִּי יָד " עָשִׂתָּה זֹאת! עַל פִּיו בֶּן פִּעֲלָתִי, וְאִין
עוֹל בְּמַעֲלָלָיו •

"לָבֵן גּוֹל עָלָיו דְּרָכָה, שָׁכַן בְּהַשְׁקָט, וְהִסֵּר מַלְכָּה
כַּעַם!

"מִבּוֹכּוֹת כִּי תִרְאָה, זָכַר כִּי גִבְלִי אֲנוֹשׁ חֲדָלִים, וַיִּי
צָדְקוֹת יַעֲשֵׂה •

"בְּגִדְלוֹת וּבְנִפְלְאוֹת אֵל תִּבְקֶשׁ, כִּי נִשְׁגָּבִים מִמָּךְ
מִכַּעֲלָיו •

כַּעַל בְּנִפִי רוּחַ, בְּמִרְחֵב נְתִיב נָחַל רֵחַב יָדַיִם
עֲבַרְתִּי בְּחִדְוָה, וּבְמִשְׁוֹשׁ לֵב עִם הַנְּאֻהָה
בֵּין גְּנֵי חֲמָד, וּבֵין שְׂדֵמוֹת אֲדָמַת תְּפֹאֶרֶת
תַּחַת תְּכֵלֶת הַשֶּׁחַק, מֵאִין עַב וּבִהְרֵת;
אָכַל הָהָה! אֲשֶׁרִי אֵךְ טַעַם טַעֲמֹתַי;
הִקִּיצוֹתִי, וְהִנֵּה אֵךְ חֵלוֹם חֲלֻמֹּתַי!

ב

פֶּתֶאֱס הַשֶּׁמֶשׁ נִהַפֵּךְ לַחֲשֶׁךְ אֶפְלָה, וְהַשֶּׁחַקִּים
בְּחֻשְׁרֵת מַיִם, וְחֻשְׁכַּת עֵבִים סָבִיב הַתְּלַכְשׁוּ
וְתַחַת שׁוֹאָה רוֹצֵצוֹ וְהַתְּנַלְגָּלוּ לִפְיִדִי בְּרָקִים;
הַמַּיִם הַתְּנַעֲשׂוּ מִן גִּו הַנֶּהָר גִּרְשׁוּ
הָאֲתָנִים סָעְרוּ מְאֹד, וְהַמִּשְׁבָּרִים קָצְפוּ,
נָצְבוּ כְמוֹ גֵּד, לַחֲמָרִים וְצִבְרִים הַתְּאֶסְפוּ,
וְשִׁבְלֹת לְבַלְעֵנוּ קָרְבָּה עַד חֵלוֹם,
הָאֵח! מַה טוֹב, כִּי חֲלֻמֹּתַי אֵךְ חֵלוֹם!

ג

וּבַעֲדֹר רִגַע קָל חֲמַת הַסַּעַר נָחָה שְׁבֵתָה,
חֲטִהְרוּ פָנַי שָׁמַיִם, רוּחַ צִח נִשְׁבָּה,
וּבְאֲשֶׁר מִתְמַהוֹנִי הַתְּנַעֲרֹתִי, עֲזִרְתָּה
וּמַחֲסֶה מִצָּאתִי בַּחוּף הַנִּחַל עָלַי הַחֲרָבָה,
חֲכוּק מִזְרוּעָה, הִרְגֵּשְׁתִּי, כִּי הִיְתָה הַרוּחָה
כִּי אֲנִי חִי, נִמְלָטָה נַפְשִׁי אֲשֶׁר כְּמַעֲטָאֵל מוֹת שְׁחָה
אָכַל הָהָה! אֲשֶׁרִי אֵךְ טַעַם טַעֲמֹתַי;
חֲמֵק, חֲלָף, כִּי אֵךְ חֵלוֹם חֲלֻמֹּתַי!

יְלֶדֶם וּרְכוּשׁ יוֹשְׁבֵיהָ אָרְבוּ. עֲתָה צִלַּל בְּתַהוֹם פְּאֶבֶן
טוֹבַעַת.
יִוְנֶפֶשׁ הַתְּמִימִים עִם הַזֶּה הַצִּלְתִּי • לָכֵן אֵל תּוֹבִישׁ
בְּנִי מִשָּׁבֶר.
בָּטַח עַל חֶסֶד יי, כִּי רַק לִמְרֹאֶה עֵינַיִם יִשְׁפּוֹט הַגֹּבֶה.
יְבַל יַדַע מָה טוֹב מָה רָע, מָה טוֹב לוֹ רַק רוּחַ אֵל
לְבַר יוֹדַעַת!

כח

כָּאֲשֶׁר כָּלָה מְדַבֵּר, כָּא עָמוּד אֵשׁ, מֵאֲרֻמָּן אָדָם
שִׁבְעָתִים.
וּבְעוֹד רָגַע נִסְתָּר מִנְּגִד עֵינָיו, עָלָה בּוֹ בְּסַעְרָה הַשָּׁמַיִם.
אִזּוּ קָרָא הַשֵּׁב "אֲנִי סֵלַח אֵל מִסְתַּתֵּר! כִּי אֲחֻזֹּתִי
בְּהֶבֶל.
"כִּי לָכֵת לֹא הִצְנַעְתִּי, עַל שְׁנֵי הַסַּעִיפִים פְּסוֹת
פְּסַחְתִּי •
"יְהִי רְצוֹנָה מְבוֹרָךְ, מִתְּחֵלָה שׁוֹפֵט צָדֵק! כְּשֶׁעִי כִּי מוֹסֵר
לְקַחְתִּי" •
וַיֵּשֶׁב לְמַעְרָתוֹ • וַיֵּשֶׁם מֵת בְּשִׁיבָה טוֹבָה, רְחוֹק מִהַמִּית
הַבֵּל •

החלום

א

עַל מִשְׁכְּבִי בְּלִילוֹת, בְּחִלּוּמִי בּוֹרֵם מִים
עֲבָרָתִי, וְלִימִי אֲהוּבָת לְבָתִּי נִצְבָּה •

כַּעַל

אֲבֵן שֵׁם בְּגִיַּא הַצְלָמוֹת.
הַמְנוּחָה לְכֶסֶּא יוֹשְׁבֹת *

ב

מַה נְחִנֵּית, מַה נַּעֲמִית, מַה יָּפִית אַחֲוָה בַּת שָׁמַיִם!
מַה נְחַמֵּדָת וְנִהְדָּרָת לְנַפֵּשׁ הַדּוֹבֵקֶת אַחֲרֶיךָ!
הֵן אֲמִנָם כְּאֱלֹהִים, בְּנוֹעַם רוּחַ תְּנַחוּמוֹתֶיךָ
תְּפִיחֵי לְנַפֵּשׁ שְׁחָה, לְמָט לְמוֹת, נִשְׁמַת חַיִּים!
הֵן רַב כְּחָה בְּלִבְּךָ גֶּבֶר, פְּלֵאִים מַעֲשֶׂיהָ;
אוּלָם נִבְחַר לִי הַקֶּבֶר מִמַּעֲדָנֶיהָ *
אִם גַּם בְּדָר וּגְלָמוֹר יֵשֵׁב בְּמַעוֹנָתוֹ,
מִידַע וְאַח, מַעֲיִינֵנו נִסְתָּרוּ.
אוּלָם שְׁעָרֵי מְקוֹם קִדְשׁוֹ סָגְרוּ
מִבֹּא גַם חֲבֵרָה גַם עֲבָרָה אֵל מְנוּחָתוֹ *

אֶךְ רַמְיָה וְכוֹז יִמְשְׁלוּ
בְּמְקוֹם בְּנֵי אָדָם יִזְבְּלוּ;
אֲבֵן בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ
שָׁמָּה הֵם לֹא יִפְרְצוּ פָּרֶץ *

ג

מַה יִּקְדּוּ תַעֲנוּגוֹתֶיךָ אֲשֶׁר נָתַת לְבַחֲרֶיךָ
אַהֲבָה! אֶךְ כְּאַפֶּע, כְּאַיִן נִגְדָה כָּל נִחְלָה, כָּל חֶבֶל
נִפְלוּ לְאָדָם בְּנֵעִימִים, יַחַד הִמָּה לוֹ מִהֶבֶל,
לוֹלִי אֶת קוֹסְמֶת! תִּשְׁקָהוּ מִנְחַל עֲדָנֶיךָ *
הֵן תַּהַפֵּךְ לַשָּׁמַיִם אֶרֶץ כְּרוּב כְּשַׁפְּיָה,
אוּלָם נִבְחַר לִי הַקֶּבֶר מִמַּעֲדָנֶיהָ!

מִיָּה זֶה יִתְאוּנֶן הָאָדָם? עֲצָבוֹן וְאָכֹל
 מִדּוּעַ יֵאָדְיֵבוּ הַנֶּפֶשׁ, וַיִּחְשִׁיבוּ עֵין?
 הֲלֹא כְּתוּבָה הִלְזוּ, גַּם עֲתוּתִי הֵתֵבֵל
 תְּסוּפֶנָּה מִן בִּלְהוֹת, וַתִּהְיֶינָה לֵאל וְאֵין!
 גַּם פֶּה טוֹבוֹת וְרַעוֹת גִּיל וְחֵיל, עָנָג וּפָגַע
 יָבֹאוּ יִהְלְכוּ, חֵלִיפוֹת לָמוֹ מִרְגַע לְרַגַע.
 חֲבֵה פֶה כְּמַעַט רַגַע! פֶּתֶר יַעִיר הַלּוֹם!
 כִּי אֲמַנִם, הַחַיִּים הִמָּה אַךְ חֵלּוֹם! —

תאות מר נפש אלי קבר

א

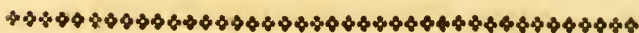
רַבַּת טוֹב תִּבְּיֵא הָאָרֶץ, מִשְׁוֹשׁ רַב תִּנְחִילֵנוּ.
 פְּרַחֲיָה הַנְּהַדְרִים, תִּשִּׁית לְרֹאשֵׁנוּ פוֹתָרֶת.
 קוֹץ וְחֶרֶף, בְּצִיר וְאֲבִיב, סֶהַר וְחֶרֶס,
 רַבַּת שִׁשּׁוֹן רַבַּת גִּיל, מִהֶם שְׂבָעָה לָּהּ נִפְשֵׁנוּ.
 הֵן גָּדְלוּ טוֹבוֹתֶיהָ, גָּבְרוּ בְּרֻכּוֹתֶיהָ;
 אוֹלָם נִבְחַר לִי הַקֶּבֶר מִמַּחְמֶדֶיהָ,
 אִם גַּם קוֹל גִּיל לֹא יֵרֵד לַעֲפָר בְּנִעָתוֹ,
 שְׁמֵשׁ וַיִּרַח, שֵׁם בָּל יִנְהָרוּ,
 אוֹלָם שְׁעָרֵי מְקוֹם קָדְשׁוֹ סָגְרוּ
 מִכָּא גַם גִּילָה גַם חִילָה אֶל מִנוּחָתוֹ.

בְּעַם וְרָגְזוּ יִמְשְׁלוּ
 בְּמִקּוֹם בְּנֵי אָדָם יִזְבְּלוּ;

טוב לך עיף, לאדמת קדשו באה.
כי שם מנוחה, שם קץ לשבר ושבר.

אם פה גלי זרון יהמיון,
ישחתו יחבלו, אף יכליון;
לא יגיעו לגבולך,
והמיתם לא תחרידה.

חיים פאללאך מברודא

העשיר והעני *

שיר ספורי

שני אנשים היו בקריה אחת,
זרחיה שם האחד עשיר ופחת,
שמו נודע בשערים לשם ולתפארת.
עת עבר בשוק ברחובות העיר,
לפניו כל איש השתתוה זקן וצעיר,
ופה כל מעשרו וטובו כבוד אומרת. **

לא בן השני, מאוד ממונו נבדל,
"אמתי העני, איש מספן ודל",
ככה בפי כל אנשי העיר שמו נקרא,
כי על זה העידו בגדיו המטלאים,
גם תמיד במר רוח נאנח על ימים רעים,
גם ככה ענה לכל דל השואל אגורה:
ואולם

(* העתקה מל"ח.

(**) על נקודות פה ע' שופטים ט' ז"ח ולח תחסר ח"כ מלת בו.

אם גם טוהר אורה בל יאיר חשכתו.
קרניה אליו עוד לא עברו;
אולם שערי מקום קדשו סגרו
מבא גם אהבה גם דאבה אל מנוחתו.

אך תוך וכחש ימשלו
במקום בני אדם יזבלו
רק שם בנות השאננה
לא יפצע חוח שושנה

ד

אדם! מה הפאר מה היופי תחזה פה בעיניך?
הן כל מושש החלד (פקשת בענן ביום אמש
ברום נתיבה שונה תמיד מקומה ואחריה השמש
פי תדלק אחריה. אך מים תאסוף תוך הפניה
זאת תבנית החיים. אלה נעימות התבל!
לכן נבחר לי הקבר מחיי הבל.
החיים בלי חפץ במו. יכבדו לגבר
מיטל אבן, מכל מעכסה.

טוב

(*) מסננות הקשת להחליף ולהמר בכל רגע תקום עמדתה, כי מהירות העופה
טיוחת של הסמך, המתנועה והנעההקת זהמיוזח — צנחינת הרגשת חוש
הריח — מחקש וליחותה הלחם, הסוצצ צהכרח בכל דקה מן הדקה שינוי
צנטית הקווים ונילווי האור הנופלים על רסיסי המער, והנשצרים ציולחותם
יחס כידוע. וגם הקשת עצמה אשר תראה העין צרבע הזח חייגה הקשת
השר רחפה העין צרבע העצר, יען נפלו חגלי הבסס, כצר הביעו לחרץ
וחחיים מלחו ונקומם. וכל חדם כפי השתנות מלצו יראה קשתו, וכל הרודף
החריב, הוא צורחת ממנו, וגם ידוע כי לח כל זמן וכל מקום שווים
ואוכצרים לסתהוות הקשת צחופן שהתראה לעינינו, ואחד ונן התנאים
המיוחדים אשר צהתחזותם נמשכ מהם צחיוצ הולדת הקשת הוא שפיהם
הסמך אחורי גוף הרוחם וזולת זה לח תתראה הקשת. השמש הוא פה
לייר יאש והסללחם החמיתות, והיה מול עורף ולא פנים, והקשת, דמיון
סמכות ותענוגות ההצל, אשר כל תכונותיה, ותונות נפונות הנה גם לחן.

וְאוֹלָם בְּכָל זֹאת תָּמִיד בְּאִישׁוֹן לִילָה וְאַפְלָה.
 לְתוֹר אַחֵר מִחֶסֶד דְּלִים נִפְשׁוּ עִמָּלָה
 וּלְאַשֶׁר חֵן בְּעֵינָיו מִצָּא, לֹא חֲדַל לְהוֹשִׁיעַ
 בְּמִסַּת נִדְבָתוֹ, אֲךְ לֹא פָנִים בְּפָנִים;
 כִּי אִם עַל יַד אֶחָד מְאוֹהָבֵיו הַנְּאֻמָּנִים,
 וְאֵת שְׁמוֹ הָעֲלִים מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ לֹא הוֹדִיעַ.

אֲנִשִּׁי הָעִיר תָּמִיד זֶה לָזֶה שְׁאַלּוּ:
 " מִי זֶה הָאִישׁ יָדְיוֹ צְדָקָה הַזֹּאת פָּעֵלוֹ ?
 " אֵין זֶה כִּי אִם זִרְחָיָה הָאִישׁ הַמִּצְלִיחַ,
 " אִישׁ חֵיל הַזֶּה חוֹגֵר צְדָק וְרַב פְּעָלִים,
 " פֶּזֶר נֹתֵן לְאַבְיוֹנִים יָדְיוֹ תוֹמְכִים דְּלִים,
 פָּכָה כָּל אִישׁ הַבֵּיעַ, וְאָמַר זֶה הַפִּיחַ."

וַיְהִי הַיּוֹם וּבָעֶרְהָ גְדוּלָּה בְּעִיר הַיְתָה,
 בְּתֵי הָעֲנָנִים וּבָל קִנְיָנָם לְשִׁמְחָה שְׂתָה,
 לֹא הִשְׁאִירָה לָהֶם מְאוּמָה בְּלִתֵּי הַחַיִּים.
 כִּי כָּל הַזֶּן כָּל יָקָר כָּל מִחְמַדֵּי עֵין,
 הָיוּ לְשִׁרְפָה מְאֻכֶּלֶת אֵשׁ, וַיְהִי לְאֵין,
 וַתִּגְדַּל צִרְתֵּי הָעֲנָנִים עַד הַשָּׁמַיִם.

אֶל זִקְנֵי הָעִיר כָּלָם בְּבָבִי נִזְעָקוּ,
 דְּמַעוֹת כְּנַחַל הוֹרִידוֹ בְּקוֹל מֵר צָעָקוֹ
 לֵאמֹר: " אֲלֵיכֶם אִישִׁים! עֵין נִשָּׂא;
 " נִתְקַן חֲבִלִי צָרָה אוֹתָנוּ סָבְבוּ.
 " הִחִיו נַפְשׁוֹתָנוּ עַד שְׁעָרֵי שְׂאוֹל קָרְבוּ,
 " וּבָל לְהַמּוֹת הָעוֹ נִהְיָה לְמִשְׁפָּה."

גִּשְׁמִי נִדְבוֹת הַנִּיפּוֹת בְּחִמְלָתְךָ.
 גִּרְחִמִּי אֵב תִּדְרֹשׁ אֶת כָּל יִצְרִיךָ.
 מִרְאשִׁית הַשָּׁנָה עַד קֵץ יָמֶיךָ.

מהנ"ל.

העצל והכילי.

העצל.

הֵן עֶצֶד בְּמִלִּין שִׁפְתֵי כָל יָכְלוּ.
 כִּי כָל הָרָכִיב בְּעֵינָי מְאֹד נֹאֲלוּ.
 וּמִדַּעַת וּתְבוּנָה נִפְשֶׁךָ נִבְעָרָה;
 כִּי תִיגַע בְּדִי רִיק לִשְׂוֹא וְהִבֵּל תִּרְשִׁיעַ.
 (*) תִּרְדֹּף בְּלִי חֶשֶׁךְ וְלֹא תִרְגֹּעַ.
 וּבַעֲבֹתוֹת עָמַל וְאֵין נִפְשֶׁךָ אֲסוּרָה.

וְלָמָּה אֵיפֹא לְהוֹה נִפְשֶׁךָ שׂוֹאֶפֶת?
 וְלָאֶסֶף כָּל קִנְיָנִי תִּבֵּל כּוֹסֶפֶת?
 יוֹמָם וּלְיָלָה מִעָמַל יִדְּךָ לֹא רָפוּי
 כִּי תִכְסֹף לְכֶסֶף אֶת עֵינֶיךָ לֹא יִשְׁבִּיעַ.
 תִּתְאַוֶּה עַל בְּמֹתֵי הָעֶשֶׂר שִׂיאֶךָ לְהִגְבִּיהַ
 וְעַל בְּנֵי תִשׁוּקַת הוֹן רַעֲיוֹנֶיךָ יִרְחָפוּ.

הֵן חֲשַׁבְתָּ הַסְכָּלוֹת אֶת נִפְשֶׁךָ שֹׁפָה!
 אֵיךְ כֶּסֶף וְזָהָב לָךְ תִּשְׁיִם תּוֹעֶפָה?
 אוֹ כָּל מַחְמֶדֶי תִּבֵּל? רִיק יַעֲזֹרוּ!

רגע

לַפְעֵלוֹ יֵצֵא אֶפֶר בְּמִגְלָהוּ בְּאֵתוֹ
יִקְצֹד בְּרֶנְהָ אֶף יִשָּׂא אֶלְמָתוֹ
יִשְׁמַח בְּכַפְרֵי יִגְיעוּ מִתַּת שָׁמַיִם *

דִּשְׂאֵי הָרָרִי אֶלֶף עֵסִים יִטִּיפוּ
יִנּוּבֹן עֵצִי שָׂדֶה פָּנִי תֵּבֵל יִקִּיפוּ
כִּשְׂד אֶרֶץ יִנְקוּ וּמִטָּל שָׁמַיִם
עָרוּ יִשְׁנֵי סֶתוֹ שְׁפָנִי חוֹל יִקִּיצוּ
עֵינֵיהֶם יִפְתָּחוּ מִחֲרָפֵיהֶם יִצִּיצוּ
כִּירוּחַ צַח וְנָעִים יִשְׁאָפוּ חַיִּים *

חֲדָשׁוֹ נִוְדָאוֹת הִבְרִיָּאָה חֲדָשׁוֹ
יִהְיֶינָה יִצִּירֶיהָ תוֹדָה יִרְחָשׁוּ
וּמִהֲמוֹנֵם פֶּתַח אֱלֹהִים בְּאֵתָנִי
אֶתְבוֹנֵן כְּמוֹ עֲלֵיהֶם אֲשֶׁתוֹמָמָה
יִמִּין שְׂדֵי אֶרֶצָה יִמִּין יִי רוֹמָמָה
וּמִבְּחַר כָּל יְצוּרִים נִפְשֵׁי שְׁמִתָּנִי *

אִם בְּגוֹי אָנוּשׁ אָנִי אֶךְ רַמָּה וְתוֹלַעַת
הֲלֹא רוּחַ שְׁמִתָּ בִּי לַחֲשֹׁב וּלְדַעַת
לְסַפֵּר פְּלִאִיָּה מַעֲשֵׂי יְדִידָה
גְּדֻלוֹתֶיהָ אֶרְאֶה וְנִפְשֵׁי עֹז דּוֹרְכֶת
בְּךָ דִּבְקָה תָּמִיד אֶתְרִיָּה נִמְשָׁכֶת
כִּי אֵין כְּמוֹהָ אֵל ! כִּי אֵין בְּלִעְדָּהָ *

אֶךְ טוֹב בְּאֵתָנִי מִיַּד אֱלֹהֵינוּ !
מִבְּרָכוֹת שְׁמִיָּה הִרְיָקוֹת עָלֵינוּ
וּלְאֶדְמָה צוֹיֵת לְתַת יְבוּלֶיהָ *

אף זה ענין נתן אל לו בו לענות.
ידו לא תרף מלאסף ולבנם.
כן יצר לב כל אדם עו מעורם *

העצל *

אמנם כן! עוד אולת אחרת
בתלמי לבבך ראיתי נקשדת *
כי גם אם אברת העשר עליה סבה
הנה במורדי אור השלוח, מואסי מרגוע.
כי עוד את חיל כל הארץ תשאף לבלע.
עוד תחת על עמל וכעס, נפשך שחה *

אף משובה ומרגעה ממך תברחנה,
כי יומם ולילה, דאגות בלבך תצמחנה.
גם שנה ותנומה מעיניך תלוזנה *
גלי לבך מפחד יהמו לא ישקטו.
פן אסון ופגע תקנות עשרך יקטו.
ככה בעצב ויגון שנותיה תגזנה *

אף אף למראה עינים את הונה אצרת,
כי הלא מכל טובה את גפשך חסרת *
הנה דמית לסוס נושא פרי מעדנים,
והוא לא יאכל מהם. אך מתבן וחציר *
הה בער! אם כל ימיה תטע גפנים
בכרם תאונה, מתי תהיה עת הבציר?

מה תועלנה לה סגלות מלכים וכל מטמונים.
אם הונה ורכושך לה שמות ארנים?
מה הנה לה מכל עמלך יומם ולילה.

אם

רָגַע הָעֲנִי אֶת שְׁבָטוֹ עָלֶיךָ יְרִים ,
יִשְׁסֶה עֲתִידוֹתֶיךָ וְכָל רִכּוּשְׁךָ יַחֲרִים .
אוּ פִגְעֵי הַזְּמָן, כָּרֶם חֲמֻדָּתְךָ יִבְצְרוּ

אוּ אֵיךְ חֵיל כִּי יָנוּב שִׁמְתָּ כִּסְלֶךָ ?
הֵן כָּל אוֹצְרוֹת תִּבֵּל אִם יִפְּלוּ בַּחֲבֻלָּה
וְכָל מְאֹנֵי חֶלֶד אִם יַעֲלוּ בַּגּוֹרֶלֶךָ ;
הַיִּשְׁפִּיחוּ סַעֲרַת הַמּוֹת ? תִּתְחַוֵּל
בַּחֲמָה פֶּתְאוֹם עָלֶיךָ וְחֵיֶיךָ תִּשְׁוִלֵּל
וְלֹאֲרִים תִּנְחַל כָּל יִגְיַעַךָ וְעַמְלֶךָ !

לָכֵן שָׁמַע לִי לְדַבְרֵי הָאֲזִינָה !
וְאַאֲלַפְךָ דַּעַת, אוֹרְךָ בִּדְךָ תִּבּוֹנָה ;
הֵן כָּל רִדְפֵי צֶדֶק, הֶבֶל יִעָפוּ ,
כָּל אֲצִים לְעֶשֶׂר לִשְׂוֹא יִגְעוּ .
כִּי בָצַל הַכֶּסֶף מְרֻגָּע לֹא יִמָּצֵאוּ ,
גַּם בַּמִּלֵּאת סִפְקָם, לְהִשְׁגִּיא הוֹגֵם יִשְׁאָפוּ •

לֹא כֵן חֲכָמֵי לֵב, חֲבָלָם מַה יָּפֶה !
מִחֲמֻדַּת בָּצַע מִתְשַׁנֶּקֶת אֶזְרָא נִפְשָׁם חֲפָה ,
יָבוּז יִקַּר חֶלֶד, מְאֹנֵיו יִשְׁיִמוּ חֶרֶם ;
לֹא יִשְׁמְחוּ כִּי רַב חֵילָם, אִם דְּרִבְיָהֶם יִחִילוּ ,
גַּם עֲנִי וּמַחֲסוֹר אוֹר פְּגִיחָם לֹא יִפִּילוּ .
לָכֵן יִצִּיצוּ וַיִּפְּרָחוּ כִּגְפֶן בַּכֶּרֶם •

הַכִּילִי •

אִם גַּם בָּעֵין בּוֹ וְקִלּוֹן דְּרָבִי תִשׁוּרָה ;
אֲנִי לֹא אֶרְפֶּם, מֵהֶם לֹא אֶסּוּרָה •
כִּי כֵן אֶרְחוֹת תִּבֵּל, זֹאת תּוֹרַת אָדָם

לֹא בֶן! גַּם אֵל שׁוֹנֵא שְׁפָלוֹת יָדַיִם
אוֹהֵב עֶבֶד וְאָכַל יִגִּיעַ כַּפִּים
כִּי לֹא לָרִיק בָּח לְכָל מְלֹאכָה יֵצֶק בְּגֹבֶר *

לִבֵּן הַקְּשִׁיכָה, לֹאמְרִי אֲזַן הִטָּה!
אֲשֶׁר יָמָיו יְבֻלָּה בְּרַפְיוֹן וְעַצְלָתִים,
חֶסֶד יְבוֹאֵנוּ אֵף נִקְיוֹן שְׁנִים;
אֵף מִטְרַת תְּכָלִית הָאָדָם הוּא יַחְטִיא
כִּי אָדָם לְעֵמֶל יוֹלֵד לֹא לַחֲבֹק יָדַיִם,
לְעֶבֶד וְלִיגַע לֹא לְהִרְפוֹת כַּפִּים *

הֲלֹא בֶן אֲבִינוּ הִרְאֵנוּ בְּגֵן עֲדָנִים
הוֹשֵׁם, לֹא אֵף בְּכָרִי מְגִדִּי גִטִּיעַ נַעֲמָנִים
לְהַתְעַנֵּג, כִּי אִם לְעֶבֶד וְלִשְׁמֹר אֶת הָאֲדָמָה *
כִּי בְחִיק הָעֶבְדָּה חַיִּים יֵשַׁע וּמִרְפָּא;
אֵף לְמַעַצְבָּה וְתוֹגָה יִשְׁכִּיב הַמִּרְפָּא *
וְאֶת בְּעָלָיו יוֹרִישׁ, וְקָרְעִים תִּלְבִּישׁ נוֹמָה *

לִבֵּן עוֹרָה מִתְרַמֶּמֶתָּה, אַתָּה עֲצֵל!
פָּקַח עֵינֶיךָ שִׁבַּע לֶחֶם, וּמִרַע הִנְצֵל!
עֲצֵלָה מְעַלֶּיךָ הָנִים, עוֹבֵב בֶּף רַמְיָה,
כִּי בָּה חֹסֵר עֲנִי מַחְסוֹר וְרִישׁ פּוֹרְיָה *
חֹזֵק יָדַיִם רְפוּת, מְעַבְדָּה אֵל תִּרְחֹק,
כִּי מְעַנִּי תַצִּילָה, לְחֶסֶד וּלְכַפֵּן תִּשְׁחַק;
אֶת לִבְבָּךְ תִּשְׁמַח תִּאֲרִיךְ יָמֶיךָ,
רַפְּאוֹת תִּהְיֶה לְשִׁרְךָ אֵף תַּחֲלִימָה *

מִהֲנֵל

אם ימיה יחלפו לא יראו טובה.
ולנפשך תחסר מנוחה שקט ושלום,
ובמך יבצרו כל משוש וכל גילה?

אך אנכי לא כן! ראה מה געים גורלי!
עמל ועצב כל אדע, שאנן אשב באהלי;
בגיל וחרדה אכל, ואחוש אראה תיים
שלום והשקט תמיר ינוחו בחיקי,
להון כל אבהל, אך אשמח בחלקי,
אשמח בנחלתי מתת שמים.

הכילי

הם כי לא להזכיר דבריה איש שפתיים!
מה רבה רעתך, עצל ורפה ידים!
הלהגם הנגה אל בשרון לכל מלאכה?
ולמה תבזה מתנות יקרות, מנות שמים,
ותנוח באהלך ותישן בעצלותים,
וידך מאנה לעשות, אך בחרה לה מנוחה?

ומה תעשה ליום צרה תעבר על ראשך?
בחבלי עני תלכד וחיש יבא רישך!
ונהמת אז בכלות הונך ורכושך.
ואמרת: "איך שגאתי כל מלאכה ועבדה!
"איך נהפך לי לאכזר הזמן והעת כי בגדה!
"ולתחתיות מצולות צרה, נפשי ירדה!"

ועתה למה איפוא יגיעה נפשך שגאה?
למה תשפח ילדי ימים ימי עני ורעה?
וכי תאמר: "אל יצילני ביום שבר"

לא

המרבה חונו בנשך

אִישׁ בְּנֶשֶׁךְ וּבִמְרִבִּית נָתַן בְּסֻפוֹ וְהוֹנוֹ
 צָבַר בְּעֵת-לֹא-כֹבֵד חֵיל רַב בְּמִטְמוֹנוֹ
 וּבְגֹזְבָה לָבֹו הִתְפָּאֵר: כִּי יִי בִרְךָ נִחְלָתוֹ
 וְאִין עוֹל וּמְרָמָה בְּמַעֲשֵׂה יָדָהוּ; —
 וּלְמַעַן הוֹדוֹת לֵאלֹהִים עָלֵי טוֹבָתוֹ
 וּבָעֹז מִבְּטָחוֹ בּוֹ כִּי כָפְלִים יִגְמְלֵהוּ —
 בָּנָה בֵּית חֲפָשִׁית לְעֵנִיִּים וְדִכְּאֵי רוּחַ
 שָׁמָּה יִמָּצְאוּ לֶחֶם, מִים, וּמִקוֹם לָנוּחַ:
 וַיְהִי אַחֲרֵי כָלוֹת הַבָּנִין לְכַנֵּם הַגִּדְּחִים,
 וַעֲבַר לִפְנֵי אוֹהֲבֵי אִישׁ מְרָמָה וּתְכָכִים,
 וַיִּשְׁאַל אֲדוֹן הַבֵּית אֶל רֵעֵו וְאוֹהֲבֵיו:
 אִם עָשָׂה בֵּית זֶה דִּי רוּחַב יָרִים?
 וַיִּשְׁיבֵהוּ אוֹהֲבֵיו בְּעִקְשׁוֹת לָכְבוּ:
 אֲמָנָה! מְאוֹד גָּדַל הַבֵּית לְעֵינֵינוּ;
 אוֹלָם אֵף אִם שְׁבַעֲתִים לוֹ אוֹתוֹ בְּנִית,
 בַּל יוּבַל כָּלֶכֶל הָעֵנִיִּים — אֵתָּה עָשִׂיתָ * —

מהג"ל

מ ש ל *

הצבי

הַצָּבִי הֵלֵךְ אֶל הָעֵץ לְשִׁתּוֹת, כִּי צָמָא לְמִים,
 וַהֲבִיט בְּמִימֵי הַזּוֹפִים וַהֲבִירוֹרִים אֶת תְּמוֹנָתוֹ,
 וַיִּתְּנָה

(*) הַמֶּלֶךְ הָיָה נֶעְתָק מִסִּפְרֵי בְנֵי הַבְּעוּרִים כַּדְּךְ שְׁנֵי אֲשֶׁר עוֹדְנִים זִכְרָם

ה ח ו ל ם

וּבְלָכְתוֹ לָעֵין
וַיֵּשֶׂא הָעֵין:
וַעֵץ תִּמְרִים
בְּהוֹד קוֹמָתוֹ
נֶצֶב לִקְרֹאתוֹ
בֵּין הַהָרִים *

וַיֵּרֶץ הָאוֹרֶה
בְּעָמֹל וְטוֹרֶה
לָבֹא הָלוֹם:
וַעֲזָרוּ בְּמְרוֹצָתוֹ
וַיִּיקֶץ מִשְׁנָתוֹ
וַהֲגִה הָלוֹם:

כָּכָה בְּתַבֵּל
חַיִּי הַהֶבֶל:
הָאָדָם יָגַע
הַשֵּׁג מִטָּרְתוֹ
וַעֲזָרוּ בְּתִשּׁוּקָתוֹ
יָמוֹת וְגֹזַע *

הַשֶּׁמֶשׁ מִשְׁמִים
שְׁלָחָה קֶרְנִים
אֵלֵי הָאֲדָמָה:
וְאִישׁ אוֹרֶה
הַלֵּךְ מִשְׁתוֹחֶה
בְּצִיָּה וּשְׁמָמָה *

רוּחוֹ הִתְעַטְפָּה
לְנוֹחַ נִכְסְפָה
וַיִּשְׁכַּב שָׁמָּה:
בְּנֶפֶשׁ יָגַעַה
רַעְבָּה וַצִּמְאָה
עַלִּי הָאֲדָמָה:

וּפְתָאוֹם שׁוֹמֵעַ
מַעֲיֵן נוֹבֵעַ ,
וַיֵּשֶׂא הָרְגָלִים *
בְּלִבֵּב שָׁמַח
כָּאָדָם צוֹלֵחַ
לְאַפִּיק הַמַּיִם *

מִדְרָכִי בִן־דָּוִד סְטֵרְעִלִּסקֶר בְּבִרְזֵאִי .

אבן קולע להמחבר מר צורה איש ילידי שכלו בסתר לוקח

התרנגוץ עלה באוני קצפך השמעת
על אנשים מגנבי דבריך וינאמו נאומיך
ואולם השקט נא ותהי זאת תנחומותיך
הגונב מן הגנב פטור הלא ידעת!
הלא טוב לך אם בוצרים באים אל גתך
מהמצא תמצא הגנבה בידך;
משפטך אז חרוץ תשלים שנים לרעה
ולראש אין כל משכל צפון גם לבה
עוד אחת דתך היא בתורה הנה כתובה:
אם מך הוא ואם אין לו ונמפר בגנבה;
אך מי פתי יסור הנה תת פסף במחירה?
מי לא ידע כי רע רע יאמר קונה?

פ. חיימראטה

ישם דרך אראנו בישע אלהים

שימה לב עלי דרכיך
לבחור תמיד דרך החיים;
לבלי לבת תועה פאין — עינים
בישימון תהו דרכי לבה

אם חבמת תתם דרכיך
עלות בסלם החכמה השמים
בכל תשיה תוסיף פכלים
ואל מול האמת תישר נתיבותיך

וַיִּתְנָאָה בְּקֶרְבוֹ עָלֵי הוֹד יוֹפֵי רוּם הַקֶּרְנִים,
 אֲךָ נֶעְצַב אֶל לְבוֹ, וַיָּבֹז בְּעֵינָיו מִגְדֹּל גְּאוֹתוֹ,
 אֶת מִרְאִית שׁוֹקֵי רִגְלָיו כִּי דָלִי בָשָׂר הִמָּה,
 פֶּתְאוּס רָאָה מִרְחוֹק הַצִּידִים בַּחֵץ יוֹרֵהוּ *
 וַיִּשָּׂא אֶת רִגְלָיו לָנוּס מִהֶרָה בַּפֶּחַד וְאִימָה,
 הַמִּלֵּט הֶהָרָה * הַמּוֹרִים לֹא יָכְלוּ הַדְבִיקָהוּ,
 כִּי רֵץ בְּרִגְלָיו פֶּאֶשֶׁר אִם הָרוּחַ יִשָּׂא אוֹתוֹ,
 עַד בּוֹאוֹ אֶל הַשּׁוֹכָה וּבִסְבָּךְ קֶרְנָיו גָּאֲחֻז שָׁמָּה,
 וַיִּמְצָאֶהוּ הַמּוֹרִים וַיִּפּוֹל, וַיִּקְרָא בְּמוֹתוֹ:
 הֵהָ! מֵאֶסְתִּי הַמוֹעִיל, וְעַל הַמּוֹקֵשׁ לִי רוּחִי רָמָה!

כֹּז לְדַבֵּר יַחְבֵּל לוֹ, מִחֲסָרוֹ יִתֵּן עֲצָבָת
 יֵשׁ דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אִישׁ וְאַחֲרִיתוֹ דֶּרֶכִי מוֹת *
 יהודה ייטלש.

למשוררים בעיניהם

ונגד פניהם מושלים *

הַפּוֹרְטִים עַל פִּי נָבֵל בְּשִׁירִים!
 מִיָּה תִדְמּוּ, לַמְּשׁוֹרְרִים אֲדִירִים
 וְלֵהוֹמֵר וְאַשְׁמֹן מְלִיצִים נְשָׁגְבִים
 תִּשְׁווּ בְּשִׁירֵיכֶם בְּשַׁחֵץ וְרֶהֱבִים? —
 כְּמִקְרָהֶם מוֹדֵעַ לֹא יִקְרָה אֲלֵיכֶם —
 וְאַיִנְכֶם עוֹרִים כְּמוֹתֶם בְּשִׁתִּי עֵינֵיכֶם? (*)
 אוֹלָם מִי אֲשֶׁר שִׁירֵיכֶם שָׁמְעוּ
 יֵאֱמִינוּ כִּי מַעֲוֹלָם עֵינֵיכֶם רָאוּ? —

יששכר בער שלעזינגער.

(*) הַתּוֹמָעַר חֹגֵד חֹטֵא שְׂנִיָּהם הֵיוּ יְנוּקִים כְּאֶשֶׁר שָׁנוּ שִׁירֵיהֶם סִמְפוֹרֶסְמִים *

25 בְּמוֹתָךְ יִמְעַט מִסֶּפֶר מִקְנֶאֱיֶיךָ
וַיִּרְבוּ דוֹבְרֵי שָׁקֶר אַחֲרֶיךָ *

26 כִּי תִבְחַר לָךְ אִשָּׁת נְעוּרִים
הַזֹּהֵר לְהַכִּין אֶת אִשְׁךָ לְפָנֶיךָ
עִם טוֹבַת לֵב בְּשָׁמַיִם מוֹשְׁבָךָ
וְעִם רַעַת רוּחַ שְׁעִירִים יַחֲבֹקֶךָ *

27 יֵשׁ אוֹהֲבִים כְּצֹל הַמַּעְלוֹת
בַּפְּנוֹת הַשָּׁמֶשׁ עֹמְדוֹ מִיֵּשֶׁע *

28 הַקָּשָׁה מִכָּל דָּבָר לְתִקְוַת הַמַּעֲוֹת *

29 אֵין גְּבוּר כָּמוֹ נָקִי חֲטָא
וְאֵין רַךְ לֵבָב כָּמוֹ עוֹשֶׂה עוֹל *

30 אֱלֹהִים יִבְקֹשׁ אֶת הַנִּרְדָּף
וְהַנִּרְדָּף יִבְקֹשׁ אֶת אֱלֹהִים *

(השאר לשנה הבאה אי"ה)

יהודה בן-יונה לבית ייטלש.

דֶּרֶךְ עֶצֶב, דֶּרֶךְ רָשָׁע
 חֲדָל, חֲדָל גַּם דֶּרֶךְ שֹׁקֵר!
 דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל בָּרַר וּרְאָה יֵשַׁע!
 שִׁמָּה לֵב זָכוֹת דִּרְכֶּיהָ,
 לְמַעַן תַּעַל עַד אֵין חֶקֶר,
 וְתִמְיֵד תִּרְאָה בְּיֵשַׁע אֱלֹהֶיהָ!

ברוך שענפֿעלד.

*****

אמרות טהורות

המשך בכורי עתים שנת תקפ"ח

(גייטע 265)

21 מַחֲשָׁבוֹת תֵּאָצוּר

וְלִבְךָ תֵּאָצוּר

וְלִשְׁנְךָ תִּעָצוּר

וְעֵטְךָ תִּבְצוּר *

22 עֲשִׂיר מִתְרוֹשֵׁשׁ

רֵשׁ מִתְעַשֵּׂר

חוֹטֵא מִתְקַדֵּשׁ

בַּחֲרָדָה יִבְלוּ יְמֵיהֶם *

23 הֵן לְחֶפֶשׁ תִּרְדְּפוּ, דִּרְזוּר תִּבְקְשׁוּ נִפְשֵׁיכֶם ?

דַּעוּ! עֲבַד אִישׁ לְתַאֲוָתוֹ, גָּבַר עַל יִצְרוֹ הַפְּשִׁי *

24 נִקַּל לְאָדָם לְהִגִּיד פֶּשַׁעוֹ

מִלְּהוֹדוֹת עַל מוֹמּוֹ *

שָׁבַע וְשָׁבַע חֵלֶם מֶלֶךְ מִצָּרִים;
 שָׁבַע תּוֹעֵבוֹת בְּלֵב רָשָׁע וְנוֹכַח;
 שָׁבַע שָׁנִים עָבַר יַעֲקֹב בְּרַחֲלִי;
 וְכָל הַבְּחֹרִים הַשָּׁמַיִם בְּגִמְרָא עֵינָיִם,
 יִמְצְאוּ אִם לְמִשְׁנֵה מִדָּה יִבְיֵעוּ —
 לְמִקְרָא מִדָּה וְאֵינָה מִדָּה יִשְׁמִיעוּ *

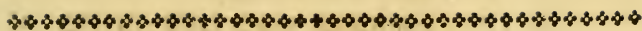
יששכר בער שלעזינגער.

*****

פתרון החדות

משנת תקפ"ט

	I.	זֶר = זִיף	
	II.	פֶּר = פָּר	
יחודא בן־יונה לבית ייטעלעס.	III.	עב = טײט	לחדות ההברות
	IV.	פֶּל קוֹרָא מְגִלַּת אֶסְתֵּר הוא אֶת חִידָתִי יִבְתּוֹר כֶּר = פֶּס	
אבר ראבל מאויסטער ליט״ן.		עײן אסטער א' ו' זלחשי' ל"ז ג' וש"ז י"ג י"ח	

פתרון החדות*

פתרון החדה סימן ט'

משנת תקפ"ח*

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מָאֻז בְּתוֹרָה רָאוּ.
הָאֲבוֹת לְבָאֲרִם בְּאֵר שֶׁבַע קָרְאוּ*
אֶהְרֹן הַמִּקְטִיר קְטֹרֶת בְּאֶפֶוד וְאוֹרִים
לָקַח לְאִשָּׁה אֵלַי שֶׁבַע בֵּת עַמִּינָדָב,
וַיִּתֵּלֶד אֶלְעָזָר וְאַבִּיהוּא אֵיתָמָר וְנָדָב,
יִפְקְחוּ בְּסֶפֶר שְׁמוֹת וַיֵּרְאוּ הַבְּחוּרִים*.

גַּם יְהוֹשֻׁעַ שֶׁבַע אָחוֹת אַחֲזִיָּה הִתְּהָה,
וּבְרִיתָהּ עִם יְהוֹדָע הַכֹּהֵן כָּרְתָהּ;
שְׁתִּיָּהֵן נָשִׁים חֲמוּדוֹת יְקָרוֹת הָעֵרֶךְ;
שְׁתִּיָּהֵן בָּנוֹת נְגִידִים וְנָשִׁי כֹהֲנִים;
יְהוֹשֻׁעַ גִּיר דָּוִד הִיפָּה בְּבָנִים,
הִצִּילָה יְהוֹאָשׁ וַתִּכְרַע לִפְנֵיו בָּרָךְ*.

הָאֵל שֶׁבַע עַל חַטָּאתֵי מִיִּסְרָנִי;
שֶׁבַע אֶפֶס צְדִיק וְעוֹר יְקִימֵנִי;

הקף הענינים

הנמצאים בהמחברת בכורי העתים

בשנה זו שנת תקפ"ט

זיוט

	3	פתיחת צבורי העתים
	5	שימת עין על התכונה
מאת יש"ר.	12	שני חכמים גדולים צלתי מפורסמים
	14	דנטי העברי
	16	צית מחסה לאזיוני ישראל
	20	תולדות רצינו סעדי' באון מאת שי"ר.
מאת יהודא ייטעלעם.	37	טעות גדול בדפוס תרגום סונקלום
	42	ריגוע צענין העתקת נוסח התפלה
	43	רעיון חדש צענין עץ החיים
מאת בער שלע- זיגער.	47	ברוכשטיק איינער רעליגיאזען רעדע
	50	צאור פסוקי עלומי הצנה ציסעי' מ' וסס כ"א
	53	צענין מלות החצור צל"ע
	55	דבר אל מחקר לשון עבר צמלת לוט מאת יוסף פלעש.
	57	צאור פסוקים צמסלי מאת צבי בויער.
	58	הערות על תולדות הראצ"ע מאת יש"ר.
	59	איבער דען אויפואטץ תולדות הראצ"ע. מאת בער שלעזינגער.
	60	האשר הנלחיי
	65	מאת מרדכי סטרעליקער. אגרת תנחומין
	66	מכות ארץ ישראל
מאת ברוך שענפֿעלד.	70	אותיות למנחם
	71	דעת חכמי העמים צענין לדעת הצנים
	—	צאור פסוק צמיכה
	72	הצליר מאת משה מרדכי מבראדי.
	74	אגרת וצתובו חדה ופתרונה מאת מרדכי בלימליין.
	76	מכתב שדצ"ח אל שח"צדל
מאת שד"ל.	82	שמות נרדפים
	91	כללים חדשים צדקדוק

V.

הַיּוֹדֵעַ הַמֵּשׁ מַגְלוֹת וְנִבְיָאִים רִאשׁוֹנִים
הוּא יִפְתּוֹר אֶת חִידָתִי כְּאַחַד הַנְּבוֹנִים

מהנ"ל

בְּעוֹ

עֵינַי רוּחַ ז' א' י' ג' ח', וּמ"ח ז' כ' א'.

VI.

מַעֲוֹנָתִי

עֵינַי ד' ה' א' ד' י' ד'.

מהנ"ל

וְשֵׁם בְּסֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים,

אֶהְיֶה עַד עוֹלָמִי עוֹלָמִים.

לשאר
החדות

VII.

נִעְלָם עַד בָּאוּ

VIII.

אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ זֶה־אֵל זָרַחַס (כִּסְיִי זָשֵׁט
הַמְדַּרְשׁ) ה' א' הַשְּׁחָלָה תַּפְסוּךְ יֵשׁ לְחִינִי כִּמוּ הֵיט זֶה־נְלִי
הַגּוֹיִם מַגְשִׁימוֹס ? (יִרְמִי' י"ד) כְּלוּמַר חֵין זֶה־נְלִי הַגּוֹיִם מַגְשִׁימוֹס
וּמִחֵין תּוֹנִיחַ יֵשׁ, כִּמוּ, הַחֵינֶךְ רוּחַה ? (שֵׁט ז') כְּלוּמַר רוּחַה אֲחֵה־

פִּיִּישׁ הַיִּמְרָאטָה.

	105	חני חנני וכו' עם צלור צרכות ינחק
	110	צלור כתוצים כפרדים
מלת שד"ל.	117	יחד יחדיו וכו' עם פי' וידל משה חת העם וכו'
	123	צלור קלת לשונות מלשון חכמים
	133	צדדים נכחים צענין חנוך ולמוד הצנים
מלת יהודא ייטע- לעם.	149	שיחות חכמי ישראל צדודות חדשות
	157	מיספער שטענדרים אויס שפראכאונקונדע
	158	התהוות הסדרה
	161	יראתם של מלרים
	168	ג' חדות הסצרות מלת יהודא ייטעלעם.
	171	חדה הסצרה מלת אבר ראבעל.
	172	חדות } חדה VI. V. מהנ"ל.
	173	חדה VII. מלת בער שלעזינגער.
	—	חדה VIII. מלת פייש היימראטה.
	175	צן יכצד חז
מלת שד"ל.	177	על מות כמוה"ר דוד אלטארס ז"ל
	179	קינה על מות הרב אברהם אליעזר הלוי זצוק"ל
	183	השתפכות הנפש ציוס הולדת מלכנו יר"ה מלת ברוך שענפֿעלד.
	186	קול שמחה אל הרב הכופס }
		מו"ה יעקב ראפאפורט }
	188	חקרי לז
	190	המות צקסידים מלת יהודא ייטעלעם.
	193	נור קטן על קצר המשפיל לעוויזאָהן ז"ל מלת בער שלעזינגער.
	194	הצודד
מלת חיים פאללאך מברודא.	204	החלוס
	206	תלות מר נפש חלי קצר }
	209	העשיר והעני
	213	דעיוני קין }
	215	העלל והכילי }
	220	החולס
	221	המצדה הונו צנשך }
	—	משל נעתק מס' צני הנעורים מלת יהודא ייטעלעם.
	222	למשוררים צענייהס מלת בער שלעזינגער.
	223	חזן קולע מלת פייש היימראטה.
	—	ושס דרך חרחנו מלת ברוך שענפֿעלד.
	224	חמדות טהורות מלת יהודא ייטעלעם.
	226	פתרון החדה סימן ט' צצ"ה שנתקפ"ח מלת בער שלעזינגער.
	227	פתרון החדות משנת תקפ"ט כולס נפתרו ממחצרים, חפס האחת
		נומי. 7 נעלמה עד צא הפתרון.

בכורי העתים

מנחת בכורים

לראשית שנת

תק"ץ

חבור כולל דברי חכמים וחידתם, ועניני מדה ותועלת,

להבין אמרי בינה

לדעת חכמה ומוסר

אלו

ניי אי אהרם = געשענק,

צור בעלעהרונג אונד אונטערהאלטונג

פיר

געבילדעטע איזראעליטען.

לעהנטער יתהרגחנגי

Bicure Haitim.

ווייען

געדרוקט ביים אנטאן ערל פ' שמיד ק' ק' פריץ בוכדוקער.

WIEN, gedruckt bey ANTON Edl. v. SCHMID, 1829.

פתיחת בכורי העתים

לשנת ה' תק"ץ.

אליכם, המשכילים צעם! הוגש היום כמדי שנה צמחת נדבך
מאת האדון המפואר כמ"ר אנטאן די שמיד יחי' ראשית
צבורי התצואות אשר גמלו פדימו צדקה הנצונים החופדים יום יום צמערך
שכלם צתלמי חכמת הלשון ותהלוכותיה. זה לנו עשר שנים מאז
החלה רוח נדיבה לפעמהו צהוליל לאור המחצרת הזאת, וצכל גרעון
מספר הקונים לערך רצוי ההולאות עודנו נלץ על משמרתו, עודנו מחזיק
צתומת מגמתו להרחיז מקום אהלי המדע ולהטות ידיעות משכנות המליצה
צקרב צני ישורון החוסים תחת כנפי הנשר הגדול צעל שני ראשים, תחת
ממשלת האדיר נולד חסד לאלפי רצצות צניו, אדונינו המלך הקיסר יר"ה.
מה רצ טובו לצית ישראל צמחצרת הללו! כאיש מרכולת ויודע צטיצ המסחר
מאסף אליו מארץ מרחק את הקנינים העודפים שמה למלאות צהם חסרון
מדיונות אחרות נערדי הקנין ההוא, כן המדפים הנדיז הזה החפץ צצית
יעקב מלקט מפס ומפס מצחר פרי עשתנות החכמים, ומחלצתן יקדיצ
לנערי עמנו מנחה צלולה צשמץ זך להאיר צו עיני שכלם צצצילי המחקר
וצאורחות נחות המליצה.

ועתה, אחי ורעי! מה תגמול תשיצו לו חלק הטובה אשר עשה? הלא
זאת התודה אשר תתנו לו כי תהיה תכלית תשוקתכם להרצות
מספר קוני המחצרת הזאת למען הרחיצ צקרבנו גבולות המדע, ושפת
עצר תרום קרנה צחולותינו, והדעות היסדות תתגצרה לאט לאט על
תפתועי הפתאים עד יצקע כשחר אור ישראל ואדוכתו מהרה תלמח,
כי אם כה תעשו לעורר איש את אחיו ואיש את מכירו לאמר: הואל וקח
את הספר הזה צעד אגודת כסף קטנה ותתענג כפשך צקשט דצרי חמת!
אז מלצד יתרון התועלת הולאות מזה לכללות האומה, גם ידי המדפים
תתחצקנה צעזרתכם לצלתי חלל משחר פניכם עוד שנה צמנה צאגודת
פרחים מרוקמי לצעים ומצושמי ריח ערב למזכרת אהצתו אתכם כל הימים.

ואתם, אלילי חכמי ישראל! אשר עד הנה נדצה דוחכם לנטוע צספר
הזה נטעי נעמנים ולשתול צקרבנו צמורות צינתכם הטו אזניכם
לאמרי הנעיר הנאמן צצציתכם והדורש צשלומכם. רצות עשיתם עד היום
צהעלות על הדפים האלה דצרי חכמה ומוסר, אמדות טהורות מצוקקות
מכל סיג, ידריכו הנעדים צאורח סלולה וילמיחו צלצותם תשוקה לנסוע
אחרי דגלכם ולצחור צנחות המליצה צכל מכתציהם, כי זאת נחלת אהצני
האמת ושוחרי התושיה להפיץ אורם צכל פנה ועצד עד ינהרו אליהם כל
טועמי נופת לקחם וילמדו לעשות כמעשיהם.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

सर्वभूतहितं कुरु

सर्वलोकहितं कुरु

सर्वदुःखहर्त्र कुरु

सर्वपापहर्त्र कुरु

सर्वकष्टहर्त्र कुरु

ॐ

सर्वभूतहितं कुरु

सर्वलोकहितं कुरु

ॐ

सर्वदुःखहर्त्र कुरु

ॐ

सर्वपापहर्त्र कुरु

ॐ

सर्वकष्टहर्त्र कुरु

ॐ

सर्वभूतहितं कुरु

सर्वलोकहितं कुरु

צאדן הערצ ממחא צואכה ספרה . אמנס אין די צהודעה זו להוסיף את
 אופיר צאלות הערצ , כי מלצד שאין לדון תמיד משם אדם לשם מקום
 צהיות אפשרי לומר שאין שום יחס בין אופיר צין יקטן שהתישצ צאדן הערצ
 וצין מדינת אופיר שצאו שם אניות שלמה , כמו שמוכרו צתורה שני חוילה ,
 אחד שם אדם ואחד שם מקום , ואין יחס לזה עם זה , הנה גם הדברים
 המוצאים מאופיר יצטלו סבדא זאת , כי אין צאלות הערצ לא תוכיים
 ולא קופים ולא סנהצים ולא עלוי אלמוגים , גם הכסף לא נמלא צאלות
 ההמה , מלצד שאדן הערצ סמוכה מאד לא"י מלד חוף עליון גדר , והכתוצ
 אומר (ד"ה צ' ט' כ"א) אחת לשלוש שנים תצואנה אניות תרשים , ואין
 ספק שלא היה לדיך שלמה לזמן דצ כזה ללכת לערצ , גם לא היה לדיך
 להעזר צעצדי חידס יודעי ים לההלך קטן כזה . סוף דצד לא דאיתי
 צדרי המפרשים מה סיתייסצ על הדעת צזה הענין , ואשר אחזה אנכי
 אחרי ההצוגנות צדרי הכתוצים ואחרי הדרישה צמפות האדן וצתכונת
 המדינות , הוא , כי אופיר נמלא צאדן הודו המזרחית דחצת הידים הנקראת
 Hindostan צאותו חלק ממנה הסמוך לים על שפת Malabar . והנה
 ים צשפה ההיא שתי עירות גדולות דצות המסחר ודוכלות העמים גם
 צימים האלה , שם האחת Goa ושם השנית Bombai , וצין שתי
 העירות האלה נמלאות כהיום עיר ששמה Sifarch או Suferdam והיא
 לדעתי מקום אופיר הנזכר צכתוצים , אודך העיר הזאת ל' מעלות אס
 נתחיל למנות מהאי Ferro כהוג , ודחצה האפוני י"ח מעלות ומקום
 מושצה סמוך לשפת הים . והנה העמים אשר הביעוני להחזיק צדעת
 הזאת הם אלה : המקום הזה עם היותו כהעת קטן הערך ואנשים צו
 מעט היה מקדם עיר גדולה לאלהים מלאה סוחרים ודוכלים דצים כאשר
 העירו עליה הסופדים הקדמונים (*) אשר קראו צכפדיהם לעיר הזאת
 צסם Oupara או Supara צהתדמות השם Sifarch אשר לה כהעת ,
 ואין ספק שכל השמות האלה נגזרים משם אופיר שהוא הביקרי , אלא
 שצצות הימים נתוספה אות אחת צדאשו , והדאיה לזה כי היוסיפון לנרומיים
 צהצידו את אופיר אשר צספדי הנציאים כותצ תמיד Sophir צתוספת
 אות , וכן השצעים זקנים צהעתקתם מ"א ט' כ"ח , ושם י' י"א , וצאיוצ
 כ"צ כ"ד , וצד"ה א' כ"ט ד' , ושם צ' ח' י"ח , וט' י' , צכל המקומות
 האלה העתיקו תמיד Sophir צמקום אופיר , וזה יורה שגם הם כיונו
 אל העיר Supara אשר מלאנו . המדינה אשר העיר הזאת צתוכה נודעת
 מאז לדצוי הזהצ והכסף ואצנים עוצות ועלים נצחדים אשר צה צאופן
 מסכים מאד עם כל ההודעות הצאות צכתוצים על אופיר , כי על מליאות
 הזהצ שם לרצ , העיר היוסיפון צאמרו שהעיר Supara היתה נקראת
 צימיו עיר הזהצ (**) , גם עלוי אלמוגים או אלגומים היו צאים לרצ
 מאדן

(* Ptolemäus, Ammianus Marcellinus, Arrianus in Periplo .

(** ים לזהצ שנות הרבה צל"הק , והם כהם , פז , זהצ , אופיר , ולדעתי ההצול
 צצניהם אינו אלא מלד חילוף הצחינות שים להצחין צמתכת היקר הזה , כי
 צנחינת חזמימותו נקרא כהם מלשון נכחם עונק (ירמיה צ') שפירושו נתאדם ,
 ע"ד אס יהיו חטאיכם ככנים , אס יאדימו כחולע , וצצנור כן קראו חז"ל
 צצחרות חזומות כתימים , וצנחינת היותו נועם צצצור גם לשער הכהצו נקרא
 זהצ

אמנם דבר לי אליכם, שרי יהודה! שמעוני ויהי נועם ה' עליכם. תעודת המחצרת היקרה הזאת לכרות זרית אהבה ואחווה בין המחצרים העמלים זה, עד שהרחוקים נעשו קרובים ואנשי מדע אחד מקדם לא נודעו איש אל אחיו יתנו יד ליד ויתחברו יחד בקשר אמין להשגת התכלית המכוון, מזה תצונו כי ראוי לכל אחד מהם להשמר מאד מהעלות על ספר דברי צו וכלימה להלצנת פני חצירו אשר לפעמים נפל צפח העטות צמה שכתב, כי זאת יוליד שאלה וקטטה בין המחצרים עד הפרדס, ולצסוף יקמלו לידי צבורי העתים כנצול עלה מגפן ופרחם כאבק יעלה, כאשר קרה זה שנים אל אחוזת המאספים. חלילה לכם מזאת! רק אמרי נועם וכן יולקו על שפתותיכם, דברי שלום ואמת כדרך הרעים הנאמנים המתעלסים צאהצים מצלי פגום האחד כצבד חצרו, ואם לפעמים יכתוצ האחד דבר צלתי מסכים עם אמתת הענין אשר הוא מתעסק צו, הרסיון ציד האחרים להראות לו צתוכחת מבולה את שגבתו אשר שגב ולהדריכו דרך ישרה, אך כצורו יהא מונח צמקומו כפי אשר יגדור משפטי המוסר הנודעים אליכם. זאת עשו והלליחו כחפן עצדכם ואוהבכם.

י"ש"ך

דברים אחדים

אופיר.

המפרשים נלאו מאד לצקש צליזה חלק מן היסוד וצאיו מדינה היה המקום-אשר שלח שם המלך שלמה אכיות להביא הזהב ושאר דברי חפץ ככתוצ ואני עשה המלך שלמה צעליון בצד וכו' (מ"א ט' כ"ו), ויצאו אופירה ויקחו משם זהב וכו' (שם כ"ח), וצכל יגיעתם לא מלאו מקום יתחצרו צו כל התנאים הנזכרים צכתוצים על אופיר, כי הכה קלתם אמרו שהוא מדינת פי"דו אשר באזעריקא הדרומית, אצל אס צימים ההם היה גלוי ומפורסם חלק התצל הנקדא וזעעריקא, איך אצד זכרו צדורות שלאחריו עד שזה כמו ג' מאות שנה נגלה החלק ההוא כהגלות נגלות ארץ חדשה? ועוד סצדא זאת מצוארת הציטול צאשר תתנגד אל מלצ המקומות הנזכרים צכתוצ, כי ללכת אל פי"דו שהוא צמעדצ העולם לא היה עושה שלמה האכיות צעליון בצד שהוא על שפת ים סוף, אלא היה צוחר לעשותם צחוף יפו אשר על הים התיכון, כי משם הדרך הישרה ללכת למערצ העולם, וציותר כי כצד נסו אנשי לוד ולדון שהיו צימיו לדת צים התיכון עד ספרד ולהלאה. קלת המפרשים דמו שהיה אופיר צחלק וצעריקא צאותה המדינה שצמה Zophala עוד היום, אמנם אין לדעת הזאת שום יסוד רק דמיון שם המדינה עם מלת אופיר, כי אין צגלילות ההמה תוכיים המוצאים ע"י עצדי שלמה מאופיר, ולא נמלא צהם זהב וכסף לדוצ עד שיתעורר המלך לשלוח שם אכיות צהולאות דצות לזה התכלית, גם חלקי וצעריקא הדרומיים לא היו אצנודעים, כי צשנים קדמוניות לא הכירו רק החלק הצפוני ממנה הפונה אל הים התיכון כנודע. שוצ ראיתי צעל מחקרי ארץ חושצ היות אופיר אחת מארצות הערציים מאחר שהתורה הזכירה את אופיר צין צני יקטן אשר התיצצו כולם צאד

אניות תרשים ללכת אופירה, שפירושו כך: מלך תצניתם נקדחות אניות
תרשים כי נעשו דמותות אותן האניות שהיו רגילין אנשי תרשים לעשות,
אך תעודת מהלכם היה ללכת אופירה לא למקום אחר, לזאת חשב שהכותב
ס' דברי הימים להיותי רחוק מאד מזמן המאורעות שסיפר (כי הוא מזכיר
בני אליועניצן נעריה צן שכניה צן חגניה צן זרובצל צן פדיה צן יכניה
מלך יהודה אשר הגלה (נזכר נלד) השתצם בהצגת הכתוב צמלכים וחשב
שהיה תעודת האניות ללכת תרשים. אמנם צעל מחקרי ארץ צרלותו
לצרוח מן התירוץ הזה כתב על מלת תרשים כי יהושפט היה צדעתו ללכת
תחלה לאופיר שהוא צלי ספק למזרח העולם, כי לכן צחר לעשות האניות
צעליון צר, ואח"כ היה רלונו לצצצ כל ארלות חפריקיו ולצא אל תרשים
שהוא צדעתו עיר Tartesso צספרד. והנה עס כי צדקו מאד צדציו
בהליצ עיר תרשים צספרד מנה המופתים הרצים שהציא שם, צכל זאת
קשה להאמין שהיה צדעת יהושפט לעשות סיצוצ גדול כזה ציגיעה צצה,
לדעת צכל צד חלק חפריקיו המזרחי מדאשו לסופו עד הגיעו אל קלבו
הדרומי הנקרא ראש תקוה טובה, ומשם יפנה לצד צפון ויעלה צכל צדו
המערבי עד הגיעו אל מקום צד הנקרא l'retum Gaditanum, וכל
זה רק ללכת אל תרשים אשר צספרד, צהיות נקל לו מאד לצא שמה צנכעו
מחוק יפו צדדך שהיו הולכים אנשי צור וצידון צימיו. וציותר יקשה כי
צימים ההם לא היה נודע המהלך הזה סציצות חפריקו, צאשר זה האיש
מפארתוגאל הנקרא Vasco da Gama היה הראשון אשר עבר ארלות
הים הזה צצנת 1498 לחשצונם כנודע. לכן אס לא נאצה לקבל תידון
אצצנאל, נניח הפסוק שהוא צכלל אותה שקשה עלינו לפרש, ודי לנו
לידע כי צכל מקום שזכרו הנציאים אניות תרשים הכונה תמיד על תצנית
האניות הדומות לאותן שניעשו ע"י חדשי תרשים. וזה מה שרלינו לצאד
צזה המקום.

י"ש"ר

כ ר ו ב י ה

בין השמות אשר הועתקו מלשון עבר אל שאל הלשונות צלי שנוי הוא שם
ברוב צהיות כך שמו צרוצ לשונות העמים הנודעות לנו, גם הע'
זקנים כתצו תמיד צהעתקתם Xegεβιμ צכל הפסוקים שצא צהם זכרון
זה השם, והוא ממה שידוע כי מיסדי הלשונות או החכמים המשתמשים
צהם לא מלאו צלשונותיהם מלה נאותה לסמן צה דעיון הברוצ, או שהיו
מסופקים צמוצנו ולכן הניחו השם העצדי צלי העתקה אשר על כן כפלים
ישתוקק המשכיל צדעת מהו המוצן צסם כרוצ? והנה צחקידה זאת איך
לנו מקור אחר לשאוצ ממנו ההתחלות המצטרפות רק כ"ד ספרי הקדש
המיוסדים על אדני הנצואה והחכמה העליונה, וכל הסצרות האנושיות
המצצרות צזה הענין איך להן חלק צאמתתו כי אס כערך הסכמתן עס
פסוקי התורה והנציאים, כי מהם תוצאות האמת והלדק. אמנם אנו
דואים שהתורה צקשה להסתיר מהות הברוצים, כי צפעס הראשונה שזכרו
צסיפור תולדות אדם אמר הכתוב (צדאשית ב' כ"ד) וישכן מקדס לגן עדן
את

מחלץ הודו כמו שכתב ווירגיל (*), והם עמים יקרים יעשו מהם כלים
מכלים שונים ויחזיקו בהם את הצנינים המפוארים, כי כן עשה שלמה
בהם מסעוד לצית ה' ולצית המלך וכבודות ונצלים לשרים. וכן תדן על
הצהמות והעופות שזכר הכתוב שהציא המלך מהם כי כולם ממלאים גם
בהעת צלץ הודו, וצפרט התוכיים שהם העוף הנודע צסס פאפאגייא,
כי כן יורה שמו העברי תַּבִּי שממנו למדו הרומיים לקרותו כן אלא

שהוסיפו צלץ השם אות יונית הנקראת Psi וצדך הזה נהיה השם
הרומי Psitacus. עוד ראוי להתבונן כי הקדמונים לא היו מכירים
מחלק ויחידה רק המחזות אשר מעבר הזה לנהר גאנגס הפונה אלינו,
אלל המדינות אשר מהללה לנהר ההוא היו אז צלתי נודעות, לזה לא
יתכן לצקס מקום אופיר צמחז שלא היה אז נודע צעולס כמו שעשו קלת
חכמי האומות האומרים שהיה אופיר צאי Sumaera או צאי lava,
או אחרים האומרים שהוא באפריקא. אלל העיר Oupara שזכרנו
יוצאת מעבר הזה לנהר גאנגס והיתה נודעת היטב צימים בהם. גם
המרחק אשר ציקה לא"י יצאד לנו למה הולדנו האניות לזמן רב צדרכס
עד שרק אחת לשלוש שנים היו חוזרות לעליון גצר, כי מלצד מרחק הדרך
שהיו עושים צלכתס תמיד סמוך ליצסה להעדר מחט האפאנגעט, עוד
היו צריכים להתעבצס איזה זמן למכור מה שהציאו ולקנות תחתם צדריס
אחרים. מכל העמים האלה יראה צעיני כי נתחצרו היטב כל התנאים
הנאמרים על אופיר צעיר Oupara שזכרתי עד שיצדק לומר כי זה הוא
המקום ששלח לשם אניות המלך שלמה. ואס תשאל: מדוע נקראו האניות
ההמה אניות תרשים? וכי אל תרשים היו הולכות? דע לך כי גם המפרשים
הרגיסו צמליה זו שהשתמשו בה הנציאים לרוצ לאמר: אניות תרשים, ולפי
שלא הסכימו כולם צדעת אחד צמלצ מקום תרשים לכן כל אחד מהם
תירץ כדרכו. הר"י אצצנאל חסצ שתרשים הוא עיר קארטאגו צאפריקה
(וכן היא דעת צעל מאור עינים צדף ג"ח) ולפי שהיה קשה לו לפי דעתו
זאת מה שאמר הכתוב (ד"ה צ' כ' ל"ז) וישצרו האניות ולא עלצו ללכת
לתרשים, כי הלא האניות נעשו צעליון גצר העומד על שפת ים סוף,
ואיך יעצרו מן הים ההוא אל תרשים אשר באפריקא? לכן תירץ הוא ז"ל
(צמלכים א' י' כ"צ) צזה הלשון: ואולי טעה עזרא צמה שמלא כתוב שעשה
יהושפט אניות תרשים צחסצו שהיו האניות ללכת לתרשים, ואינו כן,
כי הם היו ללכת אופירה ועל צצניותס אמר אניות תרשים, והוא א"כ
טעות ציד עזרא הסופר עכ"ל, ועיקר טענת אצצנאל היא כי צס' מלכים
לא נזכר שנעשו האניות ללכת תרשים, רק אמר: יהושפט עשה
אניות

זה צחילוף ה"ר צצ"ן, ואס הזה הוא זקוק ומנוקם מכל סוג נקרא סו
מסורס סו ספירוסו לפעמים התחזקות, כי צהסיר ממנו הסינים יתצוקו חלקיו
היטב וישאר יותר חזק, ולכן צא השם סו על דרך סס הוחר ליהצ, זה מוסו
(מ"א י') צכתס חופס (דניאל י'), ולפי סציימי שלמה הציצו מאופיר סהס זה הרה
עד מאד על כן נקרא הזה צדך המליה גם צסס אופיר סהס, כמו ונצור
נחלים אופיר (חיוצ כ"צ כ"ד).

(* Sola India nigrum Fert ebanum. Georg. 2.

שעשה שלמה דדזיר מעלי שמן מעשה לעלועים (על מלה זו נדצר צסמוך)
ועל קירות הצית פתוחי מקלעות ועל שתי הדלתות ועל מסגרות המכוונות,
כולם היו צעלי לורה ידועה. והנה ממה שאמרו חז"ל (חגיגה י"ג ז')
מאי כדז א"ר אזהו כדציא שכן צצצ קודין לינוקא דציא נתפסטה הסצרה
צין כל המפרשים לאמר שהיו הכדוצים דמות ילדים רכים צשנים, אצל
מאחר שכל מצין דקדוק יורה שהכ"ף צמלת כדוצים היא שרשית לא שימושית,
כי לולי כן לא תתכן לפניה ה"א הידיעה, מוכרחים אנו לומר שדצרי ד'
אזהו הם דרך דש, כי אם יורשה הפשטן לפרש כלוננו כל כ"ף שרשית
שצראש תיבה כאילו תהיה שמושית, הנה יוכל האומר לומר שגם שם
כסדים נגזר מן שדים, ושם כצרה מן צרה, ושם כזן מן צן, ושם כפר
מן פר וכדומה, וזה הצל, ועוד לפי ציאור זה היה ראוי לצא ציחיד
פָּרָב או **פָּרֹב** לא **פָּרֹב** צסורק כנודע. מלצד ששם דציא הוא כשדי

לא עצרי. מכל הטעמים האלה ראוי שיונח מאמר ד' אזהו צמדריגת שאר
המאמרים ההולכים צעקצות הדרש ואין להם חלק צפשט, ותשאר המלה
משורש רכז צהקדים הכ"ף לר"ש כמו שאמרנו. הן אמת שהכתוצים לא
הודיעו צפידוש על חיזו לורה היו הכדוצים, ולכן אם קצלה ציד חז"ל
שהיו צדמות ילדים נקצל דעתם אע"פ ששורש המלה לא יורה כן, אמנם
אנו דואים שפעמים דצות נקראו הכדוצים צשם חיה, שכן יחזקאל ראה
דמות אדצע חיות (שם א' ה'), וכשצא צסימן י' לפרש יותד את המדאה
הזאת, קרא לחיות ההמה תמיד צשם כדוצים. אמר שם וקול כנפי הכדוצים,
והנה אדצעה אופנים אצל הכדוצים, וידומו הכדוצים, וצלכת הכדוצים,
וצשלת הכדוצים, וישאו הכדוצים. ואין לחשוב שזו היתה מדאה צפני
עלמה ואין להיחס עם מה שראה צדאשונה, כי צפידוש אמר (שם י' כ')
הוא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל צנהר כצר ואדע כי כדוצים
המה, הרי לך שהכדוצים מתוארים צשם חיה, מה שלא יאות להם אם
היו צלורת ילדים. והנה היוסיפון לדומיים (אשר כפי דעת הר"ר עמנואל
אצואצ צספרו ויכוח הדת הנקרא Nomologia הוא יוסיפון הוא עלמו
התנא ד' יוסי הכהן הנזכר צאצות) להיותו איש תצונות ומתהלך צחולות
ידושלים קודם מלחמות הדומיים וקודם החרצן מהדאוי שידע דצד מתצנית
הכדוצים, לכן נשמעה מה צפיו על זה הענין. צקדמונית שלו ספר ג'
פרק ו' כתצ: הכדוצים היו צדמות חיות צעלי כנפים משונים מכל החיות
הנראות לצני אדם עד הנה עכ"ל, וצדצדיו אלה שלל מהם לא צלצד
תצנית ילדים אלא גם כל שאר תצונות מן הגופות הנודעות, אשר על
כן נראה צעיני לפרש דצדיו צאופן סיסכים עם מה שצא צפסוקי הנצואות
על ענין הכדוצים, וזה צאמרי שאין לכדוצ לורה אחת פדטית צדמות חיה
מן החיות אשר צתצל, אצל יתחצרו צו לורות דצות לקוחות מחלקי הצעלי
חיים הנודעים אחת מפה ואחת מפה, צאופן שליור כל אחד ואחד מן
החלקים האלה היא צמליאות, אצל חיצור החלקים ואופן הדכצתם אינו
צמליאות, וכן יורו הכתוצים המצדדים צהם, כי אותן שראה יחזקאל היה
כל אחד מהם צעל אדצעה פנים משונים זה מזה, והיו צעלי כנפים,
והיה תצנית יד אדם תחת כנפיהם, וכל צשם וגציהם וידיהם וכנפיהם
היו מלאים עינים, והיה כף דגליהם ככף דגל עגל, והנה כל הפדטיס
האלה

את הכרוזים זה"א הידיעה צלי לפרש מה הם, בדרך שנתנו (שמות כ"ח
 ל') ונתת אל חסן המשפט את האורים ואת התומים שנתנו צלי פירוש
 וזה"א הידיעה כאילו כזר נודע מהותם, וצאמת עמוק הוא מי ימלאנו,
 אכן צל זאת צאו קלת הודעות מפורות אחת הכה ואחת הכה צפוקי
 התורה, על ידם נעזר לעמוד על תוכן הענין הזה, ונעזור כן חשצתי
 לסדר פה את המעט אשר מלאה ידי על הודאת מלת כרוז צהסכמת
 מליאות מקראי קדש המדצרים זה. הודאת שם כרוז צאה על שני פנים,
 הפן האחד בדרך כללי על כל כרוז שיהיה, והפן השני בדרך פרט על אותם
 הכרוזים שעשה משה צמשכן או שעשה שלמה צצית עולמים או שראה
 יחזקאל צנצואתו, כי אלה לא נקראו כרוזים רק צעצור שיש צתכלית
 עשייתם או צזורתם ענין דומה אל הכרוז. ועתה אפרש. מלת כרוז
 הונחה תחלה בדרך כלל על כל דבר גופני קל התנועה שראוי לרכוז עליו
 לעצור צמהירות ממקום למקום, ונגזרה המלה משורש רבב צהקדים הכ"ף
 לר"ש, צאופן ששם כרוז צתחלת הנחתו אינו אלא שם רכוב צחילוף
 האותיות, כמו ארצ ודאצ. אצק ונאק, אגר ואגר, אדל ואדל, ארת וארת,
 אצס ואצס, אדף ואדף ודומיהם רצים. ודצ זה גילה לנו המשורר האלהי
 צאמרו צמקום אחד (תהלים י"ח ו"א) וידצ על כרוז ויעף וידא על
 בכפי רוח, וצמקום אחד (שם ק"ד ג') השם עצים רבובין המהלך על
 בכפי רוח. והמתצונן צשי הפסוקים יראה כי ענין אחד להם, כי צשיהם
 החלק הראשון מדצד על העצים והחלק השני על הרוח, אלא שפעם קרא
 את העננים צסם כרוז ופעם צסם רכוב והכל אחד, וצא זה ולמד על זה
 שנקראו העצים כרוזים או רכוצים צעצור שהמשורר צרוח קדשו דמה
 כאילו כציכול ה"ית רוכצ על העננים שהם קלי התנועה ונעתקים מהרה
 ממקום למקום, והכל משל ע"ד הדמיון להורות על הגלות רצון האל ית'
 צלי התמהמה ועכז. וכן לצאות מלאכי מעלה משדתי האל ית' ועושי
 רצונו צארן מתחת נקדאים פעם כרוזים כגון אותם שגדאו ליחזקאל הנציא
 שעליהם אמר (שם י' כ') ואדע כי כרוזים המה, ופעם כרוזים או
 רכוצים כמו שכתוב (תהלים ס"ח) רכצ אלהים רצותים להורותנו כי כרוז
 ורכוב ענין אחד להם, ונקראו המלאכים כן לפי שתפקידם הוא להפיק
 רצון קונם מן הכח אל הפועל כאילו ה"ית ידצ עליהם לעשות פעולותיו.
 ומטעם זה אותן הורות שגלטה משה לעשות על הכפורת ושמהם למד
 שלמה המלך לעשות נדוגמתם צצית המקדש נקראו צפרט כרוזים לפי
 שתכליתם היה כדי שעליהם תשדה השכינה כאילו כציכול ה"ית ידצ עליהם
 וישכון צכצורו שמה, ע"ד שכתוצונועדתי לך שם ודצרתי אתך מעל הכפרת,
 וכן נקרא הוא ית' יושצ הכרוזים, כל' חופף ושדה עליהם כמלך היושצ
 על כסא כצורו צחדר היכלו, וכל זה משל כנודע. והתצונן כי דוד המלך
 ע"ה כשמסר לשלמה צנו תצנית כל חלקי צית המקדש כפי מה שהודיעו
 ה"ית צנצואה ככתוב (ד"ה א' כ"ח ו"ט) הכל צכתצ מיד ה' עלי השכיל,
 מסר לו ג"כ תצנית הכרוזים, ואמר שם (כ"ח ו"ח) ולתצנית המדכזה
 הכרוזים זהצ. הרי לך שהכרוזים נקדאים מדכזה לפי שהשכינה דוכצת
 עליהם. הנה מכל המקומות האלה למדנו ששם כרוז ושם רכוב אחד הם.
 אולם עתה יש לנו לחקור על תצניתם ולורתם, כי איך ספק שהכרוזים
 העשויים מקשה על הכפורת ומעשה חושצ על הידיעות צמשכן, וכן אותם

כמו שעושים מן שעה ותענועים מן תעה ואצטעווען מן צעה, מלומד
 שהיא מעורש ולא שהוא מגזרת נחי פ"י, גם אלו רואים שו"צע תרגם סס
 כרובין תרין עוצד שוטיין שפירושו פרחים כענין שכתוב (מ"א ז' י"ט)
 מעשה שושן. ואף כי פירושו רחוק גם הוא מן הפשט, על כל פנים למדנו
 שלא היתה לו קבלה על התדמות הכרובים לילדים, והשערים זקנים
 תרגמו במלה יונית שפירושם ענים כלתי עלולים לרקצ, כי אולי קראו
 שטים במקום לעושים או שטעו לפירוש זה צעצור שידעו שהיו הכרובים
 מעץ שמן ככתוב צמ"א ו' כ"ג, איך שיהיה גם הם לא קבלו מאומה מתצנית
 הילדים, ועוד יקשה להאמין שהכרובים שעשה שלמה היו צמות וילדים
 מאחר שהכתוב מספר שהיה גבהן עשר אמות, ואין דרך בני אדם לנייד
 ילד קטן צקומה גדולה כזאת. אשר על כן יראה צעני כי הפירוש שהציא
 הרד"ק צס"י אומרים הוא הנכון והאמיתי צזה הענין, אלא שדצדיו
 בדמות חדה ולריכין ציאור, כי אלה הם דצדיו צשרשים הציאס גם צעל
 מכלל יופי על מלת לעושים צשמו: ויש מפרשים מעשה כרכוב היו עשויים
 הנקרא צלשון ערצי לנ"עת א"ל צר"אט עכ"ל. אך מי יצין הדברים הסתומים
 האלה? מה ענין כרכוב לכאן? ואל מה יורו המלות הערציות ההמה
 שצלי ספק הם כוללים פתרון מלת לעושים? — שמע נא, הקורא!
 דצר חדש. חזרתי אחר מולא המלות ההן צלשון ערצי ומלאתי כי לנ"עת
 פירושם מעשה, ומלת צר"אט (כי מלת א"ל היא כמו ה"א הידיעה כנו"ע)
 הונחה על הדצר הרץ צמהרה, ולכן הערציים קודין לסוס כשהוא צמרולה
 צר"אט, והוא סס דומה לשם הערצי פרד, וממנו נגזרה צלשון אשכנזי
 מלת פצערד, וצלשון דומי מלת Burdo וצלשון ספרדי מלת Burdegano
 שכולם הונחו על הצהמה צצחית מרולתה, ומעטם זה נקראו ג"כ אופני
 המרכזה צלשון ערצי צר"אט צעצור מרולתם, וזו היתה צלי ספק כונת
 הרד"ק דצדיו שהצאתי, ודעתו לומר שהיו לכרובים ההם אופנים קצועים
 צתחתית מלצס כדי להציאם צנקל ממקום למקום, כי הכרובים שעשה
 שלמה היו כצדים מאד, הן מלך גבהם שהיה עשר אמות. והן מלך חמרם
 שהיו מעץ שמן ומלופים זהב, ולכן כמו שעשה המלך שלמה אופנים
 למכונות להיותן כצדות כן עשה לכרובים, ומעתה הכל צא על נכון כי
 המלות הערציות לנ"עת א"ל צר"אט פירושם האמיתי הוא מעשה האופנים
 והמוצן צהם הוא כי היו אופנים תחת מלצ הכרובים, ולכן אמר רד"ק
 שהיו עשויים מעשה כרכוב, כי מלת כרכוב הונחה על כל דצר הסוצצ.
 וידמו צזה אל האופנים הסוצצים שהיו תחת הכרובים, ולפי ששורש צעה
 הונח צלשון הקודש על התנועה והעלעול ממקום למקום כדעת הרד"ק
 צשרשים, לכן יתוארו האופנים צסס לעושים צצחית הליכתם אנה ואנה,
 ומה שהשתמש הכתוב אלל הכרובים לצד צמלת לעושים ולא קראם אופנים
 כמו שקראם אלל המכונות? אולי העטם כי יש צאופנים מינים הרבה
 ואותם העשויים צצצנית מיוחד נקראו צימי שלמה צסס לעושים, ומה
 המין צחד לעשות תחת הכרובים. ודע כי גם צלשון ערצית יש שורש לעלע
 שפירושו תנועה, לכן צא זה ולמד על זה לאשר ולקיים סצרת הרד"ק כפי
 אשר צארכו דצדיו הסתומים.

י"ש"ך

האלה ישנם צמליאות כל אחד לצדו אצל הרכבתם הוא צד חוץ מן העצב, כי לא נמצא צעצע שום אחד מהנצרים הרכבה כזו, וצנחניה זאת אמר עליהם היוסיפון שהיו משונים מכל החיות הנראות לפניו עד הנה, אצל על כל פנים לפי שהחלקים האלה שמהם הורכבה לודת הכרזים נמצאים כולם בצעלי חיים אשר צתצל, לא צלמחים ולא צשאר גופות, לזה יתכן לקרוא הכרזים צסס כללי חיה, כמו שקראם גם היוסיפון, כי הם כדמות צעל חי צפנים צידים צרגלים וצכנפים, אצל בהרכבה משונית מכל שאר הצעלי חיים הנוודעים, והנה צעצור היות רגלי הכרזים תמיד צתמונת כף רגל עגל כעדות הכתוצים, לכן לפעמים יכנה הנציא צסס כרז גם החלק האחד מן החיה שהיה דומה לעגל או לשור יותר משאר החלקים שבה, ורואיה לזה, כי יחזקאל סיפר צפעס הראשונה שראה להם ארצעה פנים, פני אדם פני אדרי פני שור ופני נשר (שס א' י'), אצל צפעס השניה כשצא לפרט המדאה הזאת. ענמה הזכיר פני כרז פני אדם פני אדרי ופני נשר (שס י' י"ד), הדי שצמקום פני שור אמר פני כרז צעצור התדמות הכרז לשור מלך רגלי העגל אשר לו כמו שאמרנו. וגם חז"ל הרגישו צשינוי הזה אשר צפסקוקים, אלא שפידשו הענין צאופן אחד ואמרו (חגיגה י"ג צ') יחזקאל צקס עליו דחמים והפכו לכרז אמר לפניו רצ"ע אין קטגור נעשה סגור. אמנם אין זה פשט כי גם שאר חלקי החיה המלויידים צפני אדם ואדרי ונשר נקראו צפי הנציא צסס כרז כאמרו על כולם ואדע כי כרזים המה, וכי הגם עליהם צקס יחזקאל דחמים להפכם לכרז? לא כן הדבר, אלא יש למדאות ההמה שמות הדבה כפי תגצורת דמיון הנציא וכפי התדמות חלקיהם לחלקי שאר צעלי חיים, ולכולם יתכן לקרוא צסס כרזים צעצור שיש בהם הרכבה איצדים משונית ממה שיש צצעלי חיים הנוודעים, ואולי גם הוראה זו של הרכבה נכנסה צהוראת שס כרז, כי לשון הרכבה הנהוג צפי חז"ל להורות על חיצור חלקים שונים צעלם אחד נגזר גם הוא משורש רכז שצכתוצים. העולה מן החקירה הזאת הוא שסס כרז נגזר משורש רכז ותצניתו היה צדמות צעלי חי משונה משאר הצעלי חיים הנוודעים צעצור הרכבה איצדיו וחלקיו, וכשנראה ה"ת את משה לאמר: ועשית שנים כרזים זה, אין ספק שהודיע לו תצניתם ולודתם צמדאה הנצואה, כי כן כתוב (שמות כ"ה מ') וראה ועשה כתצניתם אשר אתה מראה צהר, והמלך שלמה צצנותו הצית עשה הכרזים כפי התצנית שמסר לו דוד אציו צנצואה. וזה מה שרצינו לצאר צזה המקום.

ועתה מדי דצרי צענין הכרזים נשאר לי לחקור עוד על מלת צעצועים הכתובה צ"ה צ' ג'. לאמר: ויעש כרזים שנים מעשה לענועים, כי אם נלך צזה אחד דעת ראש המפרשים תהיה המלה משורש יצא וכאילו יהיה כתוב לאלאים שפידשו ילדים, ויהיה פירוש הכתוב שעשה הכרזים צדמות ילדים, אמנם אין דעתי נוחה צפידוש זה, כי מאחר שהוכחנו שאין ללמוד מדקדוק מלת כרזים על היותם דומים לילדים הנה הפירוש הזה אין לו על מה להסמך, מלצד שרדיכין אנו לומר שנתחלפה האל"ף צעי"ן ושנתחלפו גם הנקודות שצמלת לאלאים צאותן שיש צמלת לענועים צאופן מתנגד אל שרשם, כי יותר נכון לומר שמלת לענועים נגזרה משורש נעה, כמו

כמו שכתב הרש"ע (שמות כ"ה): שם הוא הצד מין ממיני פשתים ומלא צמחים לצדו והוא לצן ואינו לצוע עכ"ל, וכן כתב הרמז"ס (הל' כלי המקדש פ"ח): בכל מקום שנה' צתורה שם או צד הוא הפשתן והוא הצן עכ"ל. אלא שכל זאת חששתי היות הפדש דק צין השמות האלה, והוא כי צצחית העצים והמקלות שמהם נעשה החוט ההוא יקרא צד, כי כן נקראו ענפי האילן צדים, וכן המוצה והשלחן צעצור היותן עלים אדומים וישרים כמו מקלות השש וצלתי עקומים נקראו צדים. וצצחית היותו כפול ושזור פעמים הרבה (ואולי ששה חוטין כאחד) נקרא שש, אצל צון הוא שמו הפרטי צלי הצחנה אחרת. והנה שם הטון חין ספק אצלי שהוא המין הנקרא צאשכנזי (ביומאןאלע), שהרי מלא שמו זה גם בלשון יוני *Γεωδός*, גם בלשון רומי הנושן שהיו קורין לו מקדס, *Cottum*, וכן נקרא צערצי *Katin*. ולפי שהמין הזה גדל בצמחים לדור בעדות הסופרים הקדמונים *) לכן הזכיר הכתוב הטון מלרים (משלי ז' י"ו), והוא עלמו המין הנקרא אצל הרומיים *Gossypium* או *Xilon*. אצל אדוות שם פשתה יש לי ספקות הרבה להעיד נגד סדרת רוצ המפרשים האומרים שהוא השש עלמו כדצרי הרש"ע והרמז"ס שהצאתי וכדעת כל מי שר'יתי דצדיו עד הנה, ואני לא אוכל להסכים עמהם צה צעצור עננות רצות שיתחדשו נגד הסדרה הזאת, והא לך קצתן.

א) על הרצ מלא שם פשתים צתנ"ך בלשון צדים, ומאחר שהלחנו גם היחיד ממנו פשתה יראה שהצוי ממנו יורה על מינים צדים הנכללים צסם הזה, כי צולת זה לא יתכן צו הצצוי כלל מאחד שהוא שם המין, כמו צצר, לחס, זהצ, עופרת שלא יצא צהס הצצוי אלא להורות על השתנות המינים (עיין ציאור הרמז"מן צראשית מ"צ כ"ה), לכן מן הטעם הזה ומן הטעמים שיצוהו אחשו צצין המינים הנכללים צסם פשתה יהיה גם המין הנקרא צאשכנזי (ביומאןאלע) וצפי חז"ל למד גפן. והוא הטון שזכרנו.

ב) אמרו צמסנה (צצת פ"צ) כל היולא מן העץ חין מדליקין צו אלא פשתן, ואס נאמר שהפשתן הוא השש (*Linum*) יש כאן קושיות הרבה. תחלה מה תועלת להתיד לנו הפתילה הנעשית מן השש? והנסיקין יוכיח שהוא לא יצער אלא או יצבה מיד או יאיר כנר קרצ לכצות, וצחיות עיקר הדין להדליק נר שתהיה צוערת יפה לכצור השצת (שכן מטעם זה אסרו הלכס החוסן הכלך וכו') למה התיירו לעשות פתילה מן השש שאינו צוער יפה? אס לא שתחת שם פשתן הציו הנמר גפן שאין ממנו יותר טוצ להדליק כנודע. — שנית, הלשון שאמרו כל היולא מן העץ יורה על איזה פרי או דצר אחר היוצא מן האילן לא על האילן עלמו, אצל השש חנו עושין אותו מן

*) *Byssus lini quaedam species est apud Indos. Nunc autem apud Aegyptios ex arbore lana quaedam fit, ex qua vestem confectam lino maxime similem esse quispiam dixerit, sola densitate excepta, spissior enim est. Pollux Lib. VII. Cap. 17.*

כר, כבר, כרך, תכריך, כרכוב.

כָּל השמות האלה צני אז אחד הם והרעיון אשר הונח להם ליסוד הוא התמונה העגולית שאולי היתה נקדחת מאז צמלה נושנת אשר זה כנכסו שתי אותיות כ"ף ור"ש, כי הם כמו השורש המיוחד לסמן צו הדצר הדומה צתמונתו לעגולה, והראיה לזה כי המלה הזאת צגס נושנת היא אללנו נתפשטה מקדם צלשונות אחרות והשאירה צהס רושם המקור אשר ממנה חולצה, כמו שהשאירה גם צלשון הקודש מלות דבות אשר להתדמות מוצנס נכון לומר שנגזרו ממנה. הלא תראה צלשון רומי מלת Girca הנצנית מן השורש הנזכר הולידה צנים רצים המשתתפים כולם צרעיון הזה עלמו שהוא העגול, וכן הדצר צלשון עצרית. הכסת שעל הגמל נקדח כר צצחינת תמונתו העגולית, ומיעצ האלן השמנים והצריאים נקדחים כדים צעצור החלצ אשר עליהם המכסה והסותם כל גומות הגוף עד שיתדמו צתמונתם אל העגול. והנה ידוע שאם יעמוד אדם צשה רחצ מאד ויסצצ עיניו צכל לךדיו ידמה לו כאילו הוא עומד צמדנז העגולה וגצולות השדה אשר סציצותיו יתלאו לו צדמות עגול, לכן השדה הגדול ורחצ ידים נקדח כר, כמו כר נרחצ (ישעיה ל' כ"ג), ונקדח ג"כ מטעם זה השדה ההוא צסס ככר עם איזה הצל פדעי שיכיה צין כר וצין ככר, וכן פת לחם העשוי צתמונה עגולית נקדח ככר לחם, ועשת זה צמשקל מיוחד נקדח ג"כ ככר זה צעצור שנהגו לעשותו צדמות עגול, כי כן מלינו גם חתיכת עופרת הנעשית על תמונה זו נקדחת ככר עופרת, כמו והנה ככר עופרת נשאת (זכריה ה' ז'), וצמשך הזמן הושאל השם הזה על המשקל לצדו צלי להשגיח על תמונתו. והנה הכתוצים הצדילו צין ככר של זה וצין ככר של לחם, כי הראשון צא תמיד צלשון זכר ולכן הצדיו הוא ציו"ד מ"ס, כמו זה ככדים מאה אלף וכסף אלף אלפים ככדים (ד"ה א' כ"צ י"ד), אצל ככר לחם הוא תמיד צלשון נקצה כמו וככר לחם אחת (שמות כ"ט כ"ג), תנו נא ככרות לחם (שופטים ח' ה'), וכן הענין נוהג צסס כרך שנקדחת כן העיד המוקפת חומה צפי חז"ל כי החומות הסוצצות אותה תהיינה צדמות עגול, ומזה צא גם שם תכריך שהוא כוצע שעוטפים צו הישמעאלים ראשם וכורכים המטפחת סציצ סציצ עד שתעשה צו עגולות עגולות, גם שם כרכוז מזה המין כי הודלתו על כל דצר הסוצצ.

י"ש"ר

בוץ, בד, שש, אטון, פשתה.

השמות האלה משותפים למיני הצמחים המיוחדים לעשות מהם חוטים לאריגה, אך קשה להצדיל ציניהם כדאוי, וליחס לכל מין ומין שם פדטי שיודה עליו, ולמען יוכל הקורא להעמיק יותר צחקירה זאת אליע לפניו מה שיש לדקדק צשמות האלה. שם צון הוא המין הנקדח Byssus כי כן שמו יורה עליו, והוא מין ממיני השם משוצח מאד שלצשו צו מקדם אנשי מלדים, וכן שם צד ושם שם ידמה שאינם רק הצון עלמו כמו

התרמות נפלא בין שפת עבר ובין לשון אשכנזית.

בואו החילותי להתזונן צסגולות לשוננו הקדושה ונתצדד לי מעלתה וחשיבותה על כל שאר הלשונות שהמליאו בני אדם לאט לאט כפי אשר הציאם ההכרח לגלות מלפניו לצצס איש לדעהו, חשצתי למשפט כי זה הלשון צלי ספק קודם גם צזמן לשאר הלשונות, וצין הדליות שהצצתי על זאת אמדתי צהקדמתי על התורה, כי הלא אחרי כמה אלפים שנה מיוס צלול ה' שפת כל הארץ מלאנו גם עתה איזה רושס מן הלשון המפוארת הזאת מפוזר צין שאר הלשונות, עד שמזה יש להוכיח על קדמותה מאחר שכולן לקחו איזה ענין ממנה והיא לא לקחה שום דבר מהן. והיה כי יעעון נגדנו הטוען לאמר: והלא אפשר שקרו הדצרים צהיפך, כי אפשר שלשון הקודש למדה איזה ענין משאר הלשונות, לא הם ממנה? נציצהו כי סדר הדורות וקורות האומות ותולדותיהם יוכיחו צמתת הנחתנו, שהרי אותן הלשונות שיש צהן דמיון מה עם שפת עזר לא דצרו צהן עדיין צני אדם צזמן נתינת התורה, וכ"ש שלא כתצו אותן על ספר, לכן ילדקו דצרי האומר שילמד החדש מן היסן לא הקדמון מן המאוחר הימנו. והנה עתה צינותי צסגולה אחת פדטית צלשון עצרית שצפי הנדחה צתחלת המחשצה אין כדוגמתה צשום אחת מלשונות העמים, אצל אחרי העיון מלאתי כי נשאר רושס הסגולה ההיא צלשון אשכנזית צהתדמות נפלא, הט אזנך ושמע. מסגולות לשון עזר שאס פועל אחד הוא עומד צצנין הקל הנה צהצנות ממנו ההפעיל יהיה יולא לשני. ד"מ עמד העמיד, שצב השכיצ, רצב הדכיצ, ואס נדלה להעתיק הצנינים האלה לאחת מן הלשונות הנכבדות עתה נלטרך להוסיף פועל אחד לסמן צו הודלת ההפעיל, ד"מ האשכנזי ישתמש צפועל [זאוסטען], האיטלקי צפועל [fare] וכן כולם, אצל לא נמלא עד הנה צשום לשון (זולתי צלשון אדמית וסורית הנבצרות כולן מן העצרית) שצהחליף איזה תנועות צפועל עומד ישוצ להיות יולא לשני, והנה עתה נודמנו לפני איזה פועלים צלשון אשכנזית שנגזרו מפועלים אחרים צחילוף התנועות, וההצדל צצנייהם הוא ממש ההצדל שיש צין צנין הקל לצנין הפעיל, צאופן שיש להחליט צלי ספק שהסגולה הזאת צאה לאשכנזים ממקור לשון העצרית, ולכן לא יתפשט הענין הזה צכל הפועלים אשר צלשון אשכנזית רק צקלת מהס, כמיהב כל סגולה נכרית שאינה מיוסדת צעצע הלשון, אצל צשפת עזר שהעצע צה מקדם הסגולה הזאת, הדצד נוהב כן צכל הפועלים. ולמופת על זה אליג פה איזה פועלים צלשון אשכנזי שצהס תתגלה הסגולה הזאת. כי אין צהס שום הצדל רק שינוי התנועות, ועכ"ז האחד עומד והאחר יולא, ואלן הן:

פועלים נגזרים מהם וכולם יוצאים.

fränken טסקות שהוא צמקוס
ההפעיל של פועל
שפה.

fällen הפיל.

פועלים שרשיים ורובם עומדים.

trinken שפה.

fallen נפל.

מן העץ עלמו ולא יתכן לומר עליו שהוא דבר יולא מן העץ, אמנם
הלמד גפן הוא ודאי דבר יולא מן העץ. שלישית, השם אינו חילן
אלא זרע הנזרע מדי שנה בשנה. ואף חז"ל ידעו זאת ולכן נחקרו
להציא ראיה שהפשתן הוא עץ מפסוק ותעמדם בפשתי העץ, אבל לפי
דרכנו אפשר שגם הפסוק ההוא מדבר בדבר גפן שהוא חילן צלי
ספק (*). ולכן גם המשנה האומרת כל היולא מן העץ וכו' אולי
תרמוז אל הלמד גפן.

א) מן הלשון שהצאנו צסס הראצ"ע שאמר: בין מביני פשתיים יראה
שגם הוא סוצר היות מיינים הרצה נכללים צסס פשתן, לזאת אפשר
שגם דעתו לכלול צו הלמד גפן.

ד) חיתא צספרי פ' תזריע פ' י"ג משנה ד': אוליא את הלצוע ציקי אדם
ולא אוליא את הלצוע ציקי שמים ת"ל לפשתיים וללמד מה פשתיים
לצנה אף למד לצנה עכ"ל, וכבר הודיע צמשנה שלפניה שהכתוב
מדבר בפשתיים כצרייתו, ועתה אם נאמר שהפשתיים הוא השם יקשה
מאד כי הוא אינו לצן צתחלת צרייתו כצרי הספרי, אבל לצנו
נוטה אל השחור כנודע, אבל אם נפרש הפשתיים למד גפן אתי שפיר
כי הוא לצן צתחלת צרייתו.

ה) צכל מקום שיש פשתה צכתוצ תרגמו חונקלוס בְּתִנְיָא, והנה השם
הזה יתדמה כ"כ אל השמות שנתנו כל האומות צלשונותם ללמד גפן,
כמו שהצאנו למעלה, עד שמזה יש ללמוד כי גם חונקלוס סוצר
כן, ומסכים לדבריו כתצ צעל מעדכי לשון צשורש בתן שהשם הזה
יורה אל הלמד גפן.

אלה הם מן הטענות המציאותיות אותי לחשוב כי שם פשתה לא הונח על
השם לצדו, וכי אולי נכלל צו גם הלמד גפן. אולם לא להחליט
צאתי, ואם יתיר אדם הספקות האלה ויורני הסדרה הנכונה צזה הענין
אקבל דבריו צסצר פעם יפות. ואמן לו תודה על עמלו לצדד האמת.

י"ש"ד.

(*) מדברי ר' מאיר (ושנה צ' פ"ז דכלאים) שהזכיר למד גפן בין החילנות נראה
צצירור שהלמד גפן הוא מין חילן, וכן כתצ עליו הר"ע סס: שאינו מין
זרעים, עכ"ל, אע"פ שהוא הר"ע ססר דברי עלמו צמה שכתצ (שנה פ"ז
משנה ג'): ולמד גפן לאו יולא מן העץ הוא חלל מין זרע ול"ע. אמנם
למפורסמות אין לריק ראיה, כי חכמי הטבע האחרונים הורונו שהלמד גפן
יגדל כאילן צמדינית החמות וישאר בעצם צמקומות הקור, וכן כתוצ צס'
הנחמד קאנווערסוואליץ/ס לעקסיקאן על מלת בוטאנוואלוצ: דיעס געוועבס
אויס ענטוועדער בויק אדער טטוידע; אדער אויך אהאל קרויט, יע
נאדדענן דיח בעטאפֿעלעהייט דעס באדענס אונד קליאחס פֿערטידען
אויט, עכ"ל. עד שטעס זה חכמי הטבע קראו למין הגדל כאילן צסס רומי
Xilon arboreum ולמין הגדל בעצם Xilon herbaceum.

ענינו אומה אחת עם עניני זולתה ומדמה דבר לדבר, ומתאמץ לעלות
 בסולם החקירה עד מקור הדברים, ומלא תמיד איזה ענינים אמתיים
 מסתתרים תחת מסוה השקר, ויוציא יקר מזולל בלמוד מהם כללים יקרים
 וציאורו לדעת איך נשתלשלו השמועות מפה אל פה, ואיך משדשי האמת
 ינאו פרחי הצל ודיק אשר רוח התצווה תשאס וסערת החקירה תפץ אותם.
 ככה קרה לסיפורי אליהו המלכים הקדמונים אשר הקודש זהם יתמה,
 מאין ינאו כל השקדים האלה? ואיך עזר כח דמיון האדם לחלוס חלומות
 זדים ולתתם צידי ההמון כסגולות יקרות וכסודות נסתרים חתומים
 באולדות הצינה והדעת? הנה איש השכל הצלתי עומד ומשתאה אלל
 קליפת הדברים אלל דוקר צצינתו עד פנימיותם, יראה כי מצין עדפלי
 הסגולה ההיא מתנונן קו זוהר חלוש אשר מקורו היה אמיתי, וצחקירו
 מן הסיפורים ההמה פל ההצלים הנוספים צם מאת כומדיהם, ומלא כי
 קורות ראשי אומתנו היו כמו היסוד שעליו בנו צניני חלומותיהם, ועם
 כי סיפורי תודתנו הקדושה אינן לרובים חיוזוק, צכל זאת ישמח המשכיל
 בדאיתו פתרון הדברים על פי הקדמות לקוחות מסיפורי התורה. לדוגמא
 אס תחפץ לדעת אל מי ידמוז הנקדש אללס Osiris, די לך להתצונן
 את אשר אמרו עליו כי הוא המליא עצות האדמה והיה המחוקק
 הראשון אשר שם חק ומשפט להנהיג המדינה, וצנה הערים וחילק את
 האדן צהליצ בצולות לאחות כל איש ואיש, והיו מליידים אותו צקרני
 השור, ותצין כי כל התנאים האלה התחצרו ציוסף הנדיק שמלך צלדק
 על מלכים שמונים שנה ונתן זרע לזרע ולחס לאוכל והעצור את העם
 לערים והקק חק החומש צכל המדינות ועליו אמר מ"דע"ה צכור שורו הדד
 לו וקרני ראס קרניו וכו'. כי אינן ספק שנשאר זכרון המושל הנדיק הזה
 צין אנשי מלכים גס שנים דצות אחרי מותו צעצור העוצה שגמל לאצותיהם
 צשנות הדעצ, ולפי שהיה מנהגם להרים קרן שריהם הנדיקים אחרי
 מותם ולעשות מהם אלוהות, כן עשוגס ליוסף הנדיק, אלל שצין האמת
 עדצצו דצרי שקד וחלומות הדצה כדרכס תמיד. כמו כן ידוע מה שששאירו
 כתוצ הסופרים הקדמונים [Diodorus et Plutarchus] על האליל
 שלהם טיעון שהיה לפי דעתם אחיו של המלך Osiris, וצקס למרוד
 צמלכות ולקח לו לעזרתו אשה שהיתה מולכת צלדן כוש, ושהיו לו צ'
 צנים שס האחד ירושלים ושס השני יהודי, עוד אמרו שטיעון סגר את
 אחיו צתצה וצוה להשליכו ציאור והתצה לפה על פני המים מן המקום
 הנקדש תנים עד המקום הנקדש Biblos ושס צת המלך מלאה אותו,
 וצנייד דמותו ותואדיו אמרו שהיה טיעון גדול הקומה ושערותיו אדומות
 וייחסו לו אפלת הלילה וחיית דעות וצהמות מזיקות. מי יקדא כל הסיפורים
 האלה ולא יצין שהנרמו צאיש הלזה הוא מ"דע"ה? הנה מה ששצצו היותו
 אחיו של צייריס הוא לפי שידעו כי הוא ילא מגוע אצרהס אצינו ע"ה
 הנודע אללס צעצור מעשותיו צמלכים כמו שהיה יוסף מיוצאי ירכו,
 ולכל היק החזקה אשר עשה משה לעיני פרעה קדא מדידה צמלכותם כי
 הוא התנגד לעצות מלכס, גס ידעו ששצצו היתה מאדן כוש כעדות
 הכתוצ כי אשה כושית לקח, ולפי שהנהיג את עמו לירושת אדן יהודה
 וירושלים ייחסו לו שני צנים ירושלים ויהודי. והנה מלרייס הקדמונים
 ידעו צלי ספק כי פרעה מלכס גזר על יסדאל כל הצן הילוד היאורה

פועלים נגזרים מהם וכולם יוצאים.

פועלים שרשיים ורובם עומדים.

täuschen דמינו סצצ סאלס
אחד ימיד האמת צסקר.

sprängen זרק, דהיינו סצצ
שהצצר הנזרק ידלג
ממקום למקום.

drängen הליק, דהיינו סצצ
שהצצר ילחץ את עצמו.

hängen תלה, דהיינו סצצ שהצצר
ישאר דצוק.

sehen רשיצ.

legen השכיצ.

senken השפיל אחרים.

führen העציר.

gewöhnen הרגיל אחרים.

läuten הוליא קול מדצד אחר.

erlösen העציע אחרים.

tauschen החליף, עשות תמורה.

springen קפץ, דלג.

dringen אלץ, דחק, לחץ.

hängen קצק.

sehen ישי.

liegen שכצ.

senken השפיל עצמו.

führen עצר.

gewöhnen הרגיל עצמו.

läuten השמיע קול.

erlösen טצע צמים.

וכן פועל dampfen עם dämpfen, פועל dorren עם dörren, פועל rauchen עם fließen, פועל prallen עם prallen, פועל räuchern עם saugen ואחרים עוד, אם תדקדק בכל הפועלים האלה תמצא שנגזרו כל אחד מהצידו בחילוף איזו תנועה רק להוליאן לשני צאותו דרך עצמו שנגזר צלשוננו צנין הפעיל מצנין הקל להוראה זאת, ואם תמצא שקצת מן הפועלים השרשיים האלה הם כצד יולאים לשני, הנה אז הנגזרים מהם יהיו תמיד יולאים לשלישי, כמו שהצצר נוהג גם צלה"ק, וכל זה יורה שממכה למדו האשכנזים סגולה זאת.

י"ש"ד.

רמזי יראתם של מצרים. *

קורות אלילי העמים הקדמונים ואופני עבודתם כפי מה שסיפרו האומות מהם ונכללים צלימוד הנקרא אלס Mythologia כולם מלאים הצלי שוא ומדומים, אין קץ לילדי שקר דרו מלצם הפתלתול. עד שגפש המשכיל הקורא צהם תקוץ צתועצותיהם וצצק ישאל האיש אשר תצוגה צו: מה צנע צהעלות על ספר דצרי התולים ומה תועלת צקריאתם? מדוע ידצץ שכלנו תחת משא תעתועים כאלה? — אמנם החוקר המרכיז עניני

*) עיין צצבורי העתים לשנה שצורה דף קס"צ. כי המדובר שם הציאני אל חקירה זאת.

צמרים . שצצור העקה היא שהיתה צעת נגוד הידח דהיינו צלילט"ו
 צניסן קצעו להם צכיה לדורות , ואפשר שצכור פרעה עלמו שמת צלילה
 ההוא היה נקרא וזיריס על שם האליל , כי כך נהגו לפעמים לקרוא
 לשדיהם צסם אליליהם , ולכן היו צוכים מדי שנה צסנה על מותו צלילה
 ההוא . הנך רואה כי רוצ הצלי המצויים מתפרשים היטב על ידי מה
 שקרה לאצותיהם עם ראשי אומתנו , וזוהי התועלת הנמשכת מקדיחת
 הסיפורים ההם .

י"ש"ר.

כרתי ופלתי .

בעברי . על המקומות שצס' שמואל ומלכים שזכרו צהם הכרתי והפלתי
 נכספה נפשי לדעת את אשר דצרו הקדמונים על השמות האלה
 אך מצאתי דצדיהם צלתי מסכימים על דעת אחת , כי הנה דס"י וד"ק
 העתיקו מחז"ל שהכונה צהם על האורים והתומים , והילקוט (שמואל
 ס' קמ"ז) הביא סצרה זאת צסם גמ' דצרכות פ"א , צססם אנו רואים
 צמקום אחר (סנהדרין י"ו ע"א) שפידסו ענין כרתי ופלתי על הסנהדרין ,
 אמנם שתי סצרות אלה מעידות על עממן שלא נאמרו רק דצרך דרש ואין
 להן חלק צפוט , כי דצד צלתי אפשר הוא שירמז הכתוב על שתיבה נאחת ,
 ואם הוכחנו להרחיק אחת מהדעות האלה מן הפוט למה לא נדחיק גם
 האחרת ? וציותר צהיותן זרות מאד וצלתי מסכימות עם פטעי המקראות
 המצרים צהם , איך שיהיה ראוי לנו לחקור מה היו הכרתי והפלתי ?
 ולמה נקראו כך ? ולתשובה השאלה הראשונה אומר כי דקרו מאד
 האחרונים צאמרם שהיו הכרתי והפלתי מצחירי הגצורים אנשי חיל וחלוצי
 לצא , ומשמדתם העיקרית היה לשמור ראש המלך ולצאת ולצא אללו
 תמיד להרחיק ממנו כל נזק וסכנה שיהיה , כי כן יעידו הכתובים כמו
 שנוכח , וזהם הצקי צקורות העמים ידע כי כך היה מנהג כל האומות
 צימי קדם להיות לביון של מלך המיועד לשמירתו נצל ונפרד משאר
 הנלחמים אשר לצא והיו קוראים אותן צלשון יוני *σωματοφύλακες*
 שענינו כמו צלשון אשכנזי *ליבואשע* , ומשמין הזה היו אלל הדומים
Praetoriani et Celeres ואלל אנשי אמונה היו נקראים *Sacrae*
alae , וכמו כן היה לאלכסנדר מוקדן *Gohors Regia* ולאנשי *Thebae*
 היה *Sacrum praesidium* , ולפרסיים *Melophori* וכדומה . על
 הדרך הזה ממש היו למלכי ישראל צימי שאל ודוד ושלמה אנשים נצחרים
 גצורי החיל ממונים לשמירתם , ואלה לא היו נכללים עם שאר הצא אלל
 מופרשים ממנו ונתונים תחת ממשלת שר ופקיד מיוחד השולט עליהם .
 לכן תראה שצימי דוד היה יואצ ממונה על כל הצא אך הכרתי והפלתי
 היו תחת יד צניהו צן יהויקד , וצצרחו מפני אצלסון צנו סיפר הכתוב
 שעצרו על ידו כל עצדיו וכל הכרתי והפלתי הרי שהצדלים הכתוב , להודיע
 שהיו אנשי הצא מלך אחר להלחם עם המורדים והכרתי והפלתי מלך
 אחר לשמירת נפש המלך , שהרי גם צמקום אחר הצדיל ציניהם ואמר :
 וכל העם וכל הגצורים מימינו ומשמאלו (ס"צ י"ו ר) , למדנו שאותן שקרה

תשליכוהו וכי מ"רע"ה נילול מן הבזירה צדק נס , אלא שצדנותם להדחיק
 מן המלך אכזריות הלווי ההוא תלו הדבר צטיפון השגוף אלכל ואמרו
 שהוא השליך את אחיו ציפור . אמנם דצדיהם צענין התיבה שצאה עד
 ביבולאם אפסר שהטפות זא להם צעצור שהתורה אמרה ותקח לה תצת
 גומא וכו' ותסס צסוף , ומלת גומא מתורגמת ציוני Biblos וכן מלת
 סוף יתורגם לפעמים Papyrus שענינו דומה אל סס ביבולאם , מזה
 הוליוו צטעות שהיה מקום נקרא כך . ועל מה שנתנו לטיפון שעדות
 אדומות כצד מלאנו מן הקדמונים [Artapanus apud Eusebium]
 מי שכתב כן על מ"רע"ה , צגסג אנהנו לא נדע מאין הוליוו הודעה זאת,
 ועל גוצה קומת מ"רע"ה ידוע מה שאמרו חז"ל (שצת ל"צ ע"א) , גם
 לפי שמ"רע"ה הציא על המלדים מכות הנפדדע והעדו צ והחשך לכן יחסו
 לטיפון החיות הרעות והאפלה . והנה מלאנו צקדמוניות המלדיים
 שנומדיהם היו שונאים את הים ולא היו מציאים מלח על שלחניהם צעצור
 שקראו למלח קוף טיפון [Spuma Typhonis] , וזה יתצאר ע"י מכת
 קדיעת ים סוף שצאה עליהם ע"י מ"רע"ה , גם השם שקראו לאליל הזה
 טיפון יורה על זכרון פרשיהם ושלישיהם שנטעצו צים סוף צגללו , כי כמו
 שאומרים צעצרי לוף כן אומרים צאדמי טוף , שמתנו צא סס טופנא
 הנאמר על המצול , וידוע שהמלדים לקחו מלות הרצה גם מלשון אדמית .
 עוד צין הסיפורים הרשומים צהצליהם שהועתקו אח"כ גם אל הדומיים
 מלאנו שצומן מן הזמנים כל האלילים הוכדחו לצדוח צעצור שידאו מטיפון
 ונתחצאו צמדניות אחרות ולקחו להם לורות צהמות וחיות להתנכר צהם
 מחמת הרודף אותם , והנה שורש השמועה הזדה הזאת נדומה צכתו
 וצכל אלהי מלדים אעשה שפטים (שמות י"צ י"צ) , אלא שהתורה לא
 הודיעה מה היו השפטים ההם , כי גם צסיפור המעשה כתוצ סתם
 וצאלהיהם עשה ה' שפטים (צמדצד ל"ג ד') צלי לפדש מה הם , אמנם
 יוצ"ע הציא צתרגומו על שני המקראות האלה את הנדרש עליהם צילקוט
 סי' קל"ט : של אצן היתה נכתת , של מתכת נעשה חולדה , של עץ וכו' ,
 והדעת נותנת כי כך היה צאמת , כי לולי כן איזו נקמה יקח אלהי עולם
 מן אלילי מלדים שהם כולם אפס ודיק ואין להם מציאות כלל ? ואיזה
 שפטים נוכל לעשות צדצד הצלתי נמלא ? אלא הפסילים שעשו להם המלדיים
 צדמות אליליהם הם לקו צליל מכת צכורות כי נפלו ונשצרו והיו לאין ,
 ואלו הם השפטים שזכר הכתוב , והנה המון העם המשתחווים לפסילים
 חשצו אז שנקדחו אליליהם לבמדי ואינם עוד צמציאות , שהדי דאו פסיליהם
 מגודעים לאדן , לכן כומדי מלדים הולדכו להמציא תחצולה להתמיד
 עצות האלילים אלל ההמון , וכך אמרו להם : דעו שלא אצדו האלילים
 מן העולם , אלא מיראתם את טיפון העושה שפטים גדולים צאדנו
 צדחו אל אדן אחרת והסתתרו תחת לורת צהמות וחיות , לכן שוצו
 לעצודתכם ומאכן ואילך תנהגו כצוד גם אל הצהמות והחיות ההנה שהיו
 משכן לאליליהם . הנה צדק הזה נולד סיפור צריחת האלילים . שוצ
 תדא כי המלדים הקדמונים היו חוגגים חג צלילה צומן כגוד הידח על
 מות חייירים שנהרג ע"י טיפון והיו אוכלים צלילה ההוא דאשית פרי
 אדמתם ציללה ואנינות והיו צוכים צכי גדול . וכפי הנדאה היה שורש
 העצודה הצאת זכרון ליל מכת צכורות שעליו כתוצ ותהי צעקה גדולה
 צמלדים

עלמם הכרי והללים שגשגה שם כך צמח הזמן , ולמדנו מזה שאלת
כדי עומדת במקום כרתי ומלת פלתי במקום רלים , ומעתה נפתח לנו
פתח להצגת שתי השמות האלה , כי כזר למדנו שהיו הכרתי והפלתי
ממונים גם על הריגת בני אדם מחוייבי מיתה , ועוד היה להם פקודה
אחרת ללאת דחופים דכד המלך להציא מלותיו בכל מקומות ממגלתו ,
כמו שהודיע אחריו על יד פתשגן כתב דתו בכל מדינה ומדינה , לכן
להורות על שתי הפקודות האלה זלו שני השמות כרתי ופלתי , כי הנה
שם כרתי מלשון כריתה יורה על תפקידם להרוג מי שילא משפטו למיתה ,
ושם פלתי יורה על מהירות המדולה , כי כן צעדני שורש פלת ענינו רוץ
וממנו נגזר צלשונם שם Phalatanon המורה על הסוס הרוץ צמהרה ,
כמו שכתב החכם Golius צספרו הנכבד על שרשי לשון ערבית , ודומה
לו קלת השורש העברי פלט הנופל לפעמים על הצורח מן הלה או
ממקום סכנה , א"כ לכונה זאת נקראו פלתי להיותם קלי המרוץ , כמו
שיורה גם השם המוסר להם במקום פלתי צימו אשר המלכים שקדחו להם
רלים , והכל אחד . אולם שם כרי זל להם במקום שם כרתי , כי אולי
צדצות הימים הוסר מהם הפקודה שהיתה להם להרוג מחוייבי מיתה ולא
נשאר להם רק המשמרת האחרת , ולכן שנו את שם כרי להתדמות לשם
פלתי , כי גם שם כרי יורה על איש מהיר צרגליו מלשון ודוד מפוז
ומכרר , צלצים וצפרדים וצכרדות , וכדומה , שרשם כרר .

ו"ע"ר .

Chaban = כרתי

Phalatanon = פלתי

באור הברל תרגום אנקלס במלת עברי שמתרגם
לפעמים עבראָה ולפעמים יהודאָה וגם באיזה
מקומות בר ישראל .

אמר המחבר .

ראה דליתי צספר הערוך הנדפס מחדש צפראָג ערך עבר שהעיר
כזור הרב המאה"ג החכם השלם המפואר מוהר"ר יעקבאָב ס"ג
לדא זל"ל , על שנו לשון התרגום צמלת עברי , שמתרגם פעם עבראָה
ופעם יהודאָה וגם לפעמים בר ישראל . ונתתי אל לצי להעתיק לפני
קוראי צכורי העתים , מה שכתנתי צענין זה צצורוי מוסף המתורגמן ,
הן ההוספות וההערות שהצדתי אל המתורגמן . כאשר הודעתי צשער
צת דצים לפני שנים דצות , אולם צמסצות מתהפכות נתעכצתי להדפיסו .
וגם לעתיק פה קלת מוספר לשון כשדים אשר צצדתי על שרשי לשון
כשדית הנמלאים צתכ"ך מעורצים צין שרשי לשון עברי , וצפרט אותם
הנמלאים צספרי דניאל עזרא ונחמיה . ואם אודיעה יותר מזה צמודעה
שאלת

צפעס הראשונה כרתי ופלטתי הם הגזורים , וכן כשמדד שצע צן צכדי לזה
 המלך לעמשא שיקח עמו אנשי יהודה , דהיינו אנשי לזא , אזל עמשא
 נתאחד ואז לזה המלך לאציסי ליקח עמו עבדי אדוניו , ומי היו אלה?
 צסיפור המעשה כתוב וילאן אחריו אנשי יואצ והכרתי והפלטתי , כלן
 מלצד הלצא אשר ליואצ התחזרו אז עמו גם עזדי המלך דהיינו הכרתי
 והפלטתי תחת הנהגת אציסי , ועס כי תפקידם הוא להיות תמיד סמוך
 למלך לשמור אותו , הפעם לגדל הסכנה התרחקו ממנו , ולהיות הדצר
 זר הזכירו הכתוב . שז תראה צהמלכת שלמה דלה דוד להראות לעס כי
 שלמה הוא הנצחר לא אדוניה , ולכן לזה קחו עמכם עזדי אדוניכם ,
 וצסמוך פידש שהם הכרתי והפלטתי , כי הם היו עזדי אדוניו והיו נלצים
 תמיד פתח צית המלך לשמור אותו , כמו שיש להוילא מן הכתוב צאודיה
 (ש"צ י"א ע') שסכצ פתח צית המלך את כל עזדי אדוניו . ולפי שהיו
 הכרתי והפלטתי סרים תמיד אל משמעת המלך וקרוצים אליו לכל אשר
 יאוס , לכן כשמונה דוד את צניהו עליהם כתוב (ש"צ כ"ג כ"ג) : וישימיהו
 דוד אל משמעתו , שהיא מליצה קלרה וכאילו כתוב על הסרים אל משמעתו
 שהם הכרתי והפלטתי . עוד לריך לידע שאחת מן העצדות המוטלות על
 הכרתי והפלטתי היה להמית את המחוייצים למיתה צווי המלך , כמו
 שכתב המצאד נת"הש על שר העצחים (צראשית ל"ז ל"ו) , ולכן לזה
 שאול לרלים הנלצים עליו (שהם הכרתי והפלטתי) סצו והמיתו את כהני
 ה' וכן דוד קרא לאחד מהנערים ויאמר גש פגע צו , ושלמה לזה לצניהו
 שהיה שר לזא כרתי ופלטתי להמית את אדוניהו (מ"א צ' כ"ה) , ואת
 יואצ (שס כ"ט) ואת שמעי (שס מ"ו) . אמנם אודות השס הנקרא להם
 כרתי ופלטתי יש ג"כ שינוי דעות , וכולס כמתנצאים , הדד"ק והד"ר
 אצדצנאל כתצו שהיו שתי משפחות צישראל נקראות כך ומהן צחר המלך בצורי
 החיל לעצדיו , וזה דחוק שיהיו תמיד צאותן המשפחות דוקא בצורי חיל
 ראויים לשמירת המלך , מלצד שדצר זה יטיל קנאה צין שאר המשפחות שלא
 הגיעו לזה הכצוד , ועוד איין דאוי למלך לשוס תמיד מצטחו רק
 צסתי משפחות וצילדיהן אשר יולידו כי מי יודע אם הצנים יתדמו לצאותם
 צאמונה או אם צגוד יצגדו צמלך ? וזולת זה הנה לא נמלאו ציחוס ישראל
 הנצורים צד"ה שתי משפחות נקראות כך . הן אמת שהיו שני אנשים
 צישראל ששםם פלת , אחד מצני ראוצן (צמדצר י"ו א') ואחד מצני יהודה
 (ד"ה א' צ' ל"ג) , אזל לא נמאלת משפחה נקראת צסם כרת . אחרים
 חסצו שהיו הכרתי לקוחים מגוי כרתים הנזכר צלפניה צ' ה' , ואחרו
 שהפלשתים היו נקראים כן באמור צלקלג נחנו פשענו על הכרתי ועל אשר
 ליהודה , וזה אמת שארץ פלשתים היתה נקראת צימי קדם ארץ כרית ,
 אזל יקסה איך יצטח דוד צפלשתים שהיו שונאיו לשוס את נפשו צנפיהם?
 ועוד לפי סצדא זאת מה יענו על שס פלתי ? אייה מדינה שנקראת
 כן ? — לנחת יראה יותר ככון לצקש פתרון השמות האלה צסיוע שאר
 הכתוצים המפוזרים צנציאים , כי לפעמים פסוק אחד הוא כמו המפתח
 להצנת השאר . והנה מלאנו פעם אחד צמקוס כרתי כתוב כרי והוא
 צס"צ כ' כ"ג : וצניהו צן יהודע על הכרי ועל הפלתי , והשס כרי נזכר
 עוד אלל השס רלים צמ"צ י"א י"ט : ויקח את שרי המאות ואת הכרי ואת
 הדלים , לכן יראה שאותם הגזורים שהיו נקראים מאז כרתי ופלטתי הם
 עמאם

כונתו על היו"ד כי אם על ה"א שנוספת אל השם יהודה והה"א מן
ההפעיל. ולעת קלת ההתפעל מתייחדים על ההתדמות הפעולה
לפי שעשורק לפניו. כ"ז העתקתי מספר לשון כשדים צדקס יהר צקלרה.

ובמתורגמן צדקס יהר הוצאו התרגומים איש יהודי גבר יהודי
(זכרי' ח') וצדקו בוצרין יהודאין וכן יש עברי ועברים

המתורגמים כלשון יהודי ויש עברי המתורגם בר ישראל עכ"ל צקלרה.
וצדקס עבר הציא עברי תרגום עבראָה ויש עברי מתורגם

יהודאָה * בַּר יִשְׂרָאֵל עכ"ל. הרי תרגם סהמתורגמן הציא רק

מקומות התרגומים בלי צלור ההצלל כי אין דרכו צנך. ואני כתבתי שם
בהערה וז"ל אחדי התרגומים עמוקים מאד צודאי תרגומם צמלת עברי
פעם עברי ופעם יהודאָה ובר ישראל לא צמקרה והזמן כפי העולה
על רוחם כי אם ככונה מיוחדת לפי הצלל ענין הפסוקים. וזה מה שארלס
לצאד. והנה שם צמוסף המתורגמן העירותי על זה רק צקלרה כפי גדר
וגבול המקום אבל פה ארחיצ הצדור לצדד וללצן הצדד יותר צעז"הי.

ידוע מדרש דזה ויגד לצדס הַעֲבָרִי (צדאשית י"ד) ר' יחודס אומר

כל העולם מעצד אחד והוא מעצד אחד, ר' נחמיה אומר שהוא

מצני עצר וצנן אחרו שהוא מעצד הנהר ומשיח כלשון עברי עכ"ל המדרש.

(והערוך הציא רק שתי דעות ר"י וצנן והשמיט דעת ר"כ שהוא מבני

עצר ואולי מפני שלא נהס דעתו דה, כי העעס שהוא מבני עבר לא

יתכן ללל אצדהס לצד שגס שאר משפחתו היה מצני עצר וכן העיר ע"ז

היפה תואר. ומנהג הערוך צספרו להציא רק הדעה שהוא נוטה אליה

וצחצורי אריכת שפתים הצאתי לרוצ הטעם) וצענין זה בדעה נכתב

מחכמי עמים וישראל זה אומר צנה וזה אומר צנה, זה נוטה לדעת ר"כ

וזה נוטה לדעת צנן או לדעתו שהמליא צסצרתו. זה מלדיק צרליותיו

מן השכל והמקרא, וסכננדו מוכיח צרליותיו צדדכים אליה, ומה תצדד

על המעיין להכריע איזה מן הדליות נודקות! ואחזה דעתי החלושה

סחנני ה' צזה כי לדין אני לה פה לענינו. ואומר כי שתי דעות ר"כ וצנן

צדקו יחדיו, וההצלל צנייהן לפי הענין וההמשך הפסוקים. יש שעקר

הכונה על יחוס ארץ מולדתם לבית אבותם וטעם מלת עַבְרִי שהוא

מעבר הנהר ששם ישבו אבותיהם, ויש שעקר הכונה ללמד שהוא בעל

דת

(*) הנה זאת מלאנו לצד צתרגום אבל צמקרא לא נמלא הנספר יהודאָה ורק

הצדים יהודאין ולכן הצאתי לעיל משקלו צנספר יהודי חעפ"י שמהל ציו

העצבית. ולדעתי גם שם חרוניות ע"מ בַּשְׁמִי תַגְרִי והצדים ממנו צמשקל

העצבית הַהֲהָרִים. וכן לא מלאנו צמקרא הנספר לנקה יהודאָתא ורק

הצצות צתרגום יהודיתא. וצספר לשון כשדים הנחצתי הצדור צזה.

שאלה צמחנה העצרים, אסיר מעלי תלונת הרצ החכם הנ"ל שנות
 צהערה שם, ששחר הדפסת ספר המתורגמן לשוא כפי המודעה רצ
 צפראג. ועדס אענה אני את חלקי צציאור הצדל התרגום, לדין אני
 להקדים פתרון שרש יחד כאשר כתוב על ספר לשון כשדים.

יהודי שם כולל לאומה ישראלית המודה באמונת אלוה המיוחד היה הוה
 ויהיה. נגזר משם שצט יהודה, שהוא עיקר היחס וראש השצטים
 שצחרה' להוליד ממנו משיח ישראל, ומלאה כל הארץ דעה באמונה הקדושה
 מאחדות הצורא. והשם הזה התחיל להיות עיקר קריאתם מעת שנחלקו
 השצטים ומזמן שהיו צבולה. כי לפנים צסם ישראל היתה מכונה לרוב,
 על שכולה מידך יעקב אציו הוא ישראל סצא. והיתה אח"כ כונת
 העקרית צקריאת שם יהודי לפרסם צעולם תכונת אמונתם שהם מודים
 ציחוד אלהי העולם וכופרים צע"ז וסיקו לצאת הבואל היואל מחללי
 שצט יהודה כאשר דצר ציד הנציאים. ולזה ידמו צע"ז צתרגומו יהודה
 אתה יודך אחיך (צדאשית מ"ט ח')

יהודאין על שמך. כונתו שעיקר טעם השם הזה מענין הודאה
 ושלעתיד יקראו צכלל צסם יהודים לפי שמודים צאלהי המיוחד. וכן דעת
 התרגום ירושלמי. וידוע אמרס ז"ל (מגילה דף י"ז ע"א) ר"י אמר
 לעולם מצנימין קאתי ואמאי קרי ליה יהודי שכל הכופר צע"ז נקרא יהודי
 שנאמר איתי גוצראין **יהודאין** (ועיין שם צפירוש תוס').

ועתה נשום פנים לצאר ענין השם והפעל מגזרה זאת הנמלאים
 צספרי קודם.

מן בני גלותא די יהוד (דניאל צ') ענינו ארץ יהודה [יודעו].
יהודי (אסתר א') שם היחס (דער יודעער) הרצים ממנו
יהודאין (דניאל שם) (דיא יודעער) וצידועה לרצים די **יהודיא**,
 היהודים (שם ג) וצעצית לנקצה **היהודיה** (ד"ה א' ד' י"ח) דבר
 עבמו **יהודית** (מ"צ י"ח) ענינו לשון יהודית ותחסר המתואר. (יודע

אישע טפראצע) ונקראת לשון יהודית על שם הארץ שדצדו צה צלשון
 הזאת (עיין צהערה צסוף המכתב) והפעל צהתפעל נגזר מהשם
מתיהודים (אסתר ט') והוא משקל עצרית ודעת רצי יונה שכוונתו
 עשו חכמים תודמין מן תרומה. כי לפי סצרתו היו"ד אינה שרשית כדעת
 הרש"ס צחומם ששרשו הור. אולם אין זה נכון ודעת הרש"ס רק צפעל
 יודך אחיך. אצל צסם העלם יהודה צודאי השרש ידה כאשר אמרם לאלה
 הסעם אודה לה' וכו' וצי"ע שם אורי קדם ה' רבין ברי דין עתיד למיפק
 מלכין מניה יפוק דוד מלכא דעתיד **לאורזיי** קדם ה' בגין בן קרת

שמויה יהודה ואולי דעת רצי יונה כמו שכתב המצאד צסנ"הש שהה"א
 נתחצרה אל השם להיות במו שרשית ומן השרש ידה נגזר שם עלם פרטי
 יהודה, וממנו עשו הפעל מתייחסים כמו מן תרומה תודמין וא"כ אין
 כונתו

ארץ מולדתו ויהום אבותיו, שהוגד לה מסתמא מהסופרים שמכרוהו וסבלוהו כי הוא עבד נולד ממספחה דמה כי שם המספחה נודע לשם ותפארת ואזרחים יאל לו מוניטון בעולם. וכונת המלכות לדעה, להגיד לבני ציתת ואח"כ לצעלה דרך ציון וחדפה שהוא איש זר מארץ נכדים, כי כל נכדי אשר לא מארץ מלדים, היה צווי ושמואל למלדים בכלל כידוע מתולדות העמים (ואדער מזה צמחוד) ולכן כונתה על ארץ מולדת לצד וצעזורה תרגומו עִבְרָאָה וכן העבד העברי עִבְרָאָה ולא יְהוֹדָאָה כי אין דעת האשה על האמונה כי מאין ידעה זאת המלכות והיא ידעה רק שהוא ממספחת יושבי עבר הנחר.

כי גנב גנבתי מארץ העִבְרִים (שם מ' ט"ו) אחרי אמרו מארץ העברים ידענו ממילא שהכונה על ארץ מולדתו שהוא ממספחת יושבי עבר הנחר. [עיין הרמב"ם והציון] ודעת יוסף שיזכיר שר המשקים אל מדעה שהוא לא צא אל א"מ צדונו להתעסק שם צדד שאינו ישר המתנגד לחוקי המדינה ושצטציל כך אסור צצית הסוהר כשאר החוטאים האסורים שם, או שהוא מכר את עצמו לעבד לפי שאינו ראוי לצדד יקר אלא לעצדות, רק שנגנז צמוס מאדלו ועי"ז נשתלשלו המאורעות שארעו לו והוא יושב צצית הסוהר צלי חטא ועון. ועי"ה הספור יתעוררו דחמי המלך על איש זר שאין לו קדוץ וגואל העומד לימינו להמליץ צעדו לחצושותו מצית האסורים, ולפי שהכונה רק אל הארץ שהוא נולד צה תרגומו עִבְרָאָה שהוא מועבר הנחר.

לאכל את העִבְרִים לחם (שם מ"ג ל"צ) הכתוב יספר שמפני כך אכלו לצדס כי לא יכלו המלדים לאכול את העצדים, כי תועצה היא למלדים לישב צסעודה עם אנשים שאינם מארלס ושהם מועבר הנחר. והרמב"ם כתב מאוס וצווי היה למלדים לאכול עם אנשי עבר הנחר וכו'. וידוע לקוראי ספרי קורות העתים-ודצרי הימים למלכות מלדים, שמדינת מלדים היתה נחלקת למחוזות הרצה [קריינע דעפארטעמענטע] ולכל אנשי מחוז צפרט היתה עצודה נצדלת משאר עצודות מחוז אחר, צה עצודים לשור וזה לשה וזה לאיל אחר, והמלדים עלמס היו שונאים צה לזה צצציל הצדל עצודתם, אנשי מחוז שעצדו לשור שגאו אותם שעצדו לשה וכן להיפך, והיו מצצים אותם שלא יצצו עמם צסעודה אחת כי תועצה להם מפני צצר הצהמה שאכלו ושהיה עצודתם. וא"כ לא עם העצדים לצדס לא יכלו לאכול צצלחן אחר, כי אם גס כל אותם ממחוזות אחרות שעצדו לאיל אחר לא אכלו ציחד [Milot's Weltgesch.] ולפ"ז לא שנאת הדת הפדטי של העצדים הדחיקה אותם מלאכול עם העצדים צסעודה אחת, אצל חקס ודתם צכלל שלא אכלו עם אותם אשר לא ממחוז ומגליל אחר המצצים אילוס ועודכים אותו על צלחן למאכל. וענין הפסוק כי תועצה היא למלדים צכלל נאמר שלא אכלו עם אותם שאינם ממחוז, והכתוב צצד צהר מן העברים שהם מועבר הנחר. ואמר הטעם כי תועבה היא ר"ל הצדד היה שמואל להם לא הבונים [דיו וחצב וואר חיהנען פֿעהאפט ניבֿן דיו פֿערטאָהן] ורש"י צלשונו

דת ואמונת האחדות האלהות ושהוא כופר בע"ז וא"כ נעם מלת
עֲבָרִי על אבי כל בני עבר, שממנו ילד תורה וחכמה צצית מדרשו,
 ומשם נוצע מקור חיים צאמונה הקדושה והטהורה ע"י זרע זרעו אצדקם
 אצינו שהכיר את צורא שמים וארץ צילדותו והתחיל להודיע לעם זהויותו
 צן ארבעים שנה שאין ראוי לעצוד אלא לאלהי העולם וקדא צקול גדול
 לכל העולם שיש אלוה מיוחד ולו לצדור ראוי לעצוד ולא לזולתו [הרמ"צ
 פ"א ה"ג מהלכות עכו"ם]. ומזה יתחיצ ההקדמה שעליה יסדנו דצינו
 צדרך כללי: צעת הקודם שגדו אצותינו צארץ כנען ולא נודעה עוד
 אמונתם צגלוי ופרסום ורק את אלוועים היתה, כונת הדורות האלה
 צקריאת שם **עֲבָרִי** למשפחת אברהם על שם ארץ מולדתם לבד שהם
 מעבר הנהר ששם נולדו וישבו אבותיהם. אולם עת מושצם צארץ
 מצרים, ואח"כ צזמן מתן תורה שנתפרסמה ונודעה לכל העולם אמונתם
 צאלהי מיוחד ושהיא ירושת אצותם זרע אצדקם ידיד ה' שכולך מצני
 עצר, מלא החכמה והתורה, צזמן ההוא והאלה הצינו צקריאת שם
עֲבָרִים מהות אמונתם שהם יהודים והמודים באחדות הבורא
 וכופרים בע"ז כהודאת שם הכבוד ממנו וכפי ציאודנו לעיל. ולפי ההקדמה
 האמתית הזאת יתצוק מעלמו הצדל התרגום. צמקומות שכון הכתוב
 אל ארץ מולדתם ויחום משפחתם תרגומו כלורת העצדית **עֲבָרִי**,
עֲבָרָא (והוא צכל ספר צדאשית) על שם מקומם עבר הנהר, אכן
 צמקומות שענינו העקרי ליחסו לבני עבר וזרעו אברהם שממנו יצא
 אור העולם יפעת תורת אל חי באמונת אלהות האחדות תרגום עברי
יְהוּדָא כהודאתו צעלם ודאשונה על הודאת האלהות האחדה כאשר
 צאלנו. וכדי שיתצדד הענין הטיצ וידון הקודא צו, אצאל רוצ הפסוקים
 מענין זה לפי סדר מקדאי קדש וזה החלי צעז"הי:
ויגד לאברהם הָעֲבָרִי (צדאשית י"ד י"ג) פירש"י שצא מעבר הנהר
כדצק ע"כ. פירשו לפי אמתת ענין פשטות הקדא; כי כונתו
להודיע, שהפליט הנכרי צא לאצדקם צידעו שהוא מעבר הנהר ויש
לו קרבת המושפחה עם לוט צן אחיו להגיד לו שנשצה לוט כדי
סייל קרצו מיד שציו, וא"כ עיקר כונת המלה שהוא מעבר הנהר ולכן
תרגומו עֲבָרָא.

איש עֲבָרִי בא לצחק בנו (שם ל"ט י"ד) פירש"י מעבר הנהר
 מצני עצר ע"כ. ונתצ הדא"ס צכונת דש"י שלא נקדא שום עצרי חוץ
 ממשפחת אצדקם אצינו שהיה צה משניהם שהיו מעצד הנהר ומצני עצר,
 אצל משפחת נחור אעפ"י שהיתה מצני עצר לא נקדאת שם עצדי שלא
 ילא מעצד הנהר ומשפחת עשו וצני קטורה לא נקדא עצדי אעפ"י שהם
 ממשפחת אצדקם מפני שלא נקדא זרע אצדקם ע"ש שהאריך. זאת דעת
 דש"י לפי הדא"ס אולם צאמת הודיעה אשת פועיפר המצלי צזה רק
 ארץ

המזרים את העצרים ששציל אמונתם שמודים צאלהי המיוחד וכופרים צאליליהם ולכן תרגם צפ"ז עצרים יְהוּדָאִי על שם האמונה ועל מניעת האכילה צםעודה אחת הוסיף ב"כ ארום צעירא דמנראי דסלן ליה יְהוּדָאִי אכלין והצן זאת , אונקלס תרגם כי לא יוכלון כעצרת לָא יִכְלִין כלומר אעפ"י שלא שנאו את העצרים ששציל אמונתם לא היה להם היכולת לאכול עמם ציחד כי הוא נגד חוק המדינה ומנהגם , ויונתן תרגם כי לא בִּישְׂרִין ר"ל ששנאו את העצרים ששציל אמונתם והיתה נגד הכושר של אמונתם ואסור להם לאכול עמם . ומה תראה עומק התרגומים שצחרו צלשונם המלות הראויות לכונתם צעיון דצ . כל זאת היתה קודם ציאתם ומגורם צאון מזרים אצל אחרי שגרו שם ונודעה אמונתם מאצותם צקדצ העמים וצפרע לאחר זמן מתן תורה הכל קוראים אותם עֲבָרִים על שם אמונתם צאלהי המיוחד שידשו מאצותיהם יוצאי חלצי בני עבר ומאז התחיל לתרגם עברי יְהוּדָאִה כאשר יורו עניני הפסוקים .

למילדות העבריות (שמות א' ט"ו) תרגומו יְהוּדִיָּתָא להיות המילדות יראו את אלהים ודצקו צאמונת אלהי אחד , וצחזוק אמונתן לא פחדו מפני חמת המלך וחרפו נפשם להציל אחיהם ממות צהספיקס לילדים לחם ומזון ותחינה אותם . ועקצ זאת העיד הכתוב ויהי כי יראו המילדות את אלהים ויעש להם צתים .

מילדי העברים זה (שם צ' ו') כתצ הרמצ"ן שנתנה אל לצה המעשה כאשר היה , כי אמרה לצעצור הציל אותו או שלא יראו צמות הילד שמוהו שם , ואיש מזרי לא יעשה כן , ועי"ז הכירה שהוא מילדי העצרים עכ"ל . והנה צת פדעה ידעה שהעצרים צני אמונת אצרהם אציהם זרע צני עצר הם , מאמינים צני מאמינים צאחדות הצורא צ"ה וכופרים צע"ז . ושהם שנואים צעיני מזרים מפני דתם (כי אחרי מות יוסף , נשתנו רוחם והתחילו לשנוא ישראל ששציל אמונתם) . והוא מה שאמרו ז"ל (מגילה י"ג) ואלה צני צתיה אשר לקח מרד וכו' אמאי קרי לה יהודיה ? על שם שצפרה צע"ז עכ"ל . ולפ"ז היא צעצמה כלוה לאמונה הזאת צלצה , וידעה אותה העיז , והיתה כונתה צקדיאת שם עֲבָרִים על שם האמונה להיותם מודים צאמונת אצותיהם בני עבר ולכן תרגומו יְהוּדָאִי .

איש מצרי מכה איש עברי (שם שם י"א) תרגומו גבר יְהוּדִי להודיע

לצדס והטעם לנפיהם שהמזרים האונלים אתו צימים אחרים לא אכלו היום עמו לפי שלא יכלו לאכול את העצרים כי הועצה אכילתם ולפיכך לא אכל יוסף עם העצרים שלא יתנגד נגד רצונם וגם עם המזרים לא אכל שלא יהיה צציון לאורחים וההמשך יכתוב עולה יפה .

הזהר תפס דבר שנאוי למלכים לאכול את העצרים ואונקלס נתן טעם לדבר [כאשר אכלו בסמוך] ופידם הרא"ס וז"ל הודיענו דש"י צוה שחלת היא שזה אל האכילה עתה ולא אל העברים דל"כ תועבה הם למלכים מצע"י ליה עכ"ל. ומעתה נצין תרגום אונקלס בפסוק הזה ושויאו ליה בלחודיהו ולחון ולמצראי דאכלין עמם בלחודיהו, ארי לא יכלין מצראי למיכל עם עֲבָרָאִי לחמא אַרִי בְּעִירָא דְּמִצְרָאִי רַחֲלִין, עֲבָרָאִי אֶבְלִין עכ"ל. תרגום עצרים עֲבָרָאִי כי הכונה כמו שזכרנו שאכלו לצדם משום שהיו מארץ אחרת מעבר הנהר מולדת אבותם ולא מפני שנאת הדת הפרטי שהיתה להם לעצרי מלך אמונתם ורק האכילה היתה להם התועבה, ולכן הוסיף על העצרים התרגום שאכלו העברים בהמה שעובדים להם המצרים וכמו שהצין דש"י אשר הבחנו לעיל *) אולם יצ"ע חולק על אונקלס דעיה זאת, וסובר ששנאו המלכים

(*) להם הספורי הטעם שאכל יוסף לצדו שלא ירגישו לחיו שהוא עצרי עכ"ל. אולם הטעם הזה נכון אלל יוסף שדע צללו שהם לחיו וירא לחיו כיכורו שהוא עצרי וירגישו שהוא לחיהם, אלל אלל המלכים שאכלו הם ולא ידעו שהם לחיו אלל ידעו שהם עצרים והוא עצרי, כי רחוק לומר שהמלכים האוכלים אחר היה עצריו לחיו ציתו והם לא ידעו שהוא עצרי דהרי הכתוב יספר לחדש שהם אכלו לברם, ואם היו עבריו אנשי ביתו הלא תסתמח צל יוס אכלו לברם ולא עם אחרים שהיה שליו צל ארץ מלכים צלחן אחר, ועוד אחר מלכים סתם לחיו ציתו רחיו לומר? אלא ודאי שהכונה על המלכים החשונים שרי לועז שהיו יוסף לסעודה כמנהגם אם יאכלו אחרים מארץ אחרת שיקרא צל הסעודה לחיו ציתו וסוד צלחן אחר בנן גננתי מארץ צורחי ידעו תולדות יוסף שהוא עצרי והוא צלחן אחר בנן גננתי מארץ העברים, אשת פוטיפר אחרת הציא לנו איש עברי שר המשקים אחר נער עברי וח"כ לחיו שדעו שהוא עברי חין לא יפלה צענינים שפירד יוסף מאחריו לחיו חריו ולא יאכל עתה צלחן אחר כי אלל לא שיק טעם כי תועבה היה? והנהגה לי שמה שאכל יוסף לצדו היה הטעם מלך דרך ארץ, וצחית צחית ימים שלא היו העצרים הם לסעודה, אכלו המלכים הקרואים לסעודה עם יוסף צחית, כי יוסף שהיה מושל צל ח"י ומצחה למלך פרעה היה שומר חוקי המדינה והנימוסים כחמדם ז"ל אלל לקחתה הלך צנימוסיה יהיה צורחי מתרחק לאכול דבר תועבה למלכים היושבים צחיתם והוא פקיד עליהם, וח"כ המלכים יכלו לאכול עם יוסף כי הטעם תועבה היה לא יתכן אלל שלא אכל התועבה להם, אלל אחריו היום שהיו האחרים העצרים הם לסעודה חסדו המלכים שחפני כך לא יאכל יוסף עם המלכים כדי שלא יהיה ציין לאחרים המזומנים לסעודה, שירחיק מהם ואוכל עם המלכים. וח"כ מלך דרך ארץ לפני המלכים והעצרים אכל יוסף לצדו. עם העברים לא אכל ולא יהיה עושה נגד רצון המלכים צפניהם לאכול עם אותם שהם אינם אוכלים עתה, ועם המצרים לא אכל שלא יהיה פחיתת כבוד לאחרים המזומנים לסעודות, ולכן הפירד צל הטעמים מלך לברם הראשון צחיתו המפסיק יותר (עיון המצד) לפי שחניעת האכילה עם העצרים מלך יוסף מטיבם אחר של חניעת אכילה מלך מלכים כי מלך יוסף היה מפני דרך ארץ ומלך מלכים מפני האמונה והדת שלא יכלו לאכול עם החננים שהם מתח אחר. וצוה מדוקדק לשון האוכלים אחר, כונתו המלכים הקרואים לסעודה שאכלו צימם אחרים עם יוסף צלחן אחר (דיון זאבט געוועהליך מיט איהרן לואוועטשען טפייטענען) אכלו אחריו היום שהיו העצרים הם לצדם כי לא יוכלו המלכים לאכול את העצרים, שם אל אכילת יוסף לצדו והמלכים

הוא במהרה לישראל אביהם. וזממה צר ישראל הוא ג' כ' תאז כמו
בן ברית בן מות, וטעמו איש הדבק באמונת ישראל והתרגום סובל
 שניהם ומה תראה עומק התרגום. וכן תרגומו **בתוך העברי**
העבריה (דברים ע"ו ידמי' ל"ז) בר ישראל, בת ישראל לפי שנאמר
 זהם אחיך והענין אחד. *)

מה קול התרועה במהנה העברים (ש"לד'ו) הנה עברים
יוצאים מן ההורים (שס יד י"א) מה העברים

האלה (שס כ"ע ג') כלם מתורגמים יהודאי להיות הפלשתיים ידעו
 שהם כופרים באליהם והם שואם מפני דתם שמודים באלוה המיוחד,
 ודרך ציון וחרפה קראו להם שם זה כי לשכים היו היהודים צעניקים
 ולעודר שגלת העם העומדים נגדם למלחמה מתכוונים להזכיר אמונתם.

ויאמר אליהם עברי אנכי (יונה ז' ט') הם שאלו שלשה שאלות,

על עמו, על ארצו, על מלאכתו, והוא השיבם מענה אחד
 על כלם עברי אנכי כלומר יהודי המאמין באמונת אלהי אחד ואת אלהים
 אני ירא אשר עשה את הים ואת היבשה וצאת תדעון, ארצי ועמי
 ומלאכתי

*) יש לשחזר הלשון מלאנו שם היחס לאומה לנקבה **העברית** (צמדנר י"ז ח')

המדינית (שס כ"ה ו') למה לא נאמר **העברית**, **היהודית** צו"ד גתי"ו

כ"ל **העבריה**, **היהודיה** (ד"ה ח' ד' י"ח)? ויראה לי הטעם פשוט,

השמות **פשיית מדינית** הן להעידם על ארץ מולדתם שכן ארץ כוש ומדין

אזל **עברי**, **עבריה** אינן להעידם על ארץ כי לא היה מעולם ארץ עברים

רק שאזותם יטעו בעבר, הנהר והוא ארם נהרים וארץ כשדים שהיו מאד

שני אל נהר פרת ונתיים נקראו עברי עבריה צעזל כך חו צעזל. ואזיהם

אזי כל בני עבר. וכן **יהודיה** אין טעמה להעידם על ארץ יוהאן יהודה

רק ליחס על שצט יהודה ולהודות שהיא מהנלוים לאמונת היהודית כאשר

בחרנו. ולכן לא יבאם בל"ק צמקל **עברית יהודית** להבדיל צניינה. ומטעם

זה ג'כ מלאנו דבר נא אל עבדך **אֶרְמִיָּה** ואל תדבר עמנו **יהודית**

(ו"ז י"ח כ"ו) ענינו לשון יהודית. ולא נאמר **עברית**, לפי שכל לשון

נקראת ג'כ על שם הארץ שמדברים בה בלשון הדיא והיא שולטות בצורה מכל

הלשונות השחורות כמו **אֶרְמִיָּה** מארץ **אֶרֶם**, **יהודית** על שם ארץ יהודה

קצומן הסוף היתה לשון יהודית שפה אחת לכל יושבי ארץ יהודה, אזל לא

יתכן לימר **עברית** כי היא לא היתה מעולם שפה לארץ חו למדינה שנקראת

עברים, רק שהיא הלשון הקדומה שבהם ציד בני עבר ראשי היחס להזרעם

אזינו וצידם היתה לה"ק סגולה מיוחדת להודיע בה יהודי אלהי העולם,

ואי דבר זה ומלתה על לשונו. והתורה נאם בה מירשם קבלת יעקב. ועיקר

צמקלם יפה הנהר מה שהעיר כל דברי החומר שמאיה בלשון עברי.

להודיע כי מפני שנאת הדת שצנעה בקרצו הכה אותו . ונאמר **צו מאחיו** כלומר העצמי ומשה אחים הם צאמונתם האלוה המיוחד שידשו ונאצותיהם . ומשה ידע זאת מצת פרעה שהגדילה אותו והגידה לו שהוא עצמי שמורה באחדות הצורא זה וכופר צע"ז ושאחיו הגרים צמאדים שנואים לפרעה מפני אמונתם ועוזדים למאדים עצודת פדך , ועי"ז התמרמר לז משה צראותו אחיו מוכה מאיש מלדי על דצד אמונתו וקס משה צקאפו והרגו . *

אלהי העברים נקרא עלינו (שם ה' ג') פרעה אמר לא ידעתי את ה' , ושאלם מי ה' אשר אשמע לקולו ? אמת שידע פרעה מפני השמועה ענין אמונת ישראלים , אצל חפץ לדעת על יסודה ולכן שאלם על זאת . והשיבו משה ואהרן אלהי **העברים** נקרא עלינו , כלומר עם ישראל זרע אצדקם מילדי בני עבר הס , שהנחילו להם אמונת אלהי הקהיד ומיוחד , והוא נתגלה לנו . ולפיכך תרגומו **יהודאי** המורה על אמונתם וכמוהו **אלהי העברים** (שם ט' ט' וי"ז) מתורגם **יהודאי** .

בי תקנה עבר עברי (שם כ"א ז') כאן נעה התרגום מפתח המלה בכל התרגומים הקודמים ותרגם **בר ישראל** . והטעם כמו שהציג רש"י צמקומו וז"ל עבד שהוא עצמי או עצדו של עצמי עצד כנעני שלקחתו מישראל (פירושו אם הוא תואר לעבד שהוא עצמי או שהוא צממיכות השם עצד של עצמי) ועליו הוא אומר שם שנים יעצוד וכו' ת"ל כי ימכר לאחיק העצמי לא אמדתי אלא אחיק עכ"ל . כונתו שהם אחים מירך אחד זרע ישראל סבא ולפיכך תרגומו בר ישראל . ועיין הרצ"ע שפדש ג"כ צד"ז שנקרא אחיק לפי שהוא מירך אחד של יעקב . והסכת ושמע ! אם תרגום עצד **עברא** היתה משמעותו על ארץ מולדתו כועבר הנחר וסיו גס שאר ילדי משפחת עבר כמו עשו וצניקטורה צכלל , ואם תרגם **יהודא** היה יכול להצין עצד כנעני של עצמי כי מלאכו גם צאדמית שתחסד הדל"ית סימן הסמיכות , ועוד לא ידענו שכונתו עצד שהוא עצמי כלומר אחיו שהוא נולד עמו מירן יעקב ישראל סבא לכן תרגם ככונה בר ישראל ללמד דרשת רז"ל שלא אמדתי אלא אחיו כי בן הוא

(*) **כל הבן הילוד** (שמות ח' כ"ז) תרגומו **כל ברא דיתיליד ליהודאי** הוסף מה שלא נמצא בקרא להודיע שפרעה שנה ישראל צצול אמונתם ולכן כון צמלת **יהודאי** שהם כופרים צע"ז של מאדים ועי"ז עורר את עמו לשנאה שיחליכו את צניהם הילודים היחורה . והתרגום חולק צום על המדרש שפרעה גזר על כל עמו . והראיה שהצוה רש"י לפי שנאמר הילוד אתם ולא הילוד לעצדים חניה רחיה כי הוא סז אל ספיר הקודם וה"א של **הבן** היה להודעה .

ואצאר אי זע ממנו הנכון. הנה צין לדעת האומר שהעוף נצדא צחמשי
מן המים, ומלת ישרולו נמשך גם אל עוף יעופף ר"ל ישרולו מהם נפש
חיה וישרולו גם עוף שיעופף על הארץ, וצין לדעת האומר שמדקק אשר
צקדקע הים נצדא העוף ומשם תולדתו, ומלת ישרולו אינו נופל על העוף
רק הוא ענין צפני עלמו כלומר העוף שנצדא מדקק הים יעופף על הארץ,
והלווי לא היתה על הצדיאה כי אם על העפופה, לדעת שניהם יתכן
התרגום **יִפְרָח** שהוא צלולת העצדית לווי צתמונת עתיד וטעמו כמו

יעופף כי הקמ"ץ צפ"א מפני הרי"ש הלא אחריו להדחזה והוא מנהג לשון
אדמית. (וצמתודגמן **יִפְרָח**) אולם תרגום **דִּפְרָח**, צינוני פועל צסקל

מִסֵּר. **קָטַל**, והפתי"ח מפני החי"ת ויתכן דוקא לדעת האומר שנצדא
צחמשי מן המים וענין הלווי על הצדיאה לא על העפופה וטעם עוף
יעופף, שמועפף (ידוע שהל"י"ת צאדמית צמקוס שי"ן ע"ש) כלומר שיש

לה טבע העפופה והצדיאה, אצל לדעת האומר מדקק הים נצדא, ע"כ
הלווי על העפופה, כי הצדיאה לא היתה מן המים צחמשי ולא יתכן
דִּפְרָח שטעמו שהוא פורח כלומר שיש לה טבע העפופה. כי אם יהיה

ענינו שיפדח ראוי להיות העתיד **דִּי־יִפְרָח**. וגם אין נכון לומר שדקדוק
מלת **דִּפְרָח** עזר עם סימן המלמד וענינו שפדח נצד, כי מה טעם

זמן עזר פה, ודוחק גדול לומר שהעזר משמש צמקוס עתיד צספור
הצדיאה וזה רק צמלילה ושיר, והגדלה שהיה כתב **דִּי־יִפְרָח** עתיד עם

סימן המלמד והיו"ד נחה כדרכה תחת החידו"ק והמדפיסים לא הצינו
והליגו צמקומו **דִּי פָּרַח** צהפדת אופיות נחלקו' לשתי תיבות כי מלינו

לפעמים בן צאדמית **דִּי** לסימן המלמד ולרוצ צספור דניאל, והם לא
ידעו כי היו"ד אינה מחוצר להל"י"ת להיות טעמו **דִּי** כי אם היא לעתיד

מאלי"תן. ואח"כ שלעו צו יד המגיבים והשחיתו עוד והדפיסו **דִּפְרָח**

צהמטת היו"ד *) אולם מצעל העעמים ראיה חזקה, נגד פירוש שהלווי
על הצדיאה שהעמיד מלת **חִיָּה** צאתנח כאשר העיר המצאר לסג"ה

ולכן הגדסא הנכונה **יִפְרָח** כאשר כמלא צחומס הדמ"ץ דפוס ווינעלינו
וצחומס מקדלות גדולות ועליהם יש לסמוך.

בַּצֵּלְמוֹ, בַּצֵּלִים אֱלֹהִים בָּרָא אוֹתוֹ (שס כ"ז) ת"א בַּצֵּלְמִיָּה,
בַּצֵּלְמֵא דִּי בָרָא יְתִיָּה. בן הנוסחא הישרה, וצאזיה

חומשים

(*) ודוגמתו מלינו צססוק עד אם פלו לשתות (צחמית כ"ד י"ט) ת"ח

עד **דִּי סִפְקִין** שתי תיבות צלשון עזר. וצנוסחאות אחרות **דִּי־סִפְקִין** תיבה
אחת והכחשו צלשין עתיד עד שיכלו לשתות ואם אצוה על מקומו אכתוב
יותר מזה.

ומלאכתי כלומר עסקי צדקת ה' וצדמונה להשיג דעים מעון ולהוכיחם
בעשותם מעשים אשר לא יעשון. ונכון תרגומו **יהודאָה** *

ועם זה נשלם צאוד ענין הפסוקים והצלל התרגומים. וידעתי נאמנה,
לו אתה ידידי, איש נכון וחכם, **בן-יהזקאל** איש המופת! לו
עודך מתהלך צנינו צדלות החיים, כי אתה **הַדְרִית** לדברי האמתים
כי דודך אמונים היית והאמת צפיד כאשר עם לצדך, ולכן יקרו לי דעך
תמיד, ואהצפיד מאוד, וזכרון ידודתך אלי לא ימוש מלצי נאח, בשלום
תנוח על משכבך!

כתבתי שנת לאמת יוציא משפט לפ"ק.

יהודה בן-יונה לבית ייטלש.

טעיות וחלופי הנסחאות

ברפוס תרגום אונקלס.

אמלא את דברי אשר הצעחתי צמחצרת צכורי עתים שנת תקפט"ל,
להראות לקוראים המצינים והמשכילים חלופי הנוסחאות ועניות
הדפוס שנפלו צתרגום אונקלס, כדי שיתעודרו לצ המדפיסים והמגינים
ויסביחו יותר על תיקון התרגום צהגהת האותיות והנקודות, וחלילה לי
לומר קצלו דעתי! אולם שימו לבכם אל החומשים המדויקים והמוגהים
יותר ומשם תצינו כי האמת יורה דרכו. והנה הנגתי לפניכם כסדר השצוע
כאשר העתקתי מציאורי על תרגומי תורה והוא רשום עוד צכתצ. אמנם
לא כלס העתקתי כי תקלר המחצרת צ"ע מהכיל כל השצושים והטעיות
צאותיות ונקודות שנדפסו צתרגומים צרוצ השנים והן חדל לספור כי אין
מספר, ורק אפס קלתן מאותן אשר על ידן תושחת עיקר הכוונה ותשתנה
עמין הכתוצ. וכן אוסיפה להציא צמחצרות צ"ע היולאות מדי שנה צשנה
אי"ה ולפעמים יצואו צתוך הדצדים ציאור ענינים הסתומים צכונת
התרגום, והשאלות שראיתי לשאול עליהם ונעלמו מאתי התדחס, גם
כללים חדשים וחקירות צדקדוק לשון ארמית אשר חנני ה' לצלר צס לשונות
התרגום לא קדמוני המדקדקים הראשונים מחכמי עמים כיד ה' הטובה
עלי.

סדר בראשית

ועוף יְעוֹפֵף על הארץ (צדאשית א' ד') ת"א **ועופא יְפָרַח**
על ארעא. כן הנוסחא צאיזה ספרים, וצים ספרים **דְּפָרַח** *
ואצחר

לַחֲמָא אַע"פ שַׁעֲמֹו עַל הַסְּעוּדָה. כָּלֵל צַעֲזוֹר שֶׁאֵמֵר לַעֲלֵי שִׁמּוֹ לַחֵם
 לְסִימָן וְיִזְכֶּה אֵל הַסְּעוּדָה סֶפֶר הַכְּתוּב כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמַּלְאָכִים לִישָׁב עִמָּם
 צִלְחָן אֶחָד. וְהַכָּלֵל כָּל לַחֵם שֶׁקָּשׁוּר עִמּוֹ פֶּעַל אֲכִילָה מִתּוֹרַגֵּם **לַחֲמָא**
 כִּי עִיקַר הַסְּעוּדָה וְהַאֲכִילָה לַחֵם שֶׁל דָּגָן וַחֲטָה. **בְּאֲכִלְנוּ לַחֵם לְשׁוֹבַע**
 (שְׁמוֹת ט"ו) שֶׁמִּשְׁמַעוֹתָו כָּל מֵאֵכֵל וּמִזֶּן שֶׁאֲכָלוּ צִמְדִּים אֲזַל הָעִיקוֹר הַלַּחֵם
 שֶׁל דָּגָן וַחֲטָה הַמִּשְׁצִיעַ וּמִחוֹצֵר אֲלָיו פֶּעַל אֲכִילָה מִתּוֹרַגֵּם **לַחֲמָא** וְאִלּוּ
 עַל הַלַּחֵם לָצֵד. וְכֵן לַחֵם שֶׁצִּפְדֶּשֶׁת הָמֵן מִתּוֹרַגֵּם **לַחֲמָא** שֶׁהוּא צִמְקוֹס
 לַחֵם דָּגָן וַחֲטָה. אֲמַנֵּס כָּל לַחֵם צַעֲזָרִית שֶׁהוּדַתּוֹ סְעוּדָה וּמִזֶּן מִתּוֹרַגֵּם
לַחֵם עֲדָה"פ **עֵבֶר לַחֵם רַב** (דְּכִיּוֹל ה') עֲשֵׂה סְעוּדָה גְּדוּלָּה.
הוֹצִיא לַחֵם וַיֵּין (שֵׁס י"ד י"ח) **אִפִּיק לַחֵם**, כִּי צִלִּי סֶפֶק לֹא
 הָיָה לְאִזְרָהִם שֶׁצָּא לְכַדְרוֹ לַחֵם שֶׁל דָּגָן וַחֲטָה כִּי אֵם סְעוּדָה. וְרַשִּׁי הָיָה
 מֵ"א דַּמּוּ לוֹ עַל מִנְחֹת וּנְסֻכִּים. וַיַּעֲקֹב נָתַן לַחֵם וְנוֹזֵד עֲדִישִׁים
 (צִרְאִשִׁית כ"ה ל"ד) **לַחֵם** כִּי לֹא נָתַן לוֹ לַחֵם שֶׁל דָּגָן וַחֲטָה לָצֵד כִּי אֵם
 מִזֶּן וּסְעוּדָה וּלְפִתּוֹת אֲתוֹת לְמַכִּידֶת הַכְּבוֹדָה כִּתְכּוֹן. אִו שַׁעֲמֹו כָּלֵל וּפִרְטֵו,
 שַׁעֲרָךְ לוֹ סְעוּדָה, וְמֵהוּ הַסְּעוּדָה וְנוֹזֵד עֲדִישִׁים אֲכָן. לַפִּז הוּ"ו יִתִּידָה.
 וּמִפְּנֵי זֶה כָּל לֶשׁוֹן לַחֵם הַאֲמוֹר צִקְרָנוֹת מִתּוֹרַגֵּם **לַחֵם** כִּי הוּא סְעוּדָה
 גְּבוּהָ. **לַחֵם פָּנִים** (שְׁמוֹת כ"ה) **לַחֵם אִפִּיא**, * **וּכְכַר לַחֵם**
פִּתָּא דְּלַחֵם לַחֵם אִשָּׁה (וַיִּקְרָא ג' י"א) **לַחֵם קוֹרְבָנָא**. וְהַתְּצוֹן
 דְּצָרִי דַּשִּׁי שֵׁס וז"ל לַחֵם מֵאֵכֵל. וְכֵן נִשְׁחִיתָה עֵץ צִלְחָמוֹ (יִדְמִי י"א) עֲצֵד
 לַחֵם דָּב (דְּכִיּוֹל ה') לְשַׁחֵק עוֹשִׁים לַחֵם (קֶהֶלֶת י'). גַּם אֵת זֶה מֵאֲחֵתִי
לַחֵם תְּנוּפָה יִשְׁתִּים (שֵׁס כ"ג י"ז) **לַחֵם אֲרָמוֹתָא תִּרְתֵּן**
גְּרִיצֵן (וְאֵעֲתִיק פֶּה מֵה שֶׁדִּפֶּס מִשְׁמִי צִסְפֵּר אֲדִרְפֵּה שַׁעַר הַדִּפֶּס צִפְרָאָב
 צִשְׁנֵת תִּקְעֵ"ח לְפִי שֶׁלִּידִךְ לְעִנְיִינוֹן) וז"ל הוֹסִיף תִּצִּית גְּרִיצֵן מֵה שֶׁלֹּא נִזְכַּר
 צִקְרָא לְפִי שֶׁדַּעַת אֲוִנְקֶלֶס שֵׁס לַחֵם הוּא לֶשׁוֹן זָכַר וְהוֹקֶשֶׁה לוֹ אִיךְ יִתְכַּן
 מִסֶּפֶר שְׁתִּים שֶׁהוּא נִקְצֵה וְרַאֲוִי לִהְיוֹת שְׁנַיִם אֲלֵא וְדִלִּי שֶׁקֵּלִי עַל הַחֲלוֹת
 שֶׁנַּעֲלַם

* פִּירֶשֶׁ"י שֵׁס לַחֵם פָּנִים שֵׁס לוֹ פָּנִים. וְהִרְצִיעַ כֵּתֵב שֶׁנִּקְרָא כֵּן עַל שֵׁס לְפָנֵי
 תְּמוּדָה. וְדַעַת הַרְצִיעַ לְפִי פִּשְׁטוֹ לַחֵם הִרְאִיו לְפָנֵי שְׂרִים לַחֵם נֹחַם. וְהַרְבֵּס
 אֲוִנְקֶלֶס לַחֵם אֲפִיָּא סִיבֵּל כָּל הַפִּירוּשִׁים הָאֵלֶּה. אִוֹלַם יִצֵּעַ תִּרְגֵּם לַחֵם
גִּבְיָא, תִּרְגֵּם פָּנִים כִּמוֹ אֵל הַקֹּדֶשׁ פְּבִימָה. וְלֹא הַצִּינּוֹתִי כּוֹנֵתוֹ עַל נִכּוֹן.
 וַיֵּשׁ רִתּוֹ זֶה צִסְפֵּר הוֹיֵר פִּרְשֵׁת תִּרְוּהָ (דָּף קנ"ה דְּפּוֹס אֲוִסְטֶעֶרְדֶּרְחֵן)
 וז"ל מֵעֵלְמָה עִיקַר לַחֵם הַפָּנִים דִּהָא מִזֶּנֶחַ וּסְפּוֹקָה דְּעֵלְמָה וְאִינוּן פָּנִים עֵלְאִין
 קִאֲתִיּוּת וְצִבּוּן כֵּן לַחֵם דִּהָא אִיִּהוּ פְּבִימָאָה דְּכִלָּא אִיִּהוּ צִרְחָא עֵלְמָה כִּקְרָא
 יִאֲזוּת עֲכ"ל. וַיִּצְנִי סוֹד הַקְּבֵלָה יִצְנִיָּהוּ. עוֹד גַּלֵּל הַפִּשְׁטוֹת דְּכּוֹנֵת ת"י לְפִי שֶׁלַּחֵם
 הַפָּנִים נִתֵּן עַל שֶׁלַּחֵן צִחֹלֶס שֶׁצִּמְסִים. עֵיין מִנְחֹת פ"ז מ"ז.

תוֹמָסִים מֵאֲלֹתֵי הַגִּדְסָא בְּצִלָּם . וְהָיָה מְשֻׁנָּה , כִּי תִינּוּ הַסֵּס הַזֶּה
עַל שְׁנֵי מַשְׁקָלִים (א) מַשְׁקַל פֶּעֶל , תִּסְגְּרוּן לְצִלָּם דִּהְבֵּא (דְּהִיבֵאל
ג') וְצִדִּיעָה צִלְמָא דִּכֵּן (סֵס ז') כְּלֹמֶר הַלֵּס הַזֶּה . (ב) מַשְׁקַל
פֶּעֶל צִלָּם חֹד־ (סֵס סֵס) אִלּוּם צִתְּרֻגּוֹס לֹא נִמְלֵא מַשְׁקַל פֶּעֶל ,
צִלָּם דֶּק תִּמִּיד צִלְמָא גַם צִתְּרֻד־ . וְעוֹד צִלָּם ע"מ פֶּעֶל . וְהִסְדֵּל
כִּפִּי הַעֵינָן , לְהַפְדִּים צִין טִמָּא וְטִהוֹר , כֹּל שֶׁהוּא עֵינָן דְּמוֹת צִלִּי עֵינָן ע"ז
מִתּוֹרֵגֶס צִלְמָא , וְכֹל שֶׁהוּא עֵינָן ע"ז מִתּוֹרֵגֶס צִלָּם כִּמוֹ לֹא תַעֲבִיד
לֶךְ צִלָּם , (שְׁמוֹת כ"ה) צִלָּם מִיִּכָּה (שׁוּפְטִים י"ז) צִלָּם וּמִתְכֵּא
(סֵס י"ח) וְרָצִים כְּמוֹהוּ . וְלִכֵּן כֹּאן שֶׁהֵעֵינָן קוֹדֶשׁ הַגִּדְסָא הַכּוֹנֶה בְּצִלְמָא ,
כֹּאשֶׁר הוּא צְחֻמֶשׁ הַרְמָצ'ן וְצִמְקָרֹת גְּדוּלוֹת .

כְּרוֹגְמַת זֹאת יֵשׁ שְׁנֵי מַשְׁקָלִים צִתְּרֻגּוֹס , לְחֻמָּא , לְחֵם וְאֶחָד
הִסְדֵּל . יִדְוֶע שֶׁהֵעֲזִיר מִשְׁתַּמֵּשׁ צֵסֶס לֵחֶם עַל שְׁנֵי פָּנִים
(א) עַל סְעוּדָה וְכֹל דְּצֵר הַמֵּאֲכָל צִלָּל (וּמִוְהִלִּיט , טִיפִּינִיע) (ב) עַל
לֵחֶם דָּגָן וְחֵטֶה אִו שֶׁאֵל מִינִים צִפְרֻט (בְּרִיָּד) וּמוֹצָן תִּמִּיד לְפִי עֵינָנו .
וְהִתְרֻגּוֹס הִסְדֵּל יִצְדִּיל צִימִיָּהן צִשְׁנוֹי הַמַּשְׁקַל עַל אִוֶּסן זֶה . כֹּל לֵחֶם שֶׁל דָּגָן
וְחֵטֶה צִפְרֻט מִתּוֹרֵגֶס לְחֻמָּא . וְלִכֵּן תִּמְלֵא בּוֹעֵת אַפְךָ תֹאכֵל
לְחֵם (צִדְאִשִּׁית ג' י"ט) לְחֻמָּא הַכּוֹנֶה עַל הַלֵּחֶם הַלּוֹמֵחַ מִן הַשָּׂדֶה
שֶׁל חֵטֶה וְדָגָן וְשֶׁאֵל מִינִים לֹא שֶׁאֵל מִזֶּזֶן , וְהַכְּתוּב שֶׁלִּפְנֵי אִרְוֹהֵי הַשָּׂדֶה
וְכו' וְקֹדֶם וְדִרְדֵּר תִּלְמִיחַ לֶךְ וְאֶכְלֵת עֵשֶׂה , הַשָּׂדֶה מוֹכִיחַ ע"ז אִלּוּם יצ"ע חוֹלֵק
עֲלֵיו וְתִרְגַּס מִזֶּזֶן . וְאֶקְחָה פֶת לְחֵם (סֵס י"ח) פֶת־יִלְחֻמָּא
מִלֵּת פֶת רִאִיָּה שֶׁהוּא לֵחֶם דָּגָן וְחֵטֶה לִצֵּד . וְיצ"ע סְעִיד־יִלְחֻמָּא לֵחֶם
צֹה שֶׁלֹּא אִמֵּד אִצְרֵהֶם לִקְחַת הַתִּיכַת לֵחֶם כִּי אִסֵּר לֵחֶם הַסּוֹעֵד וְתִרְגַּס
הַכּוֹנֶה וְלֹא הַמֵּלֶה וְצִשְׁאֵר מִקּוֹמַת תִּרְגַּס פֶת , פֶת־א (שׁוּפְטִים י"ט)
וְיִקַּח לְחֵם וְחִמַּת מַיִם (צִדְאִשִּׁית כ"א י"ד) לְחֻמָּא . הַכּוֹנֶה עַל
לֵחֶם גְּדִידֹא . וְנָתַן לִי לְחֵם לֵאכּוֹל (סֵס כ"ח כ"א) לְחֻמָּא ,
הַכּוֹנֶה שִׁיסְתַּפֵּק צִלָּם לִדְ שֶׁל דָּגָן וְחֵטֶה לִצֵּד וְדִשִּׁי כְּתֹב סֵס וְהַנֶּזֶק
לֵחֶם כְּעֹז , שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא רִאִיתִי כָדִיק כְּעֹז וְזִרְעוֹ מִצֶּקֶס לֵחֶם (תְּהִלִּים ל"ו)
וְיִשְׁבוּ לֵאכּוֹל לְחֵם (צִדְאִשִּׁית ל"ו כ"ה) לְחֻמָּא . כִּי צוּרָאִי לֹא
אֶכְלוּ דֶק הַלֵּחֶם שֶׁהָיוּ צִבְלִיָּהִם כְּדֶךְ הַדּוֹעִים צִשְׂדֵּה שֶׁלֹּא הִצִּיאוּ עִמָּם
סְעוּדָה כִּמוֹ שֶׁהָיָה צִצִּיתֵם . שִׁינּוּ לְחֵם (סֵס י"ג ל"א) לְחֻמָּא אִמֵּד
יִוֶּסֶף שִׁיתֵּנו הַמַּשְׁדָּתִים לֵחֶם עַל הַשִּׁלְחָן סִימָן לִישַׁז אֵל הַסְעוּדָה וְלִכֵּן כִּי
לֹא יוֹכֵלוּ הַמִּצְרִיִּם לֵאכֹל לְחֵם (סֵס י"ג ל"ז) מִתּוֹרֵגֶס ג' כ

שעונין עליו דברים הדעה, ולדעתו לא על המלה לצד נאמר הפסוק כי
 אם אף על הפסח והמזבח שעונין עליהם דברים הדעה, ומלת **לֶחֶם**
 לשמואל על הסעודה בכלל. והוא לפי המשך. הפסוקים וזאת פסח וכו'
 לא תאכל עליו חמץ וכו' שצעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני ד"ל אכילת
 הפסח והמלה נקרא לחם עני על שם שעונין על הסעודה הזאת דברים
 הדעה (ורש"י כולל שיהיה שפירש לחם שמוזכר את העני שנתענו צמזרים
 כלומר שמוזכרין עליו העתים שנתענו צמזרים. וכתב עוד למען תזכור
 ע"י אכילת הפסח והמצה את יום נאסף, ולזה צוה שהזכרת הדברים על
 הפסח והמלה שהם הסעודה בכלל). וא"כ אונקלס תרגם כשמואל **לֶחֶם**
עָנִי ד"ל הסעודה שעונין עליה דברים הדעה, **כִּי לֶחֶם** כולל בתרגום
 הסעודה כמו שכתבנו. אולם יונתן תרגם כלשון אחד שם **עָנִי** כתיב,
 ולפ"ז עני מלשון עניות ודלות ומוסר רק על המלה שהיא לחם דלות
 ושפלות, ולכן תרגם **לֶחֶמָא** זכונה מיוחדת על המלה לצד שהיא מחטה,
עָנִיא זכונה על העני שדרכו צדוקה כי **עָנִיא** תאר ותרגום של **עָנִי**.
 והנוסחא בהגדה של פסח **הא לֶחֶמָא עָנִיא** מיוסדת על פי תיב"ע
 והכונה על המלה כלל. והאדרכתו צוה צפידושי על הגדה. ואין כאן
 מקומו להאריך וכבר ילאתי מסדר הפרשה צביאור ההבדל בין **לֶחֶמָא**
 ובין **לֶחֶם** רק להראות עומק התרגומים, ושלדרכים עיון דרושגחה עמוקה
 להבין כונתם.

כִּי לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים (שם ה' כ"ד) ת"א ארי לא אָמִית
יְתִיָּה ה' כן נמלא דרוש חומשים המוגהים יפה. ויש גורסין **אֲבִן**
אָמִית יְתִיָּה. אכן הראשון נכון. כי ענין גויעה הוא שלא נאמרה זו
 מיתה. וכמו ואחר כבוד **תִּקְחֵנִי** (תהלים ע"ג) הנני לוקח ממך את
 ממך עינך (יחזקאל כ"ד ט"ז) עיין הביאור. ולפי שכלשון התרגום אין
 מלה דומה להוראה זאת, כי פעל לקח מתורגם נהב אם ענינו מושג
 הגופני צענין לקיחת הדבר שאין בו רוח חיים ציד (מיט דער האנד נעהמען)
 או מתורגם **דִּבֶּר** כאשר במשך אל אדם ושאר צע"ה שאלים לקוחים ציד
 זעעמו והיגע (פיהרען, ון איך ליהען). וכל אלה לא יתכן לענין הפסוק
 כאן, לכן הסב התרגום בלשון שלילה ארי לא אָמִית להרחיק מקרה
 המיתה הגופנית בצדק. ואם תשיצני הלא היה צידו לתרגם **וְאֵתְּנִיד**
 כמו ויגוע יצחק (שם ל"ה כ"ט) ואתנגיד, (כתי"צ פה), ע"ז אני אשיצך
 כי שם כתוב לשון גויעה בפסוק אצל כאן כתוב לשון לקיחה לא דלא אונקלס
 לתרגמו כלשון גויעה, ותרגמו בשלילה והבין זאת. ועיין צמוס' יצמות

שנעלם צפסוק ולכן תרגם גרין שהוא תרגום של חלות כידוע. וזה סדר
 תלוות התו"ע צמנחות פ"א על התוס' שם שהקשה וז"ל מ"מ יש לי תמיהות
 על דצריהם דמה להציא דאיה משמאל וצלחם הציבורים עלאמס כתיב
 (ויקרא כ"ג) לחם תנופה שמים ות"א תדין (ז"ל להגיה צתו"ע תרתן
 כי תדין זל"א הוא לשון זכר) ולפי מה שאמרתי ניחא שמפסוק זה אינה
 דאיה שלחם הוא לשון נקבה כי טעמו על החלות כת"א גרין, ואדרבא
 מת"א מוכח להיפך ששם לחם הוא זכר מדהולך להוסיף מלת גרין והצן
 (עכ"ל המחבר שם צפסוק כפי מה ששמע מפי) רק מה שתמה אני בעת
 על התוס' שלא הציאו דאיה מפסוק הקדום צתורה מאשר **שְׁמִנָה**
 לחמו (צראשית ז' מ"ט) הפעל **שְׁמִנָה** צלשון נקבה מוכיח שלחם לשון
 נקבה; אולם גם זה לא קשה, כי טעם לחמו כאן על המזון ככלל. ועל
 דעתי הוא ע"ס ההצדל צזה, א"ס כוכת הכתוב על לחם של דגן יצוא
 צלשון זכר צפעל מחוצר אליו כמו מלא יחסר לחמו (ושאר הפסוקים שהציא
 התו"ע שם עיין עליו) מטעם לא **יְחַסֵּר** לחמו (ישעי' כ"א) הלחם של
 דגן וחטה ההכרח לאדם לחיותו לא יחסר. ולא **הָיָה לָהֶם לֶחֶם**
הָאָרֶץ (מ"ז כ"ה ג') ר"ל גם הלחם ההכרח לא **הָיָה** להם ולכן צא
 צלשון זכר. (וליונתן שתרגם **מִיָּבֵל** דעה אחרת) וזה הטעם של המשנה
 שם שצחרה צלשונה שתי הלחם נילושות אחת אחת צלשון נקבה לפי שטעמו
 על החלות כמו שצאדנו צפסוק לחם תנופה. וצלחם הפנים אמרה המשנה
 נילוש אחד אחד צלשון זכר מלשון המקרא **יַעֲרֹבְנָה** לפני ה' (ויקרא כ"ג)
וְאֶבְלוּהוּ צמקום קדוש (שם ט') הכנוי של זכר. והטעם לפי שגאפה
 מסולת הוא כמו לחם של דגן וחטה. אכן התרגום **לָחֶם** על הטעם
 שהיא סעודת גבוה. ויצ"ע תרגם צאמת **לָחֶמָא** מטעם זה עיין בהערה.
בָּר וְלָחֶם וּמִזֶּן (צראשית מ"ה ג') תרגמו אונקלס ויונתן **עָבֹר**
וְלָחֶם וּזְרִין ר"ל מזון ככלל שלחם לאציו וגם שלח לו זודין כלומר לידה
 על הדרך כי תרגום לדה זוד (ואם אצוא על מקומו צלשון אפרשנו ציתר
 הציאור). והשתכל קורא נעים צפסוק **מִצֹּת לָחֶם עָנִי** (דצדים ט"ז
 ג') ת"א **פְּטִיר לָחֶם עָנִי וַיִּצַּע פְּטִיר לָחֶמָא עָנִיא**. מחולקים
 צתרגומם צשני דצדים. אונקלס תרגם **לָחֶם לָחֶם עָנִי**. עָנִי וַיִּצַּע
לָחֶמָא עָנִיא. וצאדתי דצריהם צספדי הכ"ל על פי מה ששנו (פסחים
 דף קט"ו ע"ג) אחד שמאל לחם **עָנִי** לחם שעונין עליו דצדים הרצה.
 דצד אחד לחם **עָנִי** כתיב מה עני שדרכו צפרוסה אף כאן צפרוסה. ע"כ
 הגמרא. והמוצן, שמאל סוצר שמלת עני מענין מענה ותשוצה ולכן דרש
 שעונין

לצ"ר לעין דקדונוין שס מקום אררט כמדתגמינוין עלי גופד לעין דקדווס .
 וכן הרי אררט טורי קדווס כלס צרי"ש קודס הדלי"ת כאשר מסתמא היה
 הנוסחא שלפניו וגם זה אינו נכון . וצמפרס מהרד"ף שנדפס צחומש תולדות
 חיים מלאתי לעין דקדונוין פי' עץ של הרי אררט כדתרגס של אררט קדוון .
 והיה הנוסחא שלפניו צסתיאן הדלי"ת קודס הרי"ש . אמנס כל זה אינו
 עולה יפה אלל קדווס לחוד , וקררו לחוד , קדווס הוא ארז , וקררו
 שס עלס פרטי להר ארזעניא . ולכן טוצ להחזיק צנוסחאות שנמלאו צחומש
 הרמז"ן וצחומש מקראות גדולות שהציא עלי גופד קדווס צדלי"ת קודס
 הרי"ש אררט קררו צרי"ש קודס הדלי"ת והס העמודים שעליהס אנו נסעניס .

והנה עלה זית טָרֶף בְּפִיָּה (שס ח' יא) ת"א טָרֶף זֵיתָא
תְּבִיר מַחַת בְּפוּמָא כן הנוסחא הישרה צחומש הרמז"ן

וצמקראות גדולות וציס ספרים מלאתי מַחַת בְּפוּמָה והיא משוצסת .
 וזה לשון רש"י **טָרֶף , חָטָף עכ"ל** . וצאר המצאר את צדיו כי טרף הוא
 פעל ושצ אל היונה שטרפה צפיה . והרלצ"ע כתצ : והנכון צעימי סיהיה
 טרף קמוץ צעצור שהוא תאר השס כמו טרוף ע"ס . וא"כ אונקלס תרגס
 כפירש רלצ"ע **ומלת תְּבִיר** היא תאר צתמונת צנוני פעול מגורת תצד
 ענינו שבר ושצ אל העלה השצור . (חיין אבגעפֿליקטעס בלזטט) . ואלו
 יהיה דעתו כרש"י שהוא פעל עצר היה לו לתרגס **תְּבִיר** , וכדי שלא
 תטעה לומר שהיונה מלחהו על פני המיס כשהיה שצור , לכן הוסיף על
 העצדית מלת **מַחַת** שהיונה הכה אותה מן הארץ . ודקדוק מלת **מַחַת**
 פעל עצר לנקצה נסתרת מצ"ס דשקל קָנַת (עיין מצול לשון ארמית
 לזה הפעלים גזרת נ"לה) ונקודתה קמן ופתח מפני הדחצת אות החי"ת
 כאשר כתצתי לעיל צמלת **דְּרַפְרָח** . וענינו כמו **וַיֵּךְ הַבֶּרֶד** (שמות ט')

מַחָא לשון הכאה ושצירה (אבסלזאגען , אבברעכען) . מת"א **מַחַת** צלשון
 נקצה מראה שחולק על רש"י צזה צמה שכתצ שהיונה צצר היה ע"ס והשיג
 עליו הרמז"ן , והעולה שהגרסא **מַחֲחִית** מוטעה כי אינה לפי דקדוק
 הלשון . גס הגרסא **בְּפוּמָה** צמפיק ה"א שגגה היא היוצלת מתחת יד
 המגינים שאינס מצינים , ורלו לתקן ולהשוותו עס העצדית שצאה צה"א
 כנוי לנסתרת . אולם אין לורך לזה לפי מליצת לשון התרגום שהעתיק
מַחַת השצ . אל היונה כדפרשנו ומעלמו יוצן שהיתה ההכאה מפי היונה
 ולא מפה אחר . ועד"ז תרגס אשכנזי חינן מונדע צלי כנוי חינן איהרענן
 מונדע . וא"כ הנכון **בְּפוּמָא** צאל"ף והוא הנפרד כמו **פֶּה לַאֲדָם** ,
פּוּמָא והאל"ף נוספת .

דף ע"ז ע"ז ד"ה צחיהם סנוך בן ידך שהציל הגרסא הזאת וגם הצחיי והחזקוני מקיים הגרסא לא אמיית יתיה, כאשר הוצא צחומש הוצאת חיים. וכן נמצא צחומש הרמז"ן וצחקראות גדולות וכדאי הם לסמוך עליהם וממנם לא תזוע.

סדר נח

תבת עצי גפר (צדאשית ג' י"ד) ת"א תיבותא דאעין דקדרום

בן הנוסחא הישרה גדוד הספרים. ויש רואים לגדוד דקדרום

צדי"ש קודם הדלי"ת. והמצאנו כתב שהוא שם כולל לדבר העשוי מעץ גופר שהוא עץ שמים. ול"כ שמין האלו הגדל צאדן אדרט נקרא בן שתדגוס אדרט קדר ואף שדפס קדרר נראה שט"ס הוא עכ"ל. אולם לדעתי קדרום הוא מלת צערר והל"די נחלף בקו"ף כמו שכתב קיסר תחת לעומר מקדון צמקוס וחלעדוןייען כי אות הלע C צאלפא ציתא שלהם נקרא ג"כ כמו K לפעמים, וכן נחלף הכ"ף "צעצית לקו"ף צאדמית כפל-קפל. והוא כולל לכל מין ארזים. וצ"ד קדרום הוא לעדען. וצ"ה ארזעה מיני ארזים הן, קתרום, עץ, שמן, וצדו, קת"רום צת"ו כמובא צציאור. ואמרו שם קתרום אחד רצ אדרט דצי ר"ש אמרי מצליגא. ואמרי לה גלמים. וצנסיהדין דף ק"ח ע"צ מאי גופר אר"א מצליגא פר"שי עץ הוא. ואמרי דציר"ש גולמים. והערוך הציא גולמים עץ ארז ת"י גלמושין. והנה מדברי אלה נראה היות פתרון גופר וקתרום אחד, למד מצליגא ולמד גולמים. ונוכל לומר קדרום צאונקלס הוא קתרום צגמא צחילוף אותיות דעל"נת. ומפני זה אמרו צצ"ר עשה לך תיצת גופר אר"כ תיצותא דאעין דקדרון והוא תדגוס יצ"ע. וצערון ערך קדרון צ"ר עלי גופר אעין דקדרונין וכן צילמדנו ויורהו עץ רצ"ק קדרונין. ואולי כונת האונקלס צמלת קדרום מה שזכר צגמא צפתרון קתרום מצליגא או גולמים. ולא מלאתי צערון מצליגא. אמנם צספרי השדשים לחכמי עמים דאיתי מצליגא Cedri Species חייגע גוטטוג לעדען וכן מתורגם גלמים אכן שמו צפרטות המין לא נעתק. וד"כ שסוצר ארז צכלל סוצר כת"י קדרונין והוא לעדען, ותדגוס של אדרט קדרו צדי"ש קודם הדלי"ת והוא נכון ואין לדרך להפוך האותיות כמחשבת המצא שהצאתי, כי בן נקרא המקום הזה צלשונס Cordu והוא הר נודע בארמעניא. עיין האצדנאל וצתלמוד פסחים דף ז' ע"א חיטי קורדינייתא פירש"י שלמחים צהרי אדרט. וכן צחולין דף כ"ד ע"צ פירש"י דינר צאותו מקום. ומה לנו הלחץ זו הדחק לומר שצכל המקומות האלו ט"ס הוא. וכן הערוך הציא קדרון צדי"ש קודם הדלי"ת, מקדש משש שעות ולמעלה צחיטי קודינייתא. פירש חטיין סנדלין צהרים שכן צשמן וצהעתקת אשכנזי שם ארמעניש. והמתורגמן צשש קדר עלי גופר אעין דקדרון וצשש קדר הרז. אדרט טורי דקדרו ועלי גופר אעין דקדרום ות"י עאין דקדרונין עכ"ל. הנראה מדבריו פה שהיו לפניו חלופי הנסחאות קדרום, קדרום, קדרונין קדרונין, ולפי שלא ידע להכדיע והיה נכון איזה מהם הנכון, לכן הציא צכפל צשני שדשים כדרכו לרוב וכדרך הקאנקערדאן צעצית. עוד דאיתי צפירוס יפה תאר

בתחלתה לְסֶדּוּם לְמִצְרַיִם, לִירוּשָׁלַיִם לְכַבֵּל וּלֹא נִמְלֵא כִנֹּל
 הַתַּרְגוּמִים ה"א צִסְפֵּה לְשִׁמּוֹשׁ הַלַּמֶּדֶד בְּתַחֲלָתָהּ, וְעֵינֶיךָ הַרְוֹת צוֹאֵכֶה
 אֲשׁוּרָה שֶׁהָיָה הַרֵצ הַמִּצְאָד ז"ל צִעְלָמוֹ לְרֹאשִׁיהָ עַל חֲלוֹף הַשִּׁי"ן לַתִּי"ו
 מִתַּרְגֵּם לְאַתּוֹר וּלֹא אֲתוֹרָה כְּלוּת הַעֲבָדִית לִפִּי שֶׁאֵין שִׁמּוֹשׁ בְּתַרְגוּם
 הַלַּרְמִי. וְעוֹד לִפִּי דַעַת הַמִּצְאָד מֵה טַעַם הַאֲלֵף הַשְּׁמִינִי בְּמִלַּת אֲתוֹרָאָה
 וְדִי זֶה"א סוֹפִית לִצֵּד, אֲתוֹרָה? וְהַנִּדָּה שֶׁהָרִאשִׁי לְהִיפֵךְ מִדֶּלֶת תַּרְגֵּם
 לְחִקְלֵם בְּלַמֶּד נִפְק לְאַתּוֹר מִכּוּחַ שְׁמִינִי כּוֹנֵתוֹ שִׁינֵּל לְאַשׁוּר, וְשֶׁהָיָה
 שֶׁם מְדִינָה. וְלִדַּעַתִּי כִּפִּי דַקְדוֹק מִלַּת אֲתוֹרָאָה הוּא שֶׁם הַיּוֹסֵם אֵל
 הָאוֹמֶה, צִסְקֵל בְּמִצְרֵי מִצְרָאָה, עֲבָרֵי עֲבָרָאָה, בְּשָׁדִי בְּשָׁדָאָה,
 יְהוּדִי יְהוּדָאִי, וְשִׁיעוֹד הַפִּסּוֹק לִפִּי הַתַּרְגוּם מִן הַאֲלֵף יֹאֵל נִמְרוֹד שֶׁהוּא
 אֲשׁוּרִי (אֲסִירִיעֵר) כְּדַמְצִין צִפִּירֹשׁוֹ וּלֹא כְּדַעַתוֹ צִפְתְּרוֹן הַמֶּלֶךְ. וְהָרִאשִׁי
 לְדַרְכּוֹ עַד מֵה אֲשׁוּר תִּשְׁצֵךְ (צִמְדָּצֵד כ"ד כ"צ) ת"א עַד מֵה אֲתוֹרָאָה
 יִשְׁצֵנֶךְ. פֶּה צוֹאֵי הַכּוֹנֶה עַל הָאוֹמֶה אִו עַל מֶלֶךְ אֲשׁוּר רֹאשׁ הָאוֹמֶה.
 וְהַתַּרְגוּם אֲשֶׁר הִסֵּד לִשׁוֹן נִקְצֵה תִשְׁצֵנֶךְ לְלִשׁוֹן זֶכֶד יִשְׁצֵנֶךְ כּוֹנֵתוֹ עַל מֶלֶךְ
 אֲשׁוּר וְצִעְבָּרִית הַכּוֹנֶה עַל מַלְכוּת אֲשׁוּר. (וְאֵם אֲזִנֵּה לְצוֹא עַל מְקוֹמוֹ
 לְצֹאֵד שֶׁם הַתַּרְגוּם אֲרִיִּזִּי הַדְּצוֹר אִי"ה) וְטַעוֹת הַרֵצ הַמִּצְאָד ז"ל שֶׁנִּעְלַם
 מִמֶּנּוּ יִדְעֵת הַהִצְדָּל בִּין אֲתוֹר שֶׁם הַמְדִינָה (אֲסִירִיעֵן) וְבִין אֲתוֹרָאָה
 שֶׁם הַיּוֹסֵם (אֲסִירִיעֵר). וְעוֹד יִתְכֵּן לִוּמֵד כִּי פִעַל יֹאֵל עֲבִינֵנוּ כֹּאֵן כִּמוּ כִּפְתוֹרִים
 הַיִּצְאִים (צִמְדָּצֵד צ') וּמַלְכִים מַחֲלִיךְ יִצְאָן לִשׁוֹן תּוֹלֵדָה וְהַתִּיחֲסוֹת
 (אֲבִטְטַחְשִׁיעֵן). וְשִׁיעוֹד הַפִּסּוֹק מִן הַאֲלֵף צִצֵּל כּוֹלֵד אֲשׁוּר (אֲסִירִיעֵר)
 אֲשֶׁר צִנֵּה וְכו' וְאִוִּלִּי כֵן דַּעַת ת"א שֶׁמִּתַּרְגֵּם נִפְק גַּם לַעֲבִין זֶה. וְתַרְגוּמוֹ
 לִפ"ז בְּלִשׁוֹן אֲשַׁכְמוֹ (אֲוִי דִיעֵס אֲנִידֵע סִטְטַחְשִׁיעֵן אֲשׁוּר אֵב דַּעֲר נָכוֹה
 אֲוִיד רְחוֹצוֹת בּוֹיַעֲטֵע). וְיוֹתֵד יֵשׁ לְהָצִיא רֹאשִׁי לִפִּירֹשׁ הַדַּמְצִין מִתִּצְע
 נִפְק נִמְרוֹד מֶלֶךְ בְּאֲשׁוּר.

מִדַּהנ"ל.

ה ו ר א ה .

אֵין בְּדַבְּרֵי דֶרֶךְ הָאֲמִית עוֹזֵב
 אִם בְּחִפְזֵי הָאָדָם כּוֹתֵב—כּוֹזֵב.

אֵת הָאֲמִית לֹא אֲנִחִיד תַּחַת לְשׁוֹנִי וּלֹא אֲחַדֵּל מִלְּהוֹדִיעַ כִּי צִמְחִיזוֹת
 בְּתַצְתִּי דַּרְגִּי הַהַעֲדָה צִצְכוֹרֵי הַעֲתִים תַּקִּפ"ט לִפְק (יִיטַע 41)
 וְשִׁגִּיתִי

שׁוֹפֵךְ דָּם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹךְ . (סס ט' ו') ת'א וי'נ'ע
 דִּישׁוּד דָּמוֹא דֶּאֱנִשָּׂא בְּסִהְרִין , עַל מִימָר דִּינָיָא
 ית'שד . מִלּוֹת סִהְרִין , דִּינָיָא זִלְשׁוֹן דְּזִיס כֵּן הַנוֹסְחָא זָכַל הַחֻמְשִׁים .

וּתְמַהֲנִי מֵאֵל שְׁתַּדְּגֻמוֹ זִלְשׁוֹן דְּזִיס וּמִיַּעוּט דְּזִיס שְׁנִים , וְהֵלֵךְ אֲמָרוֹ סִנְהֶדְרִין
 דָּף כ"ז ע"ז אֲשַׁכַּח רִיז"א דְּהוּבָה כְּתִיב זַסְפֵּר אֲבָדְתָּא דְּזִי דְּזִי צֵן נַח שְׁנֶהֱרַב
 בְּרִיין אַחַד וּבְעַד אַחַד . וְאִיךְ יִהְיוּ הַתַּדְּגוּמִים חֻלְקִים עַל הַגְּמָרָא עֲדוּכָה
 לַפְּנִינוּ ? וְכֵן פּוֹסֵק הַדְּמָצ"ס זֶהֱלָכוֹת מַלְכִּים שֶׁצֵּן נַח נֶהֱרַג זְעַד אַחַד ,
 וְיִתְרַתְּמוּהָ לִי עַל דִּש"י שְׁתַּפְּסֵי דְּזִירֵי הַתַּדְּגוּמִים וּפִירֵשׁ אִם יֵשׁ עֲרִים (לְשׁוֹן
 דְּזִיס) הַמִּתְּוָהוּ , וְהִנִּיחַ דְּזִירֵי הַתַּלְמוּד שְׁנֶהֱרַב בְּעַד אַחַד ? וְאִלּוּ שְׁנֶהֱרַס
 זַטְעוֹת וְל"ל עַד . וְדַחֵק לִמְדָּה שְׁתַּדְּגוּמִים דַּעֲתָם שְׁלוּוֹי לֹא אֵל צֵן נַח לְזַד
 כִּי אִם אֵל יִסְרָאֵל לְדוֹרוֹת שְׁלָא יִמִּיתוּהוּ אֵלֶּה צְדִיקִים וְזַסְנִי עֲרִים . וְכֵן דַּעֲת
 דִּש"י זֶה , אַחֲרֵי שְׁכַל הַפְּרָשָׁה צֵצֵן נַח מְדַר . וְאִלְכִּס אִישִׁים קוֹרְאִים כְּזוֹנִים
 אֲנָשִׁי אֲמַת הַחֲכָמִים הַצִּיקָאִים זַתַּלְמוּד וּצְפּוֹסְקִים אִשִּׁים מַלְתִּי , לְהַתִּיר
 לִי שְׁאֲלָתִי , שְׁלָא הַרְגִּישׁ זֶה אַחַד מִמַּפְרָשֵׁי תַּרְגוּם וְדִש"י , וְאִם יֵשׁ לָכֵס
 דְּדָךְ מִצּוֹא הַאֲמַת , נָא הוֹדִיעֵנוּ , וְאַחֲרַי לָכֵס עַל הַאֲמַת ! כִּי הַאֲמַת מַטְרַת
 כָּל מַחֲשַׁצוֹתֵי וְהִיא הַשְּׁעָרָה אֲשֶׁר אֵלֶּיהָ אֲנִי קוֹלַע , וְה' יִדְרִיכֵנוּ זַאֲמַתוֹ .

לְסַדֵּר וּלְפַרֵשׁ וְהִנֵּה עֲלֶיהָ זֵית לִפְק" .

יְהוּדָה בְּרִיוֹנָה לְבֵית יִיטֵלָם .

ה ע ר ה

בְּדִבְרֵי הַבְּאוּר בַּסֵּפֶר נְתִיבוֹת הַשְּׁלוֹם לְרַמְבַּם "כּוֹן וְצ"ל . בַּפְּסוֹק

כֵּן הָאָרֶץ הִהְיָא יֵצֵא אֲשׁוּר (זַרְחָשִׁית י' י"ט) .

אֲהָרִי שֶׁהָיָא הַרְצ הַמִּצְאֵר דְּזִירֵי הַדְּמָצ"ן צְפִירוֹשׁ מַלְת אֲשׁוּר כְּתַצּוֹל :

וְדַקְדַּקְתִּי צַתְּרָגוֹס אֲוִנְקֵלָם וּמִלְאֲתִי שְׁכוֹן ג"כ לְפִירוֹשׁ זֶה , כִּי תַּרְגוּם
 מִן אֲרַעָא הֵהִיֵּא נִפְק אֲתוֹרָאָה , שְׁזַלִּי סַפֵּק אִין כּוֹנְתוֹ עַל אֲשׁוּר צֵן שִׁס
 שְׁאִין דְּרַבּוֹ לִשְׁנוֹת שִׁס עַלֵּס אֲדָם כְּנֻדַּע . וְכַאֲשֶׁר מִתַּדְּגָם לִקְמֵן פְּסוֹק עִילָס
 וְאֲשׁוּר כָּל הַפְּסוֹק זַצּוֹרְתוֹ . אֲכֵן זַסֵּס אֲשׁוּר מַמְדִּינָה דְּרַבּוֹ לְהַחֲלִיף הַשִּׁי"ן
 זַתִּי"ו כִּי נִקְדָּשָׁת כֵּן צַאֲרָמִי כְּמוֹ שְׁתַּדְּגָם זֹאכָה אֲשׁוּרָה מַעֲנִי לֵאמֹר . גַּם
 הַה"א שְׁהוֹסִיף עַל מַלְת אֲתוֹרָאָה יוֹרָה שְׁרַצְנוֹ לֵאשׁוּר כִּי הַרְבֵּה
 שְׁמוּשֵׁי בִלָּה"ק יִשְׁמָשׁוּ גַם בְּאַרְמֵי עַכ"ל הַמִּצְאֵר . דַּעֲתוֹ כִּי הֵ"א זַמַּלְת
 אֲתוֹרָאָה הִיא כְּלָמ"ד זַתַּחֲלָתָה . וְזֶה שְׁגָה מֵאִלּוּד זַתַּחֲלָתָה כְּזוֹדוּ ; כִּי
 כָּלֵל מוֹנַח זִלְשׁוֹן אֲרָמִי , זָכַל מִקּוֹם שֶׁזַּא זַעֲצָרִית הֵ"א זַסּוּפָה כְּלָמ"ד זַתַּחֲלָתָה
 כְּמוֹ סְדוּמָה מִצְרִימָה יְרוּשְׁלִימָה בְּבִלָּה , שְׁמוּשׁוֹ צַתְּרָגוֹס זַלָּמ"ד
 זַתַּחֲלָתָה

תקפו ודקתו; כי מלכד הפזר שנתן לאציונים ואת עם עמי הושיע גליו
הכל דת וחמונה, הטיז עם כל אדם, והפיק רנן לכל הדורש אליו,
עור הדצה חסדו וטובו לזית ישראל, דורש טוב לעמו צחלרי נסיכים,
והיה להם לפה ולמלין צטירות רחנים, על פיו הורס קרן ישראל,
הוקל עֲלֵהם והושס גורלם כתושבים להיות להם חלק ונחלה צאלותם.

עור העיר דוחו הנדיצה והקים צית הספר חינוך נעורי כולרים וישראל,
צעיר סעעעען צאדן אשכנז, ללמדס חנס חין כסף חכמה ומדע וכל מלאכת
אומן, לחנכם צמוסר ויראה ולהדריכם צאורח הדרך והמיסור. זל זהב
מכיסו להלציסס כסות ולתת להם ארוחת תמיד, גס הכין את לצנז לצנות
סס צית מדרס אלהים צול תפלת יעקב (נקדחת על שמו יאחזקבסטעטע
פעל) שיתפללו סס הישראליס צכונת הלצ והצנת הענין, צתקון הנפס
והגוף, צסדר נכון צלי קול דעס כי אס צדממה ונחת וצלי שיחה צטילה,
אף העמיד אנשים נצוני לצ, יודעי ספר ולשון המציעים לקח טוב,
ודורשים אל העס המקשיצים לקולס, דצרי תוכחת מוסר השכל צלשון
לחה ונקיה שיצינו הענין הטיז ויהיו המאמדים נכנסים אל לצס. את
הכל עשה יפה צעתו, להשכיל תועי צינה ולהודות להס הדרך ישכון
אור. ועתה אל הַלְקָה ידיד אלהים ואיננו, יקוננו דצים מדלת העס:

נפל עוזד וכשל עוזר! אלמנות ויתומים יפרסו ידיהם וילעקו צמד דוחס:
מת תומכנו! מודעיו ואוהציו יצבו על אדן דיעס הנאמן, חכמים ונצונים
יספרו לו הוי אדון והוי הדור! אחרי מותו נודעו עקצות נדקותיו צסער
צת דצים, כי יותד ממאה משפחות עניים ומרודים השציע מטויו, זן
וכלכלס צסתר והיו להס משען ומשענה צלי אשר ידע איש ממנה מאומה.
הורדי כנחל דמעה עֲנִית צת עמי! הנה עם דפאים ישכון מושיעך,

ועס יורדי דומה מרחמך! מי יקום לעוזך? מי יפתח חלוצות גלותך?
מי יתיר אבות מועך? איה מדצר צדקה? איה שוקל ואיה סופר איה
מונה?

על אלה נפשי צוכיה, לצו חלל צקרצי, עיני נגדה מים, כי מאז שמעו
הלך וגדל צתצל ואזני לקח נדצת דוחו יען ועל נדיצתו יקום,
גס חכמתו עמדה לו להסיר חרפת עמו, להקים אותס מאשפתות על
צמתי ההלחה והמעלה ולהושיצס עם אפרתמים, יקר היה לי מאד
וצלצי נתתי לו הדר וכבוד, אמנס מעת צצדני אלהים צצד טוב, דאות
פניו צעיר המרחן טעפליטן צצנת תקעח"ל, שפר חלקי לארוח אליו חצרה
ולהתעלס עמו צלצים, מעת הזאת לפנתי צלצי אהבה דצה, כי יתר
על מה שקותה נפשי לשמע יעקב, מלאתי צהיותי קרוב לו, איס חמודות
שצע דלן, יודע דצרי חכמים ומוקידס, משמה אלהים ואנשים, אורב דצק
מאח ואיס דעים להתדועע, ועל כל מדותיו ומעלותיו עולה ענות דוחו
אשר היתה לו למנה לצלתי דוס מאחיו צרוס יקרו ותפארתו נקטן כגדול
אליו יאסוף ומכצדס, גס צעיר המרחן הראה תכונת נפשו הרחצה
לתמוך ידי עמים ולהחזיק אציונים, הקיס דכים כושלות ונפס דעצה מלא
טוב

ושגיתי צדוקה מלת תוספת צספר הערוך להצין שהכונה על בעלי תוספת.
 אולם אחרי שכבר נדפסו הדברים נודע לי כי אתי תלין משוגתי, ושדעתו
 על התוספתא ודרך הערוך ככל הספר לכתוב תוספת צלי אל"ף. יאמין
 לי הקורא כי לא היה נעלם ממני זאת, וידעתיו נאמנה זהויותי שוקד
 על ספר הערוך ומלאתי הדבר פעמים מלת תוספת (ד"ל תוספתא)
 כגון 'ערך אביי אע"פ שמפורש צסוף מסכת עדיות תוספת צל"ז. ערך
 אבן צפ"ק דקדושין דף כ' וצסוף תוספת, ערך אגוז בתוספת צצת צפ"ק
 צדאש. ערך אמרי פירוש פרק הוא בתוספת ערך בית אב כדתניא בתוספת.
 ערך רפא זה בתוספת צצת, ועוד צצות. צכ"ז כחש צי וצדוני הפעם.
 וכן יקרה לפעמים לכל איש צכתצו צחפזן צלי חפוש וחקור העיז אחרי
 מונאי הדברים והנמהר להשיצ ישא עיניו למרחוק וטחו מלאות הקרוצ
 לו. ואשר הטעני והסצ לצי אחודנית, הם דצרי התוספות (מנחות דף
 ע"א המלוניס שס צהערה) ולפי שהוצא שס דצרי הערוך צערך זה עלה
 על דוחי לחשו צלהמין ולטעות שדצרי תוס' צשנוי הלשון נוספים על
 הערוך ישן נוסף. ונוסף לזה לא מלאתי התוספתא בכל תוספתאות
 הקרצנות בכל העמל שעמלתי צחפש הדבר. ועודני לא אדע איזה מקומו
 אם לא האיר עיני ידידי הרב המאה"ג החכם השלם המפורסם מוהר"ר
 שלמה ליב הכהן דאפאפורט נדו' מעיר לעמבערג יע"א והראני שמקומו
 צתוספתא פסחים סוף פ"ג. וצערך נדפס צטעות זבחים תמורת פסחים.
 ודצ תודות להדצ החכם הכ"ל על דצד אשר עשה עמי אות לטובה!
 והקוראים הנצונים והמשכילים יסלחו לשגיאתי כי גם ה' ינפד צעד השוגה
 ושגיאות מי יצין.

מהב"ל.

אבן זכרון

שמועה צאה אלינו ונמס לצננו, קול צוכים מעיר הצירה בערלין קורא
 ואומר: "אצד כלי חמדת ישראל. נגזר מארץ החיים איש אשר
 "היה לנו למופת! צליל חמשי לידח האיתנים שנת תקפ"ט לפ"ק גוע
 "הגציר הנדיז המפורסם התורני החכם השלם מוהר"ר יעקב בר"י ז"ל,
 "המכונה געהיימפנינאצראטה יאקאבסוצאן, והיה פראוידענט הקאני
 "סיסטאציות היהודים צעיר המעטירה קאססעל, ונאסף אל עמיו צכצוד
 "גדול כדאוי לגביד כמותו, צשמיני לחדש הזה. צמסתרים תצבה נפש כל
 "איש על מותו צלא עתו. צכלח הוצא אלי קצר, צלי מלאת לו שנותיו,
 "ואם אמנס חי זמן דצה, ארוכה מדת ימיו צערך טוצותיו אשר עשה משך
 "ימי היותו צחיים, אולם מצער היא ועפחות יתק"ש לפי יכלתו לעשות
 "ולפעול עוד אם האריך שנים עלי האדמה. דהה! נהפך לאצל כנורנו,
 "הוסר עטרת ישראל, אצד שריד מיעקצ!" —

זה כשנים שנה נולד יעקצ על דרכי אצותיו המפורדים צעיר החובער-
 סטודט. אציו היה סוחר נכצדי ארץ, הון ועושר צציתו ולדקתו
 עומדת לעד. ותולדות יעקצ וקורותיו הלא הן כתוצות על ספר דצרי
 הימים לגדולים אשר עשו שס צאן, צכתצ עמים יספרו ויבירו מעצי
 תקנו

מֵאָרֶץ אֶפְלָ עָלִיתָ לְאֹרֶךְ בְּאֹרֶךְ הַחַיִּים,
כְּבוֹד יִי יֶאֱסָפֶךָ, בֵּית אֱלֹהִים וְשַׁעַר שָׁמַיִם.

פראג הושענא רבא ישיבת לבסא שׁוֹפֵט צֶדֶק לפק.

הנ"ל.

*****

מכתבים

מכתב (א)

ז"ה

(*) אבן פנה, אבן בוחן
קנה בינה, הוצק בו חן!

הוא אהובי כלבבי, הפילוסוף מאגיסטער וואלענטיני ווידריך.
ישמרהו האל, עד יעמוד מיכאל, וינוח בשלום, מעתה ועד עולם!

היום הגיעני זחורי אותיות כבודך, ומאוד שמחת בראותי גלילות
ידך הנקיה, מיוסדת על רצפת בהט, וש"ש אנכי על אמרותיך,
המאירים כספירים, ומוהרים כוזהר הרקיע, וששון ושמהה תשמיע,
כאשר יופי מכתבך הגיע, אלי אני עבדך, ומה אני לפני הודך, כי
הנחת עלי ידך, וכי תדרוש בשלומי, וכי תפקוד את יומי, וכי
תשאל על מקומי? ומה מצאת בי, כי תבקש לראות מכתבי, ואני
נער ובער, אין בי מאומה לא תורה ולא חכמה, ומה אדע אשר לא
תדע? — ונא אדוני אל תשים עלי חטאת בהמנעי את מכתבי עד
כה, הנה עדי בשמים ממועל, כי לא עשיתי זאת במרד ובמעל!
והנה עתה בא בעצם היום הזה בזאת השעה ובוו העונה, השתי
ולא

(*) העתק דברי חגית אשר כתב מרן הגאון זעל ספתי כהן זל"קל אל אחד
הסגנים מן חכמי הנוצרים. כהנא וחפוס יד קודש של הגאון הנ"ל מק"ק
העליוני. — וגוף החגית ערוכה ושחורה תוך הצנזורה של האקדמיה
אשר צליססיה (לייפציג) ומרחיק אותה לכל דוכסה. ומחמת שחזנים לנו,
כל מכתב, וכל סיפור, אשר יגיע אלינו תגדולנו ז"ל, לכן חשנתי למשפט כי
רחוי לחלקו ציעק, זאת וגם הרעיון הצא אחרי אשר מסר הרב הגדול
אוסקר יעקבקה סגל לנדא ז"ל, ליוני.

יעקב שמואל ביק

טוב, דזיס כְּהַמְּכִים והגוועים הצאים שס לשאז רפואה ממעיני מים, צלל כנפיו חסיו, והיה להם מצוע דרכה וישע. לזאת חלקי אמרה נפשי, לשפוך לצדי צתודה על דז טווצו אשר עשה לאחי צני ישראל ולכל מין האנושי צכלל, צדצרי הסיר אשר חצרתו לזכרון פְּעוּלָתוֹ ולדקו אשר לפניו יהלך. לו יציעו הטודים האלה קצת רגשת נפשי, וידעו דור אחרון כי לא השצית ה' גואל מעמנו, וצכל דור ודור היה אִישׁ מופת אשר צו יתפאר ישראל. מה דז טווצ הפפון לך יעקב צעולם הנלחי! אשרי חלקך צנאות האושר, והיה מעשה הדקה שלום, ועצודת הדקה השקט וצטה עד עולם, יצוא שלום ינוח על משכבך, והיתה נפשך לדודה צצדוד החיים!

יַעֲקֹב אָבִי יִשְׂרָאֵל חָבַל נָחֵלֶת שׁוֹכֵן שָׁמַיִם,
שָׁפַךְ שִׁיחַ לִפְנֵי אֵל, גָּשָׂא לָבְבוֹ אֶל בְּפִים,
לִפְנוֹת עָרֵב הָעִיר רוּחוֹ, וְתִקֵּן הַתְּפִלָּה (*
בְּחִזְיוֹן לַיִל רָאָה מִשְׁרָתוֹ דּוֹאִים עַל בְּנֵי רוּחַ,
בְּהִקִּין מִשְׁנָתוֹ, עַר לָבּוֹ נָכוֹן וּבְטוּחַ,
כִּי זֶה בֵּית אֵל שָׁם לְרִבּוֹתַיִם יִתְּנוּ תְּהִלָּה. (**

בְּזֹאת תִּקְנֶנָּה יַעֲקֹב, אִישׁ רַב פְּעָלִים גָּבֵר חֵיל!
רָאָה רְאִית אַחִידָה נְבוֹכִים, תּוֹעִים בְּדֶרֶךְ,
לְתִפְּלָה בְּלִי לֵב יִדְרוּשׁוּ לֹא יִבְיֵנוּ עֶרֶךְ
כְּבוֹד הָעֲטִיתָהּ, הוֹצֵאתָהּ מִחֶשְׁבֶּת לַיִל (***)

מאריך

(*) ידוע אמרס ז"ל יעקב תקן תפלת ערצות שנאמר ויפגע צמקוס ואין פגיעה חלל תפלה.

(**) המראה שראה צחלומי היה צית חלמים צשער השמים ומלאכים חלמי שנאן רצצ רצותים יספרו שצח לאל צורח, עולם. והחזיון הנורא הזה היה שצר השפכות נפשו צתפלה קודם שנתו. ואם זה נראה רחוק מאמתת הענין שס צכ"ז הרצות למלין המשועט צרעיוניו על ענינים נצבנים מליורי חומר ורוח מרחפת על דצרים רוחניים, ושמיוניים להשתמש צם צמליזה.

(***) מיט דען ערריטעטען יאקאבסטעמאפעל ווארד דער גרונד לור פֿערֿ: בעטסערונג דעם קולטוס אין מעהרערען אינראעליטעקעמיינדען דייטשלאנדס געלעגט.

מכתב (ב)

מכתב רע לרעו.

באור מלות אין כל להיותם הקף החלקי השולל. במלות הגיון שער
ב' בדברי הרמב"ם ז"ל. ואנחנו נבחר תמיד שתהיה לשוננו בשלול
חלקי: אין כל וכו'.

ידיד משכיל! יהי שלום והללחה נחילך, ושלום וזכרה צמחונך! —

כום שמחות שתיית לרויה, צקראי מכתנך הנעים אשר כוננו אלצעותיך
זה בירח ימים; כי צנועם מלינת לשונך וצחן מדורותיך הדליתני
גודל אהבתך אלי, הצוערת צלצנך, כאש יוקדת, ותשחק להמוקמי הזמן
ונהרות העת השוטפים וידציון לכנות דשפיה וסלהצתה, שלהצת ים. —
מה מאוד שמחתי, ידידי! צהראותך לי כי עודך מתהלך עלי הדרך הטובה
אשר החלות ללכת בה, צצנתנו גם יחד תחת קורת היקידות והרעיות,
להשתעשע על צרכי החכמה והמדע, ולהתענג מזיו כבוד התצונה, ולא
תשים לצך לצועדים צעם הדוברים עליה עתק; וצראותם איש דך צשנים
אשר החל לדרוך כף רגלו על סף אולם החכמה, לקדוש לה עתותי יום
יום, יאחזוהו צערפו להשיצן מנתיבותיה לאמור: אל תדיחך הדמיה
ללכת דררכיה, ואל תיחל ממנה להשב אשרך והללחתך, כי היא לא

תוליכך ולא תציאך אל מחוץ חפנך, ומה תתן ומה תוסיף לך צכל
יגיעך ועמלך כי תצלה ימך לשבות צאהצתה תמיד? לכן מנע רגלך
מנתיבותיה לצל תלוד נפשך צמחמתה הפדושה לכל עוצר, הלא עליה
נאמר: כל צאיה לא ישובון! וכאלה דבות, ועוד דעות מאלה, יאמרו
חסדי לצ אשר טחו עין שכלם, וצואת יעדרו פעמי רגלי לעירוס לימים
לצלתי עלות על גפי מדומי צין, ויקללו כנפי תשוקתם לצלתי הגציה עוף
על צמתי המדע; אולם אתה, אחי! השלכת אחרי גוון דצרי פתאים האלה,
אשר לא מחכמה יאמרו זאת ואשר אין להם שחר, הסזקת צמחמה צכל
לצנך, ולא תרפה; ומני אז ועד עתה עלית עשר מעלות על סלם

המדע, ומרום מוסנך תציט אחורנית צעיך-חמלה וחנינה על רעיק וצני
גיליך אשר טעו חוץ לקול האוילים ההולכים צחושך ולא מוגה למו. לכן
אשריך, ידידי! אשריך, דצלך, אחי! עשדת ומלאת חון לך! — ועתה
מה יקרה צעיני אגרתך הנחמד מלאה חכמה ודעת אשר ערכת לפני;
מה מאוד תדצני ענותך צראותי צמכתנך כי כצדתני להציא אלי הדצד
הקשה לך, ולדרוש ממני פתרון הדצד אשר לא ידעת אתה; אולם, אחי!
יען לא יתנני העת להאריך ולצחור דצרי אתך כאשר חפצתי, לכן צל
אערוך לפניך אגרת ארוכה, ואך משאלות לצך אמלא, להשיצ לך על
שאלתך כאשר יש לאל ידי, צעזרת החונן לאדם דעת. —

שאלת

ולא התמהמהתי להשיב מענה. ועתה יגדל נא כח אדוני כאשר דברתי לאמור, ואת מוצא שפתי אשמור. והנה לפניך ספר הנותן אמרי שפר, יסדו אליהו הבחור, המשיב חכמים אהור, אף כי מצער הוא ותחי נפשי בי, ותבא כמים בקרבי. ותחי מנחתי זאת כמו אצער וצמיד, לזכרון לפני ה' תמיד. ואכפרה פניו במנחתה ההולכת לפני, ונא אל ימונע אדוני הטוב מזמני, וישמחני עוד במעשי אצבעותיו, ובשונשי שפתותיו, ואמרותיו הנעימים והתמימים, יהיו לי למשיב נפש ולכלכל את שב"תי. כי נועם אמריך הקשבתי, ואת דרכי חשבתי. ואשיבה חורפי דבר: ידי חמק עבר, וחסדו עלי גבר, וגם אני אהי' כמוך אערכה לעיניך כתבים ערבים בכל עת וזמן, אשר יזדמן, ואף גם זאת אעשה לאהבת אדוני כי יבקש ממני לקנות לו איזה ספר (ישלח לי המעות ע"י חילוף לברעסלא, כי שם עוברים ושבים בתמידות, אנשי עירי אנשי מדות). ואקנה לו את אשר יודיעני. וכל אשר תאמר אלי לעשות, אעשה בעזרת האל יתברך, היחיד ומיוחד, הוא אחד ושמו אחד, אקרא לאל עליון גומר עלי. ובזה אתן קנצי למלין עתה הפעם, ישמרך ה' מכל צרה וועם. ותשקוט שאנן. כזית רענן. כחפץ איש שלומך הנאמן באהבתך, הדורש טובתך, כל הימים.

ה"ק שבתי בן הגאון רבינו מאיר הכהן

ולכל חבריך, המקשיבים אמריך, שלום וישערכו, אליהם יקרב.

העלישויה יום ג' פֿעברואר 1660.

*****

ר ע י ו ן

ימי קלוי מני ארג ויכלן באפס תקוה

בעד האשנב נשקפתי, ואראה צבאות בני אדם, רצים ושבבים, סביב יתהלכון כמחולת המחנים, ממקום שבאו, שם הם שבים ללכת, דחופים ומבוהלים, ואתבונן עליהם, והמה יחר יתלכדון, בעבותות חדשים לבקרים, שזורים מני תקות התקוה, היא הנותנת מהיה לכל בשר ורוח, ותבנה למו היכלות, כרצון איש ואיש, כל אחד בונה עליותיו. על כנפי רוח בינתו, מולך בהזיון לילה, והקיץ וריקה נפשו, וישן ויחלום שנית. כה משפטם כל הימים. עודני עומד ומשתאה, מחריש לדעת, מה החלום הזה אשר הלמתי, מולך עלי לבי, ואמר לי: אף אני בחלומי משפט אחד לכלנו, הלום אחד הוא!

יעקבא סגל לנדא.

לעיל אין , (נשוא) כל-חדש (נושא) תחת השמש , הכה במאמר זה לא נמלא
לשון אחד זולת תיבות אין , כימלת חדש צסמך צמקיף למלת כל לעשותם
כתיבה אחת , והמה יחד נושא המאמר , ומלת אין היא הנשוא , וישלול
את החדש כלו , והוא כמו : כל-חדש , אין ואך צאופן זה הוא שולל

כללי ; אולם אם יהיה צהמשפט הזה תיבה אחרת לנשוא ומלת אין תהיה
כחלק מהנושא , למשל אם נאמר : אין-כל- (נושא) חדש נפלא (נשוא)
(כיצט חללם נייע , חייט חיינ ווחונדער) אלא קלת , וזה הוא חלקי ,
כי השלשה תיבות אין-כל-חדש נאחדו ויהיו כאחת , והמה יחדיו נושא
המאמר וישלול תיבות אין רק מקלת מן הכל . ודאי לזה הלא גם
הדמז"ס ז"ל תפס המשל על אופן שאמרנו , דהיינו אין-כל-אדם , כותב ,
ולא הביא , אין , כל , צצית , ולדש אין , כל , או כדומה ; אלא ודאי
יש חילוק זה כאשר הוכחנו עד עתה צטוצטעס , וצזה גם דצדי הדמז"ס
ז"ל , גם דצדי האחרונים נכונים ומתאימות המה . — ועתה ידידי !
לפי דצדנו אעידך עוד על דצד טוב היולא לנו מזה , דהיינו עוד שתי
לשונות על היקף שולל כללי , כי הדמז"ס ז"ל לא הביא על שולל כללי
כ"א לשון , אין אחד" ולא יותר כמו המשל שתפס אין אחד מצעלי חיים ,
אין , ולפי דצדי עוד נמלא להקף שולל כללי תיבות לא כל ותיבות אין
כל אם מלות השלילה אין ולא יצואו צהמאמר צנחית נשוא או כחלק
ממנו , כמו שהודעתין לעיל , וצזה נכון לפענך , ועתה ידידי ! אם
ימלאו דצדי חן צעיניך אז משכרתי דצה , ואם שגיתי הודני אתה , ואני
אשמע . — דצדי ידיך ואוהצך .

ברצדי התק"פט שבעה ועשרים יום , לחודש השמיני הוא יום
מולאת לי שנת עשרים ושתיים לשנות חיי .

מרדכי בן-דוד כמרעליסקר

*****

רפואה ותעלה

לתחלואי רעיון המתקשה בהבנת חילוף ניקוד בתורתנו הקדושה .

—

צ"ה קאלין יום נצח צו האדם , לחשון לימי חנוכה , לפני שמועז חבמים
מלי ויודעים האזינו לי .

אכן פנה יסוד מוסד אצן צוחן , לא כחל ולא שרק ולא פרכס ויעלת קן .
לאהוצי ידיך נפשי משכיל נאמן צתורת אלהים , ישר הולך מלין
ומשורד זמירות יקרות , אהב שיעדי ליון ולשון מקראי קדש , קדוי ותנוי
חוקר ומצין , האדון ר' יש"ר ס"ע! —

עם כולך כי יצא ודור אהדון על עפר יקום צל יתן אותנו לשמאל לאמור :
נמנו ידינו צללחת מצלי להשתכל צמקראי קדש ולהצין תורת אלהינו
מפדש

שאלת ממני, יידי! צמלות הגיון שער צ' דצרי הרמז"ס ז"ל:
ואנחנו נבחר תמיד שתהיה לשוננו צלול חלקי אין כל: הלא
לא נמלא שום מקום צת"ך, אשר תיזות אין כל יורה על שלילת חלקי,
אך תמיד היא שולל כללי, כמו ונפשו יצא אין כל (צמד צ' ו').
אין כל צצית (מלכים צ' ד') ואין כל חדש תחת השמש (קהלת א' ט')
ונעתקו צל"א (גאור ייבטט) ואיך יאמר הרמז"ס ז"ל כי זה ההיקף החלקי? —
נא! היטבת לשאול; אולם דע נא כי לא אתה לצדך שאלת זאת, וכבר
קדמוך דבים צזה, וזה כציר נדפס הגה"ה ליצ יוטלם צמלת הגיון דפוס
פירוש (תק"ס) אשר הקשה זאת ויתקן ויששם הנוסחא צהרמז"ס ז"ל,
ויאמר: כי צמקום אשר יקרא אין כל יאמר לא כל, וכן כתב החכם

המליץ צן זאצ צאורר השדשים שלו שרש אין כי מלות אין כל, הוא שולל
כללי ומלות לא כל הוא חלקי. אולם דצדיהם אינם נראים לנפשי
המשתוקקת לדעת הדבר על צדיו, כי מלצד שצצשו דצרי הרמז"ס ז"ל גם
דצדיהם אינם נכונים מכל צד, כי הלא גם מלות לא כל לפעמים הוא
שולל כללי כמו שכתב החכם צן זאצ צעלמו צתל"ע שלו (§ ש"ה) כי
מלות אין ולא צהתחדס למלות כל יורו על שלילת כללי, עיי"ש. ולכן
מה הועילו חכמים צתקנתם? ועל כן תדתי לי דרך אחד להצדיק דצרי
הרמז"ס ז"ל, וצעוד האל ראיתי צקורר שכלי כי אין לשצש פה הנוסחא,
וגם דצרי האחרונים לודקים המה, ואלו ואלו דצרי אלהים חיים. —
והנה ידוע הוא לכל מצין כי תיצת אין ותיצת לא שוים המה להיותם
מלות השללי אך צהצדל אשר צינותם כי תיצת אין לא תצא רק אלל שם
ותיצת לא רק אלל פעל וצהתחדס למלת כל יורו על שלילה כללית, כמו
צתל"ע (§ ש"ה) וצהערה שם. ואעפ"כ כולם יעידון ויגידון כי תיצת
לא צהתחדס למלת כל תורה גם על חלקי כמו הג"ה הכ"ל מר' ליצ
יוטלם מאורר השדשים שרש אין כל, וזה צודאי לא עפ"י מקרה והצדקון
הוא, ולכן ראיתי לתת טוב טעם צזה, ועיי"ג גם דצרי הרמז"ס ז"ל יצדקו. —

והנה צתורי אחרי המקראות אשר הוצא שם מאמר לא כל לשולל כללי,
ראיתי, כי אך אז הוא כללי אם מלת השלילה לא סמוך להפעל
(והוא נשוא המשפט) וכחלק ממנו, ומלת כל היא הנושא או כחלק
ממנו, כמו לא (נשוא) תחסר, כל (נושא) צה (דצרים ח') או לא (נשוא)
ראיתם, כל- (נשוא) תמונה (דצרים ד'). צאלה ישלול תיצת לא הנשוא
מכל הנושא וזה כללי; אולם אם תצא מלת לא נסמך לתיצת כל ושתיהן
תצאנה צצחינת נשוא המאמר, אז ישלול מלת לא רק מקצת מן הנושא,
למשל לא-כל- (נשוא) מלאכה, תעשו (נשוא) (ניבט אולעם) אלל קנת,
וזה היא חלקי; וכן יש החילוק הזה צתיצת אין, דהיינו אם לא יצא
צהמאמר נשוא אחד צולת תיצת אין (אשר יכלול ג"כ השלילה) אז הוא
שולל כללי, כמו אין, (נשוא) כל (נשוא) צצית (ניבטס צויט צויט הויצע)
והוא כמו כל, אין, כי הנשוא אין ישלול את הנושא כל; אולם לא
כן הוא אם תיצת אין הוא נסמך למלת כל ושתיהן צצחינת נשוא המשפט,
ותיצת אחרת תצא צהמאמר לנשוא, כי אז הוא חלקי, כמו צמשל שתפסנו
לעיל

הנה להעתיק רעיוניו, וקושייתיו נודקות אמנם תידולו צלתי מספיק לי, ואודיע דעתי החלושה, ותחלה אוסיף להפליא ולהקשות:

מדוע סינה הכתוב לכתוב צעשרת הצדדים, עשה חסד לא לפיס, ואכל התגלות הי"ג מדות כתוב כלל חסד לא לפיס, גם צס' דצד' ז' ט' נאמר שמה הצדית והחסד לאלף דוד' —

לכן אגזור אומר שכוונת הכתוב צפסוקים חלה שונה צו מצו, ועי"כ מתורגמת קושיית רש"ל.

תחלה אורה אכן פנתי ואומר, שעל זכירת נדקת אצות לצנים יתכן לומר שמירה או פקידה ולא עשיה, כי העשיה היא מהדש צעצור זכות האדם ישר הולך עלמו ולא צזכות אצותיו, צאשר שהחסד צעצור זכות האצות כצד נעשה צהצטחת הקצ"ה לאצות ורק השמירה לשמור ולקיים את ההצטחה יתכן להסב על הצנים. ומעזה יצואר הכל צטוב טעם ודעת.

בעשרת הצדוות כל דלה הקצ"ה להודיע זכרון רחמיו לצניו הצדיקים לאלף דוד, רק אזה להודיע דוד חסדיו לאוהביו ולשומרי מצותיו עלמים, ויתורגם: — דער גנאדע ערלייגט לו טויענדען — ד"ל סך עלום ודצ כי הקצ"ה עושה כמה אלפים חסדים לעושי דונו; ולכן אמר **לְאֶלְפִים** צלמ"ד פתוחה, כי סך האלפים צלתי נודע וצלתי מחיים, וכמו שאתה מולא: וסרכי פלסתיס עצדים למאות **וְלְאֶלְפִים** (ש"צ, ד"ט ז') צלמ"ד פתוחה, יען סך האלפים צלתי נגדד שס. ולא דלה הכתוב להודיע מאומה מה שהוא עושה לצניהס, כי הקצ"ה אינו עושה חסד חדש רק צזכות העושה מצותיו עלמו, וזה ממדת הדין ולא ממדת הרחמים, כי ראוי לשופט נדיק לתת שכר לעושה דונו, והטובה המופלגה היא שהקצ"ה עושה דצוי חסדים צלי מבגל, לאלפים ולדצצות.

אכן צי"ג מדות דלה הקצ"ה להודיע רחמי הקצ"ה, כי הוא שומר הצדית אשר כרת עם האצות החסידים לצניהס אשר סרו מדרך הישר, והחסד שהצטיח לאצות כל ימוש מזדעס וזדע זדעס עד אלף דוד, לכן אמר שס **נֶצֶר** וגם **לְאֶלְפִים** צקמלות הלמ"ד כי הוא סוצצ על הידוע ד"ל על צני האצות אשר להס הצטיח חסדו. גם צס' דצדים ז' ט', אמר **שֶׁמֶר** הצדית והחסד — אשר הבטיח — לאוהביו ולשומרי מצותיו — האבות — לאלף דוד. וידענו כי שומר ונולד אחיס תאומים הנה. ומדוע מה טובה ממדת פודעניות, שאחרי זה אמר: ומשלס לשנאו אל פניו להאצידו, ד"ל כי כל ישמור חטאת האצות לצנים רק אל פניו ישלס לו, והצנים אס הס עושי מצותיו, כל יפחד לצס מאימת דשעת אצותיהס, שצעצורס תמה זכות אצות הצדיקים. וקדוצ לצדד האחרון פירש המצאר לנת"הש על הפסוק ומשלס לשנאו עיי"ש.

מפרט ושם שכל; הגם כי אצל חסיד ה"ר נה"ו נצ"ע מן הארץ ואצלי
חברת שהט"ו והת"א של הזילו לוף תזונתם להטעים לחכמו מלילות
טהורות הנוצעות ממקור שפתי נציאיו עליון, באספר, עוד כל נהיית
לשון העזריים למקור אכזז. הן החכם כלשונות בני קדם געזעניאום הודיד
כזוננו (*), שקר ענה בנו! כי זה חמשים שנה הגיע התור אשר גם
צינינו קמו מטיציספה היודעים לרדת צעומקי הלשון. דז"ה, ר"ח קעסלין,
ר"ס, ריל"ק הפילו אור על דקדוק לשון עזר, והאחרון היעז להורות
משפטי שימוש הלשון — Syntax — ; צעל מדעם מלים, מלים לאלוהי,
שפת חמת ואולד השדשים עשו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לתיצות לשון עזר — Lexicon

ומה מאוד עמלו מעתיקי מקראי קדם צהודלות השדשים צחילופי הציונים
וגדרי התיצות צמכתציהם! ועל הטוב יזכר המדקק המפואר הרש"ד,
וצפרט המפיץ אורו על כנפות שפת קדם הנצון האלהי דנה"ו ז"ל ציאיורו
לכת"ס' ויקרא וצספריו ג"נ, י"ל, ר"ח! ואם עתה גם המה חמקו
הלכו למו צדך כל הארץ, עוד לא אלמן ישראל, (**). ואותך נעמיד למופת
כי גם אתה הדלית לעשות גדולות ונלוות. גם דעך ועמיתך, חוקר כפלא
צמאפוני הלשון, זמדות דוחו ככנור יהמו, הנצין רש"דל ס"ט, גם
הוא יעמוד לנס עמים, כי לא מעט האיר פניו ישראל צמחלצי השדשים
צגדרי הודלות וצהצנת הפסוקים; והדרך אשר סלל לנו צהצנת חילוף
המצטא צדצרות הראשונות והאחרונות, דרך נחמד הוא, על תלמי הפשט
יפרחו שושני מדע וחצללות תצונת יתענג כל ההולך צין שודותיו.

ויען כי יקרו לי אמדותיכם מדצט לפי, לכן העצדתי הגיוניכם צצ"העת
תקפ"ח לפ"ק צכור צחינתי: והיום אקריצ לפיך מנחתי להעלות
ארוכה, צמה שהקשה דעך צמאסף הכ"ל ד' 98 לאמר:

מדוע הציא הכתוצ צסמותך' ו' ועשה חסד לא לפי ס צפתח
הלמ"ד הראשונה; ושם ל"ד ז' כתוצ נלד חסד לא לפי ס צקמלות
הלמ"ד; וצדצדים ה' י' ועשה חסד לא לפי ס צפתח"?
ושם האריך הדחיצ העמיק למעניתו ליסצ החילוף צניקוד; ואנכי לא צאתי
הנה

(*) אלה דצריו אשר דצנ הנצון הכ"ל צספרו — געטיצטע דער העברעאישע
שפראכע אונד טריפט. 105:

„Mit dem Anfange des sechzehnten Jahrhunderts ging das
„Studium der hebräischen Sprache zu den Christen über,
„und die Juden, die mit einem Elias Levitas ihren Auf-
„minationspunkt erreichten, treten von nun an fast ganz
„in den Hintergrund,“—

(**) צזכרי ענין זה המו מעי על רעי באח לי רש"ל אשר הודיענו דרך תצונות
צדרכי הלשון צמכתציו שב"הח, בה"א, מל"י, כי נקטצ צאצו ומת צחלי
יתיו! — גם יודינו הרצ ההכס הכולל מוס' מ"ב פֿיריענשטאל ס"ט,
הפליח עזה הגדיל תוס' צבורות כח שדשים וצהצנת הפסוקים נקסור
המאמרים צספרו המפורסם לשם ולתהלה צמקבלות יסרון יסוד הדת.

משפטי על העתקת שיר אחד מלשון אשכנזית ללשון עברית מאיש אחד.

אל פלוגי חלמוני !

הראיתני זה ימים רבים מעשה אציק הרצני בהעתקת המשל הנפלא
הַעֲרָבָה *) ושאלת ממנו להשימו צמאזני צחינתי ולשפוט

עליו האם עשה פרי צמעלליו והטיצ בהעתקתו ? — ידעתני מאז כי אינני
מאנשית הפוכות , אשר צמפתס יכחשו ריעות , דש הידידות כוטרף משפתס
וקרצס מלא שנאה ומשטמה , מדמה ותוך תחת לשונס , ולכס מעין נרפש
ומקור משחת לכל אדם זולתס ; לא כן אנכי ! כלזי כן פי , דר לזצ וחר
דמי' אנכי , האמת אהב לי מכל , כל אגור מפני אדם אף אס זקנו סרוח
עלי ארץ ובגוצה ארזיס מלנפתו , אס עדס בגוצה וגאון , ורהצ ושחן קורלזיס
מעפעפיו . לכן כל יחדס אפך אס אדצד כאשר עס לזצזי ואהבס כלזי
תרמית כי לא ירד אציק לעמקי המשל , לא חסף זרוע בגזרתו , וסין
ערכו לא השיצ בהעתקתו ; רחוקיס דצרו מכלימות הליוריס מהשתלשלות
העניניס והשתלצות המעללזיס של המחצד . צמשל האשכנזי כל דצד דצור
על אפניו , יורד אל חדרי ההרגשות , ובשאון ימים הומיס יחמדון ויערון
מימיהס , כן תרעשנה הפעליות הנפש , וכצדק הקורע חלוני שחק , כן
יפולץ הדרך הנסקף משמיס לשצד לז האצן של **דיאניז** מלך **סיראקוס** .
אין מלה יתירה , אין אומר נעדד , דש וחלצ תחת לשון המשורר , כל
אומר דצ פעלזס , כל ליור חי ומתנועע , ישלח ידיו לתמוך לאחז ולתפוש ,
ודגליו ממחרות רלול וסוצ ; עיניו ידמזון פעס **בִּמְבִּטִי** רוגס ונקס ואכזריות

חימה , ופעס **בִּמְבִּטִי** חן וחסד חמלה ורחס . אולס שזס נל ענייך על

פרי ידי אציק ! הלא כאשר יספר איס סיפור יסן נושן לזר אמריס חמריס
חמריס . טעמי האנזיס — דיח קוראוקטערע — הלכו אללו צתוהו ויאצדו ;
לצעיו אינז חזקיס , וכל תמונותיו הולכות כלל כח לפני הקורל . מעטיס
ההרגזיס אשר על ידו יתעוררו ! רפה ידיס וחלי מתניס תפש אציק
עט סופר ; ואס מלותיו נעימיס לפעמיס , רעיוניו צלתי דמיס **וְנִשְׁאַיִם** .

ועתה ראה מיודעי ! העתקת שיר זה צספר **רסיסי המליצה** להמליץ
הנעזס **רד"ץ** ס"ט ותמלא מעדניס לנפשך , כי דוח המשורר האשכנזי
מתנוסס צקרצה . והי' כי תקדל השורות האלה אל תט צאף אותי , כי
כתתי אציק לשמלה צקמיו , כי מי יודע זולתך למי הכינותי מכתצ זה ?
ולולל כי תקיח דשפימשל וסנינה על הצנועזיס המעלימיס שמש מאת ילידי
רעיונזס , גס אנכי חסיתי לאמר כי הכותצ מכתצ זה הול מיודעך .

יששכר בער שלעזינגער .

כ"א

וידעתי שצאגדת סוטה ל"א א' רמי דשצ"א מן שמר הצרית וגו'
לא לך דור של ס' דצרים ז' ט' על ועשה חסד לא לפיכ
של עש"הד, וזאת כל תתכן לפי שטתי שהצעתי פה; אולם מה להפשט
עם הדש? *) הדשה תדרש והמקרא איננו יולא מידי פשוטו. —

ואני טרם אכלה לדבר ראיתי להעידך שמה שחידש דרך רשד"ל צצ"הע
תקפ"ז שהמלה **תנור** בגזרת מן לשון ארמית **אתון נורא**, לא

מאלצנו מלך זאת, רק כצד הקדומו החכם **געזעניאום** צספרו מדרש
מלים צלשון אשכנזית. ולי כל תרלה הדיעה הזאת! כי איך נאמר שציומי
משה, אשר אז היתה שפה עצרית זכה מכל עדצוצ לשון עם זר, יגזור
המחוקק תיצות מלשון ארמית. הלא הארמית נולדה משפה עצרית!
ועליהם אני אומר כמאמר החוזה: **הפככם! אם כחומר היוצר**
יחשב? לא כן צשמות עלמים פרטיים, כמו אלל יוסף שקראו פרעה:
צפנת פענח, אשר אמרו המפרשים שהוא מלשון מלדים. — ומה
שאמרו דו"ל צסנהדרין ל"ח צ', אלה"ר צלשון ארמי סיפר, מה להפשט
עם הדש? ולי צהמאמר הזה דיעה נכונה, איך פה המקום לזכרו.

העידותי היום יקיד יקיד לי, כי יקרו לי השכלותיכם! ואם גם הגיומי
יקר צעייניכם, הואילו ופנו צי וצחנוני אס דרך שגיאה צי,
ונחוני צדרך הישר, כי רק הלוך חפלתי צטוחות ונפשי צחלה צלאלאים
ולפיעי ישרון המשמיעים קולם צראש חולות, ויקהת אמדיהם שדופות
הרעיון וריקות המזמה, וכל מגמתם רק להפדין שמעם צקדצ מחנה
העצרים, כי אף המה יקראו מח צרים; ומעי דותחו על אנשי מעלה
צדורנו אשר להם יד ושם, צפנותם לקדחת המעים עקלקלותם! —
רק אותך מלאתי נאמן איך צך נפתול ועקש, וספרד התורה והל"י
לוסופיא, אשר צו גלות מלפוגי לצך. **ל'עד**; אמנם הם יצולו, יכלו
נעשן מארוצה, וספרך יופיע על גפי מרומי קדת לדור דוד. סלח נא
מודע לציונה, אס הוגעתיך צדצרי! וצריתי אתך החיים והשלום כחפנך
וחפן איש צריתך המשתעשע צתורתך.

יששכר בער שלעזינגער.

משפטי

*) ועל דש זה סמך רש"י ויל צכל המקומות האלה צתורה, ודבר זה נעלם
מחת המצארים לנח"ס.

צלים ואניות; וצאמרו: לחוף ימים ישכון הבזיל שתי קלותיו קדמה ומערבה, ר"ל ים כנרת וים הגדול; ואין שצט אחד פוגע צשתי קלותיו קדמה ומערבה צשני ימים כמוהו, אשר צחופיהם ישוט צאני שיט, ולי אדיר למרחוק; גם נחל קישון חיצר וקישר שני הימים יחד ע"י תעלה

(קחנאז). ומלאנו שלשעמים דשום חלק צעד הכל וצפרט צמליות כצוליות ותמונה כצאת נקדחת — Synecdoche — וצמו צכתוצ ארץ אשת ארל צעד העיר אשת ארל, וככה נאמר שגם פה כינה כל חצל היס הנקדחת צלשונס (פעיניליטן) והצתחיל מעיר עכף, וצאמצעית אדכו

מצלר צר, וקלה בצולו הוא לידון על בצול מדינת — לעלייזריען — צשם הכולל צידון. ויען שהלידונים הצ הראשונים אשר סחרו צאיים למרחוק והגדילו ועשו סס צמדכול וערובה, לכן הצבירס אצינו הצקן, צאמרו: וידכתו על לידון, ר"ל אלל ארץ לידון, וסרו צזה כל התמיחות.

2.

במאסף צ"ה לשנת תקפ"ו לך 38 נתקשה הנצח האדון ר' יש"ר ס"ט צפידוש הפסוק **וביהודה הירדן מזרחה השמש** (יהושע י"ט, ל"ט). ורצה לתת לרי למכאצו צאמרו שקדא הסופר לחלק המזרחי, דהיינו ארץ הגלעד צשם יהודה הירדן. עכ"ל צקינור; חולס כל איס ירגיש הלחץ והצרות צפידוש, כי:

א) קישור זה יהודה הירדן צלתי מורגל, וצלתי צנוי על מוסדי לשון עזרי.

ב) צעל הטעמים מתנגד לפידוש, כי לפי דצרי החכם ר' יש"ר דאוי לצול יהודה הירדן צמדכא טפחא, דהיינו יהודה צמשרת או צמפסיק פחות והירדן צמפסיק גדול ממנו, כי שניהם נקשרים יחדיו, ואנחנו דואים הסיפוך שיבודה צל צוקף והירדן צעפחא, וזקף הוא מפסיק יותר מהטפחא.

ג) לפני התחלקות האומה לשתי ממלכות צימי ידעם, לא מלאנו שהשם יהודה נתמתח על כל ארץ כנען, ורק אחרי גלות עשרת השצטים מעל הארץ ואחרי גלות צצל מלאנו סס זה מתרחצ על כל ארץ כנען (צחקי א', א' — י"ד, צ', צ'), ומזה השתלשל סס יהודה על כל איס ישראל (צירמי, צנחמי וצמגלת אסתר). דחיית רשד"ל (מד"ס צ' ט"ו א') צלתי מנדרת, צאשר גם סס אין כוונת הכתוצ רק על ארץ שצט יהודה, כמו שמלינו ארץ כפתלי; ואס צמלכים מפורס מה זה עושה? הלא זה המורגל לאמר על המקום שצו עומד המדצרי ואס נשמע צהכלל: **בא זה ולימוד על זה** יותר נראה לומר שהכתוצ דצ"ה מלמד על הכתוצ צמלכים.

ואנכי סלותי לי דרך אחד להגיע אל מוצן הכתוצ, ואס גם על דרכי זה תבצא זרות מה, צל תהי' דחוקה כל כך כמו צשאר

ביאטראגע צור ביבלישען געאגראפֿיא .

1.

בבואי לפסוק וירכתו על צידון (צדאשית מ"ט י"ג) נתקשיתי עד מאד, כי כל המפרשים צארו סוף גבול נחלת מטה צולן יהי סמוך — (לפירוש רש"י ז"ל) כמו על הגמלים על דהעין (שם כ"ד ט'), או עד — (כפירוש המצאד לנתה"ס) כמו על המעצרות (יהושע ז' ז') צידון; והמצאד הוסיף וז"ל: ולא הולך להזכיר לור לכוונה זאת, כי היא היתה צאמנע גבולו, אזל צידון היא ללפון ארץ ישראל, להלכה מזור, ואמר שגם היא תסחד עמו, כי סוף גבולו יהי אלה. עכ"ל צקילור.

ואתמה כשעה חדא! יקחנא תלמיד אחד המפה מאדן הקדושה המורגלת ככל צתי המדרש הנקראת Terra suneta ויחזה כי לא די שידון היא צקלה לפון נחלת צני אשר, אך גם עיד מצאד לור היא לחוף ימים צאמנע נחלת צני אשר, ושתי הערים הן למעלה מנחלת צני צולן לפונה, וצין נחלת צולן וצידון מפרדת נחלת אשר לאדכה. — ידעתי דעת המצאד למנחה חדשה של ס' יהושע המעיד ואומר שיעיד מצאד לור איננה לור רצתי הנקראת Tyrus, כי היא כצנתה מאתים וארבעים שנה לפני הצנות צית הצחירה; אולם יהי' איך שיהי', לור החדשה עמדה במקום עיד מצאד לור ונקראת על שמה. ואם יכחיש איש מתעקש אמתת המפה הזאת, יפתח נא ספר יהושע סימן י"ט בגודל מטה צני אשר וימלא כתוב מפורש ושם שכל.

כ"א) ועברן ורחב וחמון וקנה עד צידון רבה:
כ"ט) ושב הגבול הרמה ועד עיר מבצר — צר,
ושב הגבול חסה והיו תצאותיו הימה מהבל
אבויה:

וכן נמצאים חקוקים על המפה, וא"כ איך צין נצואות יעקב אזינו ע"ה? והסתוממתי על המראה על כי לא העיר על זה מאד עיני ישראל הרב החוקר האלהי החכם הכולל הרמ"ד כ"ע! נוסף על זה קושיות המצאד לנתה"ס, אשר איך ראוני לפדטן, כי יוכל כל איש לדרוש אותן משם.

ואחשוב למשפט צישוצ קושיות אלה, שצולן נפלא נחלתו מכל מנות צני ישראל, כי לשתי קאותו, נחלתו נסמנת בַּיָּמִים, והם:

יס ככרת Laccus Genezareth קדמה, ויס התיכון (צימים ההם יס הגדול שמו) למערצו. ואם שאל השצטים נתזכרו ממגד חלקה טובה פוריה ודעניה, לא כן צולן, רק הוא מצורך שישכון לחוף ימים יגוד אניות יסחור מסחור ויתעשר צמרכול וערוצה כדרך הגוים הסוחרים צנים

הצלתי נמחק, וזה טעות צידו, כי למה הדפסו שם י'ה
ולא חשו לזה אף כי גם הוא אינו נמחק? ואם האחרונים קלדו שם
ההו"ה צ"ה וכתבו תחתיו צ' יודין, אולם לא לרפוס לזורה אחת. ואחרי
כן מלאתי שכתב ערצני נראה לידוף אל"ף ולמ"ד כזה ׀ ואפשר שזמירות
הכתב לפעמים דגלי האותיות נשפכות יחד כזה ׀, ומה נשתרצ
המנהג צין אחינו בני ספרד אשר חיו תחת שצטי. מלכי האויערן צעלי
לשון ערצית ללדף האלף והלמ"ד גם צינינו כזה ׀.

איבער בילדונג דעם שאָנהייטסזינגעס אונד אכטונג פאָעטישען געפֿיהלס.

עז ליגט אין דעם מענשען איין פֿערמאָגען, דאָ וואָס שאָן אונד ער
האבען איזט צו פֿיהלען, אונד עז איזט פֿפֿליכט פֿיר יעדען, דער
אויף בילדונג אונד דיא דארויסהערפֿאָרגעהענדע האָכשטאַטונג פֿאָן
זיטען אנדערער אנשפּרוך מאכט, דיזעס פֿערמאָגען, דיזען שאָנהייטס-
זין, אָדער זיינען געשמאַק אויסצובילדען. שאָן אין דער פֿריהעסטען
יוגענד קאן אונד זאָלל דאמיט דער אנפֿאנג געמאכט ווערדען, דא-
דורך דאס מאן זיך אן שאָנע פֿאַרמען אונד אן איין אייסערליכעס בע-
טראגען געוואָהנט, וועלכעס דאָ שאָנהייטסגעפֿיהל ניכט בעלידיגט;
דאס מאן דאהער אללעס וואָס שמאַקלאָזיגקייט פֿעררואַט, זאָפֿיל
וויא מאָליך פֿערמיידעט, אין זיינען רעדען אונד אין זיינעם גאנצען
בענעהמען בעשטאַנדיג ריקזיכט אויף דאָ שיקליכע ניממט, אונד
פֿאָר אונאנשטאַנדיגקייטען יעדער ארט זיך צו פֿערוואהרען זוכט.
אינע גוטע ערציהונג ווירד דאהער דארויף זעהען, דאס דיא איי-
סערן זיטטען דער צאָגלינגע ניכט פֿערנאכלאָסיגט ווערדען, דער
טאָן דערוועלבען ניכט אין ווילדהייט אויסארטע, אונד דיא רעגעלן
דעם וואָהלשטאַנדעס ניכט אונבעאַכטעט בלייבען; דען אייסערע
בילדונג שטעהט מיט דער איגנערן אין דער אינגסטען פֿערביי-
דונג; יענע איזט ניכט נור איין אָבגלאַנג דיזער, זאָנדערן הילפֿט
זיא אויך פֿאָרדערן. וואָ דאָהייט פֿאָן אויסען נאָך שטאַרק זיכטבאר
איזט, דא מוכ מאן אינמער בעזאָרגען, דאס עז אויך מיט דעם
אינגערן ניכט גאנץ ריכטיג שטעהט.

מאן קאן עז פֿרייליך אין דער פֿערפֿינערונג דעם אייסערן מענשען
צו ווייט טרייבען. ווען מאן געהמליך דאָ אינגערע דאבייא
אלס געבענאכע בעטראכטעט אונד פֿערנאכלאָסיגט, ווען מאן בייא
דער אויסבילדונג דער זיטטען דיא זיטליכקייט פֿערגיסט, אונד
מעהר איין ארטיגער אלס איין גוטער מענש צו ווערדען טראכטעט.
מענשען דיזער ארט זינד שוואשפֿילער, דיא שטעטס איינע פֿרעמדע
דאָללע

הפידושים. ואען ואומר שמלאנו שהידדן יולא מצין אלס פִּיאֵלָא קדוֹן
לעיר בעל חרמון צקֶה גדול הלפוני לנחלת מטה נפתלי והולך קדמת
ארץ ישראל עד כי ישתפך לים המלח אלל עיר עֵיִן־גִּדִי צקֶה גבול
הלפוני לנחלת בני יהודה. ויתכן שהכתוב דלה להעיר על הדעיון שהידדן
המתחיל צמטה נפתלי יכלה ויתוס צנחלת מטה יהודה. ומלאנו שימוש
צִיִּית לפעמים צמוצן גבול שאליו — נאך, לו עטוואס הין — כמו ומלאכים
שלח באִשֶׁר ובזבולן (שופטים וי"ו ל"ה), ועיין ספר מדרש מלים
להחכם געזעניוס שימוש אות צִיִּית.

ומעתה אומר ששיעור הכתוב שנפתלי ה' לו לגבול מזרחי הידרדן;
אשר צמטה זה ה' מקורו, ונמשך עד מטה יהודה, ויתורגס:

אונד לור פֿאסטזייטע און דען נאך יהודה הינלויפֿענדען ידרדן.

ואם יפלא צעיני הקורא שה' לו לכתוב בִּירְדֵן יְהוּדָה. אז אשיצ
לו שגס צעיני יפלא, אהנס מלאנו העתקות הסדור צמקדלי קדש
לאלפים, כמו יש לאל ידִי (צדאשית ל"א כ"ט) אשר פידושו — יש
לִידִי אֵל.

קאלין בירח הקרח תקפ"ט לפ"ק.

הנ"ל.

ד ב ר י א מ ת .

(1)

ר"ב שענפֿעלר כתצצצ"ה תקפ"ט לפ"ק שאותיות למנר יש להן השתתפות
גס צלשון עצדי, אולס צל הליג לדוגמא איך יתחלף הלמ"ד צמ"ס
צלשון עצדי; ולו פקח עין להסיס מצנו צספר השדשים להחכם געזענ־
יום אז מלא כל דצדיו שס ציתר צימוד מפורש ושוס שכל, והחכם הזה
קרא שס למו צסס יוני — סעמי וואַקאלטן — אותיות חֲזִי
פנועיות, וחילוף למ"ד צנו"ן הול, (1) כמו לחץ נהץ, לשכה,
נשכה, (2) צדי"ש כמו מזרות, מזלות, שרשרות שלשלות, (3) וצמ"ס
כמו גלגולת, וצערדי גִּבְיָגְבִּין.

(2)

מצאנו שצדפוסיס הדצה, לרפו צ' אותיות אל"ף ולמ"ד לצורה אחת
צתמונה כזאת, ותמהתי כי צספדי תנ"ך הקדמונים לא
מלאנו לידוף כזה. ושאלתי דציס מאין צא המנהג ללדף ככה? ואחד
ענה לי, יען שלא דלו המדפיסים להליג שס א"ל מן אלהים
הצלתו

נענר גלאַנצענרען פֿאַצעטטען מיט, וואָפֿאַן דער גייסט דער נאציאָן
 אין געפֿאַלליגעם פֿאַקוס פֿילפֿאַך ווידערשטראַהלט, זאָ איזט דיא
 העברעאישע יוגענד אין דען לאַנדשטאָטטען צו בערווערן, דאס זיא
 דען גראַסטען טהייל איהרער צייט מיט לעהרגעגענשטאַנדען צוברענגט.
 דיא מייסטענס אין געשמאַקלאָזעם ראַבבינישאראמעיאַשעם געשריבען
 זינד. הידאויס מוס אלאָ פֿיר דען העברעאישען לעהרער דיא פֿעליכט
 ערפֿליסען, אום זיינע שילער פֿאַר איינזייטיגקייט, לינקישע שטייפֿ־
 הייט אונד זינלאָזע פלאטטהייט צו פֿערוואהרען, ויא מיט דען נאָך
 שפּאַרזאמען מייסטערווערקען דער נייערן העברעער מיט דען דיכטער־
 געבילדען איינעם לוצאטו, איינעם וועססעלי, איינעם
 פֿראַנקו פֿערטרויט מאכע. ער פֿערוואהרע זיא אבער פֿאַר דען
 קליינליכען וויטצעסיאגדען איינעם תּחכמוני איינעם עמנואל,
 אונד לעהרע זיא, דאס אין קיינער שפּראכע זיך דיכטערלינגע זאָ
 זעהר איינגעשליכען, אום איהר פֿאַדעס געשוואַטן פֿיר גייסטעס־
 וואַרע אויסצוקראמען, איהר פֿאולגאָרע מאכע, זאָבאלד זיא צו
 האָלפּערדיכטען ריימען געדאדעבראָכען זינד, אלס הייליגע פֿאַעזיען
 אויסצושרייען, אלס אין דער מיט זאָ פֿילעס רעכטע זייט יאהרטוועניג
 דען גענאנגטען הייליגען שפּראכע. דעס קנאבען מאג פֿאַלגענדער
 שאַנער פֿערו דעס זאָנגערס דער מאָזאאידע געלייפֿיג ווערדען אים
 פֿירצעהנטען לידע דער שירי תּפארת הייסט עז:

לְשִׁמוֹעַ שִׁירֵי הַכְּסִילִים מֵאַנְתִּי,
 תִּרְתֶּהּ אֶל חֲשָׁקִי, בָּהּ הִתְבּוֹנְנָתִי,
 בָּהּ רַב מְגִיל יַיִן, לִבִּי שָׁמַח,
 כִּי טוֹבִים דוֹדָהּ מִיַּיִן הִרְקַח,
 תִּרְתֶּהּ לְמִדָּתִי וְאוֹסִיף לָקַח,
 וּבְאוֹרָהּ רְאֵתָה נַפְשִׁי אֹרֶךְ וּזְרִיחַ.

הנ"ל.

ביאור פסוקים עלומי ההבנה.

(1)

ארח חיים פן תפלס, נעו מעגלתיח לא תדע:

(משנ' ס' ר')

רש"י ז"ל פירט צו 'צ' פירושים, האחד ע"פ מדרש אגדה, ודסני, אל
 תסקול אורח חיים אלל אותה זרה לומר איזה לעשות זו או זו
 כי

דאָללע שפילען. אונד אללעס שיינען, נור ניכט, דאז וואז זיא זינד.
 פֿאָן דער אנדערן זייטע איזט עז דאָך אויך ניכט גוט, ווען מאן דעס
 אייטערליכען בעטראגען צו וועניג אויפֿמערקזאמקייט שענקט, דאדורך
 לייכט אינס געמיינע, נידריגע פֿאָללט אונד דאז שאַנהייטסגעפֿיהל, דאז
 וויר אלס איין הייליגעס געשענק, דעס הימטעלס אנזעהען מיססען,
 ענטוועדער אונאויסגעבילדעט לאָסט, אָדער דורך איינע ראָהע לע-
 בענסווייזע אכשטומפֿעט אונד פֿערשרויבט. — געשמאקלאָזיגקייט
 טראָגט זיינע שווערע בעשטראפֿונג אין זיך זעלבסט, זאָ וויא איין ער-
 לער געבילדעטער געשמאק דאז הערץ דער פֿיהלענדען איבער דאז
 אללמאָגליכע, געמיינע, ערהעבט, איבער וועלט אונד לעבען איינען
 הייטערן שיינ פֿערברייטעט, אונד דיא ערדע אויף דער דעס עלענדס
 גענוג איזט, אין איינען פֿריינדליכען פלאגעטען פֿערוואנדעלט. ווער
 זיינען געשמאק צו פֿערפֿיינערן זוכט, אונד נאך דעס שטרעבט, וואס
 שאַן, עדעל אונד ערהאבען איזט, אָפֿפֿערט, נאך איינעם אויסדרוקקע
 דער דיכטער, דען גראציען; דעס געשמאקלאָזען צירנען דיא דרייא
 הולדגאטטינען. אין דיזער הינזיכט זאגט שאַן דער זאנפֿטע קייטשע
 דיכטער Matthison:

„גליקליך איזט דער אונד האַכגעווינט וויא דיא גאָטטער,
 „דער דען גראציען אָפֿפֿערט! זיינע טאגע
 „פֿליסען העלל, וויא טאגע דעס בליטהענמאָנדעס.“ —

צור אויפֿנאהמע דעס געשמאקקעס גאָנצער נאציאָנען האבען פֿאָן
 יעהער דיא דיכטער אונגעמיין פֿיל בייאגעטראגען אונד זיך דא-
 דורך אום דיא אויסבילדונג דעס מענשענגעשלעכטעס גראָסע פֿער-
 דינסטע ערוואָרבען. איהר איינפֿלוס אויף מילערעונג דער זיטטען
 אונד פֿערפֿאָללקאָממונג דעס גייסטעס, וואר בעזאָנדערס אין דען אל-
 טען צייטען, וואָ דיא מענשהייט זיך נאָך אין דען יאהרען דער
 קינדהייט בעפֿאנד, פֿאָן גראָסער בעדייטונג; דאהער זיא אויך דא-
 מאלס אונטער דיא הערצאָען, יא זעלבסט אונטער דיא גאָטטער גע-
 צאָהלט וואורדען. פריסטער דער גאָטטתייט זינד זיא געוויס, זיא
 רעדעט דורך זיא, אונד אין דען שאַנען געבילדען דערוועלבען טהוט
 זיך קונד דאז גאָטטליכע. עז פֿערשטעהט זיך, דאס איך הירבייא
 אן יענע האָהערע דיכטער דענקע, דיא ניכט מיט דען קליינען גיי-
 סטערן, וועלכע לעגיאָנען ווייזע אלס גייסטלאָזע ריימער אויפֿטרא-
 טען, פֿערוועכסעלט ווערדען מיססען. גראָסע דיכטער האבען טאָכ-
 טיגען איינפֿלוס, ניכט נור אויף דיא פֿערפֿאָללקאָממונג דער שפראכע
 איינעם פֿאָלקעס, זאָנדערן אויך אויף דיא גאָנצע קולטור דעסזעל-
 בען, אונד עז איזט ביליג, דאס מאן צוויילען אן דיא פֿערדינסטע
 עראינגערט, דיא זיך איין גוטער דיכטער אום דיא פֿערעדלונג זיי-
 נער נאציאָן ערוואָרבען.

ווירקען דיא דיכטער זאָ וואָהלטהאָטיג אויף דען גייסט דער יוגענד,
 אונד טהיילען זיינער דענק, אונד שפראכווייזע דיא איילא-
 נענד

(3)

בעיניו יקחנו, במוקשים ינקב אף.
(חיוז מ' כ"ד).

לדעתי הפי' הנכון צנתוז הזה לא כדל"ג, יקחנו, כמו לקח את כל
הכל ארגז (דברים ג') (עראבערן) ופי' צהמות הלזה לא
יחפו ויצטח אם יעסק בהרואו כי יגיה ידון מים אזל צעיניו כנוי נסתד
צפשוטו הפעול, פי' צמאות עיניו יקח הכל, אם ידלח פעם דוד מה
שז לא ניול ממנו, ינקז, לדעתי כמו נקזה שדרך, אשר נקצו צממות,
(בעטטימאט ווערדען) אף, הוא הכעס צחסרון הכנוי, ופתרונו, חרנו
ואפו לצדו ימסך צמוקשים כל הנפגש אליו. ותרגומו: טאן מיט זיינעם
בליקע עראבערט ער עז, זיין לאָרן לייבט עז אין דוח טלינגען.

גבריאל זידעלר.

(4)

על הרע כפים להיטיב.

מיכה ז' ב'

ידוע שהפס' והמשקל דמיון המשפט, כמ"ס המצאד לז"י צתהלים כ"ח
ג', וכן החכם שלמה צמשלי ע"ז י"א אמר: פלס ומאזני משפט
לה', וכן הנביא ישעי' צספרו כ"ח י"ז: ושמתי משפט לקו ולדקה למשקלת,
(לדעתי הוראת מלת קו פה על הלשון צצמאזנים שהוא דומה לקו כלל,
וילדק א"כ מאוד המשל, כי כמו שגערך יסד משקל כפות המאזנים זה
לעמת זה ע"י הלשון, כן אדחות ה' ומערכות הטבע, אע"פ שגדק שוקל
עלילות צני חלוק, וצרחמים וחסד מורה את חזי משלחותיו, מ"מ כלס
שקולות ונערכות ומתנהגות ע"פ המשפט והיסד והס יורו לגדק דרכו).

וטעם דמיון הוא פשוט, כי כמו צצמשקל מניחים שני דברים על הכפות
לראות איזה כבד יותר ומי מכריע את חצרו, כן צמשפט שהוא
צין שני צעלי דינים אשר להם דוד הדין, והשופטים פוסקים הדין עליהם
ולאוד יוליאו משפט, יתכן לזייר ולדמות, כאלו ציד הדינים או השופטים
כלי מאזנים וכפות. והטענות של צעלי הדינים הם אצני המשקל אשר
ישימו כל אחד צכף אחת, והדינים שוקלים את הטענות על מאזני שכלס
לראות איזה מהם צודקות ונכחות יותר ומי הוא המכריע את שכוגדו.
ואז פוסקים ואומרים את הדין על נכון.

והנה ידוע כי כף הוא כנוי לכלי המאזנים. צעצוד שהוא עשוי לקבל
את האצנים כמו כפות ידי האדם, ע' או"ה ש' כף. מעתה
יתכן לומר, כי הנביא מיכה אשר צפרשה הואת מתאר דוד הערמות
והערמות שגברו צין אכזי דורו, מונה גס את זה צתוכס, שהדינים אשר
עוהו והטו את הדין, שמה ענין דצרו צהפסוק הנ"ל, לא היו עושים
זה

כי מעגלות הזונה נעו לשאול עכ"ל. נגד הראשון כל נערוך השתכלותינו והדרשה תדרש, כי לולא זאת קשה מה עניינו אלל אשה זרה? ונגד השני קשה איך יעלה על הדעת לפלס אורח חיים אלל אשה זרה, הלל דק לזלע מזמתו ולרעות האציונה יקדצ איש אל פתח ציתה? הרא"ה פירש היטב ממנו, אולם גם עליו יקשה אחרי שאמר למעלה כי רגליה יורדות מות איך יסוב למדרגה קטנה הימנה, ויאמר הצא אליה נוסה מאורח החיים? ולי נראה שמוסב על הזונה, ואמר לא די שהיא תוצילך להשחתת המדות ואצדן דרכי יוסר ההנהגה, גם צריאותך תישחת ותלך לדיראון.

כאשר יאמר למטה שתתן לאחרים הודו ושנותיך לאכזרי, כי היא תכחש לך ותצטייך שזולתך אין איש דופק על פתחי ציתה, אולם היא תפסק לכל עוצר ותעגב על כל מאהציה, כי גם היא צענמה כל תשמור גופה וממדרגה למדרגה תפול צמהמורות כל תוכל קום, עד כי יכלה צורה ושארה, ויפה נקשר הפסוק לאשר לפניו ולאחוריו, והכל הולך על האשה זרה. וסיעור הפסוק האם תפלס היא אורח צריאותך לזל תכלה צמכאוצים ומדוים רעים? הלל מעגלותיה ענמה נעו, לא תדע אנה יוליכו מעשיה אותה! ואין מן האורך לעשות נעו פועל יולל כלחץ הראצ"ע, ותרגומו:

ווירד זיא וואהל וינען לעבענספלאד אבוואנען?
זינד דאך איהרע אייגענע שריטטע אונשטאט אָהנע דאס זיא עז מערקט.

מהנ"ל.

(2)

תועבת י"י מחשבות רע וטהרים אמרי-נעים:

(משלי ט"ז כ"ו)

לתרגום רא"ה אין שחר, כי כל תרגומו מהחלק השני מהפסוק צלתי נמלל אף נרמז צדצרי המליץ הקדוש; גם — פריינדליכע דעדען — אינס הסיפוך מן — באזהאפטע געדאנקען — ויכול איש לחשוב ערמימות רע ולדצר צנעימות רכה צשפתי חלקות צלצ ולצ; גם וטהורים איננו הסיפוך מן תועבת ה'. לכן חשצתי למשפט שהפסוק איננו מהאמרים המורים דברים מתנגדים — אנטיטעהענען — דק מהאמרים המורים דבר אחד, והכוונה, אף אם צשפתינו ינכר הרשע וידצר אמרי נועם הנראים כטהורים כאלו ממקור לצו ילאו, אולם ה' יודע מחשבותיו, כי דק לרע כל מזמותיו, אין שלום צעלמיו, לכן כל מחשבותיו פועצה ושנאות צעיני הצורל. ותרגומו:

דיא געדאנקען דעם באזהאפטען זינד דעם עוויגען איין גרייעל,
ווען דעססען ליבליכע ווארטע אויך נאך זא ריין שיינען.

מהנ"ל

המוח הוליוו החולה בכלי גדול כפוף דרך החשם, ומלאו אחרי כן פנימות
הגלגלת צמיני סמים המזכרים. וישונו וישירו את המה כלו צרכיה
ושעיה, התלווה צסדיני שם, וקשרו חזר חזר לצדו. משך ימי
החניטה הצדעים יום. החוט הושם צאדון עליו שקמים, וחללי נעשה
צדמות חדס. עתה לא קצרוהו צניו או קרוציו, כי אם שמדוהו צציתם,
והוא עומד נשען צקיד הצית ימים דצים. החניטה מנע' שפע הדקצון
והצחשה מן המה, והוא עמד צעינו דודי דורות. ועד היום הזה יש לנו
חוטטים צאים ממלדים חליו, שחורי "המדלה, וקשים כאצן, ושמודים
צתמונתם.

ברוך שענף־עלך.

התרפים.

התרפים היו פסילים צדמות חדס, כידוע ממעשה מיכל צת שאל.
כי אחרי אשר הודיקה את דוד צער החלון, שמה תרפים
אל המטה. לרמות את השומרים, אשר שלח שאל ציתה דוד. מדצרי
לצן ליעקב "למה גנצת חלתי?" נשמע שהתרפים היו חלילי הצית
(Penates). צעקות וחזקאל (כ"א כ") היו צעיני עוצדיהם יודעי

תעלומות, ומשיהם שאלו האותיות לאחר. ולכן מהחל וצדיה (י' י"ג)
צהם וצעודיהם, לאחר: כי התרפים דצדו חון. וממעשה מיכה צשופטים
נודע גם כן כי צתרפים שאלו עתידות. ועלם השם תרפים מורה תכליתם,
כי תדרך צלמית מורה שאלה דרישה וחקירה, והאדמים המליאו את
השם הזה לפסילים, רואים, לפי חמנות הצלם, את הנולד, כי דלשונה
מלאנוס צצית לצן, ולצן אדמי.

מהנ"ל.

הג הגמול אשר לפרסים.

הפרסים חוגגים הג, אשר קודאים הג הגמול, זכר לעקדת יצחק. כי
הם אומרים: אצדהם לא הקריצ חיל, כי אם גמול תחת
צנו. החג הזה קדוש צעיניהם. ולכן שוקדים תמיד לחגוג גמול
חין כמוהו ליופי צכל האדן, ובאשר מלאו אותו ייפואו צכל היני יופי,
וצדקושי פחי כסף וזה מדמה. צצקר השכם ווליוו את הקרצן אל מחון
לעיר, אל פני פתח משכן¹ אחד. ולעת אשר נקוו שמה כל אשר עליהם
המורה לצוא, יתפללו כהנים תפלות מיוחדות. אחרי התפלה ישליך ראש
הגמלאים, אשר הוא המלך צלצדו, או אחד השרים אשר צא צשמו. חנית
על הגמול; ולעת נעשה זאת, ישלוחו אחדים, צחצלים אשר שמו על
רגליו, חללה. עתה ינתחורו "לשנים עשר נתחים, וישיא כל חצרה
וחצרה יקה נתח אחד. ימלחורו צמלח ויניחורו למשמרת עד החג הצא
צשנה האחרת. אחרי כן ישונו העירה, והנשיא אשר לכל חצרה יעם
משתה

זה צפרסוס, שאף שהי' נראה מלך יוסף הדין שזה לדיק וחבאי וזה חייז,
אעפ"כ הם הולילו משפט מעקל והלדיקו את הרשע והרשיעו את הלדיק,

וכמאמר אצלנו לכול איש ריב אשר צא למלך: ראה דצריך עוצים ונכחים
ושומע אין לך מלך המלך (ש"צ ט"ו ג') הרצון שנראה לעין כל שדצריך
נכחים ואתה ראוי להיות זכאי ואעפ"כ המלך מרשיעך ומעקש את יוסף
הדין; אצל לא כן עשו השופטים הנוכלים צימי מינה! לא הראו לכל את
רוע מעשיהם שהולכים ארחות עקלקלות עליו נתיצות המשפט, לא נתנו
להם נסות עינים וכסו את העול במסוה הלדק, עד שלא הכירו ההמון
ואפילו הצעל דין עלמו את גדל רשעתם ועותתם. וכ"כ היו מלמדים

ובקיאים צדמאות ועקצות. עד שצטע' שקדו צע"ה את טענותיהם
לפניהם, הם סלפו דצרי לדיקים, שמו דצרים צפיהם וצלצלו וסבסבו את
הזכאי צטענותיו עד שלא ידע צין ימינו לשמאלו ולכך צדשת עדמותיהם
ונכליהם, והי' מאמין וחושב שהדין עם חצרו ומשדים שצטע, וממילא
התדלו השופטים כאנשי יוסף ואורצו לך צעיני כל שומעי את בוד ופסק
המשפט כיון שהצט"ך עלמו הלדיק עליו את הדין. מעתה שיעור הכתוב
הוא כך: על כפים (מאזני המשפט, הם מהפכים) הרע להיטיב, והוא
מסודר כחצרו הרצים. והכוונה צעוך שהם שוקלים את הטענות ונושאים
ונותנים צהם ערם יחדיו את הדין אפילו אז יסלצוהו ויעקשוהו ויהפכו
את הטענות הרעות לעוצות וכן להיפך. או הכוונה על כלל פסק
המשפט שהם מערימים להפך את הרע ועול גדול שעתידים לעשות
סייה' נראה כעוז, ותרגום המאמר הוא כך ע"פ דרכנו:

שצן אויף דער וואגשאאלע (רעם געריכטעם) זוכען זיין איהר
בעזעם

מיט גוטעם צו בעמענטעלן.

אבר ראבעל מאויסטערליטין.

ארחות קדם, מנהגי דור ודור.

ה ה נ י ט ה

בְּנֵהֲג חֲנִיטֵת הַמַּתִּים נִמְלֵא צִמְקָהּ מִפֹּדֶשׁ צַעַם מְלָדִים, וְשֶׁם נִעֲשֶׂתָה
צֶלֶם דְּרָכִים וְשָׁתִים נִשְׁכָּחוּ כִּזְכַּר צֶאֱדָךְ הַזֶּמֶן, וְהַשְׁלִישִׁית הַיּוֹדֵעַה
לִבּוֹ מִפִּי הַקְדְּמוֹנִים, נִעֲשֶׂתָה צַעֲדוֹתֶם צֶאֱפֵן הַצֹּא: כֵּהֵן דּוֹפֵא מִמֶּנֶה לִּכְן,
רֶשֶׁם צִמְעַמְד רָצִים מִקּוֹם "הַרְהוֹתָךְ צֶלֶד הַשְׁמָאֲלִי לַמֶּת, " מִתַּחַת
לְלַעֲוֹתָיו וְצֹא כֵהֵן אֶחָד וְחֹתֵךְ. וַיְהִי הוּא כֹלָה לַחֲתוֹךְ וַיִּמָּהֵר לָנוֹם וְכָל
הַעוֹמְדִים שָׁמָּה סָקְלוּ אוֹתוֹ צֶאֱצִנִים, כִּמְחַלֵּל מַתִּים. עֵתָה צֹא כֹהֲנִים
דּוֹפְאִים אֶחָדִים, 'הוֹלִיאוּ כָל מַעֲי הַמֶּת, דַּחְלוּהוּ זְבֹרָהֵן צִמִּים, מִדְּקוּהוּ
צִיץ תִּמְדִּים, וְחִנְטוּהוּ כִּכְפֶּד צִיטוֹס (Bergwachs) צִמּוֹד קִלְיָעָה וְנֹתֵר.
הַמוֹת

שמה נטיעי אדם, וכוננו עדי מוסר. המפוארה באחרות אשר שטו שמה, היתה ארץ השפנים (ספאניעו) ושם להם אחרות ארץ עד למדנה. והמתנוססה בה היתה הקרים המהוללה תרשים היא ערטיסוס. —

אולם לא אדבר הימים, והפיניקים הרהיבו צנפסם עז לשוט הלאה, אל ארצות למרחוק וים רחוקים. עזרו גם את עמודי הידקולם* וצאו אל הים האטלנטיקי, ומשם לפעמים דרומה אל אפריקה המערבית; ויש אומרים כי הקיפו באניות כל חלק אפריקה. גם אל איי בריטאניה שטו, ודרך ים הקדם (Ostsee) אל מדינות פרוסיה. וכל זאת נעשתה כזר צימי קדם קדממה: כי צימי שלמה היתה הליכת האניות תרשישה דבר פשוט מאוד, וגלוי לכל העמים.

פיניקיה בעלת בנסיות קטנות, והעולות על כלנה צור וצידון.

פיניקיה קטנה במאוד, ובכל זאת רצות בנסיותיה, ולכל אחת ואחת מלכה ושופטה. ורק לעתים רחוקים התאחדו כלן תחת שבע אחד. תמיד היתה האדמה הזאת צעלת ממשלות קטנות רצות, ואחת אחת עומדת לצדה צאין כל תילוי באחותה. ואולם יתר שאת ויתר עז כמעט בכל עת לצור ולידון. לידון נבנתה כזר צימי יעקב, וימים רבים היתה היא רצתי צעש, ושרתי באחריותיה הממלכות האחרות, עד אשר באה **שביששה** והיא נכנעת תחת יד צור. אולם כפי הנראה לא אדבר ימי השלטון לצור על לידון, ועד מהרה פרקה עליה מעליה. אחרי כן לידון משמעת שלמנאסר, וכמעט קט נתקה גם זאת מוסדותיו; כמאה שנים אחרי כן כרת מלך לידון ברית עם לדקיה מלך יהודה, וצא עמו צקש למרוד בצוכדננר. ולהשליך מעליהם עצותיו. ואולם נצוכדננר לא אחר לקחת נקמתו מלידון, כי צא עליה והכניע אותה, וצעזרתה נתן את העיר, ויאלל אותה עדות עד היסוד. מן אז והלאה לידון למס עוזד, למלכות כשדית = צצלות, עד ימי כורש אשר חלל הממלכה הגדולה הזאת, והדציר גם יושבי פיניקיה תחתיו. ותעז יד הפרסים על יושבי לידון במאוד מאוד, וימדרו צפרס. וטינית מלך לזידונים צימים ההם. ויאזור חיל ויך אחשדרפני המלך הגדול. כי **ניקטניב** מלך מצרים שלח לו עזרה, ויסעדהו צשלשת אלפים צני חיל אשר צדאשס מינעור איס ראדים. ואולם דריוס קבוס, מלך הפרסים צעת ההוא, מהר לשטוף החלצה הזאת מכצורו, צדמי יושבי לידון, כי צא הוא לצור עליה למלחמה, ועמו מחנה כזר עד מאוד ציס וציצה. וימעול מינעור מעל צלידון, ויפת גם את טינית

(* שני הרים על שני עברי נתיב ים גיבראלטאר, ההר Abyla באפריקה. וההר Calpe באיראקאס.)

משתה, וצאו שמה כל נכבדי חצרותיו, ואכלו את הגיתח המשתה מן החב
אשר עזר, מצטל צאדו:

מהנ"ל.

מם האהלים אשר ליהודים במלכות ישמעאל.

בהמאה אשר עזרה, ריב ליהודים אחדים עם ישתעאלים צקרית מלך
צטמנצול, על אודות חיי העולם הבא. היהודים החליטו
לאמור: אנחנו לצדנו עתידים לשבת "צגן עדן, ואין לאמה ולשון חלק
ונחלה זו. (פי חויל מחתה קרובה, ודוד שקרים לא יכון, כי יסוד
מוסד לנו: חסידי אמות עולם יש להם חלק לעולם הבא) ויאמרו
הישמעאלים: אם כן, הגידו נא, איפה אנחנו יושבים כל ימי עולם אחדי
התגברנו מעפר? אתם, ענו היהודים, אתם תשצו מחון לחומות העדן;
ותראו מרחוק אשרינו. ויהי כי צא הדוד צאצאי המלך, ויאמר: (כשיא
האמה הזאת שמח תמיד למנא עלילה ותואנה, להתגולל על היהודים,
ולבקשות את עלם) אם כן הוא, אם מחון לחומות העדן נשצ אנחנו,
על היהודים לעשות לנו אהלים, למחסה מזדם מעד, ולהע שמם,
הוא אמר ויהי! כי גוד להעמים על היהודים מם חדש: מם האהלים.
וישם אותה לחק עד היום הזה על היהודים בכל מדינות מלכותו, לתת
מם שנה שנה לכל לרכי אהלי המלך.

מהנ"ל.

**קצור דברי הימים לעם פיניקים, המה יושבי צור
וצידון, וכל אשר נלוה עמם.**

הפיניקים עם קדומים במשא ומתן, ואנשי סחורה מעולם.

הפיניקים יולאי ירך חם היו. לפי ההשערה היו צראשונה אנשי מקנה
על שפת ים סוף. משם צאו כנענה. ואחד נסעו, יש מהם
לפני צוא אדם כנענה. אל גדות הים האחרון, הוא הים התיכון, אל
הארץ אשר שם השתקעו, ואשר נקראה עד היום הזה על שמם. מלוא
כל החצל הזה הרים וארץ לא זרועה, והיא לא תלח לעצודת שדה וכרם
ולמרעה לאף. אולם הים יתן להם דגים, והמחסור והאונם למדוס לנוד
אותם, ומענין לידת הדגים ותחצולותיהם, צאו אחת אחת עד המלאת
הספינות. וככה נעשו עם עוצר ימים, שוכן לצד צערי מצר דלתים
וצריח, יורדי הים צאניות, אם לגזול אם לסחור. צראשונה עשו מלאכתם
רק צים התיכון, ורק עליו כל עסקי מסחרם, עליו שטו אל כל מצבותיו
צשלשת חלקי העולם הישן, ובצשו שמה מעת לעת חלקי מדינות ונעשו
שמה

ולא עשה תשים צלודו על צור כי לא יכול לה. כמאה שנה אחרי כן
לכד נצובדנלד את צור אחרי אשר נר עלים כשלם עשרה שנה. ומה פרי
הכניסה הזאת? קדיה שוממה מאין כל יושב, צתים רקים ואין כל כלי צהם,
כי הצורים קדמו להנים כל אשר להם צאניותיהם אל אי קדוצ. ונצובדנלד
שפך חמתו על עלים ואזנים כי אחרי אשר נצקעה העיר והיא רקה. הרס
צזעם אפו כל צניניה והשפילם עד ארך, ויעש את צור תל עולם.
והצורים צנו על האי אשר נמלטו שמה עיר חדשה וקדאזה צור-חדשה.
ותגדל העיר הזאת ותאף צמאוד, וצקדצ ימים מעטים ידה רצ לה,
ותעש גם היא תשים, כצור החדצה. כי גם היא היתה סחר כל הגוים,
וממורה וממערכ כל סוחר אליה ידוע. ואלם צכל זאת לא ילאה מעצדות
צצל כליל, ותמיד היא נאנחה תחת עלם, עד אשר קם כורש וקדא
מועד לצצוד את צצל, ולחלל צמלכתיה ושריה, ואז קצלה פיניקיה חים
מהרה עול מלכות כורש עליה, ותהי משלח ידו. הפרסים לא הצצידו
עלם על צוצדי יושבי צור, כי הכיחו להם הנהגתם הקדומה, חקיהם
הראשונים, ומלכיהם מקדצ אחיהם. אולם התפללות העצדים הולידה
שערורה משך זמן מה, והפדיעה המנוחה, עד אשר חמל עצד אחד על
סערטון וחיהו כפי עדות יוסטין ושם כתר המלכות צדאשו. צימי אלכסנדר
מוקדון לא היתה מדינה אשר שגצה ממנו, הוא צא ושערי כל מדינה
ומדינה ומצצריה ופתחים לפניו, אך צור לצדה העיזה פניה לנעול שעריה
צפניו, ויחן על העיר ותהי צמאוד ומאוק כשצע חדשים, ואז פתחה
שעריה, ואולי על ידי מסירה שלא כדת, ומעל צני צליעל. ותהי
הקריה שרפת אש, ויושציה יש חללי חרצ ויש צצוי חרצ, אחרי כן שצ
אלכסנדר לצנותה ואלם לא שצה עוד לאיתנה הראשון, ומחמודיה לא
היו לה עוד. עתה החלה אלכסנדריה של מצרים, אשר ידה אלכסנדר
אצן פינתה, להיות רצתי צקריות, ושרתי צכל דצד סוגע צמסחר,
ולה כהרו סוחריו כל המדינות. וצור מן אז והלאה תמיד שפחה למחלבה
אחרת, והיא צאה אחרי מות אלכסנדר תחת שצט הסילעטים
(Seleuciden).

מצב התקן לעם הזה, עבודתו, ומנהג מבושלתו.

יושבי אדמת פיניקיה היו חרוטים עד תאוד וצעלי תחצולה להמליא
חדשות ומועילות. אנשי צלע צצוהי דוח וקשי לצ, נוטים אחרי
התשוקות, צעלי מרמה ועדמה. המה היו צאין כל תפוגה ממליאי צנין
הספינות, ולא רחוקה היא שהיו כמו כן אצות הכתיצה והחשצן. וגם
אם לא המליאו הכתיצה צעלם ודאשונה, צכל זאת אין להכחש שהמה
הציואה ראשונה אל עמי יון ועמה מלאכות מחשצת אחרות כמו התכת
המתכות וכדומה, ומסס נצולה הכתיצה על פני כל אדמת ווייראציה.
לציעת הארגמן המליאו כמו כן המה, הנהגת הספינה על פי הליכת
הכוכבים והמלאות אחרות מועילות צדצד האניות. להם צונים נצונים
ומחכמים

טינית להסגיר את העיר הצלורה ציד מלך ארם. ויפת טינית ויהי
המזל ליולדתו, ויתן את העיר ציד אלד. ואנשי לידון אשר קדמו לשרון
את כל חיותיהם למען אשר לא יעלה על לבם לנוס ולהמלט על נפשם.
בראותם כי כלתה עליהם הרעה שרפו אותם ואת כל אשר להם צאם,
לצל יפלו צדי המנצח אשר יתעלל צם. אכן גם טינית מלא כדי רשעתו,
(האויז אוהב דק המעל והפסע, לא את המועל והפושע) כי הרגו
דריוש. הקדיה השרופה נמכרה במחיר דב, וצימים לא כצירים לנחה
מעמד שרפת הקדיה לידון חדשה צנויה להוד ותפרת. כצוא אלכסנדר
מוקדון על לידון (אחרי ההרג הרצ על ידי איסוס) יש צטרטון *) על
בסא המלוכה. ויהי אך קרצ הקריצ אלכסנדר לצוא, וימהרו יושבי לידון
לפתוח שערי העיר למרגיו כל הארץ. לחסות צלל כנפיו, והוא הסיר את
סטרטון ממלך, כי נטה אחרי הפדסים, וימליך תחתיו את עבדולוניים. **)
חזר מבצע המלוכה, והולך תמים. והוא צעת הזאת שכיר יום
צאחד הגנים.

צור אשר נצתה מן לדונים היתה צימי יהושע צן כון חוף ים, עם
טידה צלורה. הראשון למלכיו אשר נודע לנו, הוא חירם אשר ברת
צריה עם דוד, ושלמה בנו אחריו, והוא צכתוצים שמואל ומלכים. ומן
הצאים אחריו נודע לנו את צעל אצי חיוצל עוכרת ישראל, צמעשיה
הרעים, וצטף עזרתה לכל אשר קרא לאל חמת. זמן לא כציר אחרי
כן עוצה קידה היא עליזה ***). את ארץ מולדתה, כי לא השלימה עם
אחיה פיגמלון ****). איש צולע צלע ורצ מעשקות, והלכה לה עם
אחיה צדקה *****). ואחותה חנה אל אפריקא והשתקעה שמה. היא
יסדה קרת־חדת היא קארטאגא צאפריקא. זה מאתים שנה אפלה
ורקות צקורות נור, ואין לנו לא שם מלך, ולא כל מאוס מקורותיה.
אחרי ימי האפלה האלה יופיע לנו אור חדש צדצרי הימים לצור. רואים
אנחנו אילוליוס (Elulius) יושב על כסא. ויהי כצוא לידון צצריה
עם ערי פיניקיה, והתענו תחת יד שלמנאסר, למען אשר יצוא להם
לעזרה על נור להחריצה, הכה אילוליוס הנזכר צשתים עשרה חיותיו
ששים סמינות אשר לאויז, ושלמנאסר שם קיקלון על כצורו, ושצ צחרפה,
ולא

*) (Straton).

**) (Abdolonimus).

***) (Dido o, Elisa).

****) (Pygmalion).

*****) (Barca).

המזרח קנו המה כל מיני סחורה, אם הם לצדם או על ידי ליריס הקונים
 צמחם וצמחותם. ואחרי ירדו ים הפלשתים הוא הים התיכון צלניות,
 והעו אל מצואותיו וחופיו טבאפריקא ואיירקא. שמה מכרו סחורותיהם
 השונות, וקנו מחירם כסף ושאר אלגאי האדמות האלה, ומעשי ידי
 יושביהן, והציאום לאדנות המזרח. צדאשית היה ראש לכל ערו מושבותם
 לידון, ואחרי כן התנוססה לור עליה אשר נצתה כמאחית וארצעים
 שנה לפני היכל ה' צידושלים. ערי רכות היו להם כמעט בכל קלוי
 היסוד, כפי אשר נודע צימיהם, ומחן נודעות לשם ולתהלה שתי ערים:
 קַרְת־חֶדֶת היא קארטאגן; ותדשים היא טארטיטוס אשר צספרד, וכל
 אניות אשר הלכו צימים ההם צדרך למרחוק, שם אנוי תדשים להם.

יושבי ערצ המאשר נשאו ונתנו עם ההודים המה יושגי אינדיען, והציאו
 סחורותיהם לארץ **ההביסינים**, למארים על מלך הים המכונה
 צסם שער הרצון Babel * Mandel לצל על לשון ים הפרסית, ועל
 הכהר הגדול כהר פרס, לחוף עליון גצר על ים סוף הוא לשון ים הערבית.
 ממעינות אלה שאזו הערצים את עשרם המהלל מאוד, ואולי צהפרזה
 על המדה, צפי כל הקדמונים.

מסחר מארים זה **החלן** צימי מלוח המלך נכו, והיוצז על כסאו
 אחריו פסמיטיך (*); ואולם כל עוד שהיתה לור על תלה, לא
 הגיע מסחר מארים עד ראש המעלה וההלחה. ורק אחרי שזאת נופלת
 על ידי אלכסנדר המחדצ, אשר הרס לור סחר כל הגוים עד היסוד,
 קם המסחר צארן לען והגדיל לעשות פרי. ורצ תצואות צכחו אחרי אשר
 צנה אלכסנדר אלכסנדריה של מארים והפנה אליה סחר כל הארצות.
 דרכי הסוחרים.

הפיניקים קצלו כל סחורה הודית יש דרך לשון ים הפרסית, ונטיעים
 להם שמה צאיי דרך ארד וצאיים אחרים; ויש מידי הערצים
 אשר הציאו מדכלתם פעם ציצסה דרך ארץ ערצ, ופעם דרך ים סוף
 עד עליון גצר, ומשם עד עזה ציצסה, ומשם עד אדמת פיניקה. סחורות
 ארצות הנכר אלה, וסחורות ארלם הציאו הפיניקים דרך הים התיכון אל
 אשר גלילות היסוד.

בראשונה קנו אנשי מארים כל מחסוריהם מידי הפיניקים הערצים
 האפרים (יושגי חפריקא) והצסינים. ואולם צימים

הצאים

ומחכמים , בעלי חכמה ומחקר , יודעי עתים וכותצי דברי הימים . אולם חסרון חן להמנות שלא צאו ספריהם אלינו , ורק זער זער , ושריך כמעט נכתצי סנכוניאטון (Sanchuniaton) זידינו עתה . ואם אמת נכון הדבר כי השריך הזה מידו לנו , ומפיו כתוצ על ספר , הלא עוד לנו גם זכותצי עמי נבר כי משה אמת ותורתו אמת . כי הכותצ הנזכר מספר גדולת משה והנודאות אשר עשה לעיני ישראל . הסחורות הראשיות אשר היו לפיניקים הן : אטון וצון לידוני , זכוכית ומעשי חושצ צעץ אצן ומתכות המה היו עוצדי פסילים , וזוצחי אדם . אמונתם דומה דצדדים הרצה לאמונת מלדים . זידי דצי עלציהם כיס . המה כדעו דרך לצעל (אולי השמש) ולעשירות (הירח) . לאליל אחד קראו מולך-קִרְתָּ , וצו הגשימו עסקיהם , והיונים קראו לו הערקואעס , וצאמת הצל דצ צינו לצין הערקואעס . היכלו היותר קדמון צלור ישנה . ועוד אליל להם ושמו חדאניס הוא תמוצ צפי צן צווי . אלילים קטנים להם עלי אניותיהם וצפיהם נקראו פטיקי * . מנהג ממעלותם . כמעט כל עיר ועיר נכסיה צפני ענמה , ולה מושל מגצל צכחו , ואולם צכל זאת קשר אחיה צינותם .

מהנ"ל .

ראשי פרקים ומעט מהרבה בענין המסחר הקדמון , לתועלת קריאת כחבי הקדש .

קדמות המסחר .

המסחר החל להיות צאנלות המזרח , צדאשית ימות עולם , ולא ארכו ימיו וילך הלוך וגדול , הלוך ופשוט עד מאוד . ולכן תמלא דשום צכתצ אמת , דצדים דצים אשר דורש המסחר , צעת אשר יחילו דרכיו , כמו : מסלות מיושרות (דרכי המלך) מעצרות , גשרים , אניות , מדח משקל , שקלי כסף עוצדים לסוחר , ועוד ענינים אחדים אשר תמלא פה ושם צקראח צכתצי הקדש .

מסחר הכנענים המה הפיניקים , הערבים והמצרים .

בעלי המסחר היותר קדומים המה הפיניקים , להם יד ושם צכל אשר נוגע צענין המסחר ועסקי מקח וממכר ציחי קדם . צכל גלילות המזרח

*) (Patäki) .

חֲצִימִים, תְּבוּנַת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יִכִּיד וַיִּצְדִּיל צְהַרְיָחֹו, מַעֲמֵד הַכּוֹכָבִים, וּבְדוּמָה.
וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר הִוָּכְנוּ כָּל לְרֵנֵי הַדָּדָךְ, מִתְאַסְּפִים כָּל אִישִׁי הָאֲרָצָה מִחוּץ לְעִיר,
וְהַקָּלִין (אֲשֶׁר יִצְחָרוּ תַּמִּיד מִיִּקְיָרֵי הָאֲרָצָה) מֵיַעַד יוֹם הַנְּסִיעָה. וְלֹא
דְּחוּקָה שָׂכְנָה הִיא כְּמוֹכָן מִיָּהֵב עוֹלֵי הַדָּגֵל. וְהַמַּסַּע מִחַל יוֹם יוֹם צַעֲוֹד
לֵילָה אֹו עַם אֹוֹר הַצֶּקֶר, וְהָמָּה נּוֹסְעִים וְהוֹלְכִים עַד לַפְּנוֹת עֶרֶב, וַיַּחֲנוּ
בְּאֶשֶׁר יָאוֹת לֵהֶם הַזְּמַן וְהַמָּקוֹם, צִמְקוֹם מִיֵּם צַעֲדֵם לֵילָה, לַמַּעַן אֲשֶׁר
יָכִינוּ כָּל לְרֵכִיהֶם צַעֲוֹד יוֹמָם. בְּנִסְעֵם צִלִּילֵה הוֹלֵךְ אֶחָד לִפְנֵי הָאֲרָצָה וַיִּצְדֹּו
אֲצוּקָה נִתּוּנָה צֶדֶק אֶדְרוֹךְ (וְלִיּוֹלָאֵי מַלְאָכִים הִיא עֲמוּד אֵשׁ צִמְקוֹם אֲצוּקוֹת
כָּאֵלֶּה, לְנִחּוּתֵם הַדָּדָךְ). צַעַת אֲשֶׁר לֹא יִגִּיעוּ לְעִיר מוֹסַע לָלוֹן שֶׁם,
יָכִינוּ לֵהֶם מָקוֹם מַשְׁמֵד צַעֲדֵם לַחֲנוּת, וּמַשְׁמֵד אֶחָד מַשְׁמֵד צֵל יִתֵּן סֵנֶה
לַעֲפַעֲפֵיו מִפֶּחֶד צִלִּילָה. צֵל עִיר וְעִיר צִמְיִים מִיּוֹחֲדִים לְאֶסְקוֹ, וְלֹאֲחֲנִים
הָאוֹרְחִים, שֶׁם וְלִינוּ חֲסֵם אֵין כֶּסֶף. שֶׁם מִלּוֹן כּוֹס: חֵן. תְּצַנִּיתוֹ מִרְצַע,
וְאַח וְכִירָה צִתּוֹךְ. וְאוֹלֵי שֶׁם מִלּוֹן כּוֹס צִלְשׁוֹנוֹ: גִּירוֹת, וְגִירוֹת בְּמַהֵם
אֲשֶׁר אֵלֶּל צִית לֶחֶם יִרְמִי' מֶ"ח י"ז נַעֲשֶׂתָה לַתְּכֵלִית זֹאת הַמַּכְנִים אוֹרְחִים
שֶׁשְׁמוֹ בְּמַהֵם.

מִסְחָר הָעֵבְרִים.

עֵינֵי שָׂכָל מַשֶּׁה הַעֲמִיקוּ עַד הַיִּסּוֹד כָּכֵל דָּר וְעִנִּין הַנוֹגַע לַטּוֹצַת עַמּוֹ,
וְלָכֵן לֹא נַעֲלַם מֵמֶנּוּ כִּי אֶדְרֹךְ כִּנְעָן מִצְדוֹכַת צֵכֵל הַמַּעֲלֹוֹת הַמַּכְשִׁידוֹת
אֵת הַמַּדִּינָה לַהֲיִית אֶדְרֹךְ הַמַּסְחָר, וְהוּא צֵכֵל זֹאת לֹא יוֹסֵד חֵק וּמִלּוֹה לַטּוֹצַת
הַמָּקָה וְהַמַּמְכָר? — וְאוֹלַם אֵשׁ תַּדַּע לָךְ, כִּי צַחַד אֱלֹהִים צוֹדַע אֲצֵרָה־ם
עֲצָדוּ, לַהֲיִית לוֹ לַעֲם סִגְלָה וְגוֹי קְדוֹשׁ, לְשִׁמּוֹר הָאֲמוּנָה צִטְהָרָה, וּמַהֵם
תִּלָּא תוֹדָה וְאוֹרָה לְהַאֲדִיר עֵינֵי הָעַמִּים לְמַלְאוֹת הָאֶדְרֹךְ דַּעַה, לֹא יִפְלֹא מִמֶּךָ
הַדָּדָר, וְלִכֵּל שׁוֹאֵל כַּעֲנִין תַּשִּׁיב כַּהֲלָכָה: צַהֲיִית עַם צִנִּי יִשְׂרָאֵל, עַם
סוֹחֲרִים, לֹא יִמְלֹט אֲשֶׁר לֹא יִסְחָרוּ אֶרְצוֹת עַמֵּי אֲלִילִים, וְזֹאת תִּהְיֶה לֵהֶם
לְמַכְשׁוֹל וּמוֹקֵשׁ, כִּי יִתְעַרְצוּ צַגּוּים וְיִלְמְדוּ מַעֲשִׂיהֶם, לַעֲזוֹב אֱלֹהֵי אֲמִתּ
וּלְעַצּוֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים כְּמוֹהֶם. וְלָכֵן לֹא עָשָׂה מַשֶּׁה יִתְּרָה לִיסֹד חֵק
לַטּוֹצַת הַמַּסְחָר; וְזֹה דַק לַהֲיִית צִנִּי יִשְׂרָאֵל צַעֲלֵי אֲמוֹן צַמְדָה צִמְשָׁקֵל
וּצִמְשׁוֹרָה וּצִכֵּל עֶכְקִי מו"מ. וְזֹאת הִשְׁאֵר עֲזַצ צִחְמַתּוֹ אֵל הַזְּמַן, וְאוֹלַם
צֵכֵל זֹאת נָתַן יָד וּמָקוֹם לְמַכּוֹר מוֹתָרִיו וּלְקִנּוֹת מַחֲסוּרָיו. צִיעִידַת עֲלִיַּית
הַדָּגִלִים שֶׁלֶם פַּעֲמִים צַנּוּה, אֵל הַמָּקוֹם הַנִּצְחָר. כִּי שָׁמָּה צָאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל,
וְאִישׁ אִישׁ הִצִּיף עַמּוֹ כָּל אֲשֶׁר הָיָה לוֹ לְמַכּוֹר. וְכַמּוֹכָר כְּקוֹנֶה לָפוֹ לְזִמְן
הָעֲלִיָּה: הַמּוֹכֵד יָדַע כִּי שֶׁם יִתְאַסְּפוּ כָּל הַגִּזְרִים וְהַדָּצָה קוֹפְלִים לוֹ, וְהַקּוֹנֶה
הַחוּלִל

הצאים צנו גם הם אכיות וקנו סחורות הודיות והוצילון צאניותיהם ודך
הים האחרון אל מדינות. אחרות.

אולם רוצ עסקי המסחר נעשו צימים ההם צאירות המזרח ציצטה ,
ולכן זכרון האכיות צספרי הקדש זער שם זער שם , ודך צמקום
שהכתוצ מדצר אס מהפיניקים אס מהאכיות שלשלמה ועוד . מן כנען
למלרים דרכים שמים , ושתיכן יקרי הזכר : הדרך האחת על יד הים
התיכון מן עזה עד פִּילִזְיִים (*), והוא דרך שלשת ימים ; והדרך האחרת
מן עזה עד אילס שהוא חלק מן הים סוף , ומשם נלפת הארץ אל הר
סיני , והוא דרך של חדש ימים .

אפן הבאת הסחורה ביבשה .

לבני קדם היו עגלות כידוע , ואולם הסוחרים לא הציאו סחורותיהם
צעגלות ממקום למקום כי אס גמלים נושאים אותן . ועשם לדצר :
לפי שעצרו פעמים דנות ימים דציס דרך מדצר שממה , מקום אין עשצ
ואין מים , וחול שעל פני האדמה כאש לוהט , ואין כח לסוסים לעמוד
ציסימון תהו כזה . לא כן הבמל ! אל רִכְבָּן יעדצו קולי המדצר והצדקנים ,
הוא יוכל שאת צמאון שמונת ימים ועוד , ופרסות דגליהן נכונות גם כן
לשאת להט החול צאין כל נזק ותלאה . והצורות חצורות יתאספו הנוסעים
צלכתם דרך למרחוק , כי ההולך יחידי משליך נפשו מנגד , וצכל פשע
כפשע צינו וצין המות , כי זולתי מחתות המקום עוד מחתה קדוצה לו
להיות משסה לשוסים ושודדים הזופנים להלך נקי . כן היה צימים ההם ,
וכן הוא עתה ; הַצֵּד סוחרים ילכו אגדה אחת צלאתם וצצואם ; איש
דדעהו יתלכדו ולא תתפרד החצילה כמעט דגע ; צפיהם וצלשונם נקדאה
החצורה הגדולה צסם : קָרוֹן , והחצורה הקטנה צסם קַפִּילָס או קַפִּלָה ;
וצכתצי הקדש הראשונה : אחיה , אחרות ; והשניה : הליכה .

ואַלְדָּה הדצרים אשר יקחו עמהם ציוס צאתם : כרים וכסתות , שמלה
ושמיכה , עוד עגול אשר להם צמקום השלחן , קדרות נחשת מצפות
דדיל , כפות נחשת מצפות ג"כ דדיל , לשתות חמות מים , ולידה לדרך ועוד
דצרים אחרים , איש איש כמסת ידו .

בל ימי לכתם צמדצר , מנהיג להם ומורה דרך . והוא להם לעינים ,
כי לפניו נגלו כל תעלומות הדרך אשר ילכו צה , מקום כל מעין
וצור , וכל דצר למקטון ועד גדול . למורה הזה אות נאמן ודוצר לדך
דצרים קטנים לא ישגיח עליהם עוצר אחר ולא יתן עליהם לצו : גלי
אצנים

(* Pelusium .

כל אשר עינים לו, יראה כי חלקי האדמה הזאת, אשר משך היותה כשש אלף שנה, שונים זה מזה עד מאוד. יש אדמות נושבות, מלאות אדם ובהמה ומצורכות בכל מיני פרי עץ ואדמה ותנוצות שדה. ויש מדבר שממה צאין כל יושב, לא יעזור אדם צם, מדוב רעה וחוסר כל צרכה ועוזה. עמים עד אין מספר יושבים על פני האדמה, ועם ועם נדל ונפרד מרעהו צפה, מנהג, חק, אמונה, ודברים אחרים רבים מספור. ומי צער ולא ידע לשאול: האם מעמד ומלכ אחד להאדמה הזאת מיום הוסדה עד עתה? ואם שנו חלקיה ומעמדיה מעת לעת, מידי מי לה **השננים** האלה? ועוד יוסיף לשאול: הנה מגמת האדם היתה תמיד, באשר היא עתה. להוליד תועלת ונועם מכל אלילי הארץ, והאדם ציתוני רוחו וצשרו נועד מפי צוראו לטוב ואשר, ועתה מה עשה מאז ועד הנה להיטיב להשכיל? המלא פי אלהיו אשר נקבן לאשר ועוזה? ההיטיבו השכילו צני האדם לצכות אדחם, ועלו מעלה מעלה, או הרעו הסכילו לסלף דרכם וירדו מטה מטה? כזאת וכזאת ישאל השואל אשר עיניו פקוחות, ובפי דברי הימים לצד, וקורות דור דור מענה מספיק. ולכן המלוא על כל צעל דעת לחקור קורות העתים ותמורות הזמנים. כי אשר נשמע מפייהם יועיל לנו עד מאוד לצכות אדחנו צימי מגורי האדמה. ימי שצתנו עלי הארץ מעטים, וכדועה נוטה אהלו היום ומחר מסייע יתדותיו ומעתיקו. כן ימי גרותנו, היום הננו ומחר איננו! ולכן לא נאחר, כי אם נמהר לדעת את מיננו וכל מולאיו, פן נהיה מחשים ויומנו יצוא, וקרנו עון. אם הוספנו צינה לדעת מקרי שנות עולם, ועלילות דור דור, נראה שלוצה נפלאה בכל אשר נעשה תחת השמש מאת האדם; נראה כי צידי ההשגחה האדם וכל עשתנותיו ומעשיו, ואל אשר **רוחיה** שם תהלה פעם צמטה נועם ופעם צמטה חוצל כפי גזרת **חכמתה** וכחפץ טוהת הכלל, קורות מקדם תאירנה עינינו להצין ולהשכיל ציתרון דעת את אשר עתה. ומן אשר חלף ועצר יגדל כח ידיעתנו להאיר נצני ים חלדנו, ולהשכיל בכל אשר ילך הזמן. צעת אשר נראה את כל הטוב והמועיל אשר הולידה חכמת האדם וכשרון מעשיו, צימים שכבר היו, תצער צנו אם התשוקה להדמות לאנשי שם אלה, ללכת צדרכיהם למען אשר ישצח דור לדור מעשיו, ולא ימוש זכר מפעלינו הטובים מפי זרענו וזרע זרענו עד עולם. ובן אם נראה כי אולת אנשי דור דור סלפה דרכם, והרצתה קללה לצני דורם ולכל הצאים אחריהם, עד מהרה נשים זאת אל לבנו, וכל מעדיונו נשמור לצלי לבת עקלקלות, להדע לנו ולצנינו אחרינו. כזאת וכזאת תרצה להיטיב ולהועיל ידיעת תולדות הזמנים ומקרי הדורות. ולכן שקד בכל עת וצכל זמן כל חכם לצ לדעתם ועל עולם יסקוד.

הוחיל עד עת המועד, כי ידע כי שם ימצא מחסוריו די והותר וכאשר
נפשו יצחר.

ואולם אחרי אשר לא הביא משה צאצאיה מפורשת לאסור אסור המסחר
על נפש ישראל, לכן לא מנע שלמה אותו לעשות סחורה עם
סוסים, והכין אניות צעליון גזר, וישלחם אופירה (שהוא לפי הדעה

המקובלת ביותר אפריקא) וארצה ספרד. ואף שהיה המסחר הזה לפי
ההנחה רצ התצואות, בכל זאת חדל אחרי מות שלמה. וצעת אשר
הואיל יהושפט להדשאו, ועשה אניות ללכת אופירה, לא הלך כי נסדרו
אניותיו צעליון גזר. ועוד חוף אחד היה לזכי ירושלים ציפו, ואם שלא
היה עוצ ומרוח כהחוף עליון גזר, בכל זאת חנו גם צו אניות גדולות

צאות תדשישה. וצימי יחזקאל מסחר גדול לאנשי ירושלים, ואנשי לוד
קנאו צם צגלל כן, ושמחו למפלת ירושלים, לאמור: האח, נסדרה דלתות
העמים! אחרי החרצן דצו כמו דצו הסוחרים והתדיים צישראל, ואין גוי
וממלכה לא שם סחרו. ולכן התחזק שמעון אשר צימי הצית השני ותקן

את החוף ציפו. והמלך הורדוס צנה חוף חדש על יד צִינְרִיָה.

מהנ"ל

מכתב מתועלת דרישת קורות קדם.

תלמידי אשר אהבתי מטע להתפאר, יתן לך ה' חכמה ובינה
באותי ואותך!

כתבך צא אל ידי, קראתי ושמתני, כי מלאותיך נאמן צדצריך, ושומר
דרך אשר נדרת לי, צלכתך מעמי לאמור: החכמה תהיה שעשעי
תמיד, על דלתותיה אשקוד יום יום, וממלותיך מורג! לא אסור, נשצעת
צני! וקימת, חזק ואמן! אמור תמיד לחכמה אחותי, ותגלה לפניך כל
תעלומותיה, ואתה, תתענג על שוצע שמחופ, לא ידע צן מציס ומחפיר
צונה, גם אם עשר מלכים עשירו וחדריו מלאים סגולותיהם. שמחות מידי
אלה רק לרבעים, המה יאצרו ואחריתן תוגה, ואתה הוא ושמחותיך לא
יתמו, לא פה ולא שם, ואתה צרוך. שמע צני! ואודיעך כי מחכמה
שאלת: "האמן לצי לדעת העתים אשר עצרו? האעצור צסקדה צין

קורותיהם וצא חלופותיהם? היס שגר לפעולתי, או איבע לריק"? שקוד
צני! ושקוד לחקור העתים אשר עצרו, לדעת צא חלופותיהם, כי ממנו
תלא תורה לך ותשיה עד אין חקר, ורק מעט מהרצה אודיעך צפעס
הצאת מן העוצות הרצות אשר תשיג צקריאת דצרי הימים, ואתה אם
תצונן צסקדתך הידועה לי, תמצא כן וכן, ורצ תצואות לך, צני!

י' ט' תשע!

כל

ראש שצטוי כו' הגדול שזהם, תהי' לראש, הגדול, וכן לדעתי מושאל שם זה על התכלית האחרון מהחכמה והצינה, ד"ל השרש והתכלית החכמה נקרא ראש, ולזה היה דעתי לפרש דעת יונתן בראשית ברא, בהוכחא, בראשית פו' צדאשית הוא התכלית האחרון מהחכמה הנקרא ראש צזה צדא אלהים כו', וע"ז תרגם צחוכמא. וידוע ג"כ איזה חכם צאמת, הוא הלומד מכל אדם, אחרי כי יודע דעת כל אחד ואחד, ויודע להצחין צדצד ולצחור דעת היותר טוב ונכון, ולזה אמר החכם צזה הלומד מכל אדם עינו פו' דעתו הצחה צדאשו, על תכלית היותר אמת. ויותר נכון מהענין מה, והכסיל (חייגענייניגער) הוא ההפוך מהחכם, וזה אדם אשר למד כל ימיו צעלמו וסמך על דעתו, ודעת זולתו לא ידע ולא יצין, ולא ידע ג"כ לצחור צטוב, ומלת כסיל מורה על התוך כמו קרצ, כמו: אס שחתי צהצ כסלי (געדאניקען) ויוכל להיות זה ג"כ כוונתו ולדעת רשע כסל (שס'ז) כי הרשע צא מכסל. אחרי כי נצוך צדעתו ולא ידע להשמר, ולזה ילא רשע ממנו, וכן הכוונה ואל תהי סכל (שס) צחלוף כסל (חיי-גענייניג) כמו כשז כשס. וכזה צחשך צלי דעת האמתי הולך כל ימיו. וכל ימי חייו צעלצון וצרגזון, כי לא כדעת איש דעתו, וכל מעשי זולתו כקץ וכדדרר צעיניו. הישר לא נכון אמת, וימלא פיו שחוק מולו לשמיע קולו למרחוק. כקול הסידים תחת הסיד אשר משמיעים קול יותר מכל העלים החשוצים מהם, גם זה הצל צלי תועלת מה, ושחם לא יקרא איש נאמן, אצל איש כזז ושקר יהי שמו עד עולם.

גבריאלי זידעלד.

שיחות חכמי עמים

מימים קדמונים *

I.

בשאל דיאניזום העריין את הפילוסוף אריסטיפוס לאמר מדוע החכמים שוקדים על מוזות היכלי נדיבים, והנדיבים, לא יבואו באחלי החכמים? השיבו אריסטיפוס: יען החכם יודע מחסורו אשר יחסר לו, והנדיב לא ידעוהו.

II.

בראות אריסטיפוס את דיאנניס אוכל זרעונים אמר אליו: לו דיאנניס ידכה וישוח נפשו לפני הנדיבים, לא ישב פה לאכול

*) חיה מהשיחות האלה כנר הם מועתקים צספרים אחרים וחולס צחריכות הלשון וצנצנות האנליזה לא יטעם לחיך קירח מצין, ועדן האמרים האלו, מהיו קרית וקלים להצין מעט הדגור ורצו המחשבה.

ואתה בני! גם אתה סיה כאלה מהם. ושימח לך לדעת ולחקור דברי הימים, וצטלך וחקירתך הנכונה תשמר מהיות פתי מאמין לכל דבר; דאם והצר הסטה מן המון, והצדיל צין אמת לשקר, וכל מעשה טוב ומפעל גדול אשר תמלא חרות לזכר עולם. חרות אתה צלצך והיה לך למשמרת, ולמופת על דרכיך. וכן תעשה אם לאל ידיך. נשיקה, צרכה ושלוש מאת מורדך.

ברוך שענף־עלך.

הפרד בין חכם לכסיל.

הנה ימים חלפו, והשנים עזרו. והגשם חלף ועצר ושז לו, ודעות השנויים אשר היו צתוכס, והחי לא נתן על לכו להצינס, ועוד סגרו עיניהם כמקדם מלאו כאשר החלו להיות איש. ולא התחלפו דעתם הסכלות והוללות. וזה ענין רע לצני אדם, ואין הפרד צינס לצין החי

צלתי מדצר כמעטחי קשת. ואמרתני אני צלצי הלזה נטע היוצר שכל ותצונה צלצס? אם לזה הפעיל הצורא אותם וחלק להם חלק מכצודו, והצדיאס צללמו וכדמותו. לצלתי הפריקס משארי צעלי חיים? ויותר אשר תמה תמהתי. אחרי רואי וצנתי צדרכס, ומלאתי כי למגדוע המה מכל אשר כמלא תחת הטצע! כי התקדרות העצים זה האות להמטיד מטר על הארץ ויודע האדם להסתתר צאהלו; רוח עזה יביד את קול רעס וצדקים ואש מתלקחת הצאים אחריו; והמית להצת אש תזהר איס לצרוח את להצתו האוכלת; ורעידת הארץ תביד מראשית את אשר תצלענה. ויודע כל אחד להליל את נפשו מאחת מהנה; אצל השחתת האדם וקנאתו נסתדה היא צנפשו עד כי קרוצה היא, ולא יכול לעמוד על נפשו עוד. עתה איזה ומה הוא זה אשר יגדיל האדם ליתן צו כח לרדות על כל? ואמרתני לזה הוא הדעת והצינה לאסוף סעיפיה עם סרשיה צנפיו ולשמור את דרכה, צהמה יתקן המעות, ויסקל אצני תהו את מחשצותיו. להסיר המסכה

הנסוכה עלנו; אמנס אחרי גם רואי את דרך החכס צעיניו אשר צאמת למד ואסף מהחכמת הלמודות צחפלו, ועוד נשחת את דרכו משארי צני אדם. והשתמש צמעט אשר צידו, לרדוף ולטרוף זולתו אשר הביע את עצמו ציתר עז, להתקללו צעיני זולתו אשר לא ידעו מאומה, ולפעמים (וזה הוא לרצו) הדאיה את עצמו צפני נשים אשר לא ידעו ולא תצינו, כאיס גדול ודעת אשר לו רצ ואין אחר זולתו לדעתו! ונתתי אל לצי לדעת הדרך הלזה, ומלאתי הדצר הוא; כי מימיו נסחצ צנפשו, מחצרת אנשי לצצ לא ידע ע"כ דעתו יסכל; כי לא ידע איס מדרכיו להזהירו ולהליל את נפשו מפחד ופחת ופח אשר מצודה לנפשו. וכורה שוחה ויפול צה, ולזה אמרתני להרחיז צזה את דעת החכס המלך צאמרו ההובס עיניו בראשו והבהיל בחשך הולך (קהלת צ' י"ד) יודע כי מלת דאס צשפת עצני קונח על כל דבר קנה האחדון כמוראס ההר. קנה האחדון מההר. ראש

שִׁיחֹת חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל

בדורות חדשות.

1.

בְּנֵעַד הראשון אשר היה לרבינו הנאון מוהר"י לנדא זצ"ל עם ה'תקנ"א פראג, קרה המקרה, שהכסא אשר ישב עליו הרב המורה זצ"ל בראש השלחן לא עמד על מכונו היטב, והיה נוטה על צדו, והרב זצ"ל נוע התנועע תמיד הנה והנה, כי לא שוה לו. כראות הרב החכם ה'ר"ן המפורסם ר' זלמן קרוב זצ"ל את זאת, שאל לו בשחוק, יחזקאל! מדוע אתה שוכב על צדך השמאלית, ושבתך על כסאך לא שוה לך, הבעבור זאת כי הכסא גדול ממך? לא כן — ענה הרב המורה זצ"ל — אבל השלחן נמוך! ^(*)

2.

הרב הפילוסוף מענדעלסוואָהן זצ"ל היה בימי בחורותו, מזכיר סופר וכותב השבונות בבית עשיר אחד מפואר בין סוחרי ארץ. ויהי היום כאשר צוה עליו אדונו לרשום החשבון בכתב לאיש הקונה הסחורה ממנו, התפלא הקונה בשמעו שם מענדעלסוואָהן יוצא מפיו, כי כבר היה נודע ומפורסם לפילוסוף גדול על ידי ספרו פֿהעדאן. והקונה הזה קרא הספר ואת מחברו לא ראה בלתי היום. כצאת הארון מן החדר, ויפן הקונה אל החכם זצ"ל וישאל לו בתמיהה: האתה הפילוסוף אשר 'חבר ספר פֿהעדאן? אני מחברו — ענה מענדעלסוואָהן. אם כן השיבו הקונה — נפלאתי מאד על מעמדך להיות סופר בבית האיש אשר קטנך עבה ממתנו. הלא לך חכם ונבון, יאות להיות אדון הסוחר. לו יהיה כדברך — ענה הפילוסוף — מה יעשה אדוני לביתו? כי להיות סופר אצלי הלא יבצר ממנו.

3.

הרב החכם המפורסם ר' זלמן קרוב זצ"ל מפראג, התחנן לרגלי השר ראש פקידי קריה הזאת, להטות הסדו על היהודים לְהַקְלֵעֵלֶם בימים ההם, ויועק הרב זצ"ל במר רוחו, ותרע הצעקה בעיני השר, ויאמר אליו: קָרֹב! מה זאת כי תזעק בקול רם, לו תצילנה אזני, וחיה לא נאה לאיש יודע הנימוסי כמורך, וגם לא עשית כן

(*) עיטור כמו החזן, יושני החזן, העיר, תושבי העיר, בנינו חנוכי הבית, כן הסלחן יושני הסלחן.

לאכול זרעונים, ויהיו מטעמים ערוכים על שלחנו. ואם היה לאל יד אריסטיפנס להסתפק בזרעונים — ענה דיאגניס — אז לא יהיה לחוץ להתאבק בעפר רגלי הנדיבים.

III.

דיאגניס בא אל בית מדרש פלאטו, ויקח יריעה אחת **כִּרְקָמָת** יקרה מאד, ושליכה ארצה וירמסה ברגליו ויאמר: אכן הפעם ארמוס גאון פלאטו, כן הוא — השיבו פלאטו — אבל תרמוס **גֶּאֱוֹנִי** **בְּגֵאוֹנָה**.

IV.

כשואל איש את רעהו לאמור: איכה ובמה ארחיק מעלי בני אדם המבלים זמני? ויען לו: **הלולה** לעניים כסף, ובקש מעשירים נמול, אז ירחקו מבוא ביתך. אלה למען לא תבקש מהם דבר עוד הפעם, ואלה למען תשכחם.

V.

לאַקמאן החכם והסופר יספר כי לא עצב מימיו, אף כי תאונה אליו רעה. דק פעם אחד בהלכו יחף, ולא היה לו כסף לקנות מנעלים, אז התעצב אל לבו מאד, ויהי בלכתו לבית התפלה במור נפש, וירא שם איש בלי רגלים, יושב על סף פתח הבית, אז חלף רוחו התנחם מעצבונו וישמח ברגליו ויקרא: הלא טוב ללכת בלי מנעלים **מִשָּׁבֶת** בלי רגלים, האיש הזה יואל ללכת יחף, לו יהיה לו רגלים.

VI.

כאשר ראה דיאגניס נער אחד, פניו יאדימו מבשת, ויאמר אליו: טוב בני הנחם! זאת עין הצדקה.

VII.

כבוא איש מאנשי מלחמה אל לעאָנידעס ברערה לאמור: הנה הגה האויב קרוב לנו! השיבו לעאָנידעס בנתת, אז חלא אנחנו קרובים לו.

תולדות רבינו נתן

א י ש ר ו מ י

בעל הערוך וקורות ספרו.

עם הערות מושכלות הנצרכות לזה. הכוללות ג"כ תולדות
איזה ראשי ישיבות בבל ושאר חכמים קדמונים
המובאים בספר הערוך עם קורות ספריהם.

היינו רב אחאי בעל השאלות, רב יהודאי בעל ה"ג,
רב משה, מר אברהם, רב כהן צדק, רב שר שלום, רב
עמרם, רב נחשון, ורב שרידא, הנאונים, רבינו משלם
בירבי קלונימוס מעיר לו"קא, ר' משלם ב"ר משה ב"ר
איתאל מעיר מזנצ"א, ר' משה כלפ"ו מעיר באר"י,
רבינו משה הדרשן, רבינו גרשם מאור הגולה,
ר' מצליח, ור' משה הנפוס ז"ל.

ועוד בפני עצמם עם הערות מיוחדות אליהם.

תולדות רבינו הא"י גאון ור' אלעזר קליד הפייטן. רבינו
הננאל ב"ר חושיאל, ורבינו נסים ב"ר יעקב, ז"ל.

כן בלתי היום? סלח נא אדוני! ענה ר' זלמן קרוב — הלא קולות רבות מאחי הנדכאים והאמללים צועקות מקרבי להתחנן לפניך.

4.

על מי תתאבל בימי שיבתך? שאל החכם הרופא המפורסם ר' יונה לבית ייטלש זצ"ל את איש זקן אחד ממדינה, כראותו בגדו קרוע וחקנו לא גלוח, על אָבִי אשר מת עלי זה שְׁבוּעִים! ענה הזקן. על אָבִיךָ? כמה היו שנותיו? שאל החכם הרופא בפליאה. בן מאה שנה ומעלה — השיב הזקן — ולמה יפלא בעיניך? הלא במקומנו אין רופא.

5.

רב אחד ראה אשה ישראלית לבושה בגדי חמודות, וקוצותיה התלולים כדרך נשי הארץ, ויהתל הרב באישה לאמור: לולא הוגד לי כי אשתך היא לא הכרתיה בלבושי נכריה, וכאינה בת עמי נדמתה לי. ידעתי רַבִּי מאז — ענה הבעל — כי לא תדע עברית.

6.

רופא אחד בא אל הרב חגאון ר' זרח איידליץ זצ"ל ומעל לבדיו לבוש הַיְשָׁלָח (דעגן) כאשר היה נהוג בימים ההם. לא ידעתי מה לך הַיְשָׁלָח — אמר לו הרב זצ"ל — מפחד אולי יקום איש להרגך? הלא עֵטָךְ טוב ממנו כי בו תמית אלפים!

7.

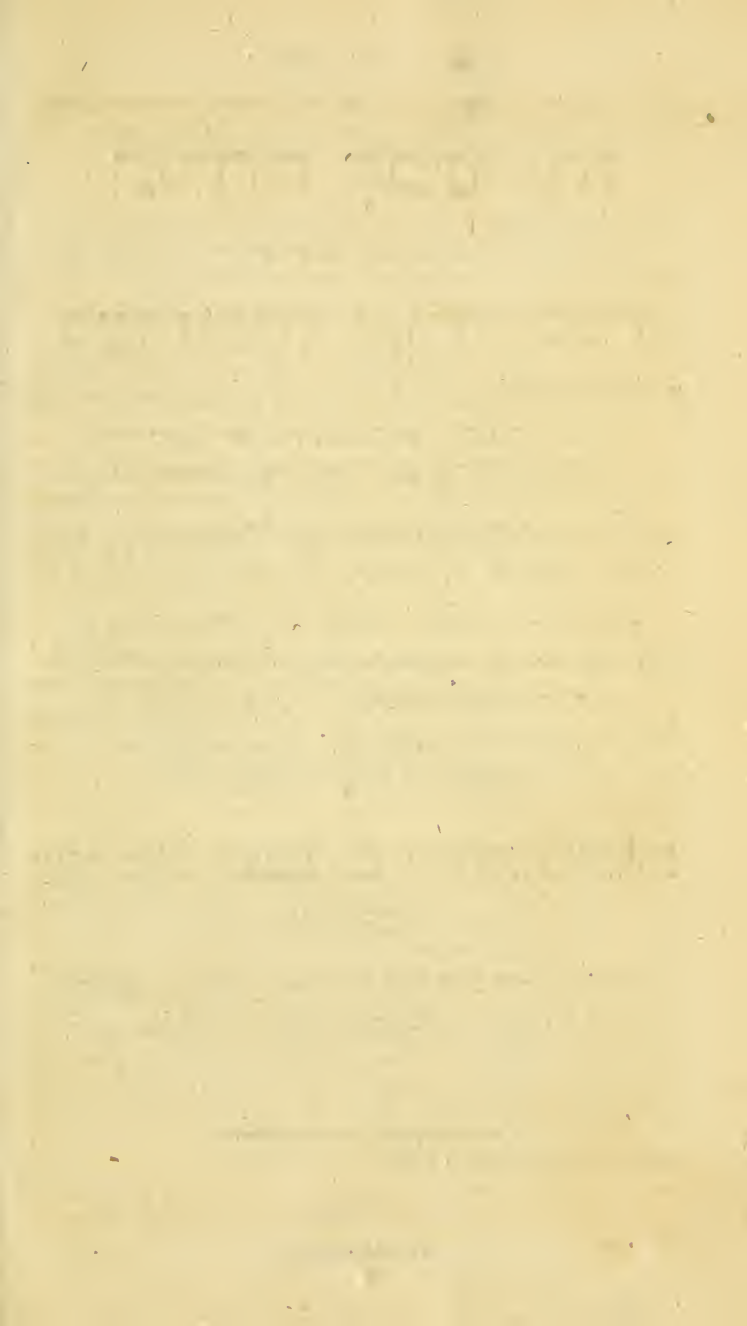
איש חסיד היה נוסע ממקום למקום ומעיד לעיד להראות כחו וידו הגדולה בספקו כף אל כף בתפלה, מרקד ומקפץ ברגליו כשכור ינוע, וכל עצמותיו נעו גם נדו כקנה על שפת הים בעבור עליו רוח חזק מאד, והחסיד ההוא היה איש בער לא יבין, ונפשו דיקה מתורה וחכמה. ויהי היום בהיותו בעיר פראג ובא לבקר היכל קדש בית דבינו מוהר"י לגדא זצ"ל, ויאמר אליו בנו הרב החכם המפורסם ר' יעקב קא זצ"ל: אם חסיד אתה למה חטאת נגד דברי חכמינו ז"ל? „מעודי לא הפלתי דבר אחר מדבריהם ארצה, ענה החסיד בקצף, ומה הם אלה אשר לדעתך לא שמרתי? הגד לי אדוני!“ הם אמרו: הרוצה למהוי חסידא יְקִים מלי דאבות, ובאבות אמרו: לא עם הארץ חסיד, ענה הרב זצ"ל.

יהודה בן-יונה לבית ייטלש.

אל הקורא

הקונטרס של תולדות רצינו נתן בעל הערוך ה' וניועד בתחלה להיות נדפס לצדו עם הערות הגלגלות רק לצורך תולדתו וקורות ספרו. אך אחרי כן קראתי בשורה נדפסת נוסחה ענייני וחוקר גדול בקדמוניות ישרון, (שמו העליוני לא נודע לי) אשר את לבו להוליא לאור חצור וניועד על קורות הספרים והלימודים עמכמינו, אחרי כלותו בזמן קרוב החלק האחרון מחצורו הנפלא על תולדות ישראל, אז גורתי בדעתי לחצר לקונטרס זה עוד הערות כוללות תולדות הרבה גאונים והצאים אחיהם המוצאים בספר הערוך, עם קורות ספריהם, יעני יחלתי בהערות אלו איזה תועלת להשלמות החצור הנזכר על ענייני ספרי חכמינו בכלל. והמלויינים אשר מרוב פעולותיהם היקרים או נאורך העניינים הנמשכים אליהם, ה' לר להם הנוקם בהערות אלו, יחדתי להם קונטרסים נפרדים, עם הערות וניועדות אליהם, והונה רצינו סעדי' ורצינו האיי הגאונים, ר' אלעזר הקליר, רצינו חננאל ורצינו נקים. האונס אם תוחלתי לא נכזזה, אם ינלא החכם ההוא ושאר חכמים האוהבים לדרוש בקדמוניות שלנו, איזה חדשות מועילות בחקירותי, ישפועו הם ולא אני. אך זאת אומר כי לא הרבה עתים ישור לעת הזאת מימות הגאונים עד זמן רצינו נתן, בדרישות בתלמוד לאונתתן ובשאר ספרי חכמה, גם בהתפסנות דרישות ההן מארץ לארץ וממדינה למדינה. אפס כי נסתמו לפנינו רוב המעינות אשר ונהם נשאז עניינים כאלו, ובקלת הערות תראה כי נאצדו ונאחנו איזה ספרים יקרי הערך ומקופרי העת ההיא הכוללים קדרי הדורות ותולדות חכמיהם, ומעט הם הנשארים ונער יכתבם, ולכן יקר בעינינו כל אשר נולא אנחנו אחרי קלת חפוש ויגיעה, וכן אחשוב כי יקר גם בעיניך קורא משכיל! ונפסך תתענג על איזה עניינים הצאים לפניך ערוכים ומקודרים, אשר היית בהם כנצוך ותועה עד הנה. הן אונס יצאו כפעם בפעם במאמרינו גם חסרונות במקפרי העתים אשר יגיעו קלת קוראים הצלתי מורגלים בהם. לכן נחולים הנה מאד לצירור זמן כל חכם, נותי וכמה שנים ה' חי על האדמה, ובפרט בחיי קדמונינו, שכתעט לא אחד בהם אשר זוננו

למדקרות יאות רק נגד הענין והדבר, לא נגד הכותב והמדבר, כי כלנו בני אדם עלולים לשגיאות. ולמה נכעוב ונתקלף על איש גדול ומכובד בעבור כי רחקו מחשבותיו ומחשבותינו, צעת נצקש מזולתינו אשר לא יתקלפו עלינו אם רחקו מחשבותינו ומחשבותיהם? — ויש צאחינו אשר לצם לא כלפן משכל, ויודעים לשפוט היעז ולהשכיל על כל הנעשה צימים מקדם, והמה ראו כבר הרבה מעלות לקדמונינו בנקום אשר לא ראו זולתם. אפס כי חשקם להתראות לעיני העמים חפשי ונקי מכל חשד ונגיעה בדבר, הקיתם בכל זאת להפריז על המדה ולדבר לפעמים תועה על גדולים ולדיקים צאמת, נגד הראוי והישר. והנה נעשו בוגעים ע"ז שרלו להתרחק הרבה מהתראות בנוגעים. ועוד אדבר מאלה בהקדמת בפרי הגדול אי"ה. — וכנגד כל אלו נמלאו מרצות ההמון הממששים צאפלה ולא ידעו איזה הדרך ישכון אור החכמים וצחידי הדורות, וצמה וצאיזה מעלה יתירה נבדלו אלה היקרים מזולתם. ורוב אחינו בקלת ארלות יחשבו לקרוא בלדק לאנשים צם גדולים וליליים ומאורות אם רק נפרדים מהם במנהגיהם, לא יבחרו כמורהם ולא יעשו צמלאכה, ולא יסגיחו עוד ההמונים אליהם אם חכמת מה להם, וצמה יתרומונו על ריעיהם, ואיזה יתרון יעש להם שם עולם וזכרון כלח לעם נולד ולדור אחרון כשם הגדולים אשר חיו מקדם צישראל. אקוה כי דוגמאות אלה אשר הקימותי פה מתולדות כמה חכמים מלויינים יורו למדי על המעלות וההשלמות האונייתיות אשר קנו להם עד השיגו יקרת עמם מודר דור.

עוד זאת מלאתי עלמי כמזכרת להודיע, כי אם המלא ימלא צאיזה ספר אחר ונעין דברי אשר בקונטריקים אלו או בקודמים וצאים אי"ה, נחדשות חשבותים, ידע הקורא כי דברי היו לנעין להם, ומחצריהם ראו או שנונו איזה ענין הנכתב או הנאמר מאתנו, ויעשו להם זכרות מים להשקות צמור את פריי ונעיהם. יעויין לדוגמא (צ"ע תקפ"ד לד 54 בהערה ושם תקפ"ח לד 50) וכדומה יותר עוד בקפרים אחרים ומה שהשתמשו בהגיוני וסגיוני לצי גם מאשר היו עוד בכתובים או רק צאומר ודברים. ולא להעמיק אשם ח"ו על ראש זולתי צאתי הפעם, רק לנקות את נפשי ומונו, כי המחצרים ההם נודעים למשכילי עם וכבודם לא נגרע אף אם יגרע ונקפריהם את אשר לקחו מנקום אחר. וגם רבים וכן שלמים לא יחשבו זה לעון אשר חטא, להשתמש צרעיוני זולתם ולהכניבם בנקום הראוי והנכון, וצפרע חלל מאכפי דברים על נושא מיוחד אשר כל קורא בהם יודע כי צרוב המקומות לא מלצם הוליאון נולים

הוגבל כדאויגלא טעו צו איזע מקופרי הדורו. וכבר נשאלנו על דבר זה חרפת חכמי הגוים אשר הם מלעיגים עלינו לאמר, אין חשבון ואין לדק צקפורי הזמנים מגדולי ישראל, ואין לעמוד על אונתם, יעוין לעקטיקאן הגדול של החכם באיע (articu. Isaacites), ולזאת חשבת לנכון לזמן החזק במעוזינו וכבודנו, ולכל יכול עוד שמינו, להעביר הכתם הזה מקפרינו, והחונן לאדם דעת יחנני להשלים דבר זה כפי יכולתי.

ועל דבר התועלת בכלל מקפורי תולדות חכמים וכפריהם, מלבד אשר כבר דברו דברו זה אנשים מלויינים וגאוני ארץ, כמו בעל היוחקין ובעל קדר הדורות בהקדמותיהם, הנה לא זה המקום ג"כ להאריך וזהו בהלעה קטנה לזמננו קונטרס הקוסם הנוגעים רק צקלה השפה מים הגדול הזה של כפרים וכופרים, והדברים שמורים אחי למועד זאת לאור כפרי הגדול אי"ה, אשר אלה העלים והדומים להם בתכונתם הם רק כדוגמאות זמננו, וכעת יקפיק לנו להעיר את לב הנוצנים באחינו ואוהבי עמינו, כי יאתה העת הזאת לישראל אשר יאמר זה וזה פעלו גדוליו וחכמיו בתכל נאז ומקדם, לצבור חזק כל רפה ולאומץ כל כושל ציטרון, גם לכבוד פיות דוברי עתק המתרבים והמתפרלי' יום יום, אשר כל חכמתם זולעגם על חכמים באמת, ונצלי דעת דרכי חייהם וכל הגדולות אשר עשו צימיהם. ויש אשר יחשבו לכבד מחזרים קדמונים בחפשים צקפריהם רק כל הדברי הנראים בעיניהם מקיימים למחשבותם ומתנגדים לדעות מורגלות, והנה השמחים אלי מאמרים כאלה, יחפרים מונטמונים וישישו כי ימלאום כמולא שלל רב, ואשר צקדמונים לא כמוהם יחשוב, וקדשו עליו מלחמה צחרופים וגדופים ולא יחשו עוד ליקרו וכבודו, וזה ירהבו נערים נעורים צחקנים ונכזבים. ובעיני נדמו אנשים כאלה צטבסם לגדולים על אשר ימלאו לפעמים צקפריהם חפלי לצם ורעות רוחם, לגמדים אשר לא יוכלו השג למרות הארזים, אך מתיגעים להשפילם עד מורד ידיהם צהקצבסם מנה צראשי ענפיהם. אך לריק עונלכם! לחוהו והצל כחכם כליתם! לא תשפילו כבוד כל גדול ציטרא אם תחטופו מצינות אמריהם היקרים איזה דברים קלי הערך, ולא יאמין כל מצין כי כמורם כלו ימיהם אלה החוקרים רק להצין שמועה לגמולי ונחלב עתיקי משרים אשר לא יפחדו צלילה משעירים ותמונות מזהילות, וכדומה לאלה ההצלים. וכנה להפך, דברי חרודים וגאלות גם כגד סקרים מורגלים, עוצים ומועילים לפעמים כמלח למאכלים אך המרבה צממהם וממלא קפרו צמלח כזה, השחית התעיב דבריו, ולא יעמו עוד לכל חיד. וגם המעט אשר יצטא האדם למדקרות

תולדות רבינו נתן בעל הערוך וקורות ספרו.

רבינו נתן ב"ר יחיאל ממשפחת ע"כו. ראש ישיבה בעיר רומה במאה התשיעית לאלף החמישי, ונפטר כפי דעת קצת סופרים, בשנת ד'אתת"סו, או איזה שנים אח"כ. (1) אביו היה רב גדול בתורה, גם אחיו ר' דניאל הבכור ור' אברהם הצעיר ממנו היו רבנים מפורסמים. (2) ועוד מבני בניו היו ראשי ישיבות וקרובים בהיכל המושל. (3) אך הוא עלה על כלם בתורה ובחכמה ושקידה רבה להועיל לבני עמו. ולזכר עולם יבורך שמו בפי כל חכמי התלמוד מפורשים ופוסקים, חוקרי קדמוניות ודורשי לשון עברי הקדושה, ושאר לשונות קדם שהן כאחיות קרובות אלי'. וכל זה עשה והצליח בחבורו הנפלא אשר קראוהו ספר הערוך. בו יבאר על סדר א"ב כל התיבות הנמצאות בשני התלמודים בבלי וירושלמי ומדרשים רבים, וגם אשר השתמשו בהן קצת גאונים קדמונים כרב אחאי בעל השאלות, ורב יהודאי בעל הג' (4) ויראה מקורן בלשונות עברית, ארמית הכוללת ג"כ סורית. (5) ערבית, פרסית. (6) יונית, ורומית, שהן לבדן חנהוגות בימי בעלי המשנה והתלמוד. ולפעמים יביא גם מלות הנמצאות רק במקרא או בתרגומים אם בודדות או מעטות הן. (7) או שיש לו פתרון חדש על המלה. (8) או שמובא ממלה זו מאמר בתלמוד וצריך לפרשו. (9) או גם מאמר בלי פירוש רק בשביל חידושו ושראו לעורר עליו. (10) — הקור' ישפוט מכל זה עד' רוחב לב המחבר וחכמתו וידיעתו בכל אלה הלשונות, גם יתפלא על מעשה תקפוגבורתו לפנות דרך לעצמו ולהיות הראשון במלאכה כבדה כזו, ללקט מנין

יוליס, ואך למוות הוא עוד להם לרשום כפעם בפעם המוקד
 אשר שאצו נומנו הזניהם או עיניהם. אמנם לא כן אנכי עומדי!
 ונעודי נשונתי ונהעדתי את וואומי בעדיי זרים, ות"ל כל מכירי
 יעידוני על זה. קצלתי האמות או הקרוצ לה בעיני, ממי שאמרה,
 אם קטן הוא האומר או המאמר ואם גדול, וזכתצ מפורש רשמתי
 בזה וכזה שונתי או ראיתי, או פלוני העירני לזה וכדומה,
 באשר ימלאון חיזה. דוגמאות גם בקונטריקיס אלו, וככה בכל
 מחדותי. ואחרי כי ת"ל לא הנחתי שום ספר מהנודעים בעיני
 קדמוניות שלנו ונמלאים בגבולי, אשר לא חקרתי ודרשתי בו היטב
 והבאתי מומנו בקריאת שמו כל הנלמד לעיני, הנה כל הנמלא
 עוד בקפרים המתחדשים, באריכות או בהתקלרות זכוונה מעין
 מה שכתבתי מצלי קרוא שם הקפר, מאתי ילא ראשונה ונא כף
 לאולרם. וכל זה רק לגול מעלי משא החשד (גם אם קל יהי'
 כנזכר) לאמר שונה דברי זולתי אנכי, אף כי באמת קדמו דברי
 לדבריו זכתצ וקלתם גם בדפוס. והנה לא הורדתי בזה יקרת
 שום מחבר, אף לא קראתי בטם, מי ומי הוא. והמחריט תחטב
 לו יותר לחכמה ולכבוד, מכילות מעט אם ידבר. — והי' מעשי
 מפילי הדעת שלום השקט וזנח כעתרת החותם עצד נאמן לעם
 ישראל:

שלמה יהודה ליב כהן רפאפורט.